Milton G. Lehrer

ARDEALUL PĂMÂNT ROMÂNESC

Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică

MILTON G. LEHRER

ARDEALUL

PĂMÂNT ROMÂNESC

(PROBLEMA ARDEALULUI VĂZUTĂ DE UN AMERICAN)

BUCUREŞTI 1944

(COPERTA EDIȚIEI PRINCEPS)

MILTON G. LEHRER

ARDEALUL
PĂMÂNT ROMÂNESC

(Problema Ardealului văzută de un american)

Ediţie îngrijită, prefaţă şi note de conf. univ. dr. Ion Pătroiu

Ediţie electronică îngrijită de

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ ŞI ENCICLOPEDICĂ
BUCUREŞTI, 1989

„Poporul român este un popor născut în libertate, trăit în libertate şi căruia această condiţie de libertate îi este elementul primordial şi absolut pentru viaţă”.

N. IORGA

„Ungurii duc o politică violentă şi oarbă faţă de naţionalităţile supuse Coroanei ungare şi în special faţă de români”.

Lord ED. FITZMAURICE
fost Ministru al Marii Britanii

ISBN 973-29-0010-5

CUPRINS

PREFAŢĂ

Istoria istoriografiei, disciplină relativ nouă, dar care face progrese rapide în ultimul deceniu, deoarece reprezintă complementul necesar al mai vechilor preocupări pentru *filosofia* istorici, *metodologia* şi *teoria* ei (cu sensul folosit de Xenopol In celebra sa *Théorie de l'histoire)* va trebui să ia act de un fenomen aproape unic, foarte bogat reprezentat însă, şi necesitând ca atare un capitol special, cu importante implicaţii teoretice, fenomen denumit de Nicolae Iorga printr-una din acele fericite formulări menite a face carieră universală (de felul lui „Byzance après Byzance"), *lupta ştiinţifică împotriva dreptului românesc.*[1]

Într-adevăr, dincolo de inerentele deosebiri şi chiar tensiuni şi antagonisme intervenite între diferitele istoriografii naţionale — istoriografii mai mult sau mai puţin tributare unor prejudecăţi, orgolii sau resentimente locale — se profilează pe fundalul unei istorii generale a istoriografiei europene acest fenomen singular, unic prin amploarea şi masivi1atea lui, prin îndârjirea şi nu în ultimul rând prin deformările şi orbirea aduse în câmpul ştiinţei istorice, care a fost definit de marele nostru istoric în cuvintele citate mai sus. Nicăieri nu se pot studia cu mai mare precizie şi pe baza unei bogăţii de exemple literalmente incomparabile, efectele negative, deformările, minciunile în trombă, care se nasc „logic" una din alta, dezinvoltura de neînchipuit faţă de orice realităţi şi faţă de orice noime metodologice ale investigării adevărului în istorie, ca în „operele" prin care o anume istoriografie internaţională a încercat şi încearcă să nege drepturile poporului român asupra teritoriului său naţional, să nege trecutul său, atestat de mărturii pe care orice minte normală le consideră mai mult decât suficiente spre a întemeia certitudini de nezdruncinat, ba chiar *identitatea* sa etnică şi spirituală unitară, de care a fost

1 N. Iorga, *Lupta ştiinţifică împotriva dreptului românesc.* Conferinţă la adunarea „Astrei" la Abrud, 1 septembrie 1938, Bucureşti, 1938.

totdeauna conştient, dar care i se contestă, parcelându-i-se ființa unitară din interese care nu au nimic de a face nici cu adevărul, nici cu realitățile cele mai constrângătoare, şi nici cu normele elementare ale cercetării ştiințifice.

Un curaj incredibil al negării realului, o aroganță a minciunii ce se simte uneori beneficiind de imunitatea forței, o nepăsare suverană față de ce ar putea fi judecata oamenilor neimplicați în angrenajul de interese care dictează şi mână pana pretinsei istoriografii — în realitate o pseudo-istoriografie — şi nu în ultimul rând o fervoare prozelitistă şi propagandistică cu atât mai susținută şi mai asurzitoare cu cât adevărul ce trebuie ocultat este mai implacabil şi mai masiv, ca o stâncă pe care ceața o poate temporar ascunde, dar nu şi scoate din configurația naturală — acestea sunt caracteristicile dintotdeauna ale ciudatului fenomen. Un fenomen care, dacă a luat, începând din secolul al XVIII-lea, acest aspect al „luptei ştiințifice împotriva dreptului românesc” — şi asta s-a petrecut în condițiile luptei însăşi a poporului român pentru afirmarea acestor drepturi — are în realitate antecedente.

El s-a manifestat, la început, prin simpla relatare deliberat eronată a unor evenimente din istoria noastră de către cronicarii străini, şi prin încercarea de frustrare a românilor de gloria unor victorii cu importanță istorică, sau de negare, fără clipire, a adevărului în legătură cu ele. Un exemplu dintre cele mai caracteristice a fost pus în lumină de curând: încercarea propagandei regatului ungar, sub regele Sigismund de Luxemburg, de a-şi însuşi pur şi simplu victoria românească de la Rovine împotriva sultanului Baiazid I Trăznetul şi a o prezenta la Paris drept o victorie ungară, în *Cronica de la Saint Denis* caracterizată drept „buletinul oficial al regatului Franței”, cronică ce se scria pe măsură ce se petreceau evenimentele, găsim o amplă relatare, plină de amănunte spectaculoase, a vitejiilor regelui Sigismund în lupta lui corp la corp cu sultanul Baiazid, relatare adusă de solii din Ungaria la Veneția, şi de acolo ajunsă pe malurile Senei în luna iulie 1395. La aflarea acestor veşti, regele Franței, Carol al VI-lea, a ordonat o procesiune şi tragerea clopotelor de la Notre Dame în cinstea marii victorii ungare! Dar ştim absolut sigur, din înseşi spusele lui Baiazid, câteva luni mai târziu, precum şi din actele de

cancelarie ale regelui Sigismund însuşi, că regele şi sultanul nu avuseseră ocazia să se vadă faţă către faţă (aceasta se va întâmpla abia la Nicopole, un an mai târziu, şi se ştie cum s-a terminat întâlnirea lor), ultimul fiind de aproape două luni înfrânt de Mircea cel Mare şi trecut Dunărea „fără vad” atunci când măreţul rege soseşte, în sfârşit, în ajutorul domnului român![1]

Alt exemplu, de aceeaşi natură şi în legătură cu acelaşi eveniment ni-l oferă cronicile otomane, unde cronicarii contemporani cu marea confruntare româno-otomană recunosc, (fie şi în forme menite a menaja susceptibilitatea stăpânilor lor), înfrângerea oştilor lui Baiazid de către cele ale lui Mircea, în vreme ce numai o generaţie mai târziu, când martorii au dispărut, se proclamă sus şi tare că sultanul a repurtat în bătălia contra românilor o mare şi rapidă victorie!

Cu alte cuvinte, chiar de la păşirea lor pe scena istoriei universale, românii încep să fie însoţiţi — şi aşa au rămas până astăzi — pe de o parte de un ecou relativ corect al luptelor lor în cronografia şi istoriografia universală, pe de altă parte de acest fenomen, care este încercarea de a li se minimaliza, deforma, nega, iar uneori chiar fura istoria în beneficiul altora.

Odată cu istoriografia imperială habsburgică şi apoi cu era ţaristă, ne vom afla în faţa procesului mult mai virulent — şi susţinut cu toată armătura ştiinţei istorice moderne de către oameni adesea foarte bine pregătiţi şi remarcabil înzestraţi intelectual — pe care N. Iorga l-a numit „lupta ştiinţifică împotriva dreptului românesc”. Din acest moment, când împotriva naţiunii române în plin proces de renaştere şi afirmare, care punea sub semnul întrebării cuceririle nedrepte a trei imperii, se porneşte un adevărat război, chipurile ştiinţific, dar condus de interese care nu aveau nici o contingenţă cu adevărul şi cu normele ştiinţei istorice, ce va urmări deliberat şi sistematic *mistificarea opiniei publice internaţionale.* În acest scop vor fi năimiţi, sau atraşi prin

---

1 Alexandru V. Diţă, *Cel dintâi ecou internaţional al victoriei româneşti la Rovine din 17 mai 1395,* în *Românii în istoria universală,* vol. III, Iaşi, 1988, p. 453—468. Idem, *17 mai 1395, o dată importantă în istoria universală — victoria românească de la Rovine,* în volumul *Marele Mircea Voievod.* Coordonator Ion Pătroiu, Bucureşti, 1987.

interese ori resentimente comune, învăţaţi sau condeieri din cuprinsul altor istoriografii, neimplicate, cel puţin în aparenţă, în planurile şi interesele puterilor contrare renaşterii şi unificării poporului român.

Dar tot din acest moment — care coincide cu intrarea Europei în „secolul naţiunilor” — se naşte şi reacţia firească a oamenilor cu adevărat dispuşi să discearnă adevărul în legătură cu aspiraţiile şi revendicările şi cu temeiurile istorice, etnice şi juridice ale acestor revendicări şi aspiraţii prezentate în faţa lumii de poporul de la Dunărea de Jos. Apare astfel o istoriografie internaţională care ia în cercetare „chestiunea română” din altă perspectivă decât a intereselor marilor puteri ale vremii ce se împiedicau de români în realizarea planurilor sau înţelegerilor dintre ele, ori vedeau în ridicarea poporului român la o viaţă politică independentă şi călăuzită de idealul unităţii naţionale, o primejdie de moarte pentru combinaţiile lor reciproce.

În felul acesta, secolul al XIX-lea, în preajma unirii din 1859, cunoaşte o strălucită pleiadă de istorici şi publicişti europeni călăuziţi de generoase idealuri democratice şi însufleţiţi de marele spirit al secolului, favorabili nu uneia, ci *tuturor* naţiunilor oprimate, care-şi căutau identitatea sub aluviunile imperiilor cotropitoare. Un Jules Michelet, un Edgar Quinet, un Paul Bataillard, un Elias Regnault, ultimul oferind lui Karl Marx baza pentru genialele şi profeticele sale *Însemnări despre români,* au înconjurat astfel cu simpatie lupta dreaptă a poporului român pentru făurirea unui stat naţional menit a-i îngădui să-şi ia locul printre naţiunile libere ale continentului. Un loc la care-i dădea dreptul atât eroicul său trecut istoric, pus în slujba libertăţii europene, cât şi vitalitatea lui politică şi spirituală ce se dovedise capabilă să învingă toate restriştile.

Când, puţină vreme după înfăptuirea statului român modern sub Alexandru Ioan Cuza, s-a văzut limpede că simpla realizare a acestui stat punea sub semnul întrebării stăpânirea Austro-Ungariei şi Rusiei ţariste asupra unor întinse teritorii răpite cu mijloace oneroase poporului român, şi locuite de acest popor, „lupta ştiinţifică împotriva dreptului românesc” a trecut într-o nouă etapă, de o virulenţă fără precedent, etapă inaugurată în 1871 de apariţia la Leipzig a vestitelor

Romänische Studien, în care Robert Roesler stabilea, pentru mai bine de un secol, strategia şi făurea aproape în întregime arsenalul — puţin sporit de atunci — acestui straniu şi unic război al unor istorici europeni cu adevărurile istoriei românilor.

Roesler nu-şi ascundea aprehensiunile politice şi scria deschis chiar din prefaţă, despre „valahii cărora poziţia geografică le conferă o însemnătate politică disproporţionat de mare faţă de numărul populaţiei şi de gradul lor de civilizaţie" şi despre „noul imperiu dacic ce se pune la cale" — expresie cu care denumea statul naţional unitar al tuturor românilor, realizat, într-adevăr, implacabil, în mai puţin de o jumătate de secol de la apariţia cărţii sale.[1]

Robert Roesler[2], care a fost nedepăşit în felul său până acum (deşi în perioada care s-a scurs de la apariţia cărţii sale, urmaşi cu mai multă ştiinţă şi cu nesfârşit mai multă ură decât el s-au avântat pe făgaşul pe care l-a trasat) a devenit, curând, însuşi simbolul acestei lupte antiromâneşti, care este numai aparent o luptă ştiinţifică.

În realitate, aşa cum Roesler încerca să se opună — deşi pe faţă o nega — tocmai înfăptuirii acelui „imperiu dacic" a cărui existenţă însemna negarea automată a altor trei imperii (acestea adevărate), toţi cei care, pe urmele sale, neagă românilor dreptul la teritoriul lor naţional şi la statul unitar având la bază acest teritoriu, urmăresc, în realitate, mai presus de orice obiective ştiinţifice, *slăbirea, dacă nu împiedicarea acestui popor şi acestui stat de a juca un rol important în destinele Europei. Ştiut fiind — cartea istoriei le stă deschisă în faţă — că ori de câte ori românii au avut putinţa de a juca acest rol, el a fost unul pus în slujba libertăţii tuturor popoarelor continentului, în slujba ideii unei Europe solidare întru libertatea şi demnitatea tuturor, o Europă scoasă de sub ipoteca imperiilor de orice fel şi întemeiată pe valorile proprii geniului european:* de la învingătorul de la Rovine, Mircea cel Mare, şi de la autenticul

---

1 R. Roesler, *Dacien und Romänen. Romanische Studien. Untersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens,* Leipzig, 1871.

2 A se vedea în acest sens şi aprecierile lui Haşdeu din *Etymologicum Magnum Romaniae,* vol. IV, Bucureşti, 1898, p. XXIV—XXV.

„homo europaeus” care a fost — printre cei dintâi — Ştefan cel Mare, la martirul de pe Câmpia Turzii, întâiul domn al tuturor românilor, şi la Brâncoveanu, cel ce a ridicat şi consolidat pentru un secol stavila românească pe ambele drumuri către vechiul Bizanț, drumuri pornite din cele două capitale care arborau vulturul bicefal. Şi de la revoluționarii paşoptişti, care au făurit România modernă sub semnul „Europei națiunilor”, la înfăptuitorii deplini ai idealului milenar, la 1 Decembrie 1918, sub lozinca „autodeterminării popoarelor” pusă în practică pentru întâia oară la 24 ianuarie 1859.

Această epopee, a făuririi statului român unitar, şi-a avut şi ea simpatizanții şi colaboratorii în istoriografia şi în genere în ştiința internațională — inclusiv cei ce au combătut, prompt şi vehement, pe istoricul habsburgic — dintre care numele cel mai adesea citat este al istoricului şi ziaristului englez R. W. Seton-Watson. Dar el este departe de a epuiza galeria celor ce au înțeles, la începutul secolului nostru, un adevăr pentru care, abia spre sfârşitul lui, politologul francez Michel-P. Hamelet a „găsit cuvântul ce exprimă adevărul” atunci când a rostit apăsat: *„nu poate exista o Europă liberă fără o Românie independentă*”.[1]

Într-adevăr, construcția statului român unitar între 24 Ianuarie 1859 şi 1 Decembrie 1918 a fost indisolubil legată, şi a contribuit în diferite grade, la renaşterea tuturor statelor naționale cotropite, timp de secole, de trei anacronice imperii. Ea a făcut parte integrantă din însuşi procesul construcției unei Europe mai echitabile cu toți fii ei, cum părea a fi aceea de la sfârşitul primului război mondial. În această Europă, românii, împlinindu-şi idealurile naționale la capătul unei istorii extrem de zbuciumate, reuşiseră să creeze la acest «carrefour des empires morts» (L. Romier), un stat care, teritorial, depăşea suprafața actuală a Marii Britanii cu Irlanda de Nord (295.049 kmp față de 244.130 kmp Marea Britanie) situându-se teritorial pe locul *nouă* în Europa, după U.R.S.S., Franța, Spania, Suedia, Germania, Norvegia, Polonia şi Italia,

---

1 Michel-P. Hamelet, *Nicolae Ceauşescu, Présentation, choix de textes Aperçu historique, documents photographiques,* Editions Seghers, Paris, 1971, colecția «Destins politiques».

iar din punct de vedere al populației, pe locul al 8-lea. Un stat care, ieşit din lupta seculară a „Europei națiunilor” împotriva „Europei imperiilor” îşi avea garanția de existență tocmai în această Europă.

Tocmai de aceea, în momentul în care această Europă, a națiunilor libere, configurată în sfârşit pe ruinele celor trei imperii care o apăsaseră şi dominaseră multe secole, a fost din nou pusă sub semnul întrebării de către nazism, în momentul când Hitler a voit să croiască un alt destin Europei, în care ea să fie pentru o mie de ani sclava Herrenvolk-ului german, şi soarta României a fost din nou pusă în joc. Vocația ei bimilenară — şi drama ei, definită cândva de cronicarul Grigore Ureche — fiind tocmai de a sta în calea tuturor poftelor imperiale şi imperialiste, de la Darius şi până în prezent, de a încurca mereu imperiile în planurile lor de a-şi aservi Europa, indiferent dinspre ce punct cardinal se pleca şi spre ce punct cardinal se tindea, a fost normal ca noua ordine pe care „Cel de-al treilea Reich” voia să o instituie, şi în care scop şi-a asociat pe toți cei ce nu erau de acord cu harta Europei postbelice, să vizeze, implicit şi explicit, lichidarea acestui stat românesc. Stat *devenit bastionul cel mai puternic al ideii libertății şi independenței națiunilor renăscute politic la sfârşitul primului război mondial, sau în jumătatea de secol ce-l precedase.*

Proiectele dezmembrării, ale dezintegrării României de la 1 Decembrie 1918, sunt, fără îndoială, mai vechi decât ascensiunea lui Hitler la putere, şi ele vin din direcții opuse. Dar se vor întâlni prin aranjamentele intervenite la 23 august 1939, şi vor deveni realitate în anul 1940, când, odată cu prăbuşirea Franței, în mai, şi cu semnarea armistițiului franco-german la 22 iunie, Europa păşeşte într-o nouă etapă a existenței sale: aceea a „diktatelor” neo-imperiale. Sub loviturile lor, rămasă absolut singură, România se vede amputată de o mare parte din teritoriul național. De fapt, statul român, ca şi Franța şi restul Europei continentale, este pus astfel în imposibilitate de a se opune noii „ordini imperiale” proiectate cu un an în urmă, şi ale cărei urmări tragice se abat asupră-i începând din iunie şi până în fatidicul august al Diktatului de la Viena.

Este o naivitate, din păcate foarte răspândită, a vedea în Diktatul de la Viena din 30 August 1940 o satisfacție dată de Hitler şi Mussolini revizionismului ungar. În realitate, era doar încununarea convenitei dezintegrări a statului român, stat care stătea în calea instaurării „noii ordini” în spațiul Europei centrale şi sud-estice.

În acest plan de lichidare a României — puterea politică din regiune cea mai încăpățânată în a rezista pe meterezele unei democrații burgheze cu nenumărate lipsuri şi limite, dar care crease totuşi ani în şir numeroase dificultăți instaurării mai rapide a „noii ordini” visate de Hitler— revizionismul ungar nu a fost decât un instrument, iar după aceea mijlocul de a exercita binecunoscutul şantaj al lui Hitler, care, profitând de tragedia suferită de români în Răsărit, i-a târât în sinistra lui aventură antisovietică, promițându-le întregul teritoriu al Transilvaniei, pe care-l promitea în acelaşi fel şi lui Horthy. **Revizionismul ungar şi ațâțarea celor două popoare unul împotriva altuia nu erau decât mijlocul de a masca faptul că Diktatul de la Viena şi toate diktatele anului 1940 nu urmăreau decât un singur scop: lichidarea bastionului românesc, după ce fusese lichidat cel francez şi se credea că va fi lichidat cel englez.**

În această Europă a „diktatelor”, a dezmembrărilor, a împărțirilor şi reîmpărțirilor, care au adus peste poporul român urgia unui război impus din afară de circumstanțele tragice în care s-a aflat, prins ca o corabie între ghețari, el a găsit totuşi resursele necesare spre a realiza una dintre cele mai extraordinare performanțe umanitare care, într-un timp atât de întunecat, a dat o licărire de speranță în capacitatea omului de a se opune bestialității dezlănțuite. Este vorba de *refuzul de a participa la crima exterminării programatice a unui întreg popor — poporul evreu.* Este vorba de epopeea umanitară care a făcut ca steagul românesc să nu fluture peste lagărele morții — cea mai cumplită emblemă a întunericului nazist ce acoperea Europa.

Istoria acestei performanțe de abilitate politică şi diplomatică, dar şi de omenie intrinsecă, definitorie pentru poporul român, nu a fost încă scrisă şi este numai parțial cunoscută, iar nu o dată ocultată de grave dezinformări, unele

deliberat calomnioase. Cei care au trăit însă acei ani tragici printre români şi alături de tragedia poporului român nu s-au înşelat nici asupra realităților şi nici asupra sensului celor ce se abătuseră asupra tuturor. Şi mai ales au putut să-şi dea seama la fața locului, din proprie experiență, cum într-o lume indiferentă la cea mai cinică şi fățişă crimă din istoria umanității — crimă ce nu s-ar fi putut petrece fără această indiferență care a luat uneori formele unei directe complicități — poporul român şi ceea ce mai rămăsese din România s-au angajat într-o acțiune care nu a fost fapta izolată a unor particulari, sau gestul eroic al unei colectivități restrânse la un sat de pe malul mării[1], ci însuşi actul de conştiință al unei națiuni şi al unei țări care, căzute victime ele însele aceleiaşi barbarii universale dezlănțuite, au înțeles să refuze a o spori prin propria pasivitate, laşitate ori complicitate.

Epopeea umanitară care a fost sabotarea de către România şi poporul român a „soluției finale” hitleriste a avut în acei ani un martor în sufletul căruia s-a născut hotărârea de a deveni, la rându-i, vocea prin care acest popor martirizat, dar care refuzase să martirizeze alt popor, să-şi poată rosti, la ceasul risipirii coşmarului nazist — ceas pe care-l vedea apropiindu-se implacabil — adevărul şi dreptatea cauzei sale.

Acest martor şi acest mare prieten al suferinței şi dreptății poporului român a fost ziaristul american Milton G. Lehrer, semnatarul cărții ce se publică din nou, la aproape jumătate de veac de la prima ei apariție în limba română, în toamna anului hotărâtor 1944.

Se ştiu deocamdată puține lucruri despre Milton G. Lehrer, această luminoasă figură ce ar merita o cercetare specială, deoarece se înscrie la loc de frunte în galeria cu atâtea nume ilustre a prietenilor de peste hotare ai poporului nostru. Prieteni care au ştiut să discearnă temeiurile şi sensul

---

1 Ca în cazul sătenilor din Gilleleje, despre care s-a făcut atâta caz la simpozionul de la Paris din 1 ianuarie 1988, unde nimeni nu s-a simțit îndemnat să amintească fapta asemănătoare, îndeplinită însă la scară națională şi statală, față de multe sute de mii de evrei, de către poporul român. Vezi *Europe sans rivage. De l'identité culturelle européenne. Symposium international, Paris, Janvier 1988,* Albin Michel, 1988, p. 84 — 88.

dezvoltării şi împlinirii aspirațiilor lui istorice, sprijinindu-le cu aportul lor, adesea extrem de prețios şi oportun.

Ziaristul american Milton G. Lehrer s-a născut în 1906, In Brooklyn — New York. Părinții săi erau evrei români, care au revenit în România, ceea ce i-a permis tânărului Milton să-şi facă o parte din studii la noi în țară, deprinzând în mod desăvârşit limba română, pe care o foloseşte cu o forță şi cu o sevă demne de pana celor mai înzestrați autori români, după cum dovedeşte cartea sa, scrisă direct în limba română.

Îşi continuă studiile la Paris, unde obține titlul de doctor în drept internațional. În acelaşi timp intră în ziaristică, devenind corespondent de presă al săptămânalului parizian «Tribune des Nations», la care va colabora din nou după al doilea război mondial. Va colabora şi la ziarul israelian „Al Hamismar” şi la diferite publicații europene.

Evenimentele anului 1940 îl surprind în România, unde fusese trimis de revista pariziană pentru un reportaj despre situația minorităților. Nu se mai întoarce în Franța ocupată de nazişti şi are prilejul să cunoască direct reacțiile societății româneşti la odiosul Diktat de la Viena şi să stea de vorbă cu refugiații veniți din teritoriile cedate Ungariei horthyste. Cunoaşte îndeaproape pe oamenii de ştiință români care îl ajută să-şi adune materialul pentru lucrarea pe care o proiectează, şi care urma să apară atât în versiunea română cât şi într-o versiune franceză intitulată *Le problème transylvain vu par un américain,* cu subtitlul *La Transylvanie — terre roumaine.* Lucrarea, terminată în martie 1944, nu poate apărea sub regimul antonescian care nu permisese nici o formă de polemică directă cu implicații neplăcute pentru puterile axei. Se va tipări însă imediat după 23 August, când sfârşitul războiului devenise previzibil şi apărea la orizont necesitatea ca drepturile româneşti asupra Transilvaniei să fie formulate cu claritate şi argumentate temeinic în fața unei opinii publice internaționale bombardate decenii în şir cu propaganda revizionismului horthyst. Din păcate, versiunea franceză, care conținea în plus un amplu preambul istoric despre chestiunea continuității, nu a mai apărut şi nu se ştie ce s-a întâmplat cu manuscrisul pregătit de autorul ei.

Imediat după război, Milton G. Lehrer, care-şi reluase

colaborarea la «Tribune des Nations», devine preşedintele asociației corespondenților de presă străini din România — semn al prestigiului de care se bucura între colegii de breaslă.

Ardealul pământ românesc este cea mai importantă lucrare a lui Milton G. Lehrer, redactată în două versiuni — română şi franceză, dar văzând lumina tiparului, după cum am mai amintit, numai în limba română, din motive pe care nu le cunoaştem dar se pot bănui. Versiunea română conține față de cea franceză, cum ne avertizează autorul, numai partea a doua şi a treia, renunțându-se la dezbaterea problemei continuității, ceea ce dă cărții de la început o puternică tentă de actualitate, intrând fără ocol în dezbaterea uneia dintre cele mai fierbinți probleme de politică internațională, problemă care servise în aceeaşi măsură ca aceea a „culoarului Danzig" şi a „sudeților" pentru a împinge Europa în prăpastia celui de-al doilea război mondial: pretențiile Ungariei horthyste la o parte din teritoriul Transilvaniei.

Deşi nu era istoric prin formație şi nici nu-şi propusese să scrie o carte de istorie, ci o carte *politică* destinată a contribui la reaşezarea şi consolidarea păcii în Europa prin evitarea repetării unor confuzii şi decizii de felul celor făcute posibile şi de sistematica mistificare a opiniei publice internaționale de către propaganda revizionismului ungar, pe cât tio abilă pe atât de lipsită de scrupule, Milton G. Lehrer se dovedeşte stăpân pe o informație istorică excepțională. El este la curent nu numai cu lucrările româneşti, ci şi cu tot ceea ce „altera pars" invocase pentru a-şi sprijini pretențiile, precum şi cu tot sistemul de propagandă al ultimelor decenii. Nu încape îndoială că şi-a acumulat această excepțional de bogată informație cu sprijinul prietenilor săi, istorici şi politicieni democrați, dar este tot atât de evident că în „punerea în pagină" a materiei şi-au dat mâna juristul specialist în drept internațional cu gazetarul de experiență europeană care era Milton G. Lehrer, ceea ce conferă cărții sale originalitatea absolută, nervul incomparabil şi o strategie unică, ce o singularizează față de tot ceea ce ştiința românească reuşise să dea până atunci în această direcție.

După o jumătate de secol de la elaborarea ei, cartea lui Milton G. Lehrer se citeşte, de aceea, cu un interes pe care ceasul de azi al Europei în loc să-l estompeze, să-l transforme

în pură istorie, îi conferă dimpotrivă o nouă actualitate. Poate o actualitate pe care autorul însuşi n-ar fi dorit-o!

În ce constă această remarcabilă reuşită?

Înainte de toate — aşa cum am spus — în solida informație istorică. Deşi Milton G. Lehrer a fost prin formație jurist, nu istoric, el studiază „dosarul” chestiunii pe care îşi propune să o limpezească având la dispoziție o vastă informație de specialitate, perfect asimilată. Nu suntem nici un moment în fața scrierii unui diletant, cu atât mai puțin a unui pledant informat în grabă, ci avem de a face cu lucrarea îndelung elaborată şi bine cumpănită a unui om de cultură multilaterală, dublat de un observator atent, obiectiv, al scenei istoriei vii, acea istorie contemporană despre care N. Iorga spunea mereu că deschide istoricului uneori mai multe porți de înțelegere a trecutului decât documentele lăsate de acest trecut. În versiunea tipărită în 1944 nu au fost folosite decât rareori trimiterile, şi acelea nu în notele subliniare care conferă aerul erudit al lucrărilor, dar pentru oricine este familiarizat cu bibliografia problemei în cauză era sensibilă perfecta stăpânire şi mânuirea avizată a tuturor informațiilor, la zi. Ediția noastră prin aparatul critic întocmit după sursele ce au stat la îndemâna autorului, conferă textului deplina lui pondere ştiințifică.

Perfect informat, deci, asupra subiectului, la curent atât cu bibliografia românească cât şi cu cea internațională, cunoscând ambele perspective direct de la surse şi judecând în consecință, Milton G. Lehrer nu dă nici un moment impresia unui apologet, ci a unui om care nu face decât să comenteze evidența însăşi, şi aici el se deosebeşte de cei ce, în epocă, nu se puteau sustrage unor legitime tensiuni provocate de circumstanțele istorice. Deşi nu-şi ascunde poziția de partizan al cauzei româneşti, Milton G. Lehrer reuşeşte totuşi să rămână mai presus de resentimente şi chiar de sentimentele celor direct implicați. Indignările, exclamațiile — rare — sunt de ordin impersonal, țin de absurditatea sau tragismul intrinsec al realităților ori afirmațiilor pe care le înfățişează şi autorul este mereu devansat de cititor, care înaintea sa reacționează la fel. Milton G. Lehrer rămâne mereu juristul şi ziaristul american adus de împrejurări în fața unui litigiu cu urmări grave pentru

echilibrul şi existenţa în normalitate a unei întinse regiuni din Europa, şi până la urmă ale Europei întregi. Cartea sa nu este asimilabilă vreuneia dintre părţile implicate, ci exclusiv intereselor generale ale umanităţii sfâşiate de tragedia războiului, printre ai cărei responsabili se numără şi acoliţii „comparşilor” ce au decis sfâşierea pământului românesc. Tocmai spectacolul dezlănţuirii tuturor forţelor de negare a dreptului şi adevărului cu privire la viaţa naţiunilor europene l-a fortificat, se pare, în această poziţie singulară, căreia cartea lui îi datorează şi azi o indiscutabilă valoare exemplară.

A treia calitate esenţială a cărţii lui Milton G. Lehrer este fără îndoială cunoaşterea problemelor în acelaşi timp din perspectivă istorică şi politică-imediată, autorul nefiind un savant de cabinet ci un om al acestui secol în care în bună parte „istoria se scrie pe mesele redacţiilor”. Tocmai fiindcă era un ziarist şi un observator politic cu bogată experienţă el a ştiut să lege necontenit planul istoric de prezent şi să le facă a se întrepătrunde de o manieră care nu a reuşit nimănui în acelaşi grad, ceea ce iarăşi conferă cărţii sale un loc cu totul aparte. În acelaşi timp, nimic în cartea sa nu vădeşte improvizaţia sau stânjeneala străinului şi nici o judecată, nici o apreciere nu şovăie, nu tatonează. Suntem de fapt în faţa unei conştiinţe umane ce acţionează în conformitate cu ea însăşi.

Cartea lui Milton G. Lehrer nu este o carte de istorie, deşi istoria este prezentă la fiecare pas şi mereu chemată a depune mărturie în instanţă, deşi nimeni nu a înfăţişat un tablou mai complet şi mai cutremurător al suferinţei româneşti multiseculare sub nedreptatea legiferată a oligarhiei ungare. Dar în esenţă cartea de faţă ridică şi discută o chestiune de strictă actualitate şi anume tocmai ceea ce N. Iorga a numit „lupta — adesea nici măcar ştiinţifică! — împotriva dreptului românesc”.

Milton G. Lehrer este perfect informat asupra tuturor metodelor şi tuturor afirmaţiilor puse la bătaie de propaganda revizionismului ungar interbelic şi din timpul războiului al doilea mondial. El îşi face o datorie din a le arăta lipsa de consistenţă şi contradicţia flagrantă cu realitatea mărturisită de istorie, punând necontenit faţă în faţă cele două planuri — cel propagandistic şi cel al realităţilor. În măiestria cu care

operează această confruntare a rămas încă nedepăşit. El a rupt ca nimeni altul masca pe care revizionismul horthyst şi-a pus-o pentru a juca toate rolurile, pe toate scenele unde credea că poate induce în eroare o opinie publică total neinformată şi cu atât mai uşor de dezinformat. Între timp, această mască a fost culeasă din lada de gunoi a istoriei, recondiţionată şi pusă din nou să servească aceleaşi ţeluri. Ca urmare, şi cartea lui Milton G. Lehrer redevine necesară, am zice chiar salutară pentru a face lumină în conştiinţele ce caută sincer adevărul.

Cititorul va admira, fără îndoială, în expunerea autorului american tocmai stilul concis, „juridic", fără înflorituri, subordonat direct comunicării unei informaţii de o sugestivitate egalată numai de capacitatea de selectare — dintr-o masă impresionantă — a citatului caracteristic, a exemplului ce face lumină asupra unei întregi categorii de fapte similare. Nimic din ceea ce nu este probant prin sine. Nimic ambiguu. O enumerare de date, de fapte, de texte indiscutabile. Este un stil eminamente modern. Dar originalitatea şi eficacitatea cărţii lui Milton G. Lehrer stă însă, mai presus de toate, în economia ei interioară, în ierarhizarea problemelor luate în dezbatere şi în succesiunea capitolelor. Acolo unde istoriografia românească era tentată să discute mai ales în planul istoric, să argumenteze, să *apere,* ziaristul american nu face decât să expună şi să explice, cu metodă, elementele unui litigiu şi dreptatea intrinsecă a unei cauze. El nu pledează într-un proces. El explică în ce constă monstruozitatea Diktatului de la Viena şi neruşinarea cinică, minciuna sfruntată, falsul deliberat, ca „metode" esenţiale ale propagandei revizioniste ungare. Curajul minciunii — fenomen din păcate nu specific veacului nostru, dar care a atins în secolul nostru, al celor mai perfecţionate mijloace de informare, culmile fără precedent ce-i conferă specificitate, este un fenomen pus în lumină cu o consecvenţă implacabilă de-a lungul celor 432 de pagini ale cărţii. Sunt puţine cărţi în care fenomenul să fi fost disecat şi ilustrat cu o mai acută valoare pedagogică!

Ar fi desigur de prisos să rezumăm în această prefaţă o carte ce stă deschisă în faţa cititorului şi care se citeşte ca un roman deoarece autorul scrie cu verva unui ziarist şi capacitatea de evocare a unui romancier. Fără îndoială, de la

data când apărea *Ardealul pământ românesc* şi până în prezent istoriografia românească şi cea internațională au făcut mulți paşi înainte în cunoaşterea acelor realități şi probleme uneori numai schițate în expunerea ziaristului american, pentru a nu bloca ritmul succesiunii secvențelor. Dar acest progres nu anulează, ci doar aprofundează şi consolidează o expunere ce rămâne în fundamentele ei profund adevărată. Cartea lui Milton G. Lehrer serveşte chiar de prefață, de indicator, de stimulator pentru o abordare aprofundată devenită astăzi posibilă, după apariția monumentalelor volume publicate de academicianul David Prodan despre *Supplex Libelluls Valachorum, Răscoala lui Horea* şi *Iobăgia în Transilvania,* de academicianul Ştefan Pascu despre *Voevodatul Transilvaniei,* de Silviu Dragomir despre *Avram Iancu.* Sporul documentar a fost, în acest răstimp, literalmente uriaş, dacă avem în vedere mai ales momentul 1848 (*1848 la români.. O istorie în date şi mărturii,* două volume, de Cornelia Bodea) şi cel al Marii Uniri (volumele *1918 la români* coordonate de un colectiv alcătuit din Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Ionel Gal, Mircea Muşat), iar apariția unor sinteze de amploarea *Istoriei militare a poporului român* (coordonator principal general locotenent dr. Ilie Ceauşescu) şi a celei consacrate statalității româneşti de la Statul geto-dac până la România contemporană (trei volume de Mircea Muşat şi Ion Ardeleanu) oferă o altă perspectivă globală şi un alt model de înțelegere a devenirii noastre istorice decât aceea ce stătea la dispoziție acum o jumătate de secol. O contribuție deosebit de valoroasă la analiza procesului emancipării şi luptei românimii transilvane a adus istoricul american Keith Hitchins într-o serie întreagă de lucrări[1], unele publicate şi în limba română, iar modul în care se discută, astăzi, problemele abordate de Milton G. Lehrer odinioară poate fi cel mai bine perceput în cartea cu un titlu foarte apropiat — şi nu întâmplător — *Transilvania străvechi pământ românesc,* recent apărută într-o nouă ediție, şi pe care o datorăm

---

1 Keith Hitchins, *The Idea of Nation. The Romanians of Transylvania 1691 — 1849,* Bucharest, 1985; idem, *Conştiință națională şi acțiune politică la românii din Transilvania. 1700—1868,* Introducere şi îngrijirea ediției de Pompiliu Teodor, traducere de Sever Trifu şi Codruța Trifu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987.

istoricului general locotenent dr. Ilie Ceauşescu.

Toate aceste progrese permit abordarea cărţii lui Milton G. Lehrer dintr-o nouă perspectivă, care nu-i este însă dezavantajoasă. Dimpotrivă. O nouă lectură, pentru cei mai mulţi o primă lectură (deoarece ea a devenit de mult o raritate şi generaţii întregi nu-i mai cunosc nici titlul) va dovedi câte sugestii sunt încă vii, cât de incitantă continuă să rămână întâlnirea cu acest spirit ascuţit şi efervescent, cu acest om care trăieşte în paginile cărţii sale cu aceeaşi intensitate ca atunci când s-a investit pe sine, total, într-una din cele mai nobile aventuri — aceea a luptei pentru raţiune, dreptate şi pace.

Fără îndoială nevoia unor completări, unor retuşuri, unor nuanţări se face simţită pe parcursul lecturii, în special atunci când ne apropiem de sfârşitul ei, ultimele zeci de pagini fiind poate acelea care „datează” cel mai mult. Pentru unele realităţi, perspectiva noastră de astăzi este alta. Suntem, desigur, mai rezervaţi şi în aprecierea unor personalităţi politice şi în judecarea realităţilor României interbelice, departe de a se înfăţişa numai în alb imaculat. Cititorul de astăzi posedă suficient discernământ spre a face singur cuvenitele nuanţări, ajutat şi de notele care însoţesc ediţia de faţă.

O problemă esenţială, după părerea noastră, sugerată de cartea lui Milton G. Lehrer, aproape impusă imperativ, dar neformulată ca atare, este fără îndoială aceea a *caracterului statului ungar medieval,* acel stat care dispare spre mijlocul secolului al XVI-lea de pe harta Europei, dar a cărui obsesie a determinat conştiinţa naţională modernă a păturilor conducătoare ale naţiunii ungare şi este în mare măsură responsabilă de evoluţia catastrofală a istoriei sale moderne, marcată de colapsul din 1919 şi de noua dramă creată de nefericita colaborare cu nazismul german la destabilizarea şi prăbuşirea Europei ieşite din tratatele care au pus capăt primului război mondial. Din păcate, istoriografia română s-a limitat exclusiv la analiza condiţiei voievodatului Transilvaniei în cadrul formaţiunii statale create de unguri în centrul Europei, fără a lua în cercetare întregul fenomen şi dacă există o voluminoasă *Geschichte der Rumänen* publicată de doi autori unguri în 1942 la Budapesta, nu există o *Istorie a Ungariei* —

cât de redusă — scrisă de istoricii români pentru uzul omului de cultură român dornic să ia cunoştinţă de o istorie atât de întrepătrunsă cu a noastră.

O asemenea istorie va trebui însă neapărat să fie alcătuită într-o zi, desigur, nu în spiritul în care a fost elaborată *Istoria românilor* din 1942 a lui Ladislas Gáldi şi Ladislas Makkai, ci în spiritul recomandat de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, spirit călăuzit de idealul unei Europe a bunei vecinătăţi şi a solidarităţii constructive. Până atunci, vom încerca să avansăm aici o problemă ce ni se pare esenţială pentru înţelegerea întregului proces istoric înfăţişat de Milton G. Lehrer. Şi vom porni de la o conferinţă a lui Nicolae Iorga, ţinută în ziua de 7 decembrie 1914 la Atheneul Român sub un titlu desigur pasional, date fiind împrejurările momentului[1], dar în care marele nostru istoric face o paralelă revelatoare între statul creat de unguri şi statul otoman, ambele creaţii ale unor popoare de sorginte turanică, turcică. Milton G. Lehrer se opreşte, fără a insista, asupra „turanismului" clamat de revizionismul ungar, dar lăsând la o parte acele exagerări de circumstanţă, este semnificativ faptul că marele bizantinolog ungur Gyula Moravcsik adună, tocmai acum, ştirile bizantine despre popoarele turcice, între care şi cel ungar în două volume intitulate *Byzantinoturcica* I. *Die byzantinischen quellen der Geschichte der Türkvölker,* Budapest, 1942 şi II. *Sprachreste der Türkvölker in den byzantinischen Quellen.*[2] Înrudirea arborată în timpul războiului al doilea mondial între unguri şi popoarele turanice nu era de altfel o premieră absolută: în timpul primului război mondial, la Istanbul, după cum relata N. Iorga în conferinţa citată, se afirma că „dacă alianţa cu împăratul Germaniei şi al Austriei reprezintă anumite oportunităţi politice, alianţa cu maghiarii înseamnă o frăţie seculară, care se reînnoieşte în timpul de

---

1 N. Iorga, *Popoare turanice parasitare. Conferinţă ţinută la Atheneul Român în ziua de 7 decembrie 19 14,* Vălenii de Munte, 1915.

2 Bizantinoturcica I. Izvoarele bizantine ale istoriei popoarelor turcice; II. Resturi de limbă ale popoarelor turcice în izvoarele bizantine. Aceste două volume apăreau, sub acest titlu, în acelaşi moment istoric în care se clama „turanismul".

față”[1].

Eliminând din titlul conferinței şi din ideea însăşi avansată de marele istoric elementul pasional, circumstanțial, să reținem ca esențial paralelismul stabilit între cele două formațiuni statale ale unor popoare turanice pe teritoriul Europei, una în centrul ei, cealaltă pornind din Asia Mică şi ajungând până sub porțile Vienei, după ce zdrobise şi înglobase între hotarele sale pe prima, la Mohács (1526) şi apoi deplin în 1540.

Ce este de fapt statul ungar medieval din centrul Europei, simbolizat de vestita „Coroană a Sfântului Ştefan”, regele care prin creştinare asigură ungurilor alt viitor decât al hunilor şi avarilor? Este tocmai o reuşită incontestabilă acolo unde atât Attila cât şi imperiul avar eşuaseră tocmai din cauza condiției de „corp străin” pe care imperiile hun şi avar au păstrat-o până la dispariția lor sub loviturile unei Europe cu alte rânduieli. Dimpotrivă, adoptând creştinismul şi primind de la şeful suprem al Occidentului, papa, coroana regală, statul creat de triburile asiatice descălecate în fosta Panonie romană avea să devină curând un veritabil *imperiu* multinațional, căruia însă i-a lipsit titlul corespunzător stării de fapt, deoarece nu putea exista — în concepția politică medievală — decât un singur *imperium* şi acela, în momentul apariției ungurilor în Europa, fusese asumat de germani. Confruntarea noilor veniți cu „Sfântul imperiu roman de națiune germană” s-a terminat în 955 prin dezastrul de la râul Lech, unde Otto cel Mare a pus capăt definitiv expedițiilor de pradă spre Apus şi i-a obligat pe unguri să-şi caute altă direcție de expansiune. Ea va fi găsită spre Transilvania şi spre Mediterana, unde va reuşi să atingă coasta dalmată.

Ca şi turcii otomani câteva secole mai târziu, poporul puțin numeros, descins din stepele asiatice se va dovedi deosebit de înzestrat pentru crearea unui tip de dominație asupra altor popoare, care era legat de existența unei aristocrații războinice în necontenită căutare de noi cuceriri. Otomanii îşi justificau temperamentul şi scopurile terestre prin doctrina islamică a „războiului sfânt” împotriva ghiaurilor. Ungurii, intrând în comunitatea popoarelor creştine ale Europei, şi-au justificat

1 N. Iorga, *op. cit.*, p. 12.

aceeaşi tendinţă către expansiune şi cucerire a pământurilor şi popoarelor străine (pe care apoi să le exploateze reducându-le la condiţia de robi ai acelei pături aristocratice cu care se confunda „naţiunea”) mai întâi prin celebrul principiu al regelui Ştefan cel Sfânt *„uniusque linguae, uniusque moris regnum imbecile et fragile est”* (Ţara de o singură limbă şi de un singur caracter este slabă şi şubredă), iar apoi prin misiunea încredinţată de papă, a „cruciadei” între schismatici, adică popoarele creştine de rit ortodox. În secolul al XIX-lea, ambele justificări vor fi înlocuite cu teoria superiorităţii rasei ungare asupra tuturor raselor reduse la condiţia de iobagi ai superioarei rase ungare! De fiecare dată, în toate trei variantele, era vorba de aceeaşi politică, de aceeaşi concepţie despre stat, la antipodul concepţiei moderne a teritoriului naţional, ocupat de un singur popor, de o singură „limbă” şi un singur caracter naţional.

În conformitate cu aceste principii, ungurii vor crea, în urma politicii de necontenite cuceriri, care-i duce din Carpaţi până la Mediterana, un sistem de dominaţie a clasei conducătoare ungare asupra unei întinse părţi din Europa centrală şi sud-estică — factor de veşnică instabilitate politică, de frământări şi nesfârşite suferinţe pentru popoarele de aici — pe care cu greu l-am putea numi un stat propriu-zis, în accepţia modernă şi europeană a termenului, şi care seamănă, dimpotrivă, cu sistemul creat mai târziu de otomani, cu „Turcocraţia”[1] ce se substituie, datorită unor împrejurări politice abil exploatate, statelor creştine din sud-estul Europei, exceptând ţările române.

Această *Turcocraţie* va intra în coliziune, la sfârşitul secolului al XIV-lea, cu *Ungrocraţia* ce ajunsese la maxima expansiune sub Ludovic cel Mare, şi după o rivalitate de aproape un secol pentru stăpânirea acestei părţi de Europă, *Turcocraţia* va învinge şi va ridica la Buda steagul verde al profetului pentru 150 de ani. Un stat ungar de sine stătător nu

---

1 Conceptul „Turcocraţie” este folosit curent pentru a desemna tipul de imperiu creat de otomani, în care o castă militară a reuşit să cucerească sau să ţină sub dominaţia ei o bună parte din continentul european, exploatându-o în diverse feluri.

va mai exista decât după aproape o jumătate de mileniu, şi tribulaţiile naţiunii ungare, în tot acest lung răstimp, sunt marcate profund de structura originară a statului medieval, eminamente opus concepţiei statului modern, al unei singure naţiuni.

Consecinţele — generatoare ale tuturor dramelor istoriei ungare moderne — vor apărea virulent în momentul când în Europa întreagă triumfă duhul cel nou, al emancipării naţiunilor, al dorinţei fiecărei naţiuni de a-şi realiza personalitatea în graniţele unui stat propriu. În conştiinţa politică ungară se produce atunci o asociere explozivă între vechiul concept al statului „de multe limbi şi neamuri” propriu evului mediu şi dorinţa naţiunii maghiare de a-şi realiza propria emancipare, contestând însă acelaşi drept celorlalte naţiuni supuse cândva Ungrocraţiei. Milton G. Lehrer crede că această dramatică contradicţie este proprie dezvoltării politice ungare, dar în realitate este proprie mai multor naţiuni aduse de istorie în situaţia de a domina, într-un fel sau altul, şi a exploata alte naţiuni. La începutul secolului al XIX-lea a fost cazul grecilor, care concepuseră un fel de imperiu fanariot eliberat de otomani, dar în care românii şi bulgarii trebuiau să rămână obiectul extorcaţiunii aceleiaşi pături fanariote — ea însăşi o excrescenţă a stăpânirii otomane — ce se suprapusese la sud de Dunăre de câteva veacuri, şi la nord, timp de peste un secol. Revoluţia lui Tudor Vladimirescu va destrăma rapid această himeră şi Grecia modernă se va întemeia vrând nevrând pe temeliile normale şi solide ale naţionalităţii greceşti. În a doua jumătate a secolului trecut, fanariotismul va fi lichidat şi din viaţa bulgară.

Va veni rândul clasei conducătoare turceşti să-şi dea acelaşi examen, pierdut la 1877 când noua constituţie a Imperiului, cu nimic mai puţin absurdă decât concepţiile politice ale magnaţilor unguri, va provoca lichidarea ultimelor legături, de altfel pur formale, ale Serbiei şi României cu Imperiul Otoman, şi va duce la războiul care va prilejui crearea Bulgariei moderne. Vor trebui să mai treacă însă decenii până ce se va petrece acel fapt benefic pe care Nicolae Iorga îl preconiza în 1914, când punea în gardă pe ultimii reprezentanţi ai imperialismului otoman, dornici să reînvie

timpul lui Soliman Magnificul prin alianța cu Germania şi Austro-Ungaria: „Iar câți veți rămânea dintre dv. otomani adevărați, să faceți o politică ca pentru câți ați rămas, iar nu pentru câți vă închipuiți că sunteți, adică o politică națională, muncitoare şi foarte modestă. Să vă ferească Dumnezeu de a crede că umbra lui Soliman cel Măreț se pretează la contrafaceri”.[1] Dar tot el considera că această înțelepciune e greu de realizat la cei deprinşi atâta vreme a trăi pe spinarea altora. Pentru asta „trebuie ca un om genial să răsară la unii sau la alții ca să spuie vorba aceia: fiți ceva mai puțin, ca să fiți tocmai de aceea, cu mult mai mult”.[2] Din fericire pentru națiunea turcă, după dezastrul Imperiului şi destrămarea lui la sfârşitul primului război mondial, acest om a apărut în persoana lui Mustafa Kemal. Din nefericire nu numai pentru Ungaria dar şi pentru Europa, el nu a apărut în țara Sfântului Ştefan, nici cu Lajos Kossuth şi cu atât mai puțin cu amiralul Horthy. Dar până aici paralelismul între cele două națiuni se impune din nou cu putere. Şi totodată înțelegerea evoluției politice ungare în acel cadru de „istorie comparată a națiunilor şi statelor” creat în istoriografie de geniul lui Nicolae Iorga.

Cazul clasei conducătoare ungare, rătăcită de himera reînvierii „Regatului Sfântului Ştefan”, nu este deci atât de singular şi paradoxal cum apare la Milton G. Lehrer.

Specificitatea condiției ungare apare abia atunci când intervine alianța dintre clasa magnaților purtători şi încă beneficiari ai tuturor urmărilor Ungrocrației medievale, şi Imperiul Habsburgic. Amorsată încă din clipa când pătura nobiliară maghiară din Transilvania s-a aliat cu generalul Basta spre a zădărnici făurirea statului național român sub Mihai Vodă Viteazul, perfectată într-o primă etapă atunci când Mihail Apafi, ultimul principe al Transilvaniei, vinde principatul aceluiaşi Imperiu, în vreme ce geniul lui Brâncoveanu evită transformarea Munteniei în provincie austriacă, această alianță va cunoaşte o evoluție sinuoasă, terminată cu triumful instaurării „dualismului” în 1867. Triumf care-şi ignora adevărata lui semnificație: săparea iremediabilă a prăpastiei în

---

1 N. Iorga, *op. cit.* p. 7.
2 *Ibid.,* p. 31.

care aveau să se prăbuşească, îmbrăţişate, peste numai o jumătate de secol, şi monarhia habsburgică şi himera reînvierii „Coroanei Sfântului Ştefan” în plin secol al naţiunilor şi al triumfului principiului autodeterminării popoarelor.

„Specificitatea condiţiei ungare” devine însă puţin după aceea absurdul producător de catastrofe al revizionismului ungar, absurd creat şi întreţinut tocmai de ignorarea realităţii esenţiale: Ungaria medievală, Ungaria „Coroanei Sfântului Ştefan” nu fusese un stat naţional, un stat de concepţie modernă, care se întinde până acolo unde se întinde o naţiune. Nu fusese nici o federaţie de tip helvetic, ci fusese, exact ca şi Imperiul Otoman, o creaţie sui-generis la baza căreia stătuse energia cuceritoare a unei clase conducătoare ce era mândră de această modalitate de a-şi face istoria, atunci când se adresa, prin nobilimea ungară din Transilvania, împăratului Iosif al II-lea, justificând tratamentul sălbatic aplicat iobagilor români răsculaţi sub conducerea lui Horea, Cloşca şi Crişan: *„Părinţii noştri, venind din Sciţia, au cucerit cu arme victorioase şi cu sângele lor această scumpă patrie şi după ce au supus şi au făcut iobagi pe părinţii românilor care s-au revoltat azi asupra noastră, dânşii au domnit liniştit peste ei ţinându-i totdeauna într-o aspră disciplină, însă lăsându-le neatins modul lor de viaţă”.* Este exact ceea ce oricare dintre arhitecţii *Turcocraţiei* ar fi putut subscrie, referindu-se la situaţia creştinilor din Imperiul Otoman, începând din vremea lui Mohamed al II-lea şi până la cei ce reprimau sălbatic în 1876 răscoala bulgarilor! Acelaşi fusese principiul de realizare şi organizare al ambelor „craţii” turanice pe pământul Europei! Unii veniseră din „Sciţia” şi alţii din Anatolia.

Când, la sfârşitul primului război mondial, Imperiul Otoman a dispărut, naţiunea turcă regăsindu-şi echilibrul şi formele unui stat modern datorită geniului lui Atatürk, şi când aceeaşi soartă a avut-o Imperiul Habsburgic, naţiunea austriacă făurindu-şi în Europa un stat naţional unanim respectat până în ziua când Adolf Hitler i-a contestat dreptul la existenţă în numele „Celui de al III-lea Reich”, nimeni nu s-a gândit să considere aceste două reaşezări ale naţiunilor respective pe temeliile şi principiile statelor Europei moderne ca pe nişte tragedii, ca nişte nedreptăţi strigătoare la cer, suferite

de austrieci când au încetat a mai stăpâni peste cehi, slovaci, sârbi, croați, români şi alte neamuri, sau suferite de turci în clipa când au fost lipsiți de putința de a se mai întinde dincolo de hotarele locuite de poporul turcesc. Nu am asistat la difuzarea de hărți, tipărite la Istanbul, în care hotarele Turciei să se întindă până la Viena şi Trapezunt, nici la alte hărți, tipărite la Viena, prin care hotarele Austriei să înglobeze iarăşi teritoriile a opt-zece popoare neaustriece.

Singura țară, singurul stat ce nu şi-a găsit nici locul şi nici liniştea în Europa postbelică, şi care a oferit acest spectacol, al luptei îndârjite împotriva adevărului, a fost Ungaria horthystă (nu vom spune poporul ungar ci aceeaşi clasă care, de secole, se identificase exclusivist şi disprețuitor cu „națiunea ungară). Ce a însemnat revizionismul horthyst, care i-au fost metodele, Milton G. Lehrer a arătat magistral, în această carte unică şi mereu necesară. Am simțit însă nevoia de a adăuga acest preambul, pentru a se înțelege mai bine „fenomenul originar" din care au decurs, apoi, toate fenomenele derivate, înfățişate şi comentate de Milton G. Lehrer.

ION PĂTROIU

Craiova, 1 Decembrie 1988

CUVÂNT ÎNAINTE

Peste puțin timp va apărea în Elveția, în limba franceză, lucrarea mea intitulată Le problème transylvain vu par un américain, având ca subtitlu La Transylvanie — terre roumaine.

Cartea de față este traducerea în limba română a ultimelor două părți din acea lucrare.

Prima parte, în care mă ocup de Transilvania înainte de năvălirea ungurilor şi în care expun, pe baza celor mai noi cercetări şi descoperiri, teoria continuității daco-romane pe teritoriul Transilvaniei, apare astfel numai în ediția franceză.

Țin să precizez că lucrarea a fost terminată înainte de evenimentele de la 23 August 1944. Climatul politic al vremii în care ea a fost scrisă nu m-a împiedicat însă să dezvălui opiniei publice din Occident aspectul real al aşa-numitului arbitraj de la Viena, act arbitrar, inechitabil şi apolitic, impus cu violență de cei doi comparşi, Ducele şi Führerul, care au crezut că Europa culturii milenare a căzut atât de jos, încât destinele ei pot fi scrise de doi aventurieri, erijați în conducători.

Dictatele impuse de dictatori au avut dintotdeauna soarta făuritorilor lor. Nimic nu se poate clădi într-adevăr pe violență, după cum nimic nu se poate clădi pe nisip: nici dictaturi şt nici dictate.

AUTORUL

PARTEA I

TRANSILVANIA DUPĂ NĂVĂLIREA UNGURILOR

MOTTO: «Un état de choses, soit-il millénaire ne mérite pas de durer s'il est contraire à la justice».

Alexandre Millerand

Cu ocazia expediției sale în Egipt, Napoleon aduse cu sine o seamă de savanți iluştri: oameni de ştiință şi filozofi, pentru a cerceta la fața locului relicvele unui trecut multimilenarii, mărturii ale unei civilizații care înflorise odinioară pe malurile Nilului. Pe puntea vaporului pe care călătoreau, savanții francezi discutau, cu Înflăcărarea caracteristică tuturor latinilor, cele mai controversate chestiuni ştiințifice şi filozofice, discuții la care de multe ori participa şi viitorul împărat al francezilor, cu acel bun simț care forma trăsătura esențială a geniului său.

Într-o noapte înstelată, pe când vaporul aluneca lin pe valurile liniştite ale Mediteranei, discuția filozofilor se încinse asupra problemelor care frământă din toate timpurile mintea omenească: spiritualismul, materialismul şi existența lui Dumnezeu.

În toiul discuției sosi şi Napoleon. Un ateu îşi expunea grandilocvent teza inexistenței dumnezeirii, făcând apologia materialismului absolut. Un altul îi urmă, adăugând la argumentele predecesorului considerațiuni mai subtile şi mai complicate încă.

Napoleon ascultă cu atenție savantele disertații şi apoi, arătând cu mâna spre cerul înstelat, se adresează docților reprezentanți ai Ştiinței şi Filozofiei cu următoarea frază, superbă în simplitatea ei: *„Domnilor, puteți discuta cât veți voi, dar pe toate acestea cine le-a făcut?”*

Mi-am reamintit de această întâmplare din viața lui Napoleon — citată de Emerson — când m-am reîntors din

călătoria de studii pe care am întreprins-o în Transilvania, în vara anului 1940, puţin înaintea „Diktatului de la Viena”. Citisem diferitele teorii pe care adversarii romanităţii Transilvaniei le lansaseră după apariţia, în 1871, a faimoasei lucrări a lui Robert Roesler, *Romänische Studien,* primul atac lansat împotriva principiului continuităţii elementului românesc din Transilvania şi din celelalte teritorii care au constituit odinioară Dacia.[1]

---

1 Continuitatea românilor în vatra lor strămoşească — Dacia — nu a fost contestată până la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Dezvoltarea conştiinţei naţionale a românilor după Unirea ţărilor române, la 1600, sub Mihai Vodă Viteazul, afirmarea tot mai puternică a dorinţei lor de a se uni într-un singur stat au alarmat cercurile reacţionare din Imperiul Habsburgic care, temându-se că vor pierde Transilvania, au început să conteste drepturile istorice ale românilor asupra vetrei lor străbune şi au născocit teoria părăsirii Daciei de către daco-romani în secolul al III-lea e.n., a formării poporului român undeva la sudul Dunării şi a imigrării sale la nordul Dunării, în secolele IX —XIII, în orice caz, după ce triburile maghiare ocupaseră Transilvania, pe care ar fi găsit-o pustie. Inventatorii acestei teorii au fost: căpitanul în armata habsburgică — Franz Joseph Sulzer în lucrarea sa *Geschichte des transalpinischen Daciens...,* vol. I —III, Viena, 1781—1782 şi funcţionarul de la cancelaria aulică din Viena — Johann Christian Engel, născut la Lieser, prin lucrările sale: *Fortsetzung der allgemeinen Welthistoire durch eine Gessellschaft vem Gelehrten in Deutschland und England ausgeferigel, 5* vol., Halle; John Iacob Gebaur, 1797 — 1804, *Geschichte des Ungarischen Reiches,* Viena, 1813; *Geschichte des Ungarischen Reichs und seiner Neberländer,* Halle, 1804.

Vezi şi Joseph Karl Eder, doctor în filozofie la Universitatea din Budapesta (1778), prin lucrările: *Supplex Libellus Valachorum Transylvaniae iura tribus receptis Nationibus communia postliminie sibi adseri postulatium,* cum notis historico-criticis J.C.E., Cluj, 1791; *Observation es criticae et pragmaticae ad Historiam Transylvaniae sub regibus Arpadianae et mixtae propaginis,* Sibiu, 1803; *Erdélyország ismertetésének zsengéje.* Cluj —Sibiu, 1796; *Christiani Schesaei saxonis Transilvani Ruinae Pannonicae.* Sibiu, 1797. Peste o jumătate de secol, geograful Robert Roesler a reluat această teorie şi a încercat să-i dea o formă ştiinţifică, răstălmăcind o serie de date istorice şi lingvistice în lucrările sale: *Das varrömische Dacien,* Viena, 1864; *Die Anfänge des Walachische Fürstenthums,* Viena, 1867; *Dacien und Romänen. Romänische Studien. Untersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens,* Leipzig, 1871.

Deosebit de semnificativ este faptul că marile lexicoane ale vremii, inclusiv cele germane, nu au înregistrat teoria lui Roesler şi nici măcar pe autorul ei.

Continuitatea poporului român în vatra sa străbună dacici a fost

Istorici, pseudo-istorici, filologi, publicişti şi jurnalişti, unii de bună credinţă şi alţii de o patentă rea credinţă, unii în mod

---

susţinută de-a lungul timpului şi de către: Poggio Bracciolini, *Disceptationes convivales,* 1451; Enea Silvio Piccolomini (papa Pius al II-lea), *Historia rerum ubique gestarum locorumque descriptio,* 1489; Antonius Bonfinius, *Herum Ungaricarum decades quatuor cum dimidia,* Basileae, 1568, decad. III, lib. IX, p. 448 şi 538; I, lib. 1 şi II lib. 7; J. Vadianus, *Epitome trium terrae partium, Asiae, Africae et Europae compendiarium locorum descriptione, continentes,* Tiguri, 1534, p. 38; Johannes Lebel, *De oppido Thalmus,* 1542, ed. Ioannes Seivert, Cibinii, 1779, p. 11—12; Antonio Maria Graziani (1537—1611), *De Ioanne Heraclide Despota,* în É. Legrand, *Deux vies de Jaques Basilicos,* Paris, 1889, p. 169— 171; Johann Tröster*, Das Alt-und Neu Teutsche Dacia. Das ist Neue Beschreibung des Landes Siebenbürgen,* Nürnberg, 1666, p. 323; M. Felmer, *Kurzgefasste Historische Nachricht von der Wallachischen Völkerschaft überhaupt und derjenigen insonderheit der heut zu Tage in dem Kayserlichen Königlichen Erb — Fürstenthum Siebenbürgen anzutreffen ist,* în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde", VII, 1867, p. 419; E. Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire,* I, 1788, p. 226; I. C. Schuller, *Zur Frage über den Ursprung der Romänien und ihrer Sprache,* Sibiu, 1855, p. 7; Paul Joseph Schafarik, *Slavische Alterthümer,* Leipzig, 1844, p. 205; Josef Kemény, *Über der Entstehungszeit der ungarischen Komitate,* în „Magazin für Geschichte", I, 1844, p. 231 — 232; A. de Gerando, *La Transylvanie et ses habitants,* Paris, 1845, p. 309; J. A. Vaillant, *La Roumanie,* I, 1844, p. 41 — 42; Amedée Thierry, *Histoire d'Attila,* Paris, 1856, p. 32; E. A. Bielz, *Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens,* Sibiu, 1857, p. 139— 143; Julius Jung, *Die Anfänge der Romanen. Kritisch — ethnographische Studien,* în „Zeitschrift für Öesterreichischen Gymnasium", 27, 1876, p. 92; Josef Ladislau Pič, *Über die Abstammung der Rumänen,* Leipzig, 1880; A. Dopsch, *Wirtschafliche und soziale Grundlagen der europäischen Kulturentwicklung,* Berlin, 1923; C. Tagliavini, *Studi Romeni,* 3, p. 115; K. Jaber, *Die Rumänische Sprach — Atlas und Struktur des daco-rumänischen Sprachgebites,* în „Vox Romanica", V, 1940, p. 73; Ernst Gamillscheg, *Uber die Herkunft der Rumänen,* Berlin, 1940; Gustav Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache, ein Beitrag zur Kulturgeschichte des Karpathenländer,* Leipzig, 1926; F. Altheim, *Die Soldatenkaiser,* Frankfurt am Main, 1939, p. 201 —202; Giono Lupi, *Intorno all'origine dei Romeni,* în „Annuario de R. Liceo Ginnasio A. Manzoni", 1931— 1932; Jaroslav Müller, *Nasi rumunsti sousede,* Praha, 1932; R. W. Seton-Watson, *A History of the Roumanians from Roman times to the completion of Unity,* Cambridge, 1934, p. 5 —6 şi 9—10; M. Besnier, *Histoire des Hongrois et de l'État magyar,* Paris, 1934; Marcel Emerit, *Les derniers travaux des historiens roumains,* în «Revue des études anciennes», 1939, p. 57 — 64; Hans Koch, *Die neue Propyläen — Weltgeschichte,* Berlin, 1940, p. 505; Mario Ruffini, *Il problema della romanità nella Dacia Traiana. Studio storico-filologico,* Roma, 1941, etc., etc.

obiectiv şi alţii pătimaşi, au ţinut să-şi spună cuvântul în această delicată chestiune, depăşind de cele mai multe ori cadrul strict limitat al discuţiilor pur ştiinţifice pentru a intra în acel atât de extensibil al consideraţiilor politice.

Am cercetat, trecând în revistă, toate tezele susţinute, de la cele mai savante până la cele mai puerile, am studiat toate argumentele invocate, am urmărit pledoariile cele mai înflăcărate, încât la un moment dat, printre atâtea sofisme şi subtilităţi de dialectică şi printre evoluţiile echilibristice ale tururilor de forţă şoviniste, am avut impresia, cu fiecare carte nou citită, că mă cufund mai mult în desişurile unei păduri de liane.

Atât de variate erau argumentele pe care le invocau susţinătorii tezei antiromâneşti, atât de contradictorii erau concluziile la care ajungeau părţile adverse care se înfruntau, încât mărturisesc: am pus piciorul pe pământul Transilvaniei cu foarte multă sfială.

Cu cât pătrundeam însă, mai adânc în inima provinciei, cu atât îmi formam din ce în ce mai puternic convingerea că detractorii romanităţii Provinciei de dincolo de Carpaţi au creat un fals „Baedeker”[1] pentru uzul exclusiv al acelora care nu aveau posibilitatea să-şi dea seama la faţa locului de realitatea situaţiunii.

Închipuiţi-vă un ghid pentru orbi, situând moscheile din Maroc şi Alger pe malurile Senei şi populând toate cele 20 de arondismente ale Luteţiei (Parisului) cu cele câteva mii de mahomedani cu fes de pe Boulevard de la Gare. Ce imagine despre Paris îşi poate făuri numai cu mintea voiajorul orb, căruia i-ar fi servită o astfel de descriere, în dispreţul catedralelor nemuritoare şi al latinităţii milenare?

Parcurgând Transilvania îţi aminteşti cu zâmbetul pe buze de toate fantasmagoriile şi elucubraţiile fanteziilor şovine şi nu te poţi împiedica a te adresa defăimătorilor unei realităţi incontestabile cu vorbele:

„Discutaţi cât veţi vroi, Domnilor, dar cine oare a creat aspectul eminamente românesc al acestui pământ, cine altul

---

1 Karl Baedeker (1801—1859), librar şi scriitor german. Cunoscut prin colecţia de ghiduri de călătorie iniţiată la Koblenz în 1829.

decât poporul românesc?”

Cât de schimbată ne apare în lumina constatărilor la fața locului această bătălie a tezelor şi antitezelor ardeleneşti; gândiți-vă la o plantă tropicală, închircită din cauza luminii artificiale a unei sere, care îşi recapătă adevărata viață în lumina şi la căldura climatului natural!

Metoda pe care am adoptat-o în elaborarea acestei lucrări este *obiectivitatea,* iar scopul urmărit de noi este *adevărul.* Dacă vom fi reuşit a atinge acest scop, vom avea mulțumirea de a fi contribuit la clarificarea acestei probleme central-europene, aparent încurcată, dar în realitate extrem de simplă şi dacă vom fi reuşit a convinge pe cititor de Obiectivitatea metodei pe care am urmat-o, vom avea satisfacția de a nu fi singuri la capătul diurnului nostru.

Alföldul

La sfârşitul secolului al IX-lea (896), ungurii au pătruns în Panonia prin trecătorile Carpaților Păduroşi din Nord, urmând văile cursurilor de apă din acea regiune[1].

Cele şapte triburi maghiare şi-au stabilit aşezările definitive pe locurile de la şes, ocolind regiunile muntoase, puțin prielnice felului lor de viață[2].

Pe câmpiile întinse ale Panoniei — Alföldul cum îl numesc maghiarii — străjuite la răsărit şi la miazănoapte de munții Bihorului şi ai Maramureşului, strămoşii ungurilor de azi au găsit, după cum afirmă în unanimitate istoricii unguri, cadrul cel mai prielnic pentru unitate şi pentru o armonioasă dezvoltare istorică.

„Pe această câmpie, unită ca marea — zice marele poet

---

1 Vezi I. I. Nistor, *Ungurii în Dacia Carpatină,* în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”, seria a III-a, tom. XXIV, Bucureşti, 1942, p. 469-473.

2 După cum declara contele Apponyi: „În bazinul Dunării de mijloc, ungurii n-au ocupat acelaşi teritoriu ca şi celelalte popoare din marea migrație. Ei s-au aşezat numai în ținuturile cele mai potrivite culturii plantelor de stepă” *(Les Négociations de la paix hongroise,* tome I, nota XII, 21 ianuarie 1920, publiée par le Ministère hongrois des affaires étrangères, Budapest, 1920, p. 420).

național ungur Petőfi — mă simt acasă”, iar francezul Sayous prezintă următorul tablou sugestiv al legăturii inextricabile între unguri şi vastele câmpii ocupate de ei: „Adevărata patrie a maghiarului este Alföldul, câmpia joasă. Acolo şi-au stabilit populațiile cuceritorilor aşezările lor compacte sub Árpád; acolo, mai ales, trebuia să se împlinească, în cursul secolelor, istoria sa; acolo, această istorie trăieşte încă şi azi în plenitudinea ei”.[1]

... şi Transilvania

Transilvania, cu platoul ei, cu depresiunile muntoase şi cu şirurile de munți ce *o* înconjoară, din toate părțile, n-a fost deci pentru poporul ungar — popor al şesului, popor al pustei — o împlinire geografică, după cum ea n-a fost nici o împlinire istorică.

În viața poporului ungar, Transilvania a fost un accident. De acest ținut îi despărțeau pe unguri munții acoperiți de păduri. Pentru ei, țara Transilvaniei era un ținut de peste munții acoperiți de păduri: Ultrasilvaniae = Erdély (erdő = silva şi elu = ultra)[2].

Dacă ungurii ar fi fost mai norocoşi în expedițiile lor din Apus, desigur că niciodată Transilvania nu ar fi ajuns sub stăpânirea ungurească. Acesta era Ardealul pentru unguri[3].

---

1 Edouard Sayous, *Les origines et l’époque païenne de l’histoire des Hongrois,* Paris, 1874, p. 54; idem, *Histoire générale des Hongrois,* Budapest—Paris, 1900, p. 18—19.

2 Transilvania, ca şi Erdély, înseamnă „țara de dincolo de pădure”, adică dincolo de codrii Meseşului. Această denumire apare documentar prima oară la 1075 cu numele *Ultrasilva,* iar la 1111 este amintit în documente Mercurius, „Princeps Ultrasylvanus” (Vezi Pr. Knauz, *Monumenta ecclesiae Strigoniensis,* vol. I, Strigoniu, 1874, p. 88 — 97; L. Fejérpataki, *Kálmán Király oklévelei* / (Diplomele regelui Coloman, Budapest, 1922, p. 42 — 44).

3 După ce triburile ungare au străbătut Carpații prin nord, prin pasul Vereczke, au pătruns în Câmpia Panonică şi au făcut incursiuni spre vest, în statele vecine, Sfântul Imperiu roman de națiune germană şi în Peninsula Italică. Înfrânți însă în încercarea lor de expansiune spre vest, în bătăliile de la Merseburg (933) şi, mai ales, la râul Lech (august 955), (Augsburg de Otto cel Mare) triburile ungare s-au îndreptat spre răsărit, spre Transilvania, care i-a atras şi datorită bogățiilor sale naturale, îndeosebi sarea — care

Pentru români, în schimb, el era însăşi inima Daciei, prin care pulsa de mii de ani acelaşi sânge.

Ceea ce Alföldül reprezenta pentru strămoşii ungurilor de azi, pământul Transilvaniei constituia pentru strămoşii românilor, o citadelă inexpugnabilă împotriva atacurilor din afară, în munţii împăduriţi şi în cetăţile de pe coline au rezistat populaţiile paşnice din Dacia Traiană invaziilor care s-au succedat în cursul veacurilor. *Acolo s-a zămislit însăşi fiinţa neamului românesc.*

Cucerirea Transilvaniei

Întreaga istorie a acestui ţinut, din clipa în care cuceritorii unguri şi-au întins stăpânirea asupra lui şi până în epoca contemporană, este un exemplu viu al voinţei sale neclintite de a-şi păstra nealterată românitatea. Cucerirea Transilvaniei este cu mult ulterioară cuceririi Panoniei de către triburile maghiare. Ea s-a înfăptuit în etape şi a fost urmarea unor lupte crâncene purtate de populaţiile româneşti cu noii năvălitori.

Aceste lupte, care s-au terminat cu actele de supunere ale populaţiilor româneşti din cele trei voievodate din Transilvania — corespunzătoare celor trei Dacii: Porolissensis, Apulensis şi Malvensis[1] — sunt amintite pe larg în cântecele şi baladele populare ungare străvechi, sursa de inspiraţie a faimoaselor „Gesta Hungarorum” ale Notarului anonim[2].

Abia sub Ladislau cel Sfânt, care a domnit între anii 1077—1095, Transilvania a fost înglobată Ungariei (Roesler)[3].

---

lipsea în pustă, şi aurul (Vezi şi N. Iorga, *Contra duşmăniei între naţii. Românii şi ungurii,* Bucureşti, 1932, p. 8, unde se afirmă: „Ungurii nu au intrat de la început în Ardeal. Nici nu aveau de ce. Erau puţini la număr şi le ajungeau pământurile aşa de întinse pe care le ocupaseră”).

1 Cu excepţia Olteniei, care făcea parte şi ea din Dacia Malvensis

2 Anonymi (P. Magister), *Gesta Hungarorum,* în *Scriptores Rerum Hungaricarum,* ediţia Szentpétery, I, vol. I (în continuare: Scriptores I), Budapest, 1937.

3 Acest punct de vedere a fost susţinut de R. Roesler (R. Roesler, *Dacia und Romänen. Romänische Studien Untersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens,* Leipzig, 1871, p. 44. Cucerirea Transilvaniei s-a încheiat abia la începutul secolului al XIII-lea, când maghiarii au ajuns la Carpaţii Răsăriteni. Pentru a-şi întări dominaţia asupra teritoriului cucerit au adus

În voluminoasele memorii prezentate de unguri la Conferința de pace din 1920 se spune textual: „Istoria Transilvaniei, după moartea Sfântului Ştefan până în epoca Sfântului Ladislau, este învăluită într-o mare întunecime”[1].

Vechile cronici ungureşti au înlăturat în mare parte negura care învăluia acele timpuri, dar, fapt curios: tocmai ungurii se ocupă mai puțin de vechile lor cronici, adică de primele surse naționale ungare privitoare la cucerirea Panoniei şi la supunerea teritoriilor de la răsărit.

Luptele cu românii

Mult hulitul Notar anonim al regelui Béla ne oferă o descriere, bogată în detalii, cu privire la luptele pe care cele 3 triburi ungare ale lui Tuhutum, Tosu şi Eleud le-au purtat cu ducii provinciilor româneşti pe care le-au supus: Menumorut (în Dacia Porolissensis), Gelu (în Dacia Apulensis) şi Glad (în Dacia Malvensis)[2].

---

pe secui, saşi, iar în Țara Bârsei la 1211 pe cavalerii teutoni.

1 Les Négociations de la paix hongroise, tom. I, nota VIII, Anexa 4, p. 191.

2 Voievodatul lui Menumorut se afla în Țara Caşurilor, cel al lui Gelu — „dux blachorum” — în centrul Transilvaniei, iar cel al lui Glad — în Banat.

Chiar istorici unguri din epoca modernă au recunoscut în lucrările lor continuitatea neîntreruptă a românilor în Transilvania, faptul că românii se aflau în Transilvania când regatul maghiar a cucerit acest teritoriu românesc. Astfel, Horváth Mihály scria: „Transilvania era populată de români, când ungurii şi-au făcut apariția în Panonia (M. Horváth, *Geschichte der Ungarn,* vol. I, p. 9). Acelaşi autor mai scria: „La ocuparea noii patrii dintre Tisa şi Dunăre, în ținutul Bihorului se afla Menumorut care avea drept supuşi pe valahi şi chazari, iar în Banat, voievodul Glad avea o armată compusă din ostaşi români. Ardealul propriu-zis (Podişul Transilvaniei) se afla sub conducerea românului Gelu. După o rezistență înverşunată, Menumorut a făcut act de supunere, fiica lui căsătorindu-se cu fiul lui Árpád. Gelu a căzut pe câmpul de luptă, în războiul purtat cu una din căpeteniile maghiarilor, Tuhutum, iar Glad a devenit şi el vasal regelui ungar, rămânând mai departe în stăpânirea voievodatului său. Aşadar, toate cele trei voievodate româneşti au intrat în stare de vasalitate față de regatul maghiar fără să cadă însă în stăpânire efectivă”. Huszti András, un alt istoric ungur, scria la rândul său: „Urmaşii geților trăiesc şi astăzi şi locuiesc acolo unde au locuit părinții lor, vorbesc în limba în care glăsuiau mai demult părinții lor. Nici o națiune nu are limba atât de apropiată de

Părerile ungurilor cu privire la valoarea istorică a operei lui Anonymus sunt împărțite, tocmai din cauza extinderii pe care Notarul anonim al regelui Béla o dă descrierii populațiilor autohtone româneşti găsite de unguri în Transilvania.

---

acea veche limbă romană (latina) ca limba valahilor; ceea ce este un semn sigur şi care nu poate înşela că ei sunt în Ardeal rămaşii vechilor coloni romani, despre care însemnăm pe scurt acestea: Numele acestui popor în limba lui proprie este «român» (Rumuny), adică de la Roma sau roman" (Huszti András, *O és új Dacia/ Vechea şi noua Dacie,* f. 1., 1791). Specialistul în istorie locală, ungurul Lehoczky Tiv. scria în 1890: „În comitatele Maramureş, Ugocsa şi Bereg, fără îndoială încă pe timpul venirii maghiarilor au locuit românii" (Lehoczky Tiv., *Adaléok az oláh vajdák, oláh és crosz kenezek vagy solțészek és szabadosok intézményéhez hazânkban* (Történelmi tár, 1890, p. 155), iar alt specialist în istorie locală, Petrovay G., câțiva ani mai târziu, în 1911, îşi exprima deschis opinia că ipoteza istoriografiei ungare după care românii ar fi venit în Transilvania prin veacul ai XIII-lea „nu se potriveşte la comitatele Bereg şi Maramureş, pentru că aceştia au fost investiți cu astfel de privilegii, cum n-a putut să aibă niciodată un neam de păstori care a imigrat pe încetul, păscându-şi turmele, un duşman de neam străin, neînrudit cu cel unguresc, prins în luptă; iar ca un duşman prins în război să fie colonizat la granița țării şi să fie însărcinat cu apărarea hotarelor, e de-a dreptul un nonsens" (Petrovay G., *Máramarosi olahčk betelpedesük, vagdáik és knézeik,* în „Századok", XLV— 1911, p. 607 — 626). La rândul lor, cunoscuții istorici germani Leopold von Ranke şi Tamm Trangott au ajuns, în studiile lor, la concluzia continuității poporului român. Leopold von Ranke scria: „Dacia a fost organizată în provincie romană. Indigenii (românii) numesc şi azi calea care merge din România în Transilvania „Calea lui Traian", iar trecătoarea Turnu Roşu „Poarta romanilor". Ei sunt urmaşii coloniştilor pe care Traian i-a adus în Dacia din toate provinciile Imperiului Roman. Aceste provincii (dace) erau acum romanizate, aşa cum reiese din limba actuală a limbii acesteia (limba românească), limbă care din vremuri îndepărtate se menține până azi" (Leopold von Ranke, *Weltgeschichte,* I, II, ad. I, III, Leipzig, 1883, p. 272, 448), iar Tamm Trangott scria: „Românii locuiesc şi azi acolo unde acum 17 secole au locuit strămoşii lor; popoarele au venit unele după altele şi au dominat provinciile Dunării Inferioare, dar nici unul n-a putut să infirme existența națională a românismului. «Apa curge, pietrele rămân», spune un proverb român. Hoardele popoarelor, care au părăsit țara lor spre a emigra, au pierit ca norii la soare, dar românismul, aplecând capul, lasă în Dacia să treacă peste el furtuna şi păstrează terenul moştenit de la strămoşii săi, până ce apare vremea frumoasă; atunci el se ridică şi mişcă membrele sale" (Tamm Trangott, *Über des Ursprung der Rumänen, ein Beitrag zur F. Etnographic Sud-Österuropes,* Bonn, 1891, p. 84— 85).

Ungurii nu i-au putut ierta Notarului anonim al regelui Béla pasagiile privitoare la români şi nu i-au menajat epitetele de „povestitor de fabule”, „inventator de etimologii”, „poet, scriitor de legende”, „diac linguşitor” (Karácsonyi)[1], devenind bineînțeles „un geograf neîntrecut” şi „un profund cunoscător al istoriografiei”[2], când e vorba de textele privitoare la restul evenimentelor istorice. J. Melich, de pildă, îl califică pe Anonymus drept „unul din cei mai distinşi istorici maghiari”[3], iar E. Jakubovich este de aceeaşi părere când scrie că „datele

---

1 Karácsonyi J., *Kakuktojás* (Oul cucului), în *Erdély Irodalmi Szemle* (Orizontul literar transilvan), 1924, p. 19C — 203; *Szatmár eredete* (Originea Sătmarului), în *Emlékkönyv Dr. Grof Klebersberg Kunó negyedszézados kulturpolitikai működésének emlékére* (Omagiul doctorului Grof Klebersberg Kuno în memoria activității sale culturale de un sfert de veac), Budapest, 1925, p. 215—223.

2 Doi dintre cei mai buni istorici maghiari, Pauler Gyula şi Hóman Bálint apreciază că datele oferite de Anonymus sunt vrednice de crezare. Pauler Gyula arăta că ele pot fi verificate şi prin alte izvoare istorice, că nu există alte date care ar zdruncina afirmațiile lui Anonymus ori cel puțin le-ar face îndoielnice (Pauler Gyula, *A magyar nemzet Szant Istvánig / Istoria* națiunii maghiare până Ia Sf. Ştefan/, Budapest, 1900). Într-o recenzie asupra cărții lui Iosif Ladislau Pič *(Zur rümanische-ungarischen Streittfrage,* Leipzig, 1886), Pauler Gyula recunoaşte că acest istoric — apreciind cum se cuvine valoarea de izvor a operei lui Anonymus — „a dat dovadă de mai mult simț istoric decât toți istoricii care s-au străduit să vadă cu orice preț în cronicarul maghiar un falsificator sau pamfletar politic atât de nenorocit încât nici după seculare frământări de creier n-au fost în stare a-i descoperi scopul şi tendința” (Ion Lupaş, *Realități istorice în Voievodatul Transilvaniei din sec. XII — XVI,* în „Anuarul Institutului de istorie națională”, VII, 1936—1938, Cluj, 1939, p. 21). Hóman Bálint, la rândul său atribuie cronicii lui Anonymus o valoare egală şi în unele privințe superioară celorlalte cronici ungaro-latine (Hóman B., Szekfü, Gyula, *Magyar története* / Istoria maghiară, vol. I, Budapest, p. 7). Bálint Hóman face o caracterizare elogioasă a lui Anonymus, scriind: „Opera sa, în ciuda defectelor sale, este o operă de savant care îşi domină epoca. Ca operă literară, istoria sa, cât de fragmentară este ea astăzi, este una dintre creațiile cele mai armonioase ale istoriografiei latine a evului mediu. Anonimul era un om de ştiință şi un scriitor înzestrat cu simț artistic şi înarmat cu condei, în sensul pe care aceste cuvinte îl aveau în secolul al XII-lea. În istoria cuceririi patriei, povestirea sa, elaborată cu grijă atât din punct de vedere strategic cât şi geografic dovedeşte inteligența criticii sale, reflecția metodică şi profunzimea cunoştințelor sale” («Revue des études hongroises», III, 1925, p. 762).

3 Melich J., în „Magyar Nyelv” („Limba maghiară”), XVII, Budapest, 1921, p. 77-78.

dispreţuitului Anonymus păstrează urme foarte importante pentru istoria Ungariei”[1].

Indiferent de părerea ungurilor asupra valorii operei lui Anonymus, fapt cert este că, în secolul al XII-lea, un scriitor ungur afirma în mod categoric că românii erau prezenţi pe teritoriul Transilvaniei în clipa în care ungurii invadau această provincie.

Un profesor de la Universitatea din Budapesta, dl Eugen Horváth, încercând să polemizeze cu profesorul Seton-Watson (Scotus Viator), unul dintre cei mai profunzi cunoscători ai stărilor de fapt din fosta Monarhie Habsburgică[2], într-o lucrare apărută în anul 1935 la Budapesta, pentru uzul cititorilor de limbă engleză, falsifică pur şi simplu spusele lui Anonymus cu privire la români, crezând că în felul acesta rezolvă în mod definitiv problema anteriorităţii românilor din Transilvania. Astfel, el declară că Anonymus ar fi afirmat că ungurii au găsit în Transilvania „un număr oarecare de români, izolaţi în munţii acoperiţi de zăpadă” (certain Romanians isolated on the snow-capped mountains of Transylvania)[3], pe când în realitate Anonymus vorbeşte de Vlahii RĂSPÂNDIŢI ÎN TOATE REGIUNILE, pe care ungurii le-au cucerit prin lupte[4].

Şi apoi, dacă românii erau nişte bieţi păstori nenorociţi care îşi petreceau viaţa în văgăunile munţilor veşnic înzăpeziţi, ce părere trebuie să ne facem despre ilustrul conducător ungur Árpád, pe care istoriografia modernă ungară ni-l prezintă ca pe o personalitate politică de prim ordin, şi care a consimţit la căsătoria fiului său Zulta cu fiica lui Menumorut, ducele acestor păstori?!

---

1 Jakubovich, E., în „Magyar Nyelv”, XXI, 1925, p. 31.

2 R. W. Seton-Watson este autorul a numeroase lucrări despre monarhia austro-ungară între care: *Racial Problems in Hungary,* London, 1908; *A History of the Romanians from Roman Times to the completion of Unity,* Cambridge, 1934; *Corruption and Reform in Hungary,* ed. a II-a London 1911.

3 Horváth, E., *Transylvania and the History of the Romanians. A Reply to Professor R. W. Setan-Watsan,* Budapest, 1935, p. 6.

4 Anonymus consemnează faptul că triburile maghiare au găsit chiar şi în Panonia „blachi ac pastores Romanorum” (vlahi, adică păstori ai romanilor), Fejérpatáki, L., *Kálmán Király oklevelei,* Budapest, 1892, cap. IX, p. 14.

Istoricii unguri trec însă cu vederea că „Gesta Hungarorum” ale Notarului anonim nu sunt singurele cronici care relatează despre existența românilor în Transilvania în momentul invaziei ungare. Avem mărturii precise despre existența românilor în Transilvania în acele timpuri, în cronica lui Simonis de Kéza (Chronicon Hungaricum)[1], în Cronica pictată de la Viena (Chronicum pictum Vindobonensis)[2], în cronica germană de la Hildesheim şi în toate diplomele regilor unguri în care se face mențiune despre Transilvania[3].

Românii, pe care ungurii i-au găsit în Transilvania, aveau organizațiile lor politice şi, din unele acte ungureşti, cum ar fi cele relatând expediția războinică a comitelui sas Ioachim din regiunea Sibiului, din 1210, rezultă că Valahii transilvăneni erau organizați milităreşte[4].

Organizațiile politice ale românilor transilvăneni Cnezatele

Baza organizațiilor politice româneşti o formau *cnezatele:* mici împărțiri administrative, înlăuntrul cărora populațiunile româneşti de agricultori şi de păstori duceau o viață lipsită de evenimente răsunătoare, dar nu şi lipsită de frământări. Cnezii aveau misiuni judiciare şi administrative. Ei împărțeau

---

1 Simon de Kéza, *Gesta Hungarorum,* în Scriptores, I.

2 Vezi *Chronicon pictum Vindobonense,* în Scriptores, I.

3 Cronicarul rus Nestor, contemporan cu Anonymus, ne furniza, la rândul său, informația că ungurii, pătrunzând în pusta panonică, trecând peste munții cei înalți, care se numesc şi Munții Ungureşti, au început a se război cu vechii locuitori ai acestor regiuni, „cu volochii şi slavii”. „În urmă însă ungurii goniră pe volochi şi luară în stăpânire această țară, se aşezară cu slavii împreună, pe care îi supuseră şi de atunci țara se cheamă Ungaria” (Cf. Cronica lui Nestor, ediția G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor,* vol. VII, Bucureşti, 1935, p. 20).

4 Szentpetery I., *Regese regnum stirpis Arpadienae critico-diplomatica,* vol. I, Budapest, 1923, nr. 926; Documentul din 1210 a fost utilizat de unii istorici unguri „ca o dovadă” că atunci ar fi colonizați păstorii români în Transilvania. Referindu-se la asemenea aserțiuni, E. Gamilscheg nota cu ironie că regele Andrei al II-lea trebuia să alerge prin munți pentru a descoperi pe aceşti valahi nomazi, pe care ținea totuşi, dintr-un straniu capriciu, să-i ia în armata sa. («Revue historique du sud-est européen», 1943, p. 91).

dreptatea după dreptul românesc „jus valachicum”, în aşa-numitele „scaune” şi tot ei recrutau „voinicii”, gata întotdeauna să apere patrimoniul împotriva invadatorilor de tot felul.

Cnezatele nu sunt caracteristice regiunii ardelene, ele găsindu-se împrăştiate în toate regiunile locuite de români, de o parte şi de alta a Carpaţilor. Ele sunt însă caracteristice românilor, fiind organizaţii pe care nu le găsim, sub această formă, nici la unguri, nici la slavi.

Deasupra cnezatelor, ca un fel de organizaţii centralizatoare ale vieţii politice, se aflau voievodatele, a căror menire principală era organizarea apărării teritoriale, dar care aveau şi alte misiuni de ordin administrativ.

Azi, când avem dovezi indubitabile de persistenţă a românilor în Dacia Traiană, este clar că românii n-ar fi putut rezista tuturor năvălirilor barbare dacă apărarea teritoriului n-ar fi fost organizată de conducătorii organizaţiilor lor politice: voievozii.

Aceste organizaţii politice, deşi purtau nume slave, erau de esenţă pur românească[1]. Românii au adaptat numirile împrumutate de la slavi unor instituţiuni vechi — cărora unii dintre cercetători le atribuie origine latină. Cnezii, împărţitori de dreptate, care au păstrat mult timp numirea de „judicius” (Knezii vel judices) n-ar fi decât „duumvirii iuredicundo” ai provinciei Dacia.

Studiile unor cercetători ca: N. Iorga[2], Onciul[3], Lupaş[4] şi Nistor[5] au demonstrat că sensul de cneaz era cu totul altul la

---

1 Numai la români reprezentantul autorităţii politice supreme purta titlul de voievod (Cf. I. Bogdan, *Originea Voievodatului la români,* în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii istorice”, seria a II-a, tom. XXIV, 1901— 1902, p. 191 — 207; I. Lupaş, *Realităţi istorice în Voievodatul Transilvaniei din sec. XII — XVI,* în *loc. cit.,* p. 51).

2 N. Iorga, *Istoria Românilor,* vol. III, Bucureşti, 1937,

3 D. Onciul, *Românii şi ungurii în trecut. Relaţiunile lor politice în dezvoltarea statului şi a românilor de peste munţi.* Scriere postumă neterminată, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii istorice”, seria a III-a, tom, IX, Bucureşti, 1928, p. 29 — 64.

4 I. Lupaş, *Voievodatul Transilvaniei în sec. XII—XIII,* Bucureşti, 1936; *Realităţi istorice în Voievodatul Transilvaniei în secolele XII—XVI,* Bucureşti, 1938.

5 I. I. Nistor, *Românii şi rutenii din Bucovina. Studiu istoric şi statistic,*

slavi decât la români, iar acel de voievod era mai atotcuprinzător la valahi decât la slavi. Astfel, cneazul slav era un fel de rege, pe când la români era un „primus inter pares”, ales din mijlocul ţăranilor înstăriţi. De multe ori cneazul se ridica până la treapta cea mai înaltă a organizaţiei politice, devenind voievod, şi, în acest sens, Hurmuzaki ne citează cazul lui Litovoi[1].

În clipa în care ungurii au năvălit în Transilvania, aceste organizaţii politice erau adânc înrădăcinate la valahii transilvăneni. Arpadienii s-au străduit să le înlocuiască cu împărţirile administrative pe care le împământeniseră în Panonia, „comitatele” conduse de „comiţi”, dar la români sarcina le-a fost zadarnică. Singurii comiţi pe care ungurii au reuşit să-i creeze în Ardeal, au fost comiţii saşilor şi ai secuilor (comes saxorum, „Sachsengraf”, şi comes siculorum), iar comitatul de la Solnoc[2] a fost de aşa scurtă durată, încât el nu constituie o excepţie de la regula pe care am menţionat-o.

Organizarea politică a secuilor şi saşilor, în pofida împărţirii administrative pe comitate, s-a inspirat profund de la

---

Bucureşti, 1915; *Emigrările de peste munţi,* în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii istorice”, seria a II-a, tom. XXXVII (1914 — 1915), Bucureşti, p. 815 — 865; *Românii în Transilvania,* în idem, seria a III-a, tom. XXIII, Bucureşti, p. 521—600; *Ungurii în Dacia Carpatină,* în idem, seria a III-a, tom. XXIV (1941— 1942), p. 469 — 502.

1 Cnezatele şi voievodatele mai purtau şi denumirea latinească, de „ţări” (Ţara Lytua, sau Ţara voievodului Litovoi, Ţara Birsei, Ţara Maramureşului, Ţara Făgăraşului, Ţara Loviştei, Ţara Severinului, Ţara Crişurilor, Ţara Zarandului etc.). Este semnificativ faptul că numai în limba română termenul care desemnează organizarea politică derivă din latinescul *terra* (pământ), în timp ce în limbile franceză, italiană, spaniolă şi portugheză *ţară* vine din latinescul *pagus* (pays, paese, pais) (A. Balotă, *Un témoignage historique; Terra > ţară,* în «Revue historique du sud-est européen», XIV (1937), nr. 1—3, p. 61 — 69).

2 Istoricul Ion Lupaş, cercetând împrejurările cuceririi Transilvaniei de către triburile maghiare, constata cât de anevoios a fost acest proces încât, la început, ungurii n-au putut organiza în Transilvania decât un comitat al Solnocului, la care cu greu an mai putut adăuga alte şase comitate, reuşind astfel să sporească la şapte numărul comitatelor ungureşti — la atât s-a redus întreaga operă de organizare administrativă maghiară în cuprinsul Transilvaniei, până în jumătatea a doua a veacului XIX” (I. Lupaş, *op. cit.,* p. 24 — 25); vezi şi Iosif Déer, *Középkori Erdély,* în (revista) „Magyar Szemle”, Budapest, 1934, p. 199.

organizarea politică românească, scaunele lor de judecată (szék şi Stuhl) fiind copia fidelă a scaunelor de judecată (sedes) din cnezatele româneşti.

În lumina acestor constatări este temerar a afirma că ungurii au fost educatorii românilor în materie de organizare politică, aşa precum susține profesorul Horváth de la Universitatea din Budapesta.

Documentele latino-ungare ne vorbesc de districte româneşti (districtus valachales)[1] la Deva, Hațeg şi Făgăraş, precum şi de dreptul românesc (jus valachicum).

Dacă ungurii ar fi introdus organizația politică în Transilvania, desigur că în locul cnezatelor (a căror descriere detailată o găsim în „Carmen miserabile” a călugărului italian Rogerius)[2], am fi găsit comitatele ungureşti. Dl Horváth îşi sprijină afirmația pe date de ordin filologic. Românii, zice el, au împrumutat de la unguri cuvintele care exprimă noțiunile organizației politice. În consecință, adaugă el, ei au împrumutat şi aceste organizații înseşi. Pentru ilustrarea acestei teze, profesorul budapestan citează, sau cuvinte care nu au absolut nici un amestec cu organizația politică a unei țări cum sunt, de pildă, acelea de *„meşter”, „gazdă”* ş.a., sau cuvinte împrumutate atât de unguri cât şi de români de la slavi, cum sunt de pildă cuvintele: *„hat”* (nord-slav), *„pecete*” (vechi slav), *„ban”* (slav-meridional) etc.[3] Dl Horváth uită însă că limba română este singura dintre limbile romanice care a păstrat cuvântul *„dominus”* în accepțiunea de *Domn,* adică rege, şi că imperatorul latin se menține şi azi, după două mii de ani, sub forma de *împărat,* după cum D-sa mai uită că, în documentele bizantine, conducătorii ungurilor erau amintiți sub numele slav de *„voievozi*” şi că mândrul „Király”, care exprimă noțiunea de

---

1 Zenovie Pâclişanu, *Vechile districte româneşti de peste munți* în „Revista istorică română”, 1942—1943, fasc. 3, p. 19—30); vezi şi V. Motogna, *Contribuții la istoria românilor bănățeni în evul mediu. Districtele româneşti* („Revista Institutului Social Banat-Crişana”, Timişoara, 1943, p. 3—30).

2 *Rogerii Carmen Miserabile,* în Scriptores, vol. II (în continuare *Scriptores, II),* Budapest, 1938.

3 E. Horváth, *op. cit.,* p. 15; Idem, *Die Geschichte Siebenbürgens,* Budapest-Leipzig-Milano, 1943, p. 22.

regalitate, provine şi el de la... slavul „*Kral*”[1].

După cum remarca Sayous, vocabularul fino-ugric al triburilor ungare care au descălecat în Europa era extrem de redus, ceea ce denotă şi o civilizaţie extrem de înapoiată.[2] Este deci temerar, în aceste condiţiuni, să se vorbească de o influenţă ungurească asupra organizaţiilor politice româneşti.

„A trebuit să intervină, spune istoricul N. Iorga, asimilarea slavilor, o influenţă germanică prelungită şi sforţările tenace ale Bisericii catolice, pentru ca să ridice acest popor, asemănător hunilor şi avarilor, la un nivel corespunzător aceluia al barbarilor, deveniţi mai umani în contact cu civilizaţia Occidentului”.

Departe deci de a fi exercitat influenţe asupra organizaţiilor politice ale neamurilor conlocuitoare, ungurii au primit aceste influenţe, marea majoritate a noţiunilor culturale ungureşti fiind — după cum se exprimă istoricul român — împrumutate de la slavi.

Voievodatele

Primii voievozi ai Transilvaniei sunt menţionaţi în documente cu începere din secolul al XII-lea. Ni s-a păstrat aproape neîntreruptă lista voievozilor care au domnit dincolo de munţi cu începere din anul 1103, când este amintit pentru prima dată voievodul Mercurius al Ultrasilvaniei[3], şi până în anul 1555, când sunt menţionaţi cei doi voievozi, numiţi de Ferdinand Habsburgul[4].

Este fără îndoială că au existat voievozi şi înainte de anul 1103, fapt confirmat şi de Pauler în 1888[5], însă numele lor nu

---

1 Vezi şi N. Iorga, *Istoria Românilor,* vol. III, Bucureşti, 1937, p. 13.

2 Ed. Sayous, *op. cit.,* p. 32 — 42.

3 Mercurius este menţionat în anul 1111 ca principe al Transilvaniei; titlul „in partibus” reflecta mai mult o dorinţă, o pretenţie a regatului ungar decât o realitate istorică, neexistând până acum nici o dată certă a activităţii acestui principe în Transilvania. Vezi şi Fejérpataki, L., *Kálmán Király oklévelei,* p. 42 — 44.

4 Este vorba de Ştefan Dobó şi Francisc Kendi (Vezi *Monumenta Comitialia Regni Transilvaniae,* II, p. 507 şi Hurmuzaki, II/5, p. 175, doc. LXXIII).

5 Pauler Gyula, *A magyar nemzet története az Árpádházi Királyok*

ni s-a păstrat. Unii dintre voievozi cum sunt de pildă: Leuca-Vodă (anul 1219)[1] şi Poşa (Pousa Woyvoda Ultrasilvano) din anul 1227[2], au purtat nume curat româneşti.

Stăruinţa formelor de viaţă autohtonă

Ungurii au fost nevoiți să accepte situația quasi-independentă a voievodatelor româneşti şi s-au mulțumit cu o stăpânire mai mult nominală asupra Transilvaniei. Ungaria propriu-zisă şi Voievodatul Transilvaniei formau două entități complect distincte, singura legătură dintre ele fiind legământul de supunere al voievozilor. Două fapte vin să confirme aceste raporturi de subordonare pur nominală, nu însă şi efectivă. Voievodul Transilvaniei, Gyula cel Mic, al patrulea în ordinea cronologică de la luarea în stăpânire de către Tuhutum a acestui voievodat (Tuhutum-Horea-Gyula şi Gyula cel Mic), adoptând ritul creştin ortodox contra voinței regelui catolic Ştefan cel Sfânt şi având atitudine potrivnică Ungariei, este atacat de oştile regelui Ungariei, iar țara sa „înglobată regatului" (adiuncto Pannoniae). Rezultă deci în mod cert că timp de un secol de la cucerirea Panoniei, Transilvania nu a fost sub dependența Ungariei.

În regiunea bănățeană, în fosta Dacie Malvensis, situația a fost asemănătoare. După actul de închinare al lui Glad, ducele valahilor, românii au continuat să întrețină legături cu Imperiul Roman din Răsărit. Voievodul Ahtum, unul din urmaşii lui Glad, fiind acuzat pentru acest motiv de infidelitate față de Coroana ungară, voievodatul bănățean a fost înglobat şi el Ungariei, în urma luptelor conduse de însuşi nepotul regelui Ştefan cel Sfânt, Sunad.

„Şi după înglobarea teritoriului celor două Dacii,

Korában (Istoria poporului maghiar în epoca regilor din casa arpadiană), I, p. 255; II, p. 44, 93.

1 Vezi Wénczél Gusztáv, *Codex diplomaticus Arpadianus,* vol. VI, Pest, 1867, p. 400. Mai înainte însă, pe la 1176, este amintit de documente Leustachius, voievod al Transilvaniei *(Ibid.,* p. 486).

2 E. Hurmuzaki, N. Densuşianu, *Documente privitoare la istoria românilor,* vol. I, partea I, Bucureşti, 1887, p. 105—106. (În continuare, Hurmuzaki, *Documente).*

Porolissensă şi Apulensă, regii Ungariei respectară tradiționalele alcătuiri politice şi militare ale acestora, păstrând pentru aceste regiuni străvechea instituție voievodală[1].

Situațiunea raporturilor dintre Ungaria şi Transilvania era dependentă de raportul de forțe dintre voievod şi rege: dacă voievodul era slab, atunci regele Ungariei îşi exercita stăpânirea în mod mai pronunțat şi, invers, față de voievozii puternici şi atitudinea Ungariei era mai moderată.

Înşişi istoricii unguri recunosc această situațiune de fapt. Pauler Gyula în *Istoria națiunii maghiare sub regii din Casa Arpadiană* afirmă că Transilvania a fost stăpânită în mod perpetuu de voievozi[2], iar Alexandru Szilágyi în *Istoria Transilvaniei,* publicată în 1866, declară formal că Transilvania nu a fost niciodată contopită deplin cu Ungaria, Ungaria şi Transilvania fiind „două țări deosebite”[3].

Faptul se explică perfect atât din punct de vedere al situației geografice cât şi din punctul de vedere al directivelor politicii externe a conducătorilor unguri, anterior regalității şi posterior ei.

Apărarea acestui teritoriu neputând fi asigurată de elementul ungar — care era extrem de redus la număr — Transilvania a fost obligată să se apere cu propriile ei puteri, ceea ce a întărit autonomia provinciei.

Pe de altă parte, din cauza expansiunii spre Apus a ungurilor, regiunea orientală a Transilvaniei a fost neglijată. Problema acestui ținut a fost trecută pe ultimul plan al preocupărilor Casei Arpadiene, întrucât, după cum observă atât de sugestiv scriitorul ungur Ladislau Kővári, „busola Transilvaniei părea fixată cu totul spre Răsărit”[4], adică spre

---

1 I. I. Nistor, *Ungurii în Dacia Carpatină,* în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”, seria a III-a, tom. XXIV, 1941 — 1942, p. 471.

2 Pauler Gyula, *A magyar nemzet története az Arpádházi Királyok alatt,* Budapest, 1899, I, p. 218.

3 Szilágyi Sándor, *Erdélyország története tekintettel mivelődé sér e (Istoria Transilvaniei cu privire la civilizația ei),* Pest, 1866, vol. I, p. 12 şi 66. („Transilvania, despărțită prin granițe naturale de Ungaria, nu a fost niciodată deplin contopită cu aceasta”, p. 66).

4 Cf. Kővári László, *Erdély történelme* (Istoria Transilvaniei), Pest, 1859, I, p. 56; vezi şi I. Lupaş, *Realități istorice în Voievodatul Transilvaniei,* p. 55.

Imperiul Roman de Răsărit.

Chiar înainte de cucerirea țării, afirmă Bálint Kómán, ungurii au fost puşi în fața marii întrebări: — Răsăritul sau Apusul? Maghiarii au ales Apusul (Das Ungartum wählte den Westen), iar Janossy Dénes afirmă că aceeaşi alternativă i-a preocupat pe şefii unguri şi după cucerirea țării. „Ungaria — zice d-sa — a ales Vestul, care i-a adus astfel neatârnarea şi o viață de sine-stătătoare” (Alleinherrschaft und Selbsständigkeit).

Alt factor care a contribuit în mod hotărâtor la stăruirea vechilor forme româneşti şi la conservarea elementului etnic autohton în cursul timpurilor, a fost numărul extrem de redus — chiar pentru acele vremuri — al năvălitorilor unguri.

După datele furnizate de vechile cronici, ungurii, în momentul cuceririi Bazinului Carpato-Dunărean, erau în număr de 200.000, dintre care 25.000 erau luptători.[1] Expedițiile războinice de jaf şi de pradă cu care ungurii debutează în arena istoriei au contribuit desigur la scăderea acestei cifre. După luptele cu moravii şi cu trupele bulgare ale țarului Simeon, după pustiirea Bulgariei şi invadarea Bizanțului, după prădarea Italiei de Nord şi cucerirea Croației şi Carintiei, după victoriile de la Brenta (899) şi Ennsburg (907) şi înfrângerile de la Merseburg (933), de pe câmpia Lech (955) şi de la Adrianopol (970) este exclus ca numărul inițial să nu fi suferit o diminuare considerabilă.

„Numai o împrejurare extrem de fericită, spune C. Sassu în lucrarea sa *Românii şi ungurii,* datorită faptului că Otto I era prea absorbit de alte probleme, ca de pildă supunerea şi germanizarea slavilor de la răsărit de Elba, şi expedițiunile în Italia, în vederea obținerii viitoarei sale demnități imperiale, a ferit pe unguri de o completă distrugere, de soarta pe care au avut-o mai demult, rudele lor, hunii şi avarii”.[2]

Ungurii nu au reuşit să populeze în întregime Panonia, dar să se mai întindă spre Răsărit!...

Tibor Eckhart recunoaşte acest fapt, arătând că la început

---

1 I. Acsády, *A magyar birodalom története* (Istoria imperiului maghiar), Budapest, 1904, III, p. 35.

2 C. Sassu, *Românii şi ungurii.* Premize istorice, Bucureşti, 1940, p. 24.

maghiarii nu au fost capabili să populeze nici teritoriul care corespunde cu acela rămas Ungariei după tratatul de la Trianon. „Numărul lor — spune textual Eckhart — era prea mic pentru aceasta”.[1]

Aceasta, de altfel, este şi explicația firească a numeroşilor colonişti aduşi de unguri în Transilvania şi pe care cronicarii vechi îi gratifică cu numele de „musafiri”, musafiri destinați, în concepția maghiară de mai târziu, să izgonească pe proprietarii de milenii ai pământurilor colonizate.

Ar fi o eroare a da cuvântului „colonist”, referitor la acele vremuri, sensul pe care el îl îmbracă în zilele noastre.

Locurile pe care erau aşezați aceşti „musafiri” nu erau deşarte, ci erau locuite de populațiile autohtone străvechi, capabile să-şi apere cu dârzenie petecul lor de pământ, dar, desigur, puțin dispuse să servească de pavăză pentru aşezările din Alföld ale ungurilor.

Scopuri militare în primul loc, economice şi politice în al doilea rând, au fost cauzele acestor aşezări străine în mijlocul populațiunilor băştinaşe româneşti de origine daco-romană.

Secuii

Primii colonişti pe care ungurii i-au fixat în părțile răsăritene şi sud-estice ale Transilvaniei au fost secuii. Aşezarea lor a avut un scop bine determinat: acela de a păzi granițele răsăritene ale teritoriului stăpânit de unguri, împotriva pecenegilor şi cumanilor, popoare care stăpâneau țările de pe versantul răsăritean al Carpaților şi care îşi întindeau de multe ori stăpânirea şi asupra regiunilor transilvănene de dincolo de Carpați.

Date precise asupra colonizării secuilor nu posedăm; ceea ce s-a putut stabili cu precizie este doar faptul că ei i-au precedat pe coloniştii germani. În regiunile secuieşti de azi este

---

1 „Să nu ne închipuim — scria el — că au populat descălecătorii (ungurii — n.n.) țara întreagă. Numărul lor, poate şi din cauza înfrângerii suferite în patria de mai înainte, era prea mic pentru aceasta. Teritoriul ocupat de ei se potrivea aproape cu cel țărmurit prin pacea de la Trianon, la care a fost redusă Ungaria după o mie de ani” (Eckhart Ferenc, *Magyarország története*/Istoria Ungariei/, Budapest, 1933, p. 21).

foarte probabil că ei au fost aduşi pe la sfârşitul sec. al XI-lea sau la începutul sec. al XII-lea, primii colonişti germani fiind menționați între anii 1141 — 1161.

Într-o primă opiniune, susținută de toți cronicarii unguri din vechime[1] şi reînviată în timpurile din urmă de istoricul Bálint Hóman, secuii ar fi urmaşii hunilor, recte ai celor 3.000 de huni care nu l-au urmat în Sciția, pe Csaba, fiul lui Attila. Aceşti 3.000 de huni ar fi aşteptat undeva în masivul carpatic, timp de şase secole, sosirea rudelor lor de sânge, ungurii, ajutându-i chiar la cucerirea Panoniei.[2]

„După cucerirea împreună a Panoniei, au primit (secuii) o parte din țară, totuşi nu în câmpia Panoniei, ci au trăit aceeaşi soartă VECINI ÎN MUNȚI CU BLACHII, cu care s-au amestecat şi de la care se spune că au împrumutat alfabetul".

Citatul este din *Gesta Hungarorum* al lui Simonis de Kéza, preot la curtea lui Ladislau al IV-lea (1272—1290) care s-a inspirat, după cum afirmă istoricii moderni unguri, din *Gesta Hungarorum* din epoca lui Ladislau cel Sfânt, care a domnit la sfârşitul veacului al XI-lea (1077—1095).[3]

Fapt curios: din aceste cronici, ungurii împrumută numai tradiția hunică a originii secuilor, pentru a dovedi caracterul autohton al enclavei din estul Transilvaniei. Aceiaşi unguri, însă, îndepărtează afirmația categorică a cronicarilor cu privire la anterioritatea românilor atât față de unguri cât şi de secui, afirmație care este exprimată în termeni categorici de vechile documente ungare. Am citat acest caz spre a scoate în evidență, o dată mai mult, pasiunea de care dau dovadă istoricii unguri atunci când scriu şi comentează istoria Transilvaniei.

Hunfálvy s-a ridicat împotriva acestei susțineri privitoare la

---

1 La mijlocul sec. al XVI-lea, Anton Verancsics afirma că secuii au origine hunică (Vezi *Monumenta Hungariae Historica,* Scriptores, II, Budapest, 1857, p. 143— 144).

2 Hóman", vol. II, Berlin, 1922, p. 9-36.

3 Simon de Kéza, *Gesta Hungarorum,* cap. 21, în Scriptores, I, p. 162—163; despre adoptarea alfabetului latin de la români, vezi şi S. Puşcariu, *Alfabetul secuilor şi slovele chirilice,* în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii literare", seria a II-a, tom. XXVI, 1904— 1905, p. 53 — 63.

originea secuilor, afirmând că secuii nu sunt mai puțin unguri decât ungurii propriu-ziși, și că „ei au fost transplantați din țara Mumă ca păzitori ai frontierelor din răsărit”.[1] Teoria colonizării secuilor în marginea răsăriteană a Ardealului este susținută de mulți istorici, care nu admit teoria hunică a originii lor. Nu toți istoricii însă, sunt de acord cu originea maghiară a secuilor. Zeci de teorii au fost lansate pentru luminarea misterului care învăluie obârșia secuilor, fără ca totuși vreuna să fi putut rezista criticii istorice.

Un călugăr englez din secolul al XVII-lea îi socoate pe secui drept o ramură a sciților, adusă în Transilvania de huni.[2]

Istoricul Iuliu (Gyula) Pauler susține originea lor maghiară.[3] Karol Szabó[4] vede în ei pe urmașii cabarilor din rasa Chazarilor. Ladislau Réthy afirmă că secuii ar fi o ramură a pecenegilor[5], Iosif Thúry îi consideră huno-avari[6] și, în fine, J. Karácsonyi, după ce a crezut că secuii sunt urmașii bulgarilor[7], în timpurile din urmă a renegat prima sa opiniune, afirmând de data aceasta că secuii ar fi urmașii direcți ai gepizilor, popor de neam germanic.[8]

Dl G. Popa-Lisseanu, unul dintre cercetătorii români de

---

1 Hunfálvy Pál, *Ethnographie von Ungarn,* p. 200; Idem, *Die Rumänen und ihre Ansprüche,* p. *44;* Idem, *A Székelyek* (Secuii), Budapest, 1880.

2 *A Prospect of Hungary and Transylvania...* London, 1664, p. 33 — 40. Autorul englez preia ideea originii scitice a secuilor de la cărturarul sas Georg Reichersdorffer, care a scris *Chronographia Transilvaniei,* editată la Viena în anul 1550. Ea a fost publicată de J. Bongars, *Rerum Hungaricarum Scriptores,* Frankfurt, 1600, p. 582 — 589; Schwandtner, *Scriptores Rerum Hungaricarum veteres,* Viena, 1746, p. 800—810.

3 Pauler Gyula. *A magyarok megtelepedéséről* (Descălecarea ungurilor), în „Századok”, 1877, p. 373-396; 481-499.

4 Szabó Károly, *Királyi telepitvényesek-é a székelyek?* (Sunt secuii colonizați de regi?), Târgu Mureș, 1884.

5 Réthy, L., *A székely név* (Etnonimul „secui”), în „Ethnographia”, 1890. Despre diversele opinii cu privire la originea secuilor vezi și G. Popa-Lisseanu, *Păreri diferite asupra originii secuilor,* în „Universul”, 19 ian. 1937.

6 Thúry Iosif, *A székelyek eredete* (Originea secuilor). Cluj, 1898r în „Erdélyi Múzeum”, 1898, p. 216.

7 Karácsonyi J., *A székelyek eredete és Erdélybe való települése* (Originea secuilor și așezarea lor în Ardeal), Budapest, 1905.

8 Idem, *Die Vorfahren der Szekler und die Szekler Madjaren,* în „Volk unter Völkern”, Breslau, p. 285.

seamă ai problemei secuieşti, căruia îi datorăm multe din datele cu privire la secui, vede în volte-face-ul postbelic al lui Karácsonyi o tendință de a arunca o punte între germanism şi maghiarism, deci un substrat politic într-o problemă care ar trebui să fie dominată numai de considerațiuni ştiințifice.[1]

Indiferent însă de originea secuilor, ceea ce este astăzi precis este faptul că înainte de a se fi fixat în regiunile limitrofe ale Transilvaniei, secuii se găseau în alte părți ale Ungariei, documentele menționându-i atât în regiunea nordică a Ungariei, cât şi în alte ținuturi ale aceleiaşi țări[2], în toate ocaziunile ei fiind amintiți drept apărători de castre şi de burguri.

„Secuii, după cum afirmă dl Popa-Lisseanu, sunt în acea epocă mai puțin un trib decât o profesiune: *servientes regis,* servitorii regelui".[3]

Începuturile acestor apărători de profesie, mercenari cu aşezări proprii, obținute în schimbul serviciilor prestate, în mod fatal trebuie să fi fost modeste, secuii constituind o „clasă socială", iar nu un popor. Prin evoluția normală, aceste elemente colonizate în mijlocul românilor (de la care, subliniem, ei au împrumutat şi alfabetul) ar fi trebuit să fie înglobate de masa autohtonă, prin asimilare. S-a petrecut însă fenomenul contrar: masa băştinaşă a dispărut aproape în întregime, elementul colonizat devenind dominant în aşa-numita „regiune secuiască" din cele trei județe marginale: Ciuc, Odorhei şi Trei Scaune, la care se adaugă şi o porțiune din județul învecinat al Mureşului.

Pe întreaga întindere a României se aflau, în 1930, la data recensământului, aproape 1.500.000 unguri. Dintre aceştia, 500.000 (exact 496.184) adică o treime, erau secui[4]. Cantonați

---

1 G. Popa-Lisseanu, *Originea secuilor şi secuizarea românilor,* Bucureşti, 1941, p. 40 — 41. Această teorie a lui Karácsonyi a fost primită cu simpatie de istoriografia germană, fapt pentru care i s-a şi asigurat publicarea în limba germană (în „Volk unter Völkern" din Breslau).

2 Vezi şi Hóman Bálint, *loc. cit.,* p. 21.

3 G. Popa-Lisseanu, *Sicules et roumains. Un procès de dénationalisation,* Bucureşti, 1939, p. 18.

4 Recensământul populației din România pe anul 1930 înregistrează 1.425.507 unguri şi secui, care reprezentau 7,9% din populația țării (Vezi

într-o regiune relativ redusă ca suprafață, ei au reuşit a da străvechiului pământ al Dacici aspectul unui teritoriu eminamente unguresc, în primul loc din cauza maselor compacte locuind un teritoriu restrâns şi, în al doilea loc, din cauza limbii ungureşti pe care ei şi-au însuşit-o din vremuri străbune. Această regiune apare mai ungurească încă decât cele mai pure regiuni ungureşti din Ungaria propriu-zisă, unde mai stăruie încă elemente slave şi germane străvechi.

Că au fost români în regiunile azi locuite de secui, ne-o spune cronica lui Simonis de Kéza[1], ne-o spun actele vechi ungureşti care pomenesc de cnezatele românilor din mijlocul secuimii, ne-o spun toate statisticile efectuate în cursul vremurilor. Acum, din cei 496.184 locuitori ai regiunii secuieşti, numai 68.423 sunt români, sau cel puțin s-au declarat ca atare, căci dintre aceştia, 11.402, deşi români, nu ştiau să vorbească româneşte.[2]

Deznaționalizarea românilor din secuime

Vom trece în revistă mijloacele pe care le-au întrebuințat ungurii pentru a deznaționaliza pe românii din Secuime, spre a se vedea cum, după o stăpânire caracterizată prin violență, s-a ajuns a se crea o stare aparentă, înşelătoare, pe care totuşi s-a putut sprijini edificiul şubred, ridicat în 1940 la Viena.

Într-adevăr, cine urmăreşte noua frontieră dintre cele două țări, lesne va putea observa că masa compactă secuiască a fost un factor determinant pentru delimitarea acestei frontiere dintre România şi Ungaria.

„Unul dintre câştigurile cele mai mari ale noii reglementări teritoriale, spunea după Diktatul de la Viena, dl Vilmos Ziegler din Ministerul Afacerilor Străine al Ungariei, în studiul său *Întoarcerea la Patria-Mumă a răsăritului,* este, fără îndoială, reîntoarcerea la Patria-Mumă a secuimii, a uneia dintre

---

Recensământul general al populației din România din 29 decembrie 1930, vol. II, 1938, p. XXIV).

1 Simon de Kéza, *loc. cit.,* p. 162— 163.

2 G. Popa-Lisseanu, Originea secuilor şi secuizarea românilor..., p. 117; Recensământul general al populației din România din 29 dec. 1930, vol. II, 1938, p. LVIII-LX.

ramurile cele mai de preț, din punct de vedere rasial, a ungurilor”.

În primul rând, acei care au fost deznaționalizați prin tentațiile de tot felul a fost clasa suprapusă, din care se recrutau voievozii (care în unele regiuni aveau sub conducerea lor un teritoriu infim ca suprafață), cnezii și boierimea, înnobilarea și înzestrarea lor cu domenii regale (tot pământul, în concepția Evului Mediu era proprietatea regelui), erau condiționate de maghiarizarea și trecerea lor la catolicism.[1]

Singurii boieri transilvăneni care și-au păstrat nealterată credința lor strămoșească, au fost boierii din Făgăraș și aceasta grație, în prim rând, contactului permanent cu românii de dincoace de Carpați și, în al doilea rând, grație situației politice speciale a ținutului.[2] Numărul extrem de mare de drepturi și privilegii de care se bucurau secuii, au fost, după cum spune dl Popa-Lisseanu, mai mult ca oriunde mărul ademenitor, au fost capcana în care au căzut românii din partea locului.[3]

Deznaționalizarea prin religie

Pătura de jos — țărănimea — mai tradiționalistă și mai conservatoare a tradițiilor străbune, a fost mai refractară trecerii la catolicism. Mai mult încă, se pare că ritul ortodox a fost de natură să influențeze atât de serios populația secuiască, incit în 1234 însuși Papa Grigore al IX-lea a socotit necesar să intervină în privința fidelilor care părăseau biserica catolică îmbrățișând ortodoxismul și aceasta „în interesul acelor unguri și germani din regatul Ungariei, care făcându-se un popor cu

---

1 În anul 1366 regele Ludovic de Anjou a inaugurat politica oficială de stat de maghiarizare a românilor, de excludere a lor din viața politică, de teamă că și românii din Transilvania vor înlătura nobilimea maghiară, vor prelua conducerea voievodatului transilvănean și se vor uni cu celelalte state feudale românești de la sud și est de Carpați, care, la 1330 și 1363 — 1365, obținuseră victorii decisive împotriva regatului ungar. Astfel, regele acorda nobililor unguri dreptul de a „stârpi” și nimici pe răufăcătorii de orice neam și mai ales pe români” (Vezi Fr. Zimmermann — C. Werner — G. Müller, *Zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen,* vol. II, Sibiu, 1897, p. 256 -259),

2 G. Popa Lisseanu, *op. cit.,* p. 72.

3 *Ibid.,* p. 75.

Valahii, deopotrivă cu ei dispreţuiau pe episcopul catolic al Cumaniei, primind sfintele taine de la nişte pseudo-episcopi care ţineau ritul grecilor".[1]

Către sfârşitul secolului al XIII-lea începe o adevărată prigoană împotriva ortodocşilor, socotiţi schismatici şi eretici. Sinodul de la Buda, care a avut loc în 1299, hotărăşte că le este interzis românilor să-şi zidească biserici sau alte locaşuri de rugăciune, sau să ia parte la slujba religioasă oficiată în bisericile existente.[2]

În anul 1428 regele Sigismund decisese: „să se despoaie de avere toţi nobilii şi cnezii care ţin pe moşiile lor preoţi ortodocşi, ce duc poporul în rătăcire, iar preoţilor care vor boteza vreun copil în religia ortodoxă să li se confişte averea.[3]

În asemenea condiţii, este uşor de înţeles că mulţi dintre români s-au văzut nevoiţi să-şi părăsească credinţa strămoşească, ceea ce în mod fatal conduce la adoptarea maghiarismului, religia fiind în acele vremuri pivotul naţionalităţilor în formaţie. Primul rege al ungurilor, Ştefan cel Sfânt, n-a primit el oare şi titlul şi coroana de la papa Silvestru, şeful suprem al bisericii catolice?

După înfrângerea de la Mohács în 1526 şi transformarea Budei în paşalâc turcesc. Transilvania devine principat autonom. În timpul principilor ardeleni, trecuţi la Calvinism, persecuţiile n-au încetat, ci dimpotrivă s-au înteţit. Românii ortodocşi, puţini câţi au mai rămas, tot eretici erau consideraţi, de data aceasta nu însă, de catolici, ci de... ereticii calvini.

Dieta ardelenească de la Sibiu hotărăşte în 1566 ca „Episcopii români, fie preoţi sau călugări, care n-ar voi să se lepede de erezie, şi ar continua să ducă poporul spre pieire, să fie scoşi din ţară".[4] Unirea cu biserica de la Roma n-a făcut să

---

1 De fapt se referi la episcopatul cumanic al Milcoviei. Vezi Arhiva Vaticanului, Regesta Vatican, vol. XVIII, f. 229-230, Hurmuzaki-Densuşianu, *Documente, vol.* I, p. 132— 133).

2 Vezi Ştefan Lupşa, *Caticismul şi românii din Ardeal şi Ungaria până în anul 155*6, Cernăuţi, 1929; textul din 1299 se afli la p. 59, în bibliografie.

3 Ştefan Lupşa, op. cit., p. 74 — 75, Şt. Meteş, Istoria bisericii şi a vieţii religioase a românilor din Ardeal şi Ungaria, Arări. 1918, p. 41; G. Popa Lisseanu, op. cit., p. 73.

4 Şt. Meteş, *op. cit.,* p. 41; vezi şi G. Popa-Lisseanu, *op. cit.,* p. 74. În

înceteze persecuțiile îndreptate împotriva românilor ortodocşi. Toate aceste persecuții au produs, după cum era şi firesc, mari fisuri în masa românească din secuime.

Statisticile pentru vremurile vechi lipsesc. Din cele existente, cu începere din secolul al XVIII-lea, reiese în mod clar că de unde în anul 1700 românii mai reprezentau încă o proporție de 30% din populația regiunii secuieşti, procentul a scăzut în timp de numai 200 de ani la 5%, cu tot indicele ridicat al natalității româneşti.[1]

În cele 100 comune ale județului secuiesc Trei Scaune mai existau români, în 1733, în 94 comune. Acum, în 26 comune din acel județ nu mai există nici un român, în alte 46 comune populațiunea românească este cu mult scăzută față de numărul populației din 1733 şi în sfârşit, numai în 22 comune creşterea populației a urmat cadența normală.[2]

Din statisticile întocmite în 1733, 1750, 1760, 1805, rezultă că aşa-numitul „bloc secuiesc" era străpuns de numeroase enclave româneşti.[3] *Într-adevăr, în acele vremuri nu a existat nici o comună în regiunea secuiască în care să nu se fi găsit români.* În mai puțin de 170 de ani au fost secuizate complet comune întregi, aşa că aspectul inițial, eminamente românesc, al regiunii s-a schimbat radical.

Secuizarea a continuat şi în timpul primului război mondial, când puținii români, care au reuşit să înfrunte prigoana maghiarizării forțate, au fost obligați să îmbrățişeze religiile calvină sau catolică. Fapt interesant de menționat: secuizarea a continuat să-şi producă efectele chiar şi în timpul dominației româneşti şi anume în primii ani de stăpânire românească, din cauza fenomenelor inerente vieții (căsătorii mixte, botezuri, în singurele biserici existente etc.). „Chiar sub

---

noiembrie 1566, Dieta Transilvaniei decreta exterminarea tuturor preceptelor religioase contrare doctrinelor luterană şi calvină. Se prevedea distrugerea bisericii româneşti, suprimarea ierarhiei, confiscarea bunurilor ei. Biserica românească era declarată tolerată şi lăsată la bunul plac al principelui şi al dietei ungare (G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei,* Sibiu, 1889, p. 129 şi urm.).

1 G. Popa-Lisseanu, *op. cit.,* p. 77—79.

2 *Ibid.,* p. 78-79 şi 136-141.

3 *Ibid.,* p. 130 - 154.

dominația românească, scria dl Sabin Opreanu în 1927, românii nu pot să reziste presiunii maselor secuieşti”.[1]

Deşi secuizarea văduvise întregul teritoriu de elementele româneşti, totuşi ungurii, pentru a marca şi mai mult caracterul unguresc al „blocului”, îi scoseseră pe români — aşa puțini câți erau — din statisticile lor. Metoda era simplistă. Erau trecuți drept unguri toți acei care vorbeau ungureşte. Or, după 1.000 de ani de conlocuire cu secuii, era firesc ca şi populațiunea românească să vorbească limba ungară. Naivitatea constă în aceea că din rubrica învecinată cu aceea a naționalităților, şi anume din rubrica religiei, reieşea situația reală. Românii — şi numai ei — erau de religie ortodoxă sau greco-catolică, secuii şi ungurii fiind calvini, catolici etc. Or, de unde la rubrica naționalităților, românii erau trecuți cu un număr infim de locuitori, la aceea a religiilor exclusiv româneşti (ortodoxă şi greco-catolică) numărul lor apărea considerabil sporit. În județul secuiesc Odorhei, de pildă, deşi la rubrica naționalităților românii figurau numai cu 2.840 suflete (statistica ungurească din 1910), numărul lor era în realitate cu mult mai mare şi acest lucru se putea constata chiar din statistica oficială, cercetând rubrica religiilor, unde românii figurau cu 5.528 suflete.[2]

Alt caz mai concludent încă pentru a învedera mistificările autorităților maghiare: în statistica din 1910, românii din comuna Micfalău — Trei Scaune — figurau cu numărul infim de 6 locuitori. Ortodocşii şi greco-catolicii din comună figurau însă, în aceeaşi statistică, cu 918 suflete[3], ceea ce pentru un cunoscător al situațiunilor de fapt reprezenta cifra reală a românilor din acea comună. Pentru acei care nu cunoşteau însă dedesubturile metodelor de mistificare maghiare, statisticile ungureşti erau de natură a impresiona.

Ultimul secol a cunoscut mijloacele violente ale deznaționalizării forțate pe care autoritatea ungurească a

---

1 Sabin Opreanu, *Săcuizarea românilor prin religie,* Cluj, 1927; Idem, *Ținutul săcuilor. Contribuții de geografie umană şi de etnografie,* în „Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj”, vol. III, Cluj, 1928, p. 107 şi urm.

2 G. Popa-Lisseanu, *op. cit.,* p. 130— 154.

3 *Ibid.,* p. 140-141.

exercitat-o în regiunea secuiască, cu mai multă vigoare încă decât pe restul teritoriului. De unde, însă, în restul Transilvaniei, românismul a putut — grație superiorității sale numerice — să reziste cu mai multă eficacitate atacurilor dezlănțuite împotriva lui, în secuime deznaționalizarea a avut efectele cele mai dezastruoase pentru elementul românesc. *Ea a îmbrăcat caracterul unei veritabile exterminări.*

Scriitorul maghiar Géza Kosztelszky nu s-a sfiit să confirme în mod public şi cu un cinism uimitor, țelurile de deznaționalizare ale politicii minoritare ungureşti de la sfârşitul secolului al XIX-lea.

„Să lăsăm la o parte, zicea el în broşura intitulată *Politica națională,* minciuna convențională conform căreia noi pretindem că nu vrem să ucidem naționalitățile nemaghiare. DA — continua el — NOI VREM SĂ LE SUPRIMĂM ŞI TREBUIE SĂ LE SUPRIMĂM”.[1]

Iată regimul pe care unii dintre partizanii Lordului Rothermere îl citează ca exemplu de „toleranță”!

Ministrul de interne al Ungariei din acea epocă — Hyéronimy — s-a grăbit să-l felicite pe autorul acestor rânduri, declarându-se, în felul acesta, solidar cu tendințele de deznaționalizare totală a minorităților din Ungaria afişate de publiciştii „naționalişti” maghiari.

Scopul urmărit de unguri şi-a produs efectul cu prisosință. Există însă urme care nu se şterg, mărturii vii ale unui trecut nu prea îndepărtat care stăruie ca un cap de acuzare permanent, în pofida aparențelor înşelătoare. În multe din satele secuieşti întâlneşti, într-adevăr, bisericuțe ortodoxe şi greco-catolice — învecinate de cele mai multe ori ca „două

---

1 Géza Kosztelszky, *Nemzeti politika a Feldvidéken* (Politica națională în Ținutul de Sus [Slovacia]), Budapest, 1898, p. 25; vezi şi Romulus Seişanu, *România. Atlas istoric, geopolitic, etnografic şi economic,* Bucureşti, 1936, p. 123; vezi şi Zenovie Pâclişanu, *L'art et la manière de faire des Hongrois. Méthodes de recrutement des citoyens magyars,* Bucureşti, 1942, p. 6. Câțiva ani mai târziu, în 1907, secretarul Consiliului de Miniştri ungar, dr. Reiner Zsigmond scria: „Principiul necesar şi general afirmat pentru unitatea națiunii maghiare şi manifestarea hotărâtă a energiilor ei este a maghiariza” (Reiner Zsigmond, *A Keleti vallású magyar nemzeti egyház szervezése* / (Organizarea bisericii naționale maghiare de rit răsăritean, Budapest, 1907, p. 13).

surori orfane" — şi care sunt părăsite, întrucât din acele sate românii au dispărut de mult. Prin simpla lor prezență, însă, aceste lăcaşuri sfinte părăsite, reconstituie în culori vii un trecut pe care Istoria l-a înregistrat şi pe care încercările ungureşti disperate sunt neputincioase a-l denatura.

Deznaţionalizarea românilor prin şcoală

Am văzut rolul Bisericii în acțiunea de deznaționalizare a românilor. Biserica a fost secondată de tovarăşa ei nedespărțită: şcoala. Primele şcoli din Transilvania au fost şcoli confesionale. Or, este lesne de imaginat că dacă biserica ortodoxă era supusă unor atacuri atât de înverşunate, şcolile ortodoxe, în mod fatal, trebuiau să fie infime ca număr. Copiii românilor erau obligați să frecventeze şcolile ungureşti, unde nu se auzea vorbindu-se româneşte decât în cele două ore săptămânale de catechism.

În toată regiunea secuiască existau 27 şcoli româneşti față de 430 — patru sute treizeci — şcoli maghiare de toate categoriile.[1] Aceasta era situația în învățământul primar. Proporția era deci: *o şcoală românească față de 76 şcoli ungureşti,* ceea ce întrecea chiar disproporția zdrobitoare dintre numărul românilor şi acel al secuilor, disproporție care se cifra la un român față de şapte secui.

În ceea ce priveşte situația din învățământul superior, ea era cu adevărat tragică. ÎN ÎNTREAGA REGIUNE SECUIASCĂ NU EXISTA, ÎNAINTEA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL, ABSOLUT NICI O ŞCOALĂ SECUNDARĂ SAU PROFESIONALĂ ROMÂNEASCĂ. În schimb, ungurii aveau 10 licee, 15 şcoli civile, 4 şcoli profesionale, 20 şcoli de ucenici, 25 şcoli de agricultură, adică un total de *55 şcoli superioare, față de nici una românească.*[2]

Românii, de altfel, nici nu aveau dreptul să frecventeze şcolile mai înalte dacă nu aparțineau unei confesiuni religioase maghiare.

Şcoala ungară urmărea un scop bine determinat: să

---

1 G. Popa-Lisseanu, *op. cit.,* p. 87.
2 *Ibid.*

transforme statul polinațional unguresc într-un stat unitar, indiferent dacă pentru realizarea acestui țel trebuia să se recurgă la siluirea conştiințelor. În atari condițiuni, acuzațiunea pe care contele Albert Apponyi a adus-o românilor în voluminosul tom propagandistic *Justice for Hungary,* acuzațiune privitoare la lipsa de instrucțiune a poporului român din Ardeal, îmbracă pur şi simplu caracterul unui cinism revoltător. *Căci este cinism a refuza să acorzi minoritarului instrucțiunea în limba lui şi, în urmă, să-l acuzi de analfabetism!*

Obligați a merge la şcolile primare ungureşti, din lipsă de şcoli româneşti, obligați a vorbi în toate împrejurările limba maghiară, înconjurați din toate părțile de mase compacte secuieşti, supuşi la tot felul de presiuni şi ingerințe din partea Administrației de Stat, românii din regiunea secuiască au ajuns cu timpul să nu se mai poată exprima în româneşte şi, culmea ironiei, mulți dintre ei îşi declinau în ungureşte naționalitatea românească: „EN OLÁH VAGHOK” (Eu sunt român!).[1]

În epoca în care nu ajunsese să plângă pe ruinele edificiului prăbuşit, contele Albert Apponyi, care, este locul s-o amintim, a contribuit, prin legile edictate de el, la această prăbuşire, spunea că în Ungaria nu trebuie să existe o altă cultură decât acea maghiară şi că pătura intelectuală, „crema societății” trebuie să aparțină cu orice preț ungurilor. Orgoliul caracteristic firii ungare făcea loc de data aceasta unui utilitarism prea puțin orgolios. Ceea ce îi interesa pe conducătorii destinelor ungureşti, era că aşa-numita „intelligentsia” ungurească să fie de limbă maghiară, de confesie maghiară, indiferent dacă ea era de obârşie românească, cehă, slovacă sau germană. Pătura intelectuală ungurească era deci „maghiară” numai cu numele; în fond însă, ea era reunirea laolaltă a păturilor intelectuale a națiilor din care se compunea compozitul edificiu al regatului unguresc.

Este desigur extrem de dificil să recunoşti în ungurul secolului al XX-lea pe românul deznaționalizat de la începutul secolului al XIX-lea sau pe slavul maghiarizat de secole, după

1 *Ibid.,* p. 10.

cum cu greu călătorul care poposeşte în faimoasa piață San Marco din Veneția poate recunoaşte în locurile unde se ridică azi maiestoase Palazzo Ducale, Basilica San Marco, Turnul Orologiului şi vestita Campanile, pajiştea străveche, străbătută de râul Danario. Râul a fost secat. Mărturia istorică a existenței sale, însă, nu va putea fi ştearsă niciodată. Romanitatea autentică a ținutului „azi secuiesc" din sud-estul Transilvaniei a fost înăbuşită de unguri prin metode care de care mai samavolnice. *Dispărut-a, oare, pentru aceasta însăşi istoria românească a ținutului?1*

Trecutul a reuşit acum un sfert de veac să reînvie dedesubtul lespezii de granit, pe care, cu o îndemânare diabolică o aşezaseră stăpânitorii de milenii, dar totuşi provizorii, ai fostei provincii romane. Se pare, însă, că Dreptatea îşi face cu greu drum în lume. Triumful Adevărului asupra aparențelor înşelătoare a fost realizat în urma unor eforturi şi a unor sacrificii nemăsurate. Totuşi, frazeologia sterilă şi CIRCUMSTANȚE DE MOMENT, CU TOTUL STRĂINE DE PROBLEMA TRANSILVANIEI au reuşit să valorifice aparențele, în dauna realităților.

Printr-o propagandă abilă şi susținută, printr-o continuă agitare a opiniei publice mondiale, prin manifestări zgomotoase, dar tot pe atât de oportune, de simpatie față de țara căreia i se adresau propagandiştii („suntem de obârşie gepidă — deci germanică", spunea Karácsonyi în Germania[1]; „suntem amicii Angliei", spuneau în Anglia, autorii lucrării *Justice for Hungary),* prin tot felul de insinuări conținute în simpla discuție cu „omul de pe stradă" sau în conferința cutărui sau cutărui „mare amic al poporului maghiar", rostită la Paris, Londra sau Berlin şi în ultimul timp şi în marile centre ale Statelor Unite ale Americii, prin acțiunea de mare anvergură a Lordului Rothermere ca şi prin concesiile de tot felul făcute de contele Bethlen marilor financiari din City (vezi cazul marilor bănci ungureşti „Banca Comercială" din Budapesta şi „Banca ungară de Credit"), într-un cuvânt prin toate mijloacele, ungurii au ținut să mențină în actualitate o problemă pe care războiul

1 J. Karácsonyi, *Die Vorfahren der Szekler und die Szekler Madjaren ein Volk unter Völkern,* Breslau, p. 285.

din 1914—1918 o tranşase definitiv.

Erijându-se în „apărători ai civilizației şi ai culturii europene”, ungurii au ținut să pună accentul în special pe „prigoana (sic) exercitată de români în domeniul Şcoalei”. Când vom analiza politica şcolară maghiară, vom stabili o paralelă între ceea ce a fost regimul şcolilor în Transilvania românească în cursul celor două decenii de guvernare românească şi ce a fost regimul şcolilor în Transilvania cotropită.

Să analizăm în prealabil celelalte metode întrebuințate de unguri pentru realizarea machiavelicului lor plan: transformarea radicală a aspectului teritoriului de la marginea răsăriteană a Transilvaniei.

Maghiarizarea prin administrație

Bisericii şi şcolii li s-au alăturat în ultimul secol, în acțiunea de maghiarizare a românilor din regiunea secuiască, administrația şi armata ungară. Din clipa în care înseşi organele de stat — oficialitatea — şi-a asumat sarcina deznaționalizării, rezultatul tangibil al acestei acțiuni nu mai putea să întârzie. Administrația dispune într-adevăr de infinite mijloace pentru a forța cetățenii de a adopta o atitudine, chiar dacă conştiința lor o reprobă. Necesitățile imperioase ale vieții de toate zilele sunt mai puternice decât glasul conştiinței. Or, administrația ungară a ştiut să speculeze toate aceste necesități, condiționând satisfacerea lor de pierderea naționalității.

Voiau românii din regiunea secuiască să achiziționeze un pământ, se interpunea institutul acaparator secuiesc „Székely Kirendelcseg” şi pământul era cumpărat de secui[1]; voiau să între românii în composesoratele de câmp, trebuiau să-şi lepede în prealabil naționalitatea[2]; voiau românii să între ca lucrători în întreprinderile naționale, trebuiau să îmbrățişeze o confesiune maghiară.[3]

Conții Zenthal şi Bernath din comuna Micloşoara interzic

---

1 G. Popa-Lisseanu, *op. cit.,* p. 95 - 96.
2 *Ibid.,* p. 94 - 95.
3 *Ibid.,* p. 95.

românilor să lucreze pe moşia lor, dacă nu-şi schimbă religia. Rezultatul imediat al acestei interziceri a fost trecerea la maghiarism a 48 familii româneşti.[1]

Ar fi să nu mai terminăm înşirând mijloacele pe care imaginația guvernanților unguri le-a creat pentru subțierea păturii româneşti din sud-estul Transilvaniei şi formarea unui bloc masiv maghiar. Maghiar în aparență, e adevărat, însă mijloc puternic de propagandă pentru susținerea revizionismului şi, din nefericire, pentru realizarea lui.

Armata — factor de deznaționalizare

Armata a jucat şi ea un rol important în deznaționalizarea românilor din secuime. Singurii dintre românii transilvăneni care erau obligați să-şi completeze stagiul în regimentele ungureşti de honvezi erau românii din secuime. Ceilalți erau trecuți în regimentele lor respective, în care limba de instrucție era germana. Pentru reangajarea în armată sau în jandarmerie, condiția imperioasă era schimbarea religiei, cetățenia ungară a românilor nefiind suficientă. Se citează în acest sens cazuri nenumărate. Vom spicui două, dîntr-un număr nesfârşit, pentru a se vedea ce transformare radicală suferea un român reangajându-se în armată. Românii ortodocşi Petru Bârsan şi Niculae Bârsan din Aita Seacă, jud. Trei Scaune, ca să devină plutonieri jandarmi, îmbracă în întregime haina ungurească, schimbându-şi religia şi îmbrățişând ritul reformat, iar numele românesc îl transformă într-unul de rezonanță maghiară, pentru a deveni astfel Peter Berszany şi Miklós Berszany, iar românul Mihail Suciu din Valea Zălanului, de religie creştin ortodox, devine romano-catolic, luând şi numele secuiesc de Szöcs Mihalyi.[2]

Iată ce se ascunde sub aparența maghiarismului integral.

Iată adevărații secui, „ramura cea mai nobilă a poporului ungar”: Petru şi Niculae Bârsan, Mihail Suciu!

În *mai puțin de 50 de ani,* scria în 1902 scriitorul ungur Pál Balogh, *au dispărut prin maghiarizare 200 comune maghiaro-*

---

1 *Ibid.,* p. 97.
2 *Ibid.,* p. 91.

române[1]. De atunci, cadența deznaționalizării forțate n-a fost diminuată, ci dimpotrivă a luat proporții mai îngrijorătoare încă.

Bloc maghiar pe fundament românesc

Maghiarizarea românilor din sud-estul Transilvaniei nu este aşadar rezultatul unui proces natural, ci consecința deznaționalizării forțate a românilor din acele regiuni.

Iată un adevăr care a fost prea puțin ținut în seamă atunci când s-a procedat la ciuntirea țării româneşti, împlântându-se pintenul maghiar în inima românismului, la câțiva kilometri doar de Braşov!

După una sau două generații de la secuizare, românul secuizat, ajuns pe o treaptă înaltă a ierarhiei sociale, îşi reneagă obârşia, sau dacă nu şi-o reneagă, cum este cazul faimosului general ungur János Czecz — român de origine — unul dintre capii mişcării ungare din 1843, şeful de Stat Major al lui Kossuth, omul de încredere al Generalului Bem (şi el polonez de origine) şi şef, după înfrângerea de la Világos [Şiria], al Marelui Stat Major din Argentina, îşi improaşcă cu noroi foştii conaționali, de dragul situației.[2]

Ar fi fost desigur imposibil să se stabilească, pe bază de simple mărturii şi de acte, genealogia românească a fiecărei familii secuizate de mai bine de două generații. Pentru a se face o discriminare între elementele de bază ale „blocului secuiesc” s-a recurs atunci la metoda ştiințifică.

Românii, în cursul celor 20 de ani de stăpânire a regiunii secuieşti, au făcut apel la glasul sângelui, de data aceasta la propriu, nu la figurat.

Ar fi absurd să se afirme că blocul maghiar secuiesc, care a cântărit atât de greu în balanța nedreptății de la Viena, este în

---

1 Balogh Pál, *A Népfajok Magyarországon* (Etniile în Ungaria), Editura Ministerului Instrucțiunii, Budapest, 1902. Apud G. Popa-Lisseanu, *Originea secuilor şi secuizarea românilor,* p. 125.

2 János Czecz era fiul unui grănicer român din satul Săsciori, județul Făgăraş. Totuşi, venit în fruntea armatelor ungare, să înăbuşe revoluția română în Transilvania, a dat ordin trupelor sale care treceau prin Țara Oltului să nu atace satul părinților săi, Săsciori *[Ibid.,* p. 92).

întregime rezultatul deznaționalizării românilor.

Ar fi însă tot atât de nedrept față de români, dacă nu s-ar recunoaște participarea într-o largă măsură a românilor din secuime la crearea masei compacte, de aspect maghiar, din această regiune.

„Într-o conştientă acțiune de deznaționalizare, spunea profesorul Iuliu Moldovan din Cluj, secuii şi-au sporit forța lor numerică şi cu sânge românesc”.[1]

S-a procedat deci, pe cale științifică, la cercetarea originii etnice pe baza compoziției serologice a sângelui. Experiența a îmbrățişat un număr de analize fără precedent de mare în istoria medicinii. Doctorii P. Râmneanțu şi P. David, care au întreprins această vastă experiență, au efectuat 10.600 analize serologice asupra secuilor şi 3.856 asupra românilor. Rezultatul posedă deci tăria unei certitudini perfecte. Cercetătorii au ajuns la următoarele concluzii: indicele sanguin al românilor din secuime este egal cu acela al românilor de dincoace de Carpați şi, ceea ce este mai concludent încă, în quasiunanimitatea cazurilor, el este egal cu acel al secuilor şi diferă radical de acel al ungurilor propriu-zişi.[2] Din rezultatele obținute s-a putut trage concluzia că secuizarea românilor datează din secolul al XII-lea.

Iată un auxiliar al istoriei, pe care nu-l puteau desigur prevedea ungurii la începutul operei lor nefaste de transformare a unui pământ curat românesc într-unul de aspect „curat maghiar”.

Întrucât întreg eşafodajul ridicat de propaganda maghiară după retrocedarea Transilvaniei către România se sprijină în primul loc pe „blocul maghiar” din cele 4 județe secuieşti (către care unii dintre propagandiştii mai zeloşi cereau chiar crearea unui „coridor” care să unească Ungaria de Munții Carpați) ne vom mai opri o clipă asupra acestei importante probleme.

Faptul contopirii elementului românesc cu acel unguresc

---

1 *Ibid.,* p. 106.

2 P. Râmneanțu — P. David, Cercetări asupra originii etnice a populației din sud-estul Transilvaniei pe baza compoziției serologice a sângelui, în „Buletinul eugenic şi biopolitic“, 1935, p. 36 — 66; vezi şi P. Râmneanțu, Origine ethnique des Séklers de Transylvanie, în «Revue de Transylvanie»,1935, nr. 1, p. 45-59 + 1 pl.

nu a rămas fără urmări vizibile. Secuizarea completă a elementului românesc producându-se în mod lent, timp de secole, s-a constatat cu timpul o influență marcantă a elementului absorbit asupra elementului absorbant. Fenomenul este lesne explicabil dacă aruncăm o privire retrospectivă asupra istorici poporului român. Toate națiile care s-au aflat în contact îndelungat cu românii şi au convieţuit cu ei în mod paşnic, au fost absorbite, treptat, treptat, de români. Forța lor de asimilare s-a dovedit a fi deci dintre cele mai puternice. Atunci, însă, când prin mijloace violente ungurii i-au deznaționalizat, făcându-i să se piardă în masa secuiască, forța lor irezistibilă n-a încetat să se manifeste, românizând datinile, obiceiurile şi felul de viață ale poporului cu care s-au contopit.

Prin desişul maghiarismului se zăresc deci, ici-colo, unele luminişuri ale românismului deznaționalizat. Secuii păzesc unele sărbători pe care numai românii ortodocşi le respectă; ei țin posturi caracteristice confesiunilor române; au adoptat unele obiceiuri care sunt mărturii vii ale prezenței elementului românesc în masa maghiară. De pildă: ei trag clopotele bisericii vara, când se adună nori grei care amenință cu grindină, țin şezători de fete şi feciori, fac clacă, au colinde şi irozi, vicleimul este o traducere fidelă a vicleimului românesc[1], la arminden pun mesteacăn la poarta fetelor şi flăcăilor, cred în „crai nou", au tradiția fiarelor etc.

Aceste obiceiuri mărunte care formează caracteristica fiecărei națiuni în parte şi care contribuie la diferențierea lor, îndătinate de secole şi intrate parcă în firea poporului, n-ar fi putut fi asimilate în număr atât de mare de un alt popor, dacă nu s-ar fi produs pe o scară întinsă contopirea între cele două popoare.

Secuii au adoptat apoi cântecele şi baladele româneşti. Subiectele acestor producții populare sunt copia fidelă a celor similare din literatura populară românească.[2]

Desigur că împrumuturile între popoarele conlocuitoare

---

1 M. Balaş, în „Székely Múzeum Értesítője" („Anuarul muzeului secuiesc"), III, Sf. Gheorghe, 1902, p. 32 şi urm.; vezi şi Sabin Opreanu, *Săcuizarea românilor prin religie,* p. 38 — 39.

2 M. Balaş, *loc. cit.,* p. 70; vezi şi Elie Câmpeanu, *Vechimea românilor in Secuime,* în „Revista generală a învățământului", 1928, p. 81 — 83.

sunt frecvente. Aici însă, nu remarcăm un împrumut în dublu sens, de la secui la români şi de la români la secui. *Românii nu au adoptat obiceiuri şi datini secuieşti.* Numai secuii le-au adoptat pe acele româneşti. Explicaţia fenomenului este deci în mod cert: PREZENŢA ROMÂNILOR ÎN MIJLOCUL MASELOR SECUIEŞTI.

O altă dovadă peremptorie a obârşiei româneşti a unei părţi importante din masa secuiască de azi o formează numele de localităţi, de văi, de dealuri, lunci, câmpii, din această regiune. Cităm, printre altele, numele topice: Desiş, Coasta, Frumoasa, Fântâna, Zăpada, Lunca, Vadu, Murgu, Izvor, purtând pecetea indiscutabilă a românismului.

Odată cu românii au intrat în secuime şi multe cuvinte din limba românească de origine latină. Pentru multe dintre aceste cuvinte împrumutul este direct, iar pentru altele el trece prin filiera slavă.

Dar în ce domeniu oare nu se oglindeşte influenţa străveche românească? În artă, avem construcţiile de lemn, copii fidele ale construcţiilor de acelaşi gen, caracteristice românilor; avem sculptura cu motive geometrice, tranşant deosebită de aceea a ungurilor şi saşilor; avem motivele muzicale care apropie mai mult muzica populară secuiască de aceea a românilor decât de aceea a ungurilor din Pustă, în sfârşit, jocurile populare şi îmbrăcămintea secuilor se resimt şi ele de participarea elementelor româneşti în formarea caracterului naţional secuiesc. Atâtea fisuri adânci în blocul maghiar din sud-estul Transilvaniei, pe care numai ochiul exersat al cercetătorului atent le poate descoperi.

Până în ultimul timp, de altfel, secuii se simţeau cu mult mai aproape de români decât de unguri, pe care-i socoteau drept străini. Mihály Szőke, pe care dl Silviu Dragomir îl numeşte „un savant care a studiat în mod admirabil problema secuilor”[1], admitea cu regret înaintea războiului mondial din 1914 că secuii cunosc mai bine Bucureştii decât Budapesta şi că numesc Moldova „ţara din interior” (belföld). Tot el cita cuvântul unei mame din secuime a cărei fiică pleca să se

---

1 Silviu Dragomir, *La Transylvanie roumaine et ses minorités ethniques.* Bucureşti, 1934, p. 54.

angajeze în serviciu în Moldova: „Prefer ca ea să plece în Moldova şi nu la Budapesta, căci cel puţin acolo, ea nu va fi în ţară străină”.[1]

Este mai presus de orice îndoială că nu ne găsim în faţa unor cazuri izolate de simpatie faţă de poporul vecin al românilor, ci în prezenţa unor simţăminte (adânc înrădăcinate) de atracţie faţă de poporul care a servit de element component al maselor secuieşti de azi. „Vocea sângelui”, dar de data aceasta în sens figurativ.

Tendinţa de a emigra în Moldova, unde cu timpul s-a format o vastă colonie de „ceangăi” — secui emigraţi — nu este nici ea o simplă întâmplare, ci se integrează perfect în cadrul variatelor manifestări de apropiere a secuilor faţă de români.[2]

Nu ne aflăm — spunea un scriitor secui — în faţa unui accident efemer, ci în prezenţa unui proces istoric bine definit, şi tot el adăuga: „de câteva secole, poate chiar de 700 de ani, populaţia ungară din sud-estul Carpaţilor se revarsă către Moldova, în unde regulate”.[3]

Dacă secuii s-ar fi simţit unguri veritabili, desigur că nu am fi asistat la atâtea manifestări net anti-ungureşti, din partea lor, şi desigur că nu ne-ar fi fost dat să citim într-o cronică secuiască străveche o frază ca aceasta: „NENOROCIREA TRANSILVANIEI TOTDEAUNA DIN ŢARA UNGUREASCĂ ŞI DE

---

1 Szőke Mihály mai spunea: „Ei (secuii — n.n.) îşi imaginează că Ungaria este o ţară la fel de muntoasă ca districtele Ciuc sau Trei Scaune. Abia dacă cunosc nume de oraşe ca Seghedin sau Debreţin, în timp ce numele Bucureşti, Brăila, Sinaia sau Doftana sunt familiare chiar şi copiilor care se joacă în ţărâna drumurilor” (Szőke Mihály, *Pusztuló vêreint,* Budapest, 1902; apud Silviu Dragomir, *op. cit.,* p. 55).

2 De fapt, în majoritatea lor, ceangăii din Moldova sunt români catolicizaţi, emigraţi din Transilvania în urma persecuţiilor sociale şi naţionale (Vezi Iosif Petru, M. Pál, *Originea catolicilor din Moldova şi franciscanii păstorii lor de veacuri,* Săbăoani-Roman, 1942).

3 Hegedüs Lóránt, *A Székelyek kivándorlása Romániába* (Emigrarea secuilor în România), Budapest, 1902; apud Silviu Dragomir, *op. cit.,* p. 55 — 56. Învăţatul secui Hegedűs Lóránt, fost ministru de finanţe al Ungariei, afirmă că secuii considerau Moldova „ţara din interior”, „patrie”, folosind, pentru a o desemna, numele de „belföld” („Ţara din lăuntru”); atunci când vorbeau despre Ungaria, secuii o numeau „varmegye”, cu sensul de „district”, „Autoritate administrativă”, şi nu cu acela de ţară pentru ei Ungaria era „ţara din afară” (Hegedűs Loránt, *op. cit.,* p. 81).

LA UNGURI S-A TRAS”.[1]

Poate fi, în asemenea condițiuni, taxată drept o nedreptate istorică separarea secuilor de țara ungurească?

Există o nedreptate şi aceea s-a făcut românilor în 1940, când pentru a se uni cu Ungaria blocul aşa-zis maghiar — dar în realitate bloc al românilor deznaționalizați şi al secuilor — s-a sfârtecat trupul Transilvaniei, creându-se o situațiune care nu poate dăinui, pe care logica cea mai elementară o respinge şi care reclamă în mod imperios singura soluție posibilă: revenirea la *statu-quo-ante.*

Dacă nu există statistică, nu este lucrare propagandistică ungară în care secuii să nu fie asimilați cu ungurii, aceasta se datoreşte exclusiv rațiunilor de ordin politic şi dorinței de a sprijini revendicările teritoriale pe un număr cât mai mare de conaționali trăind în afara regatului ungar.

Dacă interogăm însă documentele istoriei ungare din primele timpuri şi până în preajma secolului al XV-lea, vedem că secuii au fost considerați dintotdeauna de unguri drept o nație distinctă, cu interese uneori antagoniste, dar de cele mai multe ori solidare. Solidaritatea ungaro-secuiască avea un caracter bine precizat: unirea privilegiaților împotriva autohtonilor români, în stare de permanentă aservire.

La prima dietă transilvăneană, care s-a întrunit în anul 1291, au fost convocați nobilii (adică ungurii, căci ambele noțiuni erau sinonime în concepția din acea vreme a Casei domnitoare), saşii, secuii şi valahii *(nobilibus, saxonibus, siculis et olachis*).”[2]

---

1 *Nagyajtai Cserei Mihály históriája (1661 — 1711)* (Istoria lui Nagyajtai Cserei Mihály), ed. a II-a, Pest, f.a., p. 1 (Lucrarea cronicarului Cserei se intitula *Vera história transilvanica ab anno 1661 incipiendo elaborata per Michaelem Cserei de Nagy Aita et descripta în exilio Coronensi anno 1709 mense Decembri;* a fost editată de Emich Gusztáv sub titlul, *Nagyajtai Cserei Mihály históriája,* Pest, 480 p.); vezi şi E. Lukinich, *Les idées politiques dirigéantes de la Principauté de Transylvanie de 1541 à 1600,* în «Bulletin d'information des sciences historiques en Europe Orientale», V, 1933, p. 9.

2 Dieta, menționată intr-un document emis de regele Ungariei, Andrei al II-lea, datat la 11 martie 1291 s-a întrunit la Alba Iulia „cum universibus Nobilibus, Saxonibus Siculis et Olachis in partibus Transylvaniae” în vederea reorganizării „staturilor şi ordinelor nobiliare (Fr. Zimmermann şi C. Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen,* vol. I,

În acele vremi îndepărtate românii nu ajunseseră încă în situaţiunea de inferioritate pe care aveau s-o cunoască în secolele următoare. Documentul e din secolul al XIII-lea când se mai respectau încă drepturile de anterioritate ale băştinaşilor români!

În diferitele armate recrutate pe teritoriul Transilvaniei în secolul al XIII-lea, trupele de secui sunt menţionate în mod separat de acele ale ungurilor. În însuşi actul de bază al guvernării Transilvaniei, faimoasa „Uniune a celor trei naţiuni", încheiată în anul 1437 („cea mai atroce dintre conspiraţiile de care pomeneşte istoria", cum o numeşte ardeleanul G. Moroianu)1, secuii apar din nou ca o naţiune distinctă de aceea a ungurilor, părţile contractante fiind ungurii, saxonii şi SECUII. Însăşi denumirea uniunii („Unio Trium Nationum") ne arată în mod clar să suntem în faţa a trei naţiuni deosebite, conlocuind pe teritoriul fostei provincii Dacia.

Ar fi să enumerăm absolut toate documentele istoriei Transilvaniei, dacă am vrea să cităm toate mărturiile acestui adevăr azi incontestabil: *ungurii şi secuii sunt două naţiuni cu totul distincte pe care le uneşte doar limba, dar pe care le desparte tot ce separă un neam de celălalt.*

Ne vom mărgini să cităm numai ultimul document maghiar asupra Transilvaniei şi anume: memoriul prezentat de delegaţia ungară la Conferinţa de Pace din Paris. Citim acolo că „secuii sunt de origine avară" ; deci ei nu sunt unguri propriu-zişi şi mai citim că „în Evul Mediu ei au încheiat cu ungurii şi cu saşii, CELELALTE două naţiuni, cu care conlocuiau pe pământul Transilvaniei, un fel de contract social, fiecare din ele fiind stăpână pe propriul ei teritoriu".2 Ce poate fi deci mai clar? Citatele sunt de altfel extrase din ceea ce ungurii înşişi se complac a numi „tezaurul unic al Ştiinţei ungare". A le contesta, ar însemna să aducem o ştirbire prestigiului de care trebuie să se bucure ştiinţa maghiară, ceea ce desigur nu este

---

Sibiu, 1892, p. 177; vezi şi A. Decei, *Contribution à l'étude de la Situation politique des Roumains de Transylvanie au XIIIe et au XIVe siècles,* in «Revue de Transylvanie», VI, 1940, p. 217 — 226).

1 George Moroianu, *Les luttes des Roumains transylvains pour la liberté et l'opinion européenne (Episodes et souvenirs),* Paris, 1933, p. 50.

2 *Les Négociations de la paix hongroise,* tom. I, p. 45.

în intenția noastră.

În virtutea cărui principiu pot ungurii reclama reîntoarcerea secuilor la... Patria-Mumă?

A identității de limbă? dar atunci Belgia şi Elveția romandă ar trebui încorporate Franței, Zürich-ul şi Berna anexate Germaniei şi vaste porțiuni din sudul Peninsulei Balcanice alipite României!

Când o construcție politică se sprijină pe un asemenea pilon şubred, este fatal ca într-o zi sau alta ea să se prăbuşească cu zgomot. În viața popoarelor, ca şi în viața indivizilor, nedreptatea şi situațiile false nu pot da naştere decât la provizorate, care întotdeauna se termină cu triumful dreptății... chiar atunci când unele din ele durează un mileniu.

NU TOATE PROVIZORATELE ÎNSĂ DUREAZĂ UN MILENIU!...

Idealuri imperialiste

Ungurii au fost şi sunt puțini la număr. Recunoaştem, nu e vina lor. Mai mult încă, găsim că nu e un defect de a fi puțin numeroşi, după cum nu-i o calitate de a fi peste măsură de numeroşi.

Valoarea nu rezidă în număr, ci în calitate. Ceea ce găsim însă că este un defect este voința de a găsi cu orice preț în spațiu, compensația lipsei cantitative. Există o limită a posibilității de mărire — de extindere — peste care nu se poate trece. Aceasta este o lege universal valabilă atât în lumea însuflețită cât şi în cea neînsuflețită, atât în viața popoarelor cât şi în viața indivizilor. Ungurii n-au vrut însă să țină seama de ea.

Cu un număr mic de conaționali ei au vrut să stăpânească un maximum de teritorii, fiind obsedați de o iluzie, de un quasimit: împărăția Sfântului Ştefan. Mai mult încă, unii dintre regii Ungariei au nutrit la un moment dat speranța unei dominații universale, vrând să reînvie sub egida lor Imperiul Roman de odinioară. Cu câtă mândrie într-adevăr pomenesc ungurii de perioada regelui Ludovic cel Mare din familia Angevinilor, care a adus Coroanei ungare la sfârşitul secolului al XVI-lea stăpânirea efectivă sau numai formală a Croației,

Banatului de Nord, Dalmației, Bosniei, Serbiei, Bulgariei, Munteniei şi Moldovei[1], precum şi uniunea personală cu Polonia.

Realităţi dureroase

Cele mai frumoase vise sunt totuşi numai vise şi într-o zi a început dezagregarea vastului regat. Frontierele au început să se apropie, conturul regatului să se micşoreze. În 1920 Ungaria a redevenit ceea ce era la începutul începuturilor şi ceea ce ar fi trebuit să rămână un stat unguresc quasipur, ocupând o suprafață de 92.000 km2. Chiar pe un teritoriu restrâns ungurii nu reuşesc însă să realizeze un stat uninațional, din cei 8.688.319 locuitori câți număra Ungaria în 1930, aproape 1.500.000 erau minoritari (germani, slovaci, români, croați, sârbi, evrei şi alții) şi numai 7.200.000 unguri autentici.

A rămas, însă, întipărită în mintea conducătorilor gloria de o clipă a regilor din Evul Mediu şi a reînceput cursa pentru realizarea visului obsedant a împărăției central-europene, sub egida celor 8.000.000 de unguri, care ar încăpea perfect în spațiul oraşului Londra!

Dacă ungurii s-ar fi mulțumit cu realizarea unui stat uninațional pe teritoriul atât de propice dezvoltării lor — Alföldül, cântat de poeți — ei ar fi adus o contribuție cu mult mai prețioasă în concertul spiritualității universale, decât aceea — şi ea demnă de a fi luată în considerare — cu care au îmbogățit patrimoniul culturii europene.

Urmaşii lui Árpád au visat însă măriri politice care depăşeau putința lor de realizare şi în special posibilitățile lor de a păstra ceea ce reuşiseră să cucerească; în felul acesta ei şi-au risipit eforturile în acțiuni negative: distrugerea fondului național de bază al teritoriilor dominate, paralizarea eforturilor de redeşteptare națională, crearea de antagonisme între popoarele conlocuitoare.

---

1 Este vorba de suzeranitatea Ungariei asupra Moldovei şi Munteniei, recunoscută temporar şi formal de către unii domni români.

Coloniştii germani

În afară de secui, al doilea element care a trebuit să servească planurilor cu măiestrie întocmite, au fost germanii.

Conducătorii regatului ungar urmau de altfel deviza primului „rege al ungurilor” (nu al Ungariei) Ştefan cel Sfânt: *Uniusque linguae, uniusque moris regnum imbecile et fragile est* (Țara de o singură limbă şi de un singur caracter este slabă şi şubredă).[1]

Deviza Sf. Ştefan dezvăluie prin ea însăşi aspectul real al problemei care-i frământa pe conducătorii Ungariei din Evul Mediu. Ungurii erau extrem de puțini la număr şi pentru a putea realiza o țară trebuiau să facă apel la alte nații. Deviza avea deci un caracter eminamente unguresc şi sfera ei de aplicație trebuia, în mod fatal, să fie cantonată la teritoriul Ungariei propriu-zis.

Prin grația şi voința urmaşilor Sf. Ştefan ea a fost aplicată însă şi Transilvaniei, deşi populațiunea acestei provincii, de o singură limbă, cea românească, şi de un singur caracter, cel rezultat din contopirea dacilor cu romanii, era suficient spre a asigura evoluția normală a provinciei. Astfel, Transilvania românească a devenit teren de colonizare nu numai pentru secui, dar şi pentru coloniştii germani: saşi, şvabi, cavaleri teutoni etc., meniți în concepția guvernanților să sprijine opera de dominațiune ungară asupra unor vaste provincii, pe care singuri n-ar fi reuşit să le păstreze.

Germanii au început a fi colonizați în Transilvania încă din timpul lui Ştefan cel Sfânt, el însuşi căsătorit cu o principesă de obârşie germană. Colonizarea s-a intensificat însă, abia sub regele Géza al II-lea, adică pe la mijlocul sec. al XII-lea (1141-1162).[2]

---

1 H. Marczali, *Enchiridion Fontium Historiae Hungarorum*, Budapestini, 1902, p. 62 — 63.

2 Desigur, în tradiția istoriografiei, maghiară (Thuróczi, Istvánfi), primele grupuri de germani ar fi venit în Transilvania cu ocazia căsătoriei regelui Ştefan I cu principesa germană Gisela la care s-ar fi adăugat ulterior, în timpul lui Géza al II-lea, alte grupuri de populație germană. În realitate, colonizarea propriu-zisă a saşilor a început către sfârşitul secolului al XII-lea. (Fr. Zimmermann, C. Werner, *op. cit.*, I, p. 1 — 5; Joseph Benkö,

După părerea istoricului Nicolae Iorga, ceea ce i-a determinat pe germanii din apus să părăsească țara lor de baştină, pentru a veni să se stabilească în Transilvania, au fost condițiile economice extrem de dificile din apusul Germaniei, suprapopulat față de posibilitățile de exploatare, din acele vremuri, ale solului.[1]

Ei s-au stabilit în regiunile în care condițiunile de existență erau mai uşoare, adică unde populația era mai rară. Acesta este, fără nici o îndoială, sensul acelor „deşerturi" — în realitate locuri puțin populate — de care pomenesc actele de „privilegii" ale regilor Andrei al II-lea şi Géza al II-lea.

Primele grupe de germani, originari din Franconia, din Lorena şi din Luxemburg şi-au creat aşezările lor în regiunile Bistriței, ale Someşului, în Târnave şi la Sibiu. În anul 1211, regele Andrei al II-lea îi cheamă pe Cavalerii teutoni din Țara Sfântă, spre a veni să populeze Țara Bârsei.[2] Ca şi celorlalți colonişti, li s-au atribuit privilegii, menționate în actul din 1211 şi reînnoite în anul 1222.[3]

În acest din urmă act se face pentru prima dată mențiunea de Țara Vlahilor (Terra Blachorum), pe unde coloniştii aveau dreptul să treacă fără a plăti vamă.[4] Bineînțeles că secuii sunt şi în aceste acte amintiți ca o nație distinctă de aceea a ungurilor[5], care, de altfel, se pare că în acea epocă lipseau complet din Transilvania.

Transilvania sive Magnus Transilvaniae Principatus, vol. I, ed. a II-a, Cluj, 1834, p. 429-438).

1 N. Iorga, *Istoria românilor,* vol. III, *Ctitorii,* Bucureşti, 1937, p. 74 — 86. Şi istoricul Ion Lupaş sublinia că pe la mijlocul secolului al XII-lea au fost inundații şi foamete în Flandra şi în regiunea dintre *Rin* şi Mosel ceea ce ar fi determinat pe locuitori să emigreze spre răsărit în căutarea unor condiții mai bune de existență (Ion Lupaş, *Realități istorice în Voievodatul Transilvaniei,* p. 35). Istoricul german Konrad Schünemann considera că şi curentul european al cruciadelor a antrenat emigrarea saşilor către Transilvania (Konrad Schünemann, *Die Stellung des Südostens in der Geschichte der mittelalterlichen deutschen Kolonisation, în Siebenbürgische Vierteljahrsschrift,* Sibiu, 1934, p. 10—11).

2 Fr. Zimmermann, C. Werner, *op. cit.,* p. 11—12.

3 *Ibid.,* p. 18-20.

4 *Ibid.*

5 *Ibid.*

Actele epocii, menţionând naţiunile Ardealului, nu pomenesc într-adevăr nimic de existenţa ungurilor în provincia Transilvaniei.[1]

Saşii, care ajunseseră, în cursul unui secol, să constituie o populaţie însemnată ca număr şi ca importanţă — şi care din anul 1224 sunt recunoscuţi de unguri în mod oficial ca o naţiune distinctă „unus populus” — apar şi ei în documente alături de celelalte naţii conlocuitoare: românii şi secuii. Despre existenţa ungurilor însă nu se face nici o menţiune. Printre alte documente, citām ordonanţele hanului tătărăsc Cadan, privitoare la monedele cu putere circulatorie în Transilvania şi care, enumerând în mod limitativ populaţiile transilvănene, îi menţionează pe români, pe secui şi pe saşi, nepomenind absolut nimic despre existenţa ungurilor în Transilvania.[2]

Din prima clipă a aşezării lor pe pământul Transilvaniei se pare că, de fapt, coloniştii germani originari din regiunile apusene ale Europei au dat dovezi puternice de independenţă, taxate de unguri drept „o trădare faţă de Coroana ungară”. Astfel, Cavalerii Teutoni, la câţiva ani numai după stabilirea lor în Ţara Bârsei, au fost nevoiţi să-şi părăsească aşezările, luând drumul Poloniei şi de acolo să treacă în Prusia.[3]

Mare parte dintre coloniştii germani se ocupau cu agricultura; cea mai mare parte însă, erau lucrători, specialişti în munca din ocnele de sare, din minele de argint şi de aur, meşteşugari pricepuţi în mânuirea tuturor uneltelor şi

---

1 Prima menţiune documentară a prezenţei ungurilor în Transilvania datează din timpul domniei lui Géza I (1074—1077). Într-un act de danie din anul 1075, referitor la nişte proprietăţi de la Tisa, dăruite abaţiei Sf. Benedict de lângă Gran, se amintesc piscina Rotunda, satul Dabosz de lângă Criş şi un jude cu numele Andrei (cf. G. Fejér, *Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis,* Buda, 1829, vol. I, p. 436; vezi şi I. Lupaş, *op. cit.,* p. 24). Documentul în care se aminteşte sarea din Turda în secolul XI este bănuit de unii istorici, cum ar fi Pauler Gyula, a fi fals (Pauler Gyula, *Magyar nemzet története Szent Istvánig,* vol. I, p. 376; vezi şi N. Iorga; *Istoria românilor,* vol. III, Bucureşti, 1937, p. 22) .

2 A. D. Xenopol, *Istoria românilor,* ed. a III-a, vol. II, 1892, p. 190: vezi şi revista „Transilvania”, IV, 1871, p. 55.

3 În anul 1225, regele Ungariei, Andrei al II-lea a alungat din Ţara Bârsei pe cavalerii teutoni (Fr. Zimmermann, C. Werner, *op. cit.,* vol. I, p. 36-43).

negustori.

Acestor din urmă două categorii li se datoreşte înfiinţarea primelor aşezări orăşeneşti din Transilvania, după cum tot lor li se datoresc şi oraşele din Ungaria propriu-zisă.

Sunt nevoiţi s-o recunoască şi ungurii. „Foarte multe dintre oraşele noastre, spune scriitorul ungur István Kniezsa, sunt de origine germană”.

Musafiri pe teritoriul Transilvaniei, la fel cu ungurii şi secuii, coloniştii germani s-au grăbit să facă cauză comună cu celelalte două categorii de oaspeţi nepoftiţi, pentru a putea, prin solidarizarea intereselor lor, să reducă pătura autohtonă la un rol cu desăvârşire şters: de iobagi, de şerbi, pe pământul pe care odinioară fuseseră stăpâni.

Unio Trium Nationum

Contra acestei situaţiuni de inferioritate, românii s-au revoltat. Prima revoltă datează din anul 1437.[1] Consecinţa acestei revolte, repede înăbuşită, n-a fost îmbunătăţirea sorţii românilor ci, dimpotrivă, o agravare a ei prin coalizarea tuturor privilegiaţilor de pe pământul Transilvaniei împotriva străbunei populaţii româneşti autohtone, coalizare efectuată cu scopul de a înăbuşi în viitor orice altă încercare a românilor de a-şi îmbunătăţi soarta lor vitregă.[2] Capii primei revolte româneşti ardelene au fost spânzuraţi, iar ţărănimea transilvăneană a plătit cu greu tribut de sânge pe altarul libertăţii.

Alianţa celor trei naţiuni — diabolica alianţă, cum o numeşte G. Moroianu[3], a fost încheiată în 1437[1]. Din această

---

1 Este vorba de marea ridicare populară de la Bobâlna din 1437 — 1438 care a deschis seria luptelor revoluţionare de eliberare socială şi naţională ale românilor din Transilvania încheiată peste aproape o jumătate de mileniu, la 1918.

2 Fényes S., analizând împrejurările în care s-a încheiat Unio Trium Nationum în 1437 şi caracterul său, conchidea cu claritate: „E fără nici o îndoială că uniunea celor trei naţiuni urmărea scopul de anihilare a românilor (Fényes S., *Ungaria revizionistă,* Bucureşti, f. a., p. 68). Şi tot el mai preciza încă o dată: „Deci, uniunea celor trei naţiuni nu urmărea apărarea reciprocă a libertăţii lor, ci despuierea de libertate a românilor” *(Ibid.,* p. 69).

3 G. Moroianu, *op. cit.,* p. 51.

clipă începe adevăratul calvar al populaţiunii băştinaşe româneşti, calvar care nu avea să înceteze decât peste 480 — patru sute optzeci ani! — în 1918, pentru a reîncepe din nou, pentru o bună parte a populaţiei transilvănene, în anul 1940[2].

O remarcă se impune. Din faptul încheierii de către cele trei grupuri de „musafiri" de pe solul Transilvaniei a unui pact comun de luptă, se poate deduce ce forţă considerabilă constituiau, chiar şi în acele vremuri îndepărtate, românii din Ardeal. Forţa ungurilor nu era suficientă pentru a înăbuşi veleităţile de viaţă liberă ale românilor; ea trebuia conjugată în acest scop cu forţele celorlalte naţii conlocuitoare. Este o chestiune asupra căreia ar trebui să mediteze mai prelung aceia cărora li se prezintă problema românilor transilvăneni drept o problemă a unor „intruşi", ale căror pretenţii şi revendicări sunt nejustificate (vezi în acest sens declaraţiile regentului Horthy imediat după intrarea sa... triumfală în Ardealul cedat).

Pentru a-i exclude pe români definitiv de la viaţa publică, ungurii au socotit că nici „diabolica înţelegere în trei" nu este suficientă şi de aceea au mai încheiat un alt pact tot atât de bine intenţionat, aşa-numitul pact al „celor patru religii". Potrivit acestui acord cele patru religii, cărora nu le aparţineau românii, au fost decretate religii de stat (recepte), iar religia ortodoxă a românilor — a românilor creştinaţi cu multe secole

---

1 „Unio Trium Nationum" — alianţa reacţionară a păturilor privilegiate ale nobilimii maghiare, secuieşti şi patriciatului săsesc s-a încheiat la 16 sept. 1437 la Căpâlna. Vorbind despre această uniune, care ar fi rezolvat în mod democratic problemele Transilvaniei (!), delegaţia ungară la tratativele de pace de la Paris din 1919—1920 recunoştea că aceasta nu avea decât un singur defect: elementul românesc nu era reprezentat (Vezi *Les Négociations de la paix hongroise,* tom. I, p. 43).

2 Autorii lucrării *Justice for Hungary* aveau îndrăzneala să nesocotească într-atât opinia publică mondială, oamenii de ştiinţă istorici de pretutindeni, afirmând că *Unio Trium Nationum* „încheiată în 1437 între unguri, secui şi saşi a fost o alianţă a acestor trei naţiuni pentru apărare mutuală împotriva atacului, în primul rând împotriva aceluia al turcilor" („The subsequent constitutional law of Transylvania was built upon the unity of three nations [Unio Trium Nationum], concluded in 1437 between the Hungarians, Szeklers and Saxons. It was an alliance of three nations for mutual defense against of the Turks"), Count Albert Apponyi, *Justice for Hungary,* p. 152.

înaintea ungurilor — considerată drept o religie tolerată.[1]

A fi luteran, unit, reformat sau romano-catolic pe pământul Ardealului înseamnă a fi cetăţean privilegiat. Ortodocşii, prin însăşi natura lucrurilor, aveau să devină de o condiţie cetăţenească inferioară şi trataţi de-a lungul veacurilor drept simpli toleraţi.

Iată cum românii, naţia cea mai veche a Ardealului, au devenit prin graţia invadatorilor unguri, *toleraţi în propria lor ţară* şi cum religia creştină-ortodoxă, cea mai veche formă a creştinismului care a înflorit în fosta provincie a Daciei romane, a devenit un simplu rit tolerat...

Ceea ce constituie însă, în mai mare măsură, tragismul situaţiei românilor transilvăneni este că ei au fost puşi în stare de inferioritate nu numai faţă de unguri, popor intrus, — dar totuşi stăpânitor de fapt al teritoriului — dar chiar şi faţă de secui şi saşi, musafiri de dată recentă!

István Kniezsa consideră ca un titlu de glorie pentru unguri faptul de a fi respectat egalitatea „celor trei naţiuni" şi a celor „patru religii", când în realitate este un cap de acuzare care ar trebui să li se adreseze pentru inegalitatea pe care au creat-o milioanelor de autohtoni români.

Saşii, profitând de privilegiile care li s-au acordat şi punând la contribuţie calităţile rasei lor — spiritul de disciplină şi muncă organizată — au reuşit să-şi creeze în scurtă vreme poziţii puternice în regiunile care le-au fost atribuite, în secolul al XVIII-lea şi chiar în prima jumătate a secolului trecut, marea majoritate a oraşelor din Transilvania mai păstra încă pecetea caracterului net germanic.

Saşii — element izolant

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ungurii, înspăimântaţi de progresele uimitoare ale elementului german de la oraşe şi de fortificarea poziţiilor româneşti de la sate în urma redeşteptării conştiinţei naţionale, au pornit o adevărată acţiune de maghiarizare „cu forţa", care în satele din regiunea

1 În 1568 au fost recunoscute legale numai cele patru religii recepte: catolică, luterană, calvină şi unitariană.

secuiască a dat rezultatele de care ne-am ocupat pe larg, iar în multe din oraşele din Ardeal a înlocuit elementul german cu elemente ungureşti colonizate ad-hoc.

În intenția ungurilor, menirea saşilor din Transilvania era, după cum se exprimă prof. Silviu Dragomir, „de a servi de element izolant între blocurile româneşti”[1]. Ei sunt într-adevăr masați în triunghiul Bistrița — Braşov — Orăştie — despărțind între ele masele compacte de români care îl înconjoară de jur împrejur. În interiorul acestui triunghi, elementul unguresc este aproape inexistent. Elementul românesc având legături trainice cu pământul Transilvaniei, a reuşit să se conserve şi în aceste regiuni invadate de germani, formând mici insule, pe care saşii n-au reuşit să le deznaționalizeze.

Etnograful ungur Dáner nu a făcut un secret din rolul pe care guvernanții de la Budapesta l-au atribuit coloniştilor saşi.

Iată ce scrie el, într-adevăr, în ajunul intrării Ungariei în război (1914—1918): „Saxonii din Transilvania formează o rețea întinsă ale cărei ochiuri sunt, ici-colo, slabe şi se rup; dar, această rețea este cu drept mai deasă acolo unde se face simțită nevoia de a contrabalansa prin alte nații rândurile strânse ale românilor [...] Astfel, continuă Dáner, saxonii îi ajută într-o largă măsură pe unguri pentru a-şi menține unitatea națională”[2].

Iată deci, veritabilul aspect al Transilvaniei, după aproape un mileniu de dominație ungară: „rânduri strânse de români”, înconjurate de jur împrejur de nații străine, care-şi dau una alteia o mână de ajutor pentru a opri dezvoltarea liberă şi normală a populației băştinaşe româneşti!...

Cifrele pe care le citează Dáner pentru a exemplifica foloasele pe care le-au tras ungurii de pe urma saşilor din Transilvania, exemplifică în acelaşi timp şi rezultatele dezastruoase pe care colonizarea saşilor şi secuilor le-a avut pentru românii transilvăneni. În regiunea secuiască învecinată cu românii din celelalte județe transilvănene, populația

---

1 Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 78.

2 Dáner István, *Szászok és Oláhok* (Saşii şi Valahii) în *„Magyar Figyelő”* („Observatorul maghiar”) (IV2), 1914; vezi şi Silviu Dragomir *op. cit.*, p. 77-78.

românească a crescut din 1900 până în 1910 cu 5%, iar în judeţul Odorhei, cu totul izolat de masa românească şi învecinat cu saşii, populaţia românească a crescut în acelaşi interval de timp numai cu 3%[1].

În timp de zece ani, un spor de populaţie de 5% şi de 3%, pe câtă vreme în acelaşi interval de timp, populaţia românească din Regat a înregistrat o creştere masivă, potrivit indicelui ei ridicat de natalitate. Cifrele, în rigiditatea lor, ascund câteodată adevărate tragedii. Drama românismului transilvănean este toată cuprinsă în aceşti coeficienţi infimi ai sporului natalităţii românilor din regiunile secuieşti şi săseşti. Îndărătul lor vedem toată prigoana ungurească, toate calculele machiavelice ale „straturilor izolante", toate sforţările acerbe de deznaţionalizare forţată la care au fost supuşi, în cursul timpurilor, românii din Transilvania.

Orice comentariu devine de prisos în faţa acestor cifre, dezolant de semnificative. În lumina lor trebuie să situăm „misiunea providenţială, pe care rasa ungară a realizat-o în cea mai periclitată regiune a continentului", despre care vorbeşte contele Albert Apponyi în *Justice for Hungary*[2].

Orgoliul, iată într-adevăr singurul lucru „mare" al acestui popor „mic", care vorbeşte de „misiuni providenţiale", hărăzite doar câtorva mari popoare în lume. Misiunea istorică a rasei ungare? Dar cine aruncă o simplă privire pe harta etnografică a Ungariei dinainte de războiul mondial din 1914, îşi dă seama în ce ocean de naţii erau pierdute cele opt milioane de unguri, reprezentanţii... „imperialismului rasei maghiare", rasă care ar încăpea destul de comod în limitele unuia dintre cele două oraşe uriaşe: Londra sau New York. Î*n Transilvania, mai ales, cu toate eforturile depuse, rasa ungară n-a reuşit să-şi creeze nicăieri poziţii dominante.*

Şvabii

---

1 Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 78.

2 Count Albert Apponyi, Albert Berzeviczy, Oliver Eöttevényi, Francis Fodor, Béla Földes, Eugene Horváth, George Lukács, Emil Nagy, Baron Julius Wlassics, *Justice for Hungary. Review and Criticism of the Effect of the Treaty of Trianon,* London, Bombay, Calcutta, Madras, 1928, p. 8.

Opera de dominaţie a ungurilor în Transilvania a fost o operă peticită cu secui în partea orientală a provinciei, cu saşi în partea meridională, iar începând din secolul al XVIII-lea, cu şvabi în nord-vestul şi sud-vestul Ardealului.[1]

Văzând că nu reuşesc să stăvilească dezvoltarea firească a românilor băştinaşi numai cu ajutorul secuilor şi al saşilor, cu începere din secolul al XVIII-lea, ungurii au început colonizarea Banatului şi a regiunii învecinate a Aradului, precum şi a regiunii Satului Mare şi a Sălajului, cu şvabi, naţionalitate care, la ultimul recensământ românesc dresat în 1930, a înregistrat un număr de 255.349 suflete[2].

Spre deosebire de saşi, care erau concentraţi într-o singură regiune, şi care au reuşit, în felul acesta să realizeze unitatea naţională, şvabii au fost răspândiţi pe o suprafaţă întinsă, fapt care a determinat lipsa de coeziune între elementele componente ale acestei pături de colonişti.

Ungurii au profitat de această situaţiune pentru a-i maghiariza pe şvabi treptat, treptat. Î*n privinţa metodelor de urmat pentru desăvârşirea deznaţionalizării, ungurii au fost dintotdeauna maeştri neîntrecuţi.* Pentru fiecare naţionalitate în parte, ei aveau metoda corespunzătoare mentalităţii şi forţei de rezistenţă proprii acelei naţionalităţi. Şvabii fiind puţini la număr şi lipsiţi de factorul solidarităţii naţionale, care formează tăria unui popor, au fost asimilaţi mai mult prin metode dibace, decât prin metode tari, ungurii exploatând la maximum diferitele lor necesităţi.

Profesorul Fr. Krauter dezvăluie aceste metode scriind că: „din cauza insuficienţei de pământ, şvabul era silit să-şi trimită copiii la învăţătură. Toate carierele erau deschise tineretului şvab. El putea să parcurgă toate treptele scării sociale cu o

1 Colonizarea şvabilor în Banat, Satu Mare şi Sălaj a avut loc în sec. al XVIII-lea. Vezi Şt. Manciulea, *Graniţa de vest,* Blaj, 1936, p. 60 — 86; Fr. Kräuter, *Germanii din Banat* în *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul, 1918—1928,* vol. I, Bucureşti, 1929, p. 629—644; Albin Scherhaufer, *Şvabii sătmăreni şi bihoreni, precum şi germanii din Maramureş,* în *loc. cit.,* p. 649—653.

2 Silviu Dragomir, op. cit., p. 72. Potrivit recensământului din 1930, în Romania trăiau în total 745.421 germani.

condiție numai: să urmeze la şcolile ungureşti"[1]. Să-şi abandoneze deci limba maternă, adăugăm noi, şi să devină cu timpul „maghiari făcuți" în contrast cu cei născuți, ceea ce însă, pentru statisticile ungureşti era unul şi acelaşi lucru.

Încet, încet, limba şvabă a fost înlăturată din biserici şi din şcolile secundare, ceea ce a grăbit procesul de deznaționalizare a minorității germane colonizate în secolul al XVIII-lea. Rezultatele acestei deznaționalizări au fost atât de însemnate, încât un scriitor german, Lutz Korodi, într-o carte apărută la Berlin în 1936, afirmă chiar că „dacă n-ar fi intervenit Tratatul de Pace, în mai puțin de 30 de ani, şvabii ar fi fost complet maghiarizați"[2].

Mai mult încă, sub dominația românească însăşi, ungurii, profitând de toleranța specifică guvernărilor româneşti, au încercat să influențeze dezvoltarea normală a minorității şvabe, căutând s-o câştige de partea maghiarismului. În timpul recensământului din 1930, propagandiştii unguri cutreierau satele şi târgurile şvabilor pentru a-i determina pe aceştia din urmă să se declare... unguri. Grație presiunilor de tot felul exercitate de aceşti propagandişti, statistica din 1930 a înregistrat în județele Satu Mare, Sălaj, Bihor şi Maramureş numai 31.007 şvabi[3], pe câtă vreme statistica întocmită de Albin Scherhaufer, imediat după război, indica existența în aceleaşi zone a 51.200 şvabi[4]. Rezultă deci, o diminuare a numărului şvabilor cu aproape 50%, în mai puțin de un deceniu.

Iată în mic, exercitată asupra şvabilor, aceeaşi politică de maghiarizare care, în mare, a fost exercitată asupra românilor şi grație căreia sute de mii de români şi zeci de mii de şvabi au devenit aparent unguri, în realitate ei fiind doar „români şi şvabi maghiarizați", ceea ce, desigur, nu-i totuna.

Pierderile reale ale naționalităților nemaghiare

---

1 Fr. Kräuter, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 645.

2 Lutz Korodi, *Auf deutscher Fährte in Südosteuropa*, Berlin, 1936, p. 9.

3 Vezi *Recensământul general al populației României 1930*, vol. II p. XXXII-XXXIV.

4 Albin Scherhaufer, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 653.

Din nefericire, până astăzi nu s-au întocmit statistici din care să rezulte pierderile „reale” ale populației româneşti din Ardeal sau care să înregistreze afară de diminuarea efectivă a populației româneşti din diferitele regiuni şi lipsa sporului de populație comparativ cu indicele românesc de natalitate din regiunile nesupuse influenței dezastruoase a ungurilor.

Dacă s-ar efectua o asemenea lucrare, s-ar putea vedea, fără îndoială, cât de puțin sânge turanic curge în vinele pretinşilor urmaşi ai lui Árpád, care locuiesc pe teritoriul fostei provincii Dacia.

Germanii, ei, nu s-au lăsat defel impresionați de variile manifestări filogermane pe care le exprimau la Berlin guvernanții din Budapesta în epoca de după război, ci au căutat să stabilească pierderile pe care conaționalii lor le sufereau în acel timp în Ungaria — redusă în urma războiului mondial. Într-un studiu, publicat de „Deutsche Allgemeine Zeitung” în luna ianuarie 1933, germanii au stabilit o comparație între datele statistice ungare din anul 1920 şi acelea din 1930. Pe câtă vreme populația ungurească a înregistrat o sporire a numărului ei cu 845.000 suflete, minoritatea germană a înregistrat în aceeaşi perioadă de timp o scădere de 72.000 de persoane.

„Este exclus, subliniază autorul studiului, ca germanii să fi suferit o pierdere de 15% din ființa lor. Aceste cifre sunt atât de alarmante şi de înfricoşătoare, încât se impune o cercetare amănunțită”.

Dr. Iacob Bleyer, fost ministru al minorităților, în lucrarea sa *Das Deutschtum in Rumpfungarn,* confruntând la rândul său diferitele statistici ungare ajunge la concluzia că în intervalul de timp de la 1880 la 1910 minoritatea germană din Ungaria a pierdut 53.348 suflete, pe câtă vreme ungurii au înregistrat sporul natural al indicelui lor mediu de natalitate. În realitate, spune Dr. Bleyer, germanii nu au pierdut 53.000 suflete, ci 315.000 dacă se ia în considerare faptul că populația germană din afara Ungariei a înregistrat în aceeaşi perioadă un spor de 43%.

„Oare mamele germane din Ungaria, se întreabă el, pe drept

cuvânt, n-au dat naştere nici unui copil în aceşti 30 de ani?”[1].

Propagandiştii unguri nu s-au lăsat, însă, impresionați de dovezile zdrobitoare care s-au acumulat din toate părțile împotriva lor, ci au continuat a clama în univers că *„Ungaria este țara clasică a libertăților politice şi religioase”* şi că *„ungurii sunt poporul cel mai tolerant din lume”!* Marele maestru al propagandei, dr. Goebbels, ar fi putut lua lecții serioase de la propagandiştii maghiari!...

---

1 Vezi şi A. Gociman, *România şi revizionismul maghiar,* Bucureşti, 1934, p. 406. „Maghiarizarea — scria în 1932 Iacob Bleyer, conducătorul naționalității germane din Ungaria — nu s-a arătat niciodată atât de brutală şi atât de hotărâtă ca astăzi!

Dreptul şi justiția sunt alăturea de germanii din Ungaria, dar forța este o tactică de care ungurii uzează fără nici un scrupul” (cf. Romulus Seişanu, *Transilvania românească. Cu hărți şi diagrame,* Bucureşti, 1941, p. 82).

Singurul deputat şvab din parlamentul ungar, profesorul Iacob Bleyer, scria în 1931:

„Noi avem o singură asociație de cultură populară, aprobată şi subvenționată de guvern; totuşi, din cauza atitudinii societății ungare, pentru districte întregi ea este inaccesibilă. Noi avem o serie întreagă de grupuri locale, fondate cu autorizația autorităților; de ani întregi însă ele n-au primit aprobarea necesară şi nu pot să-şi înceapă activitatea. Conform statutelor, în toată țara oricine poate să facă parte din asociație, chiar şi acolo unde nu există grup local; cu toate acestea, este interzis să se distribuie publicațiile noastre şi să se încaseze cotizațiile de la membri. Acolo unde există grupuri locale, se face totul pentru a le împiedica activitatea; la nevoie se cere chiar intervenția poliției. Sunt opriți să asiste la conferințe pur culturale, ținute sub supravegherea poliției — tineretul, femeile, invitații care nu fac parte din asociație sau dintr-un grup local. Secretarii comunali găsesc o mare plăcere în a umili şi a ridiculiza pe funcționarii asociației în public, prin atitudinea lor agresivă. Dacă un tânăr care şi-a terminat studiile universitare se înscrie în asociație şi participă la activitatea ei, el riscă să fie boicotat de societate, să fie supus unei percheziții la domiciliu şi la tot felul de şicane” („Banater Deutsche Zeitung”, Timişoara, 9 ianuarie 1931). Într-un memoriu publicat în vara anului 1936, profesorul Richard Huss atrăgea atenția asupra „procesului de maghiarizare la care era supus tineretul german din Ungaria, unde de la vârsta de 4 — 6 ani copiii urmează grădinițele de copii, în care educația se face exclusiv în ungureşte; de la vârsta de 6 —12 ani, în cazul cel mai bun, frecventează şcoala mixtă maghiaro-germană, de la 12 — 15 ani şcoala de repetiție pur maghiară, în afară de aceasta, de la 12 — 21 ani este obligatorie frecventarea cursurilor Levente unde totul (învățământul, cântare, jocuri, exerciții de gimnastică) se face în ungureşte” (Der Auslanddeutsche, iulie 1936).

Țelul colonizărilor

După ce am trecut în revistă aspectele caracteristice ale dezvoltării istorice a celor trei naționalități minoritare — altele decât ungurii — de pe pământul Transilvaniei, țelul variilor colonizări, efectuate de maghiari în cursul vremurilor, ne apare în adevărata lui lumină.

Găsind pe pământul Transilvaniei o populație băştinaşă românească în număr extrem de mare şi nefiind în măsură, din cauza inferiorității lor numerice, să ocupe poziții dominante pentru a contrabalansa forța pe care o reprezenta românismul transilvănean, ungurii au colonizat teritoriul provinciei cu națiuni străine: secui, saşi, şvabi.

Toate trei elementele colonizate, chiar dacă la începutul colonizării au avut un alt rol, cu timpul au devenit în mâna guvernanților de la Budapesta o armă foarte eficace pentru deznaționalizarea românilor şi stânjenirea evoluției lor fireşti.

Pentru a da ținutului un aspect uninațional maghiar, de la un timp însă, chiar elementele colonizate au avut de suferit de pe urma politicii de deznaționalizare forțată, fiind ele însele obiectul acestei politici, ungurii mulțumindu-se, şi de această dată, *faute de mieux,* cu unguri făcuți din cauza penuriei de unguri născuți.

Saşii au rezistat acestei ofensive de deznaționalizare forțată grație, în prim rând, sprijinului din afară primit de la concetățenii lor din Reich, care se interesau în mod special de soarta conaționalilor lor din întreaga Europă — *et pour cause* — (vezi cazurile Austriei — Cehoslovaciei — Poloniei) şi în al doilea rând, grație indisolubilei lor solidarități.

Şvabii, dimpotrivă, au căzut victima deznaționalizării şi au îngroşat rândurile ungurilor de dată recentă. Neputându-i maghiariza pe saşi, ungurii i-au obligat să servească scopului lor principal şi anume deznaționalizarea elementului autohton românesc, interpunându-i între masele compacte de români pe care le divizau astfel şi le puteau mai lesne guverna în virtutea milenarului principiu, *divide et impera.*

În greaua luptă ce i-a fost declarată de unguri, luptă caracterizată prin inegalitatea de forțe între guvernanți şi

guvernați, românismul a fost nevoit, în cursul secolelor, să cedeze din teren. Pozițiile principale însă, el şi le-a menținut cu o îndârjire unică în istoria popoarelor şi tocmai în aceasta constă miracolul istoriei românilor: *Stăruința cu care ei s-au menținut pe pozițiile vitale, în ciuda celor mai acerbe atacuri.*

Fapt surprinzător, cu cât ofensiva dezlănțuită de unguri împotriva românilor transilvăneni era mai violentă, cu atât românismul de dincolo de Carpați prindea rădăcini mai adânci în pământul strămoşesc. INTOLERANȚA ŞI VIOLENTAREA CONŞTIINȚELOR AU FOST DINTOTDEAUNA RĂI SFETNICI.

Călcâiul lui Achile al politicii minoritare maghiare rezidă tocmai în această intoleranță care le-a înstrăinat nu numai bunele simțăminte şi fidelitatea naționalităților oprimate, dar chiar şi simpatia lumii civilizate. Este caracteristică prezentarea pe care o face ungurilor articolul de sinteză asupra istorici Ungariei din Marea Enciclopedie franceză *Larousse,* pe care desigur nimeni nu o poate acuza de ungaro-fobie.

„Dintotdeauna, citim în «Larousse», ungurii au respectat prea puțin naționalitățile şi s-au purtat prea puțin tolerant față de rasele celelalte cu care au convietuit, pentru ca acestea să nu caute ocazia de a se răzbuna”.

Naționalitățile asuprite nu s-au răzbunat însă la capătul calvarului lor. Revoluția românească din 1 Decembrie 1918 şi revoluțiile celorlalte naționalități din acelaşi an, nu s-au soldat cu vărsări de sânge, popoarele renăscute la viața națională fiind fericite că au rupt lanțurile robiei milenare.

Istoria, însă, s-a răzbunat pe deplin. INTOLERANȚA ŞI NEDREPTATEA — după cum se exprimă filozoful englez Thomas Carlyle — plătind o înfiorătoare dobândă la dobândă.

De la unirea Făgăraşului la Unirea cea Mare

Unul dintre factorii care de bună seamă au contribuit, în mare măsură, la stăruința nealterată a românismului transilvănean, a fost gruparea elementelor româneşti de dincolo de Carpați în cele două țări, Moldova şi Muntenia.

La începutul secolului al XIV-lea reunirea cnezatelor şi voievodatelor aşa-numitei „țări româneşti” (Muntenia) era fapt îndeplinit şi, în 1330, Basarab, fiul lui Tihomir, învingându-i pe

unguri la Posada, realizează independența țării sale. Această luptă este asemuită de prof. Gheorghe Brătianu cu luptele de la Morgarten și Sempach, care au asigurat Elveției independența ei.[1]

Domnitorii Țării Româneşti şi-au întins de multe ori stăpânirea asupra ținuturilor de dincolo de Carpați, începând cu Vlaicu Vodă care a adăugat țării sale posesiunea țării româneşti transilvănene a Făgăraşului, continuând cu Mircea cel Bătrân care, pe baza posesiunilor sale efective, se intitulează „Domn, cu mila lui Dumnezeu, şi singur stăpânitor al pământului Ungro-Vlahiei şi de dincolo de munții Carpați până la pământul tătărăsc, Herțog (DUCE) al Amlaşului şi Făgăraşului, domn al Banatului dinspre apus”[2], şi culminând cu Mihai Viteazul care, după înfrângerea armatelor lui Andrei Báthory la Şelimbăr, lângă Sibiu, îşi face intrarea triumfală în Alba Iulia, capitala principatului transilvănean, la 1 noiembrie 1599.

În regiunea nordică a versantului răsăritean al Carpaților, cnezatele româneşti sunt în acest timp reunite de către maramureşenii Dragoş şi Bogdan care, după cum se exprimă Nicolae Iorga, „au dat o nouă formă vieții țărăneşti pe care au găsit-o în văile Moldovei, transformând democrația sătească într-un stat militar”[3].

Ştefan cel Mare, unul dintre cei mai străluciți domnitori ai

---

1 Gheorghe I. Brătianu, *Tradiția istorică a descălecatului Țării Româneşti în lumina noilor cercetări,* în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”, Seria a III-a, tom, XXV, 1942— 1943, p. 11. Şi marele istoric N. Iorga, referindu-se la bătălia de la Posada, scria: „Şi lupta de la Posada, la 1330, biruința asupra lui Carol Robert, este absolut corespunzătoare luptelor de la Sempach şi Morgarten” (N. Iorga, *Evoluția ideii de libertate,* Bucureşti, 1928, p. 143).

2 B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor,* vol. I, Bucureşti, 1875, p. 130; D. Onciul, *Titlul lui Mircea cel Bătrân şi posesiunile lui,* Bucureşti, 1933, p. 8—17. Politica de reunire a pământului românesc a fost fundamentată de către Mircea cel Bătrân în timpul căruia pe lângă Țara Amlaşului, Țara Făgăraşului, Țara Severinului, domeniul Bologa, cetatea Branului, a reunit sub sceptrul său şi Dobrogea.

3 N. Iorga, *Istoria Românilor,* vol. III, *Ctitorii,* cartea a III-a, cap. IV, Bucureşti, 1937, p. 200—222.

acestei țări, supranumit şi „Atletul lui Christ”[1] în urma succeselor repurtate în contra turcilor, şi Petru Rareş, unul dintre urmaşii săi, reunesc şi ei la Moldova, primul la sfârşitul veacului al XV-lea, cel de al doilea în cursul secolului al XVI-lea, ținuturile transilvănene ale „Cetății de Baltă” şi ale „Ciceului”[2].

Este drept, toate aceste cuceriri teritoriale nu au fost de lungă durată, cu excepția Amlaşului şi Făgăraşului care au fost sub stăpânirea domnilor munteni timp de mai bine de o sută de ani (1366—1478)[3]. Existența lor însă dovedeşte că reunirea românilor într-un singur tot a preocupat dintotdeauna pe conducătorii destinelor româneşti de pe cele două versante ale Carpaților.

Pe românii din Transilvania, interesul crescând pe care li-l arătau românii de dincoace de Carpați, i-a oțelit în lupta contra maghiarizării, dându-le forța necesară pentru a rezista timp de un mileniu şi pentru a nu-şi pierde speranța în realizarea măreţului lor ideal.

Românii se revoltă

Românii erau supuşi regimului feudal. Statul „legal” era format exclusiv din cele trei nații privilegiate, care — ironie a sorții — unite laolaltă, nu reuşeau să egaleze în număr nația „minoritară, tolerată”, a autohtonilor români.

În concepția modernă a Statului, este aproape de

---

1 Hurmuzaki, *Documente...*, vol. II, p. I, Bucureşti, 1891, p. 14.

2 Ştefan cel Mare a stăpânit domeniile Ciceul (cu 60 de sate), Cetatea de Baltă (cu 8 sate); V. Motogna, *Stăpânirea lui Ştefan cel Mare asupra Ciceului,* în Articole şi documente (Contribuții la istoria românilor din veacurile XIII—XVI), Cluj, 1923, p. 25—28), cărora Petru Rareş le-a adăugat Rodna, Bistrița şi Unguraşul (A. Veress, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia,* vol. I, Budapest, 1914, nr. 149, p. 190); Ştefan Meteş, *Moşiile domnilor şi boierilor din Țările Române în Ardeal şi Ungaria,* Arad, 1925, p. 20—25; 25—26).

3 Domnitorii munteni au stăpânit, pe lângă Țara Făgăraşului (cu 60 de sate) şi Amlaşul (cu 6 sate), şi Țara Hațegului — în întregime, Țara Severinului — care cuprindea şi partea bănățeană a Caraş-Severinului, precum şi cetățile Bologa (jud. Cluj, cu 18 sate), Geoagiu de Jos (cu 20 de sate), Vurpărul şi Vințul de Jos (cu 7 sate) (Şt. Meteş, *op. cit.,* p. 10 — 42).

neconceput sistemul statal creat de unguri în Evul Mediu, sistem în care regimul feudal occidental este depăşit în mod cu totul original. Nația nu era constituită pe baza legăturilor de sânge ci, cum se exprimă în zilele noastre un scriitor ungur, „pe baza afinităților”, idealizând în felul acesta o distincțiune care în realitate era extrem de prozaică.

Nația ungară nu era reunirea tuturor acelor care descindeau din primii cuceritori ai Panoniei şi care în consecință erau presupuşi a fi înrudiți prin identitate de obârşie, de limbă, de tradiții şi de idealuri, ci era redusă la clasa nobililor.

„Esența nației ungare, spune Tibor Jóo, o formează membrii Sfintei Coroane, adică nobilimea. Oamenii de rând, burghezii, şerbii nu sunt membrii nației maghiare, ei ducând o viață etnică autonomă”.

„Nenorocirea cea mare a timpului nostru, socoate dl Jóo, provine din faptul că sistemul statal unguresc a fost înlocuit cu conceptul modern al statului național bazat pe etnicitate”, şi atât el cât şi ceilalți scriitori unguri contemporani care aparțin aceleiaşi şcoli, ne înfățişează sistemul feudal ungar — cu nația redusă la „privilegiați” — ca un ideal demn de imitat.

Este evident că în cadrul unei asemenea organizări a Statului şi a Nației, prăpastia ce exista între ungurii din Transilvania şi românii din aceeaşi provincie trebuia să devină din ce în ce mai adâncă.

Românii, în quasiunanimitatea lor, erau într-adevăr țărani. Ei nu puteau aspira niciodată la avantajele pe care în mod firesc le are nația în cadrul Statului. A fost desigur o nenorocire pentru românii care au avut de suportat rigorile situațiunei lor; pentru cauza românească transilvăneană însă, neintegrarea în „nația ungară” a românilor a avut fericitul rezultat de a menține trează conştiința națională românească la zecile de generații care au avut de suportat jugul „nobilimii” maghiare.

Elementul social fiind intim sudat cu acel național în structura statului ungar, este firesc ca toate răzvrătirile împotriva ordinii nedrepte să fi fost pornite atât din cauze sociale cât şi din cauze naționale. Prin însăşi natura lucrurilor, ambele cauze se contopesc într-atât, încât în iureşul revoltelor, nu pot fi distinse una de cealaltă. Țăranii secui au avut şi ei de

suferit din cauza acestei stări de fapt. Pentru ei, însă, chestiunea nu depăşea limitele unei apăsări sociale.

Românul avea de suportat asupririle în calitatea sa dublă: de clasă inferioară şi de naţionalitate străină.

Nimic nu ne poate ajuta mai mult la formarea unei imagini juste despre situaţia românilor în statul ungar decât descrierea călătorului austriac Hacquet. El călătoreşte în Transilvania la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Descrierea situaţiei românilor transilvăneni este valabilă şi pentru secolele trecute, cu menţiunea gravităţii accentuate.

„Neamul acesta (românii, n.n.) neglijat şi asuprit, are parte de pământurile cele mai rele, cele mai pustii şi mai neroditoare din întreaga ţară. Dar chiar şi acestea îi sunt răpite, îndată ce sunt lăzuite şi desfundate de ei, în sudoarea feţei, pentru cultura porumbului. Fiecare sas şi fiecare ungur poate lua în stăpânire aceste locuri, chiar dacă românul le-a stăpânit sute de ani, alungându-l pe acesta în munţi cu toată familia sa, unde nu se află nimic decât stânci, sau chiar silindu-l să iasă din ţară. Românul n-are voie să se apropie de satele săseşti sau ungureşti mai aproape decât ţiganii, ci el trebuie să se oprească ca o lepădătură cam la o jumătate de bătaie de puşcă înaintea gardului de măcieşi ce înconjoară satele săseşti şi ungureşti (hotare în propria lui ţară! - n.n.)[1].

---

1 Iată prezentarea mai pe larg a situaţiei românilor din Transilvania descrisă de naturalistul austriac Hacquet, care a petrecut mai mult timp printre ei: „Neamul acesta neglijat şi asuprit, ca în întreaga ţară, are parte de pământul cel mai rău. Nu-i destul că numai cerul ştie cu ce drept, spre deosebire de ceilalţi locuitori ai Principatului, a fost izgonit în locuri pustii şi deşerte, dar i s-au răpit mereu şi pământurile desfundate de el cu multă sudoare pentru cultura porumbului, de îndată ce i-a trecut prin minte vreunui sas sau ungur să pună mâna pe ele, deşi le stăpânea de sute de ani, iar familia gonită spre munţi, unde nu se găseşte nimic decât stânci, sau chiar silit să părăsească ţara. Se învecinează vreun sat românesc cu vreun district unguresc sau săsesc, ţinând de una din cele două naţiuni, românul nu este îngăduit să se apropie de el mai mult decât un ţigan; el trebuie să stea, ca o lepădătură a speţei umane, cam la o jumătate de bătaie de puşcă, adică în afara îngrăditurilor din jurul satelor ungureşti şi săseşti.

Niciodată, nu se leagă nici o prietenie cu el, şi aşa românul e sortit numai muncilor celor mai grele, mai slugarnice şi mai josnice. Nu se bucură cu vecinii săi niciodată de nimic bun, nici de zile senine. Numai atunci e luat în seamă, când ungurul sau sasul nu-şi mai poate purta sarcina sau e

prea grea pentru ei; atunci e binevenit şi românul, care, ca o vită de jug, trebuie să poarte în locul lor partea cea mai mare, dacă nu chiar toată, altfel nu.

Câte nedreptăţi trebuie să se întâmple în asemenea situaţie, în care nu domneşte decât dispreţul şi împilarea; cu atât mai mult cu cât domnul românului sau, şi mai bine, tiranul său e în acelaşi timp şi judecătorul său. Are el oare, sub o naţiune atât de arogantă, a cărei mănuşă îi este mereu pe piele, o soartă mai bună decât a negrului în America, pe care îl pune călăul alb, ca pe o vită de jug, să-i lucreze plantaţiile de zahăr, trebuind să-şi astâmpere în acest fel foamea doar cu un mizerabil manioc, până la stoarcerea totală de vlagă, moartea punând un sfârşit suferinţelor sale? Un om, care se găseşte în asemenea stare, nu e firesc oare să se gândească la toate mijloacele pentru a-şi lepăda jugul cu neputinţă de îndurat? Nu va căuta el căi pentru a-şi rupe cătuşele, nu va căuta să se răzbune pe tiranul său, să scape de el, sau să pună în orice chip un capăt suferinţelor sale? Amândouă acestea, anume să-şi răzbune nedreptăţile îndurate sau să scape de ele, le-a avut totdeauna românul împins la disperare şi răzbunare prin dispreţul cu care e tratat, după Cum avem proaspăt în minte exemplul horiadei. Nu este o asemenea ură în inima unui român ceva firesc, poate el să se stăpânească, să aibă o altă atitudine decât duşmănoasă faţă de vecinii săi sub care se găseşte? N-avem noi în faţă sute de exemple că europenii buni la suflet şi cu bune moravuri, ajunşi în ţări barbare în aceeaşi situaţie, au devenit tot atât de duşmănoşi faţă de stăpânii lor ca şi negrul faţă de tiranii săi albi? Că românul e în toate privinţele om, aceasta am încercat-o mai mult decât o dată, când locuiam între ei. Ce bună s-ar face inima sa dacă ar fi tratat ca un frate!... Am făcut înainte cu 26 de ani o călătorie singur, numai cu un astfel de om, prin munţii înalţi din Ţara Românească, în Transilvania, fără să calc cu această călăuză vreun drum public. Ar fi putut de o mie de ori să-mi ia viaţa în acele pustietăţi, ce erau doar vizuini de fiare sălbatice. N-a făcut-o însă; s-a dovedit, dimpotrivă, un erou faţă de slăbiciunile mele.

Cine a ponegrit deci pe românul din Transilvania sau din ţările austriece? Nimeni decât nobilul sau domnul sub a cărui apăsare stă, care intenţionat nu s-a gândit la luminarea lui, ci totdeauna l-a tratat ca pe o vită de jug! El trebuie să vadă în nobil o fiinţă căreia toţi trebuie să i se supună, dar care nu e obligat cu nimic faţă de nimeni pe lume. Între multele cruzimi ale aristocraţiei maghiare faţă de omul de rând, amintesc doar un caz întâmplat în districtul Hălmagiului după mişcarea horiană. Un nobil A. H-ky porunci judelui său sătesc să adune pe toţi ţăranii pentru robotă. Cum însă ei nu voiau să-l asculte, el aduse aceasta la cunoştinţa stăpânului. Răspunsul fu că-l ameninţă cu moartea dacă nu va împlini porunca. Bietul jude, venind a doua oară la el fără rezultat, îi zise: «Domnule! ai bunătatea şi porunceşte chiar măria ta. Vei izbuti mai bine decât mine». Monstrul aproape că nici nu-l lăsă să vorbească, îl împuşcă în piept cu pistolul. Cum bietul om, prăbuşindu-se, voi să se apuce de masă, călăul îi trimise şi al

Iată situaţia reală pe care nobilimea maghiară o crease milioanelor de ţărani români şi despre care nici unul dintre propagandiştii unguri din Occidentul Europei sau din Statele Unite ale Americii nu pomeneşte un singur cuvânt, atunci când înalţă imnuri de slavă misionarismului civilizator al poporului maghiar în centrul Europei!

Din când în când, câte un document ca acela al geologului austriac Hacquet vine să ridice vălul care acoperă ignominiile şi fărădelegile, săvârşite timp de secole de clica conducătoare maghiară pe pământul românesc al Transilvaniei.

Doi italieni — Massaro şi Burgi — care cunoscuseră metodele de guvernare ale maghiarilor în secolul al XVI-lea, au lăsat posterităţii caracterizări asemănătoare cu privire la această clică, cuibărită în fruntea treburilor unei provincii, de care nu o lega nimic altceva decât interesul de a prăda şi a spolia. Primul, se exprimă în felul următor: „Nu există nedreptate sau ignominie pe care ei (conducătorii unguri) să n-o facă dacă li se oferă bani”, iar cel de-al doilea este mai hotărât încă atunci când afirmă că: „Dacă Ungaria ar putea fi salvată din vârtejul primejdiei turceşti pentru un preţ de trei fiorini, nu s-ar găsi în ţară trei oameni gata să facă acest sacrificiu”.[1]

Ţărănimea, căreia îi ajunsese cuţitul la os, se răscoală, după cum am văzut, pentru prima dată în 1437. Rezultatul:

---

doilea glonţ, în gât, omorându-l. Văduva cu copiii au strigat răzbunare la comitat, care a amendat delictul doar cu 24 de zloţi. Tiranul însă a refuzat să-i plătească şi pe aceştia. Odată se va spune şi în această ţară: «les temps de barbarie sont passés, ou la noblesse se guérissait de son ignorance».

Nu voi uita niciodată cuvintele pe care mi le-a spus înaintea morţii sale un bătrân de acest neam din Şinca Mare în 1763: Mor bucuros, fiindcă nu las nici muiere, nici copii în robie. Cât e de incultă această naţiune, totuşi am întâlnit la mulţi, în timpul celor doi ani petrecuţi printre ei, trăsături care ar fi strălucit şi la cei mai civilizaţi oameni. Cât de mult a stricat monarhiei ura şi apăsarea faţă de această naţiune odinioară aşa de strălucită şi de mare!... Oricum ar fi, naţiunea română îşi are, şi ca mulţime, şi ca dreaptă stăpânire a ţării, meritele ei” *(Hacquet’s neueste physikalisch-politische Reisen in den Jahren 1788, 89 and 90, durch die Dacischen und Sarmatischen oder Nördelichen Karpathen,* Zweiter Teil, Nürnberg, 1791, p. 112-116, 173).

1 Fraknói Vilmos, *A Hunyadiak és a Jagellók Kora 1440 - 1526* (Epoca Huniazilor şi a Jagellonilor 1440—1526), Budapest, 1896, p. 515 — 516; Vezi şi Hurmuzaki, *Documente II/*3, p. 397; C. Sassu, *op. cit.,* p. 81 — 82.

„cele trei naţii” privilegiate îşi strâng rândurile şi întemeiază faimoasa „uniune a celor trei naţiuni”, care a sugrumat orice veleitate de libertate timp de aproape o jumătate de mileniu.

Deosebit de sângeroasă a fost reprimarea mişcării de dezrobire de la începutul sec. al XVI-lea (1514). Ţăranii români fac cauză comună cu ţărănimea ungurească, care gemea şi ea sub călcâiul nemeşilor care, singuri, formau adevărata naţie maghiară. *Nobilitas hungarica est.* Este aşa-numita răscoală a „Cruciaţilor lui Gheorghe Doja”. Ea a fost înăbuşită în sânge.

„Răzbunarea care a urmat a întrecut orice închipuire, dezvăluind toată furia nestăpânită a celor ce se văzuseră ameninţaţi, pentru un moment, în stăpânirea lor privilegiată [...]. Groaza contemporanilor, obişnuiţi totuşi cu multe cruzimi, în acea epocă de tranziţie de la începutul sec. al XVI-lea, a fost atât de mare în faţa acestui nemaipomenit spectacol, încât s-a răspândit legenda că voievodul Zápolya şi-a pierdut vederea în faţa sfintelor daruri în timpul slujbei religioase şi că de-abia după doi ani, rugăminţile pioase ale mamei şi surorii sale l-ar fi izbăvit de pedeapsa cerească”.[1]

După înăbuşirea răscoalei, o eră nouă, de data aceasta mai aspră încă, începe pentru naţia românească. Dieta transilvăneană legiferează legarea pe vecie a ţăranilor de pământul pe care-l lucrau. De asemenea, se interzice pentru totdeauna ca vreun ţăran să mai poarte arme. Ţăranului asupra căruia se va fi găsit o puşcă, i se tăia mâna dreaptă. Pentru ca pe viitor ţărănimea transilvăneană să nu mai îndrăznească să se ridice împotriva asupritorilor ei, protonotarul voievodului Zápolya, Ştefan Verböczi, a întocmit un întreg codice de legi, reglementând raporturile dintre asupritori şi asupriţi. El adânceşte prăpastia între nobilime, singura care se bucura de drepturi, şi plebea, destinată să poarte pe vecie jugul celei mai aspre silnicii.[2]

---

1 C. Sassu, *op. cit.,* p. 89—90.

2 Verböczi István, *Tripartitum opus juris consuetudinarii inclyte regni Hungariae,* ediţia S. Kolosvári — K. Óvári — D. Marcus, Budapest, 1897. Referindurse la acelaşi cod reacţionar de legi, Iorga nota: „Fu cea mai cruntă proclamaţie de şerbie pe care o cunoaşte Europa. Werböczi care-şi avea şi el iobagi români în samă, trebuia s-o modifice într-o pravilă de sânge, asemenea cu «cartea veşnicei osânde», Doomsday Book al normanzilor din

Retrogradul Codice tripartit *(Codex,* sau opus, *tripartitum)* din 1515 constituie răzbunarea nemeşilor împotriva populației muncitoare româneşti, după cum asociațiunea meschină a celor trei nații privilegiate din sec. al XV-lea, constituia revanşa aceloraşi grofi în urma primei răscoale româneşti. Cu cât însă prigoana era mai mare, cu atât mai mare era şi reacțiunea.

Răscoalele țărăneşti — *tumultus rusticorum* — se țin lanț. În secolele XVI şi XVII se adaugă la persecuțiile precedente şi persecuțiile religioase instigate de principii calvini ai Transilvaniei, românii refuzând (după cum am văzut într-un capitol precedent), să-şi părăsească religia creştină-ortodoxă a strămoşilor lor.

Legile „Approbatae et Compilatae”, votate de Dieta transilvăneană în anul 1653, sunt cea mai fidelă icoană a prigoanei la care erau supuşi românii transilvăneni din partea principilor calvini şi ai nobililor care roiau în jurul lor. Iată una dintre cele mai faimoase dispozițiuni, privitoare la românii din Transilvania, a acestei colecții de legi:

„Românii sunt tolerați numai, şi aceasta în chip provizoriu (pro tempore) în această țară, atâta timp cât va place principelui domnitor şi nobililor (usque bene placitum principum et regnicolarum”)[1].

La bunul plac al nemeşilor unguri! Numai aceste cuvinte sunt suficiente spre a reda tragica situațiune a țărănimii

---

insulele britanice contra anglo-saxonilor învinşi” (Vezi N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria,* vol. I-IV: *Până la mişcarea lui Horea,* Bucureşti, 1915, p. 115). „Drept răsplată — sublinia Constantin Sassu —, Ştefan Werböczi a fost ales palatin al regatului, având astfel putința să guverneze țara în spiritul legilor sale şi s-o conducă la dezastru” (Vezi C. Sassu, *op. cit.,* p. 92).

1 *Approbatae...* este o colecție de legi întocmită în anul 1656, care cuprinde legiuirile Dietei Transilvaniei votate între anii 1540 şi 1653. *Compilatae...* este o altă colecție de legi emise de Dieta Transilvaniei între anii 1653 şi 1669 şi adoptată de dietă în ianuarie 1669. Ele au fost publicate în *Corpus Juris Hungarici* — Magyar törvénytár, 1540— 1848, evi *Erdélyi törvények* (Legile Transilvaniei între 1540 şi 1848), ed. Nagy Gyula-Kolosvári Sándor — Ovári Kelemen — Markus Dezső, Budapest, 1899. Dieta din 1650 a hotărât următoarele: „Haină de postav, nădragi, cizme, căciulă dublă sau de un florin, cămaşă de giulgiu țăran sau argat să nu cuteze nicidecum să poarte” (Edictul XLVII din *Approbatae, p.* V).

româneşti din „țara clasică a toleranței”.

Neputându-i converti la calvinism prin metoda persuasiunii, principii Transilvaniei recurg la o serie de măsuri meschine împotriva românilor, constituind o pată pe blazonul — şi aşa atât de sumbru — al principilor calvini.

Astfel, se interzice românilor de a poseda arme, de a avea cai, de a purta cizme şi pantaloni de stofă, de a purta cămăşi de pânză fină şi, — last but not least — cităm pentru ilustrarea metodelor feudale, o lege care prevedea chiar interzicerea portului pălăriilor... în valoare mai mare de un florin![1]

La sfârşitul secolului al XVII-lea, în urma unirii religioase a românilor ardeleni cu biserica Romei (1697), situațiunea maselor româneşti părea a cunoaşte o îmbunătățire, împărații Austriei căutând să stimuleze convertirea românilor la greco-catolicism prin măsuri umanitare. Până şi țăranii care aveau să îmbrățişeze religia unită (greco-catolică) urmau să se bucure de un regim aparte, „ei încetând de a mai fi considerați ca simpli tolerați”.

Cu mult mai numeroase însă au fost promisiunile Habsburgilor decât realizările de a căror binefacere s-ar fi putut bucura românii. Multe din ele nu s-au împlinit din vrerea Curții imperiale, cele mai multe însă, n-au intrat pe făgaşul realizărilor din cauză că erau sistematic sabotate de nobilimea maghiară.

Inocențiu Micu-KIein

Inocențiu Micu-KIein, episcop unit, unul dintre cei mai vajnici luptători ai cauzei româneşti din Transilvania de la

1 *Ibid.* Cu toate acestea, autorii lucrării *Justice for Hungary* afirmau cu nonşalanță: „Libertatea bisericilor a fost de asemenea bazată pe o autonomie liberală. Astfel, Transilvania a fost casa religiilor libere, a învățământului, a colaborării prieteneşti şi a administrației democratice” sau, în continuare: „Transilvania a fost pentru secole o casă a democrației...”; „Constituția transilvăneană a fost clădită pe egalitatea completă a raselor şi religiilor”; „Legislația, administrația şi jurisdicția au fost bazate pe aceleaşi principii şi ceea ce a conferit o valoare specială constituției Transilvanei a fost protecția deplină de care s-au bucurat minoritățile rasiale şi lingvistice” (Count Albert Apponyi..., *Justice for Hungary...*, p. 158).

începutul secolului al XVIII-lea, înaintează nu mai puțin de 24 petiții la Viena, cerând transformarea în fapt a promisiunilor împăratului.

Cine are obligații, clamează el, trebuie să aibă şi drepturi. *Qui sentit onus, sentiat et commodum!*[1]

Cele trei nații privilegiate ale Ardealului nu vorbesc, însă, aceeaşi limbă. Ele se opun cu înverşunare la orice îmbunătățire a soartei țăranului român.

Singur, în mijlocul unei adunări ostile până la violență, Micu-KIein într-o şedință a Dietei transilvănene din 1744, formulează în mod limpede şi răspicat drepturile românilor, pe care îi numeşte *„nația cea mai numeroasă din Transilvania”,* fapt care confirmă toate celelalte mărturii pe care le posedăm cu privire la numărul românilor transilvăneni din acea epocă.[2]

Nobilii, în disprețul lor suveran pentru masele muncitoreşti de pe ogoare, din mine şi din cariere, îl apostrofează cu vorbele: „nu există nație română, ci numai plebe valahă”. Pe episcop, însă, nu-l impresionează defel aroganța nobilimii. El continuă a lua apărarea românilor *„care gem într-o robie mai grozavă decât aceea egipteană”.* Reprezentantul nobilimii îi ripostează că românii sunt pribegi. Micu-Klein îi răspunde: „cum pot fi altfel, dacă sunt apăsați până la sânge?”

Saşii fac cor cu nobilimea, spunându-i „dar românii sunt hoți şi tâlhari”. Micu-Klein îi răspunde tăios: „nu trebuie să vă mirați căci bieților oameni, în afară de ce au pe dânşii nu le mai lăsați nimic”[3].

Nobilimea ungară reuşeşte să se descotorosească de un asemenea adversar incomod care are curajul să ceară ca românii să aibă (în țara lor!) aceleaşi drepturi ca şi iluştrii

---

1 Hurmuzaki, *Documente...,* vol. VI, p. 573.

2 Nic. Nilles, *Symbolae ad illustrandum históriám ecclesiae orientalis,* vol. II, Oeniponte, 1885, p. 528. Iată ce scria Inochentie Micu curții imperiale: „Națiunea noastră nu este cu nimic inferioară nici uneia din cele existente în Transilvania, nici prin virtuțile sale, nici prin ştiință, nici prin aptitudinile sale în treburile publice. Românii sunt de departe, nu numai cei mai vechi locuitori de pe munții şi din văile transilvănene, dar ei sunt şi cei mai numeroşi” (Vezi A. Bunea, *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728—1751),* Blaj, 1900, p. 98 — 99).

3 A. Bunea, *op. cit.,* p. 98 — 99.

membri ai Sfintei Coroane.

Micu-Klein este chemat spre a fi judecat la Viena, dar de acolo nu avea să se mai reîntoarcă niciodată în Transilvania în care crease, la Blaj (reşedinţa episcopală), „o mică Romă a Românilor”.

Care este starea ţărănimii româneşti ardelene din acea epocă am văzut din descrierea de mai sus a geologului austriac Hacquet.

O scrisoare a împărătesei Maria Theresa datând din 1773, anul când viitorul împărat Iosif al II-lea trebuia să viziteze Transilvania, ne va edifica şi mai mult încă asupra acestei stări. Maria Theresa cerea guvernatorului Transilvaniei „să curețe drumurile de cadavrele celor ucişi prin ştreang, roată şi țeapă, cadavre pe care ungurii le lăsau în mod special să putrezească de-a lungul acestor drumuri, spre spaima călătorilor”.[1] Transilvania nu avea, însă, în fiecare an fericirea de a primi vizita unui personaj imperial, aşa că ne putem uşor imagina, din descrierea împărătesei, sinistrul aspect pe care-l prezentau drumurile transilvănene presărate de cadavrele iobagilor români.

Horea, Cloşca şi Crişan

O fierbere continuă domnea în mijlocul ţărănimii, fierbere care avea să culmineze prin revoluția din 1784 a lui Horea, Cloşca şi Crişan[2].

Măsurile liberale edictate de împăratul Iosif al II-lea, în favoarea românilor din Transilvania, se lovesc de îndărătnicia nobilimii maghiare, care nu înțelegea să renunțe la absolut nici unul din privilegiile pe care şi le „octroaiase” cu de la sine putere. Singura consolare a românilor o constituiau plângerile

---

1 N. Densuşianu, *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania şi Ungaria 1784—1785, scrisă pe baza documentelor oficiale,* Bucureşti, 1884, p. 97; vezi şi Biblioteca Academiei Române, Ms. Caietele de copii şi extrase ale lui Nicolae Densuşianu, XXXII, f. 22—23 (Ordinul Guvernului din 11 mai 1773 cuprinzând instrucțiunile trimise de împărăteasa Maria Tereza către Guvernul din Transilvania printr-un curier special).

2 Vezi N. Densuşianu, *op. cit.,* p. 28 — 77 precum şi David Prodan, *Răscoala lui Horea în comitatele Cluj şi Turda,* Bucureşti, 1938.

la Viena. Lipsiți de mijloace, delegațiile erau obligate să facă drumul din Transilvania până la Viena pe jos.

Patru săptămâni la dus, patru la întors, pentru ca reîntorşi în țară să se găsească din nou în fața aceluiaşi zid al durității şi inflexibilității nobilimii maghiare. Delegații români iau drumul Vienei în diverse rânduri: în 1779, în 1780 şi în 1782. Ei devin, treptat, treptat, conştienți atât de superioritatea numărului lor asupra tuturor celorlalte nații din Transilvania, cât şi de anterioritatea lor pe pământul fostei Dacii. Simptomele efervescenței care se manifesta în rândurile românilor nu întârziară să se arate. Manifestările sunt într-adevăr sporadice, dar pentru aceasta, nu mai puțin simptomatice.

Românii din Hunedoara se adresează prefectului districtului cu vorbele: „Nu putem să ne mirăm îndeajuns care e pricina că voi ungurii ne apăsați atâta pe noi şi ați pus pe noi şi jugul iobăgiei, pe când noi am fost şi suntem cu mult mai mulți ca voi şi, ceea ce e mai de seamă, suntem mai vechi ca voi în țara aceasta, pentru că suntem urmaşii vechilor daci”.[1]

Împilarea şi asuprirea determină reacțiunile cele mai temerare: românul Florea Cosma din Gârbău, în preajma revoluției lui Horea, spune contelui Szent Pál adevărul fără înconjur: *„țara este a noastră, a voastră este Ungaria*”; *„în scurtă vreme vă vom scoate de aici!”*[2] Nu ştim care a fost soarta românului Florea Cosma după rostirea acestor cuvinte, dar o presupunem, cunoscând atitudinea dintotdeauna a nemeşilor maghiari față de populația autohtonă.

Scriitorul contemporan Rettegi nu se sfieşte să afirme că „de această românime (urmaşa dacilor şi romanilor) se teme, românii fiind în Ardeal, de zece ori mai mulți decât ungurii”[3].

---

1 *Rettegi Györy Emlékiratai* (Memoriile lui Rettegi György), în „Hazánk” („Patria noastră”), I, 1884, p. 383.

2 N. Densuşianu, *op. cit.,* p. 128.

3 György Rettegi informează că românii au scris următoarele comitelui Ladislau Balogh din Hunedoara: „Nu ne putem mira îndeajuns, care e pricina că voi ungurii ne-ați apăsat pe noi într-atâta şi ne-ați aruncat după cap şi jugul iobăgiei, când noi suntem şi am fost totdeauna mult mai mulți decât ungurii şi, ce e mai mult, suntem şi mai demult în această țară decât voi, căci suntem rămăşițele încă a vechilor daci”. Comentând cele scrise de români, Gheorghe Rettegi scria la rândul său: „De acestea mărturisesc zău că mă tem, căci dacă cineva le bagă şi mai bine aceasta în minte, pe noi de

Rettegi se mai temea ca românii să nu devină într-o zi conştienţi de obârşia lor daco-romană. Or, acest lucru trebuia să se întâmple în mod firesc într-o zi, ştiinţa istorică risipind încetul cu încetul norii grei ai ignoranţei.

În lumina acestor fapte, afirmaţiuni ca cele ale lui Kazsonyi în *La parenté des peuples danubiens* precum că „daco-românitatea n-ar fi decât o maşinaţiune a Curţii Imperiale din Viena împotriva unităţii (sic) ungare", se situează în plin ridicol[1].

Daco-românitatea sau mai bine zis daco-romanitatea românilor era o idee în mers, care trebuia, mai devreme sau mai târziu, să se impună cu tăria adevărurilor eterne.

Răscoala, al cărei animator a fost Horea, prin proporţiile pe care le luase, ameninţa serios poziţiile solide ale nemeşilor unguri. Înţelegem deci, de ce ei au făcut cele mai mari sforţări pentru a o face să eşueze.

Începută la 31 octombrie 1784, revoluţia lui Horea şi a celor doi colaboratori ai săi, Cloşca şi Crişan, era complet lichidată la sfârşitul aceluiaşi an. Capii răscoalei reuşiră, însă, să dispară. Principalii lor colaboratori din diferitele regiuni ale Transilvaniei, unde răscoala luase proporţii grave, fură încarceraţi şi condamnaţi la moarte.

O sentinţă unică în istoria omenirii

Sentinţa de condamnare pronunţată de Tribunalul criminal de sub preşedinţia „magnificului" domn Andrei Forrai, Cavaler al ordinului Sf. Ştefan, şi vicecomite al Aradului, depăşeşte în cruzime cele mai grozave decizii ale tribunalelor inchizitoriale din Evul Mediu.

Vom cita câteva din pedepsele la care au fost condamnaţi românii transilvăneni de către nobilimea maghiară, pentru a se vedea câtă ură nutreau ungurii împotriva românilor băştinaşi.

În totul, sentinţa din 25 noiembrie 1784 prevede 22 de

---

bună seamă degrabă ne-ar putea nimici, căci în Ardeal pe uşor sunt de zece ori mai mulţi români decât unguri". („Hazánk", I, 1884, p. 383).

1 Vezi şi ediţia în limba germană: *Rassenverwandtschaft der Donauvölker,* Zürich—Leipzig—Wien, 1931.

condamnări. Unii dintre condamnați trebuiau să sufere pedeapsa „tăierii mâinilor, urmată de tăierea capului şi ciopârțirea trupului”. Alții au fost condamnați „să li se taie capul cu paloşul şi cadavrele să li se pună pe roată”.

O parte dintre românii răsculați au fost condamnați la sugrumarea prin strangulare. Popa George din Corbeşti este condamnat să „i se taie mâna şi apoi să fie decapitat”. Primarului comunei Ilteu şi lui George Hotărâşu urma „să li se taie capul cu paloşul, iar cadavrele să se împletească pe roată”. Doi dintre acuzați sunt condamnați a fi spânzurați în fața comunei. Un altul, în fine, este condamnat să sufere pedeapsa morții pe roată fără însă ca să i se acorde grația de a fi decapitat înainte de a fi supus la un asemenea martiraj, într-un cuvânt el este frânt pe roată viu[1].

Până şi ororile imaginate de Octave Mirbeau în *Gradina Supliciilor* pălesc în fața acestor grozăvii care constituie o pată pe blazonul nobilimii ungare.

Cum se împacă această hotărâre, unică în analele justiției moderne, cu „misiunea istorică civilizatore a ungurilor în bazinul dunărean”, de care vorbesc toate publicațiile de propagandă maghiară în străinătate?!

Capii mişcării, Horea, Cloşca şi Crişan au fost şi ei prinşi în cele din urmă, primii doi fiind condamnați a suferi supliciul pe roată, iar cel de-al treilea sinucigându-se în închisoare, a fost şi el condamnat, „mort fiind”, printr-o procedură lugubră efectuată asupra cadavrului, de a fi tras şi el pe roată.

Viena, care la început păruse că încurajează mişcarea românilor împotriva ungurilor, în momentul când răscoala a devenit amenințătoare a trecut şi ea de partea nobilimii maghiare. Vizitele împăratului demofil Iosif al II-lea în Transilvania precum şi primirea ce i-a fost rezervată lui Horea la Curtea Imperială, acreditaseră în rândurile românilor versiunea că animatorii țărănimii româneşti, răsculându-i pe iobagi, îndeplinesc astfel voința tacită a împăratului[2].

---

1 N. Densuşianu, *op. cit.,* p. 324 — 328.

2 *Ibid.,* p. 439; I. Lupaş, *Împăratul Iosif II şi răscoala țăranilor din Transilvania,* în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”, Seria a III-a, tom. XVI, Bucureşti, 1934/1935, p. 272 — 278; O. Beu, *L'empereur Joseph II et la révolte de Horea,* Sibiu, 1944.

... Şi un protest vehement

Torturile îngrozitoare la care au fost supuşi capii răscoalei au impresionat adânc întreaga opinie publică europeană. Chipul lui Horea devenise popular în toate centrele occidentale, grație numeroaselor gravuri care l-au imortalizat şi care apăruseră în numeroase publicații ale epocii[1]. Nimic nu poate, însă, reprezenta în chip mai concludent impresia de oroare produsă în Occident de represiunea sângeroasă din Transilvania, decât scrisoarea filozofului din Dublin (Irlanda) care a ținut să-şi păstreze anonimatul[2], dar pe care întreg conținutul scrisorii îl trădează a fi de origine franceză, scrisoare adresată împăratului Iosif al II-lea al Austriei puțin timp după executarea hotărârii de condamnare la moarte a fruntaşilor răscoalei țăranilor români din Transilvania.

Scrisoarea este un aspru rechizitoriu, care-şi păstrează din nefericire actualitatea în cursul întregii perioade de dominație ungară în Transilvania.

„Sunt primul, spune autorul acestor vehemente filipice, care apăr cauza românilor, victimele forței în această insurecție, şi repet: *românii au dreptul să se răscoale atâta timp cât ei sunt sclavi şi nenorociți.* A-i pedepsi pentru acest drept care le aparține, înseamnă a-i pedepsi pentru faptul că sunt oameni”.

Şi atunci, ca şi în cursul secolelor care au urmat, ungurii au căutat să denatureze faptele, încercând să pună într-o lumină falsă revolta firească a românilor transilvăneni. Filozoful anonim din Dublin nu se lasă însă impresionat de scribii care caută să justifice acțiunea „iluştrilor nobili care i-au tiranizat pe românii din Transilvania şi administrația care i-a ajutat în prigoana lor” (am citat din scrisoarea filozofului din Dublin), ci îi taxează drept „monştri care prostituează condeiul

---

1 Vezi O. Beu, *Răscoala lui Horea în arta epocii cu o sută de ilustrațiuni,* Bucureşti, 1935.

2 De fapt autorul scrisorilor către Iosif al II-lea a fost unul dintre fruntaşii revoluționari girondini, Jacques Pierre Brissot; identificat mai întâi de M. Auner, *Zur Geschichte des rumänischen Bauernaufstandes in Siebenbürgen, 1784,* Sibiu, 1935.

lor pentru nenorocirea popoarelor".

„Dacă eşti convins, spune în urmă apărătorul anonim al românilor, că dreptatea este de partea românilor, atunci nu trebuie să pierzi nici un moment pentru a le reda libertatea şi a le da pământul în plină proprietate. Dar, continuă el, dacă eşti de părere că trebuie să respecţi uzurpaţiunea nobililor şi nu vrei să le RESTITUI ceea ce le aparţine (*restituire: deci recunoaşterea implicită a anteriorităţii dreptului de proprietate românească asupra pământului Transilvaniei* — n.n.) atunci există un singur mijloc de a face dreptate pentru toată lumea: *abandonează ţara propriilor ei destine şi lasă-i pe sclavi să ia armele contra tiranilor lor*".[1]

Mişcătoarea pledoarie pentru libertatea românilor dovedeşte cu prisosinţă ecoul pe care l-a avut în ţările civilizate mişcarea condusă de Horea, Cloşca şi Crişan.[2]

---

1 Textul scrisorilor, tipărite la Dublin, a fost reprodus şi comentat de N. Densuşianu, *op. cit.,* p. 7— 10.

2 Însuşi Brissot a comparat programul revoluţiei conduse de Horea, Cloşca şi Crişan, cuprins în ultimatumul adresat nobilimii la 11 noiembrie 1784, cu cel al revoluţiei americane, exprimat de *Declaraţia de independenţă:* „Dacă aceste propuneri erau nejuste, trebuie spus că declaraţiile Statelor Unite ale Americii erau de asemenea nejuste, căci ele sunt exact aceleaşi. Egalitatea perfectă pe care Pennsylvania, de exemplu, o vrea pentru toţi membrii, nimiceşte orice idee de nobleţe şi atrage după sine consecinţa că impozitele trebuie egal repartizate". Şi apoi conchide, logic: „Dacă americanii aveau dreptate să se revolte, fiindcă voiau să-i impună la taxe fără consimţământul lor, cu atât mai mult aveau acest drept românii care nu aveau nici proprietate, nici libertate, care erau la bunul plac al stăpânilor neîndurători" *(Seconde Lettre d'un Défenseur du Peuple à l'Empereur Joseph II, sur son règlement concernant l'émigration et principalement sur la révolte des Valaques; où l'on discute à fond le droit de révolte du Peuple,* Dublin, 1785, p. 79—80).

Argumentarea legitimităţii revoluţiei de către un francez, în spiritul ideilor epocii, fixa locul acesteia în procesul revoluţionar universal, întrucât principiile ei, „peste vreo cinci ani (...) aveau să triumfe în cea mai luminată şi mai civilizată ţară a Apusului şi a lumii". Franţa.

În sintezele istorice întocmite de A. Papiu Ilarian *(Istoria Românilor din Dacia superioară,* tom. 1, Viena, 1851, p. 81 — 82, 252) şi A. Treboniu Laurian *(Istoria Românilor,* partea III, Iaşi, 1853, p. 236 —238) acţiunea lui Horea este situată printre primele revoluţii naţionale. Înaintea lor însă, marele revoluţionar Nicolae Bălcescu, în lucrarea *Mersul revoluţiei în istoria românilor,* apărută în revista „România viitoare", Paris, 16 sept. 1850 p. 7—

Ungurii au crezut însă, că prin supliciul aplicat capilor mişcării vor distruge pentru totdeauna orice încercare a românilor de a-şi recăpăta libertatea şi pământul. Represiunea a avut, în intențiunea nobilimii maghiare, scopul de a înspăimânta țărănimea românească *(in terrorem aliorum).* Mijloacele întrebuințate în acest scop depăşesc în cruzime însăşi hotărârea de condamnare, încadrându-se perfect în metodele canibalilor de pedepsire a „albilor”. Astfel, trupul lui Crişan, după ce a fost tras pe roată „post mortem”, a fost despicat în patru şi expus la Abrud, la Bucium, Brad şi Mihăleni, iar capul a fost înfipt în țeapă la domiciliul lui Crişan.

Cruzimea represiunii are însă întotdeauna rezultate cu totul altele decât cele scontate. Că este aşa, o dovedeşte un memoriu al magnaților unguri din Transilvania, redactat imediat după încetarea revoluției țăranilor. Ei sunt obligați să constate că în Ardeal sunt *„atâția Horea câte sate sunt”*[1]*, iar în perspectiva istoriei putem afirma noi, că au fost atâția Horea câți români transilvăneni au fost!*

De la „regele” Horea la regele Ferdinand

Aceşti români nu au putut uita niciodată odioasa încercare a nobilimii ungare din acele vremuri de a ridiculiza lupta românilor pentru libertate şi pământ, încoronându-l pe Horea

---

15, fixa astfel locul revoluției lui Horea între momentele fundamentale ale istoriei românilor: „Unitatea națională fu visarea iubită a voievozilor noştri cei viteji, a tuturor bărbaților noştri cei mari care întrupară în sine individualitatea şi cugetarea poporului, spre a o manifesta lumii. Pentru dânsa ei trăiră, munciră, suferiră şi muriră. Pentru dânsa Mihai cel Viteaz cade ucis în câmpul Turda, pentru dânsa Şerban Cantacuzino bea otravă, pentru dânsa Horea moarte cumplită suferă...”. Atras de istoria revoluției lui Horea, pe care intenționa s-o scrie, Nicolae Bălcescu a studiat presa vremii («Gazette de France», «Journal politique de Bruxelles»), din care a scos extrase, dar n-a mai apucat să le valorifice: acestea au fost publicate ulterior de Al. Papiu Ilarian în *Tezaur de monumente istorice,* III, 1864, p. 351 — 364.

1 Vezi memoriul la Alexandru Mike, *Toldalék az Egyveleg III-ik Kötetéhez, Horavilág* (Supliment la vol. III. Miscelanea — Lumea lui Horea), p. 271 — 287; Szilágyi Ferenc, *A Horavilág Erdélyben* (Lumea lui Horea în Ardeal), Pest, 1871, p. 253—261; N. Densuşianu, *op. Cit.,* p. 363.

cu o coroană de carton purtând inscripția „Regele Daciei”, și au luptat timp de secole pentru a realiza într-adevăr renașterea Daciei în limitele firești ale etnicității românești.

Documentele vremii dovedesc că titulatura de „Rege al Daciei” nu i-a fost conferită lui Horea de românii transilvăneni și nici el singur nu și-a atribuit-o, ea fiind o pură invenție ungurească, având drept scop a îndepărta de la români simpatiile împăratului Iosif.

„Seine Majestät Horea,” îl numește pe Horea, cu ironie, o publicație maghiară în limba germană (Intelligenzblatt, Pest), în chiar anul uciderii lui.

Istoria însă, își are legile ei care nu pot fi deslușite decât în perspectiva secolelor și care scapă simțurilor contemporanilor. Există o înlănțuire invizibilă a faptelor, care ne face să atribuim unei „Justiții imanente”, ceea ce în realitate este raport de cauzalitate.

Horea n-a fost rege al Daciei, el însă a pregătit ascensiunea unui alt conducător al românilor la această demnitate.

Revolta țăranilor din 1784 este un episod din evoluția ideii de redeșteptare a conștiinței naționale românești din Transilvania și unul dintre rezultatele ei târzii este încoronarea la Alba Iulia, în anul 1922, a regelui Ferdinand, întregitorul hotarelor străvechi.

De data aceasta însă, coroana Daciei nu era o simplă coroană de carton!...

Două documente din secolul al XVIII-lea

Vom încheia capitolul închinat strigătului românesc de revoltă din 1784, al cărui ecou a răsunat de-a lungul secolelor în Istoria poporului român transilvănean, citind două documente din acea epocă, care vin să întărească susținerile noastre din această lucrare.

Primul document este un memoriu adresat de nobilimea ungară trimisului special al împăratului Iosif, contele Iankovitsch, pentru a justifica represiunea sângeroasă a revoltei țăranilor români.

„Părinții noștri, spun ungurii, venind din Sciția, au cucerit cu arme victorioase și cu sângele lor această scumpă patrie și

după ce au supus şi au făcut iobagi pe părinții românilor care s-au revoltat azi asupra noastră, dânşii au domnit liniştiți peste ei ținându-i totdeauna într-o aspră disciplină, însă lăsându-le neatins modul lor de viață”.[1]

Noțiunile de toleranță, intoleranță, de disciplină şi de asprime au însă, la unguri un sens cu totul deosebit decât la celelalte popoare.

Semnificația noțiunii de „disciplină aspră” o găsim într-o scrisoare a împăratului Iosif, datând din acea epocă.

„Ungurului, spune împăratul, nu-i pasă de ce este drept şi ce e nedrept. Iobagul este un sclav al domnului său. Aceşti săraci supuşi români care *sunt fără îndoială cei mai vechi şi mai numeroşi locuitori ai Ardealului,* aceştia sunt maltratați de fiecare — ori dacă este ungur ori dacă este sas — fiind copleşiți de toate nedreptățile. *Mă miră,* zice împăratul în continuare, *că mai există în Transilvania români şi că ei n-au fugit cu toții*”.[2]

În lumina acestor rânduri scrise de însuşi împăratul Austriei orice comentariu devine inutil, noțiunea de intoleranță şi de persecuțiune înlocuind în mintea oricui pe aceea de disciplină aspră, întrebuințată de nobilimea maghiară în memoriul ei.

Din aceste două documente mai rezultă însă, până la evidență, că în secolul al XVIII-lea, adică atunci când considerațiile politice nu veniseră încă să inoveze în domeniul Istoriei, era consacrată de acum în mod categoric ideea continuității daco-romane în Transilvania.

I. O spun ungurii în mod răspicat: strămoşii lor au ocupat țara de la strămoşii românilor, a acelor români care în 1784 s-au revoltat împotriva tiraniei maghiare.

II. O spune împăratul în termeni care nu comportă absolut nici o discuție: „Românii sunt, fără îndoială, cei mai vechi şi mai numeroşi locuitori ai Ardealului”.

Aceste recunoaşteri atât de formale nu sunt de natură a ne surprinde. Pentru unguri, ca şi pentru întreaga mentalitate din

---

1 Vezi Alexandru Mike, *loc. cit.;* N. Densuşianu, *op. cit.,* p. 357.

2 C. Sassu, *În jurul reformei agrare din Transilvania. Mărturiile unui împărat,* manuscris citat de I. Lupaş în *Împăratul Iosif II şi răscoala țăranilor din Transilvania...,* p. 264, n. 2; C. Sassu, *Românii si ungurii.* p. 119-l20.

acele timpuri, forța era creatoare de drepturi. Or, românii fuseseră învinşi în lupte de către străbunii nobilimii maghiare. Considerentul anteriorității era secundar şi nu era de natură a schimba o situațiune ce se bizuia pe un fundament atât de solid: *forța străbunilor.*

În ceea ce-l priveşte pe împăratul Iosif, recunoaşterea anteriorității uneia dintre naționalitățile supuse Coroanei imperiale față de altă naționalitate, supusă aceleiaşi Coroane, nu putea influența în nici un fel raporturile lor de dependență față de împărat.

Secolul al XIX-lea a promovat însă principii de drept internațional mai aproape de firea lucrurilor, dreptul naționalităților nemaifiind dependent de raportul de forță, ci în funcție de temeinicia legăturii dintre teritoriu şi nația ce-l ocupă.

Progresul acestei idei trebuia, în mod fatal, să ducă la recunoaşterea drepturilor românilor asupra Transilvaniei.

Deformări maghiare

Pentru a stăvili cursul normal al ideii de continuitate daco-romană-română, istoricii unguri şi mai ales pseudoistoricii au pornit o acțiune de deformare a istoriei române şi de negare a celor mai elementare adevăruri. De unde până în secolul al XVIII-lea, ideea continuității daco-romane pe teritoriul Transilvaniei era unanim recunoscută şi românii considerați ca fiind cei mai vechi locuitori ai acestei regiuni, în secolul al XIX-lea şi al XX-lea, istoriografia maghiară şi săsească au făcut un *volte-face,* negând evidența.

Într-un rezumat al istoriei românilor, publicat recent de revista maghiară de limbă engleză „The Hungarian Quarterly", scriitorul ungur Zsombor de Szász încearcă să prezinte teoria continuității ca pe o „invenție românească datorată scriitorilor transilvăneni Gheorghe Şincai, Petru Maior *(Istoria pentru începutul românilor în Dachia)* şi Samuel Klein *(Elementa linguae daco-romanae sive valachicae)",* teorie care le-ar fi fost sugerată în şcolile de la Roma de apropierea dintre limbile română şi

latină[1].

Mai mult încă, dl Szász, care scrie pentru uzul cititorilor din străinătate, atribuindu-le o ignoranță totală în chestiunile ce interesează viața popoarelor din bazinul carpato-dunărean, afirmă că daco-romanitatea este o simplă dogmă politică şi nu o teorie cu caracter ştiințific. Această dogmă, în intenția propovăduitorilor ei, conchide dl Szász, avea drept scop să sprijine ideea unității românilor de pretutindeni şi să asigure realizarea aspirațiilor româneşti de întregire *(The endeavor towards racial Unity).*[2]

De dragul informării precise a cititorilor de limbă engleză, dl Szász, scriitor ungur cu veleități de istoric român, uită însă toate cronicile vechi maghiare şi celelalte mărturii recente care imprimă susținerilor româneşti cel mai autentic caracter ştiințific.

Îl întrebăm însă pe dl Szász: oare, pentru a realiza înfăptuirea unității românilor, sau ca să împrumutăm expresia d-sale proprie, „pentru a înfăptui efortul către unitatea rasială românească”, au recunoscut nemeşii unguri şi împăratul Iosif al II-lea în termeni atât de categorici obârşia dacoromână a românilor transilvăneni şi permanența lor pe pământul fostei Dacii?!...

Dl Szász însă, socotindu-se probabil că este primul care publică o sinteză a istoriei românilor în limba engleză, îşi permite şi alte libertăți cu noțiunea de adevăr care trebuie să călăuzească orice operă istorică cinstită. Există două feluri de a induce în eroare: a omite cu bună ştiință ceea ce ar putea lămuri o situațiune (deformarea prin omisiune) şi a denatura în chip manifest faptele (metoda de acțiune). Dl Szász, ca de altfel întreaga şcoală modernă a pseudoistoricilor unguri, animați de o singură pasiune, acea politică, şi de un singur obiectiv, marea în mintea cititorilor străini a unei imagini absolut false despre evoluția istoriei românilor, întrebuințează ambele metode.

Am văzut că dl Szász este un maestru în a ignora tot ceea

---

1 Vezi şi Zsombor de Szász, *Rumania History,* în „The Hungarian Quarterly”, vol. VII, nr. 2, 1941. p. 201202; Idem, *The minorities în Roumanian Transylvania,* Lordon, 1927, p. 222 — 223.

2 Idem. *Rumanian Hystory,* în *loc. cit.,* p. 203.

ce este contrar intereselor politice ungare. El este însă neîntrecut şi în metoda a doua a inexactităților. De pildă: d-sa atribuie istoricilor români afirmația că după invazia maghiarilor (şi bineînțeles şi după „imigrarea românilor în Transilvania") românii şi ungurii şi-au unit forțele şi împreună au zidit „un stat nou" *(They joined forces and together built up a new state).*[1]

Complet fals; nici unui din istoricii români nu a făcut undeva o asemenea afirmație, inclusiv dl C. C. Giurescu, a cărui recentă *Istorie a românilor* a provocat studiul d-lui Szász.

Dimpotrivă, întreaga istorie a românilor ardeleni este un viu protest împotriva îndepărtării totale a elementului autohton românesc de la conducerea treburilor Transilvaniei.

„Supplex Libellus Valachorum"

Am văzut cum cele trei națiuni privilegiate, ungurii, saşii şi secuii, *intrați în Transilvania ca musafiri şi instalați în urmă ca stăpâni,* şi-au arogat dreptul de a conduce destinele țării cu excluderea românilor de la orice amestec în afacerile publice. În 1791, după moartea împăratului Iosif al II-lea, care în ajunul morții sale revocase toate măsurile edictate în favoarea românilor, şi, după urcarea pe tron a împăratului Leopold al II-lea, românii, influențați de revoluția franceză şi de principiile ei călăuzitoare «Liberté, égalité, fraternité», se adresează împăratului într-un memoriu cunoscut în istoria Transilvaniei sub numele de „SUPPLEX LIBELLUS VALACHORUM"[2], nume

---

1 Ibid., *p. 200.*

2 Memoriul întocmit în numele națiunii române este actul fundamental al mişcării naționale româneşti. El a fost pregătit îndelung şi redactat de personalități reprezentative: Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Şincai, Ioan Piuariu-Molnar, Iosif Mehesi de la Cancelaria aulică, Ioan Para vicarul de la Năsăud, Ignatie Darabant episcopul de la Oradea şi alții. Era semnat de „Clerul, nobilimea, starea militară şi cetăţenească a întregii națiuni din Transilvania" („Clerus, Nobilitas, Militaris, Civicusque Status Universae Nationis în Transylvania Valachicae"). Primele ediții aparțin lui Ioan Piuariu-Molnar *(Repraesentatio et humillimae preces universae in Transylvania Valachicae Nationis se pro regnicolari natione qualis fuit, authoritate regia declarari, seque ad usum omnium iuriurn civilium, ex quo non lege, non iure, sed temporum duntaxat iniuris cum initio praesertim superioris saeculi exclusa est, repeni de genu supplicantis,* Iaşi, martie, 1791) şi lui I. C. Eder

pe care i l-au conferit cele trei nații care huzureau pe spinarea „umililor petiționari".

Acest memoriu este prima acțiune politică de mare amploare a românilor din Transilvania în care accentul cade pe ideea națională. Revoluția lui Horea începea să-şi producă roadele! Deşi în aparență umilă, suplica este în fond dârză şi categorică. De la început până la sfârşit, ea este o puternică afirmare a naționalității române transilvănene, conştientă de puterea şi de misiunea ei istorică pe acest pământ. Sensul acestei petițiuni politice a fost caracterizat de istoricul Iorga în fraza: „*Suplica a fost o afirmare de drepturi care se pretind!*"[1]

„Deşi suntem mai mulți decât toate celelalte neamuri din acest principat luați împreună — spun autorii memoriului: episcopii celor două biserici române din Transilvania — decât toate suntem mai nenorociți şi mai jos în rang".[2]

Românii sunt conştienți de superioritatea lor numerică, dar în acelaşi timp şi de obârşia lor daco-romană, generatoare de drepturi în baza principiului anteriorității. În consecință, ei nu cer să „li se dea", ci cer să li se „redea" drepturile străvechi de care au fost despuiați, cerând în acelaşi timp nu de a li se acorda drepturi politice, ci de a fi restabiliți în exercițiul drepturilor de care au fost privați, încetând de a mai fi „tolerați" şi „admişi".

Daco-romanitatea, invenție politică? Românii, uniți în cuget şi în simțiri cu ungurii, luptând laolaltă cu nobilimea maghiară la înfăptuirea Statului unguresc? Oare istoricii, adevărații istorici unguri, nu au nimic de obiectat în fața acestor monstruozități istorice lansate de politicienii deveniți peste noapte mari savanți în domeniul ilustrat, chiar în Ungaria, de atâtea somități?... Oare istoriografia modernă ungară socoate că oamenii de ştiință din străinătate, cărora li se adresează atât de candid aberațiile care abundă în aşa-zisele lucrări cu

---

(Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae iura tribus receptis nationibus commuma postliminio sibi adseri postulantium, Cluj, 1791).

1 N. Iorga, Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria (De la mişcarea lui Horea până astăzi), Bucureşti, 1913, p. 64 — 69.

2 Vezi Zenovie Pâclişanu, *Luptele politice ale românilor ardeleni, din 1790—1792,* în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice", seria a III-a, tom. I, Bucureşti, 1923, p. 69.

caracter istoric, nu ştiu să discearnă ceea ce este „istorie pură”, de aceea ce este „propagandă”?...

Cine îşi dă cea mai mică silință să urmărească liniile mari ale luptelor gigantice pe care au fost nevoiți să le ducă românii transilvăneni pentru cucerirea celor mai elementare drepturi civile şi politice ajunge la concluzii diametral opuse cu acelea pe care le formulează politicienii şi pretinşii istorici de la Budapesta.

I. — Românii transilvăneni s-au considerat întotdeauna urmaşi ai daco-romanilor şi au fost considerați ca atare de toate celelalte neamuri din Europa.[1] Ei nu şi-au manifestat în mod public această credință — în prim rând — din cauză că nimeni nu le-a contestat obârşia daco-romană şi — în al doilea rând — pentru că condițiile de viață caic le erau impuse de clica de nobili maghiari din Transilvania îi împiedica să se manifeste în vreun fel oarecare.

II. — Până la o dată destul de recentă, românii din Transilvania „au zăcut” (cuvântul este al Vicarului I. Para din Năsăud)[2] într-o stare de inferioritate care nu-şi găseşte egal decât în condițiile de viață ale pariei indiene.

Starea țărănimii române

În clipa în care românii porneau lupta pe terenul politic în vederea redobândirii libertății şi a stăpânirii teritoriului — milenar românesc — luptă care avea să culmineze în actul Unirii din 1 Decembrie 1918, dar din nefericire nu şi să ia sfârşit în acel moment, poporul român, cum se exprimă — laconic, dar atotcuprinzător — Vicarul Năsăudului, zăcea oropsit.

Insinuările istoricului de la Budapesta precum că românii,

---

1 Chiar şi contele Teleki, preşedintele Cancelariei aulice transilvane, recunoştea, în 1791, că românii sunt cei mai vechi locuitori ai Transilvaniei („die Walachen die ältesten Inwohner Siebenbürgens seyen”). Vezi „Transilvania” 1913, p. 66: I. Lupaş, *Contribuțiuni la istoria politică a românilor ardeleni, 1780 — 1792,* în „Studii, conferințe şi comunicări istorice”, I, Bucureşti, 1928, p. 344; C. Sassu, *op. cit.,* p. 119—120.

2 Z. Pâclişanu, *op. cit.,* în *loc. cit.,* p. 41, 115 (anexa V).

într-un efort comun cu ungurii din Transilvania, au păşit cot la cot la crearea Statului ungar, avea un scop bine determinat, şi anume de a crea în spiritul cercetătorului străin încă o confuzie cu privire la starea reală a ţărănimii româneşti din Transilvania în momentul în care ea îşi afirma pentru prima dată dreptul la o viaţă naţională proprie. Documentele vremii precum şi întreaga evoluţie istorică a românilor transilvăneni reprezintă cea mai categorică dezminţire a afirmaţiilor „subtile" ale domnului Szász.

Până târziu în secolul al XIX-lea, ţărănimea românească din Transilvania a avut de suportat jugul celei mai teribile asupriri feudale. Ea este tratată ca o „paria" pe pământul pe care odinioară fusese stăpână şi, în nici un moment al istoriei Ungariei, ţăranii români nu au stat pe picior de egalitate cu nobilimea maghiară.

Libertate, dar nu pentru români

Constituţia feudală care guverna viaţa politică a Provinciei transilvănene creăse un sistem de opresiune care înăbuşea din faşă orice încercare de eliberare de sub dominaţia maghiară. Situaţia ţăranului român din Transilvania era, sub toate raporturile, cu mult mai grea decât aceea — şi ea destul de critică — a ţăranului ungur din regatul unguresc propriu-zis. Astfel, nemeşii acordaseră ţăranilor unguri de pe teritoriul regatului ungar, dreptul de liberă migraţiune, adică dreptul pentru ţărani de a se muta dîntr-un loc în altul, încă din anul 1566. Acest drept, a cărui negare ni se pare azi o sfidare a celor mai elementare noţiuni de omenie (exceptând hiatusul creat de barbaria războiului) le fusese refuzat românilor transilvăneni până în anul 1791, când sub presiunea redeşteptării conştiinţei naţionale româneşti şi poate şi a epocalelor înfăptuiri ale Revoluţiei Franceze din 1789, Dieta transilvăneană se hotărî, în sfârşit, să abolească aşa-numita „servitute perpetuă".[1]

Toleranţa avea însă o semnificaţie cu totul specială în regimul feudal ungar. Deşi „servitutea perpetuă" a ţăranului român a fost abolită, totuşi soarta ţărănimii transilvănene nu

---

1 Vezi I. Lupaş, *op. cit.*, p. 347— 48.

s-a îmbunătăţit nici după edictarea libertăţii de migraţiune. Era un principiu caracteristic maghiarilor din acea vreme: ei luau cu o mână ceea ce dăduseră cu cealaltă. Principial, românul avea dreptul de a-şi părăsi stăpânul ungur şi a se muta pe altă moşie. În practică, însă se anulase această libertate printr-o condiţie care reeditează oarecum faimoasa scenă din Shylock. Românul îşi va putea părăsi stăpânul, a cărui „aspră disciplină" îi devenise insuportabilă..., cu o condiţie însă: să găsească „om în loc", dispus să preia el viaţa mizerabilă a ţăranului care pleca; şi nici „omul în loc" nu era suficient pentru a face legea operantă, înlocuitorul trebuia să fie „tot atât de apt ca şi el să suporte sarcinile publice şi să presteze servicii în aceleaşi condiţiuni".

Pentru a face în fapt irealizabilă măsura de elementară umanitate, edictată în 1791, se mai cerea românului să plătească nobilului maghiar o despăgubire pentru „paguba pe care plecarea sa o pricinuia economiei publice şi private". Consecinţa refuzului de a plăti despăgubirea se integra perfect în sistemul feudalităţii ungare: iobagul care nu plătea despăgubirea era condamnat să suporte zi de zi câte 24 lovituri de baston, iar femeii... ca una care e mai gingaşă, i se aplicau numai 24 de lovituri de bici.[1]

Adăugaţi la interdicţiunea de a părăsi pentru totdeauna pământul pe care-l lucra, interdicţia românului de a achiziţiona cel mai mic petec de pământ şi anarhia care domnea în raporturile dintre nobilul maghiar şi şerbul român, raporturi lăsate la liberul arbitru al nobilimii, adăugaţi şi bastoanele zilnice pentru cele mai neînsemnate culpe şi veţi avea o imagine a ceea ce era viaţa românească sub semnul Constituţiei transilvănene (faimoasa Constituţie citată ca exemplu!).

Ce crezare se mai poate da lucrărilor „istorice" ungare, când un scriitor ca Dénes A. Jánossy compară Constituţia sub care trăiau românii cu „Magna Carta", sursa libertăţilor din Anglia şi când un politician ca Szász Zsombor are curajul de a caracteriza situaţiunea cu cuvintele: *„ei (românii) se plângeau de o lipsă a libertăţii şi a egalităţii într-un stat ale cărui instituţii*

---

1 Vezi *Corpus Juris Hungarici 1540—1848 évi Erdélyi törvények* (Legile din Transilvania din anii 1540— 1848), p. 520 — 527.

liberale le garanta suficient pe amândouă!”...[1] Au humor istoricii maghiari!

O prăpastie enormă se deschisese între nobilimea ungară şi ţărănimea română. Tratamentul dur, neomenos, crud, intolerant, la care fuseseră supuşi ţăranii români timp de secole, condiţia de adevărată sclavie care li se crease şi din care nu sperau să mai poată ieşi decât graţie propriilor lor mijloace, explică, dacă nu şi justifică, violenţa reacţiunilor române în clipa marilor răfuieli.

Când în 1831, izbucniră în nordul Ungariei primele mişcări ale naţionalităţilor slave asuprite, acestea avură un puternic răsunet în rândurile ţărănimii transilvănene.

În acest timp, spiritele liberale din Ungaria, inspirate de Constituţiile din Occident, începuseră să se agite împotriva a ceea ce Lajos Kossuth numea „despotismul şovin al guvernului austriac”. Naţiunea ungară îşi cerea dreptul la o viaţă liberă, neîncătuşată. Cauza ţărănimii ungare îşi găsea apărători, în rândurile Partidului Liberal. De la tribuna Parlamentului, baronul Kemény Dénes, şeful Partidului Liberal, descria în cuvinte patetice mizeria în care se zbătea clasa ţărănească ungară.

„Ţăranii, spunea el, au fost dezbrăcaţi de toate drepturile omeneşti, de toată vrednicia omenească şi în urmă i s-au pus sarcini, care nu numai că întrec venitul pământului pe care-l lucrează, dar întrec chiar puterile lor. În timp ce nobilul petrece în trândăvie, ţăranul poartă toată greutatea ţării. Băgaţi de seamă — termină el descrierea — Dumnezeu nu poate suferi îndelung o asemenea stare de lucruri!”[2]

Şi aceasta era starea ţărănimii ungare! Lesne îşi poate închipui oricine care era starea ţărănimii româneşti în acele vremuri!

Intelectualii români ţineau la curent masele populare

---

1 Zsombor de Szász, *Rumanian History,* în *loc. cit.,* p. 211.

2 Baronul Kemény Déneş prezenta astfel situaţia grea a ţărănimii maghiare, în cadrul Dietei întrunită la Cluj în ianuarie 1847, pentru a dezbate „sarcinile urbariale ale iobăgimii”. Discursul a fost publicat de „Gazeta de Transilvania”, 1847, nr. 6 — 9, p. 10—12; în numerele din 20 — 30 ianuarie 1847 ale revistei au fost reproduse pe larg dezbaterile Dietei asupra iobăgiei.

româneşti cu progresele înregistrate în Apus de marile mişcări de eliberare a naționalităților, mişcări care începuseră să se facă simțite şi în Europa Centrală.

Țărănimea română, ale cărei revendicări se loviseră tot timpul, ca de o stâncă, de intransigența nobilimii maghiare, refractară oricărei îmbunătățiri a sorții milioanelor de iobagi, începuse să nutrească speranțe de eliberare. Deziluzia i-a fost însă nespus de mare, văzând că mişcarea generoasă a lui Kossuth nu numai că nu îmbrățişa cauza românilor, dar dimpotrivă, o excludea în mod voit. Atunci s-a putut constata, până la evidență, cât de intim erau legate între ele cauza socială a țărănimii transilvănene, de aceea națională. Kossuth şi întreaga sa mişcare nu vedea în țăranii români o clasă socială, care avea aceleaşi drepturi să fie apărată în contra tiraniei nobililor ca şi țărănimea ungară, ci o nație aparte, căreia dacă i se îmbunătățea soarta putea deveni o nație conştientă de drepturile ei fireşti şi deci, primejdioasă pentru clasa asupritorilor, nemeşii unguri.

Şi atunci se născu antagonismul între ceea ce Kossuth revendica pentru nația ungară ca atare şi ceea ce el refuza nației române. În fața a două situațiuni identice, mişcarea revoluționară ungară preconiza două atitudini diametral opuse.

Nu era iredentism a declara, ca Bezeredy în Dietă, că „Ungurii au de asemenea (la fel cu austriecii, n.n.) forța lor, puterea lor”, nici când el se adresa membrilor din Dietă cu îndemnul „Să ridicăm poporul!”; nu era iredentism atunci când marele om politic ungur Széchényi declara că: *„Națiunea ungară este aleasă de Dumnezeu pentru a domina toate popoarele din jurul ei”*; nu era, de asemenea, iredentism când un poet ca Vörösmárty scria: „Orice om pe care-l suportă pământul şi pe care-l acoperă cerul, trebuie să fie în acelaşi timp om şi ungur”. Era însă iredentism atunci când românii îndrăzneau să ceară „recunoaşterea pretențiunilor fireşti, bazate pe echitate şi pe dreptate”.

Machiavelismul revoluționarilor lui Kossuth

Când vântul revoluției, care izbucnise la Paris în februarie 1848, atinse, puțină vreme în urmă, Viena şi Budapesta, şi

Kossuth ajunsese stăpân al situației, el se adresă Angliei şi Franței pentru a veni în sprijinul mişcării de eliberare a naționalității ungare de sub tirania Habsburgilor.

Nimic mai firesc. Nimic mai straniu, însă, şi mai cutezător, când aceiaşi unguri revoluționari cer intervenția Occidentului pentru stăvilirea mişcării de neatârnare care începuse să se deseneze în Principatele Române. Nimic mai cinic decât justificarea acestei cereri de intervenție. „Schimbarea situației în Principatele Române, spune Kossuth, ar putea produce un efect moral incalculabil asupra românilor din Ungaria”. Şeful revoluției maghiare profilează în fața Occidentului spectrul pericolului pe care-l prezenta pentru Europa mişcarea românilor, arătând în schimb avantajele imense pe care țările din Apus ar putea să le tragă de pe urma eliberării ungurilor, adică de pe urma unei mişcări întru totul asemănătoare mişcării de eliberare româneşti.

Kossuth şi emisarii lui fac eforturi supraomeneşti pentru a-i convinge în special pe englezi cât ar avea de câştigat „din punct de vedere economic”, dacă Ungaria ar fi independentă. Revoluționarii se străduiesc din răsputeri să transforme într-o realitate pregnantă visul ungurilor de a-şi vedea vapoarele, purtând pavilionul unguresc, în porturile Liverpool şi Marsilia.

În Franța, A. de Gérando, în toiul revoluției se străduieşte să arate că „Ungurii de toate rasele (sic), adică toate naționalitățile de pe teritoriul Ungariei, sunt de acord pentru a apăra interesele unei patrii comune (re-sic) contra Habsburgilor”.[1]

Propagandă în toată accepțiunea cuvântului. Propagandă cu toate consecințele ei: deformațiuni voite, negarea celor mai elementare realități.

Niciodată principiile lui Machiavelli nu şi-au găsit mai perfectă ilustrare. Pentru realizarea scopului urmărit de revoluționari, adică pentru eliberarea ungurilor de sub austrieci, toate mijloacele — chiar cele mai revoltător cinice — erau socotite bune.

---

1 A. de Gérando, *L’esprit public en Hongrie depuis la révolution française,* Paris, 1848, p. 502 —503.

Liberalii şi conservatorii unguri solidari în contra românilor

Dar chiar atunci când interveneau în favoarea românilor, exponenţii liberalismului o făceau cu scopul (pe care de altfel nici nu căutau să-l ascundă) de a maghiariza mai uşor masele româneşti.

„Abolirea privilegiilor, spunea economistul liberal Hetény în epoca marilor înfăptuiri liberale din Europa, va fi în ceea ce îi priveşte pe români, cel mai bun mijloc pentru educarea lor şi dreptul de a achiziţiona pământul va avea ca o consecinţă maghiarizarea — completă a elementului românesc”.[1]

Stăruinţa mentalităţii feudale în rândurile nobilimii maghiare din Transilvania făcea, însă, inoperantă orice tentativă de liberalism. De aceea, chiar şi Hetény trebuia să plaseze într-un viitor foarte îndepărtat realizarea planului său de emancipare, emancipare-maghiarizare, a ţărănimii române. „Cine ar vroi să vadă ruina dintr-o dată a vechilor familii, de dragul realizării unei idei noi?”[2] — se întreba în concluziune, leaderul liberalismului ungar.

Profesorul Silviu Dragomir caracterizează admirabil situaţia în care se găseau teoreticienii unguri din acea epocă faţă de problema românilor transilvăneni. *„Se oscila,* spune el, î*ntre refuzul cinic al unora şi ezitarea calculată a altora”.*[3]

Toate divergenţele care existau între diversele partide politice ungare şi între diversele doctrine politico-economice, dispăreau ca prin farmec, ori de câte ori era vorba de pretenţiile românilor. Aceste revendicări reuşeau întotdeauna să creeze o solidaritate completă între cei mai înverşunaţi adversari politici.

Dintre toate partidele politice conservatorii se arătau, în special, mai refractari ca oricare alţii ideii de libertate pentru români.

„Dacă se aboleşte servajul, spunea un reprezentant al conservatorilor, în timp de o singură generaţie se vor prăbuşi în Transilvania atât elementele ungare cât şi cele secuieşti, locul

---

1 Vezi Silviu Dragomir, *Les roumains de Transylvanie à la veille du mouvement de résurrection nationale,* în «La Transylvanie», Bucureşti, 1938, p. 356.

2 *Ibid.*

3 *Ibid.,* p. 357.

lor urmând a fi ocupat de națiile române și saxone”.[1] Și la aceasta, conservatorii adăugau: „Românii care sunt oameni săraci, reușind cu greu să-și astâmpere foamea o dată pe zi cu făină de porumb (iată — dezvăluit de un ungur «paradisul minorităților» din Europa Centrală!...), vor deveni stăpânii adevăraților unguri și secui și cum ei sunt mai numeroși acum decât noi, ne vor impune naționalismul lor, lucru de care Dumnezeu trebuie să ne păzească”.[2]

Românii trebuiau deci ținuți într-o perpetuă stare de mizerie, de sărăcie lucie și de ignoranță, pentru ca la numărul lor să nu se poată adăuga și puterea. Sau, li se va putea îmbunătăți soarta — și aici se poate vedea machiavelismul politicii minoritare unguresti — dar cu condiția ca ei să-și abandoneze în prealabil naționalitatea românească.

Politica maghiară oscila deci între păreri ca ale lui Hetény — care cerea „ca întâi să se sădească pomul și apoi să se culeagă fructele”[3], adică întâi să se facă emanciparea românilor și apoi să se procedeze la maghiarizarea lor — și între acelea ale conservatorilor, care cereau ca întâi să se maghiarizeze complet pătura românească și apoi să i se acorde libertatea, la care ea avea dreptul după toate legile divine și umane.

Chiar și între liberali existau, însă, adversari ireductibili ai cauzei românești și ai oricărei idei de progres a nației române. Astfel, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai liberalismului unguresc, baronul Nicolae Wesselényi, îi scria lui Kossuth cu privire la problema românismului, următoarele:

„Nu trebuie să uităm că noblețea ungară este la baza naționalității. Nobilimea ungară, e adevărat, a comis multe erori (ce îngăduitor e liberalul Wesselényi!!) însă nu e mai puțin adevărat că națiunea ungară există prin ea și nu există decât prin ea. Dacă miile de nobili ar pierde averea lor, nația întreagă ar suferi, căci cea mai mare parte a milioanelor de oameni care le vor lua locul, n-ar fi de origine maghiară”.[4]

---

1 *Ibid.,* p. 355.

2 *Ibid.*

3 *Ibid.,* p. 356.

4 Vezi scrisoarea din 16 august 1846 la Z. Ferenczi, *Kossuth és Wesselényi es az úrber ügye 1846 — 1847-ben* (Kossuth și Wesselényi și drepturile omului în 1846—1847), în „Századok” („Secole”) 36, 1902, p. 53

Iată deci problema situată pe făgaşul ei real. Milioanele de neposedaţi români în luptă cu miile de posedaţi unguri pentru un pământ care *ab initio* fusese proprietatea sutelor de mii de români, deveniţi printr-o natalitate viguroasă, milioane, peste care au venit ca stăpânitori autocraţi câteva sute de familii de cavaleri nomazi, devenite, cu greu, câteva mii.

Dar, scrisoarea lui Wesselényi către Kossuth merită să fie citată şi pentru altă constatare care derivă din ea, constatare menită să răstoarne întregul eşafodaj pe care au încercat cu greu să-l construiască, decenii de-a rândul, propagandiştii unguri în toate ţările străine, cu intenţiunea de a opune „toleranţei" ungare faţă de naţionalităţile supuse lor „intoleranţa" românilor din cursul celor două decenii de stăpânire românească în Transilvania.

Românii = 0

Citām din Wesselényi pasajul ce merită să figureze pe frontispiciul istoriei intoleranţei universale.

„Pentru ca un număr restrâns de unguri să fi reuşit să domine, prin naţionalitatea lor şi prin limba lor, majoritatea zdrobitoare a celorlalte rase, acest lucru a fost posibil numai graţie faptului că *această impozantă majoritate este egală la noi cu zero* (Hogy nálunk ama nagy többség = 0) şi că numai nobilimea reprezintă o valoare. Or, cea mai mare parte dintre nobili sunt unguri şi de aceea nu este absurd ca să se admită ca limba lor şi naţionalitatea lor să fie dominante. Dar această situaţiune se va schimba în ziua în care milioanele de ne-unguri vor constitui nu numai o majoritate numerică, dar de

— 56, 140—146. Încă din 1831, Wesselényi propunea completa maghiarizare a învăţământului şi a administraţiei, permiţându-se folosirea limbii materne numai în viaţa particulară. „Consider — scria el — nu numai corect dar şi foarte necesar ca poporul de jos să nu se bucure de drepturi naţionale şi de reprezentare decât dacă va deveni cu adevărat maghiar, dacă se va contopi cu naţiunea de ale cărei drepturi vrea să beneficieze" *(Balitélekröl* — Despre prejudecăţi) — Bucureşti, 1833, p. 232 — 233). Ideea a fost preluată de Kossuth, care, într-un articol din „Pesti Hírlap", 1842, nr. 160, propunea aceleaşi măsuri deşi din cei treisprezece milioane locuitori ai Ungariei, împreună cu Transilvania, la a cărei anexare visa, doar 4.812.759 erau unguri.

asemenea majoritatea celor cu drepturi”.[1]

Iată deci la ce fusese redusă marea masă a românilor din Transilvania de către nobilimea ungară; în pragul noilor prefaceri europene, nobilimea continua a duce în castelele Transilvaniei viața feudală a castelanilor din Evul Mediu, împărțindu-şi timpul între ospețe, vânători, aventuri şi petreceri.

Majoritatea numerică fără drepturi, egală în valoare, în complexul vieții de stat, cu zero, iată rezultatul unei politici milenare de asuprire şi de intoleranță!...

Românii au sperat de la mişcarea liberală a lui Kossuth — care se anunțase generoasă — realizarea principalelor lor revendicări. Şeful revoluției ungare din 1848 s-a pronunțat însă

---

1 Întrezărind consecințele desființării raporturilor feudale, Wesselényi atrăgea atenția asupra faptului că deposedarea nobilimii de privilegii şi proprietăți „nu e recomandabilă, e chiar primejdioasă şi deci de neîngăduit, şi pentru că prin aceasta multă, se poate spune aproape toată nobilimea proprietară ar fi ruinată. Şi nu trebuie să uităm că în această nobilime există acum naționalitatea noastră. Are nobilimea noastră pe toată scară valorilor şi rațiunii destule cusururi şi nu puține păcate; dar atâta e adevărat, că maghiarimea numai sau aproape numai în rândurile ei există. Dacă miile nobilimii ruinându-se ea se reduce la insignifianță, cea mai mare parte a milioanelor care-i vor lua locul nu vor fi maghiare. Ar fi o situație cu totul anormală şi matematic o imposibilitate, ca numărul mic să facă şi să cântărească mai mult decât cel mare. Acest fel de imposibilitate, ca naționalitatea şi limba ungurilor mult mai mici în număr să stea deasupra mulțimilor mult mai mari ale celorlalte neamuri, numai aceea a făcut-o şi o face posibilă, că la noi acea mare majoritate e egală cu zero şi numai numărul nobilimii are valoare. În acest număr desigur majoritatea e ungurească şi de aceea, numai de aceea nu este o absurditate, ca limba ei şi neamul ei să stea deasupra celorlalte. Dar se schimbă aceasta dacă milioanele nemaghiare vor alcătui majoritatea şi numeric, şi juridic. Aristocrația noastră de acum dacă piere, nu e mare pagubă, pentru că nu valorează prea mult. Va veni alta în loc, după pricepere, bani sau moşie, care va fi desigur mai numeroasă decât cea de acum. Şi poate să fie, şi e de crezut că va fi şi mai bună, mai deşteaptă. Dar maghiară nu. Aceasta e o împrejurare care pretinde multă atenție. Şi aceasta este cea care face şi mai catastrofală pentru noi revoluția decât pentru alte națiuni. Revoluția franceză a alungat nobilimea; s-a format alta şi mai franceză, căci s-a făcut din francezi. În Galiția nobilimea poloneză a fost măcelărită de țărănimea poloneză; locul celor ucişi fie că va rămâne gol, fie că va fi luat de urmaşii ucigaşilor, poloni vor rămâne toți. Altfel e la noi” (Z. Ferenczi, *op. cit.,* în *loc. cit.).*

net împotriva oricărei emancipări naționale româneşti, tranşând prin aceasta, în mod aspru, interminabilele discuții politico-filozofice suscitate de starea iobagilor români. Punctul de vedere exprimat de Kossuth era categoric: românii trebuie să înceteze a se mai considera ca o nație aparte şi atunci li se va crea o stare socială şi economică acceptabilă.

„Dorința românilor de a se bucura de o existență politică națională deosebită — spunea Kossuth — este irealizabilă, deoarece ea ar duce la distrugerea unității Statului ungar” (Ca şi când revoluția ungară tindea la alt scop decât la destrămarea Statului Habsburgic!).

„De va fi nevoie, continua el, sabia va tranşa chestiunea”.[1]

Metoda preconizată în teorie trebuia înfăptuită în practică. Pentru aceasta, revoluția lui Kossuth se hotărî la metode radicale. În cadrul autonomiei constituționale transilvănene, naționalismul român ar fi devenit, în foarte scurtă vreme, un factor dinamic, în fața căruia nici unul din zăgazurile artificiale create de unguri n-ar fi putut rezista. Unită cu Ungaria, Transilvania era amenințată să-şi piardă caracterul de sine stătător de care se bucurase în cursul întregii sale istorii, devenind în mâinile guvernanților unguri un teren vast pentru exercitarea metodelor de deznaționalizare forțată.[2]

Transilvania, provincie autonomă timp de un mileniu

Lupta împotriva naționalității române devenise în realitate o luptă între principiul menținerii autonomiei Transilvaniei şi acel al incorporării acestei provincii la Coroana Sfântului

---

1 Vezi discursul din Dietă al lui Kossuth la G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din armă,* II, Sibiu, 1890 — 1891, p. *155* — 797; Ion Lupaş, *Mitropolitul Andrei Şaguna. Monografie istorică,* ediția a II-a, Sibiu, 1911, p. *66.*

2 Conştient de dorința românilor de a-şi făuri un stat unitar propriu, Kossuth spunea: „Românii țin la independența Transilvaniei, împreună cu comitatele exterioare, până la frontieră (frontiera etnică cu Ungaria — n.n.); se poate să nu le fie acordată, dar să ştiți că nu în zadar eternul geniu românesc a păstrat timp de şaptesprezece secole colonia latină a Daciei” (N. Iorga, *Dezvoltarea ideii unității politice a românilor*, Bucureşti, 1915; vezi şi S. Dragomir, *La Transylvanie Romnaine et ses minorités ethniques,* Bucureşti, 1934, p. 27).

Ştefan. Or, unirea cu Ungaria ar fi însemnat o adevărată revoluție în istoria Transilvaniei, căci din clipa în care ungurii şi-au întins stăpânirea asupra teritoriului fostei provincii Dacia şi până la mijlocul secolului al XIX-lea — adică timp de un mileniu —, Transilvania nu încetase nici un moment de a fi un teritoriu distinct de regatul Ungariei.

Această independență fusese menținută chiar şi în timpul stăpânirii turceşti care înglobase atât o parte din Ungaria propriu-zisă cât şi Transilvania. Dar, pe câtă vreme Buda (1529) şi Ungaria propriu-zisă (1541) fuseseră transformate în paşalâc turcesc, Transilvania fu recunoscută ca stat separat (Principatul Transilvaniei), cu totul independent de regatul ungar, plătind doar un simplu tribut Porții.

În 1688 suzeranitatea turcească, care nu stingherise întru nimic libera dezvoltare a vieții autonome a Transilvaniei, încetă. Îi urmă o dominație a Habsburgilor, care din primul moment întâlni o puternică împotrivire în Dieta Transilvaniei.

Cronicarul secuiesc contemporan Cserei caracteriza prin aceste cuvinte situațiunea schimbării suzeranității:

„Sărmana Transilvanie a schimbat jugul de lemn al turcilor cu acel de fier al Habsburgilor”.[1]

Transilvănenii încercară să se opună încălcării milenarelor lor libertăți. Iezuitul Anton Dunod, trimisul împăratului strigă atunci în Dietă deputaților revoltați: *„Maiestatea Sa vă va protegui cu voința sau împotriva voinței voastre*”.[2]

---

1 *Nagyajtai Cserei Mihály historiája,* Pest, 1852, p. 116; Comparând subjugarea mai apăsătoare a habsburgilor cu suzeranitatea otomană asupra Transilvaniei, cronicarul nota cu tristețe:... „câtă vreme căutăm libertatea, am căzut la strâmtoare şi iobăgie cu atât mai mare, nu mai avem nimic, toți am fost jefuiți, care de neamț, care de curuț (ungur) şi totuşi trebuie să plătim dări, iar înaintea neamțului nu avem credință şi omenie nici cât un câine; jugul de lemn era greu, am vrut să-l sfărâmăm din grumazul nostru, aruncară însă asupra noastră jug de fier cu atât mai greu. Aşa pățeşte națiunea care-şi caută mereu stăpâni noi. Învață Transilvanie, învață, nu te însoți cu Ungaria, pentru că păsatul unguresc adeseori ți-a ars gura şi totuşi nu ai ştiut trage învățătură” *(Ibid.,* p. 358): Vezi şi I. Lupaş, *Sfârşitul suzeranității otomane şi începutul regimului habsburgic în Transilvania,* Bucureşti, 1943, p. 5.

2 „Nelentes valentes proteget vos Sua Maiesta” — declara sentențios Antidie Dunod (Jakab Elek, *Az erdélyi fejedelemség utolsó évei* (Ultimii ani ai

Armatele împăratului semănară teroarea în rândurile populației transilvănene. Transilvania trebui să se supună.

La 9 mai 1688, consilierii prințului Mihail Apafi semnară la Sibiu declarațiunea de supunere a Transilvaniei față de Coroana Habsburgilor. Dependentă de această Coroană timp de 230 de ani, Transilvania n-a fost în schimb sub dependență directă a Ungariei în tot cursul milenarei ei istorii decât 51 de ani: din 1867, când împotriva voinței românilor, Transilvania a fost alipită la Ungaria, şi până la 1 Decembrie 1918 când, prin voința unanimă a poporului românesc, la care s-au adăugat, în urmă, şi manifestările în acelaşi sens ale minorității germane, Transilvania s-a dezlipit de Ungaria, alipindu-se regatului României.

În 1790, împăratul Austriei — de care Transilvania era legată printr-o uniune personală — ținuse să reconfirme independența Transilvaniei şi separațiunea ei completă de Ungaria, în termeni care nu suferă nici o interpretare: *„Transilvania, zicea el, este un principat de sine stătător şi neatârnat de altă țară, conducându-se după Constituția şi legile lui”*[1].

Această situațiune de neatârnare se datora desigur tradiției milenare de provincie de sine stătătoare a Daciei romane, devenită, după prăbuşirea Romei, voievodatul de dincolo de munții acoperiți de păduri (Transilvae) şi în sfârşit, Principatul Transilvaniei.

De neatârnare nu beneficiase însă, decât o clică de nobili maghiari, care continuau şi în epoca modernă să exploateze neomenos de abuziv, după sistemele feudale, marea masă a românilor transilvăneni, a cărei permanență fusese factorul generator al independenței provinciei. În clipa în care şi masele româneşti ar fi putut aspira la binefacerile unei vieți independente, ungurii proclamau unirea Transilvaniei cu Ungaria, dând astfel o lovitură de moarte românismului, care se afla pe drumul afirmării viguroase. Guvernul din Budapesta

---

Principatului Ardealului), în „Magyar Történelmi Tár” (Biblioteca istorică maghiară), Budapest, 1874).

1 Al. Papiu-Ilarian, *Independența constituțională a Transilvaniei*, Iaşi, 1861, p. 18; V. Papacostea, *Les deux Hongries,* în «Revue historique du Sud-est-européen», 1941, p. 174.

fixase pentru sfârşitul lunii mai 1848 şedinţa Dietei Transilvaniei care avea să pronunţe uniunea.

Uniune sau moarte!

Propagandiştii unguri au lansat un cuvânt de ordine, pe care spiritele surescitate ale tineretului şi l-au însuşit, agitând populaţia: *uniune* sau *moarte!* Dacă neuniunea în concepţia maghiară însemna moartea privilegiilor, uniunea însemna moartea românismului. Într-adevăr, din cei 446 deputaţi câţi avea să aibă parlamentul ungar, românilor din Transilvania nu li se rezervase absolut nici un loc de deputat.

După statistica ungurului Fényes, citată de ungarofilul A. de Gérando, trăiau în acea epocă în Ungaria 2.311.000 români şi 4.870.000 unguri[1]. După o dreaptă repartiţie a mandatelor, li s-ar fi cuvenit românilor 50% din numărul mandatelor ungureşti. Liberalii de la Budapesta au înţeles, însă, să le acorde 0 — zero — mandate, anihilând astfel orice veleitate de manifestare politică, naţional-românească. Revoluţia lui Kossuth se integra astfel mentalităţii politice care a caracterizat timp de veacuri guvernarea maghiară.

În faţa atitudinii neînţelegătoare a revoluţiei lui Kossuth românilor transilvăneni nu le mai rămăsese decât rezistenţa — dârza rezistenţă — a popoarelor de ţărani, cu rădăcini adânci înfipte în pământul pe care-l locuiesc, înverşunata rezistenţă a popoarelor cărora cuţitul asupririi le-a ajuns la os.

Proclamaţia lui Simion Bărnuţiu

Unul dintre conducătorii românilor de peste munţi, Simion Bărnuţiu, lansa la Sibiu, la 25 martie 1848, o proclamaţie către români, constituind semnalul luptei împotriva uniunii: „Ungurii, spunea el, cheamă Ardealul la uniune. De fapta aceasta atârnă viaţa sau moartea. Deschide-şi ochii fiecare român. Folosească-se de prilej pentru că sau câştigă tot, sau pierde tot. Pierde şi ce a avut până acum: naţionalitatea.

---

1 A. de Gérando, *op. cit.,* p. 321. Autorul francez a folosit statistica întocmită de E. Fényes, *Statistik des Königreichs Ungarn,* I, Pesta, 1843.

Ascultați strănepoți ai Romanilor ce trebuie să răspundeți ungurilor sau saşilor: noi, până ce națiunea română nu va fi ridicată la acel rang politic de care au dezbrăcat-o ungurul, secuiul şi sasul, nu ne unim".

Influențată de marile prefaceri din acea epocă, proclamația se termina cu o perorație de o vigoare impresionantă:

„Fiecare oraş, fiecare sat, răsună de bucurie pentru că ziua de azi este învierea popoarelor moarte. Şi noi, milioane de morți politici am fost, nu națiune. Acum este ziua învierii. Să mergem să răsturnăm piatra de pe mormânt, să dezlegăm lanțurile milenare ale națiunii române pentru ca să se ridice din pulbere şi să viețuiască viața paşnică".[1]

Suflul revoluției europene pătrunsese şi în rândurile conducătorilor românismului transilvănean!

3/15 Mai 1848

O mare întrunire de afirmare a conştiinței naționale şi de protest împotriva uniunii fu convocată pentru zilele de 14, 15 şi 16 mai pe câmpia din jurul Blajului, de către cei doi conducători ai bisericii române transilvănene: Andrei Şaguna, una dintre cele mai luminoase figuri ale mişcării naționale româneşti din Transilvania şi episcopul Ioan Lemenyi.

Adunarea a îmbrăcat un caracter grandios atât prin participarea unui număr considerabil de delegați şi de țărani din toate colțurile Transilvaniei (peste 40.000 de oameni) cât şi prin importanța hotărârilor ce au fost luate cu acel prilej. Pentru prima oară în istoria politică a Transilvaniei, românii ardeleni se găsesc laolaltă cu acei de dincoace de Carpați. Într-adevăr, la această uriaşă manifestare a românismului din Transilvania au ținut să participe şi unele personalități de vază ale spiritualității româneşti din Principate, printre care Alexandru Ioan Cuza, viitorul Domn al Principatelor, Vasile Alecsandri, bardul latinității, Alecu Russo, Ion Heliade-Rădulescu şi mulți alți reprezentanți ai vieții politice şi literare

---

1 T. V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară,* I, Sibiu, 1902, p. 257 şi urm.

româneşti din acele vremuri.[1]

Într-o unanimitate impresionantă, românii au hotărât să ceară şi să lupte pentru recunoaşterea lor ca naţie autonomă pe aceeaşi treaptă cu celelalte trei naţii privilegiate ale Transilvaniei: secuii, ungurii şi saşii, popoare străine de pământul Transilvaniei, care şi-au arogat totuşi, cu de la sine putere şi în mod exclusivist, dreptul de a dispune de destinele politice ale Transilvaniei. „Deciziile acestei adunări — spune I. Moga — au rămas până în anul 1918 revendicările permanente ale românilor din Transilvania în lupta lor pentru independenţă”.[2]

Partidul Naţional Român din Ardeal, care timp de trei sferturi de veac a combătut pentru realizarea justelor revendicări ale românilor transilvăneni, îşi trage existenţa din hotărârile — pentru români istorice — ale Marii Adunări de pe „Câmpia Libertăţii”.

Pentru a învedera cât de lipsite de înţelegere erau cercurile conducătoare ale ungurilor faţă de desfăşurarea vieţii româneşti din Ardeal, este suficient să citām dintr-o scrisoare, adresată de baronul Iosika, baronului Wesselényi, următoarea caracterizare a marii manifestări naţional româneşti de la Blaj.

„Adunarea, scrie el, a fost ridicolă şi stupidă”.[3]

Ridicolă, gândea desigur Iosika, pentru speranţele pe care şi le puneau românii în efectele manifestărilor lor politice; stupidă, pentru temeritatea iobagilor români de a cere să fie trataţi pe picior de egalitate cu nobilimea maghiară, de care — prin voinţa acesteia din urmă — îi despărţea o prăpastie de netrecut.

În clipa în care avea loc adunarea, quasiunanimitatea

---

1 Dintre revoluţionarii munteni, la Marea Adunare Naţională de la Blaj, a participat Dimitrie Brătianu, iar din Moldova, în afară de Alexandru Ioan Cuza, Vasile Alecsandri şi Alecu Russo, au fost şi G. Sion, Lascăr Rosetti, Nicolae Ionescu, Teodor Moldovanu, Costache Negri, Petrache Cazimir.

2 I. Moga, *Luttes des Roumains de Transylvanie pour l'émancipation nationale,* Bucureşti, 1938, p. 11.

3 Mester Miklós, *Az antonom Erdély és a román nemzetiségi követelések as 1863 — 64 évi nagyszebeni országgyűlésen* (Transilvania autonomă şi revendicările naţionale ale românilor în Dieta de la Sibiu, 1863 — 64), Budapest, 1936, p. 33.

românilor era net antiunionistă.

O altă unire frământa de acum spiritele conducătorilor românilor ardeleni, ca şi de altfel acelea ale românilor din Principate. De data aceasta era însă vorba de o unire firească, care în mod fatal trebuia să intre într-o zi ca factor preponderent în destinul românilor de pe ambele versante ale Carpaţilor.

Ideea *Daco-României*[1] îşi croia drum cu atât mai viguros, cu cât ideile de dezmembrare ale monarhiei habsburgice prindeau temei.

Un preot din Mădăraşul de Câmpie spunea, după Marea Adunare de la Blaj, *„Ardealul nu mai e Ardeal, CI ROMÂNIA”.*[2]

Ziua de 3 mai 1848, spunea la rândul său marele patriot român Nicolae Bălcescu, este o zi de lumină, de libertate şi de mărire românească.

Revoluţia din 1848

După cum era de aşteptat, ungurilor nu le era deloc indiferentă agitaţia continuă din rândurile românilor. Ei porniră la contra măsuri, destinate să stăvilească mişcarea de redeşteptare naţională românească. Persecuţiile contra intelectualilor români se ţineau lanţ. Casele ţăranilor delegaţi la adunările de la Blaj erau arse din temelii; preoţii erau închişi, spânzuraţi sau împuşcaţi. Excesele alternau cu incendiile, acestea din urmă cu masacrele. Ţărănimea românească se înarmează, pregătindu-se să reziste şi să reacţioneze. În luna septembrie 1848 românii organizează o nouă întrunire pe Câmpia Libertăţii de lângă Blaj, la care participă de această

---

1 Programele revoluţionarilor transilvăneni, ca şi celelalte programe paşoptiste româneşti, se axau pe ideologia daco-românismului care urmărea ca obiectiv esenţial unirea tuturor românilor într-o „Daco-Românie” sau „Românie”. Aceste aspiraţii erau recunoscute chiar de către baronul Wesselényi Miklós când se referea la posibilitatea constituirii imediate a unui regat român independent (Kardes S., *Báron Wesselényi Miklós élete és munkái* / Viaţa si operele Baronului Miklós Wesselényi /, II, Budapest, 1905, p. 205-207).

2 *S. Dragomir,* Studii şi documente privitoare la revoluţia românilor din Transilvania în anii 1848—1849, *II, p. 361.*

dată şi 6.000 moţi înarmaţi, în frunte cu avocatul Avram Iancu, eroul de mai târziu al înverşunatei rezistenţe din munţii Abrudului.[1]

Uniunea fusese între timp votată de Dietă şi aprobată de împărat. Aprobarea i-a fost mai mult smulsă împăratului de unguri, decât acordată de bună voie. Când i s-a prezentat lui Franz Iosif spre promulgare legea edictând uniunea, împăratul ceru guvernului ungar câtva timp pentru a medita asupra măsurilor de luat. (Se citează vorbele împăratului adresate ministrului ungur Batthyányi: „aber lieber Graf, gönnen sie mir doch ein wenig Bedenkzeit"/"dar iubite conte, acordă-mi puţin timp de reflexiune"). Cedând însă presiunilor, împăratul puse semnătura pe legea care avea să ducă la desfiinţarea românilor ca naţie autonomă pe pământul românesc al Daciei Romane, fără a reflecta prea mult asupra consecinţelor acestui gest.[2]

Punerea în aplicare a legii şi preluarea de către unguri a administraţiei de stat s-a lovit de o împotrivire acerbă din partea ţărănimii române. Românii nu înţelegeau într-adevăr să renunţe la singurul bun pe care teroarea milenară ungurească nu reuşise să li-l răpească: *naţionalitatea*[3].

Prigoana exercitată, din ordinul Budapestei, de organele în subordine spori şi mai mult încă agitaţia în rândurile ţărănimii române.

În această ambianţă de supraexcitare creată, în prim loc, de dârzenia nemeşilor unguri, la care se adaugă de data aceasta şi atitudinea duşmănoasă a aşa-zişilor revoluţionari ai lui Kossuth şi în al doilea rând, de conştiinţa stării de inferioritate în care se găsea pătura ţărănească română, era suficientă o singură scânteie pentru ca focul să se întindă cu repeziciune

---

1 G. Bariţiu, *Părţi alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă,* vol. II, Sibiu, 1890, p. 153 şi urm.; S. Dragomir, *Avram Iancu,* Bucureşti, 1924, p. 21 şi urm.

2 G. Bariţiu, *op. cit.,* II, p. 171.

3 În faţa refuzului revoluţionarilor unguri de a recunoaşte drepturi egale şi pentru naţiunea română, Nicolae Bălcescu sublinia cu amărăciune dar şi răspicat: „Supremaţia cu democraţia nu se pot asocia. Dacă Ungaria vrea să-şi menţină supremaţia, trebuie să rămână aristocratică şi oprimatoare, adică în alianţă cu împăratul; dacă vrea însă să fie democratică, trebuie să întindă mâna celor nouă milioane de români, care toţi sunt democraţi" (Fényes S., *op. cit.,* p. 42).

uimitoare.

Ungurii s-au comportat şi de data aceasta cu asprimea lor tradiţională. *Există în sufletul ungurului o ură seculară împotriva elementului românesc din Ardeal,* care nu-şi are absolut nici o justificare, elementul maghiar fiind acel care dintotdeauna s-a situat în postura de element de asuprire şi de împilare, ură care totuşi îşi găseşte o explicaţiune în neputinţa maghiarilor de a transforma sufletul Ardealului.

Se pot deznaţionaliza elementele individuale ale unui popor, naţiile însă nu pot fi niciodată deznaţionalizate.

Bilanţul catastrofal al revoluţiei din 1848 din Transilvania reprezintă cea mai fidelă imagine a teroarei dezlănţuite de unguri împotriva elementului românesc luptând pentru dreptul sacru al libertăţii naţionale. Două sute treizeci de sate au fost şterse de pe suprafaţa pământului. Revoluţia a costat viaţa a patruzeci de mii de persoane. Pagubele s-au cifrat la imensa — pentru acele vremuri — sumă de 30 milioane florini aur.[1]

Cu titlu de comparaţie arătăm că în Franţa, revoluţia din 1848 a făcut numai 15.000 victime. Represiunea ungurilor a

---

1 În anii 1848—1849, pe lângă cei 10.000 de români transilvăneni căzuţi în luptele împotriva intervenţiei armatelor guvernului revoluţionar de la Budapesta, alţi 30.000 de români au fost ucişi cu sau fără judecata „tribunalelor de sânge", ceea ce înseamnă că au fost omorâţi 10 — 20 de români pe sat („Bucovina" nr. 1 din 6 ianuarie 1850). Vezi şi I. Nistor, *Decorarea lui Avram Iancu şi a camarazilor săi,* în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii istorice", seria a III-a, vol. IX, 1930, p. 281, 283.

La doar doi ani de la sfârşitul tragic al revoluţiei române în Transilvania apărea, la Londra, a doua ediţie a lucrării memorialistice *Germain: Germany as it is...,* în care se scria: „The way in wich the Wallachicus (Roumâns) of Transylvania were treated, is also no proof of generosity or humanity. In Szamos Ujvar three hundred Roumâns were sentenced to death in one day, and in one day a hundred and fifty of them were shot. At every discharge the Magyar cried to their victims: «Cantati, deceptate Romane»! It is affirmed that aut of the 240 Roumân villages of Transylvania, there is not one where at least ten or twelve of the inhabitants have not been executed by the Magyars, carrying thus the number of their victims amongst the Roumâns alone, to between 35 and 40.000." (The Baroness Blaze De Bury, *Germain: Germany as it is, or Personal Experiences of its Courts, Camps, and People, in Austria, Prussia, Bavaria, Bohemia, Hungary, Croatia, Serbia, Italy etc., including numerous unpublished Anecdotes and exclusive Information,* II Edition, vol. II, London,1851, p. 285 – 286)

fost atât de sângeroasă, încât un istoric român a putut, cu drept cuvânt, să declare că revoluția din Transilvania „a luat proporții aproape apocaliptice”.1

Armatele austriece şi românii înarmați sub comanda baronului Puchner îi înving pe secui; armatele lui Kossuth, sub conducerea generalului polon Bem, reuşesc însă să cucerească Braşovul şi Sibiul aşa încât Ardealul cade efectiv în mâinile lor.

Avram Iancu

Trupele de țărani români se retrag înspre centrul Transilvaniei, unde, sub conducerea eroică a lui Avram Iancu — improvizat căpitan de oaste — opun trupelor regulate maghiare, în Munții Apuseni, o rezistență unică în istorie.

Tunurilor şi armelor moderne ale armatelor lui Hatvanv şi Vasary, Avram Iancu şi moții săi le opun armele pe care şi le-au făurit singuri sau pe care cu greu şi le-au putut procura; puşti, săgeți, arcuri, sulițe şi... tunuri din lemn de cireş.

„Craiul munților” se bizuia însă, pe rezistența sa, şi pe dreptatea cauzei pe care o apăra şi care oțelea voințele.

Pe câtă vreme armatele lui Kossuth luptau pentru menținerea în sclavie a unui popor care număra milioane de suflete, românii luptau pentru ideile de libertate care stăteau la baza însăşi a revoluției kossuthiste.

„Suntem oamenii libertății — spunea Avram Iancu — căruia dârza luptă pe care o ducea în munții Abrudului îi crease aureolă de legendă. *Pentru această libertate ne-am revoltat. Pentru ea am vărsat sângele nostru.”*2

---

1 Silviu Dragomir, *Avram Iancu,* Bucureşti, 1924, p. 27-118; Radu R. Rosetti, *Un episod din anii 1848-49 în Transilvania. Apărarea Munților Apuseni în primăvara şi vara anului 1849* în „Anuarul Institutului de Istorie Naponală”, Cluj, IV, 1926 - 1927, p. 105 şi urm.

2 Explicând rațiunile colaborării cu imperialii care promiseseră că ne asigură naționalitatea, în timp ce revoluționarii unguri susțineau cu intransigență realizarea unui stat cu o singură națiune în granițele miticului regat al Sfântului Ştefan pe ruinele națiunilor nemaghiare (români, germani, slovaci, croați, sloveni), Avram Iancu spunea: „Acum ce era mai consult (înțelept — n.n.). A da mâna cu aceia, care nu vreau să ştie de tine? Sau cu acela care îți promise împlinirea rugăminții? Deci vă îndreptăm rugarea frățească să nu fiți mici la credință înşelându-vă că noi am fi oarbe

La rândul său, unul din locotenenții lui Avram Iancu, prefectul Buteanu, înainte de a fi executat are curajul să arunce în fața călăilor săi părerea luptătorilor români pentru idealul de libertate care îi însuflețeşte pe unguri. „Libertatea voastră, strigă el, este linguşire, amăgire şi vorbă goală”[1].

---

instrumente ale camarilei şi că principiul nostru ar fi singur negru-galbinism (aluzie la culorile habsburgice — n.n.), după cum vă place a crede. Nu domnilor, nu. Noi suntem oamenii libertății. Pentru asta ne-am revoltat, pentru asta ne-am vărsat şi suntem hotărâți a ne vărsa sângele până la ultimul român. Brațele noastre din 15 Mai al anului trecut până la ora cea fatală, deschise au stat, ne-am oferit fraților maghiari de cei mai sinceri amici pentru toate adversitățile timpurilor viitoare, numai să ne garanteze naționalitatea pe temeiul dreptului egal” (S. Dragomir, *Avram Iancu,* p. 115). Referindu-se la aceeaşi problemă, Avram Iancu îi scria din Câmpeni, la 15 iunie 1849, comandantului de brigadă ungur Iosif Simonffy: „Noi cu durere privim la scena care s-a întâmplat în astă patrie şi în care şi noi am fost siliți a lua cea mai mare parte. Să credeți, însă, domnilor, că răscularea noastră nu s-a întâmplat prin amăgirea Austriei (după cum dumneavoastră sunteți informat) ci pre noi ne-au răsculat nerecunoaşterea naționalității politice, tiraniile şi barbariile feudaliştilor şi aristocraților transilvani maghiari, pe care poporul în astă epocă nu le-a mai putut suferi şi de cari inteligența s-a scârbit cu totul; am fost siliți a rădica arme, a le purta în contra aceluia care mai de aproape ne tirăneşte şi se vede a ne apăsa existența politică, despre ce vă va certifica istoria, împuțind crima cui va fi drept” („Transilvania”, X, 1877, nr. 5, p. 54 — 56). La rândul său, Iosif Simonffy recunoştea pe bună dreptate: *„Românii si maghiarii au neapărată trebuință de cea mai strânsă frăție. Numai astfel îşi vor asigura existența. Prin urmare, cine seamănă discordie, ură şi produce vărsare de sânge între aceste două națiuni surori este trădătorul propriei națiuni“* („Transilvania”, X, 1877, nr. 2).

1 Ideile martirului revoluționar Ioan Buteanu sunt cuprinse în scrisoarea adresată la 27 martie 1849 maiorului Csutak Kálmán, document care reprezintă un adevărat testament politic al revoluționarilor români, pe care istoricul Silviu Dragomir îl considera „o perlă strălucitoare vrednică de a fi aşezată în antologia neamului” (S. Dragomir, *Ioan Buteanu, prefectul Zarandului în anii 1848 — 49,* Bucureşti, 1928, p. 46). Iată cuprinsul acesteia: „Aşa văd cum că Dvs. lucrați pentru principiile egalității, libertății şi ale fraternității. Foarte mă mir căci şi noi Românii ne luptăm tot pentru aceleaşi principii şi de când am început lupta tot adevărata libertate şi recunoaştere a existenței politice a națiunei noastre am proclamat-o. Aceasta ne-a fost lozinca, pentru asta trăim şi murim. Dacă dar şi Dvs. pentru asta vă luptați, atunci nu este nici o deosebire între noi şi e păcat a vărsa atâta sânge, fără nici un folos. Aceasta nu o pofteşte, nici nu o aduce cu sine principiul frăției etății. Dar aşa văd că ce spuneți despre noi Românii,

că ne luptăm pentru absolutism aceea tocmai la Dvs. se potriveşte. N-am încercat noi a ne însoţi cu voi pentru câştigarea libertăţii, numai să ne recunoaşteţi naţionalitatea? N'am dorit noi a vă întinde dreapta noastră numai pentru ca să înţelegeţi principiul egalităţii aşa pre cum este înţelesul lui cel adevărat? A trecut timpul, credem, de a mai subjuga popoare. În fiecare naţiune ca şi în Dvs. s-a deşteptat simţul naţionalităţii. Nu v-aţi putut dezmetici nici într'a atâta, ca să ştiţi că aveţi nevoie de simpatia Românilor? Elementul românesc de la Tisa până la Marea Neagră e cu mult mai compact decât al vostru, şi nu poate pieri din şirul popoarelor. Ar fi bine de v'aţi gândi, aţi cumpăni aceasta şi v'aţi sili a câştiga dragostea Românilor, pentru că, zău, de aceasta aveţi nevoie, iar nu să omorâţi oameni neînarmaţi, femei cu copii, să aprindeţi satele, să duceţi la sapă de lemn poporul şi să prefaceţi toată ţara într'un cimitir pustiu. Aceasta este în contrazicere cu drepturile umanităţii, naturei şi ale popoarelor şi de nu veţi înceta faptele aceste tiranice, care se cuvin numai popoarelor barbare şi sălbatice, acuşi veţi da seama înaintea Europei civilizate, deoarece o asemenea grea lovitură n-a atins patria noastră decât sub jugul sălbaticilor Mongoli, Tătari şi Turci. Şi ce este mai mult, profanaţi bisericile, iar lucrurile ce se ţin de slujba bisericească şi de ritul religios le-aţi prădat şi le nimiciţi. Nu-i aşa fraţilor maghiari, că aceasta vi-o porunceşte lozinca voastră, libertatea şi fraternitatea, pe care aţi proclamat-o? Pe aceia care se întorc la voi îi primiţi în sânul vostru aşa că îi despoiaţi de tot avutul şi poporul îl faceţi cerşitoriu, fugitoriu de lume, ca prin aceasta apăsându-l şi moraliceşte să-l puteţi întrebuinţa ca pe un instrument. Nici Dumnezeu, nici oamenii nu o pot răbda aceasta. Noi suntem gata sau a trăi sau a peri, a ne păstra astfel cinstea până la moarte şi a ne lupta mai departe pentru principiile noastre. Soarta va hotărâ.

Poate că neamurile civilizate ale Europei vor privi la noi şi sperăm, că dacă nu alţii, naţiunile de aceeaşi origine cu noi vor veni în ajutorul nostru şi ne vor mântui din obezile robiei. Căci naţiunile care iubesc libertatea vor grăbi să ne vie în ajutor. Până atunci noi vom lupta până la moarte ca să nu cadă asupra noastră blestemul nepoţilor noştri. Libertatea voastră sunt furcile, egalitatea drepturilor voastre consistă în aceea, că asimilaţi în elementul maghiar pe celelalte neamuri, care locuiesc cu voi într-o ţară. Iar frăţietatea voastră o vestiţi prin pârjolirea satelor şi asasinarea celor nevinovaţi. Treziţi-vă, căci mai este încă vreme! Nu vă pătaţi caracterul naţional! Voi sunteţi mândri şi mândria proastă adeseori mult strică unei naţii, iar politica rea şi rătăcită poate să asvârle în mormânt o naţiune. Fie-vă de exemplu cum s-a cufundat şi a pierit glorioasa naţiune polonă. Voi încă şi în epoca libertăţii mai ţineţi după exemplul vechiului sistem, de sclavagiu. Corpul juris-ul şi Tripartitul lui Verböczi de altă dată; adecă voi numai la slugi doriţi a fi cârmuitori, iar nu la cetăţeni liberi.

Da, fiindcă libertatea voastră este numai linguşire, amăgire şi vorbă goală” *(Ibid.*, p. 44 — 46, 135— 136; Deák Imre, *1848 a Szahadságháre története levekben* / 1848 Istoria războiului de libertate în epistole,

Horea şi răscoala din 1784, Avram Iancu şi revoluţia din 1848 reprezintă în istoria Transilvaniei două încrustări adânci pe răbojul redeşteptării naţionale româneşti, două etape în lupta atât de grea pe care a trebuit să o poarte românii ardeleni pentru triumful celei mai elementare dintre revendicări: egalitatea în drepturi ca şi în datorii cu populaţiile conlocuitoare.

Scriitorii unguri contemporani taxează drept iredentism mişcările fireşti de descătuşare din sclavia maghiară a „minorităţii — majoritare” româneşti din Ardeal.

Scriitorul englez R.W. Seton-Watson (Scotus Viator), care în nenumăratele ocazii a demascat metodele de opresiune practicate, *„în tot cursul istoriei lor, de unguri faţă de popoarele conlocuitoare de altă obârşie decât ei”,* a împrumutat de la propaganda maghiară termenul de „iridentă”, dar, cu acel imponderabil humor specific englezilor, s-a şi pronunţat în acelaşi timp asupra acestui iridentism, plasându-l în toate ocaziunile între semnele citării.

„Iredentismul” român n-a fost în realitate decât strigătul de revoltă al unei populaţiuni de milioane împotriva metodelor feudale, moştenite din Evul Mediu şi împământenite de o clică privilegiată, cifrându-se abia la câteva zeci de mii de nobili maghiari, care căutau să permanentizeze aceste metode la infinit.

Politica maghiară, în loc să meargă odată cu timpul, adaptându-se evoluţiei naturale a sistemelor politice europene, s-a cramponat în a menţine inegalităţi, diferenţieri şi asupriri care, în lumina cuceririlor spirituale din secolul al XIX-lea, deveniseră în principiu anacronice şi în fapt insuportabile.

Cele mai infime îmbunătăţiri ale sorţii românilor a trebuit

Budapest, 1942, p 382 — 383). Scrisoarea a fost cunoscută la trei luni de la redactarea ei, la 27 iunie 1849 şi de către marele revoluţionar Nicolae Bălcescu, care, din Debreţin, i-o comunica lui Ion Ghica cu precizarea „Mă rog să păstrezi aceasta, căci o privesc ca un document istoric” (Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848,* ediţia 1889, p. 325 — 328).

Ioan Buteanu a fost spânzurat la 22 mai 1849 de Hatvani la Iosaş Protestând împotriva acestei violenţe nelegiuite, Buteanu se adresa călăilor săi: „Am salvus conductus de la Kossuth. Eu mor, dar nu mă tem de moarte, căci am stat zi de zi în faţa ei” (S. Dragomir, *op. cit.,* p. 81).

să le fie smulse ungurilor cu forța, ori, atunci când în cele din urmă aceştia se hotărau din proprie inițiativă să amelioreze situațiunea minorităților din Ungaria, o făceau sau siliți de împrejurări sau când era de acum prea târziu. Evenimentele din 1848—1849 sunt cea mai peremptorie dovadă a acestui adevăr. Când armatele lui Kossuth au fost înfrânte, capul aşa-zisei revoluții ungare şi-a dat în sfârşit seama ce sprijin puternic a pierdut el în lupta pentru dobândirea libertății, prin politica echivocă față de români.

Kossuth regretă...

La 29 iulie 1849 Kossuth, care până atunci negase cu încăpățânare orice drept națiunii române ca atare, în urma dezastrului de la Villagos [Şiria, jud. Arad], se hotărî să-şi schimbe atitudinea sa intolerantă față de români şi aceasta cu scopul de a-şi apropia masele româneşti în lupta contra austriecilor. El votează în ceasul al 12-lea o lege prin care se recunoaşte, în sfârşit, nației române din Transilvania românească dreptul la o viață liberă, pe picior de egalitate cu națiile conlocuitoare.[1] Când textul legii îi fu adus la cunoştință lui Avram Iancu, care în munții Abrudului continua eroica sa rezistență, era de acum prea târziu. Kossuth încetase de a mai fi stăpânul situației. Trupele austro-ruse erau peste tot victorioase. Kossuth abdică şi fuge la Varna şi de acolo, prin Anglia, în Statele Unite.

Schimbările pe care le-au suferit concepțiile exclusiviste ale lui Kossuth în anii de refugiu şi de meditație senină — departe deci de frământările inerent pasionate ale politicii — sunt extrem de edificatorii.

Ideea centrală în jurul căreia gravita politica şefului revoluționar de la Budapesta în epoca în care era conducătorul destinelor politice ale Ungariei, consta în primatul nației ungare în toate provinciile în care elementul unguresc era politiceşte

---

1 Textul propunerilor lui Ivossuth, prin care recunoştea în parte dreptul românilor din Transilvania la o viață liberă, a fost publicat de Johann Czecz, *Bern's Feldzug, in Siebenbürgen,* Hamburg, 1850, reprodus de Eugen Brote, *op. cit.,* p. 56 — 57 (anexa 16).

dominant. Celorlalte popoare li se concedau oarecare libertăți şi drepturi, cu condiția prealabilă ca ei să renunțe la naționalitatea lor, ceea ce echivala cu un refuz de a li se face în sfârşit dreptate românilor, *căci pentru aceştia ideea națională se confunda cu însăşi rațiunea de a trăi.*

Kossuth era categoric în această privință în anii revoluției. „Pe români şi pe saşi, spune el în acea epocă, îi vom mătura de pe suprafața pământului, dacă se vor ridica împotriva patriei maghiare”.[1] Kossuth îşi dă seama — cam târziu e adevărat — că realizarea unui stat unitar maghiar în limitele Coroanei Sfântului Ştefan este o utopie, recunoscând că Ungaria este un stat polinațional şi trăgând de aici toate consecințele logice ale acestei concepții.

Astfel Kossuth visa înfăptuirea unei Confederații Dunărene, cu participarea celor patru state din Bazinul dunărean: Croația, Ungaria, Serbia şi România. Cât de departe era planul din 1852 al marelui patriot ungur, de acela — strâmt şi şovin — pe care tot el îl făurise cu trei ani în urmă, preconizând o Ungarie unitară prin anihilarea tuturor naționalităților!...[2]

Din nefericire însă, mentalitatea conaționalilor lui Kossuth nu evoluase în sensul noilor idei, ci rămăsese înțepenită parcă în tiparul rigid al ideii învechite: „Stat unitar maghiar, creat prin deznaționalizarea — la rigoare, forțată — a românilor, slovacilor, croaților etc. Ca şi când popoare, în plină vigoare şi conştiente de naționalitatea lor străveche pot fi desființate prin simple dispoziții legale sau prin măsuri de oprimare!...

Dl I. Moga scrie că proiectul lui Kossuth a produs consternare în mijlocul ungurilor.[3] Tot atât de mare trebuie să le fie consternarea ungurilor şi în zilele noastre, citind scrisorile din exil ale marelui patriot şi urmărind harta întocmită, pe

---

1 *I. Lupaş,* Mitropolitul Andrei Şaguna. Monografie istorică.... *p. 70;* Moga, *op. cit.,* p. 392.

2 I. Moga, *op. cit.,* p. 400 — 401.

3 I. Moga, *op. cit.,* în *loc., cit,* p. 421. Istoricul ungur Szekfü Gyula arată că marea majoritate a ungurilor, nu numai că a respins ideea unei confederații a celor patru state dunărene, dar s-a arătat ostilă reglementării problemei naționalităților în spiritul liberal propriu constituției din 1851 (Szekfü Gyula, *Hérom nemzedék. Egy hanyaltó kór története* Trei generații. Istoria unei atmosfere de epocă, Budapest, !922, ed. a II-a, p. 297).

baza datelor extrase din aceste scrisori, de Jászi Oszkár şi publicată în revista americană „Foreign Office”.

Delimitând spaţiul etnografic al diferitelor popoare din Ungaria, Kossuth atribuie elementului etnic românesc un teritoriu care nu numai că-l egalează pe acela fixat prin Tratatul de la Trianon, dar îl şi depăşeşte.[1]

Când însuşi marele Kossuth recunoaşte românilor drepturi asupra întregului teritoriu al Transilvaniei, în limitele stabilite prin Tratatul de pace din 1920, cum pot fi taxate afirmaţii ca acelea conţinute în volumul propagandistic *Justice pour la Hongrie* în care citim că „Tratatul de la Trianon n-a fost dictat de bunul simţ, ci de reaua voinţă a vecinilor lacomi şi de ignoranţa Marilor Puteri, care au cedat imperialismelor: ceh, român şi sârb”?[2]

Cum pot fi taxate — repet — altfel decât drept izbucniri furibunde ale unui politicianism şovin, care în dispreţul celui mai luminos adevăr stăruie în cele mai abracadabrante afirmaţii?!...

După eşecul revoluţiei maghiare, Franz Iosif instaură în întreaga împărăţie regimul absolutist. Acest regim a avut un prim efect negativ: toate naţiile Monarhiei au fost despuiate de drepturile lor. Franz Iosif înfăptuise, într-adevăr egalitatea între români şi unguri, dar de data aceasta era *o egalitate a lipsei de drepturi.*

Regimul absolutist

Ca o răsplată târzie pentru duritatea şi asprimea de care au dat dovadă în relaţiile cu românii, ungurii erau bine serviţi, dar nu pentru a se răzbuna luptaseră românii timp de secole, după cum nu pentru medalia pe care i-o conferise împăratul, rezistase eroic în munţii Abrudului Avram Iancu, în faţa unui duşman înzecit superior!...

În toate lucrările istorice destinate cititorilor din străinătate, ungurii se străduiesc să scoată în evidenţă efectul demoralizant pe care l-au avut asupra românilor măsurile regimului

---

1 Cf. Romulus Seişanu, *Transilvania Românească,* p 27
2 Ibid.

absolutist austriac, ca şi când regimul instaurat de revoluţia ungară era de natură să umple sufletul românilor de entuziasm şi speranţă!... Oricât de dureros era pentru aşteptările românilor noul regim autocrat, el era infinit mai blând decât teroarea din trecutul apropiat. În cadrul Austriei absolutiste, românilor le rămâneau cel puţin speranţele într-un viitor mai bun. În cadrul Ungariei unitare, viitorul naţiei române din Transilvania se profila în contururi precise care nu puteau da naştere decât celei mai crunte deznădejdi.

G. Mailath, reprezentantul autorizat al ungurilor în Senatul Imperial din 1860, declarase în mod categoric: „Ungurii sunt fideli ideii unui regat unitar cu o singură naţie, de naţionalitate ungară, toţi ceilalţi cetăţeni, fără distincţie de limbă, trebuind să se considere maghiari”.[1]

Acesta era deci ţelul pe care l-a urmărit revoluţia ungară, iar nu realizarea unui ideal de libertate, după cum, mai târziu, au vrut să acrediteze istoricii maghiari.

În lumina acestui adevăr, azi axiomatic, cât de puerile ne apar încercările pe care le fac ungurii de a apărea în ochii străinătăţii drept „campioni ai libertăţii”.

Cine urmăreşte eforturile extraordinare pe care le-au făcut ungurii pentru a-şi menţine până mai târziu, în epoca modernă, privilegiile medievale, în dispreţul celor mai elementare drepturi fireşti ale popoarelor care convieţuiau în mijlocul lor şi în disonanţă cu progresul înregistrat de ideea socială şi politică din celelalte ţări europene, rămâne înmărmurit în faţa cutezanţei de a afirma că „Europa întreagă era cuprinsă de admiraţie faţă de lupta îndărătnică pe care nobilimea ungară o purta pentru desfiinţarea propriilor ei privilegii” V. Pál Török în *Das Vergangenheit des Ungarischen Staatslebens).*

Nu numai că nobilimea ungară n-a întreprins nimic pentru desfiinţarea prăpastiei care o despărţea de masa ţăranilor români, dar, dimpotrivă, a făcut tot ce era omeneşte posibil pentru a contracara măsurile liberale pe care le proiecta guvernul imperial.

---

1 I. Moga, *op. cit.,* în *loc. cit.,* p. 400; vezi şi G. Bariţiu, *op. cit.,* vol. III, p. 10.

Avusese dreptate Nicolae Bălcescu când afirma că „Ungurii n-au învățat nimic şi n-au uitat nimic în cursul istoriei lor”.[1]

După înfrângerile de la Magenta şi de la Solferino şi după pierderea Lombardiei, austriecii au hotărât să renunțe la regimul absolutist, inaugurând de data aceasta o eră de libertăți constituționale.

Regimul constituțional

În cursul acestei epoci, ungurii au manifestat, cu o dârzenie neîntrecută, voința lor de a persevera în politica de opresiune şi de intoleranții față de români. Ei au sabotat cu încăpăținare diabolică absolut toate măsurile liberale, edictate de împăratul Franz Iosif şi nu au abandonat partida până ce punctul lor de vedere nu a triumfat.

După consultarea reprezentanților autorizați ai tuturor provinciilor monarhiei, împăratul s-a hotărât să adopte ca metodă de conducere a diferitelor provincii, sistemul aşa-zis al „individualităților istorico-politice”[2], provinciile având dreptul de legiferare, nu însă şi atributele suveranității. Deasupra Dietelor provinciale, împăratul, prin Diploma din 20 octombrie 1860[3], a înființat şi un parlament central, supraprovincial. Totodată, el a cerut imperios preşedintelui de consiliu, Rechberg, să rupă definitiv şi radical cu trecutul, înlocuind constituția feudală şi anacronică a marelui Ducat al Transilvaniei cu o constituție modernă, din care urmau să dispară privilegiile nobiliare, corvezile şerbilor şi inegalitățile dintre națiuni. Împăratul mai formula în mod expres dorința ca în Adunarea reprezentativă a Transilvaniei să participe „şi națiunile excluse până atunci de la exercițiul drepturilor politice”.[4]

După secole de deznădejde cumplită, o rază de speranță s-a revărsat, în sfârşit, asupra românilor de dincolo de Carpați.

---

1 Silviu Dragomir, *Nicolae Bălcescu şi Ardealul* în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, Cluj, V, 1928— 1930, p. 23.

2 *Verhandlungen des österreichischen verstärkten Beichsrathes*, 1860, II, Viena, 1860, p. 381 — 382; G. Barițiu, *op. cit.*, III, p. 38.

3 G. Barițiu, *op. cit.*, III, p. 16, 37 şi urm.

4 Mester M., *op. cit.*, p. 83; vezi şi I. Moga, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 407.

Este extrem de interesant de notat atitudinea pe care o iau masele româneşti faţă de foştii lor asupritori în ziua în care avea, în sfârşit, să li se recunoască şi lor dreptul la o viaţă liberă, după îndelungi secole de sclavie. În loc să dea curs liber patimilor încătuşate, pe care le-au înăbuşit timp de aproape un mileniu, ei întind ungurilor o mână de frăţească înţelegere.

La Congresul de la Sibiu al românilor transilvăneni răsună glasul înţelepciunii. Românii vorbesc de „bună înţelegere între toate naţiile patriei”, de „colaborare pentru binele comun”, de „egalitate, fraternitate şi libertate naţională”.[1] Această atitudine este caracteristică pentru firea poporului român. *Dârz în afirmarea şi realizarea drepturilor sale, românul nu este niciodată intolerant sau răzbunător faţă de foştii săi asupritori.* În clipele în care alţii se gândesc la răzbunare, românul adoptă creştineasca, adevărat creştineasca, atitudine a iertării. Cuvântul *„omenie”,* după cum atât de just a remarcat un ziarist, deşi derivat dintr-o rădăcină latinească, nu se găseşte în nici o altă limbă latină, fiind nu numai proprie[1], dar în acelaşi timp şi caracteristică firii românilor.

La atitudinea de largă comprehensiune a celei mai vechi şi mai numeroase populaţii transilvănene, ungurii au răspuns cu duşmănie. Ei n-au înţeles, nici în ceasul al 12-lea, că dreptatea care li se făcea românilor nu este o favoare, ci împlinirea unei evoluţii naturale, pe care nimeni şi nimic nu era în stare s-o oprească din mersul ei impetuos.

Cancelarul aulic Keményi reuşeşte, prin metode împotriva cărora românii transilvăneni nu mai contenesc a protesta, să falsifice reprezentarea Transilvaniei la Conferinţa mixtă care urma să se întrunească la începutul anului 1861. Cei 539.218 unguri şi secui sunt reprezentaţi prin 2-4 deputaţi, pe cât timp românii, deşi în număr de 1.353.550 suflete, nu reuşesc să aibă decât 8 reprezentanţi... la fel cu saxonii care numără, însă, numai 196.375 suflete.[2]

Deşi inegal reprezentaţi, totuşi românii aveau, pentru prima oară în istoria lor, putinţa de a se afirma ca naţie alături de

---

1 G. Bariţiu, *op. cit.,* p. 41 — 55; T. V. Păcăţian, *Cartea de aur,* ed. a II-a, vol. II, Sibiu, 1904, p. 194— 198.

2 I. Moga, *op. cit.,* în *loc. cit.,* p. 409.

celelalte trei nații privilegiate, care monopolizaseră în cursul secolelor dreptul de a conduce treburile publice ale Transilvaniei.

Era începutul unei ere noi în viața românilor de dincolo de Carpați.

Ungurii, printr-o manevră neaşteptată, reuşesc să pună capăt frumosului, dar atât de efemerului vis al românilor. La conferința mixtă, reprezentanții ungurilor, profitând de majoritățile lor hotărâtoare, declară conferința... fără obiect.[1] Ei motivează atitudinea lor prin aceea că în 1848 Dieta de la Cluj confirmase hotărârea Dietei de la Bratislava, declarând Transilvania unită cu Ungaria. Nici chiar împăratul Austriei, declară ei în mod dârz, nu poate reveni asupra acestui act istoric.

Franz Iosif nu înțelege însă să cedeze presiunilor maghiare, ştiind că numai printr-o colaborare leală a tuturor naționalităților din Imperiu, monarhia eteroclită îşi va putea menține unitatea. Nețінând seama de cele hotărâte la Conferința de la Alba Iulia, împăratul convoacă Dieta Transilvaniei pentru ziua de 4 noiembrie 1861. În ordinea de zi, printre chestiunile fundamentale, era înscrisă şi *egalitatea pe tărâmul politic şi religios a românilor.*[2]

Ungurii întețesc lupta

Ungurii se înverşunară în opoziția lor contra lui Franz Iosif.

Cu orice preț, ei vor să salveze privilegiile, menținând un popor de un milion patru sute de mii locuitori în sclavie.

Cancelarul demisionează, iar Cancelaria refuză să publice edictul împăratului. Motivul juridic pe care îl exhibă de data aceasta ungurii, este caracterul bilateral pe care-l îmbracă Uniunea Transilvaniei cu Ungaria, voința unilaterală a împăratului de a ignora acest Act fiind inoperantă. Argumentarea era numai în aparență justă. În fond, însă, ea era complet falsă, întrucât premiza pe care se bizuia era inexactă. Transilvania — adevărata Transilvanie — niciodată

---

1 *Ibid.,* p. 410.

2 T. V. Păcățian, *op. cit.,* II, p. 653; I. Moga, *op. cit.,* în *loc. cit.,* p. 412.

nu-şi pusese semnătura pe un act de uniune cu Ungaria. Adevărul era că *numai ungurii din Transilvania votaseră uniunea,* ceea ce desigur nu echivala cu voința Transilvaniei de a-şi uni destinul ei cu acela al țării lui Árpád!... Cine se mai oprea, însă, în acea epocă, în Ungaria, la obiecțiuni de principiu?

Rezultatul practic al opoziției înverşunate pe care au dezlănțuit-o ungurii a fost întârzierea cu doi ani a convocării Dietei transilvănene.

Protestele nesfârşite ale românilor transilvăneni au reuşit, în cele din urmă, să înfrângă opoziția ungară şi Dieta transilvăneană a fost convocată pentru luna iulie 1863.[1]

Conştienți de importanța momentului, românii s-au comportat exemplar în timpul alegerilor. Absolut nici un vot românesc nu a fost pierdut. Nici unul nu profită taberei adverse.

„Românii, zice Păcățian, mergeau la urne ca la Biserică".[2]

„Ardealul, spune pe de altă parte I. Moga, a trecut un strălucit examen politic"[3]. Cu atât mai strălucit, cu cât era primul examen politic din întreaga lor istorie, sub dominația nemeşilor unguri.

Din cauza condițiilor electorale care subordonau votul unui anumit cens, reprezentarea provinciei în Dietă era pe departe de a fi reală, lotuşi, față de trecut, era un succes uimitor. *Romanii au ales 46 deputați. Ungurii şi secuii la un loc, 43 şi, în sfârşit, saşii, şi şvabii, 32.* Adăugându-se la aceste cifre, scaunele de deputat rezervate împăratului, se ajungea la următoarea repartiție definitivă a locurilor de deputat: 56 români, 54 unguri şi secui, 43 saxoni.[4]

Rezultatul a fost de natură să semene panică în rândurile

---

1 Despre Dieta «le la Sibiu şi hotărârile luate, vezi G. Barițiu, *op. cit.,* III, p. 190 şi urm.; Eugen Brote, *op. cit.,* p. 31— 109 (anexe); T. V. Păcățian, *op. cit.,* III, p. 45 — 47; Valeriu Moldovan, *Dieta Ardealului din 1863-1864,* Cluj, 1932.

2 „Mergeau românii la urnă ca la biserică, fără să privească în dreapta, ori în stânga, ci numai înainte, la steagul național" (T. V. Păcățian, *op. Cit.,* III, p. 414).

3 I. Moga, *op. cit.,* în *loc. cit.,* p. 415.

4 Ibid.

maghiarilor din Transilvania. Transilvania, manifestându-şi liber voinţa, înceta de a mai fi o colonie a nobilimii maghiare. Mulţi dintre nobili văzând că poziţiile lor seculare încep să se clatine, se pregătiră să plece în Ungaria. De aici se poate deduce până la evidenţă cât ele puţin se simţeau legaţi de pământul Transilvaniei nobilii maghiari, profitori exclusivi ai bogăţiilor acestui pământ. Era suficientă schimbarea climatului politic, pentru ca nobilimea să-şi pregătească bagajele!

Solidaritatea şi atitudinea exemplară a românilor în timpul alegerilor îi înspăimântase pe unguri, deoarece ei subevaluaseră dintotdeauna posibilităţile masei ţărăneşti ardelene. Până şi marele patriot ungur Ştefan Széchényi greşise *atunci când a confundat liniştea patriarhală a vieţii ţăranilor ardeleni cu indiferenţa faţă de problemele viitorului.* Conştiinţa naţională românească exista în păturile largi ale ţărănimii, lipseau însă condiţiile prielnice unei manifestări pe tărâmul politic.

Dacă ungurii ar fi ştiut să scruteze viitorul pe baza indicaţiilor alegerilor pentru Dietă, desigur că atitudinea lor ar fi fost de apropiere de masele ţărăneşti, în vederea unei cooperări paşnice. Există, însă, o fatalitate istorică, care te face să persişti într-o greşeală chiar atunci când totul îţi arată că eşti pe panta dezastrului.

Ei au sabotat lucrările Dietei ardelene de la Sibiu, neparticipând la şedinţele ei. Reprezentând interesele marii majorităţi a populaţiei transilvănene, Dieta votează la 10 septembrie 1863 o lege cu un articol unic, edictând *„egala îndreptăţire a naţiunii române din Ardeal”.*

Această lege, prima din istoria Transilvaniei care apare cu texte paralele în limbile română, germană şi ungară, este sancţionată de Franz Iosif (care — detaliu picant — semnează textul românesc cu numele său ortografiat româneşte: *Franciscu Iosifu!)* la 26 octombrie 1863.[1]

Această dată ar fi însemnat o piatră de hotar în istoria

---

1 Textul legii „pentru egala îndreptăţire a naţiunii române” reprodus din *Cartea de legi a Marelui Principat al Transilvaniei* de Rügen Brote, *op cit.,* p. 83 —85 (anexa 23), pentru autograful împăratului din 1863 şi pentru textul original românesc al legii, vezi T. V. Păcăţian, *op. cit.* III (anexele 22- 23), p. 80-85.

Transilvaniei, dacă ungurii nu ar fi luptat pe toate căile să anihileze efectul legii de „egală îndreptățire”. Într-adevăr, legea din 1863 constituie o adevărată revoluție pentru mentalitatea care se instaurase în acele vremuri în împărăția habsburgică grație nemeşilor maghiari. Ea constituie, după secole de cruntă nedreptățire, egalitatea de drepturi politice a românilor cu cele trei „nații” privilegiate.

Paragraful 3 al articolului unic, glăsuia astfel: „cele patru națiuni recunoscute prin lege şi adică: națiunea maghiarilor, secuilor, saşilor şi românilor, față una cu alta, sunt pe deplin egal îndreptățite şi ca atare se folosesc în sensul Constituțiunii transilvănene de asemenea drepturi politice”.[1]

Era o târzie reparare a greşelilor din trecut.

Atitudinea maghiară de sabotare a legii nu era defel surprinzătoare. Ea se integra perfect în mentalitatea retrogradă a clicii conducătoare maghiare. Surprinzătoare era doar atitudinea lui Franz Iosif. Deşi atunci când vorbea despre români, el îi numea „bravii mei români”, totuşi, când era vorba să treacă la fapte concrete, măsurile erau amânate sine die.

Atitudinea lui Franz Iosif a fost dictată de împrejurări politice exterioare şi interioare, care reclamau în mod imperios reforme liberale în favoarea milioanelor de români ardeleni.

Înăuntru, revoluția românilor din 1848 a arătat conducătorilor monarhiei cât de puternice şi de clocotitoare erau forțele românismului din Ardeal.

După perioada absolutistă a lui Bach, epoca constituțională a lui Schmerling a permis din nou românilor să-şi formuleze revendicările pe care şi le exprimaseră în mod hotărât în programul de la Blaj, la 15 mai 1848.

Nația română, conştientă de drepturile ei şi de puterea ei de a valorifica aceste drepturi, devenise o amenințare pentru şubredul edificiu al monarhiei lui Franz Iosif.

În afară, Unirea Principatelor sub Cuza-Vodă era primul pas către marea unire care avea să vină.

În fața dublei amenințări (care primejduia Austria — după cum se exprimă Prokesch-Osten[2] — până în măduva oaselor)

---

1 T. V. Păcățian, *op cit.,* III, p. 84 (anexa 23).

2 Raoul V. Bossy, *L'Autriche et les Principautés Unies,* Bucureşti 1938,

Franz Iosif a socotit că e mai prudent de a-i avea pe rumâni alături de el, decât de a-i avea contra lui.

De aici şi dispoziţia liberală din 1863.

Ungurii nu renunţaseră la planurile lor machiavelice. Deák şi Eötvös, conducătorii moderaţi ai ungurilor, câştigară pentru cauza lor pe împărăteasa Elisabeta. Iii ventilară la Curte avantajele unei colaborări austro-ungare pe baze largi. Era începutul unei acţiuni de mare amploare care trebuia să se desfăşoare mai târziu.

Ungurii continuară să uneltească împotriva românilor cu scopul, pe care de altfel nici nu-l mai ascundeau, de a obţine de la împăratul Franz Iosif recunoaşterea uniunii Transilvaniei cu Ungaria, în virtutea unui imaginar principiu al „continuităţii de drept”.[1]

Schmerling, cancelarul Austriei, care preconizase şi începuse chiar a realiza o politică de largi concesii în favoarea popoarelor din vasta Monarhie, fu nevoit să plece în iulie 1865.

În vara aceluiaşi an, mitropolitul Şaguna care se reîntorcea dintr-o audienţă la împărat, declara mâhnit, că atmosfera de la Curtea imperială[2] era favorabilă unei înţelegeri cu ungurii, preţul acestei înţelegeri urmând a fi sacrificarea drepturilor legitime româneşti.

Evenimentele care au urmat au confirmat întru totul prevederile pesimiste ale marelui român. În septembrie 1865, Dieta Transilvaniei, aleasă cu participarea tuturor naţionalităţilor transilvănene, a fost dizolvată şi o nouă Dietă, de data aceasta urmând a fi aleasă după vechile criterii ungare, fu convocată la Cluj.

Uneltiri maghiare

În perspectiva istoriei, metodele pe care le foloseau ungurii, pentru a înăbuşi glasul Transilvaniei, ne apar mai odioase încă. De unde la alegerile libere din 1863 ungurii nu reuşiseră a se

---

p. 164 şi 288 —289; I. Lupaş, *Istoria românilor,* Sibiu, 1944, p. 422.

1 I. Moga, *op. cit.,* în *loc. cit.,* p. 422.

2 Despre vizita lui Şaguna la împărat în august 1865, vezi Ion Lupaş, *of. cit.,* p. 229 — 232.

plasa decât în minoritate, de data aceasta *ei îşi confecţionară majorităţi masive, menite să exprime cel mult voinţa ungurilor din Transilvania, dar nu însă, şi a Transilvaniei însăşi.* În noua Dietă, românilor — care reprezentau sufletul însuşi al Transilvaniei — le-au fost rezervate doar 34 locuri de deputat.

În zadar protesta Şaguna în numele milioanelor de români ardeleni, împotriva violentării manifeste a voinţei Transilvaniei.[1] Evenimentele externe precipitându-se, şi Austria suferind înfrângere după înfrângere (Königgratz-Sadova), împăratul a fost nevoit să cedeze presiunilor maghiare pentru a salva unitatea Monarhiei, iar Dieta din Cluj a votat din nou uniunea Transilvaniei cu Ungaria, la 25 decembrie 1865.[2] Împăratul, în urma acestui vot, prorogi Dieta, membrii ei urmând să participe de acum înainte la Dieta ungară de la Budapesta. Maurul îşi făcuse datoria, maurul putea să plece!...

În 1867, clica maghiară de la Curte îşi multiplică presiunile asupra împăratului şi acosta, volens nolens, se hotărăşte să revoce toate legile liberale pe care le votase Dicta din Sibiu.

În felul acesta, românii transilvăneni, care după lupte dârze purtate timp de secole împotriva unui duşman neînduplecat reuşiseră să-şi recapete libertatea, căzură din nou în sclavia milenară.

„Cupa (libertăţii) — spune Seton-Watson — a fost aruncată la pământ chiar în clipa în care ea atingea buzele românilor”.[3]

Fără îndoială că printre argumentele pe care ungurii le-au susţinut în faţa împăratului, spre a-i smulge decretul de anulare al legilor de emancipare a românilor transilvăneni, a fost şi acela al pericolului pentru monarhie al realizării unei *Daco-Românii* în cadrul Daciei de odinioară.

---

1 Eugen Brote, *op. cit.,* p. 91 — 96 (anexa 23); T. V. Păcăţian, *op. cit.,* III, p. 790 — 833; I. Lupaş, *op. cit.,* p. 232 — 235.

2 I. Lupaş, *op. cit.,* p. 235. Vezi „Protestul deputaţilor români din Dieta Transilvaniei contra uniunii Transilvaniei cu Ungaria (9 decembrie 1865)” şi la Eugen Brote, *op. cit.,* p. 91—96 (anexa 23). Vezi şi „Vot separat al deputaţilor saşi din Dieta Transilvaniei, contra uniunii cu Ungaria (12 decembrie 1865)” *(Ibid.,* p. 97— 100,1.

3 R. W. Seton-Watson, A History of the Romanians from roman times to the Completion of Unity, Cambridge, 1934, p. 390.

Speranţe româneşti

Unirea Principatelor Române şi instalarea principelui Carol I de Hohenzollern ca domnitor peste ambele țări surori reunite, erau primele etape pe drumul predestinat al unirii tuturor românilor.

Suferințele românilor transilvăneni au contribuit într-o largă măsură la întărirea imaginii unei Românii unitare, având Carpații drept coloană vertebrală.

Istoricii, literații, ziariştii dezvăluiseră marilor mase româneşti, originea comună a românilor de pe ambele *versante* ale masivului Carpatic, iar spiritele înflăcărate țeseau din firul unității cele mai îndrăznețe planuri de viitor.

Versurile inspirate ale lui Andrei Mureşanu, „Deşteaptă-te române”, stimulau energiile.

Oamenii politici de dincoace de Carpați formulau în mod categoric principiul dreptului pentru românii din Regat de a se interesa de soarta conaționalilor lor de peste munți.

Ion Brătianu exprimase clar această idee într-o metaforă, rămasă celebră: „Când o soră a mea este măritată, nu am dreptul să mă amestec în menajul ei, nu am dreptul să fac cel mai mic pas care să poată da bănuiala soțului ci că aş vrea vreodată să aduc zâzanie şi dezbinare în casa lor. Însă, oare, când soțul ei, cumnatul meu, va merge până la a o maltrata cu brutalitate, când o va trata ca pe o sclavă, cu toate că el nu ştie că ea este dintr-un sânge nobil, când voi vedea că ridică cuțitul asupra ei, nu am eu oare dreptul să strig, să-l opresc de la acea crimă?!...”

Marile linii ale politicii externe româneşti în raporturile ei cu monarhia austro-ungară se desemnau deci clar de la început.

Pe de-o parte, formularea netă a neintervenției în afacerile interne ale monarhiei vecine, pe de altă parte, solidarizarea românilor din Principate cu cei din Transilvania, ori de câte ori existența națională a acestora din urmă era amenințată.

Însuşi domnitorul Carol I îmbrățişase acest fel de a vedea. Într-o audiență acordată ministrului Franței la Bucureşti, Carol I de Hohenzollern afirma că nu înțelege să încurajeze acțiunea anti-ungară a românilor de dincolo de Carpați, dar în acelaşi timp el declara în mod hotărât că „românii din Principate nu se

pot dezinteresa de milioanele de congeneri al căror simț național trebuie chiar stimulat în cadrul luptei legale şi a loialismului”.

În fața unității de simțire care îşi profila irezistibil conturul deasupra coamei munților Carpați, toate sforțările ungurilor erau neputincioase.

În zadar suspectară ei relațiile dintre românii ardeleni şi cei din Principate. În zadar interziseseră nemeşii unguri introducerea şi difuzarea pe teritoriul Transilvaniei a oricărei tipărituri româneşti din Principate. ADEVĂRUL ERA ÎN MERS ŞI NIMIC NU-L MAI PUTEA OPRI!...

Scopul pe care-l urmăreau românii era clar exprimat şi nu putea da naştere la nici un echivoc. Ei cereau doar respectarea naționalității în cadrul monarhiei austro-ungare şi un tratament omenos în raporturile sociale.

Consilierii unguri de la Curtea lui Franz Iosif îi prezentaseră însă împăratului situația în culori atât de sumbre pentru viitorul Monarhiei, încât Franz Iosif acceptă punctul de vedere maghiar de a menține naționalitatea română din Transilvania într-o stare de inferioritate manifestă, cu scopul vădit de a-i obliga pe români să accepte maghiarizarea.

Cât de greşită a fost această politică s-a putut vedea în 1918, când naționalitățile asuprite au găsit în însăşi starea lor de inferioritate puterea năvalnică a reacțiunii lor.

Unită cu forța Transilvania pierdea în urma acestui fapt autonomia ei milenară. Dar nu era numai atât. Prin forța lucrurilor, în cadrul unei Ungarii eteroclite — conglomerat de naționalități — însuşi românismul suferea o grea lovitură. Covârşind prin superioritatea lor numerică toate naționalitățile din Transilvania, inclusiv maghiarii, ei se clasau în proporția redusă de 15%, atunci când numărul lor era raportat la enorma masă a întregului regat ungar.

Scopul unirii era deci mai mult decât o simplă măsură de ordin administrativ. Ea îmbracă caracterul unei manevre machiavelice pentru slăbirea elementului românesc.

Dualismul

În cadrul dualismului inaugurat în 1867, această manevră

era menită să producă efecte radicale. Într-adevăr, prin pactul încheiat între Viena şi Budapesta, trei săptămâni numai după încoronarea în capitala Ungariei a lui Franz Iosif ca rege al Ungariei, cu coroana... *românului Matei Corvin,* regatul ungar se situa pe plan de egalitate cu Austria în cadrul Austro-Ungariei.[1]

Ungaria devenise stat suveran şi, sub multe raporturi, stat de sine stătător. Cauza maghiarilor triumfase. Ungurii jubilau.

Depinzând de-acum înainte direct de unguri, românii aveau să cunoască timp de jumătate de secol o agravare simţitoare a situaţiei lor. Soarta românilor fusese vitregă şi atunci când ei depindeau direct de împăratul Austriei. Lesne îşi poate închipui oricine ce însemna să fii, şi să vrei să rămâi, român într-o Transilvanie guvernată direct de nobilimea maghiară!...”[2]

Cea mai furibundă operă de deznaţionalizare din câte a cunoscut vreodată istoria contemporană a fost inaugurată de unguri în ziua instaurării regimului dualist, principalul lor efort fiind îndreptat împotriva românilor. „Oligarhia maghiară, spune Bertrand de Jouvenel, mândră de a fi dobândit independenţa faţă de Viena, maghiariza populaţiile slave şi româneşti, care îi

---

1 Textul Legii Uniunii Transilvaniei cu Ungaria, la Eugen Brote, *op cit.,* p 110—113 (anexa 28); vezi şi T. V Păcăţian, *op cit.,* IV, p. 3 şi urm.

2 Iată, cum caracteriza Fényes S. monarhia habsburgică şi apoi austro-ungară: „Dominaţia Habsburgilor a fost într-adevăr o pată ruşinoasă a veacului al XIX-lea în Europa; ea părea întru toate la fel cu domnia sultanului turcesc în ultimele decenii ale veacului trecut. Nici domnitorul, nici bărbaţii cârmuitori, nici popoarele cârmuite nu mai credeau în viitorul ei. Ea însăşi s-ar fi taxat drept o buruiană, pe care a aruncat-o aici un vânt, până ce nu va sufla-o mai departe un vânt mai favorabil. O dinastie de origină germană, care pretutindeni era la ea, dar nicăieri nu era acasă, din care a dispărut şi simţirea germană, având lângă sine 9 milioane de germani şi 25 milioane de străini.

De acest sâmbure s-a alipit coroana ungară de 20,3 milioane locuitori, între care 9,5 milioane maghiari şi 11 milioane străini. Această monarhie era într-adevăr patria nimănui, pentru că cei născuţi acolo nu aveau drepturi, iar cei care aveau drepturi nu erau născuţi acolo (...). Armata fiind singurul cerc care ţine laolaltă acest conglomerat heterogen, deja acest fapt pentru sine este imoral şi constituie o situaţie păcătoasă. Într-o comunitate de stat, întemeiată pe armată, vine de la sine în mod inevitabil, subordonarea unor naţiuni, aservirea, adică oprimarea culturală, economică şi politică” (Fényes S., *op. cit.,* p. 127).

erau supuse”.[1]

Consolidându-şi prin dualism ideea statală (vezi Mihály Horváth[2], Szekfü[3] şi alţii), ungurii părăsiră idealul lor modest de libertate naţională, devenind apostolii agresivi ai unui ideal imperialist (mitul Coroanei Sf. Ştefan), care nu se putea realiza decât prin desfiinţarea naţionalităţilor conlocuitoare şi în special prin desfiinţarea viguroasei şi atât de numeroasei naţionalităţi româneşti care descindea din legionarii lui Trăiau şi din dacii lui Decebal.

În primul rând a fost inaugurată o campanie de aţâţare împotriva naţionalităţilor care, în definitiv, revendicau doar libertăţile pentru care combătuseră şi ungurii.[4]

Scriitorii şovini, în frunte cu Vajda şi Béla Grünwald[5], denunţau ca un pericol mortal pentru Ungaria simplul fapt al existenţei naţionalităţilor, iar istoricul ungur Pál Hunfálvy[6] — german maghiarizat — comparându-i pe românii din Transilvania cu pieile roşii din America de Nord, îi ameninţa pur şi simplu cu exterminarea.

Când în Parlamentul de la Budapesta vreunul din puţinii

---

1 Bertrand de Jouvenel, *D’une guerre à l’autre,* I. *De Versailles,* à *Locarno,* Paris, Calman Lévy Editeur, 1940, p. 30.

2 Vezi I. Moga, *op. cit.,* p. 424.

3 Szekfü Gyula, *op. cit.,* p. 286.

4 Presa a jucat un rol important în această campanie. „Maghiarul — se scria în ziarul „Budapesti Hírlap” nr. 345 din 1891 — care a fundat acest stat trebuie să fie considerat altfel decât naţionalităţile. Este normal ca maghiarismul să se dezvolte în detrimentul celorlalte naţionalităţi pe care le cucereşte şi le asimilează. Nu este deloc interesul statului ca starea socială a naţionalităţilor să progreseze”. În acelaşi timp, în ziarul „Kolosvar” din 3 august 1891, recomanda cititorilor săi: „Numai forţa brutală poate face ca aceste mase să simtă că noi maghiarii suntem o forţă care nu ştie de glumă şi că dacă lovim nu ni se mai poate răspunde. În Transilvania trebuie să smulgem iarba rea care produce memorii şi proclamaţii.

5 *Ibid.,* p. 416 — 418. Vezi şi Kemény Gábor, *A nemzetiségi kérdés Magyarországon 1867-töl 1914-ig.* (Problema naţională în Ungaria între 1867— 1414), în „Századunk” („Secolul nostru”), VIII, nr. 1 — 2, p. 15.

6 Iată cum se exprima Hundsdorfer-Hunfálvy „Noi n-o facem, dar ferească Dumnezeu să nu ne provoace cineva să întrebuinţăm faţă de naţionalităţile celelalte mijloace de dezagregare totală pe care le-au întrebuinţat anglo-saxonii faţă de pieile roşii din America de Nord” (N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria. De la mişcarea lui Horea până astăzi,* p. 231.)

deputați români îndrăznea să-şi ridice glasul în favoarea conaționalilor săi asupriți, „dreapta” ungară se năpustea asupra lui cu apostrofe ca acestea: „La Bucureşti!” sau „N-au decât să emigreze!”[1]

Să emigreze din țara în care aveau rădăcini adânci, milenare, lăsându-i stăpâni atotputernici pe musafirii nepoftiți veniți tocmai din munții Ural!...

Este deci lesne explicabil de ce toate gândurile şi speranțele într-un viitor mai bun ale românilor din Transilvania se îndreptau înspre Principatele Unite ale românilor de dincoace de Carpați, unde se înfigeau primele jaloane ale românismului renăscut.

Liberalii moderați, în rândurile cărora se înscriu cu cinste numele lui Ferenc Deák şi al baronului Josef Eötvös, erau acuzați de lipsă de patriotism şi de slăbiciune atunci când se opuneau metodelor furibunde ale şoviniştilor, supraexcitați de visul unui imperiu maghiar în limitele Coroanei Sfântului Ştefan![2]

Principiile de bază ale programului Partidului Liberal erau de altfel aceleaşi ca şi ale programului ultra-şovin. Difereau doar metodele pentru realizarea lui. De unde un Deák şi un Eötvös preconizau o politică de moderațiune, şoviniştii maghiari reclamau cu insistență metode de violență. Şi unii şi alții, însă, susțineau necesitatea de a crea din statul ungar atât de variat din punct de vedere etnic, un stat unitar, cu o singură nație, aceea maghiară.

Este totuşi demnă de menționat atitudinea liberalilor unguri, întrucât din ea se desprinde cu precizie mentalitatea împotriva cărora ei se ridicau.

Viziunea profetică a baronului Wesselényi

---

1 T. V. Păcățian, *op. cit.,* VIII, p. 307

2 N. Iorga, *Op. cit.,* p. 427 şi urm. Eötvös cerea satisfacerea cererilor legitime ale diferitelor naționalități ca să se înlăture astfel cauzele care pricinuiesc mişcarea naționalităților *(Die Nationalitäten Frage,* Pest, 1865). Vezi şi E. Neugeboren, *Baron Joseph Eötvös und die Nationalitäten-politik der heutigen Ungarn* („Nation und Staat”, Viena, septembrie 1936, p 750 şi urm.).

La 24 august 18-48, bătrânul baron Wesselényi, despre care dl. Alexandru Vaida-Voevod spune că „deşi era orb, totuşi mintea lui luminată vedea mai clar decât a şoviniştilor vechi şi moderni”, rostea următoarele cuvinte profetice de la tribuna Camerei Magnaţilor:

„Obiectul despre care voiesc să vă vorbesc este de cea mai mare importanţă: anume e liniştirea şi împăcarea diferitelor popoare locuitoare în patria noastră. Străbat cu ochii mei sufleteşti prin viitorul plin de nori ai patriei mele şi viitorul e mai negru decât noaptea ochilor mei. Văd o singură rază, şi palidă e şi raza aceasta: pacea şi înţelegerea ne mai pot mântui!”[1] Iar mai departe, Wesselényi, care afirmase că „cele trei naţionalităţi privilegiate şi cele patru biserici recunoscute de Stat reprezintă cele 7 păcate capitale ale Ungariei”[2], declara: „a ne uni din inimă cu naţionalităţile, e singura cale care ne mai rămâne deschisă”.

Între cele două căi care se deschideau înaintea lor — calea raţiunii, caracterizată prin atitudinea blândă, şi aceea a pasiunii, caracterizată prin intoleranţă — ungurii o aleseseră pe aceasta din urmă şi viitorul i-a dat dreptate lui Wesselényi.

Violenţa n-a fost niciodată bun sfătuitor şi toate realizările care s-au sprijinit pe intoleranţă s-au prăbuşit ca nişte simple jocuri de copil, la prima suflare a vântului libertăţii.

Politica inaugurată în 1867 de către unguri şi continuată până în 1918 ne este sugestiv şi lapidar redată de una dintre marile lucrări de sinteză, care numai de maghiaro-fobie nu poate fi acuzată.

„Din 1867 până în 1918, citim într-adevăr în *Enciclopedia italiană,* deşi o lege garantase drepturi naţionalităţilor (1868), Transilvania a fost supusă unei hotărâte politici de maghiarizare (una risoluta politica di magiarizazzione)”.

Dacă ungurii ar fi ştiut să pună frâu ambiţiei lor nemăsurate şi ar fi considerat dualismul ca un prim pas către federalism, desigur că întreaga evoluţie istorica a Europei

---

1 „Românii — spunea Wesselényi — merită o simpatie specială şi acest nume nu trebuie să le fie refuzat, căci este adevărat că sunt descendenţii romanilor. Este în interesul lor să se întâlnească cu noi, deoarece, ca şi noi, ei sunt izolaţi în aceste părţi” (C. Sassu, *op. cit.,* p. 135— 136).

2 *Ibid.,* p. 108.

Centrale ar fi fost cu totul alta. Toți scriitorii contemporani sunt unanimi în a o recunoaşte. Romanul ardelean Alexandru Roman, directorul ziarului „Federațiunea, cu un veritabil simț profetic, declara în 1868, adică la mai puțin de un an de la inaugurarea sistemului dualist, că „dacă dualismul nu se îndreaptă înspre federalism, atunci el este o «unio duorum nationum contra plures», care va duce iremediabil la prăbuşirea imperiului”[1], iar în acelaşi an românul Sava Şoimescu scria: „aroganța națiunii maghiare va duce la distrugerea Austriei”.

În fața marilor probleme pe care le ridicase noua stare de lucruri, românii ardeleni au fost complet dezorientați. Ei au dibuit multă vreme prin întuneric, neştiind care este calea pe care trebuie s-o urmeze pentru triumful legitimelor revendicări naționale.

Unii, ca marele patriot Şaguna, au preconizat o acțiune moderată, sperând ca în felul acesta să se poată obține un minimum de realizări.[2]

Întreaga doctrină a lui Şaguna era concentrată în maxima „fă şi taci”.[3]

Abstenţionismul politic

Alții, preconizau o politică de „pasivitate totală”, vrând în felul acesta să ignoreze tot ce se realizase cu privire la Transilvania, peste voința transilvănenilor. O serie de adunări au fost convocate la Miercurea Sibiului, Inidoara şi în alte localități. Românii din Transilvania propriu-zisă, hotărâră în cele din urmă să adopte o atitudine de pasivitate absolută (Miercurea — 7/8 martie 1869)[4]. În felul acesta ei se condamnară singuri, printr-o „decizie disperată” (Nicolae Iorga) să asiste la desfăşurarea evenimentelor politice care îi priveau, fără ca ei să le poată, dacă nu împiedica, cel puțin condamna.

Bănățenii şi românii din Ungaria au adoptat în acelaşi an o

---

1 T. V. Păcățian, *op. cit.,* IV, p. 648-657; vezi şi Pavel C., *Contribuții la istoria Bihorului. Alexandru Roman, 1826-1897,* Beiuş, 1927, p. 38.

2 I. Lupaş, *Istoria bisericească a românilor ardeleni,* p 206

3 I. Lupus, *op. cit.,* p. 239 — 240; vezi şi G. Barițiu, *op. cit.,* III, *p.* 474.

4 G. Barițiu, *op. cit.,* vol. III, p. 484.

atitudine de participare activă la lucrările Parlamentului, pentru a-şi apăra interesele.[1]

Alexandru Mocioni, un apărător călduros al cauzei româneşti, într-un apel la unitate, spunea: „numai o naţie care ştie să combată pentru libertatea sa, o va poseda în întregime”.[2]

Violenţa pe care o dezlănţuia în rândurile maghiarilor fiecare interpelare românească în Parlamentul din Budapesta, în loc să-i dezarmeze pe puţinii deputaţi români, mai mult îi stimula.

Înfruntând furtuna patimilor şovine ungureşti, ei continuau să se afirme ca reprezentanţi ai unei naţii distincte, cerând să li se recunoască, după secole de nedreptate, egalitatea în drepturi ca şi în datorii.

„Cerem să fim numiţi naţiune, spunea un deputat, căci avem aceleaşi drepturi pe care le are naţia maghiară”.

„Suntem pe pământul nostru”[3], adăuga Vincenţiu Babeş, afirmând în felul acesta întâietatea elementului românesc pe pământul Transilvaniei şi permanenţa lui pe acest pământ.

De pe înălţimea nemărginitei lor aroganţe, ungurii se mulţumeau să arunce riposte brutale, caracteristice neputinţei.

„Sunteţi un neam sălbatec de porcari”[4], răspundeau ei deputaţilor români. Replică imprudentă; de două ori imprudentă. Într-adevăr, adresându-se românilor cu epitetul injurios de „porcari” ungurii omiteau că cel mai mare luptător pe care l-a cunoscut istoria ungară, a fost un român, IOAN HUNIADÉ, după cum tot ei omiteau, de data aceasta cu rea credinţă, că dintre toate popoarele europene, acela care a onorat din toate timpurile, în gradul cel mai înalt, creşterea porcilor a fost tocmai poporul unguresc. O recunoaşte Anonymus, o recunosc toţi scriitorii maghiari contemporani, o

---

1 I. Moga, *op. cit., în loc. cit.,* p. 430; T. V. Păcăţian, *op. cit.,* V, p. 41-46.

2 N. Iorga, Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria. De la mişcarea lui Horea până astăzi, p. 215.

3 „Eu, cel puţin, — zice Vincenţiu Babeş — nu ştiu ca familia noastră să fi emigrat aiurea. Noi am fost aflaţi aici când au venit maghiarii, şi poporul român totdeauna a dat ajutor naţiei maghiare ca să fie susţinută, şi spre scopul acesta am jertfit sânge şi sudoare” (N. Iorga, *op. cit.u* p. 253).

4 *Ibid.,* p. 254.

recunosc toate statisticile ungare din timpurile cele mai îndepărtate.

Iată de pildă ce ne spune în această privință profesorul ungur Béla Haynko, într-un studiu despre animalele din Ungaria, apărut în cadrul volumului *Das Antlitz einer Nation:* „Creşterea porcilor a fost cunoscută din timpuri străvechi în Ungaria. Din scrierile lui Anonymus ştim că ungurii, la sosirea lor în Ungaria, au adus cu dânşii şi turme de porci, în regiunile Ungariei de azi, unde se găsesc întinse păduri de stejari şi locuri mlăştinoase, creşterea porcilor a luat un avânt extraordinar (ein gewaltigen Aufschwung)”.

Apostrofările violente pe care le adresau ungurii deputaților români învederau profundul dispreț pe care-l resimțea nobilimea maghiară — amestecătură de rase, unică în Europa — față de poporul românesc, popor eminamente de țărani, a căror stare de mizerie şi de inferioritate socială se datora tocmai împilărilor nemeşilor unguri. Ministrul monarhiei austro-ungare la Bucureşti, principele Fürstenberg, relatează că Tisza refuza chiar să răspundă la salutul deputaților români.

Politica de abstențiune şi pasivitate pe care o îmbrățişase enorma majoritate a românilor a dat putință ungurilor să-şi exercite, aproape nestingheriți, planurile lor de maghiarizare, iar împăratul Franz Iosif într-atât era de influențat de consilierii unguri, încât ori de câte ori primea o delegație de români, li se adresa acestora cu un ton de mustrare, imputându-le că nu sunt destul de docili față de politica ungară, ei care îşi făcuseră din pasivitate şi din docilitate o dogmă politică.

Este foarte probabil că ceea ce i-a determinat pe românii din Transilvania să adopte o politică abstenționistă să fi fost sistemul electoral, caracterizat de înşişi unguri („Pester Lloyd”) drept „o adevărată babilonie, erijată în lege”.

Participarea românilor la alegeri era îngrădită de nesfârşite dispoziții şicanatorii, tinzând toate la mistificarea reprezentanței electorale din regiunile pur româneşti. Astfel, de unde în regiunea secuiască, pentru alegerea unui deputat erau suficiente 4.000 - 5.000 voturi, în regiunea românească abia 40.000 şi câteodată chiar 50.000 alegători erau necesari pentru alegerea unui deputat.

În aceste condiții, Kálmán Tisza, şeful partidului, aşa-zis

liberal, flancat la Ministerul de Externe austro-ungar, de ungurul Andrássy, a putut guverna ca un adevărat despot timp de 15 ani, de la 1875 până la 1890.[1] Există dictaturi care recunosc în mod formal caracterul autoritar al guvernării lor, justificându-l doar prin necesităţi imperioase. Ungurii, dimpotrivă, aplicau în ţară metodele cele mai despotice de guvernare şi peste hotare ţineau să apară drept campioni ai libertăţii integrale. Fariseismul metodelor din 1848 se repeta în toate fazele evoluţiei istoriei maghiare.

Astfel, în 1868, ungurii votează o lege a naţionalităţilor în care cele mai liberale principii sunt concretizate în texte precise şi categorice.[2] Expunerea de motive poate fi citată ca exemplu de largheţă în privinţa tratamentului faţă de naţionalităţi. Ar fi fost însă prea frumos pentru ca să fie adevărat.[3]

---

1 Pentru politica sa dură de deznaţionalizare, Kálmán Tisza a fost supranumit „zdrobitorul de naţionalităţi” (f. Moga, *op. cit.,* în *loc. cit.,* p. 433; T. V. Păcăţian, *op. cit.,* p. 916, V). Pentru ceea ce a reprezentat politica de maghiarizare promovată de Kálmán Tisza este semnificativă aprecierea făcută în Parlament la 10 ianuarie 1890 de un adept al său, Beksics Gusztáv. „Tendinţa de a transforma statul istoric într-un stat naţional — spunea acesta — exista de mult în politica ungară. În cursul guvernării lui Tisza această tendinţă s-a impus, nu numai prin acţiuni excelente, ci şi prin rezultate excelente. Aceia care se îndoiesc de acest lucru n-au decât să citească rezultatele recensământului din 1880, care dovedesc marele progres al maghiarizării şi mai ales să urmărească rezultatele recensământului ce se va face în curând” (Zenovie Pâclişanu, *Politica minoritară a guvernelor ungureşti 1867—1914,* Bucureşti, 1943, p. 115).

2 Textul legii, la Eugen Brote, *op. cit.,* p. 114—129 (anexa 29) şi la Marcus Dezső, *Corpus Juris Hungarici,* Budapest, 1912, p. 422 şi urm. Vezi prezentarea amănunţită a legii la I. Moga, *op. cit.,* p. 424 şi urm.

3 De fapt, după cum arată Zenovie Pâclişanu *(Politica minoritară a guvernelor ungureşti, 1867—1914,* p. 15), legea nu e făcută pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor, ci pentru egala *neîndreptăţire* a acestora, sau, mai bine zis, pentru egala desfiinţare a lor, întrucât — preciza istoricul — în ea se prevedea, pe de altă parte, că în Ungaria „există o singură naţiune, cea maghiară”.

L. Gumplowicz, cunoscutul savant austriac, arăta în 1879, referindu-se la prevederile Legii naţionalităţilor din 1868, că „acestea ne silesc să recunoaştem că egalitatea de drepturi, îngrădită de atâtea clauze, nu e decât un cuvânt gol, lipsit de sens, şi că, în realitate, legea ar putea fi mai cu dreptul numită «lege de opresiune»„ (L. Gumplowicz, *Das Recht der Nazionailitäten und Sprachen în Österreich — Ungarn,* Innsbruck, 1879, p. *226*—227). Dar chiar şi cunoscutul om de stat ungur Désider Bánffy, fost

Totul nu era însă decât praf aruncat în ochii mulţimii. *Liberala şi atât de mărinimoasa lege a naţionalităţilor n-a fost aplicată niciodată în practică.* Unele din dispoziţiile acestei legi au fost pur şi simplu abrogate, altele au căzut cu timpul în desuetudine, din cauză că ele au rămas de la început literă moartă.

Ceea ce era însă peste măsură de revoltător, era cinismul fără egal, cu care ungurii se împăunau cu dispoziţii de favoare, care încetaseră să mai aibă valoare legală şi care erau astfel ca şi inexistente.

Seton-Watson, un bun cunoscător al stărilor de fapt din fosta monarhie austro-ungară, citează în *Istoria Românilor,* o seamă de exemple din legea naţionalităţilor care învederează flagranta contradicţie care exista între metodele preconizate de unguri în teorie şi cele aplicate de ei în practică.[1]

În special în domeniul şcolii, contradicţia era mai accentuată.

După ce în cuvinte mari autorii legii naţionalităţilor au proclamat „necesitatea de a se asigura tuturor cetăţenilor, de orice naţionalitate, posibilitatea de a se instrui în limba lor maternă", ungurii au dezlănţuit o acţiune de maghiarizare prin şcoală, care ameninţa românismul în însăşi fiinţa lui. Şcolile deveneau din ce în ce mai mult instrumente ale operei de maghiarizare. La început, maghiarizarea a atins numai învăţământul superior, pentru ca în cele din urmă ea să se întindă şi asupra şcolilor elementare.

În 1879, ministrul Tréfort, olandez maghiarizat, depune în Parlament o lege tinzând la maghiarizarea şcolilor elementare.[2]

---

prim-ministru al Ungariei în anii 1895—1899, recunoştea în 1903: „E în afară de orice îndoială că autorii legii XII din 1867 (Legea despre dualism) au fost călăuziţi de ideea fundamentală de a asigura caracterul complet maghiar al Ungariei... Este apoi iarăşi mai presus de îndoială, că bărbaţii de stat ai Ungariei au năzuit, nu totdeauna cu destulă energie, să menţină şi să asigure statului maghiar caracterul naţional unitar" (Désider Bánffy. *Magyar nemzetiségi politija* (Politica minoritară maghiară), Budapest, 1903, p. 9-10.

1 K. W. Seton-Watson, *A History of the Roumanians,* p. 396—400.

2 Legea se intitula *Despre obligaţia de a învăţa limba maghiară în institutele poporale de instrucţiune* („Telegraful român", 1879, nr. 33, p. 130 — 131); reprodusă şi de Eugen Brote, *op. cit.,* p. 202 — 205 (anexa 34).

Românii din toate provinciile stăpânite de unguri, în fața înverşunării crescânde a guvernanților maghiari, îşi strâng rândurile.

„Suntem aici şi vom rămâne aici stâncă eternă a unui popor fixat pe acest pământ de Dumnezeu însuşi”, declara Ioan Hodoş, în momentul în care parlamentul ungar vota legea pentru grăbirea deznaționalizării milioanelor de români transilvăneni.[1]

Epoca memorandistă

În 1881, la Conferința de la Sibiu, Partidul Național Român din Transilvania îşi revizuieşte programul de până atunci, înscriind în fruntea revendicărilor româneşti, autonomia Transilvaniei.[2] Totodată, partidul hotărăşte ca între cele două metode de luptă preconizate de conducătorii românimii, metoda revoluționară (activism politic — n.n.) şi aceea a moderațiunii (rezistență pasivă — n.n.), să o aleagă pe aceasta din urmă, menținându-şi credința că într-o zi dreptele lor revendicări vor găsi un ecou în sufletul împăratului Franz Iosif.

Conferința a decis, de asemenea, să întocmească un memoriu în limba franceză cu scopul de a aduce la cunoştința popoarelor din Occident, „suferințele teribile pe care le îndură românii din Transilvania şi persecuțiile la care ei sunt supuşi”. Memorandum (Memorialul — n.n.) a apărut la Paris în anul 1883[3] şi a produs în toate cercurile intelectuale din Franța, Anglia, Italia şi Belgia, o impresie din cele mai puternice. Era primul document privitor la tratamentul inuman la care erau supuşi de secole românii ardeleni, care apărea dincolo de hotarele monarhiei austro-ungare. Pentru prima oară Occidentul era chemat să ia poziție în fața rechizitoriului pe

---

1 Vezi articolul *Să maghiarizăm* („Telegraful român”, 1879, nr. 6).

2 Textul hotărârilor de la Sibiu, la E. Brote, *op. cit.,* p. 206 — 207 (anexa 35).

3 Memorialul a fost alcătuit de G. Barițiu, fiind publicat în limbile română (2.000 exemplare), maghiară (700), germană (600) şi franceză (7501. El purta titlul: *Memorandum composé et publié par le Comité élu par l’Assemblée générale des représentants des électeurs roumains,* Paris, 1883. Vezi şi E. Brote, *op. cit.,* p. 114—151.

care românii îl îndreptau împotriva metodelor feudale, împământenite de guvernanții din Budapesta şi pe care — expresia este a lui Seton-Watson — „ungurii vroiau să le eternizeze în Transilvania, în disprețul evoluției normale a instituțiilor politice din țările apusene”.

Peste câțiva ani, studenții universităților din Iaşi şi Bucureşti au publicat la rândul lor un memoriu amplu, destinat străinătății, în care se descriau amănunțit, toate fazele tragediei existenței românilor din fosta provincie Dacia, ajunsă sub dominația ungurilor.[1]

În Franța, în special, memoriul a dezlănțuit un adevărat val de simpatie pentru cauza românilor transilvăneni. Asociația generală a studenților francezi, luând în considerare memoriul, a reamintit cu acel prilej faimoasele cuvinte ale lui Montesquieu: „Există un cod penal şi pentru popoare ca şi pentru indivizi!”.[2] Presa, la rândul ei, vestejea în cuvinte aspre feudalismul metodelor de guvernare maghiară.

În Belgia, profesorul Louis van Keymeilen din Anvers îşi termina cu aceste cuvinte impresionantul său articol publicat în «Le Précurseur» din Anvers:

„Europa occidentală nu trebuie să uite că rasa română este santinela avansată a civilizației în Orient şi în virtutea acestui titlu, această Europă nu poate să privească cu indiferență, ceea ce se petrece în acest moment la poalele Carpaților”.[3]

Ungurii se grăbiră să publice un răspuns la acest Memoriu românesc invocând legile lor democratice, Constituția liberală şi toate celelalte argumente cunoscute din panoplia propagandei maghiare în străinătate. Răspunsul era de asemenea plin de injurii la adresa românilor transilvăneni.[4]

---

1 *Este vorba de* Memoriul studenților universitari români privitor la situațiunea românilor din Transilvania şi Ungaria, *1890,* tradus în patru limbi şi răspândit în 1.300 exemplare. Vezi George Moroianu, *Les luttes des Roumains transylvains pour la liberté et l’opinion européenne (Episodes et souvenirs), Paris, 1933, p. 71 — 72.*

2*Ibid.,* p. 73.

3 *Ibid.,* p. 74.

4 Les Roumains de Hongrie et la nation hongroise. Réponse au mémoire des étudiants universitaires de Roumanie, Budapesta, 1891.

„Replica”

Studențimea românească transilvăneană nu a putut rămâne indiferentă în fața cinicei deformări a realității, cuprinsă în răspunsul unguresc.

Ea publică o replică la răspunsul unguresc în limbile română, franceză, germană, engleză şi italiană.[1]

„Această replică, spune George Moroianu, a fost scrisă cu un admirabil bun simț politic şi cu o metodă de documentare unică în genul ei, bazată pe legile şi datele statistice oficiale ale statului ungar”.[2]

Era un act de curaj excepțional, cunoscută fiind mentalitatea cercurilor conducătoare din Transilvania.

„Apariția Replicii, continuă George Moroianu, a produs o enormă senzație în Ungaria, căci nici presa maghiară, nici guvernul ungar nu se aşteptau la acest act de curaj al tinerimii româneşti care brava furia şi răzbunarea autorităților”.[3]

Fiind deschisă o anchetă judiciară împotriva autorilor Replicii, toți studenții români din universitățile ungureşti se declară solidari cu conținutul ei.

Condamnarea lui Aurel Popovici

Pentru a nu dezlănțui însă un scandal politic, ungurii au limitat urmărirea judiciară numai împotriva unuia dintre autorii acestui memoriu şi anume împotriva doctorului Aurel Popovici.

Condus între baionete de la Predeal la Cluj, ca un simplu borfaş, dl Popovici a fost condamnat de Juriul şovin din acest din urmă oraş, la 4 ani închisoare şi la o amendă de 5.000 fiorini, ceea ce constituia o sumă enormă pentru acele

---

1 Replica a fost alcătuită de un grup de studenți în frunte cu Aurel Popovici şi publicată în limbile română, franceză, germană, engleză şi italiană. Răspândită în 12.000 exemplare, *Replica* a stârnit un viu interes în rândul opiniei publice din Europa Occidentală (T. V. Păcățian *op. cit.,* VII Sibiu, 1913 p 552 - 554)

2 G. Moioianu, *op. Cit.,* p. 7

3 *Ibid.*

vremuri.[1]

Condamnatul Juriului de la Cluj avea să devină într-o zi cel mai intim sfătuitor al arhiducelui Franz Ferdinand, moştenitorul prezumtiv al Tronului austro-ungar, eroul tragediei de la Sarajevo.

Pentru a ne forma o idee despre felul cum privea Apusul stările de fapt din Ungaria din acea vreme şi despre reacţia produsă în Occident de procesul intentat lui Aurel Popovici, e suficient să spicuim două pasagii din presa apuseană de atunci.

„Acest proces, scrie Felix Leseur, în «La République Française » (ziarul lui Jules Méline) din 2 septembrie 1893, va rămâne în istoria contemporană a Europei, ca unul dintre cele mai triste exemple de ceea ce poate înfăptui tirania şi brutalitatea unui popor, dornic să aservească cu orice preţ un alt popor”, iar în alt loc acelaşi jurnalist taxează continuele procese intentate fruntaşilor români din Transilvania drept: „comedii judiciare ungureşti”.[2]

În aceeaşi zi ziarul „Il Foro Romagnolo”, care apărea la Ravenna, scria: „Sacrificiul acestor generoşi campioni (patrioţii români), va contribui în mod puternic la schimbarea stărilor de lucruri din Regatul Sfântului Ştefan, acest edificiu de formă monstruoasă, în care dreptul, justiţia şi morala sunt sufocate de o hegemonie crudă şi tiranică.”[3]

---

1 Ştefan Pascu, Transilvania in lumina datelor geopolitice, istorice fi statistice, Blaj, 194“), p. 251 — 252.

2 «La République Française», 2 sept. 1893. În numărul din 25 mai 1893 al aceluiaşi ziar, Jules Leseur scria: „Maghiarii, care puteau să urmeze calea frumoasă şi profitabili a libertăţii, au preferat să meargă pe calea tiraniei. Ei vor purta într-o zi responsabilitatea atât de grea a actelor lor. Această idee preconcepută a opresiunii datează de la triumful din 1867 şi s-ar părea că ungurii n-au devenit liberi decât pentru a trata cu duritate pe slavii şi pe românii supuşi guvernării lor, fără nici o consultare a poporului, fără nici un plebiscit prealabil”.

3 În ziarul „Il Foro Romagnolo” din 2 sept. 1893 se mai scria: „Doctor Popovici va fi condamnat şi va suferi aceeaşi soartă ca şi doctor Lucaciu şi atâţia alţi eminenţi patrioţi care plătesc cu închisoarea dragostea faţă de propria lor naţiune si ataşamentul de neînvins faţă de un sublim ideal de libertate şi independenţă naţională”. Se exprima, totodată, speranţa că Europa va înţelese că „a venit timpul să se rupă din linţoliul lugubru al dezolării ce acoperă pământul acestor fraţi, care, de altfel, de atâtea ori au

Condamnarea lui Aurel Popovici nu a fost de natură să-i descurajeze pe români, ci, dimpotrivă, i-a determinat să ducă lupta mai departe cu forțe sporite. Românii se hotărăsc să facă apel la bunele simțăminte ale împăratului. În acest scop, ei redactează un Memorandum, pe care 300 de delegați ai românilor din Transilvania urmează să-l prezinte lui Franz Iosif. Cei 300 de delegați în frunte cu avocatul Ioan Rațiu din Turda, pleacă la Viena, dar acolo Franz Iosif, cedând presiunilor maghiare, refuză să primească delegația. Plicul conținând Memorandum-ul românesc ajunge totuşi în mâinile împăratul, care, fără a-l deschide, îl trimite Ministrului de Interne ungur din acele vremuri, Hieronymyi Karoly, care la rândul său îl trimite mai departe, fără a-l deschide, Arhivei de Stat din Budapesta, spre păstrare.[1]

În modul acesta erau luate în considerare justele revendicări ale celor 3.000.000 români transilvăneni în liberala monarhie austro-ungară!

Printr-una din acele curioase împrejurări pe care le creează o soartă implacabilă, plicul „refuzat" al plângerilor româneşti a ajuns din nou în mâinile românilor după un sfert de veac, când armatele române au intrat victorioase în Budapesta — citadela orgoliului maghiar.

La reîntoarcerea în Transilvania, membrii delegației române au avut de suferit enorme vexațiuni. Mulți dintre ei au fost chiar victima unor agresiuni violente; casa d-lui Rațiu, preşedintele Partidului Național Român şi conducător al delegației de la Viena, a fost avariată, iar fruntaşul român abia a putut scăpa cu viață, refugiindu-se la Sibiu.[2]

Fiindu-le refuzat dreptul elementar de a petiționa, garantat în mod expres de Constituția pe care guvernanții de la

---

salvat de distrugerea barbarilor civilizația Occidentului" (Vezi şi D. Braharu, *Chestiunea română în Italia în timpul Memorandului,* Sibiu, 1942, p. 26-30).

1 Textul *Memorandum-ului* publicat de E. Brote, *op. cit.,* p. 240 — 269 (anexa 43); T. V. Păcățian, *op. cit.,* VII, p. 513 — 546; Vezi şi I. Moga, *Tribuniştii şi mişcarea memorandistă,* în „Gând românesc". 1934, nr. 5 p. 255-271.

2 G. Moroianu, *op. cit.,* p. 79. Vezi *Vandalismul de la Turda. Memoriile D-rei Felicia Rațiu,* Bucureşti, 1893 (Cu o prefață de I. C Drăgescu, Editată de Secția Olt a Ligii Culturale).

Budapesta o exhibau la orice ocazie — fiindu-le refuzată până şi cinstea de a li se citi, dacă nu şi rezolva, cererile lor, românii difuzau textul Memorandumu-lui în străinătate.

În fața procedeului, unic prin inechitatea lui, românii apelau la conştiința universală, nu spre a cere sprijin străinătății, ci pentru a aduce la cunoştința Europei civilizate, metodele de strigătoare intoleranță ale conducătorilor maghiari, care în străinătate se sforțau să treacă drept campioni ai libertății.

Procesul Memorandum-ului

Cedând presiunilor cercurilor şovine, guvernul ungar a deschis acțiune publică împotriva autorilor Memorandumului, adică a întregului comitet al Partidului Național Român, compus din 25 persoane. Erau traduşi, astfel, în fața Curții represive din Cluj, reprezentanții întregii populații din Transilvania. [1]

Pe banca acuzării stătea întregul popor roman din fosta provincie Dacia, rolul de acuzator revenind ungurilor încălcători ai acestei provincii. DIN ACUZATORI ÎNSĂ, UNGURII DEVENIRĂ, ÎN FATA ÎNTREGII LUMI CIVILIZATE ADEVĂRAȚI ACUZAȚI AI ACESTUI PROCES MONSTRUOS.

La 25 mai 189-l, jurații maghiari din Cluj îi condamnă pe fruntaşii români la pedepse variind între 8 luni şi 5 ani închisoare şi la amenzi imense pentru acea epocă.

Părintele Lucaciu, vajnic apărător al cauzei româneşti de dincolo de Carpați, şi care suferise până atunci mai multe condamnări pentru patriotica lui atitudine, a fost condamnat să ispăşească o pedeapsă de 5 ani închisoare.[2]

---

1 Vezi pe larg desfăşurarea procesului la T. V. Păcățian, *op. cit.,* VII, p. 659 — 672; Ioan P. Papp, *Procesul Memorandului românilor din Transilvania. Acte şi date,* I — II, Cluj, 1932—1933.

2 În urma cererii procurorului de a fi aspru pedepsiți, juriul a dictat următoarele pedepse; închisoarea de stat pentru Dr. Ioan Rațiu (2 ani), Gheorghe Pop de Băseşti (3 ani), Dr. D. P. Barcianu (2 ani şi jumătate), Nicolau Cristea (8 luni), Iuliu Coroianu (2 ani şi 8 luni). Patriciu Darbu (2 luni), Dr. Teodor Mihályi (2 ani şi jumătate), Aurel Suciu (1 an şi jumătate), Mihai Veliciu (2 ani). Rubin Patiția (2 ani şi jumătate), Gherasini Domide (2

Procesul şi severele condamnaţiuni care au fost aplicate românilor au stârnit un val de indignare în toate ţările din Apus.

Ce erau însă pedepsele aplicate fruntaşilor transilvăneni, faţă de condamnaţiunile pe care le-au aplicat UNGARIEI, spiritele luminate ale Occidentului Europei?...

Apusul protestează

Întreaga presă europeană se solidariza cu românii din Transilvania. Mitinguri de protest erau organizate în Anglia şi în Franţa.

Germania

Până şi unele dintre ziarele ce apăreau în Austria şi Germania se erijară în apărători ai cauzei româneşti.

„Neue Preussische Zeitung" din 6 mai 1891 scria despre acest proces politic, unic în felul lui, îndreptat împotriva unei întregi naţiuni: „toţi acei care cunosc starea de lucruri din Transilvania vor recunoaşte că acest proces nu va putea avea decât un singur rezultat, acela de a alimenta ura împotriva a tot ceea ce e maghiar şi de a pune în pericol existenţa însăşi a imperiului, căci toată lumea ştie că din cauza politicii brutale de maghiarizare, *ungurii sunt astăzi poporul cel mai urât din Europa Orientală"*.

Aşa se exprima presa germană.

Franţa

Presa franceză, îmbrăţişând cu căldură cauza poporului latin din răsăritul Europei, persecutat în chip despotic de unguri, stigmatiza, cu mai multă vehemenţă încă, metodele pe care le întronaseră ungurii în Transilvania cu scopul vădit de a transforma aspectul pur românesc al acestei provincii într-unul

---

ani şi jumătate), Dionisie Roman (8 luni), Septimiu Albini (2 ani şi jumătate), precum şi la plata sumei de 3.238 florini şi 63 creiţari (T. V. Păcăţian, *op. cit.,* VII, p. 670 — 671; Vezi şi I. Papp, *op. cit.,* II, p. 925).

unguresc.

„Procesul care se judecă actualmente de către juraţii din Cluj şi în care sunt implicaţi 25 membri ai Partidului Naţional Român, scrie Henri Rochefort în «L'Intransigeant», întrece cu adevărat toate limitele imaginabile ale inechităţii", iar în continuare, temutul polemist francez adăuga: „Crima acuzaţilor este următoarea: asupriţi, persecutaţi şi trataţi ca nişte fiare sălbatice *(bêtes fauves)* de către maghiari, românii din Transilvania au trimis delegaţi împăratului Austriei, suveranul lor, pentru a exprima doleanţele lor [...] Or, orgoliul unguresc nu admite ca românii exploataţi şi torturaţi de stăpânii lor neînduplecaţi să meargă să ceară ajutor şefului suprem al imperiului".[1]

„Procesul acesta, scria la rândul său ziarul «La libre parole» din 8 mai 1894, nu este în realitate decât un episod aproape epic al marii lupte între două naţionalităţi. Europa întreagă a răsunat de geamătul *(le gémissement)* lui Kossuth şi al prietenilor săi, apărători ai dreptăţii poporului ungar. Or, acest popor ungar împreună cu Kossuth şi cu prietenii săi, n-au încetat o clipă a fi cei mai sălbatici tirani *(les opresseurs les plus sauvages)* ai naţionalităţilor, asupra cărora au reuşit să-şi întindă mâna".[2]

În sfârşit, marele Clémenceau, în acea epocă directorul ziarului «La Justice», într-un articol epocal intitulat *Lupta raselor,* după ce trasează un viguros tablou al luptelor purtate de românii ardeleni împotriva tiraniei ungurilor, bazat pe o adâncă cunoaştere a stărilor de fapt din Transilvania şi cu

---

1 Vezi articolul directorului politic al ziarului «L'Intransigeant» din 13 mai 1894.

2 În continuare, în ziar se sublinia: „Este o monstruozitate existenţa acestui regat ungar care terorizează milioane de slavi şi de români cu o cruzime demnă de despotismul turcilor. Lipsiţi de drepturi politice, ei n-au pierdut niciodată curajul, n-au încetat să protesteze, să se adreseze justiţiei, să se ducă în închisori, să-şi apere cu orice preţ drepturile nefericitei lor naţionalităţi"(...). „Presa independentă se ocupă deja de soarta acestei naţionalităţi pe care ei se străduiesc să o asasineze lent" (...). „Românii rezistă ca Boemia, ca Polonia, ca Irlanda, ca Lorena şi Europa începe să privească soarta lor cu destulă simpatie, pentru ca să urmărească cu interes această luptă care este cu siguranţă una dintre cele mai eroice din istorie".

talentul care-l caracteriza, face un aspru rechizitor sistemului neomenos de guvernare al ungurilor.

„Prin dispoziții arbitrare, introduse în legea electorală, spune părintele de mai târziu al Victoriei, s-a ajuns a se priva românii de orice drept politic. Censul electoral este de 10 ori mai ridicat pentru românii din Transilvania, decât în restul Ungariei. Românii, care din cei 417 deputați câți numără Parlamentul, ar trebui să aibă proporțional 75 deputați. NU AU NICI UNUL SINGUR”.[1]

Cu privire la procesul în sine, Clémenceau declara în mod categoric: „Acest proces este o ruşine pentru libera națiune, ungară. Doctorul Rațiu şi prietenii săi vor putea fi condamnați, opinia europeană i-a achitat însă dinainte”[2]

Iată deci, cum acest proces politic menit, în intenția ungurilor, să arunce discreditul asupra românilor transilvăneni, s-a transformat într-o amară lecție politică pe care o primeau ungurii din partea străinătății.

Când severele condamnațiuni aplicate de către juriul ultra-şovin din Cluj fruntaşilor Partidului Național Român din Transilvania au fost cunoscute în străinătate, marele istoric francez Ernest Lavisse a trimis condamnaților următorul mesaj de simpatie: „Românilor, care pentru faptul de a fi revendicat drepturile naționalității româneşti au fost acuzați în mod nedrept şi nedrept condamnați, le trimit omagiul meu de admirațiune respectuoasă şi simpatia mea profundă, făcând urări calde pentru revanşa justiției şi a dreptului, ofensate în mod brutal în persoana lor. Această revanşă sper că va veni în curând şi sunt convins că ea va veni. Trăiască România!”[3]

Italia

Chiar şi în Italia, legată de Austro-Ungaria prin pactul Triplei Alianțe, s-au ridicat voci în favoarea condamnaților de la

---

1 Georges Clémenceau, *Lutte des races* în «La Justice». 12 mai 1894

2 Ibid.

3 V. A. Urechia, *Voci latine de la frați la frați,* Bucureşti, 1894, p. 34; G. Moroianu, *Recunoştința Ardealului către Liga Culturală şi vechiul Regat,* Cluj, 1922, p. 5.

Cluj.[1] Astfel, renumitul arheolog, profesorul Angelo de Gubernatis, scria la 22 iunie 1894: „Ungurii nu au meditat îndeajuns istoria. Ei n-au ținut seama de posibilitățile unei renaşteri. Au intrat în Europa ca un popor războinic de cuceritori şi au parvenit în cursul a secole de mizerie şi de barbarie, să aservească țărani care lucrau pământurile lor [...] Ungurii reclamă pentru ei toate libertățile şi cererile lor sunt demne de toată simpatia noastră, de tot respectul nostru, dar în acelaşi timp pretind privilegii nemaiauzite. Ei vor să fie stăpânii absoluți ai românilor şi vor ca românii să rămână servitorii lor. Aceasta nu mai este nici posibil, nici admisibil”.[2]

Făcând o incursiune în istoria veche a poporului român transilvănean, ilustrul profesor italian scrie: *„Îi socot pe români, drept adevărații supraviețuitori romanizați ai vechii Dacii.* Roma i-a civilizat. Acolo unde romanii i-au găsit, acolo ei au rămas şi dacii au dat lumii doi dintre cei mai buni împărați romani: Aurelian şi Probus. Ei erau amândoi români din Transilvania; prin ei românii au câştigat cu adevărat dreptul de cetate în lumea civilizată. Însăşi istoria ungurească posedă amintiri româneşti glorioase”.[3]

Angelo de Gubernatis termina articolul său cu aceste patetice cuvinte: *„ungurii nu trebuie să disprețuiască pe foştii stăpâni ai pământului; în secolul nostru nu se mai pot teroriza popoare întregi.* Opinia publică, care este adevăratul tribunal al justiției internaționale, vestejeşte tiranii şi îi condamnă la dispreț şi la izolare, iar izolarea înseamnă moarte”.[4]

Ziarul italian din Roma, „Il Diritto”, a publicat la rândul său mai multe articole asupra procesului Memorandum-ului. Citām din articolul apărut imediat după condamnarea D-lui Rațiu şi a celorlalți români, următorul fragment: „Această condamnare a reprezentanților naționali ai românilor din Transilvania pentru

---

1 Vezi D. Braharu, *op. cit.,* passim.

2 G. Moroianu, *op. cit.,* p. 169.

3 *Ibid.,* p. 170.

4 *Ibid.* În scrisoarea trimisă preşedintelui Ligii Culturale, V. A. Urechia, cunoscutul istoric italian menționa între altele: „Pentru că văd că sunt unii gata să interpreteze tăcerea mea prin teama de a nu displace ungurilor, vă scriu în grabă, pentru a vă spune că găsesc de-a dreptul monstruos ceea ce se petrece în Ungaria cu privire la români”.

faptul de a fi redactat «Memoranduin-ul» în favoarea nației lor, va produce în lumea civilizată o impresie de dezgust". „Maghiarii, continuă ziarul italian, care au dreptul să țină la prietenia Italiei, n-ar trebui să uite însă că românii sunt latini ca şi italienii şi că aceştia, în virtutea unei legi naturale şi de sânge, le datoresc afecțiune".[1]

---

1 *Ibid.,* p. 170—171. Solidaritatea opiniei publice italiene, a reprezentanților vieții politice de stat cu cauza românilor din Transilvania a cunoscut un moment important la 27 mai 1894 când deputatul radical Renato Imbriani a luat inițiativa unei interpelări în Camera Deputaților în care cerea să se precizeze... ce acțiune înțelege guvernul (italian — n.n.) să înceapă pentru a susține şi apăra drepturile naționale călcate în picioare ale popoarelor latine din Austro-Ungaria". Propunerea lui Imbriani de a trimite Parlamentului român o moțiune „de simpatie pentru popoarele care luptă şi sufăr pentru independența lor şi pentru comuna noastră naționalitate latină", a fost subscrisă de 227 deputați. În această moțiune se arată că Parlamentul italian „exprimă călduroase simpatii față de poporul român care luptă în mod atât de nobil pentru apărarea independenței sale" („Lupta națională", Brăila, nr. 44, 18 decembrie 1894). În seara aceleiaşi zile, peste 20.000 locuitori ai Romei au participat: la o mare demonstrație de solidaritate cu românii, scandând lozincile: „Trăiască Italia!", „Trăiască România şi românii subjugați!" (G. Moroianu, *Luptele de emancipare ale rumânilor din Ardeal în lumina europeană,* Bucureşti, 1929, p. 25).

Unul dintre susținătorii inițiativei lui Imbriani, Attilio Begey, fruntaş al baroului din Roma, în articolul *Pro Transilvania* scria cu acest prilej: „El (R. Imbriani — n.n.) a avut dreptate. Această simpatie se cuvine românilor din Transilvania din partea tuturor popoarelor libere, dar mai ales din partea Italiei pentru că italică este originea acestui popor, italic graiul său şi deci italic trebuie să fie şi cel mai puternic sprijin moral pentru cauza lor". Iar în încheiere, juristul italian adăuga profetic: „Salutăm deci cu simpatie pe frații noştri din Transilvania, salutăm pe condamnații de astăzi de la Cluj, cu urarea ca să fie biruitorii de mâine, de la Alba Iulia" (V. A. Urechia, *op. cit.,* p. 145—146).

În acelaşi an, profesorul şi publicistul Roberto Fava participa la procesul de la Cluj şi publica la întoarcere lucrarea *Ricordi Romeni. Note di un viaggio in Transilvania e in Romania,* Parma, 1894, demascând politica de asuprire națională a autorităților austro-ungare şi subliniind dreptatea cauzei românilor din Transilvania, care „luptă cu înverşunată disperare pentru drepturile lor naționale şi ocupă, prin importanța lor numerică şi intelectuală, cât şi prin spiritul lor de sacrificiu, primul loc între celelalte naționalități din Ungaria" Aceşti bravi campioni ai rasei latine — preciza profesorul italian — descendenți direcți ai coloniştilor aduşi de Traian în Dacia, au fost veacuri de-a rândul bastionul şi scutul bătrânei Europe, pe care au apărat-o cu piepturile lor în calea tuturor invaziilor barbare. Zeloşi

Anglia

În Anglia, unde fostul subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor străine din cabinetul Gladstone, Lordul Edmund Fitzmaurice, scria în 1S90 că: „atitudinea de provocare a minorității maghiare în contra românilor poate da naştere, dintr-un moment în altul, la tulburări sângeroase, cu urmări incalculabile" şi că: „ungurii urmăresc o politică violentă şi oarbă în contra naționalităților supuse Coroanei ungare şi în

---

apărători ai drepturilor lor şi ai propriei independențe, ei au rezistat totdeauna cu cel mai mare eroism contra tuturor încercărilor făcute pentru a le distruge existența națională" (...) „Lungile suferințe n-au făcut altceva decât au cimentat tot mai mult şi au întărit în ei tenacitatea şi vitalitatea lor deosebită, care îşi află o vie expresie în cele două maxime populare ale lor: *Apa trece, pietrele rămân* şi *Românul nu piere* (Il Rumeno non perisce)"... Impresionat profund de atmosfera procesului de la Cluj, Roberto Fava mărturisea... „Îmi voi aminti toată viața mea ziua de 7 mai când s-a început procesul Memorandului: mulțimea imensă (aproape 20.000 români veniți din toate părțile —n.n.), care-i însoțea de la hotel «Ungaria» la localul Tribunalului, cu strigăte de *Să trăiască!* pe membrii Comitetului Național (...) femeile îngenunchind pe pământ şi implorând cu mâinile împreunate, de la Dumnezeu, redarea patriei apăsate"...

Identificându-se deplin cu cauza românilor — „cea mai sfântă dintre cauze" — Roberto Fava nota: „Istoria, dreptul public, aspirațiile naționale, argumentele etnologice şi etnografice, vocea conştiinței (...) strigă la urechea Europei adormite că e timpul acum să smulgă legendarul văl de jale care acoperă pământul acelor scumpi şi iubiți frați ai noştri". Încrezător în victoria idealului românilor, R. Fava îşi şi imagina „acea zi splendidă a unirii naționale a tuturor românilor; şi dacă aceasta este pentru moment o simplă viziune, mâine ea va fi o realitate... Pentru a pregăti ziua aceea — preciza el — trebuie sforțarea tuturor şi toți trebuie sa lucrăm... trebuie să înălțăm un strigăt al tuturor popoarelor" (Vezi şi D. Braharu, *op. cit.,* p. 26 — 30).

În acelaşi timp, marele poet italian Giosuè Carducci, laureat al Premiului Nobel în 1906, adresa condamnaților de la Cluj călduroase cuvinte de îmbărbătare: „Românilor de dincoace de Carpați, de lângă Columna lui Traian, un salut pentru credința lor în viața nemuritoare a rasei noastre" („Ai Romani d'altre i Carpazi, da piè della Colonna Traiana, un salute per la fede nella vita immortale di nostra gente") (Biblioteca „V. A. Urechia" fond Scrisori de solidaritate ale personalităților europene cu cauza națională a românilor, adresate lui V. A. Urechia, în anul 1894; cf. şi Articole decupate din ziare străine, Mapa II).

contra românilor în special”,[1] în Anglia, cu ocazia judecării procesului de la Cluj, a fost organizată la Universitatea din Oxford o manifestație de simpatie, în favoarea românilor clin Transilvania, la care au luat parte savanți, profesori iluştri, oameni de litere şi numeroşi studenți ai faimoasei universități engleze.

Renumitul filolog şi romantist englez W.R. Morphill, care prezida întrunirea, într-un discurs de o înaltă ținută, a cerut concetățenilor săi să sc alăture cu simpatie cauzei „unei nații plină de viață, energică şi muncitoare, care nu cere decât să fie un element de cultură în sânul marii familii europene”.[2]

---

1 *Ibid.,* p. 82. Iată ce scria în anul 1890. În „Pall Mall Gazette” din Londra, lordul Edmund Fitzmaurice, fost subsecretar de stat la Ministerul britanic al afacerilor străine în guvernul Gladstone (1882—1885) şi, apoi, ministru în guvernele Bannermann şi Asquith: „Ungurii urmăresc o politică violentă şi oarbă față de naționalitățile supuse Coroanei ungare si îndeosebi împotriva românilor. Această politică imprudentă şi cu consecințe fatale a mers atât de departe incit nu ezit să afirm, la nevoie pot chiar să dovedesc, că dacă sunt pericole pentru Tripla Alianță şi pentru pacea europeană, ele sunt în Transilvania, unde atitudinea provocatoare a minorităților maghiare (desigur omul politic britanic se referă la clasele dominante — n.n.) împotriva românilor poate să provoace dintr-o zi în alta tulburări sângeroase cu rezultate incalculabile” (Vezi şi G. Moroianu, *Legăturile noastre cu Anglia. Scurtă privire asupra legăturilor anglo-române şi asupra propagandei noastre în Englitera din trecutul îndepărtat până astăzi.* Cluj, 1923, p. 21-29).

Simpatizant statornic al cauzei româneşti, lordul Fitzmaurice a acordat lui George Moroianu un interviu publicat în «L’Independence Beige» din 22 ianuarie 1894, în care îşi exprima regretul față de spiritul intolerant al autorităților maghiare asupritoare şi dezavua politica lor de deznaționalizare şi maghiarizare a poporului român *[Ibid.,* p. 24).

2 G. Moroianu, *Les luttes des Roumains transylvains pour la liberté et l’opinion europeénne (Episodes et souvenirs),* Paris 1933, p. 89—90. În cadrul unui mare miting de protest împotriva abuzurilor autorităților austro-ungare, organizat la 5 martie 1894 în palatul Universității din Oxford, împodobit cu 90 metri de tricolor românesc, profesorul W. R. Morphill a rostit în fața sutelor de studenți şi profesori participanți un vibrant discurs de solidarizare cu cauza românilor transilvăneni. Scurt timp după aceasta, el transmitea doctorului Ioan Rațiu încurajări, şi-şi exprima admirația pentru lupta dreaptă a românilor transilvăneni, asigurându-i, totodată, de simpatia şi sprijinul opiniei publice engleze: „Admirăm devotamentul dumneavoastră pentru viața națională. Vă dorim curaj şi succes desăvârşit, că simpatia bărbaților noştri celor mai luminați nu vă va lipsi”.

Declarația lui Rațiu

Nu putem încheia acest capitol închinat procesului memorabil, care s-a dezbătut în vara anului 1894 în fața Curții cu Juri de la Cluj, fără a cita câteva fragmente din viguroasa şi atât de demna declarațiune pe care şeful Partidului Național Român, Doctorul I. Rațiu, a citit-o în fața juraților maghiari, care aveau să hotărască asupra soartei conducătorilor românismului ardelean.[1]

Dacă în arhivele prăfuite ale Justiției maghiare de la sfârşitul secolului trecut, rechizitoriul procurorului constituia actul de acuzare al procesului, ÎN FAȚA ISTORIEI ÎNSĂ, ADEVĂRATUL ACT DE ACUZARE ÎL CONSTITUIE DECLARAȚIUNEA D-RULUI RAȚIU.

„Ceea ce ne-a forțat pe noi şi întregul popor român să publicăm şi să difuzăm Memorandum-ul nostru, declara D-rul Rațiu, este faptul că atât legislația ungară cât şi guvernul ungar ne-au convins în mod ferm că niciodată nu vom putea aştepta de la ei Dreptatea. Zadarnice au fost promisiunile de a se respecta drepturile noastre naționale, promisiuni ce ne-au fost făcute în diverse rânduri şi în mod solemn, în zadar am încercat noi toate formele şi căile legale. În zadar ne-am adresat tuturor autorităților competente. Exclusivismul de rasă a declarat război de exterminare limbii noastre şi naționalității noastre. Nu ne mai rămânea decât o singură cale: de a ne adresa Capului Statului şi opiniei lumii civilizate”.

Şi Rațiu continua:

„Ceea ce se discută azi în fața juraților este însăşi existența poporului român! Or, existența unui popor nu se discută, ea se afirmă!”[2]

Lipsiți de sacrul drept al apărării, grație metodelor inchizitoriale aplicate de Preşedintele Curții cu Juri, Szentkereszty, luptătorii români pentru respectarea naționalității lor, s-au adresat Curții cu Juri prin glasul lui

---

1 E. Brote, *op. cit.,* p. 316 —318 (anexa 50); T. V. Păcățian, *op. cit.,* VII, p. 666-669.

2 E. Brote, *op. cit.,* p. 316 (anexa 50); T. V. Păcățian, *op. cit.,* VII, p. 668.

Rațiu, cu aceste cuvinte de o ținută impunătoare: „Nu ne cereți deci ca să ne facem complicii acestui simulacru de proces, încercând din partea noastră să facem un simulacru de apărare. Prin violențe şi prin insulte ați forțat apărătorii noştri să plece. Prin presă ați excitat contra noastră şi contra întregului popor român, opinia publică maghiară, reprezentată prin juriul din Cluj. Am fost chiar violentați aici, după cum am fost terorizați azi şi întotdeauna, dar mai ales după ce am denunțat lumii civilizate vexațiunile pe care le îndurăm. Cum poate fi deci vorba de judecată, de apărare, în sensul juridic al acestor cuvinte?! Nu! Faceți ce vă place. Sunteți stăpâni ai persoanei noastre fizice. Dar ceea ce vă scapă este conştiința noastră care este conştiința națională a poporului român!”[1]

---

1 E. Brote, *op. cit.,* p. 317 (anexa 50); T. V. Păcățian, *op. cit.,* VII, p. 669. Iată în întregime declarația dr. Ioan Rațiu, 23 mai 1894, în fața juriului întrunit în a XVI-a şedință:

„Onorabilă Curte, domnilor jurați! Memorandul, pentru a cărui publicare şi răspândire suntem traşi ca nişte făcători de rele înaintea acestei bare judecătoreşti, nu cuprinde, precum v-ați putut convinge, decât gravaminele poporului român, care ne-a trimis pe noi, ca să cerem scutul tronului pentru drepturile lui nesocotite şi călcate în picioare.

Ceea ce ne-a silit pe noi şi pe întregul popor român să facem acest demers este faptul, că atât legislațiunea, cât şi guvernul, ne-a dus la convingerea nestrămutată, că în fața lor pentru noi vorbă de dreptate nu poate fi.

În zadar au fost toate promisiunile ce s-au dat în repețite rânduri pentru respectarea drepturilor noastre naționale!

În zadar am încercat toate formele şi mijloacele legale!

În zadar ne-am plâns la toți factorii competenți ai statului!

Exclusivismul de rasă a declarat răsboi de exterminare a limbii şi naționalității noastre.

Nu ne mai rămăsese dar decât această singură cale a apelului la factorul suprem al statului şi la opiniunea publică a lumii civilizate.

Față cu acest act, care nu conține decât curatul adevăr şi este icoana credincioasă a suferințelor şi nedreptăților seculare ce le îndură poporul român din Transilvania şi Ungaria, trebuia ca regimul, ori să se desvinovățească, ori să se răsbune.

Desvinovățirea nu era cu putință — a ales calea răsbunării!

Ne-a împiedicat să ajungem la tron, şi acum ne supune judecății acelora, contra cărora ne-am plâns.

Ceea ce discutăm aici, domnilor, este însăşi existența poporului român.

Existența unui popor însă nu se discută — se afirmă.

De aceea nu ne e în gând să venim înaintea D-Voastră să dovedim, că

Este lesne de imaginat cât de puternică a fost surescitarea pe care a provocat-o în rândurile transilvănenilor români verdictul Curții cu Juri din Cluj, judecând după profunda

---

avem dreptul la existență.

Într-o asemenea chestiune nu ne putem apăra în fața D-Voastră nu putem decât să acuzăm în fața lumii civilizate sistemul asupritor care tinde să ne răpească ceea ce un popor are mai scump: legea şi limba!

De aceea nu mai suntem aici acuzați — suntem acuzatori.

Ca persoane nu avem ce căuta înaintea acestei curți cu jurați fiindcă noi am lucrat numai ca mandatari ai poporului român, şi un popor întreg nu se poate trage la bara judecătorească.

Plângerile poporului român nu pot fi judecate de un juriu exclusiv maghiar, care este şi judecător şi parte.

De aceea nu este de demnitatea poporului român de a se apăra în fața juriului din Cluj.

Într'adevăr aceasta e o chestiune politică şi de stat, care rezultă dintr-un proces secular. De judecată dar nu poate fi vorba! Ne puteți osândi ca indivizi, nu ne puteți judeca ca mandatari ai poporului.

De altfel ați înțeles şi D-Voastră, că aici nu poate fi vorba de drept, ci numai de forță. Lucrul acesta nici nu ați mai încercat să-l ascundeți, căci ați nesocotit până şi formele legale cele mai elementare, cari se observă chiar pentru criminali înaintea curților cu jurați. Lumea va auzi cu uimire, că s-au putut judeca nişte oameni de către o instanță judecătorească, fără ca să poată avea măcar apărători. Ați proclamat sus şi tare, că forța biruie dreptul şi nici că ați căutat să mascați în fața lumii aceea ce nu mai e judecată, ci executare.

Să nu ne cereți dar nouă să ne facem complici în acest simulacru de proces, încercând să facem din partea noastră un simulacru de apărare. Au fost siliți prin violență şi insulte apărătorii noştri să se depărteze. S-a agitat prin presă opinia publică maghiară reprezentată prin juriul din Cluj, în contra noastră şi a întregului popor român. Am fost violentați şi aici şi am fost terorizați totdeauna, cum suntem terorizați în toate de când am denunțat lumii civilizate asupririle ce le îndurăm. Mai poate fi dar vorba aici de judecată, de apărare în înțelesul juridic? Nu! Faceți ce vreți. Nevinovați suntem, dar D-Voastră sunteți stăpâni pe individualitatea noastră fizică, nu însă şi pe conştiința noastră, care în această cauză este conştiința națională a poporului român. Nu sunteți D-Voastră competenți să ne judecați, ci este un alt tribunal, mai mare, mai luminat şi desigur mai nepărtinitor care ne va judeca pe toți: e tribunalul lumii civilizate, care vă va osândi odată mai mult şi mai aspru decât v-a osândit până acum.

Prin spiritul de intoleranță, printr-un fanatism de rasă fără seamăn In Europa, osândindu-ne, veți isbuti numai ca să dovediți lumii, că maghiarii sunt o notă discordantă în concertul civilizațiunei. Declar prin urmare, în numele meu şi al colegilor mei acuzați, că pentru cuvintele arătate nu ne putem apăra” (T. V. Păcățian, *op. cit.,* VII, p. 668 — 669).

impresie pe care acest verdict a produs-o în țările îndepărtate din Occidentul Europei.

Temându-se de o reacție din partea atât de asupritei națiuni române, ungurii au sporit mai mult încă măsurile de opresiune, întărind în acelaşi timp aparatul polițienesc, pentru a împiedica şi la nevoie a înăbuşi în faşă orice încercare de cucerire a libertății naționale româneşti.[1]

Neavând posibilitatea de a dezvălui opiniei publice de la tribuna Parlamentului starea de inferioritate manifestă în care se zbătea marea masă a poporului român, şi aceasta din cauza greşitei politici de pasivitate şi de abstențiune, strânşi în cercul de fier al măsurilor extrem de riguroase privitoare la represiunea polițienească, măsuri care paralizau orice tentativă de manifestare colectivă, românilor nu le mai rămânea decât calea protestelor şi a revendicărilor prin presă. Au fost însă suficiente primele manifestări româneşti pe acest tărâm, pentru ca imediat ungurii „liberali” să dezlănțuiască o acțiune violentă, menită să înăbuşe orice veleitate de afirmare națională pe calea presei. Atât de grele erau condițiile de existență ale unei gazete româneşti în Transilvania, încât românii s-au văzut nevoiți să facă să apară ziarele lor la Arad (din punct de vedere administrativ unguresc Aradul făcea parte din Ungaria şi nu din Transilvania) şi chiar... la Budapesta.

Teroarea dezlănțuită împotriva ziariştilor care aveau curajul să proclame fățiş revendicările româneşti de libertate şi de egalitate socială, era însă atât de violentă, încât ea era de natură să descurajeze pe foarte mulți intelectuali, bine intenționați, îndemnându-i să renunțe la exprimarea prin presă a durerilor poporului român.

Teroarea n-a reuşit însă să înăbuşe cu desăvârşire strigătul de revoltă al românilor împotriva nedreptății care dura de un mileniu.

---

1 Teama autorităților din Austro-Ungaria de o eventuală ridicare la luptă a românilor din Transilvania este confirmată de declarațiile făcute de Hieronymyi, ministrul de interne şi de G. Wekerle, primul ministru al Ungariei, prin care cer românilor „să conlucreze cu noi (= ungurii — n.n.) la consolidarea națiunii şi înflorirea patriei”, publicate de E. Brote, *op. cit.,* p. 330 — 335 (anexele 54 — 55), după „Pester Lloyd”, din 20 iulie 1894, şi „Neue freie Presse”, din 6 august 1894.

Dovada ne-o face numărul din ce în ce mai mare de condamnări pentru delicte de presă şi delicte politice, la care au fost supuşi românii transilvăneni cu începere de la 1884. Prin graţia Curţilor cu Juri şi a tribunalelor ungureşti, 107 români au fost condamnaţi să ispăşească 63 de ani închisoare în deceniul de la 1884—1894.[1] Ei nu s-au descurajat însă, şi au continuat să proclame dreptul la o viaţă liberă a congenerilor lor. Alte 255 condamnări, de data aceasta întrunind 134 ani închisoare, au venit să confirme teroarea şi să înăbuşe revolta în deceniul care a urmat.[2]

Odată porniţi pe povârnişul patimilor oarbe, nimic nu-i mai putea opri pe unguri de la nefasta lor operă de împilare, închisorile gemeau de deţinuţi politici români, care erau trataţi la fel cu cei mai odioşi criminali de drept comun.

Iată ce scria Felix Leseur în «La République Française» din 22 iulie 1893, cu privire la regimul pe care ungurii îl aplicau în închisoare marelui patriot român Vasile Lucaciu: „Dl Lucaciu, acest nobil patriot a cărui unică crimă este aceea de a lupta fără preget pentru libertăţile Transilvaniei româneşti, şi care a fost condamnat pentru acest fapt, de către tribunalele din Seghedin şi din Satu Mare, la închisoare politică, îşi ispăşeşte pedeapsa într-o «carcero duro» din Satu Mare. Printr-un rafinament al cruzimii, el a fost închis în aceeaşi celulă cu un criminal de drept comun, condamnat la 30 ani închisoare, pentru asasinat”.[3]

---

1 E. Brote, *op. cit.,* p. 415 — 445. Numai la Curtea cu juraţi din Cluj, între 1885—1894, s-au judecat 50 procese de presă „în care au fost condamnate vreo jumătate de sută de persoane, la mai bine de 50 de ani închisoare şi 10.000 florini amendă” (Eugen Brote, *Die Rumänische Frage in Siebenbürgen und Ungarn,* p. 90).

2 Istoricul I. Lupaş, referindu-se la procesele intentate românilor scria: „Numai în răstimpul din aprilie 1906 până în august 1908 mai mulţi publicişti şi conducători politici ai românilor ardeleni au fost osândiţi Ia 124 ani, 6 luni şi 27 zile temniţă de stat, iar suma totală a amenzilor în bani a depăşit cifra de 200.000 coroane aur” (I. Lupaş, *Istoria Unirii românilor,* Bucureşti, 1937, p. 339).

3 Vezi articolul *Magyars et non magyars,* în «La République Française» din 22 iulie 1893, unde, în continuare, se scrie: „I se serveşte o mâncare atât de rea din care el nu mănâncă decât pâinea, şi starea lui este aşa de lamentabilă încât episcopul ungur din Satu Mare, monseniorul Meszhery,

După ce descrie toate chinurile la care în mod voit era supus părintele Lucaciu în celula sa, Leseur îşi termină articolul cu strigătul de revoltă care era şi acela al întregii Europe civilizate: „Şi această sălbăticie se petrece în centrul Europei noastre civilizate!”... al acelei Europe pe care ungurii se cred predestinați a o stăpâni în virtutea unei misiuni divine!...[1]

De la Menotti Garibaldi la Dl Horváth

Chiar şi cei mai sinceri prieteni ai Ungariei nu şi-au putut stăpâni revolta împotriva barbariilor comise în Transilvania de urmaşii lui Árpád.

Cu ocazia Congresului Internațional al Păcii de la Roma (1891), Menotti Garibaldi, fiul lui Giuseppe Garibaldi, eroul național al Italiei, îl apostrofează pe deputatul ungur Pulzsky, cu următoarele cuvinte, care şi-au păstrat actualitatea şi în deceniile care au urmat şi din nefericire îşi mai păstrează şi astăzi o tristă actualitate: „Tatăl meu a simpatizat cauza ungurilor şi a susținut-o crezând că ungurii vor da un bun exemplu de liberalism. Dar *ungurii nu sunt demni de simpatia Italiei, pentru că ei asupresc în chipul cel mai barbar trei milioane frați de-ai noştri”*.[2]

Dl Horváth, în opusculul său polemic, destinat desigur în intenția sa să răstoarne masiva construcție a lui Seton-Watson închinată istoriei românilor, la fel cu toți ceilalți concetățeni ai săi care s-au ocupat de problema transilvăneană, omite cu bună ştiință să vorbească de nesfârşita serie de prigoniri exercitate de unguri împotriva românilor din Transilvania, şi pe care înşişi prietenii Ungariei le-au taxat drept „acte barbare”. Cu acea lipsă de abilitate şi de scrupule caracteristică lucrărilor

---

cumnatul lui Kossuth, impresionat de neomenia autorităților maghiare, a cerut autorizația de a trimite alimente prizonierului. Ministrul Justiției nu numai că a refuzat episcopului categoric această autorizație, dar a dat ordin ca doctorul Lucaciu să fie supus regimului celui mai sever din închisoare. Şi asta nu este totul. Domnul Lucaciu suferă de febră provocată de aerul pestilențial din celulă. Medicul penitenciarului a cerut un tratament mai îngăduitor pentru bolnav, dar el s-a izbit de un refuz brutal”.

1 *Ibid.*

2 G. Moroianu, *op. cit.,* p. 104.

propagandistice, autorul polemicii cu Seton-Watson are curajul de a-i acuza pe români... că nu s-au resemnat cu soarta, pe care le-o creaseră ungurii, invadatori ai pământului fostei provincii Dacia.

Acelaşi domn Horváth, ca şi mulţi alţi publicişti unguri contemporani, fără a nega atrocităţile pe care guvernanţii de la Budapesta le-au comis asupra românilor transilvăneni la sfârşitul secolului trecut, încearcă să disculpe oarecum pe autorii flagrantelor injustiţii, acuzându-i pe românii liberi de dincoace de Carpaţi, de a fi dus o politică de subminare a monarhiei austro-ungare.

Profesorii de la Budapesta acuză guvernele de la Bucureşti şi pe regele Carol I, în special, de a fi încercat să producă „separarea Transilvaniei de Ungaria" (These concentric Rumanian attacks were all directed against the Magyars, and their object was to separate Transylvania gradually from the Hungarian Crown).[1]

Nimic mai inexact — nimic mai fals.

Cel mai superficial cunoscător al politicii externe pe care a dus-o regele Carol I, de la întemeierea regatului în 1881 şi până la izbucnirea războiului mondial, adică până la moartea sa, ştie cât de legat era monarhul României[2], prinţ de Hohenzollern, de Puterile Centrale.

Dl Horváth[3], ca şi toţi ceilalţi scriitori unguri contemporani, ştie prea bine că românii au fost puşi de multe ori în situaţiunea de a se dezinteresa oficial de revendicările fraţilor lor din Ungaria, pentru a salva interesele superioare de stat ale Regatului României.

Pentru a menţine bunele relaţii cu monarhia austro-ungară, politicienii români nu o dată au fost nevoiţi să înăbuşe în ei

---

1 Horváth Eugene, *Transylvania and the history of the Rumanians. A reply to Professor R. W. Seton-Watson,* Budapest, 1935, p. 76.

2 În timpul procesului *Memorandului,* Kálnoky, ministrul de externe austro-ungar, învinuia pe fruntaşii memorandişti Raţiu, Lucaciu, Coroianu, Brote ş.a. că întreţin legături cu regele şi oamenii politici din România (Biblioteca Academiei Române, secţia manuscrise, fond Gh. Cantacuzino, mr. 88674).

3 Horváth Eugene, *op. cit.,* p. 76.

glasul inimii, spre a-l face auzit numai pe acela al rațiunii.[1] Opinia publică din România, pe care considerațiunile de politică externă nu o puteau opri de a se solidariza cu suferințele românilor de peste munți[2], s-a aflat de multe ori,

---

1 Semnificativ în acest sens este raportul lui M. d'Serstevens, diplomat la Legația Belgiei din Bucureşti, care, referindu-se la conduita guvernului român în timpul procesului de la Cluj, transmitea următoarele: „Guvernul român nu s-a îndepărtat de la linia de conduită pe care a adoptat-o de a se abține de la orice fel de ingerință în treburile Transilvaniei. El doreşte să mențină relații amicale cu Austro-Ungaria. Totuşi, curentul de simpatie care se manifestă în rândurile populației româneşti în favoarea fraților lor transilvăneni oprimați este atât de accentuat, încât guvernul de la Bucureşti nu a crezut până în prezent să poată reprima orice agitație". (Arh. St. Bucureşti, Colecția microfilme Belgia, rola 39, c. 193—196. Le Ministére des Affaires Étrangères et du Commerce Extérieur. Corespondence politique. Legations, vol. 9, doc. 94 lb. franceză).

2 Iată, de pildă, ce raporta ministrul plenipotențiar al Italiei la Bucureşti, Curto Passi, imediat după pronunțarea sentinței în procesul memorandiştilor de la Cluj: „Sentința, pronunțată de Colegiul de judecată a exasperat populația. A doua zi după pronunțarea sentinței, numeroase grupuri de studenți au străbătut principalele străzi ale oraşului proslăvind pe frații de peste munți" (Arh. St. Bucureşti, Colecția microfilme Italia, rola 22, c. 839—842). Doi ani mai devreme, în 1892, secretarul legației Turciei din Bucureşti, Kara Theodory, raporta ministrului de externe Said Paşa următoarele: „Cert este că agitația în favoarea românilor din Ungaria şi Transilvania, care durează deja de mai mulți ani, a sfârşit prin a lua un caracter acerb şi foarte violent şi ceea ce este mai grav e că la ora actuală personalități oficiale, magistrați, deputați nu se feresc să discute şi să înfiereze sus şi tare uneltirile maghiare (...). S-au ținut diferite mitinguri în aproape toate oraşele importante ale României. La Bucureşti, studenții pregătiseră o manifestație „demonstrativă" pentru după-amiaza zilei de duminică, 14/26 (iulie 1892, n.n.) care coincidea cu înmormântarea lui Dimitrie Brătianu, liderul Partidului Național-Liberal (...). Sediul legației Austro-Ungariei continuă să fie păzit de numeroşi sergenți ai oraşului şi, într-adevăr, se veghează ca în oraş să domnească cea mai mare ordine şi ca nimic să nu poată tulbura bunele raporturi ale guvernului român cu cel al Austro-Ungariei. După cum am avut onoarea să raportez în alte ocazii, atitudinea ungurilor şi duritățile lor față de românii din Transilvania au generat de mai multă vreme în Regat un sentiment de durere şi de profundă simpatie pentru frații de dincolo de Carpați şi au provocat agitații îndeosebi în rândul tineretului liceal şi universitar. Ultimele incidente de la Cluj şi Turda au rupt orice îngrădire şi sunt regretabile manifestațiile ostile monarhiei austro-ungare. Ieri, cu toate măsurile preventive ale autorităților, studenții de la Iaşi au pătruns în curtea Consulatului imperial şi regal pentru a da citire şi a afişa pe pereții acestei reprezentanțe un protest

din această cauză, în conflict direct cu guvernele de la Bucureşti.

Un episod din viața politică românească din epoca procesului Memorandum-ului este întru totul edificator în această privință.

În momentul în care furia ungurilor s-a dezlănțuit năvalnică împotriva națiunii române din Ungaria, era la guvern în România, Partidul Conservator, sub preşedinția lui Catargi. Conform liniei de conduită pe care şi-o impuseseră toate guvernele regelui Carol I (după intrarea României în Tripla Alianță — n.n.), guvernul lui Catargi s-a ferit să intervină în procesul care se dezbătea la Cluj, ferindu-se totodată să ia atitudine în fața condamnărilor aspre pronunțate de Curtea cu Juri din acel oraş. Partidul Liberal a atacat vehement guvernul conservator pentru indiferența pe care a manifestat-o cu privire la soarta congenerilor lor din Transilvania.[1] A fost, însă, suficient ca Partidul Liberal să preia frâiele guvernării, pentru ca el să se integreze în linia politică a predecesorilor lor, atât de aspru criticați odinioară. Mai mult însă, Dimitrie Sturdza, şeful Partidului Național Liberal şi preşedinte al Consiliului de Miniştri a fost pus în situația de a retracta, într-un discurs ținut la Iaşi[2], atacurile sale împotriva Austro-Ungariei, fapt care a determinat presa din acele vremuri să-l acuze de conivență cu guvernul ungar al lui Bánffy.

---

injurios şi amenințător împotriva barbarilor maghiari” (Arh. St. Bucureşti, Colecția microfilme Turcia, rola 22, c. 867 — 869).

La 4 iunie 1894 a avut loc la Bucureşti un mare miting de protest, prilej cu care 423.837 persoane au semnat un manifest-apel adresat opiniei publice europene prin care se demasca politica de deznaționalizare a românilor din monarhia austro-ungară *(An das Forum Europas. Ausruf des am* 4. *Juni 1894 zu Bukarest abgehaltenen National Meeting's der Bürger des Kgr. Rumäniens în Angelegenheit der rumänischen Frage în Ungarn und Siebenbürgen,* Bucureşti, 1894).

1 Vezi Discursul lui D. A. Sturdza, preşedintele Partidului Național Liberal, rostit în Senat la 27 nov. 1893 (E. Brote, *op. cit.,* p. 274 — 287 (anexa 46).

2 Vezi Discursul rostit la Iaşi de D. A. Sturdza la 13 oct. 1895, în „Voința națională”. Bucureşti, XXI (1895), nr. 2363 (19 octombrie), p. 2; „Lupta”, an XII, nr. 2699, 20 oct. 1895.

Regele Carol I şi românii ardeleni

Sufletul acestei politici de apropiere de Austro-Ungaria (de care România era, de altfel, legată printr-un tratat formal de alianță militară) era însuşi regele Carol I, a cărui atitudine de loialism față de Puterile Centrale s-a manifestat şi în faimosul Consiliu de Coroană din 3 august 1914, când, împotriva voinței exprimate de rege. România s-a declarat neutră.[1]

„S-a afirmat de multe ori, zice dl George I. Brătianu în *Politica externă a regelui Carol I,* că această discuție dramatică (din Consiliul de Coroană), a creat pentru regele Carol un veritabil caz de conştiință şi că hotărârea Consiliului de Coroană a grăbit sfârşitul său.[2]

Cum se poate, deci, susține, cu bună credință că România şi în special că regele ei, Carol I de Hohenzollern, au subminat bazele monarhiei austro-ungare prin sprijinul acordat naționalității româneşti asuprite din Transilvania?...[3]

---

1 Alexandru Marghiloman, *Note politice* 1897-1924, vol. I (1897-1915), Bucureşti. 1927, p. 230; „Adevărul", 25 dec. 1932.

2 G. I. Brătianu, La politique extérieure du roi Charles Ier de Roumanie, Bucureşti, 1940, p. 37.

3 Ca Hohenzollern, regele Carol I a militat desigur pentru apropierea României de Germania, dar, ca şef al statului roman, el nu a cutezat să nesocotească interesele naționale, să împiedice procesul obiectiv de formare a statului național unitar roman. Teodor Mihályi în amintirile sale arată că însuşi regele Carol I „în dorința lui de a asigura o mai bună soartă romanilor din Transilvania", le-a sugerat să inițieze acțiunea din 1892; cert este însă că în cadrul întâlnirii din 9/10 august 1895 în stațiunea balneară de la Ischl cu împăratul Franz Iosif, suveranul României „a cerut cu acest prilej eliberarea deținuților politici condamnați în procesul Memorandului" (Vezi T. Mihályi, *Amintiri politice despre Unire,* în revista „Generația Unirii", Bucureşti, nr. 3, 20 iunie 1929). Acelaşi fruntaş politic transilvănean mărturisea că într-una din cele 22 de audiențe avute la Carol I, acesta şi-a exprimat convingerea sa intimă că Transilvania se va alipi într-o zi la Romania, prin izbânda principiilor de dreptate" şi că la sfârşitul audienței i-a oferit o fotografie cu o dedicație care sintetiza programul său politic privind Transilvania: *„răbdare şi încredere" (Ibid.).*

Pentru preocuparea constantă a regelui Carol I față de soarta românilor din Transilvania semnificativă este declarația făcută ministrului de finanțe al Franței, aflat în vizită la Bucureşti, în 1903: „Nu putem să ne dezinteresăm de soarta a trei milioane de români din Transilvania şi Banat. Dacă se urmăreşte deznaționalizarea lor, noi nu vom rămâne nepăsători; eu

Este cea mai sfruntată negare a evidenței şi a adevărului istoric. Dar oare adevărul constituie el un obstacol în calea propagandei maghiare?

Dl Horváth şi ceilalți *ejusdem farinae* ştiu prea bine că nici regele României, nici guvernele regatului român şi nici chiar opinia publică românească, înflăcărata opinie publică românească, pe care soarta românilor de dincolo de munți o făcuse să-şi manifeste în mod călduros solidaritatea față de frații transilvăneni asupriți în chipul cel mai neomenos, nu au reclamat niciodată dezlipirea Transilvaniei de monarhia austro-ungară şi alipirea ei la România.

Până şi Dimitrie Sturdza, ale cărui atacuri violente împotriva ungurilor provocaseră protestul guvernului de la Budapesta, declara în chip formal că „nici o persoană rezonabilă din România nu visează să cucerească Transilvania”.[1]

Sensibili la suferințele românilor transilvăneni, românii de dincoace de munți, liberi de a-şi formula păsurile, reclamau pentru frații lor ardeleni, a căror libertate de exprimare era încătuşată de casta conducătoare a magnaților unguri, doar „egalitatea completă cu națiunea ungară, libertatea de a se adresa împăratului şi încetarea acțiunii de maghiarizare” (D. Sturdza).[2]

Profesorii de la Budapesta le ştiu prea bine toate acestea, dar pentru a apărea în ochii străinătății în ipostaza de victime, denaturează cele mai elementare şi mai simple evenimente.

Propaganda ungurească

Propaganda de la Budapesta, după cum se exprimă

îi voi sfătui, aşa cum am făcut-o de altfel întotdeauna, să renunțe la politica de pasivitate şi să reziste pe teren electoral şi pe acela al activității parlamentare, continuând să-şi manifeste loialitatea. Se pare că aceste puncte de vedere prind viață în Transilvania, unde constat, cu o mare satisfacție, o renaştere a spiritului național românesc” *(Memoriile regelui Carol I al României,* vol. V, p. 11; I. Lupaş. *Regele Carol I şi Transilvania,* în „Gând românesc”, an VII, 1939. nr, 7 - 9, p. 131).

1 Eugen Brote, *op. cit.,* p. 286 (anexa 46).

2 *Ibid.,* p. 284.

publicistul român C. Graur, nu este o creație recentă, provocată de urmările războiului mondial; acolo, propaganda a fost practicată întotdeauna. OLIGARHUL MAGHIAR SE NAŞTE PROPAGANDIST!

Dacă autorii maghiari pe care îi preocupă chestiunea Transilvaniei (şi pe care autor maghiar nu-l preocupă această chestiune?) şi-ar fi dat cu adevărat silința să afle care sunt cauzele reale ale prăbuşirii monarhiei habsburgice şi ale destrămării Ungariei, ei n-ar fi trebuit să se ducă să le caute dincolo de graniță căci le-ar fi găsit în înseşi foliantele istoriei poporului unguresc.

Neînțelegerea față de aspirațiile legitime ale naționalităților conlocuitoare, metodele brutale de represiune a celor mai elementare, mai fireşti şi mai inofensive manifestări naționale, politica violentă de asimilare forțată, campania furibundă de maghiarizare şi de deznaționalizare a unor neamuri care aveau rădăcini mai adânci decât ungurii în pământul Transilvaniei, iată cauzele reale ale prăbuşirii conglomeratului eteroclit care constituia monarhia dualistă.

Marele om politic francez Gambetta a afirmat-o în termeni categorici: „UNGURII SUNT ACEI CARE PRIN VIOLENȚA GUVERNĂRII LOR FAC SĂ IA NAŞTERE CHESTIUNEA ROMÂNEASCĂ”.[1]

În ziua în care aceste metode monstruoase de guvernare au putut fi cunoscute de lumea civilizată, chestiunea românească a încetat de a mai fi o chestiune pur locală, intrând în făgaşul problemelor de ordin european.

Dezvăluirea lor a produs stupefacție în rândurile lumii din Apus, nu numai prin faptul că ele constituiau o pată pe blazonul civilizației europene, dar pentru că ele contrastau în chip flagrant cu imaginea pe care şi-o făurise Apusul despre liberalismul mijloacelor de guvernare ale Ungariei.

Înăuntrul frontierelor, ungurii urmăreau cea mai brutală politică de deznaționalizare a românilor, a slovacilor şi a celorlalte naționalități, iar peste hotare, ei nu se sfiau să compare liberalismul legilor lor cu acela al legilor engleze şi

---

1 Constantin Graur, *Cu privire la Franz Ferdinand,* Bucureşti, 1935, p. 440.

americane!...

În Statele Unite, conferențiarii propagandiști unguri făceau să se aplaude atât de larga lege a naționalităților, în timp ce în Transilvania nemeșii unguri trimiteau la pușcărie pe românii care îndrăzneau să ceară aplicarea acestei legi, rămasă literă moartă *ab initio.*

Atât de siguri erau maghiarii că propaganda lor în străinătate reușise să le creeze o faimă de „campioni ai libertăților", încât chiar în clipa în care apăreau în Occidentul Europei primele articole de solidarizare cu cauza românilor din Transilvania, un ziar unguresc, comentând asprul verdict din procesul Memorandum-ului, regreta timpul când vechiul și „bunul obicei" de a se atârna capetele trădătorilor la porțile orașului, era încă în vigoare!

O lună numai după judecarea procesului de la Cluj, Ministrul de Interne Hieronimyi dizolva Partidul Național Român, interzicând sub cele mai aspre sancțiuni orice activitate în cadrul partidului desființat.[1] Era o nouă și grea lovitură dată națiunii române din Transilvania, formată în quasiunanimitatea ei din țărani, căreia i se refuza în felul acesta până și posibilitatea de a-și avea o reprezentanță centralizatoare a revendicărilor și un organ al formulării lor.

Guvernarea lui Désider Bánffy

Sub guvernarea baronului Désider Bánffy, care a prezidat Consiliul de Miniștri timp de patru ani, din ianuarie 1895 până în februarie 1899, politica de maghiarizare prin violență a atins apogeul. Bánffy nu făcea nici un secret din principiile sale ultrașovine.

„Politica mea șovină, clama el, este o năzuință irezistibilă către un scop determinat și către atingerea lui cu orice preț. Acest scop este crearea unui stat unguresc unitar și cu o singură limbă (Der Aufau des einheitlichen, einsprachigen ungarischen Staates).[2]

---

1 Vezi ordinul guvernului ungar pentru dizolvarea Partidului Național Român din Transilvania, la Eugen Brote, *op. cit.*, p. 319 (anexa 51).

2 Același campion al politicii de maghiarizare declara cu cinism: „În

Acest program echivala pur şi simplu cu desfiinţarea naţiei române ca atare căci, prin esenţa sa, statul unitar exclude posibilitatea coexistenţei mai multor naţionalităţi.

Când un prim-ministru ungur proclama deschis un astfel de program de guvernare, lesne îşi închipuie oricine care erau metodele pentru înfăptuirea acestui program!

Alegerile electorale efectuate în timpul guvernării lui Bánffy au rămas de pomină, lăsând cu mult în urmă tot ce s-a înfăptuit pe tărâmul fraudelor şi al corupţiei politice în acest „paradis al corupţiei electorale”.

Rezultatul acestei furii dezlănţuite împotriva naţionalităţilor s-a putut constata imediat după alegeri. Milioanele de nemaghiari locuind în Ungaria şi constituind 54% din întreaga populaţie au reuşit să trimită în Parlament un singur deputat.

De altfel, recrudescenţa prigoanei împotriva naţionalităţilor coincidea cu serbările milenarului instalării ungurilor în Europa Centrală, care au avut loc cu mare fast în 1896, prilej pentru manifestaţii zgomotoase în favoarea Ungariei milenare — stat unitar — şi împotriva milioanelor de nemaghiari. [1]

Transilvania nu există români. În Transilvania există populaţii de rasă română, ceea ce este cu totul diferit” (Charles Benoist, *Souvenirs,* vol. II (1894— 1902), Paris, 1931, p. 367).

1 Cu acest prilej, Comitetul Executiv al Congresului Naţionalităţilor din Ungaria a lansat un manifest protest, în care românii, slovacii, sârbii din monarhia austro-ungară îşi exprimau categoric împotrivirea faţă de serbările milenare, a căror organizare de către autorităţile maghiare o apreciau ca fiind „o amăgire optică” pregătită pentru seducerea Europei, menite „să demonstreze” existenţa în Ungaria doar a naţiunii politice maghiare, că „popoarele nemaghiare ale Ungariei într-atât s-au asimilat cu maghiarii, încât subjugarea lor de acum o mie de ani o reclamă ele înseşi ca o fertilitate îmbucurătoare”, că „popoarele Ungariei sunt unite şi îndestulate”. Subliniindu-se că „majoritatea popoarelor este neîndestulată”, naţionalităţile sârbă, slovacă şi română precizau, şi în acest an 1896, că existau „ca naţiuni vii, individuale, în faptă şi în realitate deosebite, înzestrate cu toate atributele naţionale, cu corpuri naţionale, care nu numai în decurs de o mie de ani, ci într-un timp cu mult mai îndelungat ne-am conservat fiinţa noastră naţională, personalitatea noastră naţională, limba noastră naţională, obiceiurile, moravurile, sentimentele şi conştiinţa noastră naţională şi că avem voinţa clară şi hotărâtă de a exista tot aşa şi pe viitor”.

Drept urmare, declarau solemn că „la aceste sărbători de caracter exclusiv naţional maghiar, în multe privinţe foarte vătămătoare pentru noi, nicidecum nu luăm parte, ci, din contră, protestăm în contra acestor

Acest mit al statului ungar unitar în cadrul Coroanei Sf. Ştefan, pe care ungurii l-au proiectat pe ecranul viitorului ca pe un ideal ce trebuie realizat, este cea mai absurdă idee care a putut vreodată să călăuzească acțiunile unui guvern.

Ungurii au găsit la venirea lor în Europa o seamă de națiuni. Acestea s-au bucurat de o vitalitate atât de puternică, corespondența între pământul locuit de ele şi caracterul lor național era atât de intimă, încât ungurii nu au reuşit să-i asimileze prin deznaționalizare.

A contribuit desigur la crearea prăpastiei între unguri şi popoarele nemaghiare şi concepția exclusivistă de guvernare a maghiarilor: nația — castă nobiliară — cu excluderea maselor fără blazon, adică a quasiunanimității românilor, slovacilor şi sârbilor. Cauza principală a neasimilării milioanelor de români, în ciuda unei dominații ungureşti milenare, rezidă, însă, în formidabila vitalitate a poporului născut din amestecul vigorii romane cu forța poporului dac, complex mereu împrospătat în cursul veacurilor cu sângele viguros al barbarilor, care, pe măsură ce se aşezau în mijlocul maselor țărăneşti daco-romane, erau asimilați de aceştia.

Nimic nu-i apropia pe români de unguri. Dimpotrivă, totul îi despărțea: de o parte, dulceața limbii latine, de alta, asprimea limbii fino-ugrice a ungurilor plină de asperitățile consoanelor duble (csopdes, scipked, szeg), limbă atât de diferențiată de toate celelalte graiuri europene[1], de o parte caracterul mândru,

---

înscenări înşelătoare...” („Tribuna”, 1896, nr. 87; vezi şi T. V. Păcățian, *Cartea de aur,* vol. VIII, p. 791). În cadrul mitingurilor de la Viena — 9 iunie 1896, precum şi al aceluia de la Paris — 11 iulie 1896, naționalitățile aliate din Austro-Ungaria au protestat vehement împotriva serbărilor mileniului (Vezi Şt. Pascu, *Un meeting de protestation à Vienne contre les fêtes du millénaire hongrois (1896),* în «Revue de Transylvanie», V, 1939, *nr.* 3, p. 301 — 368).

1 Tocmai această diferență de structură a limbii maghiare a constituit o barieră lingvistică pentru români, fapt recunoscut şi de către Zsigmond Reiner care afirma: „cât sunt de străini aceşti locuitori de limbă românească şi, fireşte, de contactul cu statul maghiar, o arată împrejurarea corespunzătoare indicațiilor statistice — că, dintre toate naționalitățile Ungariei, limba maghiară e mai puțin răspândită printre români. După recensământul din 1900, în timp ce dintre germanii din Ungaria (inclusiv Transilvania — n.n.) 30,7%, dintre slovaci 15%, dintre sârbi 11%, *abia 8,7%*

orgolios (hautain) al rasei maghiare *(«les magyars ont rarement pratiqué la vertu de la modération»*, spune despre urmaşii lui Árpád Wickham Steed), de alta firea blânda şi atât de modestă a ţăranului român.

Contrastele acestea au săpat prăpastia între cele două naţiuni, pe care destinul le-a făcut să conlocuiască pe acelaşi pământ. Duritatea tratamentului la care au fost supuşi românii, din primele clipe ale invaziei, din partea castei nobiliare maghiare a lărgit într-atât prăpastia între cele două naţiuni, încât într-o zi s-a ajuns la situaţia ca nici o punte să nu mai poată fi aruncată deasupra ei pentru a-i apropia.

Ungurii socoteau că dacă vor înăspri la maximum duritatea tratamentului, vor reuşi să obţină în câteva decenii ceea ce n-au reuşit să realizeze în timpul unui mileniu de stăpânire violentă.

Greşeli capitale

Era o greşeală de perspectivă istorică. Această greşeală face parte din însăşi firea poporului unguresc. Unghiul pur obiectiv sub care ungurii îşi imaginează evoluţia istorică a fost admirabil caracterizat de Ed. de Laveleze în «La Revue des Deux Mondes» în 1866: „Maghiarii, spune el, nu zăresc decât ceea ce este conform cu dorinţele lor, pentru ceea ce contrariază aceste dorinţe ei sunt orbi".

Nimic mai greşit decât a-ţi închipui că ceea ce n-a putut să desăvârşească prin prigoană timp de 1.000 de ani „când românii au fost osândiţi să trăiască mai mult sub pământ" (expresia este a scriitorului ardelean Liviu Rebreanu), vei reuşi să înfăptuieşti într-un secol în care, în ciuda zidurilor chinezeşti ridicate de maghiari, lumina civilizaţiei pătrunsese până în satele cele mai îndepărtate ale Transilvaniei!

Toţi guvernanţii unguri au stăruit, însă, în această greşeală, susţinând că salvarea Ungariei este în funcţie directă de deznaţionalizarea naţionalităţilor nemaghiare. Aceasta era mentalitatea întregii clase suprapuse la sfârşitul veacului al

---

dintre români ştiau ungureşte" (Zsigmond Reiner, *A Keleti vallású magyar nemzeti egyház szervezése,* Budapest, 1907, p. 53).

XIX-lea şi ea a fost transmisă din generaţie în generaţie. Ardoarea şi zelul în punerea în aplicare a acestei metode echivala cu un certificat de patriotism.

Sacrificarea naţionalităţilor pe altarul mitului Coroanei Sf. Ştefan a fost principiul director al întregii politici interne ungureşti în cadrul Monarhiei dualiste. Diferenţa între moderaţi şi şovinişti era doar o simplă deosebire de metodă nu însă şi de program. Primii cereau ca sacrificarea naţionalităţilor să fie consimţită voluntar de acestea, cei din categoria a doua preconizau metoda violenţei. «*C'était la même Jeannette, mais autrement coiffée*».

Astfel, însuşi Coloman Szeli, a cărui guvernare în 1899 este un model de moderaţie, în comparaţie cu aceea precedentă a baronului Désider Bánffy, după ce se declară adeptul statului maghiar unitar, clamează cu tărie că *„ungurii nu vor admite niciodată ca să se facă din ţara lor o pseudoconfederaţie elveţiană, ei fiind decişi să lupte prin foc şi sabie contra unor asemenea tendinţe"*.

Sub noul regim al „moderaţiunii", instaurat în 1899, românii neabstenţionişti dimpreună cu celelalte naţionalităţi nemaghiare reuşesc să trimită în 1901 un număr de 5 deputaţi!...[1]

Românii reintră în arena politică

Anul 1905 este un an de o importanţă covârşitoare pentru evoluţia politică a românilor transilvăneni. Într-adevăr, după ce au dus o politică stearpă de pasivitate şi abstenţiune, echivalând într-un regim autocrat şi despotic cu autodesfiinţarea politică, românii se hotărăsc să reintre în arena politică[2], alături de celelalte naţionalităţi persecutate, sârbii şi slovacii, pentru a face să triumfe ideea de libertate şi

1 Raportând acest număr de deputaţi la numărul populaţiei româneşti, majoritară în Transilvania, reieşea: un deputat la 564.200 locuitori (vezi T. V. Păcăţian, *op. cit.,* VIII, p. 856).

2 În cadrul Conferinţei de la Sibiu, din 10 ian. 1905, Partidul Naţional Român din Transilvania a hotărât o nouă tactică de luptă, *noul activism politic,* impusă de noile condiţii interne şi internaţionale (T. V. Păcăţian, *op. cit.,* VIII, p. 165— 174).

de egalitate. Lupta cot la cot cu sârbii şi slovacii era, după un deceniu, aplicarea pe teren a alianței încheiate în 1859 între cele trei naționalități oprimate, precursoarea Micii Antante de mai târziu.[1]

Lupta avea să fie dintre cele mai dificile, deoarece ungurii erau hotărâți să realizeze în practică „himera Statului unitar exclusiv maghiar", după cum o numeşte prinţul Valentin Bibescu[2], acest ideal irațional şi ilogic al ungurilor.

Maghiarizarea prin violență

Parlamentul din Budapesta votează maghiarizarea numelor oraşelor şi satelor transilvănene[3]; el ia măsuri pentru maghiarizarea în masă a numelor româneşti de familie.[4] Stațiile de cale ferată purtând vechi nume româneşti sunt botezate cu numiri exclusiv maghiare. Toate acestea pentru a da ținuturilor locuite de români un climat eminamente unguresc.

Regimul presei se înăspreşte. Ziarele româneşti sunt interzise de a fi difuzate. Nici o gazetă nu poate apărea fără o prealabilă cauțiune. Cine îndrăzneşte să discute un simplu proiect de lege şi să ia atitudine împotriva lui este sancționat (cazul editorului Branik din Ujvidék). Cine se încumetă să afirme că o lege specială derogă de la principiile stabilite de

---

1 La 10 august 1895, a avut loc la Budapesta Congresul naționalităților română, sârbă şi slovacă care a adoptat hotărârea de a lupta într-o strânsă alianță pentru apărarea individualității lor, a drepturilor lor naționale *(Ibid.,* vol. VII, p. 762 —769J.

2 Vezi Scotus Viator (R. W. Seton-Watson), *La Persécution politique en Hongrie (Appel à l'opinion publique),* Paris, 1908. Ediția franceză a lucrării a fost tradusă din engleză şi prefațată de prințul Antoine Valentin Bibescu.

3 T. V. Păcățian, *op. cit.,* VIII, p. 27 — 29. Despre acțiunea inițiată în anul 1897 de guvernul Bánffy Désider, vezi şi Vasile M. Theodorescu» *Transilvania sub maghiari şi români,* Bucureşti, 1941, p. 72 — 82.

4 În anul 1898 a apărut lucrarea lui Simon Telkes, *Hogy magyarosítsuk a vezeték neveket? (Cum să maghiarizăm numele de familie?),* în care se arată că „numele maghiar este un fel de *crez politic* pentru fiecare maghiar"... „Maghiarizarea numelui este un jurământ de fidelitate, un legământ patriotic". Deja până în anul 1896 se schimbaseră 14.000 de nume.

legea naționalităților este pur şi simplu întemnițat (cazul a trei editori români condamnați: doi, la câte 18 luni închisoare şi unul la 10 luni, pentru faptul de a fi criticat faimoasa lege Apponyi, prin care se maghiariza aproape complet învățământul şcolar).[1]

Orice articol în favoarea naționalităților asuprite era taxat drept „excitare împotriva nației ungare” şi autorul era pedepsit cu închisoare şi amenzi însemnate.

„Persecuția, spunea Seton-Watson în 1907, a fost împinsă până la atari limite, încât găseşti cu greu un singur ziarist român scriind la un ziar politic, care să nu fi fost în închisoare pentru vreun delict politic”![2]

Dreptul de reuniune şi de asociațiune era atât de îngrădit în practică, în disprețul unor dispoziții legale liberale înmormântate în arhivele colecțiilor de legi, încât el devenise aproape inexistent în fapt. Adunările trebuiau declarate în prealabil şi în urmă autorizate. Un ofițer de poliție ungur asista la toate reuniunile şi avea dreptul să dizolve în orice moment adunarea. Se interziceau întrunirile pentru cele mai puerile motive de formă. Astfel, într-un moment în care se agita chestiunea sufragiului universal, românilor le-a fost interzisă o adunare având înscrisă această chestiune pe ordinea de zi, pentru motivul că nu s-a specificat în mod expres de către organizatorii întrunirii dacă este vorba de discuția sufragiului universal... în Ungaria sau în altă țară!

Cuvântătorilor le erau interzise până şi unele expresii. Astfel, cuvântul „slovac” trebuia să fie exclus din toate cuvântările.[3] Puteai deci asista la spectacolul divertisment al unei cuvântări ținută într-o sală ticsită de slovaci, în care

---

1 Redactorul responsabil al „Luptei” a fost condamnat pentru un articol de fond în care condamna legile şcolare („Telegraful român”, LV, nr. 40 din 10/23 aprilie 1907, p. 163); redactorul „Foii diacezane” din Caransebeş a suferit rigorile legii pentru acelaşi motiv („Telegraful român”, LV, nr. 97 din 4/17 septembrie, 1907, p. 399).

2 Scotus Viator (R. W. Seton-Watson), *Political Persecution in Hungary,* 1907; tradus în limba franceză şi tipărit la Paris, 1908.

3 Şovinismul unguresc a atins astfel de cote paroxistice, încât în limba maghiară a apărut dictonul „Slovacul nu este om” (Vezi G. Moroianu, *Les luttes des Roumains transylvains...,* p. 101).

revendicau drepturi pentru... „chinezii” din Ungaria!!

Teroarea electorală din ziua în care naționalitățile au adoptat activismul politic a întrecut însă în violență toate celelalte prigoniri. Este suficient să menționăm că votul era public, pentru a ne face o idee precisă despre felul în care se desfăşurau alegerile.

Teroarea alterna cu corupția, corupția cu falsurile şi acestea din urmă cu fraudele. Arestările în masă ale țăranilor români şi slovaci erau lucru curent în epoca alegerilor. Au fost şi cazuri în care s-au comis asasinate în masă asupra alegătorilor nemaghiari.

Când un englez, sobru prin excelență în alegerea expresiilor sale, califică în 1907 Ungaria drept „Paradisul corupției electorale”, uşor ne putem imagina care era aspectul perioadelor electorale în Ungaria sub semnul deznaționalizării cu orice preț.[1]

Toate protestele românilor — căci aceasta era singura armă de care dispunea românismul din Transilvania împotriva campaniei din ce în ce mai furibunde de maghiarizare — rămăseseră absolut fără nici un efect ca şi, de altfel, protestele înaintaşilor lor în contra metodelor similare din trecut.

---

1 Alegerile din 1910 sunt un exemplu grăitor asupra modului cum înțelegeau guvernele ungare să-şi atingă scopurile politice deznaționalizatoare. Descriind aceste alegeri, marele istoric britanic R. W. Seton-Watson scria: „Trupele au fost angajate în 380 de circumscripții electorale din cele 413 câte sunt în Ungaria; ca răspuns la critica adusă unei astfel de prevederi, guvernul ungar a publicat la 15 iunie (1910) o declarație oficială în care se spune că răstălmăcirile presei asupra numărului de trupe folosite au fost din cale afară de exagerate, declarându-se, în acelaşi timp, că s-au folosit «numai 194 batalioane de infanterie şi 114 escadroane de cavalerie». Cu alte cuvinte — remarca istoricul britanic — guvernul a recunoscut un număr care este echivalent cu o mobilizare parțială a armatei comune. Atunci când este nevoie de peste 173.000 soldați ca să mențină ordinea în ziua alegerii, putem presupune cu toată siguranța că se întâmplă ceva neobişnuit (R. W. Seton-Watson, *Corruption and Reform in Hungary,* London, 1911, p. 11). În astfel de condiții, alegerile din 1910 s-au soldat cu sacrificii omeneşti, „au avut - după cum preciza Seton-Watson — 12 victime, inclusiv cei 5 țărani români omorâți de jandarmi, în satul Mărgineni” *(Ibid.,* p. 10). Astfel, pe bună dreptate, alegerile parlamentare erau comparate cu „un adevărat război civil” („a real civil war”) (R. W. Seton-Watson, *A History of the Roumanians,* p. 428).

Abia atunci şi-au dat seama fruntaşii românilor cât a pierdut cauza națională românească din Ungaria, prin adoptarea principiilor de pasivitate politică.

În 1905, românii se hotărăsc să părăsească politica stearpă de abstențiune, care echivala într-un regim autocrat şi despotic cu autodesființarea politică, şi reintră în arena politică alături de celelalte nații persecutate, sârbii şi slovacii, pentru a face să triumfe ideea de libertate şi de egalitate națională.

După 35 de ani de experiențe dezastruoase pentru cauza românismului ardelean, se revenea în cele din urmă la principiile atât de sănătoase, formulate odinioară de marele patriot Şaguna.

Planurile secrete ale şoviniştilor

Adepții maghiarizării forțate erau însă cu totul nemulțumiți de rezultatele pe care le realizaseră ungurii în Transilvania în cursul celor 4 decenii de guvernare despotică.

Românii se mențineau ferm pe poziții în ciuda înăspririi măsurilor de deznaționalizare. Guvernele de la Budapesta începuseră a fi îngrijorate. Se părea că scriitorul Gusztáv Beksics avusese dreptate când scria, în 1883, că minoritatea maghiară din Transilvania este în aşa inferioritate față de elementul românesc „încât este incapabilă să spargă zidul de neînvins al românilor”.[1]

Atunci se iviră primele planuri, destinate a da problemei

---

1 Beksics Gusztáv, *A magyar politika új alapjai kapcsolatában a magyar fáj terjeszkedo képességével ás a földbirtokviszonyi jokkal (Noile baze ale politicii maghiare în legătură cu capacitatea de răspândire a neamului maghiar şi cu relațiile de proprietate asupra pământului),* Budapest, 1899.

Beksics Gusztáv a fost şi autorul unui plan secret de maghiarizare a românilor din Transilvania şi Banat expus pe larg în lucrarea sa *Maghiarimea şi maghiarizarea,* publicată la Budapesta în 1883. Furnizând numeroase date statistice oficiale, Beksics Gusztáv demonstra că blocul etnic românesc se întinde până dincolo de Satu Mare, Oradea, Arad şi Timişoara, în timp ce minoritatea maghiară este în mare inferioritate în Transilvania, şi, deci, incapabilă să spargă „zidul de neînvins al românilor”. Drept urmare, el propune o serie de măsuri, mijloace şi metode pentru maghiarizarea românilor din Transilvania. (Cf. Romulus Seişanu, *Transilvania Românească,* p. 48 — 49).

româneşti o soluție radicală.[1] Cel mai interesant este desigur acela publicat de Antál Huszár în 1907 şi intitulat „Românii din Ungaria". Lucrarea a fost tipărită pe cheltuiala guvernului ungar şi — amănunt prețios — ea era destinată a fi folosită „în chip confidențial numai de unii dintre membrii Guvernului unguresc".[2]

Toate aceste măsuri de prevedere cu privire la eventuala

---

1 În 1904, Berzeviczy Albert, ministrul Cultelor şi Instrucțiunii Publice a întocmit un proiect pentru modificarea legilor privitoare la „instrucțiunea populară". În proiect se prevedea ca o serie de meserii să fie predate în limba maghiară. Inspectorii şcolari aveau obligația să controleze dacă se respectă instrucțiunile cu privire la predarea limbii maghiare în şcolile nemaghiare. În şcolile cu un învățător, se preda limba maghiară 9 ore săptămânal pentru vorbire şi alte 3 pentru scris; numărul lor creştea în cazul unor şcoli cu mai mulți învățători. Se stabileau măsuri disciplinare pentru învățătorii care nu acordau atenție cuvenită limbii maghiare. În cazul când într-o şcoală confesională sau comunală vor fi înlăturați succesiv doi învățători pentru asemenea neglijență, şcoala respectivă era înlocuită cu una de stat. Vezi *Un champion de la magyarisation: Albert de Berzeviezy,* în «Revue de Transylvanie», tom. II, nr. 4, 1934.

2 Din îndemnurile şi indicațiile a doi dintre cei mai inveterați promotori ai politicii de deznaționalizare, conții Iuliu Andrássy, ministrul de Interne şi Albert Apponyi, ministru al Cultelor şi Instrucțiunii s-a elaborat un voluminos tratat intitulat: *A magyarországi románok* (Românii din Ungaria), Budapest, 1907, p. 953, XXXIX, semnat de Antál Huszár, care conținea planurile şi măsurile pentru desființarea românilor ca națiune. Tratatul a fost tipărit în numai 25 de exemplare, exclusiv pentru uzul guvernului ungar, având caracter strict secret şi confidențial şi a fost pus în aplicare chiar din anul apariției sale prin legiuirile lui Apponyi, constituind în sine un act grav de autoacuzare a guvernului maghiar. Două din aceste exemplare se păstrează în România, unul la Biblioteca Universității din Cluj (care poartă şi semnătura autografă a autorului), al doilea la Biblioteca Academiei Române. Antál Huszár însuşi reproduce în facsimil foaia de titlu, care are următorul cuprins: *A Magyarországi románok — Bizalmas használatára — Munkatársak közreműködèsèvel, irta Huszár Antál, M. kir Belügyminiszteri fordito,* Budapest, 1907 (Românii din Ungaria. Spre întrebuințare confidențială. Scrisă cu concursul mai multor colaboratori de Antál Huszár, translator în Ministerul de Interne,) Budapesta, 1907. Tiparul tipografiei regeşti ungare de stat (1063).

Vezi şi Onisifor Ghibu, *Un livre secret du gouvernement hongrois: Les Roumains de Hongrie et la nécessité de les magyariser,* in «Revue de Transylvanie», tome I, 1934, p. 61 — 72 şi *Un plan secret al guvernului unguresc din 1907 privitor la maghiarizarea românilor din Transilvania,* Cluj, 1940.

dezvăluire a conținutului cărții sunt justificate prin caracterul radical al măsurilor de deznaționalizare propuse de autor. Nici unul din compartimentele vieții româneşti ardelene nu era trecut cu vederea. Pentru fiecare redută a rezistenței româneşti erau preconizate mijloacele de distrugere cele mai adecvate, recte cele mai dure.

Autonomia Bisericii Ortodoxe româneşti era până atunci o citadelă inexpugnabilă, de care se loveau mereu atacurile înverşunate ale maghiarilor. Autorul, în fața acestei situații, preconiza pur şi simplu distrugerea acestei autonomii şi abrogarea statutului ei organic. Biserica greco-catolică era o manifestare a unei concepții separatiste româneşti, deci un obstacol în calea unității Statului maghiar. Autorul planului de maghiarizare totală şi rapidă propunea guvernului încorporarea ei în biserica catolică, ceea ce echivala în fapt cu suprimarea greco-catolicismului.

Huszár Antál recomanda în mod confidențial miniştrilor unguri şi alte măsuri tot atât de... inofensive, ca: maghiarizarea tuturor şcolilor româneşti, agravarea pedepselor ce urmau a fi aplicate ziariştilor români care nu scriau pe placul guvernului; Antál îi sfătuia în acelaşi timp pe miniştri să dispună ca ziariştii români condamnați pentru delicte de presă să execute pedepsele în închisorile criminale şi nu în acelea politice. Totodată, autorul planului de deznaționalizare preconiza un control sever al tuturor asociațiunilor culturale româneşti ce reuşiseră să se mențină, în ciuda teroarei exercitate împotriva membrilor lor, desființarea societății culturale „Astra", colonizarea Transilvaniei cu elemente etnice maghiare şi multe alte măsuri similare.

Acesta era fericitul regim sub care trăiau românii în Ungaria la începutul acestui veac şi acestea erau perspectivele existenței ce le era hărăzită în viitor.

În acest timp, propaganda maghiară în străinătate făcea eforturi disperate pentru a convinge Apusul de bunul tratament la care era supusă naționalitatea română în „raiul naționalităților" care se chema Ungaria.

Domnul Dionisie de Pazmandy, de pildă, avea curajul de a scrie la sfârşitul secolului trecut în ziarul «L'Indépendence Belge» din Bruxelles, că „nimeni nu caută în Ungaria să

stânjenească dezvoltarea intelectuală şi materială a românilor, nici să le răpească limba, obiceiurile şi celelalte atribute naționale”.1

Toate aceste încercări de a denatura adevărul au rămas de data aceasta fără rezultat, asociațiunile româneşti din străinătate având grija de a prezenta Apusului aspectul real al problemei.

Bjørnstjerne Bjørnson şi problema românilor transilvăneni

Aşa se explică de ce marele scriitor norvegian Bjørnstjerne Bjørnson a refuzat invitația pe care i-a făcut-o Comitetul unguresc, organizator al Congresului Interparlamentar care a avut loc la Budapesta în 1907, de a participa la acest Congres şi tonul violent al scrisorii pe care a adresat-o ungurilor cu acest prilej.

„În tinerețea mea, scrie ilustrul scriitor norvegian, am iubit şi am admirat mult poporul maghiar, atunci când a fost oprimat şi vărsa lacrimi amare. Dar, mai târziu, când l-am studiat mai îndeaproape şi când m-am convins de nedreptățile pe care le comite față de celelalte naționalități care locuiesc cu el în Ungaria, am început să detest şovinismul lui. Sunt convins că în afara Ungariei nu mai există nimeni care să nu aibă aceleaşi simțăminte şi credeți-mă că aceste injustiții vor duce, mai devreme sau mai târziu, Ungaria la pieire”.2

---

1 G. Moroianu, *Les luttes des Roumains transylvains pour la liberté et l'opinion europeénne...,* p. 117.

2 Textul a fost publicat în „Neue Freie Presse” din Viena, 19 oct. 1907; reprodus apoi în „Telegraful român”, 26 octombrie 1907, nr. 111, p. 455; Vezi şi I. Lupaş, *Paralelism istoric,* Bucureşti, 1937, p. 229 — 232.

Astfel îşi motiva marele om de cultură norvegian refuzul de a participa la Conferința interparlamentară pentru pace organizată la Budapesta în 1907, doar la două luni după votarea de către Parlamentul maghiar a faimoaselor legi Apponyi de tristă amintire prin care se sugruma învățământul în limba maternă al naționalităților nemaghiare din Ungaria. În scrisoarea adresată preşedintelui comitetului ungar de organizare a Conferinței interparlamentare publicată în revista „A Hir” din Budapesta în acelaşi an, scriitorul norvegian declara între altele: „Cel mai mare fariseism este de a te face apostolul păcii, fără a începe totuşi cu propria-ți țară. Dacă, de exemplu, contele Apponyi..., care procedează într-un mod ruşinos față de

Pentru ce luptă românii?

În dispreţul tuturor sfaturilor de moderaţiune pe care le primeau mereu din partea celor mai ilustre personalităţi europene, ungurii continuau să înăsprească regimul naţionalităţilor, având o singură ţintă: *unificarea prin maghiarizare.*

Contele Ştefan Bethlen, despre care prof. Silviu Dragomir spune că era în fruntea mişcării destinate să paralizeze viaţa culturală şi economică a Transilvaniei, clama în 1907: „Acum ori niciodată”[1], iar Désider Bánffy, în acelaşi an, respingea orice idee de compromis, împotrivindu-se oricărei soluţii tranzacţionale în chestiunea naţionalităţilor.

„Noi vrem, scria el, un stat maghiar naţional şi unitar, pe când ele (naţionalităţile) voiesc un stat poliglot, cu drepturi egale pentru toate naţionalităţile”.[2]

---

naţionalităţi ar veni la acest Congres de pace ca reprezentant al poporului său, aş face toate eforturile pentru a-l expulza din sală”, în polemica cea urmat acestei scrisori, Bjørnstjerne adăuga: „A declara război la tine acasă, în Ungaria, numeroaselor naţiuni şi a face în acelaşi timp declaraţii pacifice la Congres, iată un lucru care nu poate fi tolerat. Or, reprezentantul cel mai caracteristic al acestei mârşăvii organizate este contele Apponyi”... Atitudinea fermă a ilustrului scriitor, apărător al naţionalităţilor asuprite, a produs o puternică impresie în opinia publică a Europei. Iată ce scria despre el Benedetto Croce: „Naţionalităţile oprimate, slovacii, românii şi sârbii, găsiră în Europa un Victor Hugo al noilor timpuri, pe norvegianul Bjørnstjerne care se făcu apărătorul şi răzbunătorul lor în faţa lumii civilizate” (G. Moroianu, *op. cit.,* p. 100—101; Const. Graur, *op. cit.,* p. 238 — 240; 439—440).

1 Gróf Bethlen István, *A Mezőség és az erdélyi magyarság,* Vásárhely (Ungurii din Mezöség şi Ardeal), 1907, p. 4 —*5.*

2 În continuare, Désider Bánffy spunea: „Ungaria poate să existe numai ca stat unitar naţional, deci trebuie maghiarizată, pentru că altcum ca stat poliglot nu are îndreptăţire de a exista. Numai statele naţionale unitare au doar drept de existenţă” (T. V. Păcăţian, *op. cit.,* VIII, p. 310). Şi tot primul ministru Bánffy pleda, în 1906: „Interesele Ungariei cer ridicarea Ungariei pe extremele cele mai şovine” şi că „fără şovinism nu se poate realiza nimic” (R. W. Seton-Watson, *A History of the Rumanians*, London, 1934, p. 419—420. La rândul său Ministrul justiţiei, Szilagy D., în discursul ţinut la Presburg în ziua de 13 oct. 1894, referindu-se la revendicările românilor spunea: „unitatea statului ungar nu este permis să fie tulburată prin nici

Este interesant de subliniat în această frază, scrisă de unul dintre cei mai înverşunaţi partizani ai maghiarizării prin violenţă, deci — după concepţia ungară unul dintre cei mai mari patrioţi — ţelul pe care-l revendicau naţionalităţile din Ungaria: drepturi egale într-un stat în care să se respecte limba fiecărei naţionalităţi.

Unde este deci buna credinţă a acelor care susţin că românii din Transilvania luptau să producă dezagregarea monarhiei dualiste austro-ungare, tinzând la o Daco-Românie, în limitele Daciei străvechi?!

Este incontestabil că şi de o parte şi de alta a Arcului Carpatic, în sufletul fiecărui român exista credinţa în împlinirea destinului românesc — UNIREA; — realizarea, însă, a acestei speranţe era un ideal atât de îndepărtat, încât el sălăşluia în străfundurile sufleteşti, în forme foarte vagi. Era un ideal asemănător aceluia pe care fiecare om civilizat îl poartă în sufletul său şi conform căruia, mai devreme sau mai târziu, războiul dintre popoare va înceta de a mai fi un mijloc de soluţionare a diferendelor dintre naţiuni. Fiecare poartă în el în stare latentă această speranţă, pe care numai conducătorii conştienţi de menirea lor o vor situa într-o zi pe făgaşul realizării.

Destinul românilor a vrut ca idealul milenar să se împlinească în 1918.

Până atunci, însă, lupta românilor de pe ambele versante ale Carpaţilor avea un singur ţel; să menţină nealterată fiinţa românismului, rezistând cu toată energia împotriva furiei maghiarizării.

Încordarea între cele două tabere care se găseau faţă în faţă, într-o adversitate provocată de greşelile capitale ale conducerii politice maghiare, devenea din zi în zi mai aprigă. Era încleştarea uriaşă a două naţii, din care una făcea un efort suprem — unic în analele istoriei — pentru a rezista presiunii de deznaţionalizare, iar a doua se străduia din răsputeri să

---

un fel de formaţiuni teritoriale naţionale şi de naţionalităţi, şi unitatea limbii statului o privim ca o consecuenţă necesară a unităţii statului ungar” (E. Brote, *Chestiunea română în Transilvania şi Ungaria,* Tip. Voinţa Naţională, 1895, p. 344).

anihileze această rezistență, pentru a o zdrobi în urmă.

Dacă privim lucrurile sub acest aspect, — şi este singurul pe care îl impune realitatea faptelor — atunci lupta românilor transilvăneni, la care se adăugau din timp în timp şi strădaniile pentru susținerea cauzei româneşti de dincolo de Carpați a românilor liberi din Regat, se integrează perfect în marea lege a naturii: *The struggle for life* — lupta pentru viață — dictată aici de imperativul celei mai profunde legi umane, instinctul de conservare.

Marele om de stat român Take Ionescu a sintetizat în chip admirabil aceste aspirații către libertate şi egalitate națională ale românilor transilvăneni, într-o convorbire pe care a avut-o cu un ziarist englez în 1909.

„Dacă aş crede — spunea el — că maghiarizarea ar putea să reuşească, ar trebui să mă retrag din viața publică, căci în cazul acesta ar fi inutil să mai rezistăm şi aici în Regat"... „în acest caz, îşi termina Take Ionescu declarațiile, n-am mai avea viitor!", frază în care era conținută întreaga tragedie a soartei ce le era hărăzită românilor din Transilvania, dacă ofensiva de maghiarizare ar fi fost încununată de succes.

Constituie oare, aceste aspirații la o viață națională o formă a iredentismului, ori a imperialismului românesc? Desigur că nu! Ele constituiau cea mai firească şi mai elementară năzuință pe care o poate nutri un om într-o lume civilizată.

Acelaşi om de stat român reproduce în „Amintirile" sale *(Souvenirs* — Paris, 1915) o convorbire pe care a avut-o cu Bánffy la sfârşitul secolului trecut, cu ocazia trecerii sale prin Budapesta. O redăm în liniile ei esențiale.

— *Take Ionescu:* „Pentru ce, ca vecini, n-am găsi un *modus vivendi?* Situația pe care ați creat-o românilor din Ungaria este intolerabilă. Deşi n-am nici un mandat, nu văd pentru ce, de exemplu, n-ați face o înțelegere ca aceea pe care ați făcut-o cu saşii din Ardeal, punând măcar şcolile, bisericile şi câteva circumscripții electorale la adăpost de persecuții şi violențe.

— *Désider Bânffy:* „Asta niciodată. Pericolul nu-i acelaşi. Saşii sunt numai 230.000, — şi se găsesc la 1.000 km de Germania. Pe când românii sunt 3 milioane şi jumătate şi se găsesc în continuitate geografică cu românii din regat. Asta

niciodată!”[1]

Înțelegerea între vecini, propunerile pentru crearea unui *modus vivendi* între Ungaria şi România, revendicările atât de legitime şi de minime în acelaşi timp, pentru punerea la adăpost de persecuții şi violențe ale şcolii şi bisericii româneşti din Ardeal constituie oare, toate acestea, manifestări împotriva securității Austro-Ungariei, constituie ele acțiuni iredentiste, amestec în treburile interne ale monarhiei habsburgice sau manifestări ale unor tendințe imperialiste? Nimic din toate acestea.

Românii din Ardeal cereau doar dreptul la o viață națională liberă, iar frații lor de dincoace de Carpați îi susțineau în lupta lor, cu rezerva impusă de imperativul relațiilor diplomatice dintre state. Câteodată chiar această rezervă a guvernelor din Bucureşti atingea unele limite care indispuneau în mod vădit opinia publică din România. De pildă, pentru a complace guvernului ungar, Dimitrie Sturdza conferă fanaticului maghiarizant Sándor Iezensky din Ministerul Instrucțiunii Publice din Ungaria, pe care Constantin Xeni îl califică drept „omul cel mai detestat de şcolile româneşti din Ardeal”, decorația Coroana României.[2]

Aspirațiile imperialiste găseau dimpotrivă adepți entuziaşti în rândurile din ce în ce mai compacte ale şoviniştilor unguri.

Marele ziarist Eugen Rákosi, redactor şef al cotidianului „Budapesti Hírlap”, scria cu pasiune despre o Ungarie cuprinzând între granițele ei 30 milioane unguri.[3]

„Ungaria celor 30 milioane unguri!” — himera maghiarizaților (à outrance!).

Când asemenea visuri erau zămislite de o nație care număra între 7 şi 8 milioane de unguri — dintre care foarte mulți evrei şi mai mulți încă străini maghiarizați — cum să caracterizăm, altfel decât drept imperialiste, asemenea năzuințe?!

Această pasiune a grandorii nemăsurate, iată unul din

---

1 Take Ionescu, *Amintiri,* Bucureşti, 1923, p. 124; Vezi şi Romulus Seişanu, *Take Ionescu,* Bucureşti, 1930, p. 112—113.

2 Decorarea s-a făcut cu prilejul vizitei regelui Carol I la Budapesta în 1897 (Vezi T. V. Păcățiaji, *op. cit.,* VIII, p. 68 — 71).

3 C. I. Codarcea, *La Litige roumano-hongrois,* Bucureşti, 1937, p. 51.

factorii de căpetenie care se află la baza prăbuşirii statului ungar şi a destrămării monarhiei habsburgice: ACEST IMENS COLOS CU PICIOARELE DE LUT.

Cât de modeste ne apar, în lumina celor de mai sus, aspirațiile românilor ardeleni. Împlinirea idealului milenar românesc, *unirea tuturor românilor,* fiind situată la întretăieri de vis şi de speranțe, transilvănenii îşi făureau idealuri mai apropiate, mai modeste şi mai lesne realizabile. Ei nu luptau decât pentru întronarea unei ordini legale şi pentru asigurarea — în cadrul monarhiei dualiste — a unei vieți libere naționale.

Pare astăzi aproape incomprehensibil cum au putut ungurii să le refuze românilor şi celorlalte naționalități conlocuitoare împlinirea acestui minim de revendicări. Într-o epocă în care viața națională luase avânturi nebănuite în apusul Europei, atitudinea ungurilor față de naționalitățile din Ungaria în general şi a românilor transilvăneni în particular, se situa pentru cetățeanul liber din Occident în domeniul ireal.

Bazați pe imposibilitatea Occidentului de a crede în realitatea prigoanei exercitate împotriva românilor ardeleni, ungurii, cu un cinism demn de noțiunea peiorativă a cuvântului Propagandă, au putut să convingă anumite cercuri din străinătate de absurditatea protestelor româneşti „într-o țară cu legi tot atât de liberale (sic) ca şi acelea ale Statelor Unite şi ale Angliei".

Dibaci în mânuirea argumentelor propagandistice, ungurii exploatau buna credință a cercurilor intelectuale din Apus — incomplet şi câteodată chiar rău informate asupra stărilor de fapt din Europa Centrală — după cum prin ventilarea în fața lui Franz Iosif a pericolului Daco-României, reuşiseră să-l câştige pe împărat cu totul de partea lor în problema românilor din Transilvania.

O dată mai mult, ei deplasaseră problema de pe terenul responsabilității maghiare pe acela, imaginar, al unui vast complot pus la cale de români pentru detronarea monarhiei dualiste. Era sistemul tradițional al ungurilor de a prezenta în străinătate stările de fapt din Ungaria. Scriitorul american Charles Upson Clark în lucrarea sa *Greater Roumania,* apărută la New York în 1922, spune în această privință ca „sistemul tipic al ungurilor era să convingă străinătatea că, în toate,

românii erau vinovați”.[1]

Planul federalist al lui Aurel Popovici

România se străduia din răsputeri să facă o politică de apropiere de Austro-Ungaria, singura în măsură de a-i asigura în acea vreme consolidarea statală în plină devenire. Cea mai bună dovadă a intențiilor paşnice pe care le nutreau românii față de Austro-Ungaria este faimosul plan lansat în 1906 de românul transilvănean Aurel Popovici şi care trebuie să fie considerat ca o ilustrare a concepției politice a păturii superioare româneşti din Transilvania.

În lucrarea sa intitulată *Die Vereinigten Staaten von Gross-Öesterreich,* apărută la Leipzig, Aurel Popovici preconiza transformarea monarhiei dualiste austro-ungare într-un stat federal şi el afirma că această schimbare este singura care ar putea să salveze de la pieire vasta monarhie.[2]

„Statele Unite ale Marii Austrii” urmau să cuprindă un număr de 15 teritorii naționale, având un Parlament Federal, o armată comună, uniuni vamale între diferitele teritorii componente, iar ca limbă oficială — *lingua franca* — autorul preconiza întrebuințarea limbii germane.

Teritoriul național românesc din acest stat federativ central european urma să cuprindă pe toți românii din Transilvania propriu-zisă, din Ungaria şi Bucovina.

Lucrarea stârni, după cum era de aşteptat, un interes imens în întreaga Europă.

Karl Renner, care avea să devină într-o zi cancelar al Republicii Austriece, şi mai târziu preşedintele celui din urmă parlament austriac, scria următoarele cu ocazia apariției planului Marii Austrii Federale:

„Cartea face dovadă suficientă că naționalitățile din Ungaria nu sunt alcătuite din nişte bieți barbari inculți, cum ar vrea să

---

1 Charles Upson Clark, *Greater Roumania,* New York, 1922, p. 142.

2 Aurel C. Popovici, *Die Vereinigten Staaten von Gross-Öesterreich. Politische Studien zur Lösung der nationalen Fragen und staatsrechtlichen Krisen în Öesterreich-Ungarn, Leipzig, 1906.* Lucrarea a apărut şi în limba română cu titlul *Stat şi națiune. Statele Unite ale Austriei Mari,* Bucureşti, 1939; Vezi şi idem, *Principiul de naționalitate,* Bucureşti, 1894.

ni-i înfăţişeze maghiarii".

Un motiv în plus pentru ca ungurii să interzică lucrarea lui Aurel Popovici pe teritoriul Ungariei.[1]

Se parc că concepţia federalistă a lui Aurel Popovici nu era deloc străină de planurile de viitor ale arhiducelui Franz Ferdinand. Acesta cunoştea teroarea pe care o exercitau maghiarii în teritoriile româneşti, controlate de ei în mod exclusiv din ziua inaugurării sistemului dualist şi dorea o îmbunătăţire a soartei românilor transilvăneni, spre deosebire de unchiul său, Franz Iosif, pe care intrigile ungureşti îl făcuseră să fie cu totul indiferent faţă de suferinţele românilor, „supuşii săi credincioşi".

Nu o dată, arhiducele Franz Ferdinand îşi exprimase indignarea faţă de metodele despotice de guvernământ ale ungurilor şi într-o zi el nu-şi putu reţine un strigăt de revoltă, exclamând: *„Ungurii au comis o lipsă de tact venind în Europa".*

Dacă în lumina ultimelor cărţi apărute cu privire la Franz Ferdinand este exagerat de a se afirma că arhiducele nutrea o simpatie excepţională faţă de români, nu este însă defel exagerat a declara că pentru unguri moştenitorul tronului nutrea o adevărată antipatie, provocată de ambiţia nemăsurată a acestora din urmă. Moartea tragică a arhiducelui nu numai că nu i-a afectat pe unguri, dar i-a făcut să răsufle uşuraţi.[2]

---

1 Karl Renner în lucrarea sa *Grundlagen und Entwicklungszielen der Oesterreich-Ungarischen Monarchie,* referindu-se la cartea lui Aurel C. Popovici, scria „Cartea a fost imediat interzisă în Ungaria, ceea ce va contribui mult la răspândirea ei foarte meritată. Austriecii, care se tem că în asemenea studii vor da de utopiile cele mai sterile, găsesc în această carte, cel puţin foarte mult material istoric şi politic, care, numai el, şi încă ar face ca scrierea să merite a fi citită. Acest material trădează un scriitor foarte îndemânatic, cu o înaltă cultură, bine informat în literatura politică a francezilor, englezilor, germanilor, maghiarilor şi românilor — aşa cum maghiarii n-au la fel, iar germanii austrieci abia dacă vor fi având. Dovadă suficientă că naţionalităţile din Ungaria nu sunt alcătuite din nişte bieţi barbari inculţi, cum ar vrea să ni-i înfăţişeze maghiarii" (Vezi şi Const. Graur, *op. cit.,* p. 218 — 220).

2 Guvernul şi aristocraţia maghiară au primit cu mare satisfacţie vestea morţii lui Franz Ferdinand. Iată ce nota istoricul Hermann Wendel: „Granzii maghiari jubilau, în intimitate, pentru moartea celui mai primejdios adversar al lor. Doctorul Dimovitsch, preşedintele Landtagului bosniac îşi exprimă în faţa primului ministru ungar, oroarea de crima săvârşită. Tisza

Constantin Xeni, biograful şi amicul intim al lui Take Ionescu, în lucrarea sa despre marele om politic român, scrie: „Războinicii austro-ungari profitară de atentatul de la Sarajevo, cu o bucurie macabră”.[1]

Este absolut sigur că prin federalizarea Austriei, Franz Ferdinand nu urmărea atât consolidarea poziției diferitelor națiuni din monarhia poli-națională, cât aceea a „Coroanei Habsburgilor”. Interesele românilor concordau însă, de această dată, cu acelea ale Coroanei imperiale. Era deci firesc ca viitorul împărat să le susțină cu căldură, luând poziție fermă împotriva ungurilor, adversari atât ai unei monarhii puternice, cât şi ai unei naționalități româneşti de sine stătătoare. Pentru unguri, într-adevăr, Statul Federal al Marii Austrii însemna sfârşitul visului imperialist al Ungariei de treizeci de milioane unguri, după cum el trebuia să însemne sfârşitul milenarelor privilegii, create prin uzurpare şi menținute prin cea mai înverşunată teroare.

Intoleranța ungară, cauza primordială a prăbuşirii monarhiei dualiste

Planul federalist din 1906 a eşuat din cauza împotrivirilor maghiare. Nu este hazardat de a afirma azi, că dacă în 1906 ambițiile nemăsurate ale ungurilor n-ar fi pus stavilă reorganizării monarhiei dunărene pe baze federaliste, istoria Europei n-ar fi cunoscut grozăviile războiului din 1914 şi deci nici pe acele ale războiului din 1939, consecință implacabilă a primului război mondial.

Oamenii politici clarvăzători, publicişti şi ziarişti cu renume mondial au fost unanimi în a recunoaşte că politica intolerantă

învăluindu-şi rău batjocora în falsă devoțiune, îl întrerupse: — Bunul Dumnezeu a vrut aşa; şi bunului Dumnezeu trebuie să-i fim recunoscători pentru toate” (Hermann Wendel, *Der Kampf der Südoslaven,* p. 6-45).

1 C. Xeni, *Tache Ionescu,* ediția a III-a, Bucureşti, 1933, p. 289. În anul 1914, contele Apponyi Albert, şeful opoziției din parlamentul ungar, scria: „când Tisza a anunțat oficios că a făcut declarație de război, cu o satisfacție amețită de triumf, a răspuns: «În fine». Desigur, a fost unicul parlament din lume în care comunicatul declarației de război a fost primit cu bucuria unei mulțumiri sufleteşti“ (Fényes S., *op. cit.,* p. 100).

a ungurilor față de naționalități a produs în centrul Europei un focar de nelinişti şi tulburări, extrem de periculos pentru pacea întregului continent.

Încă din 1890 lordul Fitzmaurice atrăsese atenția guvernanților de la Budapesta, într-o serie de articole publicate în „Pall Mall Gazette” din Londra, asupra consecințelor incalculabile, şi chiar fatale, pe care putea să le aibă pentru Imperiul Austro-Ungar atitudinea provocatorie a ungurilor față de toate naționalitățile din Ungaria în general şi față de românii transilvăneni, în special.

Wickham Steed merge mai departe încă şi consideră politica de opresiune ungurească față de naționalitățile conlocuitoare drept una dintre cauzele principale generatoare ale războiului mondial.[1]

Pe de altă parte, C. Xeni declara că de fapt conducătorii politicii maghiare din 1914, în frunte cu primul ministru ungur, contele Ştefan Tisza, vedeau în dezlănțuirea războiului salvarea maghiarismului.[2]

Greşeală de perspectivă, care trebuia să fie fatală atât pentru dubla monarhie cât şi pentru visul de mărire incomensurabilă al ungurilor.

Mai posedăm încă, în afară de nenumăratele mărturii străine, şi o prețioasă mărturie ungară. Diplomatul ungur, baronul J. de Szilassy, în lucrarea sa *Der Untergang der Donau-Monarchie,* apărută după război, la Berlin, scrie textual:

„Cauza care a provocat prăbuşirea monarhiei trebuie căutată nu numai în politica ei generală, dar de asemenea în politica Ungariei, care a făcut imposibil sistemul guvernământului federal, împiedicând în acelaşi timp perfecționarea acestui sistem în statele austriece”.[3]

Acest scriitor ungur este unul dintre puținii care au recunoscut greşelile săvârşite de guvernanții țării sale în trecut. „Nenorocirea ungară, spune el, a început în ziua în care a fost

---

1 G. Moroianu, *op. cit.,* p. 12 (Cuvântul introductiv, scris la 25 august 1930 la Londra, de către Wickham Steed a apărut în ediția lucrării lui Moroianu tipărită la Paris în 1933).

2 C. Xeni, *op. cit.,* ediția a III-a, p. 289.

3 Szilassy, baron J. de, *Der Untergang der Donau-Monarchie,* Berlin, p. 40.

introdus dualismul austro-ungar. Dualismul a fost o anomalie şi el a înseninat dominaţia ungară şi germană (ceea ce contrazice faimoasa teorie a antigermanismului habsburgic din *Mein Kampf)* asupra celorlalte popoare ale monarhiei, stare de lucruri pe care civilizaţia timpurilor noastre nu o putea tolera".[1] Şi baronul Szilassy continuă: „La adăpostul armatei comune, Ungaria, sau mai bine zis magnaţii unguri, stăpânii ei, au pus în practică maghiarizarea naţionalităţilor, crezând că ceea ce este imposibil în lumea întreagă s-ar putea înfăptui la Budapesta". *„Noi, ungurii,* continuă el, *n-am vrut să învăţăm nimic, n-am vrut să ţinem seama de faptul că Ungaria orientală era locuită de români, şi mai mult, deci, că aceştia constituiau majoritatea.* În 1864, Austria acordase românilor autonomia naţională. Trei ani după aceea Ungaria a violat această autonomie. O ASTFEL DE TORTURĂ A UNUI POPOR ÎN SEC. AL XX-LEA ERA PUR ŞI SIMPLU INTOLERABILĂ. Sistemul federal era singurul care ar fi putut împiedica catastrofa. Totuşi Ungaria nu l-a vrut".[2]

Baronul Szilassy nu este, de altfel, singurul om politic UNGUR care a recunoscut *coram populo* vinovăţia maghiară în destrămarea Ungariei şi care a ţintuit la stâlpul infamiei metodele barbare care au caracterizat guvernarea ungară în primul deceniu al sec. al XX-lea.

Contele Ştefan Bethlen însuşi face *mea culpa,* renegându-şi astfel trecutul de intransigenţă şovină. „Dacă, începând din 1867, am fi recurs, spune el în 1932, la o sutime măcar din lupta compatibilă cu ordinea corectă, cu tratamentul egal, în cazul acesta în 1914 problema naţionalităţilor în esenţa ei ar fi fost rezolvată".[3]

Ce dovadă mai concludentă despre tratamentul inuman la care au fost supuşi românii în Ungaria veacului al XX-lea, decât această recunoaştere formală a înşişi acelora care erau în fruntea mişcării de asuprire?

Înţelegem că mulţi dintre oamenii politici unguri contemporani şi unii dintre istoricii maghiari să nu aibă curajul

---

1 *Ibid.*

2 *Ibid.*

3 Vezi Constantin Graur, *op. cit.,* p. 450.

de a înfiera în fața opiniei publice mondiale actele guvernelor din trecut. Înțelegem tăcerea lor asupra acestei chestiuni. Orgoliul maghiar depăşeşte cu mult obiectivitatea ce se impune unei opere istorice. Ceea ce nu înțelegem însă este curajul de a justifica astăzi politica de maghiarizare prin violență, care a stârnit valurile de indignare ale întregii lumi civilizate. Este desigur foarte greu a pretinde unui scriitor ungur contemporan să aibă curajul de a înfiera, în fața opiniei publice mondiale, politica de sinucidere a guvernelor maghiare din trecut.

Înțelegem tăcerea multora dintre istoricii unguri asupra conflictului dintre naționalitățile din Ungaria şi nația maghiară. Ceea ce nu înțelegem însă, este atitudinea unora dintre istoricii unguri care îşi fac un titlu de glorie din pretinsa lor obiectivitate şi care caută să justifice politica de maghiarizare forțată pe care întreaga opinie publică a lumii civilizate a înfierat-o în curs de decenii.

Profesorul Domanovszky şi problema Transilvaniei

Astfel, profesorul Alexandru Domanovszky de la Universitatea din Budapesta, într-o lucrare recentă în care polemizează cu ilustrul savant român Nicolae Iorga, după ce ne dă o dovadă amplă de obiectivitate care-l animă atribuind marelui istoric român — a cărui erudiție s-a impus respectului tuturor oamenilor de ştiință din lume — epitetele de „fals istoric cu capricii de autor de teatru”, „jongleur” şi „mistificator”, trecând la analiza tendinței maghiarizante a înaintaşilor lui, încearcă s-o justifice prin „ideologia drepturilor omeneşti”, care „începând de la Revoluția Franceză a provocat dispariția particularismelor tuturor evoluțiilor de interes local”.[1]

„Ungurii, spune profesorul Domanovszky, au căutat să rezolve problemele politice în spiritul noilor idei care în Franța, după ce au măturat rezultatele evoluțiilor particulariste, au izbutit să creeze unitatea țării; naționalitățile dimpotrivă s-au

---

1 Alexandre Domanovszky, *La méthode historique de M. Nicolas Iorga (À propos d'un compte rendu),* Budapest, f.a., p. 223. Vezi şi Gheorghe I. Brătianu, *Théorie et réalité de l’histoire hongroise. À propos de quelques ouvrages récents,* Bucureşti, 1940.

străduit să facă să li se recunoască exigențele lor şi viața lor națională, conform vechiului lor particularism”.[1]

Ne-am afla deci, după afirmațiile istoricului ungur, în fața unui conflict între principiul unității, reprezentat prin nația ungară şi cel al particularismelor diferitelor națiuni conlocuitoare, conflict care în Franța a luat sfârşit prin triumful Franței unitare asupra provinciilor componente.

Nu ştim de ce profesorul budapestan atribuie revoluției franceze rolul de unificator al Franței, unificarea — după umilele noastre cunoştințe istorice — fiind fapt îndeplinit cu mult înainte de izbucnirea marii revoluții franceze. Dar aceasta este o chestiune străină de lucrarea noastră.

Ceea ce ştim însă cu preciziune este lipsa completă de corespondență între lupta violentă dusă de maghiarism împotriva națiunilor locuind pe teritoriul Ungariei şi între sforțările de unificare din Franța. În Franța, evoluția particularismelor a fost canalizată înspre unitate printr-un fenomen firesc. Particulele din „tot” au sacrificat pe altarul unității, care le lega, micile particularități, care le despărțeau.

Unitatea politică a Franței este o împlinire aflată la capătul unui proces natural evolutiv. Pentru a ajunge însă la acest rezultat pozitiv a fost necesară preexistența — şi acest lucru esențial dl Domanovszky de la Universitatea din Budapesta îl omite cu bună ştiință — a unei unități naționale, fără de care unitatea politică nu este decât un cuvânt fără sens.

Franța unitară a fost creată pe fondul comun galoromano-franc. Acest fond comun a creat comunitate de amintiri şi de tradiții, pe de o parte, comuniunea de aspirațiuni, pe de altă parte, într-un cuvânt, nația franceză.

Care este fondul comun care îi unea pe unguri de națiile conlocuitoare? Care sunt tradițiile şi aspirațiile comune ungurilor şi românilor de pildă?

Pe francezul din sud îl unea aproape tot de cel din nord şi îl despărțea prea puțin de acesta din urmă. Pe românul din Transilvania îl despărțea absolut tot de maghiarul din acele regiuni, fără ca el să fie unit de acesta din urmă, într-o cât de mică măsură, prin însuşirile caracteristice a două națiuni care

1 Alexandre Domanovszky, *op. cit.*, p. 32.

tind să se contopească.

În regiunile carpatice exista, e adevărat, o unitate asemănătoare cu aceea care s-a realizat în Franța. Această unitate este aceea a românilor de pe ambele versante ale Masivului Carpatic, care s-a impus întregii omeniri cu aceeaşi impetuozitate de care au dat dovadă francezii de la Oceanul Atlantic până la Munții Jura şi din Bretania până la Marea Mediterană, atunci când sforțările lor au evoluat înspre unitate.

Ungurii au vrut să împiedice o unitate firească, care în mersul ei vijelios dărâmă orice obstacol, înlocuind-o cu creația artificială a imaginației lor. Era fatal ca o asemenea încercare să eşueze în mod lamentabil, cu atât mai mult cu cât însuşi elementul centralizator era lipsit de forța unității, fiind un conglomerat de nații, a cărui sudură era formată nu din idealuri şi din amintiri, ci din interese materiale de castă.

Mărturie prețioasă în această privință ne oferă cartea sociologului ungur Joseph Diner-Dénes *(La Hongrie. Oligarchie. Nation. Peuple),* în care citim: „La unguri, ideea națională are un înțeles cu totul special, ea excluzând cu desăvârşire masa populară, națiunea fiind formată în mod exclusiv din oligarhie, iar interesele naționale fiind simple interese de castă".

„De altfel, spune fostul ministru al Republicii Ungare, cei mai mulți dintre oligarhi nici nu sunt de rasă maghiară, din vechea nobilime ungurească nemairămânând decât resturi. Nobilimea, spune Dénes, este formată din tot felul de nații: huni, avari, slavi, iazigi, secui, franci, saxoni, valahi şi valoni şi numeroşi cavaleri străini rătăcitori veniți odată cu regii Caselor străine. Toți aceştia formau un ciudat amestec de rasă şi de limbă. Singurul element de legătură dintre ele îl constituia privilegiile."[1]

Învățatul ungur Tibor Jóo, ocupându-se şi el de bazele structurale ale nației sale («Nouvelle revue de Hongrie») este silit, în fața evidențelor, să recunoască că nația ungurească „nu

---

1 Joseph Diner-Dénes, *La Hongrie. Oligarchie. Nation. Peuple.* Paris, 1927, p. 7. J. Diner-Dénes scria: „Libertate, egalitate, independență şi națiune, liberal, social, național... aceste noțiuni au în Ungaria un sens cu totul deosebit decât pretutindeni în alte părți. Față de lumea exterioară ele sunt, desigur, folosite în sensurile general aplicate, dar în interiorul țării nu sunt folosite *consensu omnium* decât într-un sens falsificat" *(Ibid.).*

este bazată nici pe legături de sânge şi nici pe legături etnice", conceptul de naționalitate maghiară reducându-se la noțiunea de nobilime maghiară. *«La nation hongroise est l'ensemble des membres de la Sainte Couronne et ces membres sont la noblesse».*

Prin însăşi natura lucrurilor, națiile autohtone conlocuitoare cu ungurii pe teritoriul invadat de ei şi-au păstrat caracterul lor național particular, neintegrându-se nației dominante, căci caracterul social al noțiunii de naționalitate ungară îi excludea de plano.

Statul ungar, după cele afirmate de dl Tibor Jóo era anațional, supra-național, cunoscând două categorii bine distincte: „privilegiații, care formau națiunea şi clasa de jos (les roturiers), burghezii şi şerbii care nu sunt membrii națiunii, dar care trăiesc o viață etnică autonomă".

Or, românii erau în quasiunanimitatea lor țărani, reduşi în şerbie de nobilimea maghiară. Ei erau excluşi *ipso facto* de la privilegiile nației ungare. Deci, din primele timpuri, Ungaria, după însăşi mărturisirea învățaților ei, era locuită de două categorii bine distincte: de o parte nobilimea, formată din cele mai variate tipuri etnice şi care constituia nația, şi poporul, format din masele autohtone, cărora li se refuza naționalitatea maghiară.

Această situațiune s-a perpetuat de-a lungul secolelor, întărind în naționalități conştiința lor națională. O dată mai mult, trufia maghiară le-a fost fatală ungurilor. Când, mai târziu, ungurii s-au declarat gata să-i recunoască pe români drept maghiari, era prea târziu. Românii deveniseră conştienți de nobila lor origine daco-romană şi luptau prin toate mijloacele împotriva tentativelor de a fi înglobați cu forța în maghiarism.

Explicațiile sincere ale d-lor Dénes şi Tibor Jóo vin să zdruncine din temelii şubredul eşafodaj construit ad-hoc de dl Domanovszky. În fața unor asemenea explicațiuni categorice, problema luptei duse de unguri împotriva naționalităților îmbracă cu totul alt aspect decât acela pe care caută să i-l imprime profesorii de la Budapesta.

Lupta, departe de a avea caracterul unei încleştări ideologice între unitatea pe cale de a se împlini şi componentele

ei, îmbrăca un caracter cu totul materialist. Problema maghiarizării prin forţă era pur şi simplu o problemă de dominaţie politică.

Ungurii fac parte din categoria popoarelor cu „presiune demografică slabă şi mijlocie”.[1] Pe teritoriul Transilvaniei, ei au întâlnit o populaţie românească, bucurându-se de o „suprapresiune demografică”. Singura soluţie logică şi raţională a problemei era colaborarea pentru binele ambelor naţiuni conlocuitoare. Ungurii n-au înţeles însă că coopereze, ci au vrut să înglobeze în naţia lor, atât de redusă numericeşte, impunătoarea masă a milioanelor de români.

Dacă numărul puţin ridicat al maghiarilor ar fi găsit în forţa rasială o compensaţiune, desigur că raportul de forţe între elementul dominant unguresc şi cel aservit al minorităţilor n-ar fi fost atât de dezavantajos pentru unguri. *Elementul absorbant, însă, era format dintr-o masă eterogenă, pe câtă vreme acel ce urma să fie absorbit prin asimilare forţată era pur de orice amestec rasial tardiv.* Maghiarizarea forţată era deci contrară legilor naturii. Fruntaşii şovinismului maghiar aveau conştiinţa netă a acestui raport de forţe favorabil românilor transilvăneni, dar potrivit însuşirii lor de a lua dorinţele drept realităţi, sperau să producă o schimbare radicală a situaţiei, violentând conştiinţele.

Încă din 1859, colonelul austriac Jankovsky[2] preconiza unirea saxonilor cu maghiarii pentru înfrângerea „forţei brutale a românilor”, iar în 1905, Endre Barabás, înverşunat maghiarizant, făcea să se profileze prin faţa ungurilor aspectul unei Transilvanii în care românii aveau să cucerească într-o zi puterea. „Nu este decât o chestiune de timp”, scria el denunţând forţa crescândă a masei româneşti din Transilvania.[3] În 1913, fostul premier Coloman Szell era şi mai

---

1 Dr. Anton Reithinger, *Das wirtschaftliche Geschichte Europas,* Stuttgart-Berlin, 1936, p. 17.

2 Pentru colonelul Jankovsky, chiar în anul 1859, la scurt timp după unirea Moldovei cu Muntenia, „unirea tuturor românilor într-un singur stat” devenise inevitabilă. (M. Popescu, *Documente inedite privitoare la istoria Transilvaniei (1348—1859),* Bucureşti, 1929; Silviu Dragomir. *La Transylvanie Roumaine et ses minorités ethniques.* Bucureşti, 1934, p. 30).

3 Endre Barabás, cunoscut persecutor al şcolii româneşti din

categoric încă, afirmând la Cluj: „Ungurii au pierdut Transilvania!”[1]

În loc să slăbească, persecuțiile au întărit forța de rezistență a românismului, solidaritatea națională călindu-se sub văpaia asupririlor.

Însuşi profesorul Domanovszky recunoaşte, după încercările sale infructuoase de a justifica acțiunea de maghiarizare, că tot mai bună ar fi fost calea pe care au ocolit-o înaintaşii săi şi anume „aceea a respectului ființei naționale a tuturor popoarelor locuind în Ungaria”.

„Trebuie să mărturisim, spune el, că recunoaşterea vechilor privilegii particulare ar fi servit mai bine cauza înțelegerii cu naționalitățile”.

Legea Apponyi

Istoricul ungur se gândeşte desigur la furibunda campania de deznaționalizare de la începutul secolului nostru, care a culminat prin faimoasa lege Apponyi, destinată, în intenția legiuitorului din 1907, să sfărâme cca mai puternică redută a rezistenței românilor din Transilvania: şcoala.

Transilvania înainte de 1918 şi fervent susținător al propagandei revizioniste în perioada interbelică, scria: dacă populația ungară din câmpie continuă să nu acorde mai multă atenție acestei părți a țării, masa românească, superioara prin număr, proprietate şi bogăție va cuceri puterea; nu este decât o chestiune de timp” (Barabás Endre, *Az erdélyrészi népfajok birtokaránya* / Raporturile de proprietate ale neamurilor din Ardeal, în „Közgazdasági Szemle”, 1905 [34], p. 817 — 836). Doi ani mai târziu, în 1907, contele István Bethlen îndemna autoritățile maghiare să grăbească procesul de maghiarizare a românilor, pentru a opri procesul legic de făurire a statului național unitar român şi eliberarea Transilvaniei. „Aceasta e datoria generației noastre şi chiar datoria ei supremă, căci generațiile viitoare nu vor mai fi în stare s-o facă. Noi suntem ultimii, absolut ultimii care putem împlini această datorie, şi, dacă n-o facem, vom pierde lupta pe viață şi pe moarte care a început între români şi noi” (Grof Bethlen István, *A Mezöség és az erdélyi magyarság. M. Vásárhely,* 1907, p. 4 — 5).

1 Această declarație a fostului premier Kálmán Szeli în fața societății de maghiarizare de la Cluj, în 1913, echivala cu recunoaşterea eşecului politicii lor de maghiarizare, pe de o parte, şi cu recunoaşterea dreptății cauzei româneşti, pe de alta („Újság”, Cluj, 1 martie 1914).

Popor de țărani, românii își păstrau ființa lor națională prin menținerea limbii materne. Școala primară constituia armătura întregii vieți naționale românești, pe care se sprijinea întreg viitorul neamului românesc din Ardeal.

Școlile superioare puteau fi maghiarizate; atâta timp însă cât fundamentul vieții românești — școala primară — era românesc, nu era nici un pericol de subminare a ființei ei naționale.

Contele Albert Apponyi, ministrul Instrucțiunii Publice în 1907, în disprețul legilor existente care proclamau dreptul pentru naționalități de a se instrui în limba lor maternă, printr-o serie de măsuri care provocaseră indignarea lumii civilizate — și în care nu știi ce să detești mai întâi, intenția de a deznaționaliza sau perfidia metodelor întrebuințate pentru a masca veritabilul caracter al dispozițiilor maghiarizante — a hotărât obligativitatea studiului limbii maghiare în școlile primare românești.[1]

Limba română, limbă romanică, este profund deosebită de limba ungară, care aparține celui mai restrâns grup de limbi indo-europene, așa-numitul grup fino-ugric, din care fac parte doar limbile maghiară, finică, estoniană și laponă.

Nu există în ambele limbi nici un punct comun care să servească drept sprijin pentru ușurința studiului limbii celeilalte națiuni. Ele sunt diametral opuse una alteia. Spre deosebire însă de limba maghiară, aspră și prezentând sonorități dure, consecința unor însușiri de consoane, limba română este o limbă cristalină, în care vocalele dau vorbirii grație desăvârșită și luminozității mediteraneene.

Am vorbit cu zeci de tineri țărani români refugiați din Transilvania în urma Diktatului de la Viena din 1940. Originari din regiunile în care maghiarismul s-a infiltrat în oarecare măsură în curs de secole, acești români n-au reușit totuși să învețe a pronunța corect o singură frază ungurească, deși veneau în contact permanent cu ungurii, și aceasta din cauza

---

1 T. V. Păcățian, *op. cit.*, VIII, p. 456—653. Legea a fost publicată în „Telegraful român” din 1907, nr. 73 — 78. În „Gazeta Transilvaniei” din 1907 au apărut numeroase articole cu titlurile: *Proiectele lui Apponyi* (nr. 31); *În fața noului atentat* (nr. 32); *Proiectul lui Apponyi* (nr. 33); *„Darul” lui Apponyi* (nr. 36) etc.

asperității limbii ungare.

Or, a obliga în asemenea condițiuni un copil român să învețe ungurește, ba mai mult încă, a-l obliga pe învățător ca să-l învețe pe copil în aşa măsură limba ungară, încât la absolvirea a patru clase primare să poată să se exprime „în mod inteligibil, oral şi prin scris” (art. 19 din legea Apponyi)[1], însemna pur şi simplu a transforma şcoala românească într-o şcoală ungară, căci, pentru a se conforma legii, învățătorii trebuiau să predea limba maghiară aproape în tot timpul orelor de clasă, materiile de predat în româneşte fiind astfel cu totul înăbuşite.

Art. 12 din lege prevedea că guvernul are facultatea de a *suprima* orice şcoală românească, pentru simplul motiv că acest lucru era reclamat de „interese superioare de stat”.[2] Hotărârea ministrului de resort era inatacabilă. Existența şcolilor româneşti depindea de arbitrarul măsurilor guvernamentale ungureşti.

Ceea ce era mai grav însă era faptul că învățătorii români din şcolile româneşti, în afară de limba maghiară trebuiau să-i deprindă pe copiii români cu ideea că „aparțin nației ungare”.

Art. 17 din legea Apponyi spunea textual: „Învățătorii trebuie să întărească în elev spiritul de ataşament la Patria (sic) ungurească şi conştiința că ei aparțin nației ungare”.[3]

Deznaționalizarea urma deci să fie înfăptuită atât prin înlocuirea treptată a limbii materne cât şi prin infiltrarea în mintea copilului a apartenenței sale la maghiarism.

Era o operă de pervertire sufletească, nemaiîntâlnită în istoria popoarelor civilizate. Ungurii, puțini la număr, voiau să-şi întărească rândurile cu maghiari *făcuți,* în lipsă de maghiari născuți.[4]

---

1 „Telegraful Român”, an LV, nr. 75 din 10/23 iulie 1907, p. 306 nr. 76 din 12/25 iulie 1907, p. 310.

2 *Ibid.*

3 Ibid.

4 Nu numai în şcoală românii erau obligați să vorbească ungureşte. Din volumul jubiliar al societății „Emke”, tipărit în 1910, aflăm că: „În urma apelului societății «Emke» moşierii au început să vorbească numai ungureşte cu servitorii şi lucrătorii lor valahi”, obligându-i astfel pe aceştia să învețe ungureşte. Vezi amănunte la Aurel Gociman, *România şi*

Şcolile confesionale, din motive religioase lesne de înţeles, erau oarecum mai avantajate faţă de celelalte şcoli româneşti de stat, comunale şi particulare.

Apponyi a găsit însă mijlocul de a le supune şi pe acestea ofensivei de maghiarizare prin mijloace indirecte care scăpau atenţiei opiniei publice străine. De pildă, şcolilor confesionale româneşti, care se susţineau cu jertfe mari, legea le-a impus salarii minimale pentru învăţători. Neputându-le suporta din cauza bugetelor reduse, şcoala era obligată să apeleze la statul maghiar, care într-adevăr întregea salariul învăţătorului, dar câştiga prin acest mijloc dreptul de a dispune de şcoală.

Numai într-un singur judeţ (Hunedoara), 180 de şcoli ale bisericii ortodoxe au fost nevoite să-şi închidă porţile după punerea în aplicare a faimoasei legi Apponyi.[1] Este deci explicabil curentul pronunţat anti-ungar pe care această lege l-a creat în opinia publică europeană.

Contele Leon Tolstoi stigmatizează metodele maghiare

Acela care a găsit cuvintele cele mai aspre pentru a stigmatiza opera de maghiarizare întreprinsă de contele Apponyi a fost celebrul romancier rus, contele Leon Tolstoi, în scrisoarea adresată revistei ungureşti „A Hir" din Budapesta, în 1907, apostolul de la Iasnaia-Poliana, spune textual: Ceea ce este mai trist este faptul că în străinătate contele Apponyi are reputaţia unui pacifist, pe când în Ungaria el nu recunoaşte nemaghiarilor nici măcar calitatea de oameni. Orice persoană cu mintea sănătoasă trebuie să smulgă de pe faţa acestui om masca sa mincinoasă, pentru a arăta întregii lumi că nu este

---

revizionismul maghiar, ed. a II-a, Bucureşti, 1934, p. 206—209.

1 În total au fost închise 350 de şcoli primare româneşti. Silviu Dragomir, *La Transylvanie roumaine et ses minorités ethniques.* Bucureşti, 1934, p. 163. După unirea Transilvaniei cu România însă Albert Apponyi acuza cu cinism poporul român de analfabetism şi încerca să convingă marile puteri, opinia publică europeană să accepte revizuirea Tratatului de la Trianon pe motiv că românii sunt analfabeţi şi nu ar putea, ca atare, să conducă Transilvania. El arată astfel că din numărul total al populaţiei, 76,4% din români erau analfabeţi, în timp ce dintre maghiari 20,1%, iar dintre germani numai 2,1% (Count Albert Apponyi..., *Justice for Hungary,* p. 18).

un binefăcător, ci o pasăre de pradă”.[1]

Voci maghiare înfierând politica de maghiarizare forţată

Dar chiar şi înlăuntrul Ungariei s-au găsit voci care să înfiereze atentatul la viaţa naţională românească pe care-1 comisese guvernul maghiar aplicând legea Apponyi.[2]

Ludovic de Mocsáry, unul dintre cei mai luminaţi oameni politici unguri de la începutul sec. al XX-lea, după ce timp îndelungat a profesat de la tribuna parlamentului cele mai largi şi mai liberale idei cu privire la relaţiile dintre unguri şi naţionalităţi, dezvăluie opiniei publice maghiare aspectul real al problemei naţionalităţilor, pe care şoviniştii căutau să-l înăbuşe sub avalanşa frazelor, pe cât de grandilocvente, pe atât de deşarte.

În acelaşi timp, Mocsáry denunţa pericolul pe care atitudinea neomenoasă şi inutil crudă a guvernanţilor unguri îl prezenta pentru viitorul Ungariei.

„O frică excesivă, spune el, ne împinge să comitem acţiuni cu adevărat extravagante. Mă refer la tendinţa generală de maghiarizare. Ştiu foarte bine că ici, colo se neagă acest adevăr, dar atunci de ce oare se aplaudă în mod frenetic în cele patru colţuri ale ţării ori de câte ori marele şovin Désider Bánffy repetă că patria noastră nu va fi fericită până când ultimul individ aparţinând rasei româneşti sau slovace nu va fi transformat în maghiar veritabil? Şi de ce se poate afirma oare, în parlamentul nostru, fără teamă de a fi pedepsit, că trebuie să introducem neapărat învăţământul public exclusiv în limba maghiară? Şi ce se urmăreşte oare prin legea care prevede că

---

1 Lev Tolstoi era un bun cunoscător al realităţilor naţionale din Ungaria poate şi datorită faptului că avea ca secretar particular şi ca medic un slovac, dr. Makowetzky, care i-a fost şi biograf (G. Moroianu, *op. cit.*, p. 101).

2 Chiar şi înainte de votarea acestei legi s-au găsit oameni de cultură unguri ca, de exemplu, poetul Ady Endre care au condamnat educaţia şovină ce se făcea elevilor în şcoli: „Am învăţat de la cucernicul pr. Pálfy — scria Ady Endre, că este patriotic să înjuri germanii, sârbii, românii, slovacii. Aşa să fie? Dacă este aşa, eu declar solemn că nu sunt patriot. Eu stimez orice neam, limbă, religie, convingere şi drept extra şi intra Ungariam” („Nagyvaradi Napló”, 16 iunie 1903).

jumătate din orele de predare în toate şcolile primare ale naționalităților trebuie să fie consacrate studiului limbii maghiare?”

„În zadar — subliniază Mocsáry — vrem să negăm toate acestea căci o dorință bolnăvicioasă există în noi şi ea constituie unul dintre elementele esențiale care sunt la baza politicii noastre privitoare la naționalități”. „Să nu dorim, termină politicianul ungur articolul său, lucruri imposibile. Nu avem de a face cu resturi de popoare, cum ar fi flamanzii sau bascii, ci avem în fața noastră blocuri naționale, conştiente şi pătrunse de progres. Gravitațiunea lor către exterior nu o vom putea împiedica cu forța. Noi nu vom putea face să dispară complet aceste tendințe centrifuge ale naționalităților, decât dacă le vom putea asigura, în interiorul frontierelor noastre, posibilitatea de a-şi satisface aspirațiile lor culturale”.[1]

Din nefericire însă, oameni cu principii atât de largi ca acelea ale lui Mocsáry erau prea puțini în regatul Ungariei.

Departe de a se gândi să satisfacă aspirațiile culturale ale românilor, pătura conducătoare ungurească nu ştia ce măsuri să mai inventeze pentru a înăbuşi aceste aspirații. Întreaga opinie publică maghiară supraexcitată de o presă şovină şi de o întreagă literatură pătimaşă, îmbrățişa cu frenezie măsurile de deznaționalizare pe care le luase Apponyi, văzând în ele un pas hotărâtor pe calea înfăptuirii idealului Ungariei unitare şi omogene.

Lovind în şcoala românească, ungurii ştiau, de altfel, că dau românilor o lovitură de grație. Într-adevăr, în scurtul interval de timp de la înăbuşirea revoluției kossuthiste şi până la inaugurarea erei dualiste, românii au dat dovadă cu prisosință de modul în care au ştiut să se folosească de fărâma de libertate pe care monarhul Austriei le-o oferise în dar, pentru a zăgăzui forța amenințătoare pentru Coroană, a ungurilor revoluționari.

În regiunile în care Administrația ungurească n-a putut

---

1 Articolul semnat de fostul preşedinte al Partidului Maghiar al Independenței, Ludovic Mocsáry, se intitula *Chestiunea naționalităților* şi a apărut în ziarul „Egyetértés” („Înțelegere reciprocă”), nr. 306, 25 decembrie 1907.

deveni tiranică din cauza preponderenței elementului saxon în funcțiile publice şi din cauza imediatei vecinătăți cu regatul României, românii s-au dedat cu adevărată frenezie studiului în limba maternă, care le fusese refuzat pe o scară întinsă până atunci.

Atât de puternic a fost acest curent către luminile instrucției, spune profesorul Silviu Dragomir, încât nu se găseşte exemplu analog în istoria nici unui alt popor”.[1]

La Sibiu, de pildă, în această epocă, din numărul total al elevilor, 50% erau români, iar la Lugoj, în Banat, între 1860 şi 1867, românii se clasau într-o proporție de 70% în raport cu celelalte naționalități.[2]

Cauzele analfabetismului țăranului român

Experiența era de natură a îngrijora pe unguri. Românii erau un popor de analfabeți, atâta timp cât le era refuzat învățământul în limba maternă (până la începutul sec. al XIX-lea, românii transilvăneni n-au avut aproape nici o şcoală în limba românească). Liberi de a se lumina în limba strămoşilor lor, țăranii transilvăneni depăşeau toate celelalte nații conlocuitoare, în dorința lor de a se instrui şi deci de a se emancipa de sub jugul robiei milenare.

Aceasta este rațiunea pentru care casta magnaților a ținut ca țăranul român să trăiască în întuneric, iar atunci când, împotriva voinței ungurilor, poporul român a început să întrezărească binefacerile luminii, conducătorii maghiari s-au străduit din răsputeri să facă să pătrundă această lumină în conştiințele românilor, deformată de legile maghiarizante ale contelui Apponyi.[3]

---

1 Silviu Dragomir, *op. cit.,* p. 161.

2 *Onisifor Ghibu,* Catolicismul unguresc în Transilvania fi politica religioasă a statului român, *Cluj, 1924, p. 154 şi urm.*

3 O expresie elocventă a politicii şcolare din timpul dualismului austro-ungar de îndepărtare a poporului român de cultură este faptul că, în timp ce în Ungaria şi Transilvania guvernele maghiare întrețineau 1.497 şcoli primare de stat, românii nu aveau nici măcar o şcoală de stat în limba lor (S. Dragomir, *op. cit.,* p. 159). Dacă avem în vedere şi draconicele legi şcolare ale lui Tréfort şi Apponyi, care au dus la dispariția a sute şi sute de şcoli

Istoriograful ungur Acsády nu se sfieşte să recunoască această împrejurare.

„Nobilimea Transilvaniei, spune el, nu încetează să tremure de frica pe care le-o inspiră şerbii români. Ea a fost extrem de iritată când, în urma unirii cu catolicii, s-au clădit şcoli pentru români. Nobilii se temeau că românii vor refuza să suporte sclavia lor în ziua în care vor începe să se instruiască şi când vor avea şefi mai cultivaţi. De aceea, ei nu au admis funcţionarea şcolilor pentru săraci (iată aspectul real al mult lăudatei democraţii ungureşti—n.n.). Vechiul sistem economic a devenit astfel un factor cu totul anticultural; pentru a salva interesele imaginare ale câtorva sute de familii de mari latifundiari, *un popor întreg a fost condamnat să suporte ignoranţa perpetuă, întunericul spiritului, mizeria materială şi spirituală”?*[1]

Paralel cu măsurile şcolare ale contelui Apponyi, alţi politicieni, maghiarizanţi à outrance, preconizau începerea unei ofensive de maghiarizare în toate compartimentele vieţii sociale şi economice.

Transilvania colonizată cu… unguri

Contele Ştefan Bethlen, unul dintre cei mai vajnici apărători ai sistemului asimilării forţate, denunţa pericolul „oceanului

---

româneşti, iar cele care au rămas au trebuit să reducă drastic studiul limbii române în favoarea limbii maghiare, devenită obligatorie, atunci înţelegem cauzele procentului mare de analfabeţi existenţi în rândul românilor.

1 I. Acsády, în „Közgazdasági Lexikon” (Lexicon de economie politică), editat sub direcţia lui Taganyi, II, p. 233. Chiar şi atunci când guvernele de la Budapesta, în tendinţa lor de a grăbi procesul de maghiarizare a românilor, au hotărât să ridice şcoli maghiare în zonele româneşti, s-au ivit critici cu atât mai mult cu cât românii refuzau să urmeze aceste şcoli. „Căci — scria Déme Károly —, ce înţeles are să ridice, de pildă, şcoli primare în mijlocul maselor româneşti, ca prin ele să se câştige unul sau doi Valahi cauzei maghiare, lăsând în acelaşi timp să se prăpădească în ignoranţă maghiarimea neaoşe? În asemenea locuri şcolile primare nu-şi pot ajunge ţinta, de aceea nici n-ar fi iertat să se ridice acolo, până când nu avem un număr suficient de şcoli, acolo unde le este locul” (Déme Károly, *Magyarország helyzete és az európai népek harca* (Situaţia Ungariei şi lupta popoarelor europene), Cluj, 1913; Vezi şi Dr. Titus Podea, *Transilvania,* Bucureşti, 1936, p. 63).

românesc dintre Tisa, Dunăre şi Carpaţi"[1] şi, reluând vechiul principiu al legii colonizării a lui Daranyi, propovăduia spargerea blocului compact al românilor transilvăneni prin colonizări masive cu unguri.[2]

„Guvernul ungar, spune Charles Upson Clark[3] în *Greater Roumania,* a cheltuit milioane de coroane pentru a coloniza Transilvania cu unguri, iar după ce războiul a început, el a mărit efortul său în această direcţiune".

Planul din 1912 al contelui Bethlen[4] mai prevedea o serie de măsuri, destinate în primul rând să submineze însăşi proprietatea rurală românească, fundamentul vieţii româneşti de la ţară şi în al doilea loc să împiedice libera dezvoltare economică a milioanelor de români.

Pentru atingerea primului şi celui mai important scop, contele Bethlen cerea pur şi simplu deposedarea românilor de bunurile rurale, adică de singurele lor bunuri[5], iar în ceea ce priveşte paralizarea vieţii economice româneşti din Transilvania, viitorul prim-ministru al Ungariei cerea

---

1 Apud Romulus Seişanu, *Transilvania românească. Cu hărţi şi diagrame,* Bucureşti, 1941, p. 51.

2 Ibid.

3 Charles Upson Clark, *Greater Romania,* p. 140.

4 Emil Petrini, *Reforma agrară,* în *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul 1918—1928,* I, Bucureşti, 1929, p. 286—288; S. Dragomir, *op. cit.,* p. 50 — 51; Romulus Seişanu, *op. cit.,* p. 50 — 51.

5 Iată cum îşi justifica Bethlen István, în 1912, planul său de deposedare a românilor de pământurile lor: „Proprietăţile maghiare din Ardeal sunt pe cale de a se prăpădi şi dacă va continua aşa, după o generaţie sau două, Ardealul va fi pământ unguresc numai cu numele şi aceasta însă numai pe măsură ce vom avea suficientă forţă militară şi politică să ne menţinem stăpânirea asupra acestei părţi de ţară, dar sub raport economic pierdem terenul de sub picioare. Să nu ne amăgim că proprietăţile pierdute vor putea fi înlocuite prin superioritatea obţinută de noi în comerţ, industrie şi circulaţia monetară. Un timp oarecare se vor putea realiza prin ele succese, dar aceasta nu va dura, decât până ce românii vor lua concurenţa cu toată puterea şi în acest domeniu, începând a se organiza. Iar dacă aceasta se va întâmpla, ori e sigur că se va întâmpla — se va impune cu atât mai de grabă forţa de absorbţiune şi de asimilare a superiorităţii numerice ce zdrobeşte totul, care azi încă nu se manifestează, decât pe terenul profesiunei agricole" (Bizony László, *A keleti határról, A magyar szupremácia veszedelme Erdélyben/* Despre hotarul răsăritean. Pericolul suprematiei maghiare în Ardeal), Budapest, p. 75).

distrugerea creditului românesc şi sabotarea instituțiilor bancare româneşti.

Dacă planul contelui Bethlen ar fi fost pus în aplicare s-ar fi ajuns în plin secol al XX-lea la reînvierea vechilor tradiții feudale, românii redevenind — prin grația ungurilor — ceea ce au fost timp de multe secole — sclavi pe propriul lor pământ.[1]

Din fericire pentru românii din Transilvania, monarhia austro-ungară s-a prăbuşit la timp, astfel încât machiavelicul plan de maghiarizare a pământului fostei Dacii n-a mai putut să-şi producă efectele.

Înainte de războiul mondial acest plan intrase, într-o formă inițială, pe făgaşul realizărilor. Contele I. Mailath redactase un adevărat program agrar, bazat pe principiul transferului proprietății rurale de la români la unguri[2], iar societatea O.M.G.E. a agricultorilor unguri proclama sus şi tare că pământul Transilvaniei trebuie să devină unguresc, „deoarece cine posedă pământul, posedă şi țara".[3]

Pentru radicala schimbare a Transilvaniei româneşti într-o Transilvanie ungurească, ungurii procedau deci în etape. Întâi maghiarizarea elementului om, în al doilea rând maghiarizarea pământului însuşi.

Tentativa era însă şi prea temerară şi prea brutală pentru a putea reuşi într-o epocă în care libertatea națională era ridicată la rangul de principiu fundamental al vieții statale.

Deşi sortită eşecului, totuşi ungurii n-au abandonat această tentativă de maghiarizare prin violență, până în cea din urmă clipă a dominației lor politice asupra Transilvaniei.

---

1 Contele Bethlen István considera deposedarea de pământ a românilor ca o premiză absolut necesară pentru dezrădăcinarea lor, pentru maghiarizarea lor, pentru a se asigura menținerea Transilvaniei sub dominația aristocrației maghiare. „Noi, declara el presei în 1913, nu vrem să-i considerăm ca adversari pe compatrioții de o altă limbă; dar, în ce priveşte proprietatea asupra pământului, trebuie să-i socotim duşmani şi, în consecință, noi trebuie să ne organizăm" („Pesti Hírlap", 9 sept. 1913). Vezi şi Silviu Dragomir, *La Hongrie et le probleme de la Transylvanie,* în «Revue de Transylvanie», t. I, nr. 3, 1934, p. 334 — 354; Romulus Seişanu, *op. cit.,* p. 49-51.

2 S. Dragomir, *op. cit.,* p. 243.

3 *Ibid.,* este vorba de Societatea *Országos Magyar Gazdasági Egylet* (Societatea economică maghiară).

Profesorul Silviu Dragomir, care în calitatea sa de ministru român al minorităților a dat dovadă de un spirit de dreptate şi de echitate care ar face cinste oricărui om politic din Occident, califică această politică a maghiarilor față de naționalități, drept o politică „criminală”.[1] În lumina acțiunilor guvernelor ungureşti care s-au succedat la putere înainte de dezlănțuirea primului război mondial, termenul nu ni se pare exagerat. Când trecem în revistă însă întregul cortegiu de ordonanțe pe care guvernul contelui Ştefan Tisza le-a edictat cu privire la românii transilvăneni de la intrarea în război a Austro-Ungariei, termenul ni separe prea blând.

Guvernarea contelui Ştefan Tisza

Contele Tisza, care prin energia şi prin inteligența lui superioară, a dominat întreaga viață politică a Ungariei în cel de-al doilea deceniu al secolului nostru, era cunoscut ca un adversar ireductibil al oricărui elan naționalist românesc.

După ce, printr-o lege electorală, el a anihilat aproape complet reprezentarea românilor în Parlament, reducând circumscripțiile electorale majoritare româneşti, de la 42 la 17, făcând deci astfel ca cei 3.500.000 români să fie reprezentați prin numai 17 deputați, când cei 200.000 de saşi trimiteau în Parlament 14 deputați[2], contele Tisza a avut cinismul să

---

1 *Ibid.,* p. 242.

2 Cinismul cunoscut al lui Tisza István, fiul „zdrobitorului de naționalități” Tisza Kálmán, reiese şi din legea electorală, care-i poartă numele. După ce legiuitorii precedenți s-au străduit să sugrume învățământul românesc, prin legile şcolare, Tisza István condiționa dreptul de vot de cunoaşterea scrisului şi cititului. Astfel, Tisza reuşea să excludă din viața politică marea masă a românilor din Transilvania (Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 şi Unirea Ardealului cu România,* Cluj, 1926, p. 10— 11).

Acelaşi om politic s-a opus cu înverşunare introducerii votului universal în Ungaria — motivând că „acesta ar fi fost mai fatal decât orice pericol de criză, întrucât el ar fi nimicit definitiv statul național (maghiar) şi a propus chiar modificarea Codului Penal (1894) pentru a face față — spunea el — «agitațiilor celor fără patrie», pentru că ochiul ager şi mâna care pedepseşte şi apără statul maghiar trebuie să intervină cu autoritate. Noi am tratat până acum această problemă prea cavalereşte” (Aurel C. Popovici, *Stat şi națiune. Statele Unite ale Austriei Mari,* Bucureşti, 1939, p. 46).

declare de la tribuna Camerei Deputaților: *„Am reuşit să-i scoatem din parlament pe domnii aceştia, cu puține excepții dureroase!”*,[1] *„Domnii aceştia”* erau pentru Ştefan Tisza marii patrioți români, pe care legea electorală şi în special metodele samavolnice care caracterizau alegerile îi împiedicaseră să se realeagă în Parlament, şi pe care deşi Tisza cu nişte „cetăți de spumă” şi cu o „fata morgana” (discursul din Parlament, rostit la 11 iulie 1910)[2], totuşi el îi prefera în afara Parlamentului

---

1 *Discursurile contelui Ştefan Tisza — 1893-1915. Contribuțiuni istorice la cunoaşterea chestiunii naționalităților în Ungaria,* Budapesta, f.a. p. 55.

2 *Ibid.* Marele cotidian francez «Le Temps» din 31 august 1916, descria astfel situația românilor din Transilvania: faptul că din provinciile româneşti din Imperiul Austro-Ungar, Transilvania se individualiza atât prin suprafața cât şi prin numărul românilor care trăiau acolo. „Lupta pentru libertate a românilor subjugați — se sublinia în ziar — şi-a găsit exponenți în clasa mijlocie a juriştilor, profesorilor, preoților, negustorilor. Dar şi răscoalele țăranilor şi propaganda națională a «claselor instruite şi înstărite» au fost reprimate cu cruzime de unguri. Instituirea în 1867, a dualismului austro-ungar le-a dat acestora mână liberă în acțiunea de zădărnicire a luptei pentru emancipare națională a popoarelor asuprite.

Alegerile erau făcute printr-un regim de teroare, ignorând total legile. Nu se admitea votul secret, iar votul public îi expunea pe cei care îşi manifestau sincer opinia unor grave ofense”. În acest sens, articolul citează cuvintele lui Mircea Şirianu: „O campanie electorală în Transilvania este un adevărat război civil în care alegătorii români, în majoritate țărani dezarmați, sunt la cheremul jandarmilor unguri înarmați cu puşti, cu baionete, la armă”. Represaliile exercitate au dus la reducerea numărului de deputați români, aşa încât la alegerile din 1910, din cei 79 de deputați români — câți ar fi trebuit să numere reprezentarea română la Budapesta, dacă n-ar fi fost proporțională cu populația —, au fost aleşi numai cinci.

Politica nemiloasă de maghiarizare îi priva pe români de toate drepturile. Ei nu mai aveau dreptul de întrunire şi nici libertatea presei. Orice manifestare românească era pasibilă de pedeapsă, românii fiind lipsiți chiar şi de protecția tribunalelor.

Un alt cunoscut cotidian francez, «Le Figaro», în numărul din 30 august 1916, arăta că, în lupta pentru propria lor libertate, împotriva turcilor şi apoi împotriva Casei de Austria, ungurii au ştiut să lupte eroic, iar luptele şi răscoalele lor au fost privite cu caldă simpatie de francezi şi de englezi. Cu totul altfel au privit maghiarii libertatea după ce s-au văzut ei înşişi liberi: libertatea lor le dădea dreptul de a oprima pe alții. Era punctul de vedere al unor politicieni fără scrupule.

Regimul parlamentar maghiar era pus în slujba politicii de asuprire a celorlalte naționalități: „nu este pe lume nimic mai mincinos, adică cel puțin ca reprezentanță a națiunii, întrucât sistemul electoral este stabilit după

decât pe băncile lui. „Excepțiile dureroase” erau deputații, atât de puțini la număr, care reuşiseră să învingă toate dificultățile şi să înfrunte toate obstacolele inerente unei alegeri în Ungaria, spre a veni la Budapesta să facă auzit glasul milioanelor de români asupriți.[1]

Şi chiar aşa de puțini câți erau, contele Tisza încă îi găsea că sunt prea mulți!...

Ne putem uşor imagina care au fost sentimentele de care a fost animat Tisza față de români în ziua în care Austro-Ungaria s-a găsit în război cu Aliații, România respingând injoncțiunile care-i veneau de la Berlin şi de la Viena pentru a se alătura Puterilor Centrale şi mai lesne încă ne putem închipui care a fost atitudinea pe care a arborat-o premierul Ungariei față de românii transilvăneni în ziua în care România liberă a declarat război Ungariei.

În 1914, guvernul prezidat de contele Tisza edictează nu mai puțin de 33 de ordonanțe, având ca scop, după cum se exprimă Ion Clopoțel, istoriograful evenimentelor petrecute în Transilvania din 1914 până la alipirea ei la România, „de a înmulți mijloacele materiale spre a desăvârşi politica de maghiarizare”.[2]

Libertatea presei româneşti este suprimată. Ziarul „Românul” al lui Vasile Goldiş este desființat. Întrunirile publice româneşti sunt interzise. Statul ungar îşi arogă

---

avere”. Fiind oral, votul era lipsit de orice libertate; corupția prin bani se adăuga presiunilor administrative şi, adeseori, jandarmii tăiau din registre grupele de alegători ai opoziției («Le Figaro» din 30 august 1916).

1 *Şt. Tisza* s-a opus cu înverşunare introducerii votului universal şi a susținut modificarea codului penal (1894), pentru a face față „agitațiilor celor fără de patrie”, pentru că „ochiul ager şi mâna care pedepseşte şi apără statul maghiar trebuie să intervină cu autoritate. Noi am tratat până acum această problemă prea cavalereşte” (Aurel C. Popovici, *Stat şi națiune. Statele Unite ale Austriei Mari,* Bucureşti, 1939, p. 46).

Publicistul maghiar Fényes S. arăta cauza reală a refuzului autorităților ungare de a introduce votul universal. „Clasa dominantă maghiară — nota el — nici nu avea argument mai puternic contra votului universal, decât că acela ar însemna eliberarea naționalităților şi de aceea era socotit drept trădător de țară oricare ungur ar fi îndrăznit să ceară votul universal” (Fényes S., *op. cit.,* p. 43).

2 I. Clopoțel, *op. cit.,* p. 11.

controlul gestiunilor băncilor româneşti. Autonomia bisericească este încălcată, adunările şi congresele naționale bisericeşti fiind obligate a ține şedință în prezența comisarilor guvernului. Populația românească din Transilvania este scoasă de sub jurisdicția judecătorilor ei fireşti şi pusă sub jurisdicția excepțională a Curților Marțiale. Legea despre răspunderea trădătorilor de patrie, decretată în 1915 (legea XVIII), a înăsprit mai mult încă atmosfera de teroare în care trăiau românii transilvăneni de la izbucnirea războiului mondial.[1] Era suficient un simplu denunț pentru ca averea românului denunțat drept trădător să fie sechestrată, iar el să fie internat în lagăr sau aruncat în temniță.

Temnițele din Braşov, Făgăraş, Cluj, Seghedin, erau pline până la refuz de aceşti „trădători", a căror singură vină era de a se fi născut români pe teritoriul românesc al Transilvaniei!

Protopopi, preoți, bătrâni, femei şi copii, umpleau lagărele special improvizate la Sopron (lângă granița Austriei), la Veperd etc. Regimul aplicat sutelor de nevinovați, ridicați în modul cel mai abuziv de la căminele lor, trebuie să fi fost extrem de aspru, dacă judecăm după numărul morților din lagăre şi închisori şi dacă ne reamintim de asprul tratament care le era aplicat românilor transilvăneni în închisorile ungureşti în timp de pace.[2]

Ordonanța nr. 4.000 a Preşedinției Consiliului de Miniştri maghiar, dată în 1917, încoronează opera de deznaționalizare a guvernelor precedente. Ea este o traducere în fapt a planului contelui Bethlen. Într-adevăr, conform acestei ordonanțe românii nu mai puteau cumpăra nici un petec de pământ rural fără prealabila autorizație a Ministerului Agriculturii din Budapesta; într-un cuvânt, românii nu mai puteau cumpăra deloc pământ la țară, căci autorizația le era refuzată categoric, ori de câte ori ei o solicitau. De altfel, aceasta era şi rațiunea

---

1 *Ibid.,* p. 12.

2 *Ibid.,* p. 17—18. Despre măsurile represive îndreptate împotriva populației româneşti vezi şi Sebastian Stanca, *Contribuția preoțimii româneşti din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului,* Cluj, 1925; R. Cândea, *Biserica ardeleană în anii 1916—1918,* Cernăuți, 1926; Septimiu Popa, *Temnițele Clujului,* Cluj, 1937; Grigore Popescu, *Preoțimea română şi întregirea neamului. II. Temnițe şi lagăre,* Bucureşti, 1940.

pentru care necesitatea autorizației fusese instituită.[1]

În acelaşi an, contele Apponyi, redevenit ministru al Instrucțiunii Publice şi al Cultelor, înființa aşa-numita „zonă culturală" în sud-estul Transilvaniei, cu destinația exclusivă să asigure maghiarizarea completă a şcolilor româneşti din districtele Năsăud, Trei Scaune, Braşov, Făgăraş, Hunedoara ş.a., adică în acea regiune în care şcoala românească rezistase acțiunilor de maghiarizare anterioare. Consecința imediată a aplicațiunii acestei noi legi Apponyi a fost desființarea a 507 şcoli primare româneşti din acea regiune.[2]

Toate aceste măsuri de ordin legislativ erau întovărăşite de ceea ce publicistul american Charles Upson Clark numeşte „persecuția meschină" *(petty persecution)* a jandarmeriei, exercitată în toate domeniile, persecuție pe care acelaşi scriitor o compară cu aceea exercitată de austrieci la Riva şi de germani în Schleswig.[3] Erau zecile de vexațiuni şi de nedreptăți zilnice, pe care jandarmul la țară şi organele în subordine la oraşe, le comiteau față de populația românească lipsită de orice apărare.

Prigoana

Aceste persecuții mărunte, dar infinit repetate, această otravă zilnică aveau să ia un caracter de o gravitate excepțională în ziua în care România declara război Puterilor Centrale.

Aproape o jumătate milion de români transilvăneni au fost ridicați de la căminele lor şi trimişi să lupte pe cele mai diverse fronturi pentru o cauză care nu era a lor. Uşor îşi poate închipui oricine, cunoscută fiind adversitatea ungurilor față de români, căror soldați din armata ungară le-a fost hărăzită

---

1 Despre ordonanța nr. 4.000 din 12 oct. 1917, vezi Ion Clopoțel, *op. cit.,* p. 24.

2 Prin crearea acestei „zone culturale", „călăul şcoalei şi culturii româneşti", cum îl numea I. Clopoțel pe contele Apponyi, urmărea, totodată, să despartă pe românii din Transilvania de cei din România liberă (I. Clopoțel, *op. cit.,* p. 24; vezi şi Silviu Dragomir, *op. cit.,* p. 162— 164).

3 Charles Upson Clark, *op. cit.,* p. 139.

cinstea de a se bate în liniile cele mai avansate.[1]

„După ce secătuise Ardealul de tot tineretul ei, spune N. Polizu-Micşuneşti în volumul închinat lui Nicolae Filipescu, se făptuiau sălbăticii asupra bătrânilor şi chiar răniților, obligați la cărăuşii; preoți şi femei bătrâne erau aruncați în temnițe”.[2]

La Sibiu, relatează Octavian Goga, poetul Ardealului, femei şi preoți au fost puşi în lanțuri şi au fost scoşi în stradă la ieşirea de la spectacol a mulțimii, pentru a fi scuipați în obraz de maghiari şi saşi. [3]

Nu există domeniu de activitate publică, scrie Ion Clopoțel, în care să nu fie suspendată libertatea înfăptuirilor şi siguranța zilei de mâine”.[4]

Românii de dincoace de Carpați nu erau indiferenți față de soarta fraților lor de peste munți. În epoca neutralității se formase în Regat un puternic curent politic naționalist care cerea imperios intrarea României în război alături de Aliați, pentru eliberarea românilor transilvăneni de sub jugul dominației maghiare.

„Acțiunea națională”

„Acțiunea națională”[5] care reunise în jurul marelui patriot Nicolae Iorga pe doi din cei mai iluştri oameni de stat ai României, pe „europeanul” (cum îl numea Clémenceau) Take Ionescu şi pe Nicolae Filipescu, despre care Robert de Flers scria că „nu numai că-şi iubeşte țara, dar este nebun după ea” *(il en est fou)*,[6] pe ardelenii Octavian Goga şi Vasile Lucaciu, martir al cauzei româneşti transilvănene şi pe o seamă de alți fruntaşi ai vieții politice, reuşi să electrizeze masele.

---

1 Vezi T. V. Păcățian, *Jertfele românilor din Ardeal, Banat, Crişana. Sătmar şi Maramureş aduse în războiul mondial din 1914 — 1918,* Sibiu, 1923.

2 N. Polizu-Micşuneşti, *Niculae Filipescu. Însemnări. 1914—1916,* Bucureşti, 1937, p. 173.

3 *Ibid.,* p. 173.

4 I. Clopoțel, *op. cit.,* p. 5.

5 Despre înființarea acestei asociații vezi: „Universul”, 15—28 oct. 1914; G. Moroianu, *op. cit.,* p. 179—180.

6 N. Polizu-Micşuneşti, *op. cit.,* p. 22.

Entuziasmul cu care a fost primit, în trecerea sa prin România, generalul Pau constituie o dovadă întru totul semnificativă a sentimentelor care-i însufleţea în acea epocă pe românii din Regat şi aceasta cu atât mai mult cu cât la sosirea în Bucureşti a unui mareşal german, primirea pe care publicul român i-o rezervase a fost mai mult decât rece.

Pentru a ne da seama de starea de spirit care domnea la Bucureşti în cel de-al doilea an al neutralităţii, este suficient să cităm finalul peroraţiei culminantului discurs, rostit de Nicolae Filipescu la 15 februarie 1915, în numele „Acţiunii naţionale”.

Adresându-se regelui Ferdinand, suveranul ţării, Filipescu spunea: „Tu eşti trimisul lui Dumnezeu pentru a înfăptui visul unei naţii [...]. Mărirea pe care ţi-o urăm, Sire, este să te încoronezi la Alba Iulia sau să mori pe Câmpia Turzii!”[1]

Nu trebuie să uităm că în acea epocă România era legată prin tratate de Puterile Centrale şi că guvernul ţării ducea o politică de strictă neutralitate.

Dacă solidarizarea entuziastă a maselor româneşti de dincoace de Carpaţi cu românii din Ungaria era de ordin pur sentimental, în schimb apropierea de Aliaţi, reclamată insistent de oamenii politici, era sprijinită pe consideraţii imperioase de ordin raţional.

Dacă Austro-Ungaria avea să iasă victorioasă din război, soarta românilor transilvăneni, ca naţie, era să fie pecetluită pentru eternitate. Mai mult încă: ungurii victorioşi ar fi putut constitui o primejdie dintre cele mai grave pentru independenţa României însăşi.

În celebrul discurs rostit de Take Ionescu în Camera Deputaţilor, în zilele de 16 şi 17 decembrie 1915, marele om de stat român, punându-se ipoteza unei victorii a austro-ungarilor, se adresa deputaţilor cu vorbele: „Vă închipuiţi dvs. că Ungaria ar tolera ca aici să continue o viaţă independentă?”[2]

Românii n-aveau deci alegerea. Pentru salvarea fiinţei naţionale a românismului transilvănean, şi chiar pentru

---

1 N. Filipescu, Pentru România Mare. Cuvântări din războiu. 1914—1916. Cu o prefaţă de Matei B. Cantacuzino, Bucureşti, 1925, p. 26.

2 Take Ionescu, *Pentru România Mare. Discursuri din războiu. 1915-1917,* Bucureşti, 1919, p. 93.

salvarea integrității teritoriale și independenței Regatului, ei trebuiau să urmeze singura politică conformă cu idealurile naționale și cu interesele vitale românești, politică pe care Take Ionescu o numise a „instinctului național”.[1]

„În sufletul tuturor românilor, spunea fruntașul vieții politice române, de la dascălul de sat până la omul politic, stă scris cu litere de foc: „Transilvania și unitatea națională!”[2] „Fiecare popor, continua el, are dreptul să-și trăiască viața lui, să și-o trăiască întreagă cu toți ai lui, fiindcă numai așa poate și el să creeze o civilizație a lui, care să între în armonia tuturor celorlalte civilizații.[3]

Cele două idealuri, al Ungariei unitare și omogene, realizabil prin sacrificarea ființei naționale a milioanelor de români ce locuiau pe teritoriul Ungariei și acela al României unitare — în cadrul fostei provincii Dacia — împlinirea unor năzuințe firești de reîntrunire într-un tot a ceea ce fusese cu veacuri în urmă despărțit își profilau, amenințătoare, contururile de o parte și de alta a Carpaților. Prin politica lor de violență, ungurii creaseră un abis între cele două concepții de viață. Se ajunsese atât de departe pe această cale, încât „nici o concesie nu mai era posibilă, viața unuia excluzând viața celuilalt”[4] (Take Ionescu).

Contele Ștefan Tisza nu s-a sfiit să exprime cu brutalitate această situațiune într-unul din marile sale discursuri rostite în Parlamentul ungar în anul 1910.

„Concetățenii noștri nemaghiari, spunea el în ședința din 11 iulie 1910 a Camerei Ungare, cu ocazia discuției la Mesaj, trebuie în primul rând să țină seama de faptul că ei aparțin unui stat național, unui stat care nu este un conglomerat de popoare de rase diferite, ci un stat dobândit și făurit de o singură națiune care i-a întipărit pecetea neștearsă a individualității sale. Eram întotdeauna partizanul bunei înțelegeri frățești (sic) cu naționalitățile și voi rămâne așa. Le dau cu cea mai mare bucurie totul ce se poate împăca cu

---

1 *Ibid.*, p. 77.
2 *Ibid.*, p. 79.
3 *Ibid.*, p. 78.
4 *Ibid.*, p. 103.

caracterul național şi unitatea națională a statului maghiar. Dar, peste această graniță nu trec cu o literă. Aceasta este stânca de care-şi va sparge capul oricine va încerca s-o sfărâme”.[1]

În clipa în care făcea aceste afirmații, Ştefan Tisza nu era un oarecare deputat neînsemnat ale cărui declarații să fi avut valoarea unor păreri pur personale, ci el era şeful unui partid puternic (Partidul Național al Muncii) care se sprijinea în Parlament pe o majoritate masivă de 257 de deputați.

Punctul său de vedere era acela al Ungariei întregi. Ungaria este un stat unitar şi omogen, iar naționalitățile sunt numai un accident în viața statală ungurească. Concluzia era tot atât de falsă pe cât erau şi premizele pe care se sprijinea. Era într-adevăr o aberație să susții, împotriva celei mai categorice realități de fapt, că Ungaria este un stat omogen şi uninațional, când milioanele de naționali nemaghiari îi confereau cea mai impresionantă tinctură eteroclită şi polinațională.

Contele Ştefan Tisza a avut însă darul să rostească el însuşi cea mai perfectă caracterizare a țării sale: „Conglomerat de popoare de rase diferite”.[2]

Acestor popoare, ungurii le confereau toate drepturile, cu o condiție însă: să renunțe la naționalitatea lor, spre a se contopi în maghiarism.

„Să vie în şirurile noastre!”[3], exclama el într-o zi de la tribuna Parlamentului, adresându-se românilor transilvăneni şi, întorcându-se spre deputații unguri, el le spunea: „În felul acesta vom putea crea o Ungarie mare şi puternică”.[4]

Aceeaşi chemare le era adresată şi de dincoace de Carpați. De data aceasta însă, fără ca să li se impună condiția renunțării la viața lor națională. Dimpotrivă, aici le era rezervată realizarea idealurilor şi speranțelor pe care din vremuri îndepărtate românii transilvăneni şi le transmiteau din generație în generație.

Într-o limbă pe care nici n-o cunoşteau, li se cerea de la

---

1 *Discursurile contelui Ştefan Tisza, 1893—1915,* p. 53.
2 *Ibid.*
3 *Ibid.,* p. 56.
4 *Ibid.*

Budapesta să adere la un ideal de mărire care le era absolut indiferent. Din România le venea însăşi chemarea Firii, îmbiindu-i, în limba strămoşilor lor daco-romani, să realizeze unitatea naturală, unitatea organică, care leagă între ei pe fiii aceleiaşi naţii.

Intransigenţa ungurilor a grăbit evoluţia procesului istoric din Transilvania.

Erzberger şi Iuliu Maniu

În memoriile sale, Erzberger, şeful Centrului catolic din Parlamentul german şi fost ministru al Reichului, ne relatează despre misiunea ce i-a fost încredinţată de Germania, spre a împiedica intrarea în război a Italiei şi a României alături de Aliaţi. Cu acest prilej, el vorbeşte despre încăpăţânarea cu care conducătorii politicii maghiare din primii ani ai războiului refuzau să satisfacă legitimele revendicări româneşti. Punctul de vedere unguresc continua să fie invariabil acelaşi de secole: „Nici o concesie de nici un fel pentru români!”.

„Nu era vorba, spune Erzberger, de concesii teritoriale, ci de a ţine cont în Ungaria de aspiraţiile legitime ale românilor. Baronul Burián, care era considerat ca purtătorul de cuvânt la Viena al contelui Ştefan Tisza respinge cu energie orice idee de conciliaţiune faţă de români”.[1]

Premierul ungur, pe care Erzberger îl vizitase în urmă, nici nu voia măcar să recunoască legitimitatea plângerilor româneşti.

„El susţinea, spune fostul ministru german, că nu exista nici o Putere care să ducă faţă de naţionalităţi o politică atât de tolerantă ca Ungaria”, şi că în această privinţă «tout marchait pour le mieux»[2] în prea fericita Ungarie a ultimului Habsburg.

Nici Candide, eroul lui Voltaire, nu s-ar fi exprimat altminteri.

Dl Iuliu Maniu, care a făcut parte din delegaţia românească primită de Erzberger la Viena, cu scopul de a prezenta

---

1 M. Erzberger, Souvenirs de guerre, Préface de M. Maurice Muret, Paris, 1921, p. 130.

2 *Ibid..* p. 131.

trimisului Reichului german doleanțele românilor transilvăneni, ne expune în felul următor modul în care a decurs întrevederea dintre Erzberger şi exponenții vieții politice româneşti din Ardeal:

„În 1915, Puterile Centrale aveau o situațiune grea. Împăratul Wilhelm a încercat să câştige pe românii din Transilvania, pentru o acțiune a României alături de Puterile Centrale. În acest scop a trimis pe Erzberger la Viena, cu misiunea de a trata cu delegații români. În palatul Liechtenstein din Viena, o delegație compusă din Aurel Popovici, Goldiş şi cu mine, am luat contact cu Erzberger. Noi, delegații, am arătat lui Erzberger că românii din Ardeal n-au drepturi şi că e firesc din partea României să nu-şi înfrățească armele cu cei care vor să-i omoare pe fiii ei. Erzberger mi-a replicat că se vor da românilor drepturile pe care le cer. Am răspuns că nu cred, pentru că de foarte multe ori li s-a promis şi niciodată nu li s-a dat nimic”.[1]

Rezultatul tratativelor a fost, după cum era de aşteptat şi după cum o prevăzuse şi Iuliu Maniu, cu totul negativ.

Erzberger relatează că: „Ştefan Tisza a refuzat orice negociațiune cu România cu privire la acordarea de drepturi noi românilor din Ungaria”.[2]

Ambiția nemăsurată a ungurilor şi lipsa totală de prevedere a conducătorilor lor politici, au făcut imposibilă rezolvarea pe cale amicală a conflictului dintre națiunea dominantă şi aceea aservită. Nu mai rămânea, din vina ungurească, decât o singură soluție pentru rezolvarea problemei: calea armelor.

Războiul pentru întregire (Ion I. C. Brătianu)

Lui Ion I. C. Brătianu i-a fost hărăzită soarta de a decide, în calitatea sa de şef al guvernului român, intrarea României în război alături de Aliați, pentru realizarea idealului național românesc: dezrobirea Ardealului.

În lumina documentelor pe care le posedăm, astăzi, acțiunea lui Ion I. C. Brătianu în timpul neutralității României

1 „Curentul” din 2 februarie 1935.
2 M. Erzberger, *op. cit.*, p. 131.

ne apare în contururi precise, care n-au putut fi sesizate de contemporani.

Într-o opinie publică, pasionat favorabilă intrării imediate a României în război, între presiunile din ce în ce mai insistente ale Germaniei şi Austro-Ungariei de a atrage România de partea lor, presiuni care de multe ori se transformau în directe ameninţări de invazie a ţării şi, în fine, între presiunile Aliaţilor de a forţa mâna lui Brătianu, mai înainte ca toţi aliaţii să fi aderat la revendicările româneşti cu privire la Transilvania, Banat şi Bucovina, marele om de stat a ştiut să conducă cu o abilitate neasemuită politica românească, printre atâtea meandre, în interesul exclusiv al realizării idealurilor naţionale româneşti.

„Istoria diplomatică a războiului european, spune profesorul român C. Kiriţescu în *Istoria războiului pentru întregirea României,* oricare ar fi punctul de vedere din care istoricul judecă evenimentele, e unanimă să recunoască adevărul că România a fost condusă în decursul tratativelor de un om de stat care unea un patriotism adânc cu o înaltă inteligenţă şi cu o extraordinară abilitate diplomatică”.[1]

A fost suficient ca să se stabilească acordul Aliaţilor asupra revendicărilor româneşti, pentru ca România să între imediat în acţiune alături de Aliaţi, împotriva Austro-Ungariei.

Într-adevăr, la 13 august 1916, Stürmer, succesorul lui Sazonov la Ministerul de Externe al Rusiei, acceptă condiţiile României cu privire la retrocedarea teritoriilor româneşti din împărăţia austro-ungară, iar la 17 august, deci cu patru zile mai târziu, România semnează la Bucureşti tratatele de alianţă cu Aliaţii, tratate prin care-şi ia obligaţia ca, cel mai târziu la 28 august 1916, să se găsească în stare de război cu Puterile Centrale, în schimbul garantării de către Aliaţi a rezolvării definitive a problemei transilvănene.

Astăzi, când perspectiva istorică se luminează prin documentele pe care le posedăm cu privire la evenimentele din

---

1 Despre activitatea lui I. I. C. Brătianu în acea perioadă vezi pe larg C. Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României,* ed. a IX-a, Bucureşti, f.a. vol. I, p. 122 — 159; Idem, *Ion I. C. Brătianu, în pregătirea războiului de întregire;* Bucureşti, 1936, passim.

trecut, ne dăm seama cât de precise au fost prevederile oamenilor de stat români, privitoare la soarta transilvănenilor, într-o Austro-Ungarie victorioasă.

Planurile secrete maghiare

În lucrarea sa despre Transilvania, dl Romulus Seişanu dezvăluie unul din acele faimoase planuri pe care le-au elaborat ungurii cu privire la naţionalităţi, în general, şi la români în special, în epoca în care mai sperau că vor ieşi victorioşi din război. Pe de o parte, Ştefan Tisza arbora faţă de români o atitudine conciliantă, ducând tratative de împăcare cu Partidul Naţional Român — renăscut — din Transilvania, cu scopul ascuns de a slăbi poziţia fruntaşilor acestuia printr-o solidarizare a românilor transilvăneni cu Puterile Centrale, pe de altă parte, făurea planuri secrete de acord cu arhiducele Iosif, pentru a răpi României porţiuni din teritoriul ei de pe versantul răsăritean al Carpaţilor.

„Aşa cum s-a constituit în Evul Mediu zona de siguranţă militarizată de la estul Imperiului German, spune dl Romulus Seişanu, zonă cunoscută sub numele de Oest-Mark, care a fost nucleul Austriei de mai târziu, tot aşa Tisza István, în acord cu arhiducele Iosif, a crezut că va putea da o lovitură de pumnal în inima românismului prin crearea acelei zone de siguranţă militarizată şi strategică, sub forma unei Mărci de Est maghiare, ce ar fi dominat ambele versante ale Carpaţilor”.[1]

Linia de demarcaţie a frontierei româno-ungare, astfel cum a fost ea proiectată de cei doi oameni de stat austro-ungari, avansa profund atât în Moldova cât şi în Muntenia. Urmau să devină maghiare: întreaga regiune răsăriteană a munţilor Carpaţi, văile Lotrului, Oltului, Dâmboviţei, Buzăului, Teleajenului şi Bistriţei şi, *last but not least,* regiunile petrolifere, bogăţia de căpetenie a pământului românesc de dincoace de Carpaţi.[2]

Pentru ca maghiarizarea să fie completă, arhiducele Iosif

1 Romulus Seişanu, *Transilvania românească cu hărţi şi diagrame,* Bucureşti, 1941, p. 51.

2 *Ibid.,* p. 51-52.

prevedea în planul său colonizarea cu unguri a întregii regiuni de siguranță de pe ambele versante ale Carpaților, căutând în felul acesta să pună stavilă pentru vecie unei renaşteri româneşti în Transilvania, cordonul maghiar având menirea de a separa pentru totdeauna cele două blocuri româneşti de pe cele două versante ale Masivului Carpatic.[1]

Aceasta era imaginea românismului în conştiința ungurească, încălzită de speranța victoriei.[2]

Dar ceea ce este mai caracteristic încă pentru mentalitatea păturii conducătoare a nației maghiare este faptul că această imagine a unui românism pierdut în masa maghiarismului a persistat chiar şi după ce ungurii au început să piardă nădejdea într-un succes final al Puterilor Centrale.

În propunerile de pace pe care Austro-Ungaria le-a adresat Aliaților prin intermediul prințului Sixte de Bourbon, chestiunea granițelor răsăritene ale împărăției sunt cu totul trecute sub tăcere, intenția ungurilor fiind de a obține mână liberă în Est, pentru a lichida, după bunul lor plac, *à la manière hongroise,* chestiunea delimitării granițelor dintre

---

1 *Ibid.,* p. 52.

2 În timpul tratativelor de pace separată cu Puterile Centrale, şoviniştii unguri jubilau şi făureau noi planuri de maghiarizare a românilor. Astfel, la începutul anului 1918 s-a dat publicității un nou plan de maghiarizare a românilor în care se preconizau următoarele:

1) Desființarea tuturor şcolilor româneşti de orice fel.

2) Cel ce vrea să studieze, să învețe ungureşte. Cel ce nu va prezenta un certificat al unei şcoli maghiare, nu va avea drepturi de cetățean în țară.

3) Să se închidă toate teologiile româneşti. Teologii greco-catolici români să studieze în teologiile romano-catolice. Numai pe baza certificatelor acestora să poată fi sfințiți preoții. Învățământul teologic greco-ortodox să fie desființat complet. Toți românii să accepte unirea cu Roma.

4) În administrație şi oficii de stat românii nu vor putea fi admişi decât în baza unor certificate şcolare ungureşti şi numai în regiuni curat ungureşti.

5) În regiunile româneşti să se angajeze numai astfel de învățători şi profesori, care nu cunosc decât limba maghiară (nu şi pe cea românească).

6) Calendarul vechi să fie interzis pe veci. Calendarul nou să fie obligator pentru toată lumea.

Acei cărora aceste dispozițiuni nu le vor fi pe plac au dreptul ca în timp de 3 ani să emigreze în Valahia (România). Le dăm voie să plece şi astfel în 50 de ani vom face ordine în țară” (în „Újság”, Cluj, 29 ianuarie 1918).

Ungaria şi România.[1]

Războiul mondial nu fusese însă purtat timp de patru ani, milioane de oameni nu sângeraseră pe câmpiile de luptă, pentru ca rezultatul războiului să însemne instaurarea în Europa a unei noi Ungarii despotice şi nici pentru a face ca formele anacronice de guvernământ, instaurate de unguri în Europa Centrală, să reînvie la o viaţă nouă.

Evoluţia implacabilă a destinului omenirii a făcut ca la prima zguduire mai puternică, conglomeratul neviabil al monarhiei dualiste să se destrame ca un eşafodaj de carton.

Atitudinea ungară, în clipa în care se profila haotic prăbuşirea, este demnă de reţinut. Nici chiar în momentele premergătoare dezastrului, ungurii n-au înţeles să renunţe la concepţia lor politică exclusivistă.[2]

Cuvintele contelui Tisza adresate croaţilor şi sârbilor cu câteva săptămâni numai înainte de prăbuşirea monarhiei, pot fi

---

1 Romulus Seişanu, *op. cit.,* p. 51.

2 Sugestivă pentru neputinţa şi furia oarbă ale moşierimii maghiare în faţa mersului implacabil al procesului revoluţionar de desprindere a Transilvaniei de Ungaria este atitudinea lui Ianos Urmanczy, proprietar al unor întinse domenii în Munţii Apuseni. În timpul războiului, Urmanczy a folosit la întreprinderea sa forestieră din Beliş prizonieri de război sârbi, italieni şi ruşi. Când a încetat războiul, prizonierii s-au prezentat la conducerea întreprinderii şi au cerut să li se dea alimente de drum şi să fie lăsaţi să plece acasă. În faţa refuzului administraţiei moşierului Urmanczy, prizonierii s-au revoltat, s-au eliberat şi au dat foc depozitului de cherestea al întreprinderii. Aflând acest lucru, Urmanczy a organizat, la Budapesta, un detaşament format din 65 de soldaţi înarmaţi cu puşti şi mitraliere, sub comanda căpitanului Dietrich Antál, destinat „să restabilească ordinea", să pedepsească practic pe locuitorii români de la Beliş, care nu aveau nici o vină pentru cele petrecute acolo. Însuşi ministrul de război a pus la dispoziţia detaşamentului un tren special, care la 7 noiembrie sosea la Călăţele. De aici, detaşamentul morţii a luat drumul spre Beliş, împuşcând pe loc, din ordinul lui Urmanczy, pe toţi locuitorii ce le ieşeau în cale. Detaşamentul s-a instalat în castelul lui Urmanczy din Beliş. Patru mitraliere au fost aşezate în turnul castelului, apoi a început vânătoarea românilor din împrejurimi. Nu s-a putut stabili cu exactitate numărul morţilor, întrucât cadavrele au fost aruncate în focul de la depozitul de cherestea incendiat. Au fost identificate numai 45 de cadavre, dar numeroase schelete au fost descoperite abia în primăvara următoare, în pădurile din apropiere (Vezi A. Gociman, *Măcelul de la Beliş. Patruzeci şi cinci de moţi împuşcaţi şi arşi pe rug de unguri,* Bucureşti, 1923, p. 79).

citate în fruntea unei antologii a intoleranței: „Este posibil, spunea contele Tisza, cu ocazia vizitei pe care a făcut-o în Bosnia şi Herțegovina la sfârşitul lunii septembrie 1918, ca să ne prăbuşim. *Dar, înainte ca noi să ne prăbuşim, vom găsi încă suficiente forțe pentru ca să vă distrugem*".[1]

Era acelaşi Ştefan Tisza care, cu patru ani în urmă, declarase în Parlamentul ungar: „Noi insuflăm antipatie naționalităților prin aceea că patriotismul nostru se manifestă pe căi atât de păgubitoare şi într-un mod nedemn de caracterul cavaleresc maghiar", iar cuvintele adresate bosniecilor erau rostite într-o epocă în care se făcuse auzit de acum glasul preşedintelui Wilson, în favoarea autodeterminării *(self determination)* popoarelor din monarhia habsburgică.

Declaraţia lui Wilson

„Aspirațiunile naționale ale popoarelor, spusese preşedintele Wilson la 11 februarie 1918 în fața Congresului american, trebuie să fie respectate; în viitor, popoarele nu trebuie să mai fie dominate şi guvernate decât de propriul lor asentiment. *Autodeterminarea nu este o simplă frază. Ea este un principiu imperativ de acțiune pe care în viitor oamenii de stat nu-l vor ignora decât în detrimentul lor!*"[2]

---

1 K. Fr. Novak, *Der Sturz der Mittelmächte,* München, 1912, p. 280, C. Kirițescu, *op. cit.,* III, p. 335.

2 Preşedintele Wilson declara cu acest prilej: „Nu mai poate fi vorba de a transfera popoarele de la o putere la alta printr-o simplă conferință internațională sau printr-un acord între rivali şi antagonişti" (W. Wilson, *Messages, discours, documents diplomatiques relatifs à la guerre mondiale,* vol. II, Paris, 1919, p. 249). Doar cu o zi mai devreme, renumitul cotidian american „The New York Times", pledând pentru destrămarea Austro-Ungariei scria că în contextul politic european, existența monarhiei austro-ungare cu conglomeratul ei de naționalități asuprite, care îşi cer libertatea, constituie o preocupare majoră: „(...) problema existenței sau a inexistenței Austro-Ungariei este importantă nu numai pentru Italia, Serbia, România şi Germania, dar în aceeaşi proporție şi pentru Franța şi Anglia, şi chiar pentru restul Europei şi al lumii; şi ea trebuie privită nu numai ca problemă internă, dar şi ca o chestiune care, după război, va avea cea mai mare influență asupra evoluției istorice a Europei". Principiile pe care se bazează existența Austro-Ungariei sunt de mult depăşite de mersul istoriei; ele au devenit deja obstacole în evoluția istorică a umanității. De aceea, pentru a

Preşedintele Statelor Unite vestea popoarelor asuprite de milenii zorile unei lumi noi. Premierul Ungariei amenința aceleaşi popoare cu distrugerea totală, numai pentru că îndrăzniseră să-şi făurească din cuvintele preşedintelui Wilson crez de viitor.

Mersul fulgerător al evenimentelor i-a depăşit însă cu mult prea mult pe unguri, pentru ca ei să mai poată, în ceasul al 12-lea, înfăptui planul odios de distrugere a naționalităților, pe care nu-l putuseră realiza cu metodele cele mai violente timp de o mie de ani.

Ofensiva mareşalului Franchet d'Espérey în sudul Balcanilor, spargerea frontului de la Dobropolje, înaintarea rapidă a Aliaților înspre Sofia şi Constantinopol, capitularea Bulgariei şi a Turciei, intrarea României din nou în război la sfârşitul lui octombrie 1918, mişcările de afirmare națională a popoarelor nemaghiare din sânul monarhiei dualiste au grăbit finalul ultimului act al acelei monstruozități statale care dăinuia de atâta vreme în centrul Europei.

---

nu fi mereu o piedică în calea progresului uman, un stat care se bazează pe asemenea principii trebuie să dispară. „Ai permite să trăiască după acest război printr-un oportunism politic îngust, care ar aparține doar guvernelor nu şi popoarelor, ar însemna să se trădeze pacea viitorului" („The New York Times" din 10 febr. 1918). Acelaşi cotidian, la sfârşitul lunii iunie 1918 insera articolul *Ungaria reală.* Autorul articolului sublinia că se impune ca „orice copil de şcoală" să cunoască adevărul cu privire la componența etnică a Ungariei. Ar trebui ştiut că din 22 de milioane de locuitori ai acestei țări, numai aproximativ 9 milioane sunt unguri; cei 13 milioane de nemaghiari sunt tratați de către „magnații unguri şi casta stăpânitoare" cu nedreptate sistematică, opresiune şi cruzime. Maghiarii formează majoritatea locuitorilor numai într-una din provinciile Ungariei, anume în pusta dintre Dunăre şi Tisa; în această zonă locuiesc şapte până la opt din nouă părți ale populației maghiare, restul este răspândită în celelalte provincii, „ocupând funcții, controlând tribunalele şi poliția, stăpânind neamuri majoritare". În Transilvania şi Banat se află „mici insule" de proprietari unguri, care stăpânesc 4—5 milioane de români. În sudul Ungariei există 5 — 6 milioane de sud-slavi, iar în nord — 2 milioane de slovaci. Planul implacabil al ungurilor este maghiarizarea celorlalte naționalități, înăbuşirea aspirațiilor lor naționale, menținerea „pentru totdeauna departe de statele naționale şi politice cărora le aparțin după inimă şi istorie".

Clasa conducătoare a Ungariei actuale este stăpânită de şovinism, dar întreține cu cinism mitul potrivit căruia ungurii iubesc libertatea altora mai mult decât pe a lor („The New York Times" din 30 iunie 1918).

Marele Talleyrand, în memoriul pe care l-a adresat lui Napoleon după bătălia de la Austerlitz, sfătuindu-l să susțină Austria, a zugrăvit în câteva cuvinte laconice, dar atotcuprinzătoare, situațiunea şubredă a acestei împărății, care avea totuşi să mai dăinuiască, prin teroare, încă un veac.

„Monarhia austriacă, spunea genialul diplomat francez, este un amestec, rău închegat, de state diferite toate între ele prin limbă, obiceiuri, religie, regimuri politice şi civile şi care nu au alt bun comun decât identitatea şefului lor. O asemenea putere este de la sine înțeles slabă”.[1]

...şi desigur destinată pieirii!

În Consiliul de Coroană ținut la Viena la 15 octombrie 1918, împăratul Carol, ultimul Habsburg, făcu un suprem efort pentru a salva monarhia de la prăbuşire, încercând a o transforma într-un stat federal cu acordarea unei largi autonomii tuturor naționalităților.[2]

Era o recunoaştere târzie a justeței principiilor formulate de românul Aurel Popovici în 1906.

Comportarea ungurilor în acest Consiliu de Coroană, care a precedat cu două săptămâni doar dezlănțuirea revoluției din Ungaria, este de neconceput. *Deşi pământul se scufunda cu repeziciune vertiginoasă sub picioarele lor, ei nu reuşeau să-şi dea seama de realitate, într-atât erau de orbiți de patima lor împotriva naționalităților.*

Wekerle, primul ministru al Ungariei, care succedase lui Ştefan Tisza în aprilie 1918, dar care activa totuşi după indicațiile politice ale fostului premier, se împotrivi cu energie modificării regimului dualist, mergând până acolo încât amenința Austria cu înfometarea, dacă împăratul va include Ungaria în planul de federalizare.[3]

Cu un an înainte, Tisza manifestase aceeaşi atitudine față de autonomia românilor în cadrul unei Austrii federale, declarând unui emisar al contelui Czernin, care îi sugerase această idee, că „acela care încearcă să ia Ungariei numai un

---

1 Cooper, Duff, *Talleyrand, 1754—1838,* traducere de J. Leonard (Bucureşti, 1938), p. 179.

2 I. Clopoțel, *op. cit.,* p. 34.

3 K. Fr. Novak, *op. cit.,* p. 297; C. Kirițescu, *op. cit.,* III, p. 336 — 337.

singur metru pătrat din pământul ei, va fi împuşcat”.[1]

Ameninţarea ungurilor produse efect asupra hotărârilor pe care avea să le ia împăratul a doua zi după Consiliul de Coroană de la Viena. Într-adevăr, în mesajul pe care el îl adresă „popoarelor sale” în ziua de 16 octombrie 1918, le dădu dreptul să se organizeze pe baza principiului autonomiei naţionale, excepţie făcând doar românii şi celelalte naţii aparţinând „Sfintei Coroane ungare”[2], naţii menite în intenţia împăratului să continue a suporta la nesfârşit jugul dominaţiei maghiare.

Când Imperiul Habsburgic trosnea din toate încheieturile, când vântul libertăţii popoarelor dărâma în calea lui toate obstacolele artificiale pe care absolutismul le aşezase între fiii aceluiaşi neam, ungurii se cramponau în menţinerea formelor vetuste ale unui sistem politic pe cale să dispară pentru veşnicie în negura istoriei.

Este unul dintre cele mai surprinzătoare exemple de neprevedere, de lipsă de simţ politic şi de obstinaţiune în susţinerea unei cauze iremediabil pierdute, pe care ni le oferă istoria.

În clipa în care mesajul a proclamat intangibilitatea teritoriilor făcând parte din Sfânta Coroană a Ungariei, unitatea Ungariei încetase să mai fie o realitate, devenind o simplă aparenţă formală. Popoarele supuse prin violenţă erau pe calea dezrobirii şi nimic nu le mai putea îndepărta de pe această cale.

Revoluţia din 1918

În mijlocul unei adunări ostile, deputatul român Alexandru Vaida-Voevod, luând cuvântul în Camera ungară la 18 octombrie 1918, declara în numele naţiunii române din Ungaria, că: „nu recunoaşte Parlamentului maghiar dreptul de a o reprezenta la Congresul Păcii”[3] şi cerea ca „în temeiul dreptului firesc al fiecărei naţiuni de a dispune de ea însăşi, naţia română să-şi poată determina viitoarea formă de stat,

---

1 Ottokar Czernin, *Im Weltkriege,* Berlin, Ullstein, 1919, p. 140.

2 K. Fr. Novak, *op. cit.,* p. 412 — 413.

3 «La Roumanie» (organ al Consiliului Naţional la Unităţii Românilor de la Paris — n.n.), 7 noiembrie 1918.

precum şi relaţia de coordonare în mijlocul naţiunilor libere”.[1]

Într-un vacarm indescriptibil, deputatul român, care avea să ajungă apoi prim-ministru al României Mari, îşi termina declaraţia sa istorică cu aceste cuvinte: „După suferinţe şi lupte de veacuri, naţiunea română din monarhia austro-ungară îşi aşteptă, şi pretinde, confirmarea drepturilor sale inalienabile şi imprescriptibile la o viaţă naţională integrală”.[2]

La sfârşitul lunii octombrie 1918 izbucneşte revoluţia în Ungaria. La 31 octombrie contele Tisza este asasinat.[3] La 1

---

1 *Ibid.*

2 I. Clopoţel, *op. cit.*, p. 38.

Chiar a doua zi, marele cotidian american „The New York Times” înregistra declaraţia lui Vaida-Voevod în Parlamentul din Budapesta. Elogiind principiile egalităţii între naţiunile mari şi mici enunţate de preşedintele Wilson, deputatul român arată că „După suferinţe seculare, naţiunea română proclamă drepturi intangibile şi imprescriptibile; de altfel, românii din Ungaria nu sunt o naţionalitate, ci o naţiune”.

Cuvintele sale au produs un adevărat vacarm în rândurile majorităţii maghiare. Sándor Wekerle, preşedintele Consiliului şi contele István Tisza au răspuns că nu există nici o contradicţie între principiile emise de Wilson şi politica Ungariei.

Răspunsul lui Vaida-Voevod, în puţine cuvinte, îi caracterizează pe exponenţii politicii ungare de oprimare a naţionalităţilor. „Tisza, Apponyi şi Bánffy sunt cei care au urmărit strivirea naţionalităţilor — spune el. Cât despre Wekerle, trebuie să-i reamintim că, în timp ce românii şi alte naţionalităţi din Ungaria se lăsau ucişi pe front, femeile şi copiii lor umpleau închisorile”.

Invectivele deputaţilor unguri nu-l opresc pe deputatul român să-şi spună mai departe cuvântul. După ce arată că distrugerea învăţământului, politica agrară, reprezentarea inegală a naţionalităţilor în parlament, presiunile administrative sunt tot atâtea mijloace folosite de unguri pentru susţinerea politicii lor de maghiarizare. Vaida-Voevod precizează că monarhia austro-ungară este o formă statală perimată, iar dreptul naţionalităţilor nemaghiare la libertate „este o chestiune internaţională şi o chestiune de onoare pentru întreaga umanitate”.

Încheie spunând că în cuvintele sale se exprimă adeziunea unanimă a românilor la ideea Unirii: „Fiţi siguri că întreaga naţiune română vorbeşte prin mine şi că ideile pe care le-am dezvoltat aici sunt închise în inima tuturor românilor” („The New York Times” din 19 octombrie 1918).

3 După ce declarase în parlament „Ungaria a pierdut războiul, István Tisza a fost împuşcat în locuinţa sa din Budapesta. Contele Tisza a plătit astfel cu viaţa vina de a fi fost unul dintre autorii marelui război si al nenorocirii patriei sale” (C. Kiriţescu *op. cit.*, ed. a II-a, vol. III, p. 343).

noiembrie împăratul Carol de Habsburg abdică. Se instaurează un nou regim, în frunte cu contele Mihail Karolyi.

Haosul din Ungaria

Oscar Jászi, ministrul naționalităților în guvernul radical al contelui Karolyi, defineşte starea ce domnea în acea vreme în Ungaria, drept o stare „haotică”. Tot el mai afirmă în *Revolution and Counter-Revolution în Hungary* că şi sub noul regim se încerca reeditarea vechilor greşeli din trecut.

„Rezistența regimului vechi (*L'ancien régime,* în text), spune Oscar Jászi, se datora în special celor trei politicieni Windischgrätz, Vázsonyi şi Szterényi”.[1]

Concesiile pe care ei le ofereau românilor erau minime. Chiar în plină revoluție, ungurii nu înțeleseseră marea chemare a timpului. Ei au căutat să obțină toată libertatea în urma revoluției din 1918, neoferind naționalităților decât o fărâmă de libertate. Printr-o abilă manevră diplomatică, Karolyi, care era antantofil, încerca să-şi câştige simpatiile aliate, pentru a nu fi obligat la sacrificii prea mari.[2] Era reeditarea sistemului revoluționarilor liberali din 1848!

1 Decembrie 1918

Românii ardeleni, care aveau vie în memorie trădarea revoluționarilor kossuthişti din 1848 față de cauza românească, nu mai aşteptau de data aceasta să li se ofere libertatea de către republica ungară instaurată la 16 noiembrie

---

1 Oscar Jászi *Revolution and Counter-Revolution in Hungary.* With an introduction by R.W. Seton-Watson, London, 1924, p. 17

2 Proclamându-se antantofili, după mai bine de patru ani de război împotriva Antantei, unii oameni politici maghiari îşi închipuiau că pot induce în eroare opinia politică mondială şi că vor obține menținerea dominației asupra celorlalte popoare. Ilustrativă — pentru starea de derută ce cuprinsese clasele oprimante maghiare — este declarația făcută în parlament de Lovászy Márton la 16 oct. 1918, când Károlyi Mihály anunța că a fost pierdut nu numai războiul ci şi pacea şi propunea ca Ungaria să fie reprezentată de o delegație separată la Congresul de Pace: „Să ne desfacem de Germania. Mergem cu Antanta, nu cu Germania, luați la cunoştință că suntem antantofili, da antantofili” (I. Clopoțel, *op. cit.,* p. 36)

1918, şi, la 1 Decembrie 1918, într-o uriaşă adunare plebiscitară care a avut loc la Alba Iulia sub preşedinţia bătrânului patriot ardelean Gheorghe Pop de Băseşti, au declarat cu entuziasm: *„Unirea românilor de peste munţi şi a teritoriilor locuite de ei cu România”*.[1]

Ziarele ungureşti din acea epocă evaluează la 100.000 numărul reprezentanţilor românilor transilvăneni care au participat la plebiscitul Transilvaniei.

Unirea Transilvaniei nu este, cum vrea să acrediteze propaganda maghiară în străinătate, consecinţa unor tratate pe care „Ungaria a fost obligată să le semneze” sau a unor „influenţe din afară” (v. prof. Horváth, *Weltkrieg, Friedensdiktat und Nachkriegsregelung).*

Ea este rezultatul unei evoluţii lente. EA ESTE O ÎMPLINIRE DE DESTIN.

Românii de pe ambele versante ale Carpaţilor purtau în suflet această zi ca pe o lumină care apare la orizont la capătul unei lungi călătorii. Ea le lumina calea de undeva din viitor. În ziua în care le-a fost dat s-o apropie, idealul lor a fost realizat şi unirea înfăptuită.

Resemnarea cu care românii au acceptat sosirea acestei zile

---

1 *Marea Adunare Naţionali de la Alba Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918 . Acte şi documente.* Alba Iulia, 1928, vol. I, p. 14— 18. În preambulul declaraţiei de Unire se preciza: „Veacuri de-a rândul poporul românesc, adevăratul şi legitimul proprietar al pământului ce fusese odată Dacia, a fost socotit străin şi sclav pe pământul său strămoşesc... Bucăţirea trupului românesc a fost act de barbarie. Distrusă barbaria, unirea tuturor românilor într-un singur stat este cea mai firească pretenţiune a civilizaţiei. Teritoriile locuite de români de la descălecarea lui Traian şi până astăzi au fost teritorii româneşti. Nu există putere de a suci logica până acolo ca invadările elementelor străine, dirijate pe aceste teritorii în chip artificial şi prin abuzul de putere al statului cu scopul desfiinţării noastre naţionale, să poată clătina dreptul nostru de proprietate asupra acestor teritorii... După drept şi dreptate, românii din Ungaria şi Transilvania, dimpreună cu toate teritoriile locuite de dânşii, trebuie să fie uniţi cu Regatul României... Va trebui să asigurăm tuturor neamurilor şi tuturor indivizilor conlocuitori pe pământul românesc aceleaşi drepturi şi aceleaşi datorinţi. Civilizaţiunea care ne-a eliberat pretinde de la noi respectul pentru dânsa şi ne obligă să propăşim în noul nostru stat orice privilegiu şi să statorim ca fundament al acestui stat munca şi răsplata ei integrală” („Românul”, 1918, 3 dec.: *Marea Unire de la 1 decembrie 1918,* Biblioteca „Astra”, Bucureşti, 1943, p. 109-111).

este caracteristică firii răbdătoare a mult încercatului popor românesc.

Poate este şi o consecinţă a siguranţei ce o aveau românii în realizarea visurilor lor de milenii. Transilvănenii ştiau că această zi a Unirii — şi implicit a libertăţii — va veni. Ei ştiau că ea le este promisă de o lege firească, care-şi urmează implacabil drumul spre împlinire, fără a putea fi oprită de piedicile pe care le pot pune în cale meschinele interese omeneşti.

Inevitabilis fatorum lex humana providentia mutari non Potest.

Transilvania s-a unit cu România. Ea n-a fost unită prin voinţa altora, cum susţin azi toţi profesorii de la Budapesta, denaturând în modul cel mai flagrant sensul evenimentelor.

Marile Puteri n-au făcut decât să constate această voinţă a provinciei de veacuri româneşti de a se uni cu românii de pe versantul răsăritean al Carpaţilor, s-o constate şi s-o ratifice.

„Unirea românilor, spune academicianul român Ion Lupaş, originar din Transilvania, nu este opera unei persoane, a unei provincii sau a unei generaţii. Ea este rezultatul luptelor susţinute timp de secole de cei mai buni fii ai poporului român”.[1]

---

1 „Unitatea noastră naţională — continua marele istoric — a fost cimentată nu numai de sângele soldaţilor noştri, ci şi de suferinţele intelectualilor şi scriitorilor care, începând din secolul al XV-lea, au îndurat pentru ideile lor închisoarea şi surghiunul. Ei au fost promotorii mişcărilor şi luptelor care au dus, în sfârşit, la această unitate atât de mult visată” (I. Lupaş, *La Désagrégation de la Monarchie Austro-Hongroise et la libération de la Transylvanie,* în «La Transylvanie», Bucureşti, 1938, p. 462). Referindu-se la acelaşi aspect al Marii Uniri din 1918, I. Lupaş scria: „Unirea naţională — politica de la 1918 — nu se cuvine să fie înfăţişată, nici măcar în parte, ca un dar coborât asupra neamului românesc, din încrederea şi simpatia lumii civilizate, nici ca o alcătuire întâmplătoare, răsărită din greşelile duşmanilor de veacuri. Chiar dacă asemenea greşeli nu s-ar fi săvârşit niciodată împotriva românilor subjugaţi de-a lungul veacurilor de stăpânirea ungurească, austriacă sau rusească stăpânirile acestea silnice ar fi trebuit să se desumfle şi micşoreze îndată ce dreptul tuturor popoarelor de a-şi croi soarta după buna lor pricepere, a izbutit a se înălţa la treapta de putere hotărâtoare în noua întocmire a aşezământului de pace europeană. De aceea, Unirea românilor trebuie înfăţişată totdeauna — potrivit adevărului — ca urmarea firească a unei îndelungate pregătiri istorice, în cursul căreia

Profesorul Horváth şi colegii săi de la Universitatea din Budapesta vorbesc, în toate lucrările destinate străinătății, de „Contracte bilaterale, viciate prin lipsa liberului consimțământ al uneia dintre părți", de „hotărâri de arbitri" şi de multe alte chestiuni mărunte, demne doar de un proces minuscul privitor la un stânjen de pământ şi purtat în fața unei umile judecătorii de ocol rural.

Procesul, care s-a terminat în ziua de 1 Decembrie 1918 prin hotărârea fermă şi categorică a românilor transilvăneni de a se uni cu Regatul României, este un proces istoric multisecular care nu s-a încheiat printr-o sentință rece, pronunțată de un tribunal indiferent, ci printr-o revoluție națională.

Spre fericirea Transilvaniei, revoluția românească de la 1 Decembrie 1918 s-a soldat fără vărsări de sânge. Prea mare era elanul către libertate al popoarelor subjugate pentru ca cineva să îndrăznească să-l înăbuşe în sânge. La 28 octombrie izbucneşte revoluția la Praga şi Cracovia. La 29, stindardul libertății flutură la Zagreb şi la Ljubljana. La 30, revolta cuprinde Austria. La 31 începe descompunerea conglomeratului ungar. Aşa cum au prevăzut mințile clarvăzătoare, cu decenii înainte, a fost suficientă o puternică zguduire a Europei Centrale, pentru ca unitatea fictivă a împărăției austro-ungare să se descompună în părțile ei componente, adevăratele realități politice.

Ca orice rău, spune Dušan Loncarević, „războiul mondial a avut şi partea lui bună: prin el au fost distruse şi ultimele resturi ale unui absolutism feudal medieval".[1]

Prin actul istoric de la Alba Iulia s-a încheiat un capitol dureros din istoria românilor transilvăneni, inaugurându-se o eră nouă, care n-a fost însă nici ea scutită de momente dificile la început şi nici cruțată de profunde suferinți într-o epocă mai

---

poporul acesta de eroi şi de mucenici a izbutit să-şi apere cu uimitoare stăruință «sărăcia şi nevoile şi neamul», rămânând împotriva tuturor năvălirilor barbare şi tuturor vremelnicelor stăpâniri străine, în cea mai strânsă legătură cu pământul strămoşesc în care, ca într-un liman de mântuire, şi-a putut adăposti traiul de-a lungul vremurilor de urgie" (I. Lupaş, *Istoria Unirii românilor,* Bucureşti, 1937, p. 8).

1 Dušan Loncarević, *Jugoslawiens Enstähung,* Wien, 1928.

recentă. După o mie de ani de viață încătuşată, de intoleranță şi de asupriri, românii au găsit în sfârşit elementul priincios evoluției lor normale: *libertatea.*

„Poporul român, spune Nicolae Iorga, este un popor născut în libertate, trăit în libertate şi căruia această condiție de libertate îi este elementul primordial şi absolut pentru viață”.

Proclamația de la Alba Iulia

Proclamația din 1 Decembrie 1918 constituie normativul de viață pe care şi l-au impus românii în momentul când treceau pragul adevăratei lor istorii naționale. Ea merită să fie cunoscută în liniile ei esențiale, deoarece nu constituie numai un program politic, ci şi o atitudine: atitudinea sclavului de ieri, devenit stăpân pe propriul său pământ, față de asupritorul său milenar.

Românii n-au înțeles să se răzbune, ci, printr-un gest de înaltă ținută morală, ei au întins o mână împăciuitoare ungurilor cu care aveau să conlocuiască pe pământul Transilvaniei.

Adunarea națională de la Alba Iulia a decretat într-adevăr:

1. „Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra şi judeca în limba sa proprie, prin indivizi din sânul său şi fiecare popor va primi dreptul de reprezentare în Corpurile Legiuitoare şi la guvernarea țării, în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.”

2. Deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile de stat.

3. Înfăptuirea desăvârşită a unui regim curat democratic pe toate terenurile vieții publice.

Votul obştesc, direct, egal, secret.

4. Libertatea de presă, asociere şi întrunire, libera propagandă a tuturor gândurilor omeneşti.[1]

Ce contrast, pe de altă parte, între atât de liberala atitudine a revoluționarilor români din 1918 şi îngustimea concepțiilor

---

1 *Marea Adunare Națională întrunită la Alba Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918. Acte şi documente,* vol. I, p. 10—11.

care au prezidat la revoluția ungară din 1848!...

Nici unul din compartimentele vieții sociale n-a fost omis în această Declarație, sub semnul căreia trebuia să se desfăşoare în viitor viața popoarelor din Transilvania.

Alcătuită într-o proporție covârşitoare din țărani, Transilvania avea să cunoască o reformă agrară menită „să promoveze o nivelare socială şi o potențare a producției".

„Fiecare țăran, spune proclamația din 1 Decembrie 1918, trebuie să aibă cel puțin atât pământ cât poate lucra el şi familia lui".[1]

Într-o țară în care existau latifundiari posedând terenuri imense, măsurând câte 300.000 de jugăre cadastrale (420.000 de ha), exproprierea agricolă anunțată de români îmbrăca un caracter mai pronunțat revoluționar încă decât însăşi revoluția națională care a condus la alipirea Transilvaniei la România.

Născută din robie, dar hrănită cu cele mai entuziaste idealuri de libertate şi frățietate, Declarația inaugurală a istoriei libere româneşti în Transilvania se termina cu aceste înaripate speranțe într-un viitor mai bun:

„Adunarea națională dă expresiune dorinței sale ca, Congresul de Pace să înfăptuiască comuniunea națiunilor libere în aşa chip ca libertatea şi dreptatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari şi mici deopotrivă, şi ca în viitor să se elimine războiul ca mijloc pentru regularea raporturilor internaționale".[2]

Din nefericire, aceste speranțe într-o comuniune internațională din care războiul să fie exclus pentru totdeauna s-au spulberat numai după două decenii de la exprimarea lor de către românii transilvăneni la Alba Iulia. Trebuie totuşi reținut faptul că în timpul acestor două decenii România, ca membră a marii familii europene, n-a făcut absolut nimic de natură a tulbura pacea, oamenii ei politici, în frunte cu Ion I. C. Brătianu, Take Ionescu, Iuliu Maniu, Nicolae Titulescu, G. G. Mironescu, Grigore Gafencu şi toți cei care s-au perindat la conducerea politicii externe româneşti, străduindu-se mereu în decursul anilor să se alăture tuturor eforturilor pentru

---

1 *Ibid.;* vezi şi Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 122.

2 *Ibid.;* vezi şi G. Moroianu, *op. cit.*, p. 237.

cimentarea păcii europene.

În special, atitudinea României față de naționalitățile conlocuitoare a fost un factor esențial pentru păstrarea păcii în regiunea dunăreană. Românii au avut mereu vie în mintea lor imaginea sfârşitului lamentabil al vastei împărății austro-ungare, consecință firească a lipsei totale de înțelegere a ungurilor față de naționalități.

Sol lucet omnibus

Popor eminamente tolerant — caracteristică unanim recunoscută, a tuturor raselor neo-latine —, românii au ținut să şi-i apropie pe maghiarii locuind între hotarele României, prin blândețe şi tratament egalitar.

În mai 1924, Iuliu Maniu declara: „Trebuiesc asigurate drepturile civile şi politice pentru toți cei ce aparțin unor minorități de rasă, limbă ori religie”.[1] În calitatea sa de prim-ministru al României, ardeleanul Maniu, care înfierase metodele intolerante ale guvernării maghiare, a făcut tot ce omeneşte este posibil pentru a-i apropia pe unguri prin liberalismul legilor care-i guvernau.

În acelaşi an, Alexandru Vaida-Voevod, într-o conferință rostită la Institutul Social din Bucureşti, a îmbrățişat aceeaşi metodă, spunând: „Ungurii au făcut greşeli sinucigătoare. Din istoria debaclului maghiarilor putem trage cele mai folositoare învățături. Slăbirea minorităților nu este echivalentă cu întărirea elementului românesc. *A mistui energiile statului în frământări perpetue interne dintre a patra ori a cincea parte şi restul cetățenilor, ar însemna, deşi nu primejduirea frontierelor politico-geografice ale statului, însă zguduirea granițelor sentimentului şi siguranței de drept din conştiințele cetățeneşti prin frământări lăuntrice”.*[2]

În sfârşit, pentru a da o imagine completă a concepției care a prezidat la legiferarea situației minorităților, citām următoarea frază, rostită de Octavian Goga în calitatea sa de ministru de interne, în 1927: „Noi căutăm să obținem

1 Vezi C. Graur, *Cu privire la Franz Ferdinand,* p. 538.
2 *Ibid.,* p. 542.

satisfacție nu exercitând vreo cât de mică violență contra concetățenilor noştri, dar printr-un simțământ echitabil care trebuie să fie la baza convingerilor noastre politice”.[1]

Aceste concepții nu sunt izvorâte din vreun interes momentan — realizările pe terenul practic confirmându-le cu prisosință —, ci sunt însăşi expresia concepției româneşti privitoare la tratamentul ce se cuvine popoarelor străine, pe care soarta le-a înfrățit pe acelaşi teritoriu național românesc. La distanță de o jumătate de secol, două atitudini viguroase caracterizează perfect cele două mentalități.

Când, în Parlamentul unguresc dinainte de război, contele Ştefan Tisza a fost atacat de deputații ultraşovini pentru ceea ce li se părea lor a fi o politică de moderațiune față de români, premierul ungur, care în tratativele cu românii din 1913, îşi păstrase integrală concepția ortodoxă a maghiarizării integrale, bătu totuşi în retragere, pentru ca în istoria maghiarismului să nu i se poată aduce acuzațiunea de a fi abdicat de la cauza superioară a maghiarismului, care se confunda pentru întreaga pătură conducătoare a nației ungare, cu o politică de

1 „Principiul nostru director — scria Goga — a fost ideea că problema trebuie să fie privită în față, cu o largă libertate de spirit şi cu o reală bunăvoință. Contrar doctrinei tradiționale a Ungariei, care nega naționalităților neungare dreptul la existență, deşi elementul dominant era inferior numeric cetățenilor de altă origine, la noi opinia publică priveşte cu seninătate pe concetățenii noştri neromâni. Condițiile în care ne găsim nu se pot compara cu acelea ale Ungariei de ieri. Caracterul de stat național al României actuale este garantat de enorma majoritate numerică a poporului autohton; de asemenea, arsenalul nostru politic nu are deloc nevoie să recurgă la ficțiuni pentru a-şi asigura un rol preponderent, nici de declarații ipocrite care să evite a afirma cu sinceritate dreptul minorităților la o viață normală. Dar, dincolo de această diferență bine marcată, sentimentul nostru universal refuză exagerările, iar xenofobia n-a fost niciodată o coardă care să vibreze în inima românilor. Iată pentru ce, imediat după cucerirea patrimoniului nostru național, i-am întâmpinat pe opresorii noştri de ieri cu ramura de măslin. Răzbunarea ni se părea meschină din punct de vedere moral şi, în acelaşi timp, apolitică. Această atitudine de blândețe şi de conciliere venea, trebuie să accentuez, din dorința ca un calm binefăcător să domnească, după ororile războiului, cât mai curând posibil şi, de asemenea, din convingerea că România, în noua ei situație, prin organizarea sa democratică, trebuia să se pună în acord cu cele mai avansate principii de libertate civică (O. Goga, *Mustul care fierbe,* Bucureşti, 1927, p. 323 - 324).

dominațiune orgolioasă şi intransigentă.

Când însă în Parlamentul românesc din 1868 un deputat ultranaționalist a pledat cauza intoleranței față de unii dintre minoritarii din acea vreme, Ion Brătianu-tatăl, care avea să joace un rol atât de însemnat în istoria României, s-a grăbit să zdrobească cu autoritatea-i masivă asemenea concepții.

„Dacă unii din dvs., s-a adresat Brătianu reprezentanților puțini la număr, ai intransigenței naționaliste româneşti, puteți să amețiți cu astfel de cuvinte pe alegători, dar dvs. singuri vă creați o asemenea dificultate pe care o veți plăti scump, pentru că dați nişte idei rătăcite alegătorilor dvs., şi *ideile greşite nu pot să fie folositoare unei societăți”.* [1]

Atitudinea de toleranță şi de înțelegere față de națiunile conlocuitoare, îmbracă deci în România un caracter de permanență neîntreruptă. Această atitudine este apanajul celor tari şi românii transilvăneni au dovedit lumii întregi că, după 10 secole de viață în întuneric, ei au reînviat la viața națională tot atât de puternici ca şi strămoşii lor daco-romani.

Concepția politică pe care ei au îmbrățişat-o în clipa în care au devenit din nou puternici, a fost condamnarea întunericului care le-a fost hărăzit de o soartă implacabilă timp de un mileniu.

„Sol lucet omnibus”.

Sub acest semn s-a dezvoltat viața naționalităților în Transilvania românească sub stăpânirea ungurească.

---

1 C. Graur, *op. cit.,* p. 248.

PARTEA A II-A

UNGARIA DE LA TRIANON

«On ne doit pas oublier que le tracé des frontières de la Hongrie a fait l'objet de la part de tous les Alliés d'un examen minutieux, que chacun de ses éléments a été discuté, qu'il existe entre eux une étroite solidarité».

M. Gueraier

Raportorul Legii sancționând Tratatul de la Trianon

Ungaria de la Trianon, stat unitar şi omogen

În Geografia universală a lui Granger, publicată în 1922, populația Ungariei în anul 1910 era evaluată, pe baza statisticilor ungare întocmite în acea epocă, la 20.886.000 locuitori, dintre care ungurii propriu-zişi se cifrau la ceva mai mult de 9 milioane, iar *nemaghiarii la peste 11 milioane.* Aceştia din urmă sunt astfel repartizați: 3 MILIOANE ROMÂNI, 2 milioane germani, 2 milioane slovaci, 1.800.000 croați, 1.100.000 sârbi, 472.000 ruteni, câteva sute de mii evrei şi 470.000 alte naționalități.[1] Conform tradiției constante, evreii erau înglobați în masa ungară.

La 1 ianuarie 1930, conform statisticii ungureşti, populația Ungariei se cifra la numai 8.686.519 locuitori, din care 8.001.112 erau unguri şi 685.407 aparțineau altor naționalități nemaghiare.[2]

---

1 Ernest Granger, *Nouvelle géographie universelle,* Paris—Londre, 1922, tome I, p. 207.

2 Deşi minoritățile în Ungaria, după 1918, nu mai reprezentau nici măcar 11% din totalul populației țării, politica de maghiarizare forțată a continuat cu mai mare zel. În anul 1930, ministrul de război al Ungariei Gyula Gömbős a dat un ordin circular către toți ofițerii din armata ungară, cerându-le să-şi maghiarizeze numele; s-au fixat chiar termene până când ofițerii urmau să-şi adopte noile nume („Kronstädter Zeitung" din august 1930 şi „Oberschesichen Kurier", din 13 august 1930). Imitându-l, prefectul poliției din Budapesta, în iunie 1933, dădea un ordin asemănător

O paralelă între cele două statistici ungureşti ne arată că de unde numărul populației nemaghiare a înregistrat o scădere imensă de la 11.000.000 la 685.000, acela al populației ungureşti pure a scăzut abia cu ceva mai mult de 1.000.000.

---

subalternilor săi („Pester Lloyd" din 22 iunie 1933); ministrul de interne, adresându-se funcționarilor de la primăria capitalei, le prezenta maghiarizarea numelor ca pe o îndatorire patriotică („Sonntagsblatt", Budapest, 27 aug. 1933), iar ministrul instrucțiunii publice a dat şi el directorilor de şcoli ordine similare („Pesti Napló", Budapest, 27 oct. 1933). S-a trecut şi la maghiarizarea numelor elevilor („Pesti Hírlap", 13 dec. 1933). Aşa cum informa revista „Nation und Staat", Viena, dec. 1936, Ministerul de Interne a ordonat organelor administrative, în secret, să raporteze de două ori pe an despre progresele maghiarizării, iar funcționarii de stat cu nume de familie nemaghiare să fie puşi sub control în cazul în care nu-şi leapădă numele strămoşeşti. Maghiarizarea, preciza revista vieneză, a fost impusă ca o datorie oficială tuturor membrilor corpului didactic. Rectorul universității din Budapesta condiționa aprobarea cererilor de ajutoare ale studenților cu nume nemaghiare de anexarea unei cereri de maghiarizare a numelui (Vezi şi Z. Pâclişanu, *Politica minoritară a guvernelor ungureşti,* p. 139). În felul acesta, ziarul „Pesti Hírlap" informa cititorii, la 7 martie 1934, cu satisfacție, că numărul maghiarizărilor a atins cifra de 100.000 pe an. Astfel, nu mai poate surprinde pe nimeni scăderea numărului populațiilor minoritare din Ungaria în numai un deceniu (1920—1930), după cum urmează: germani — de la 551.211 la 478.630; slovaci — de la 141.882 la 104.819; români — de la 23.760 la 16.221; sârbo-croați — de la 51.981 la 34.714; ruteni — de la 1.500 la 996; alte minorități — de la 60.748 la 51.827; populația maghiară înregistra, în acelaşi interval, un spor de aproape un milion — adică de la 7.147.053 la 8.001.112 (Vezi Z. Pâclişanu, *op. cit.,* p. 140).

După surse oficiale ungare, în urma unirii Transilvaniei cu România de la 1 Decembrie 1918 au rămas în statul ungar 29.104 români — după unele — sau 23.760 — după altele. În 1930 numărul românilor se reducea dintr-o dată la 16.221, deci cu aproximativ o treime. Semnificativ este faptul că aceleaşi statistici consemnau în 1920, în Ungaria, la o rubrică separată, existența a 88.871 vorbitori de limbă română, pentru ca în 1930, la aceeaşi rubrică să se consemneze existența a doar 69.978 vorbitori de limbă română, deci cu aproape 20.000 mai puțini. Este cel puțin curioasă existența acestor vorbitori de limbă română în 1920 în Ungaria, după o perioadă de o jumătate de secol de prigoană oficială a şcolii româneşti. Aceşti vorbitori de limbă română erau, cu siguranță, expresia, rezultatul politicii de maghiarizare forțată a românilor din Austro-Ungaria. Astfel însumat, numărul românilor rămaşi în Ungaria se ridica în realitate dacă nu la cifra de 117.975, cel puțin la 112.631. Dacă se adaugă la aceasta zecile şi zecile de mii de români maghiarizați, care n-au avut curajul să declare cunoaşterea limbii române, sau n-au fost înregistrați, ajungem la câteva sute de mii de români rămaşi în Ungaria după 1918.

Paralela ne mai învederează deosebirea fundamentală între structura etnică a celor două Ungarii: Ungaria dinainte de război şi aceea de după revoluţiile naţionale care au dus, în 1918, la destrămarea împărăţiei habsburgice.

În Ungaria dinainte de 1914 ungurii se pierdeau în masa enormă a mozaicului de naţiuni care compuneau statele Sfintei Coroane ungureşti. În Ungaria postbelică ei dădeau statului un caracter unitar şi omogen, realizând astfel visul naţionaliştilor maghiari din primele decenii ale veacului nostru.

„Sub raportul etnic şi lingvistic, Ungaria de la Trianon, spune Alajos Kovács în studiul său despre populaţia Ungariei, este mai unitară decât Marea Ungarie dinainte de războiul mondial. Locuitorii având limba ungară drept limbă maternă formează 92,1% din totalul populaţiei". Şi dl Kovács continuă, remarcând că întrucât 74,2% din acei care nu au limba ungurească drept limba maternă, cunosc totuşi limba maghiară şi o vorbesc, procentajul celor care vorbesc limba ungară în limitele Ungariei de la Trianon atinge proporţia covârşitoare de 98%.

Tabloul comparativ al celor două statistici ungureşti constituie, prin el însuşi şi la cea mai sumară examinare, dovada cea mai concludentă a conştiinciozităţii cu care au fost trasate fruntariile Ungariei la Trianon.

Într-un stat prezentând o atât de mare varietate de naţionalităţi şi formând în multe regiuni intrânduri şi insule ale ungurilor în masa naţionalităţilor şi ale acestora din urmă în masa ungară, perfecţiunea delimitării frontierelor era desigur greu de realizat.

Dacă perfecţiunea n-a fost atinsă, s-a ajuns totuşi, pe baza enormului material prezentat de toate părţile interesate în cauză, la o delimitare mulţumitoare. În unele regiuni ale aşa-numitelor state succesorale ale monarhiei dualiste, este drept, se găsesc pe ici, colo, insule ungureşti, rezultat al unei infiltraţii milenare. Nu este mai puţin adevărat însă, că şi Ungaria, aşa cum a fost ea redusă la Trianon, cuprinde enclave minoritare întrunind, după datele statisticii ungare, aproape 700.000 nemaghiari (germani, slovaci, sârbi, croaţi şi români).

Deşi în cadrul noului stat ungar ungurii au reuşit să realizeze, în sfârşit, atât de mult dorita unitate omogenă a

statului lor, ei totuşi nu s-au putut consola la gândul că Marea Ungarie a celor 30.000.000 de maghiari este un vis pentru totdeauna spulberat.

Ungurii s-au plâns timp de 20 de ani în cele patru colțuri ale lumii de „marea nedreptate” care li s-a făcut prin ceea ce ei numeau „dictatul păcii” *(Friedensdiktat)* — *şi* ceea ce era în realitate doar ratificarea voinței multor milioane de nemaghiari — în virtutea căreia țara lor s-a micşorat cu 71% din teritoriu şi 63% din populație.[1]

Este foarte drept că cifrele acestea prezentate de geografii unguri sunt impresionante, dar nu ştim ce raport funcțional există între mărimea pierderilor şi justețea revendicărilor?!

Li s-a luat ungurilor atât cât au încălcat ei în cursul vremurilor prin violență şi prin metode arbitrare. Mărimea sacrificiului la care au trebuit să consimtă, în 1920, nu le este deci imputabilă decât lor.

De cât spațiu au nevoie ungurii?

Ungurii au vrut să cuprindă mai mult spațiu decât puteau ei stăpâni cu mijloacele reduse de care dispuneau, prea mult față de cât le era hărăzit a domina.

Aruncând o privire pe harta ungurească a migrațiunilor maghiarilor în cursul vremurilor, ne minunăm de puținul spațiu ce le-a fost necesar strămoşilor ungurilor de azi, înainte de năvălirea lor în Europa, în regiunea munților Ural şi, în urmă, după năvălirea în regiunea din nord-vestul Caucazului,

---

1 Chiar publicistul maghiar. Fényes S., când analiza netemeinicia politicii revizioniste promovată de Ungaria în perioada interbelică, recunoştea că: „... e într-adevăr greu de înțeles în ce ar consta nedreptatea specială, a cărei reparare s-o poată Ungaria pretinde. Pentru că, oricât de tulburi ar fi principiile fundamentale ale dreptului internațional, totuşi nu se poate închipui că un popor ar putea pretinde să mai asuprească acele popoare pe care le-a asuprit şi oprimat câteva secole de-a rândul” (Fényes S., *op. cit.,* p. 103). „Şi dacă habsburgii germani — scria acelaşi autor maghiar — şi-au pierdut procesul de revendicare asupra celor 25 milioane slavi, italieni etc., pentru care motiv să fie mai temeinic procesul de revendicare al „națiunii maghiare asupra celor 11 milioane de naționalități străine ce le avea sub administrația, sau mai bine zis, aservirea ei?” *Ibid.,* p. 102-103).

în aceea dintre Don şi Nipru *(Levedia)* şi, în fine, în regiunea situată în sudul Basarabiei şi al Moldovei *(Atelkuz),* regiuni pe care ei le-au ocupat provizoriu, respectiv în secolele VI—VIII e.n., în prima jumătate a secolului al IX-lea şi, în fine, în cea de a doua jumătate a acelui secol. Oricare din aceste regiuni reprezintă cel mult o zecime din ceea ce pe hărţile ulterioare este reprezentată a fi fost Ungaria Sf. Ştefan. Ele corespund însă perfect spaţiului pe care-l ocupă naţia maghiară pe hărţile etnografice dresate în secolele al XIX-lea şi al XX-lea şi în special pe aceea a ungurului Sándor Farkas, publicată în „Atlasul geografic maghiar” din 1902.[1]

Disproporţia dintre număr şi spaţiu putea fi rezolvată în două feluri: sau printr-o cantonare pe spaţiul cel mai adecvat propăşirii diferitelor caracteristici ale poporului maghiar — câmpia joasă — Alföldül — sau printr-o deznădăjduită politică de extensiune nelimitată, forţând toate legile cunoscute ale evoluţiei naturale. Din nefericire pentru ei înşişi, şi din nefericire pentru popoarele băştinaşe locuind teritoriile din jurul spaţiului pe care s-au aşezat triburile lui Árpád, strămoşii maghiarilor de azi au ales cea de a doua soluţie.

Împiedicând libera dezvoltare a popoarelor paşnice de agricultori şi păstori pe care le-au găsit în Transilvania şi în celelalte regiuni învecinate Alföldului, ungurii s-au pierdut într-o stearpă activitate negativistă, efortul lor nefiind dirijat atât în direcţia propriului lor progres cât în aceea a stânjenirii progresului popoarelor băştinaşe.

Conflictul permanent între naţia dominantă şi popoarele guvernate de ea a culminat cu revoluţiile naţionale din 1918, soldate cu prăbuşirea statelor Sf. Coroane ungare.

Dispunând de un spaţiu suficient de întins pentru a asigura naţiei maghiare o fericită dezvoltare materială şi morală, Ungaria de după război ar fi putut deveni un factor de prim ordin pentru crearea păcii, dacă ea ar fi cooperat în mod paşnic cu naţiile din jurul ei. Acesta era, de altfel, şi ţelul tratatelor de pace care au pecetluit sfârşitul uneia dintre cele

---

1 Vezi Romulus Seişanu, *La Roumanie — Roumania — România. La terre roumaine à travers les âges. Romania in the course of ages,* Bucureşti, 1936, p. 129.

mai sângeroase încleştări din câte a cunoscut vreodată omenirea. Georges Clémenceau, adresându-se la 16 iunie 1919 delegației germane la Conferința Păcii, definea astfel rolul pe care urmau să-l joace tratatele în noua ordine pacifică creată de convențiile de la Versailles: „Tratatul de pace, spunea marele om de stat francez, stabileşte baza cooperării popoarelor europene în pace şi pe picior de egalitate”.

Revizionism cu orice preț

Desigur că aceste convenții între națiuni, ca tot ceea ce este omenesc, nu puteau să aibă caracterul unor aşezări eterne. În consecință, făuritorii Tratatului au prevăzut adaptarea textelor din legea internațională la necesitățile imperioase care s-ar fi putut ivi ulterior.

„Convenția, spunea în continuare Clémenceau, va putea fi modificată din timp în timp pentru a se adapta noilor fapte şi noilor condiții, pe măsură ce ele s-ar naşte”.

Revizuirea era deci subordonată în chip categoric, după cum era şi firesc, faptelor noi. Ea era o excepție infimă la intangibilitatea aşezărilor definitive ale tratatelor şi nu putea fi extinsă peste prevederile, limitativ enumerate, ale stipulațiilor exprese.

Ungurii au căutat să imprime excepției caracter de generalitate şi, fără a aştepta ca să se ivească situațiuni noi, au început să agite revizuirea tratatelor, atacând înseşi principiile de bază pe care se sprijinea ordinea europeană de după război. A fost prima lovitură ce se aducea convențiilor creatoare de pace, prima încercare de a tulbura pacea Europei.

„Ungaria mutilată” era prezentată drept una dintre cele mai mari injustiții ale acestor tratate.[1] Problema revizuirii încetase, deci, să se plaseze pe terenul anacronismului unor

---

1 Au fost însă şi voci ale națiunii ca aceea a lui Fényes S., care scria „Războiul, deci, n-a sfărâmat decât ceea ce osândit era, şi copt pentru sfărâmare. Pentru acest lucru nimănui în lume nu i-a trăsnit prin minte să rostească un singur cuvințel de reproş şi cred că ar produce un hohot general, dacă deodată ar veni guvernul austriac şi ar cere revizuirea tratatului de pace, pretinzând să i se restituie, Galiția, Boemia, Carintia, Istria, Bosnia etc.” (Fényes S., *op. cit.*, p. 128).

reglementări devenite caduce în raport cu noile evenimente, situându-se în domeniul justiției sau injustiției reglementărilor de bază din 1919 — 1920.

Planul acțiunii revizioniste

Agitația revizionistă maghiară a fost regizată *con brio.* Ungurii au reuşit să impresioneze unele cercuri din străinătate prin propaganda lor perseverentă şi abilă.[1] (N-au reuşit ei oare, într-un moment dat, să câştige simpatii până şi la Foreign Office, acționând astfel încât celebra afacere a falsificării bancnotelor franceze să treacă de pe planul unei odioase infracțiuni pe acela al activității „naționaliste”? Faimosul articol din „Times” cu data de 4 februarie 1925, intitulat *The Case of Hungary* — Cazul Ungariei — în care Ungaria era prezentată drept o țară nenorocită, înconjurată de nații „bănuitoare şi ostile”, este întru totul concludent). Întregul plan al acestei acțiuni propagandistice, care a prins în păienjenişul argumentației sofistice personalități de vază, complet ignorante

---

1 După Unirea Transilvaniei cu România, guvernul ungar a lansat un apel către funcționarii maghiari din Transilvania să-şi părăsească posturile şi să vină la Budapesta, amenințându-i că, în caz contrar, vor fi destituiți din serviciu atunci când armatele ungare vor reocupa Ardealul. În felul acesta, autoritățile ungare urmăreau să demonstreze, chipurile, că poporul român, fiind analfabet — cum pretindea Albert Apponyi în fața Conferinței de Pace de la Paris — nu va putea să guverneze în Transilvania. Urmând acest apel, zeci de mii de funcționari maghiari, cu familiile, s-au refugiat la Budapesta. În jurul capitalei ungare au apărut tabere întregi de refugiați care trăiau într-o mizerie de neînchipuit, guvernul ungar neavând mijloace pentru întreținerea lor şi nefiind interesat pentru aceasta. Aceşti nefericiți funcționari fuseseră de fapt aduşi acolo şi aruncați într-o stare jalnică, trăind în barăci şi în vagoane, numai pentru a servi scopurilor propagandei revizioniste. Numeroşi ziarişti şi călători străini au fost purtați prin fața taberelor de refugiați, explicându-li-se că fuseseră alungați din Transilvania de autoritățile române. În felul acesta, opinia publică europeană era dezinformată fără să aibă posibilitatea de a se convinge că bunăcredința ei a fost înşelată. Cei ce au avut de suferit de pe urma acestei manevre a propagandei revizioniste ungare au fost bieții refugiați maghiari care-şi părăsiseră gospodăriile, dând curs apelurilor şi amenințărilor autorităților ungare (vezi A. Gociman, *România şi revizionismul maghiar.* Bucureşti, 1934, p. 341-343).

ale situațiunilor de fapt şi ale datelor reale ale problemei, poate fi redus la două principii directorii:

1. Prin trasarea fruntariilor la Trianon s-au răpit Ungariei teritorii întinse care erau hărăzite, prin însăşi natura lucrurilor, să aparțină de veci Ungariei.
2. În cadrul statelor succesorale, situația minorității ungare era dezastruoasă, aşa că la atributul de „mutilată”, trebuia să i se adauge Ungariei şi pe acel de „nenorocită”.

Premisele de la care plecau ungurii erau fundamental false. Propaganda maghiară prezenta, într-adevăr, Ungaria dinainte de război ca pe expresiunea unei Justiții ideale. O Ungarie redusă la proporțiile de după războiul mondial, raportată la acest etalon ideal, în mod fatal apărea ca o mare mutilată de război. Realitatea era, însă, cu totul alta. Ungaria dinainte de război era rezultanta celor mai flagrante injustiții, iar dreptatea popoarele şi-au făcut-o singure, ea fiind doar în urmă ratificată de convențiile şi tratatele de pace.

A doua premisă nu era mai puțin falsă. Ungurii susțineau într-adevăr că Ungaria dinainte de război era un adevărat Eden al naționalităților şi că soarta ce le era hărăzită ungurilor deveniți şi ei, la rândul lor, minoritate etnică în cadrul statelor succesorale (România, Cehoslovacia şi Iugoslavia), era un adevărat infern. Şi de data aceasta realitatea era falsificată în mod voit. Tratamentul românilor în Ungaria dinainte de războiul mondial a fost calificat drept „barbar” de cele mai ilustre pene din secolele XIX şi XX, iar în ceea ce priveşte tratamentul uman la care au fost supuşi ungurii minoritari în cadrul României întregite, ne vom mulțumi în dezvoltările ulterioare să citām în această privință, înseşi mărturiile minoritarilor unguri… „persecutați”.

„Injustiția” de la Trianon

În primul rând, să analizăm însă, acuzațiunea de bază a ungurilor, acuzațiune care a făcut să curgă atâta cerneală în epoca postbelică, şi care, din nefericire, a adus o nouă ciuntire integrității poporului şi statului român, acuzațiune care se sprijină pe pretinsa injustiție care s-a făcut ungurilor la Trianon — atribuindu-se României teritorii etnice ungare.

Desigur că sunt foarte mulți unguri care susțin că toată Transilvania ar fi trebuit să redevină ungurească şi aceasta întrucât timp de o mie de ani ea a fost sub dominație ungurească. *Ca şi când în Istoria popoarelor ar exista o prescripțiune achizitivă şi ca şi când o injustiție care durează un mileniu se transformă în mod automat, prin scurgerea timpului, într-o justiție intangibilă!...*

Acest punct de vedere al şovinilor unguri n-a găsit însă ecou nici chiar în rândurile celor mai pasionați susținători ai cauzei maghiare de peste hotare. El a fost considerat ca inoperant şi excesiv până şi de înalte personalități maghiare, cum e cazul fostului ministru de justiție ungur dr. Emil Nagy care declara: „Ungurii trebuie să abandoneze ideea integrității dinainte de război şi trebuie să se resemneze cu pierderea unor teritorii locuite de mase compacte de naționalități străine”. [1]

Rămâne punctul de vedere mai modest al acelora care au agitat până în 1940 chestiunea „rectificării” frontierei româno-ungare din 1920 şi care au avut necontestata surpriză de a-şi vedea depăşite până şi cele mai temerare speranțe în vara

---

1 A. Gociman, *op. cit.,* p. 21. Vezi şi Donald, Sir Robert, *The Tragedy of Trianon. Hungary’s Appel to Humanity,* London, 1928, p. 298. Prin cunoscutul publicist. Fényes S., maghiarii din România îndreptau un călduros apel la luciditate, pace şi colaborare între popoarele din această zonă a Europei: „*Poporul maghiar* — scria acesta — *are o singură cale pentru mărirea şi fericirea sa viitoare: din pârcălabi de temniți să se ridice la rangul de popor frate cu celelalte popoare ca împreună cu ele şi poată munci toți pentru binele tuturora.* Prin aceasta e indicată, totodată, şi chemarea istorică a maghiarimii despărțite, care se află în statele succesorale: de a mijloci şi tălmăci poporului maghiar din patria-mamă acest spirit al bunei înțelegeri frățeşti. Acolo, în Ungaria, e încătuşat şi spiritul şi cuvântul; şi cenzura, intoleranța şovinistă, clasa dominantă ce se cramponează de putere, toate contribuie la înnegurarea spiritelor. La ei acasă nu se poate propovădui această nouă evanghelie a mântuirii.

Această solie nu o pot trimite, direct şi indirect, decât maghiarii din statele succesoare.

Această, chemare ar trebui s-o înțeleagă presa maghiară din statele succesoare. Prin împlinirea ei şi-ar câştiga merite nepieritoare, pentru că astfel, pentru întâia oară, ar aduce sufletul maghiar în armonie cu sine şi în armonie cu postulatele umanității întregi” (Fényes S., *op. cit.,* p. 138-139).

„E timpul, scria acelaşi publicist maghiar — să vedem un frate în fiecare popor vecin şi să ne întrecem unii cu alții pentru înflorirea cauzei universale a omenirii” (Fényes S., *op. cit.,* p. 173).

anului 1940, când a reînceput din nou calvarul românilor din Transilvania, dezlipită de trupul românismului şi trunchiată în modul cel mai absurd posibil.

Ei au susținut mereu că s-a atribuit României un vast teritoriu, care, din punct de vedere etnic, ar fi trebuit să revină de drept Ungariei. Or, şi acest lucru este cu totul inexact. *La Trianon, i s-a atribuit României un teritoriu mai mic decât acela la care ea avea dreptul conform principiului etnicității, decretat de preşedintele Wilson.*

Adevărata frontieră etnică şi lingvistică dintre România şi Ungaria a fost trasată în Tratatul încheiat în 1916 între români, pe de o parte şi Puterile Aliate, pe de altă parte.

Frontiera de la Trianon este situată mai la est de adevărata frontieră a etnicității româneşti; ea lasă deci, în teritoriul ungar enclave româneşti. La Conferința păcii din Paris, Ion I. C. Brătianu, primul delegat al României, a susținut cu dârzenie drepturile României, cerând să se respecte fruntariile stabilite de Aliați în 1916, după îndelungate şi minuțioase tratative.[1] Delegația românească la Conferința Păcii nu s-a mulțumit, însă, să ceară pur şi simplu respectarea tratatului de alianță din 1916, ca pe un drept sacrosanct izvorât din litera Convenției, ci şi-a sprijinit fiecare revendicare teritorială pe studii şi memorii extrem de documentate, însoțite de hărți etnografice întocmite cu multă grijă pentru respectul adevărului.

Mai mult încă, Ion I. C. Brătianu, în interesul păcii, al liberei dezvoltări a popoarelor şi al progresului economic al Europei (expunerea din 1 februarie 1919), a renunțat să mai revendice teritoriile locuite de români în sudul Dunării, precum şi cele din regiunea Tisei.

Conferința Păcii a refuzat însă României fruntariile prevăzute în tratatul de alianță din 1916 şi a fixat linia de demarcație dintre România şi Ungaria cu mult spre Răsărit, urmărind în aceasta cele mai multe din indicațiunile prevăzute

---

1 Vezi Memoriul prezentat Conferinței Păcii, în şedința din 1 februarie 1919, de către Ion I. C. Brătianu, la Romulus Seişanu, *La Roumanie — Roumania — România. La terre roumaine à travers les âges. Romania in the course of ages.* Bucureşti, 1936, p. 155—157.

pe harta redactată după sugestiile marelui patriot ungur Kossuth.[1] În felul acesta au rămas în afara teritoriului național românesc porțiuni de teritorii având o structură etnică majoritar-românească.

Toate hărțile etnografice şi lingvistice care au fost dresate la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi în sec. XIX şi XX de geografi, etnografi şi lingvişti, indiferent dacă ei au fost unguri, germani, austrieci, francezi, englezi sau italieni, toate monografiile şi lexicoanele, toate studiile privitoare la linia de demarcație etnică între români şi unguri, dovedesc, până la evidență, că granița etnicității româneşti spre apus depăşeşte frontiera trasată prin Tratatul din 1920.

Astfel, în „Compendiul geografic al Ungariei” publicat în 1779 de Mátyás Bél, autorul, înfățişând repartiția naționalităților la granița de vest a Transilvaniei, scrie că românii se întind până în departamentele: Bereg, Ugocsa, Bekes şi Bihor, dintre care primele trei au rămas după Tratatul de la Trianon cu totul în afara granițelor României, iar cel din urmă a fost împărțit între România şi Ungaria.[2]

În „Lexiconul geografic al Ungariei”, dresat de J. M. Korabinszky în 1786 şi publicat la Pressburg (Bratislava) găsim câteva regiuni de la marginea apuseană a Transilvaniei — rămase după Trianon la unguri, — populate masiv cu români. Astfel, printre altele găsim satele: Nyiradony, Nagy-Kalló şi Bir,

---

1 În anii exilului, marele revoluționar Lajos Kossuth a analizat caracterul multinațional al statului ungar şi a stabilit ariile etnice ale naționalităților din Ungaria şi Transilvania. Pe baza datelor oferite de Kossuth şi a constatărilor acestuia, ulterior cunoscutul publicist şi sociolog maghiar Oskár Jászi a întocmit o hartă în care a trasat frontierele etnice ale Ungariei aşa cum le trasase marele patriot şi revoluționar Lajos Kossuth. Această hartă a fost publicată de revista americană „Foreign Office” din New York. Demn de remarcat este faptul că, teritoriul etnic ungar din harta etnică kossuthistă corespunde cu cel de după tratatul de la Trianon. Mai mult decât atât, în această hartă teritoriul etnic românesc, care cuprindea la nord aproape întreg Maramureşul, şi la vest aproape întreg Banatul, depăşeşte spre vest linia frontierei fixată prin tratatul de la Trianon {Cf. Romulus Seişanu, *Transilvania românească,* p. 26 — 28).

2 Mátyás Bél, Compendium Hungáriáé Geographicum... notitias Hungariae novae-historico geographicae, IV. Posonii et Casoviae, 1779, p. 214. 281, 284 311, 313.

situate în departamentele Szabolcs, Poceni şi Petigd, situate în departamentul unguresc al Bihorului, Süged în Borsod etc.[1]

Pe de altă parte, în marea lucrare „Magyarországnak leírása”, apărută la Buda în 1796, A. Vályi[2] enumeră o serie întreagă de cătune, de sate, de mici orăşele şi chiar oraşe având o populaţie majoritară românească — localităţi care au rămas după 1920 pe teritoriul unguresc. Cităm printre cele mai importante: Nyiradony în departamentul Szabolcs, Batonya în departamentul Csanad, Bedö, Darvas, Méhkerék şi Száká în departamentul Bihor.

În 1829, J. V. Csaplovics publică la Pesta două volume intitulate *Gemälde von Ungarn,* la sfârşitul cărora se găseşte anexată o hartă etnografică în culori a Ungariei cu provinciile dependente de ea, cu excepţia Transilvaniei propriu-zise *(Etnographische Karte des Königreichs Ungarn nach Lipszcky von J. V. Csaplovics).* Această hartă este extrem de preţioasă în ceea ce priveşte contribuţia ei la delimitarea frontierei etnice dintre români şi unguri. Ea depăşeşte frontiera trasată în 1920. Astfel, frontiera etnică trece pe teritoriul unguresc în departamentul Szabolcs, unde sunt menţionate şapte localităţi pur româneşti. În regiunea judeţului Bihor, care a revenit după 1920 Ungariei, găsim alte opt mari sate româneşti. În regiunea de nord a Aradului, frontiera etnică românească prezintă un intrând puternic în teritoriul unguresc din 1920, satele româneşti atingând regiunea localităţii Gyula.[3]

În 1857, Karl F. V. Czömig tipăreşte la Viena, ca anexă la monografia intitulată *Ethnographie der Österreichischen Monarchie*[4]*,* o hartă în care frontiera etnică româno-maghiară

---

1 J. M. Korabinszky, *Geographische-historische und producten Lexicon von Pressburg,* Pressburg, 1786, p. 41, 57, 70, 90, 108, 274, 535, 643, 652, 715, 823.

2 A. Vályi, *Magyarországnak leírása* (Descrierea Ungariei), Buda, 1796, vol. I, p. 15, 142, 153, 462; vol. II, p. 346; vol. III, p. 80, 117, 213, 300, 616, 628, 679.

3 J. V. Csaplovics, *Gemälde von Ungarn,* Pest, 1829, vol. I, p. 207 Autorul constată de fapt, că românii formau majoritatea absolută sau relativă în judeţele: Maramureş, Satu Mare, Bihor, Arad, Ugocea, Szabolcs, Cianad, Bichiş (Csaplovics, s.v., *Gemälde von Hungarn,* Pest, 1829, vol. I, p. 204-205).

4 Karl FI. von Czörnig, *Ethnographie der Österreichischen Monarchie,*

de la vestul României coincide aproape pe întreaga ei întindere cu frontiera româno-ungară din 1920. În regiunea Bihorului ea depăşeşte frontiera politică din 1920 şi, urmând cursul Crişului Negru, ajunge până în satele Száká şi Dorgoş de pe teritoriul unguresc.

Pe harta publicată în 1860 de Dr. A. Ficker[1], ca anexă la studiul său despre *„Locuitorii Monarhiei Austriece"*, constatăm de asemenea, prezența românilor — e drept cu un procent minuscul — în departamentele Szabolcs, Ugocsa şi Bereg, situate toate dincolo de frontiera din 1920 a României. Opera de maghiarizare îşi produsese de acum, în 1860, efectul. Prezența românilor dincolo de linia de demarcație care avea să fie aceea a Tratatului de la Trianon, se diminua văzând cu ochii.

În 1869, apare la Berlin harta etnografică a lui Kiepert (Völker und Sprachenkarte von Österreich und Unterdonauländer, zusammengestellt von H. Kiepert), stabilită pe baza datelor recensământului austriac din 1869.[2] Frontiera etnică româno-ungară depăşeşte şi pe această hartă frontiera politică stabilită în 1920 la Trianon. Masa românească atingea în spațiul unguresc satele Vekerd şi Száká, care aparțin azi Ungariei, iar localitatea Gyula constituia punctul extrem de penetrațiune românească pe teritoriul atribuit în 1919 statului ungar.

Această hartă n-a fost defel pe placul ungurilor, care porniseră o campanie furibundă pentru deznaționalizarea elementului românesc din Transilvania. Prezența românilor pe teritoriul unguresc propriu-zis nu era deloc încurajatoare pentru partizanii statului maghiar „unitar unguresc". Ei s-au grăbit deci să interzică, printre multe alte lucrări tot atât de puțin periculoase pentru ordinea de stat ungară, accesul hărții lui Kiepert pe teritoriul Transilvaniei[3], ca şi când prin acest

---

Wien, 1857, IX, p. 65—68. Vezi harta — reprodusă de R. Seişanu, *La Roumanie—Roumania — România,* p. 99.

1 *Dr. A. Ficker,* Berölkerung der Österreichischen Monarchie, *Gota, 1860, p. 43-44.*

2 Vezi harta la R. Seişanu, *op. cit.,* p. 100.

1 Vezi Z. Pâclişanu, *Politica minoritară a guvernelor ungureşti (1867-1914),* Bucureşti, 1943, p. 107.

fapt s-ar fi putut opri din mers conştiinţa naţională românească în plină ascensiune!

Opera de deznaţionalizare făcea în timpul acesta progrese însemnate. Statisticile ungureşti încorporau în rândurile ungurilor pe toţi cei trecuţi la o confesiune maghiară sau pe cei vorbind ungureşte, deşi de apartenenţă română.

Hărţile etnografice ungureşti urmăresc îndeaproape statisticile dresate în aceste condiţiuni, fiind o copie fidelă a operei nefaste de maghiarizare. Totuşi, din această luptă purtată, pe de o parte, de românii de la marginea de apus a Transilvaniei şi, pe de altă parte, de metodele perfide de deznaţionalizare, românii ies victorioşi. Ne-o dovedesc lucrările lui P. Balogh despre naţionalităţile Ungariei de la începutul sec. al XX-lea, care deşi utilizează operaţiunile recensământului din 1900, delimitează frontiera etnică româno-ungară după traseul unei linii care, pe alocuri, depăşeşte frontiera politică din 1920.[1] Studiile lui Balogh privitoare la frontiera lingvistică dintre români şi unguri sunt extrem de instructive, întrucât din ele se poate vedea că frontiera politică româno-maghiară stabilită în 1920 se găsea înlăuntrul frontierei lingvistice dintre limbile română şi ungară.

Hărţile ungureşti din vremurile mai noi au rezolvat, în mod radical şi după vechea metodă ungurească, problema românilor din apusul Transilvaniei. Ele au desfiinţat pur şi simplu masele compacte de români din acea regiune, reprezentând ţinuturi întregi (şi în special cele muntoase) ca fiind cu desăvârşire nelocuite. Este una dintre nenumăratele metode ungureşti de inducere în eroare a străinătăţii.[2] Populaţia românească a Ardealului este într-adevăr răspândită în mod armonios pe întregul teritoriu al provinciei; Transilvania nu cunoaşte absolut nici *o terra deserta.*

Dl Manciulea, un vrednic cercetător al frontierei de apus a Transilvaniei, scrie în această privinţă: „Studiile recente au stabilit în mod indubitabil că nu poate fi vorba în România de o

---

1 Pál Balogh, *A népfajok magyarszágon cimü dolgozathoz (VII—VIII c. XII)* (Pe marginea lucrării: *Neamurile din Ungaria* Melléklet (Supliment), Budapest, 1902, p. 933—935.

2 Despre falsificarea datelor statistice şi a hărţilor etnografice, vezi şi A. Gociman, *România şi revizionismul maghiar,* Bucureşti, 1934, p. 286 - 303.

zonă muntoasă nelocuită[1]; viața omenească este intensă în Carpații noştri din primele momente ale sosirii primăverii până târziu în toamnă. Poporul român este legat de munții țării, situațiune care este atât de bine exprimată în vechiul dicton românesc *„codru-i frate cu românul” (La frontière ouest de la Roumanie).*

Este suficient să aruncăm o privire pe hărțile Ardealului, dresate de străini, pentru a ne da seama de substratul „golurilor” de pe hărțile ungureşti. Absolut pe toate hărțile dresate la sfârşitul secolului trecut ca şi pe acelea din secolul al XX-lea, frontiera etnică românească depăşeşte frontiera româno-ungară din 1920. Ne mulțumim a ne referi, în acest sens, la cele mai cunoscute hărți şi anume: la aceea publicată în 1889 de Institutul Geografic Austriac („Völker-Karte von Europa”)[2], la acelea publicate în 1888 de Gustav Gröber[3], profesor de filologie romanică la Universitatea din Strasbourg („Ausbreitung der Romanischen Sprachen în Europa”), de Novikow[4] în 1886, de James Caterly[5] în 1908, de Paul Langhans („Der rumänische Volksboden und die staatliche Entwicklung des Römentums”)[6] în 1915, de Elisée Reclus[7], de

---

1 Şt. Manciulea, *La Frontière ouest de la Roumanie;* vezi şi *idem, Granița de Vest,* Blaj, 1936, şi *La frontière ethnique roumano-hongroise,* în «Revue de Transylvanie», tom. IV, nr. 1 — 2, Cluj, 1938, p. 28—29.

2 Vezi *Völker-Karte von Europa (Vorwiegend auf Grundlange von Fr. Müller „Allgemeiner Ethnographie”),* Wien, 1888.

3 Vezi Gustav Gröber, *Ausbreitung der Romanischen Sprachen în Europa,* anexă la volumul *Grundrisses der Romanischen-Philologie,* Strasbourg, 1888.

4 I. Novikow, *La Politique internationale,* Paris, 1886. Aceasta este reprodusă şi de R. Seişanu, *La Roumanie-Roumania-România,* p. 1, p. 127.

5 James Caterly, *Les Roumanis,* Paris, 1908. Vezi harta reprodusă de R. Seişanu, *op. cit.,* p. 112.

6 Vezi şi Silviu Dragomir, *Transilvania înainte şi după arbitrajul de la Viena,* Sibiu, 1943, p. 16 — 17.

7 Elisée Reclus, *Nouvelle géographie universelle,* vol. III, *Europe Centrale,* Paris, 1878. În această lucrare, Elisée Reclus scria: „Naşterea şi reînvierea Românilor este una dintre problemele cele mai interesante ale istoriei. Românii formează acum națiunea cea mai considerabilă prin număr din Ungaria şi Transilvania. Ei ocupă în masă compactă o mare parte din Banat şi mai mult de jumătate din regiunea muntoasă ce domină la est câmpia maghiarilor. Astfel, se găseşte completat cu Bucovina, Moldova,

„Institutul de Agostini”[1] din Novara, de Karl Haushoffer [2] etc. Pe toate aceste hărţi oraşele Sighetul Marmaţiei, Oradea Mare, Arad şi Timişoara sunt cuprinse în teritoriul etnic românesc, fiind înconjurate de mase compacte de ţărani români.

Dacă în 1920 s-a comis o nedreptate, nu ungurii au să se plângă de ea, ci românii, căci dincolo de frontiera politică au fost lăsate în teritoriul unguresc mai multe insule de români.

Pentru a nu tulbura însă pacea Europei, românii au acceptat situaţiunea creată prin Tratatul de la Trianon, închinându-şi forţele unei opere pozitive de propăşire naţională. Cu această rezervă a includerii unor intrânduri româneşti în Ungaria, graniţa de la Trianon corespunde — atât cât omeneşte poate fi atinsă perfecţia — limita dintre naţia ungară şi cea română.[3]

Acesta era de altfel şi unul din ţelurile — printre multe altele — ale războiului, pe care Aliaţii l-au dus, alături de România, între anii 1916 şi 1918.

Întrebaţi fiind în 1916 de preşedintele Woodrow Wilson care sunt ţelurile lor de război, Aliaţii, prin nota lor din 10 ianuarie al acelui an, au răspuns că unul din scopurile luptei lor este şi „eliberarea de sub dominaţia străină a italienilor, slavilor,

---

Basarabia şi Valachia un cerc de populaţiuni latine al cărui centru, printr-un ciudat contrast, îl formează în valea superioară a Oltului, secuii şi saşii.

Mai bine de două milioane şi jumătate de români trăiesc în partea ungurească a acestui vast cerc”, (p. 350).

1 Istituto Geografico de Agostini, Novara, *L'Europa etnico-linguistica,* 1916. În Atlasul Novarei se scrie: „Azi (1916), statul ungar, după mai mult de o mie de ani, se confundă cu haosul etnic de odinioară. Înconjuraţi de naţiuni duşmănoase, ungurii se fălesc cu o unitate politico-naţională care n-a fost niciodată decât o ficţiune constituţională” (p. 13). Vezi harta Europei Centrale, întocmită de Istituto de Agostini în R. Seişanu, *op. cit.,* p. 130.

2 Vezi harta etnografică a României întocmită de Karl Haushoffer reprodusă în Silviu Dragomir, *Transilvania înainte şi după arbitrajul de la Viena,* p. 19.

3 La 12 februárie 1920, Lordul Balfour preciza, într-un discurs în Camera Comunelor, că frontiera între România şi Ungaria a fost fixată de comisia experţilor aliaţi „în urma unor cercetări amănunţite şi bine cugetate şi cu dorinţa sinceră de a crea o frontieră justă pentru toate părţile” *(Parliamentary Debates, House of Commons,* vol. 125, nr. 3, 13 febr. 1920).

românilor, cehilor şi slovacilor”.[1]

La sfârşitul războiului, lordul Northcliffe, fratele celebrului leader revizionist lord Rothermere, într-un discurs pronunțat la 4 noiembrie 1918, declara textual: „Trebuie să asigurăm popoarelor Austro-Ungariei un loc printre națiunile libere ale lumii şi să le oferim dreptul de a se uni cu frații lor de dincolo de actualele frontiere ale Austro-Ungariei. Aceasta implică crearea statelor independente ale Cehoslovaciei, Iugoslaviei, *reducerea Ungariei la limitele etnografice ale rasei maghiare* şi UNIREA TUTUROR ROMÂNILOR CU ACTUALUL REGAT AL ROMÂNIEI”.[2]

Atunci când s-au trasat liniile principale ale aşezărilor de mai târziu, Conferința Păcii a luat în considerare în primul rând configurația etnică a Europei, punându-se accentul pe o cât mai ideală repartizare a naționalităților în cadrul împărțirii statale.

„Mă voi călăuzi în opera de construcție a Păcii, spunea Lloyd George în Memorandum-ul său adresat Conferinței la 23 martie 1919, atât cât omeneşte este posibil, ca diferitele rase să fie repartizate țărilor lor de obârşie *(Motherland)* şi ca acest criteriu omenesc să aibă precădere asupra considerațiilor strategice, economice sau privitoare la comunicații, probleme care pot fi soluționate şi pe alte căi”.[3]

Când acesta a fost spiritul care a prezidat la întocmirea tratatelor, când după înseşi afirmațiile lui Sir Robert Donald (autorul atât de partizanei cărți *The tragedy of Transylvania,* Londra, 1928 — al cărei titlu *Tragedia Transilvaniei* este în acelaşi timp şi o atitudine!) „Conferința Păcii nu a pecetluit soarta Ungariei în necunoştință de cauză, delegația ungară la Paris prezentând Conferinței trei mari volume de câte 600 pagini fiecare conținând o colecție de hărți admirabile, diagrame, grafice, *toate susținute prin mărturii orale (supported by oral evidence)”*[4]*, cum* se poate persevera cu bună credință

---

1 I. Clopoțel, *op. cit.,* p. 27.

2 Vezi şi A. Gociman, *op. cit.,* p. 10.

3 Vezi pasajul din Memorandum-ul din 25 martie 1919 al lui Lloyd George intitulat *Some considerations for the Peace Conference before they finally draft their terms,* reprodus şi de Sir Robert Donald, *op. cit.,* p. 291.

4 Donald, Sir Robert, The tragedy of Trianon. Hungary's Appel to

într-o propagandă revizionistă atât de neîntemeiată?!...

Istoricul ungur Tibor Eckhart, care nu nutreşte defel simţăminte prieteneşti faţă de naţia română, trebuie totuşi, în faţa evidenţei, să facă o concesie adevărului istoric, atunci când se ocupă de problema spaţiului etnic unguresc.

„Să nu ne închipuim, spune el în «Magyarország Története» apărută la Budapesta în 1933, că ungurii (cuceritorii) au populat ţara întreagă. Numărul lor, poate şi din cauza înfrângerilor suferite în patria lor de mai înainte, era prea mic pentru aceasta. *Teritoriul ocupat de ei se potrivea aproximativ cu cel stabilit prin pacea de la Trianon, la care a fost redusă, după 1000 ani, Ungaria mare”.*[1]

Dar, de ce să interogăm trecutul îndepărtat, când prezentul ne oferă cea mai radicală soluţie a problemei? De data aceasta cifrele aruncă o lumină completă asupra unei probleme pe care ungurii o vor cât mai complexă, dar care în realitate este extrem de simplă.

La frontiera apuseană a regatului României, astfel cum ea a fost fixată în 1920, se găsesc patru judeţe care se învecinează direct cu Ungaria: judeţele Satu Mare, Sălaj, Bihor şi Arad. Populaţia totală locuind în 1930 în aceste judeţe, situate în zona frontierei româno-ungare, era de cca 1.600.000 suflete, dintre care 943.692 ROMÂNI, 417.183 UNGURI, 80.030 germani, 68.377 evrei etc. *Ungurii reprezentau deci abia 26°/₀ din numărul locuitorilor de la frontiera dintre cele două ţări.*[2]

Avem la dispoziţie *Dicţionarul Transilvaniei, Banatului şi al celorlalte ţinuturi alipite,* editat la Cluj în 1921, adică puţin timp numai după ce s-a încheiat Tratatul de la Trianon şi într-o epocă în care aspectul etnografic al ţinutului de la graniţa apuseană era dominat încă de rezultatele îndelungatei acţiuni de maghiarizare a Administraţiei de Stat ungare şi a colonizărilor masive din centrele orăşeneşti de la graniţa de vest a Transilvaniei.

În acest ţinut, într-adevăr, eforturile de maghiarizare s-au

---

humanity, London, 1928, p. 19.

1 Eckhart Ferenc, *Magyarország Története* (Istoria Ungariei), Budapest, 1933, p. 21.

2 Vezi Recensământul general al populaţiei României din 29 decembrie 1930, p. LI.

dezlănţuit cu mai mare vigoare încă decât în oricare altă regiune a Transilvaniei, căci acolo, în judeţele Satu Mare, Bihor, Sălaj şi Arad, se afla limita întinderii elementului românesc şi punctul său de întretăiere cu masele maghiare.

Marile oraşe din această regiune, Arad, Oradea Mare, Careii Mari, Satu Mare erau considerate de unguri drept punctul de plecare al ofensivei lor de deznaţionalizare a românilor transilvăneni şi poarta de intrare în regatul românismului milenar.

Ar fi trebuit deci să găsim în aceste ţinuturi, după o strădanie multiseculară de deznaţionalizare a populaţiei autohtone, o structură etnică majoritar ungurească. Totuşi, atât de puternic era înrădăcinat românismul până şi în regiunile de contact cu câmpia, prin excelenţă maghiară, încât ungurii n-au reuşit să influenţeze în mod hotărâtor structura etnică a graniţei de vest, considerată în ansamblul ei. Într-adevăr, populaţia românească trăind în părţile occidentale ale Transilvaniei este mai compactă decât în regiunea centrală şi răsăriteană a aceleiaşi provincii, unde colonizarea masivă a secuilor a creat o insulă străină de neamul românesc în însăşi inima Daciei Romane. La graniţa de vest, românii reprezintă 60,4% din totalul populaţiei, faţă numai de 57,56% în regiunile colonizate cu unguri şi secui din centru şi din răsărit.

Caracteristica acestei regiuni, demnă de a fi relevată întrucât ea dezvăluie şubrezenia metodelor de deznaţionalizare prin violenţă, este contrastul între aspectul etnic al oraşelor şi acela al satelor înconjurătoare. *Satele sunt în imensa lor majoritate româneşti, iar oraşele au un aspect pronunţat străin, nu însă întotdeauna maghiar.* Ce dovadă mai puternică a românităţii Transilvaniei decât acest aspect românesc al pământului de la graniţa de vest a provinciei, limita apuseană a Daciei Felix de odinioară?!

În 1921, puţin timp numai după terminarea milenarei dominaţii ungureşti, la punctul de contact dintre cele două neamuri, adică în zona în care elementul dominant avea cele mai multe posibilităţi de a influenţa elementul românesc dominat, puteam găsi în judeţul Bihor plăşi ca: Aleşd (50.265 locuitori), unde în cele 50 de comune rurale se găseau 40.110 români şi numai 5.155 unguri, Beliu (18.733 locuitori), unde în

cele 33 comune rurale trăiau 17.696 români şi numai 792 unguri, Ceica (31.497 locuitori) unde, după 1000 de ani de dominație ungurească, *populația românească se cifra la 30.078 suflete față de... 963 unguri!* şi, în fine, plasa Vaşcău, unde din cei 28.148 locuitori, 27.276 erau români şi numai 491 maghiari, ceea ce reprezenta o proporție de aproape 98 la sută pentru populația românească.

În județul Satu Mare, plasa Şomcuta Mare, compusă din 41 comune rurale, număra 24.885 români şi 1.179 unguri, la o populație totală de 28.393 locuitori.

În Maramureş, în plasa Iza (Dragomireşti), compusă din 13 comune rurale, românii au găsit, în clipa în care ținutul se integra din nou în masa românismului, 22.379 români şi numai... 74 *(şaptezeci şi patru) unguri!*

În Arad, județ de frontieră, din cei 397.969 locuitori 245.113 erau români şi 98.208 maghiari; în satele care înconjurau Aradul proporția românilor față de unguri era covârşitoare. De pildă în cele 36 comune rurale ale plăşii Radna trăiau, în 1921, 27.155 români şi numai 1.825 unguri, iar în Sebeş, în 49 de comune rurale se găseau 30.390 români şi numai 2.141 unguri.[1] Vedem deci că în satele de la frontiera Ungariei, ungurii nu reuşiseră după 1000 de ani de stăpânire să atingă măcar proporția de 10% din totalul locuitorilor!...

Dacă toți apărătorii „nedreptății Ungariei” s-ar fi plecat o clipă cu atenție asupra cifrelor, ascunzând sub haina lor impasibilă şi rece, realități zdrobitoare, desigur că nici lordul Rothermere, nici fostul ministru francez Anatole de Monzie, nici deputatul Tisseyre, nici Sir Robert Donald, nici Franco Vellani Dionisi n-ar fi putut aduce un cap de acuzare României că şi-a integrat în ființa ei etnică pe țăranii români din Transilvania apuseană.

Cu ce drept pot revendica ungurii Oradea Mare, când Bihorul cu sutele de sate care înconjoară oraşul maghiarizat este până în străfundurile sale românesc?

Cu ce titlu se poate cere înapoierea către Ungaria a oraşelor de la granița de vest, când toate cătunele şi toate satele din

---

1 Vezi toate aceste date statistice la C. Martinovici, N. Istrati: *Dicționarul Transilvaniei, Banatului şi celorlalte ținuturi alipite,* Cluj, 1921, p. 9-38.

acea regiune — *adică pământul propriu-zis* al Transilvaniei de vest — sunt româneşti?

Cum se poate susţine că sunt „ungureşti” oraşe pierdute în Marea românească? Cel mult se poate afirma că ele sunt „maghiarizate”, ceea ce desigur nu este un titlu pe baza căruia se pot revendica teritorii...

Ceea ce a dăunat în gradul cel mai înalt păcii europene a fost uşurinţa cu care, din motive cu totul altele decât dorinţa de a face să triumfe dreptatea, unele înalte personalităţi străine — străine de altfel şi de datele problemei pe care o apărau — s-au declarat partizani ai cauzei maghiare.

Dl Anatole de Monzie, de pildă, cu vigoarea care îl caracteriza, se întreba patetic în 1922:

„Prin ce aberaţie aceşti oameni care au trâmbiţat în cele patru colţuri ale lumii dreptul raselor şi al naţionalităţilor, au răpit maghiarilor oraşe unde totalitatea locuitorilor, cu mici excepţii, erau de origine maghiară, erau maghiari sufleteşte şi prin cultura lor? Pentru ce? Da, pentru ce?”[1]

Şi dl Tisseyre autorul cărţii *Une erreur diplomatique. La Hongrie mutilée,* apărută la Paris imediat după războiul mondial şi pentru care secuii erau „unguri de rasă pură”[2] şi ungurii „victime ale liberalismului lor”[3], nu mai puţin sensibilă la marea durere a Ungariei, redusă la limitele ei naturale, exclama: „Casa natală a faimosului rege al Ungariei, Matei Corvin, fiul marelui căpitan ungur Ioan Huniade, vizibilă şi astăzi, se află acum pe teritoriul românesc. Nu este oare aceasta o crudă ironie?”[4]

Şi alţii, mai mult sau mai puţin patetici, mai mult sau mai puţin interesaţi, mai mult sau mai puţin de bună credinţă, au deformat realităţile istorice şi au denaturat înseşi mărturiile palpabile ale prezentului.

Dacă domnul de Monzie s-ar fi deplasat în munţii şi pe câmpiile Maramureşului, Bihorului, Sălajului şi Aradului, la

---

1 Tisseyre, Charles, *Une erreur diplomatique. La Hongrie mutilée.* Préface de A. de Monzie, Sénateur, ancien Sous-Secrétaire d’État, Paris, deuxième édition, 1923, p. VII — VIII.

2 *Ibid.,* p. 3.

3 *Ibid.,* p. 20.

4 *Ibid.,* p. 27.

frontiera însăşi a maghiarismului, el ar fi putut regăsi în graiul sutelor de mii de ţărani români, în accentele melodioase ale vorbirii lor, toată frumuseţea graiului strămoşilor lor, perpetuat până în zilele noastre de neolatinii de la marginea de vest a Europei ca şi de aceia de la frontiera de est a latinităţii.

Dacă domnul de Monzie s-ar fi plecat asupra istoriei acestei provincii *prin excelenţă româneşti,* el ar fi putut constata de asemenea că dacă multe oraşe erau în aparenţă maghiare, aceasta se datora unei artificiale creaţiuni a statului ungar şi dacă în fine, ar fi cercetat cu de-amănuntul structura etnică a acestor oraşe, ar fi putut lesne dobândi certitudinea că foarte mulţi dintre ungurii „puri” erau... români, veniţi în oraşe din satele româneşti din împrejurimi, maghiarizaţi cu forţa în cursul vremurilor de administraţia „atât de liberală” a ungurilor!

Desigur că nici dl de Monzie şi nici emulii săi de mai mică anvergură nu ştiau că Oradea Mare, oraşul „maghiar prin excelenţă” al propagandei ungare, adăposteşte încă din anul 1776 o Eparhie româno-unită, înfiinţată de Maria Theresa şi întărită prin *Bula Indefessum* a papei Pius al VI-lea din 10 iunie 1777. Sau, poate, apărătorii cauzei maghiare de pe malurile Senei credeau că pentru locuitorii de origine ungară, unguri prin simţire şi cultură, s-a înfiinţat cu 150 ani în urmă o Eparhie romano-catolică?[1]

Iar în ceea ce priveşte „cruda ironie a sorţii” care a vrut ca după războiul mondial România să adăpostească la Cluj casa natală a regelui ungur Matei Corvin, fiul „ungurului” Ioan Huniade, desigur că dl Tisseyre ar fi fost mai puţin pasionat şi revolta sa ar fi fost cu mult mai mică, dacă înainte de a-şi scrie fulminantul atac la adresa României, şi-ar fi dat osteneala să citească o istorie a Ungariei, fie ea scrisă chiar de un ungur, de pildă de dl Domanovszky, profesor la Universitatea din Budapesta. Acolo el ar fi aflat, desigur, că faimosul căpitan Ioan Huniade, de care naţia maghiară este atât de mândră, cât

---

1 Exact în aceeaşi perioadă, marele geograf german Karl Gottlieb von Windisch, care cunoştea bine realităţile din Ungaria şi Transilvania, preciza că oraşul Oradea era împărţit în trei cartiere: „Oradea românilor”, „Oradea episcopală” şi „Oradea soldaţilor” (Karl Gottlieb von Windisch, *Geographie des Königsreichs Ungarn,* vol. III, Pressburg, 1780, p. 178).

şi fiul său, regele Matei Corvin, *au fost români transilvăneni!*[1]

Păcatul cel mare al tuturor acelora care i-au atacat atât de înverşunat pe autorii tratatelor de pace a fost că ei au vrut să scrie o nouă istorie, ignorând istoria reală a acestei provincii, scrisă pe răbojul vremii cu lacrimi multe şi cu mai mult sânge încă, timp de un mileniu.

Îmbrăţişând, în ignoranţă de cauză, deziderațele propagandei şovine ungureşti, nu o dată apărătorii cauzei maghiare s-au găsit în dezacord şi câteodată chiar în conflict cu înşişi corifeii vieţii politice ungare, cu fruntaşii ştiinţei maghiare şi cu publicaţiile ungureşti dinaintea primului război mondial.

Documente privitoare la românii din Panonia şi din vestul Ardealului

În vremurile de odinioară, românii nu numai că se găseau în proporţie covârşitoare la marginea de vest a Transilvaniei, dar ei se găseau în număr destul de însemnat chiar pe câmpia Panoniei, departe de frontiera Transilvaniei.

În 1237, Ricardus spune că în momentul invaziei ungurilor, Panonia era de acum cunoscută sub numele de „Câmpia Romanilor”[2]. În lucrarea sa *Românii în veacurile IX—XIV,* apărută în 1933, emeritul cercetător român N. Drăganu citează

---

1 Al. Domanovszky, *op. cit.,* p.99; Horváth E., *op. cit.,* p. 25. Însuşi istoricul ungur Pál Hunfálvy publica în 1879 diploma împăratului Ferdinand I Habsburgul, acordată marelui cărturar şi umanist din familia Corvineştilor, Nicolaus Olahus, arhiepiscop de Strigoniu şi cancelar al Ungariei din 23 noiembrie 1548, în care scria următoarele: „Aşa sunt neamurile, naţiunile cele mai renumite, din care fac parte şi părinţii tăi. Românii nu sunt cei din urmă, căci după cum se ştie ei sunt urmaşii romanilor, stăpânii lumii, şi de la dânşii au luat şi numele lor de români. Poporul tău este excelent în eroism, din sânul său a ieşit un număr mare de războnici ca Ioan Huniade şi Regele Matei” (în „Századok”, Budapest, 1879, p. 74).

2 Călugărul dominican Ricardus, descriind călătoria confratelui său Iulian la tătari, în raportul său intitulat *Ungaria Magna,* scria: „Qui (sec. septem duces cum populis suis) cum multa regna pertransissent et destruxissent, tandem venerunt în terram, que runc Ungaria dicitur, tunc vero dicebatur pascua Romanorum” (Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana,* I, Sangalli, 18-49, p. 151).

o serie întreagă de surse istorice din care rezultă că mult timp după invazia ungurilor, păstorii români erau prezenți în Panonia, adică în Ungaria propriu-zisă.[1] Citâm, printre cele mai însemnate: mărturiile lui Thomas de Spalato[2], care — către 1250 — vorbind despre Panonia, spune că pe acele locuri erau „păşunile romanilor” şi acelea ale unui călugăr catolic semnalând prezența românilor în Panonia în1308. Acesta din urmă ne vorbeşte despre „vlahi, adică păstorii romanilor” *(Blachi ac pastores Romanorum)* .[3]

Este demnă de menționat, de asemenea în acest sens, mărturia categorică a cronicarilor unguri Thuróczi[4] şi Simon de Kéza[5] care afirmă că în momentul invaziei Panoniei de către huni, se găseau de acum pe acele locuri păstorii romani, păstori care nu puteau fi decât strămoşii românilor de azi. În sfârşit, la aceste mărturii ungureşti trebuie adăugată şi aceea a Notarului anonim care vorbeşte în mod hotărât de existența vlahilor şi păstorilor romani în regiunile Transilvaniei şi ale Panoniei.[6]

---

1 Nicolae Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei,* Bucureşti, 1933, p. 13— 17.

2 Arhidiaconul Thomas de Spalato scria la mijlocul secolului al XIII-lea: „Hec regio (sc. Ungaria) dicitur antiquitus iuisse pascua Romanorum”. Cf. Thomas Spalatensis Archidiaconus, *História Salonitana,* în *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium,* XXVI (Scriptores, III), p. 42.

3 Este vorba de lucrarea unui călugăr francez întocmită în 1308, pentru informarea a două personalități politice franceze de frunte — Carol Robert de Anjou şi Carol de Valois — interesați în realitățile politice ale acestei zone geografice. Vezi *Anonymi descriptio Europae Orientalis,* ediția O. Górka, Cracovia, 1916, p. 13; G. Popa-Lisseanu, *Descriptio Europae Orientalis,* în *Izvoarele istoriei Românilor,* II, Bucureşti, 1934, p. 17.

4 Vezi *Codex pictus* din anul 1358, ediția Toldy, sub titlul *Marci Cronica,* 1867 (Thuróczi, Chronica Hungarorum, I, p. 17).

5 Simon de Kéza, care trăia la curtea regelui Ladislau IV (1272 — 1290), scria în cronica sa că secuii trăiau în munți împreună cu românii: „Zaltulii non tarnen în plano Pannoniae, sed cum Blachis în montibus confinis sortem habuerunt, unde Blachis commixti litteris ipsorum uti perhibentur” (Simon de Kéza, *Chronicon Hungaricum,* cap. IV, par. 6, In G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei Românilor,* Bucureşti, 1934, I, p. 3?).

6 Anonymus Belae regis notarius, *Gesta Hungarorum,* în G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei Românilor,* I, Bucureşti, 1934, p. 32; vezi şi *Scriptores rerum Hungaricarum,* I, ed. Emericus Szentpétery, Budapestini, 1937, p. 45. Anonymus aminteşte între neamurile găsite de unguri la

Existența românilor la marginea apuseană a Transilvaniei în timpurile cele mai îndepărtate este astăzi un fapt ştiințificeşte necontestat.

Scriitorul ungur Márki, o figură distinsă a istoriografiei maghiare, într-o lucrare publicată la Oradea Mare în 1887, scrie textual: „În ce priveşte valea Crişului Negru, admit că *ungurii noştri au găsit acolo pe români*".[1] Prezența în departamentul Bihor ne este confirmată pentru începuturile sec. XI (1000—1038) de scriitorul ungur E. Gyárfás în lucrarea sa intitulată *A román görög katolikusok autonómiája,* publicată la Budapesta în 1905.[2] Cnezatele româneşti din regiunea Aradului sunt menționate în sec. al XIII-lea de cronicarul Rogerius în lucrarea sa *Carmen Miserabile*.[3] Dl Silviu Dragomir citează un document din vremea regelui Carol Robert (1318) în care se vorbeşte de satele româneşti din jurul vechii mănăstiri de lângă Ineu, iar dl Ştefan Manciulea în lucrarea sa precitată despre *Frontiera apuseană a României* citează în sprijinul prezenței românilor la granița de apus a Transilvaniei în sec. al XIV-lea şi al XV-lea documente din anii 1364, 1415 şi 1444. De asemenea, el relatează o mărturie din 1475 privitoare la reşedința unui voievod român la Nicoleşti, sat astăzi dispărut.[4]

În județul Bihor românii sunt menționați de documente cu începere din secolul al XI-lea (actul de donație al regelui Géza I în favoarea benedictinilor din Gran).[5] Un document din anul

---

venirea lor în Panonia pe români, „adică păstorii romanilor: „... terram (Pannoniae) habitarent Sclani, Bulgarii et Blachi ac pastores Romanorum" (Vezi şi Ilie Gherghel, *Pascua Romanorum: Pabula Iulii Caesaris? — Un capitol din nomenclatura istorică română,* în „Revista Arhivelor", I, 1926, 3, p. 383-397).

1 Márki Sándor, *A Fekete Körös és vidéke* (Crişul Negru şi împrejurimile), Nagyvarad, 1887 p. 95, 96.

2 Gyárfás E. *A román görög katolikusok autonómiája,* Budapest, 1905, p 5. Vezi şi Laurian Someşan, *Câmpia Tisei ca barieră etnică,* Bucureşti, 1943, p. 52.

3 *Rogeri Carmen Miserabile,* editată de G. Popa-Lisseanu, în *Izvoarele istoriei Românilor,* vol. V, p. 49 şi urm.

4 Ştefan Manciulea, *La frontiere Ouest de la Roumanie,* Bucureşti, 1940, p. 17-18.

5 În acel act de donație, aşa cum s-a menționat, apare satul Daboz de lângă Criş şi piscina, cu numele românesc, Rotunda (G. Fejér, *Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis,* I, Buda, 1829, p. 436).

1202—1203 citează în judeţul Bihorului prezenţa unor români cu numele de Micus (Mic), Tata, Qurud (Crud), Karachin (Crăciun)[1], Registrul episcopiei din Oradea conţine o serie întreagă de nume româneşti în Bihor şi în jurul Oradei.[2]

V. Bunytay[3], într-o lucrare apărută la Budapesta în 1892, arată că documentele din 1294 vorbesc de acum de populaţia românească locuind în Valea Crişului Negru. În aceeaşi epocă, românii mai sunt menţionaţi în satele de pe Valea Crişului Repede.

Márki[4] constată prezenţa românilor în judeţul Arad în primii ani ai secolului al XIV-lea, iar istoricul Csánki[5] afirmă că în departamentele din apusul Transilvaniei românii formau în sec. XIV—XV majoritatea populaţiei în judeţele Bihor, Arad şi Zarand.

Ar fi să înşirăm la nesfârşit documentele menţionând prezenţa românilor la graniţa apuseană a Transilvaniei în sec. al XIII-lea, al XIV-lea şi al XV-lea.

În vremurile noastre, ungurii înşişi au recunoscut proporţia covârşitoare a românilor faţă de toate celelalte naţii conlocuitoare în judeţele din apusul Transilvaniei. Astfel, contele Ştefan Bethlen, ocupându-se în 1912 de repartizarea diferitelor naţionalităţi în regiunea frontierei de mai târziu a României, recunoaşte superioritatea zdrobitoare a elementului românesc în circumscripţiile occidentale ale Transilvaniei. „Românii din Ungaria, spune fostul prim ministru al Ungariei sunt mai numeroşi decât maghiarii şi decât alte popoare care trăiesc acolo în următoarele regiuni: în întreaga Transilvanie

---

1 Szentpetery I., *Az Arpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke,* (Indicele critic la Diplomele regilor din casa arpadiană), I. K., 1001— 1270, Budapest, 1923, p. 64; N. Drăganu, *op. cit.,* p. 293.

2 Vezi *Regestrum de Varad,* ediţia lui St. Lad. Endlicher în *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana,* Sangalli, 1849, p. 640 — 742 în care în Oradea este menţionat un cartier deosebit „villa latinorum” (p. 712).

3 Vezi V. Bunytay, *Bihar vármegye oláhai és a vallás unió* (Românii din judeţul Bihor şi unirea religiei), Budapest, 1892, p. 4 şi urm.

4 Márki Sándor, *Arad vármegye és Arad Szabad Királyi város Története* (Istoria judeţului Arad şi a oraşului liber crăiesc Arad), Partea I, Arad, 1892, p. 502 vezi şi R. Seişanu, *Transilvania românească,* p. 17.

5 Csánki Deszö, *Magyarország földrajza a Hunyadiak korában* (Geografia Ungariei în epoca Huniazilor), I, p. 740.

istorică (fostul Mare Principat al Transilvaniei, n.n.), în trei circumscripţii din Maramureş, în toate circumscripţiile Sălajului, în marea majoritate a celor din Satu Mare, Bihor şi Arad”.[1]

Românii mai numeroşi decât ungurii în Sălaj, Satu Mare, Bihor şi Arad!... Dacă domnii de Monzie şi Tisseyre, în Franţa, Sir Robert Donald şi Lord Rothermere, în Anglia, şi-ar fi dat osteneala de a-l citi pe contele Bethlen, desigur că ei ar fi renunţat să pledeze în favoarea „Ungariei mutilate”, regiunile pe care fostul prim-ministru ungar le prezintă ca fiind dominate de elementul românesc, găsindu-se situate la frontiera însăşi a României.

Analizând situaţiunea din celelalte districte ale Transilvaniei, contele Bethlen ajunge la următoarea concluzie, pe care desigur că a omis s-o amintească în conferinţele sale „pro-Ungaria” din Occidentul Europei:

„Masele româneşti reprezintă în Transilvania, faţă de celelalte naţionalităţi, *un ocean — o mare — o avalanşă*”[2], în prealabil, contele Bethlen, comentând repartiţia naţionalităţilor în mediul rural al celor 11 districte apusene ale Transilvaniei, cu durere trebuia să constate că românii se plasau în fruntea tuturor naţiilor conlocuitoare cu proporţia zdrobitoare de 75,1% români faţă de 15% unguri![3]

Atunci când ungurii au fost însufleţiţi de preocupări de ordin pur ştiinţific, datele prezentate de ei au fost cu totul altele decât acelea pe care le exhiba propaganda lor în străinătate, propagandă menită în concepţia ungurească să deformeze cifrele care îi nemulţumeau şi să denatureze realităţile supărătoare

De pildă, în *Geografia judeţului Arad* pentru uzul cursului primar din Ungaria, ungurii János Györffy şi Ildebert Kiss scriau în 1905: „locuitorii judeţului Arad sunt în număr de 386 100 şi ocupă un teritoriu de 6 643 km. p. *Majoritatea populaţiei*

---

1 Gróf Bethlen István, *Az oláhok birtokvásárlásai Magyarországon az utolsöt évben* (Achiziţiile de moşii ale românilor din Ungaria în ultimii cinci ani), Budapest, 1912, p. 8.

2 Ibid.; Vezi Romulus Seişanu, La Roumanie — Roumania— România..., p. 182; Idem, Transilvania românească... p. 37.

3 Gróf Bethlen István, *op. cit.,* p. 3.

este de origine română, apoi urmează germanii, maghiarii etc.[1], iar în *Statistica etnografică a Ungariei,* publicată în 1906, autorul ei, Kenéz Bella afirmă că < românii trăiesc în MAJORITATEA ABSOLUTĂ în 12 județe şi anume: Sălaj, Alba, Caraş-Severin etc.»[2]

Rezultă deci, din înseşi mărturiile maghiare, că, după o mie de ani de stăpânire ungurească, românii de la frontiera vestică a Ardealului se aflau în majoritate absolută față de celelalte nații conlocuitoare.

Este demnă de relevat, de altfel, şi constatarea pe care o face în 1912 academicianul ungur Varga Gyula[3] care, trasând linia de demarcare etnografică între români şi unguri, arată că teritoriul etnic românesc se întinde peste granița care ulterior a fost atribuită României prin tratatul de la Trianon, în regiunea Crişului Repede şi în aceea a Careilor Mari.

În fața unor asemenea constatări categorice privitoare la *predominarea masivă a elementului românesc față de cel unguresc la granița însăşi a Ungariei,* ce valoare mai pot avea asertiunile propagandei maghiare, ce valoare alta decât doar aceea a unei frazeologii deşarte — lipsită de conținut?!...

Dacă Lordul Buckmaster, pe care Sir Robert Donald îl citează în motto-ul cărții sale despre „Tragedia de la Trianon", ar fi cunoscut mai îndeaproape realitățile transilvănene, desigur că el nu s-ar fi hazardat să susțină în Camera Lorzilor (discursul din 17 noiembrie 1927) că „pacea a coborât asupra Ungariei sub forma unui vultur sfâşiindu-i trupul, bucată cu

---

1 *Op. cit.,* p. 36.

2 Dr. Kenéz Bella, *Magyarország népességi sztatisztikája* (Statistica demografică a Ungariei), Budapest, 1906.

3 Marele demograf ungur Varga Gyula, studiind situația etnografică din NV Transilvaniei în 1912, constata ca fiind teritorii etnice româneşti, pe lângă Maramureşul de Sus, partea de sud-est a comitatului Ugocea, partea centrală şi de est a comitatului Satu Mare cu oraşele Satu Mare şi Careii Mari, Valea lui Mihai şi întregul județ Sălaj. Astfel, linia de demarcație fixată de academicianul Varga Gyula trecea la vest de frontiera din 1920 (în defavoarea românilor) în sectorul cuprins între nord de Crişul Repede şi vest de Careii Mari, ca şi spre nord de oraşul Satu Mare, unde atinge cursul Tisei Superioare şi merge paralel cu acest râu pe o distanță de aproape 30 km („Budapesti Szemle" / „Orizontul budapestan", 1912, p. 340; vezi si R. Seişanu, *Transilvania românească,* p. 37-40).

bucată”[1] şi desigur că nici unul dintre oamenii politici englezi şi nici unul dintre fruntaşii scrisului cotidian de pe malurile Tibrului şi ale Tamisei nu ar fi îmbrățişat cu atâta căldură *o cauză care nu poate fi susținută decât cu ignorarea celor mai elementare adevăruri istorice privitoare la provincia românească a Transilvaniei.*

Fundamentul „viu” al Unirii

Românii au crezut — şi pe bună dreptate — că adevărurile fundamentale care au reuşit să se impună cu puterea unei axiome, chiar după ce timp de 1000 de ani au fost înăbuşite sub povara celei mai aspre intoleranțe, nu se mai cer dovedite.

Dreptatea cauzei româneşti era mai presus de orice discuții sau polemici oportuniste. Ea izvora din însăşi firea lucrurilor. Triumful acestei cauze era consecința firească a marii legi a naturii care cere ca zidurile dintre frații aceleiaşi nații — ridicate de puteri potrivnice unității — să fie dărâmate până la temelii.

Propaganda maghiară peste hotare a găsit deci prea puțin răsunet în România. Românii erau convinşi că nici un argument, de orice natură ar fi el, nu poate zdruncina temelia solidă a noii ordini instaurate în 1920 la Trianon.

Această ordine se baza, într-adevăr, o repetăm, mai mult pe voința hotărâtă a milioanelor de români transilvăneni de a se bucura de libertate în cadrul *unei Transilvanii româneşti,* decât pe textul arid al unor tratate.

În apelul către popoarele lumii, pe care marele Comitet Național Român de la Arad l-a lansat la 7/20 noiembrie 1918 [2], fruntaşii românilor ardeleni Ştefan Cicio Pop şi Gheorghe Crişan, după ce reclamau sprijinul lumii civilizate pentru înfăptuirea idealului românesc de dreptate — care se integra perfect în țelurile de război ale Aliaților —, îşi exprimau hotărârea fermă de a păstra neştirbită libertatea, obținută prin atâtea jertfe, chiar dacă Marile Puteri le-ar refuza românilor

---

1 Donald, Sir Robert, *op. cit.,* p. 5.

2 Vezi manifestul „Către popoarele lumii” la Ion Clopoțel, *op. cit.,* p. 100-101.

sprijinul reclamat.

Românii, spuneau semnatarii apelului, preferă să moară decât să recadă în sclavia milenară.[1]

Ungurii, în propaganda lor, au păstrat completă tăcere asupra acestui fundament viu al Unirii realizate în 1918, atacând doar tratatul din 1920 care consfințea această unire. Procedând în felul acesta, ungurii dezvăluiau şubrezenia cauzei pe care o apărau, ferindu-se a aduce în discuție substratul real al prăbuşirii ungare: voința de libertate şi de independență a naționalităților din fosta monarhie habsburgică.

Cum propaganda maghiară nu putea să invoce în sprijinul tezei ungare nici o rațiune majoră, ungurii s-au mulțumit a poza în martiri, dramatizând o situație care era — este drept — dureroasă pentru campionii Ungariei de 30 de milioane de unguri puri, dar care nu era decât consecința logică a unei evoluții istorice implacabile.

Ofensiva propagandei maghiare

Ungurii au dezlănțuit o acțiune revizionistă extrem de intensă în țările Occidentului, sub semnul enormei reduceri a teritoriului ungar. Rațiunile etnografice, lingvistice şi istorice, precum şi suveranul drept de autodeterminare al naționalităților, realele cauze ale amputării teritoriale, nici nu erau pomenite în fulminantele atacuri îndreptate împotriva României, Cehoslovaciei şi Iugoslaviei de forțele iredentei maghiare.

Sub formele cele mai diverse şi pornind de la cele mai neînsemnate acțiuni propagandistice şi până la cele mai îndrăznețe tentative de captare a bunăvoinței partidelor politice şi a marilor ziare din Apus, ungurii au ținut să înfățişeze ordinea creată în regiunea carpato-dunăreană ca o ordine nedreaptă şi deci, în mod fatal, supusă revizuirii.

---

1 „Anunțând popoarele lumii această voință şi hotărârea sa — se precizează în manifest — națiunea română din Ungaria şi Transilvania invocă pe seama sa sprijinul lumii civilizate şi geniul libertății omeneşti, declarând sărbătoreşte că din ceasul acesta, oricum ar decide puterile lumii, este hotărâtă a pieri mai bine, decât a suferi mai departe sclavia şi atârnarea” *(Ibid.,* p. 101).

Nem! Nem! Soka! Nu! Nu! Niciodată! era strigătul pe care-l repetau în cele patru colțuri ale lumii agenții propagandei maghiare, strigăt care echivala cu o declarație de război împotriva aşezărilor de pace, al căror imperiu ungurii refuzau să-l accepte.

„Ungaria, după cum se exprimă Sir Robert Donald, devenise o țară a sloganurilor patriotice”, menite să întrețină înăuntrul, fruntariilor ungare, ceea ce acelaşi autor englez califica drept „spirit al nezăgăzuitului maghiarism”, iar în afară, să impresioneze mai mult decât să documenteze.[1]

Sloganele revizioniste, iredentiste, şoviniste, împânzeau întreaga Ungarie. Le întâlneai la fiecare pas: în gări, în trenuri, în autobuze, în tramvaie, pe hărți, pe mărcile poştale, pe plicuri, pe tot felul de obiecte de uz comun etc.

Emblema maghiarismului iredent flutura pe steaguri, era încrustată pe inele, pe sigilii, pe frontispiciul locuințelor, era gravată pe broşe, pe ace de cravată, pe butoni de manşetă, era inserată în cântecele noi sau intercalată în cele vechi. Sloganul pe care ungurul îl citea şi-l auzea de sute de ori în cursul zilei, era *„reaminteşte-ți şi nu uita Trianonul!”* „Credo”-ul iredentiştilor unguri: „Cred într-un singur Dumnezeu; Cred în reînvierea Ungariei”, era repetat până la obsesie.[2]

---

1 Donald; Sir Robert, *of. cit.,* p. 279.

2 În şcoli, prin manualele şcolare, se face o educație şovină deschisă, se întrebuințează cu vechiul dispreț şi ură cuvântul de valah în loc de român. În manualul de clasa a treia, spre exemplu, aprobat de Ministerul Instrucțiunii sub nr. 38171/1927, se introducea o ilustrație din războiul mondial sub care se descria lupta ungurilor cu vecinii lor români, în timpul căreia soldații unguri strigau: „Taie-l ungure, taie-l! Doamne ajută!”, iar în manualul de clasa a IV-a sub o fotografie cu steagul Ungariei deasupra Carpaților, se scria: „Să nu uităm că granițele Ungariei te întind până la Carpați şi Marea Adriatică!”, pentru ca mai departe să se includă sloganul: „Ungaria ciuntită nu este țară, Ungaria mare este un rai!”. Apoi se prezentau comparativ harta Ungariei înainte şi după 1918, însoțită de textul: „Când ne vom împăca cu aceasta? Niciodată. Nu! Nu! niciodată!” Cf. A. Gociman, *op. cit.,* p. 143—146.

În cartea de geografie pentru clasa I de gimnaziu, tipărită în 1924, teritoriile reunite cu România, Iugoslavia şi Cehoslovacia sunt denumite „teritorii ungureşti, ocupate vremelnic de duşmani”, iar locuitorii români ai Transilvaniei sunt astfel înfățişați: „cei mai vechi locuitori ai Ardealului sunt ungurii, apoi saşii, un popor bogat, curat şi de ordine. Mult mai târziu decât

Într-un cuvânt, timp de douăzeci de ani s-a întreținut printr-o propagandă susținută de zi la zi spiritul de revanşă, îşi poate închipui oricine că o asemenea atmosferă nu era deloc favorabilă unei înțelegeri cu statele din jurul Ungariei.

În afară, propaganda era bazată pe acelaşi principiu: să impresioneze opinia publică străină prin disproporția dintre cele două Ungarii: cea dinainte de războiul mondial şi aceea creată prin tratatele de pace, păstrându-se tăcerea asupra cauzei reale a amputărilor suferite de „prea marea Ungarie” dinainte de război.

În Anglia, propaganda ungurească difuzase sute de mii de hărți ale Marii Britanii amputate, având ca legendă următoarele cuvinte: „Englezi, ați accepta voi această pace? Ar fi aceeaşi care a fost impusă Ungariei! *(Englishman! Would, you accept this peace?! It would be the same which was forced upon Hungary!”).* 1

---

aceştia (!?), au emigrat (?) în Ardeal valahii. Ei nu se pricep la agricultură, ocupația lor principală fiind şi azi păstoritul. Cultivă porumbul, din care gătesc mâncarea lor națională, mămăliga. Nicăieri nu sunt atâția țigani ca în Ardeal, iar aceştia se confundă, cu valahii, care locuiesc în colibe”. *Ibid.,* p. 147.

Pe copertile „Calendarului iredentei maghiare” tipărit la Budapesta în 1932, stătea scris dictonul: „Ungaria mutilată nu este țară — Ungaria întreagă este un rai!”. A. Gociman, *op. cit.,* p. 165. Până şi preşcolarii erau educați în spiritul urii față de poporul român. Astfel, în cărțile de poveşti numite Moş Martin (Mackó Ur) acest personaj universal, blând şi prieten al copiilor de pretutindeni, devine în concepția revizioniştilor unguri malițios, grandoman. Povestindu-şi călătoriile în „Țara Valahilor” (România) Mackó Ur nu vede aici decât „valahi opincoşi”, pe care îi gratifica cu cuvinte de ocară, revizioniştii unguri având astfel grijă sa picure în sufletele copiilor de cea mai fragedă vârstă ura față de poporul român. *Ibid.,* p. 169.

1 Donald, Sir Robert, *op. cit.,* p. 279. Despre puternica propagandă revizionistă în Anglia şi mijloacele utilizate, vezi A. Gociman, *op. cit.,* p. 17 — 70. Ea nu a reuşit însă să câştige şi oficialitățile engleze. Astfel, în 1933, ministrul de externe britanic, John Simon, se declara deschis împotriva revizionismului (vezi „Nemzeti Újság” din 28 noiembrie 1933).

Revizioniştilor şi susținătorilor lor, fostul prim-ministru al Marii Britanii, marele om politic David Lloyd George, li se adresa în 1932: „Unii sunt dispuşi să ia în batjocură idealul autodeterminării şi vorbesc de «balcanizarea Europei» (aluzia este la revizioniştii unguri, care au răspândit teza că prin unirea Transilvaniei cu România şi prin crearea statului iugoslav s-a produs aşa-zisa balcanizare a Europei — n.n.), aşezată după

Hărți similare reprezentând statele respective amputate, erau răspândite în număr nelimitat în Franța, în Italia, în Spania şi în alte țări.

O altă hartă înfățişa Ungaria, redusă la frontierele ei etnice, înăuntrul poliglotei Ungarii dinainte de război şi purta următoarea inscripție: „Justiția este singura garanție a păcii şi a prosperității. Este oare aceasta justiție?”

O hartă similară, gravată pe o placă de aluminiu era difuzată în Ungaria în limba ungară: *„Moradaht ez igy? Nem! Nem! Soha!”* ceea ce în traducere românească îndeamnă: „Poate oare să rămână astfel? Nu! Nu! Niciodată!”[1]

Ungurii denaturează adevărul

Toată propaganda — absolut toată — se baza în mod exclusiv pe contrastul dintre suprafețele respective ale Ungariei dinainte de războiul mondial şi ale aceleia de după 1918. Nici un argument de ordin etnic sau lingvistic nu venea să întărească avalanşa pamfletelor şi fracturilor revizioniste, iar atunci când vreunul din propagandiştii mai zeloşi ataca şi problema etnicității, el era nevoit, pentru a crea o atmosferă favorabilă cauzei ungare, să denatureze adevărul.

Astfel, în faimoasa lucrare a lui Sir Robert Donald, în care autorul a fost influențat în mod vădit de propaganda maghiară din Anglia şi în care faptele alegate de această propagandă sunt citate fără a fi fost în prealabil controlate de autor, putem citi aceste inexactități flagrante, pe care şi cel mai superficial

---

noile tratate, ca fiind izvorul unui nou război. Aceştia ar face bine să-şi aducă aminte că nu națiunile cele mici au provocat războiul, ci marile puteri. Ei nu vor face lumea mai fericită dacă ar aşeza-o din nou înapoia frontierelor dinainte de război!... Nu le poate scăpa din vedere marele pas către libertate şi îmbunătățirea condițiilor mondiale, bunuri care-au fost culese pe câmpul de bătaie prin eliberarea popoarelor din Cehoslovacia, Trentino, Serbia, Transilvania, Schleswig, Alsacia, Lorena de sub tiranie şi opresiune” (în „Sunday Chronicle” din 13 noiembrie 1932) vezi şi A. Gociman, *op. cit.,* p. 67).

1 Vezi la A. Gociman, *op. cit.,* p. 221 o fotografie a uneia dintre aceste tăblițe impuse de către autoritățile ungare proprietarilor de case, pentru a le țintui pe frontispiciul locuințelor lor (chiar şi minoritarii din Ungaria au fost obligați să plătească şi să țintuiască pe casele lor asemenea tăblițe).

cunoscător al realităţilor transilvănene le poate respinge cu cca mai mare uşurinţă:

1. „Sacrele principii ale autodeterminării au fost ignorate în tratatul de la Trianon şi iredentismul a fost perpetuat”.[1]

Dar uriaşa Adunare Naţională de la Alba Iulia, ce a fost oare altceva decât *plebiscitul entuziast al românilor transilvăneni* pentru unirea cu patria mumă?!...

Convocarea însăşi a acestei mărețe Adunări a fost făcută în numele principiilor lansate de preşedintele Wilson.

„Istoria ne cheamă la fapte, citim în această convocare adresată celor 3 milioane români transilvăneni de Marele Consiliu al Naţiunii. Mersul irezistibil al civilizaţiei omeneşti a făcut să iasă în lumina cunoaşterii de sine naţia română după obscuritatea sclaviei. În numele justiţiei eterne şi al principiului liberei dispoziţii a naţiilor, principiu consacrat acum de evoluţia istoriei, naţiunea română din Transilvania şi din Ungaria vrea să decidă de astăzi înainte ea însăşi de soarta ei”.[2]

Plebiscitul românesc a fost urmat, după scurtă vreme, de cel al germanilor din Transilvania, care au hotărât la 8 ianuarie 1919 în marea lor Adunare de la Mediaş, *„în virtutea dreptului de autodeterminare al popoarelor, anexiunea lor la regatul României”.*[3]

Iată ce ar fi aflat deci, politicienii englezi care au îmbrăţişat cauza ungară, dacă şi-ar fi dat silinţa, nu să cerceteze cu de-

---

1 Donald, Sir Robert, *op. cit.,* p. 283.

2 Ion Clopoţel, *op. cit.,* p. 107.

3 „Având în vedere unirea Transilvaniei cu România — se arată în hotărârea adoptată în cadrul marii Adunări populare a saşilor din Transilvania — şi fiind convinşi de importanţa mondiali a acestui act, poporul săsesc din Transilvania, se pronunţă, conform principiului de autodeterminare, pentru unirea Transilvaniei cu România. Salută şi trimite poporului român salutul său frăţesc şi felicitările cordiale la înfăptuirea idealului său naţional. Poporul săsesc din Transilvania ţine prin aceasta seamă nu numai de un proces istoric de importanţă mondială ci şi de dreptul legitim al poporului român de a se uni şi a forma un stat” („Mediascher Zeitung” din 11 ianuarie 1919; „Sud-Deutsche Tageblatt” din 11 ianuarie 1919; vezi şi I. Clopoţel, *op. cit.,* p. 170 — 172). O hotărâre asemănătoare au adoptat şi şvabii din Banat, întruniţi la Timişoara, într-o mare Adunare populară, în ziua de 10 august 1919, când au cerut unirea întregului Banat cu România (I. Lupas, *Istoria Unirii românilor,* Bucureşti, 1937, p. 369).

amănuntul istoria provinciei româneşti a Transilvaniei, ci numai să citească Charta fundamentală a acestei provincii, recte, hotărârile plebiscitare ale naţionalităţilor din fostul regat ungar.

2. Ungurii au predominat cu proporţia de 70% şi chiar cu mai mult, toate celelalte naţionalităţi din ţinuturile atribuite după războiul mondial României, Cehoslovaciei şi Iugoslaviei.[1]

Chestiunea care ne interesează este aceea a teritoriului transilvănean, care a revenit după revoluţia din 1918 regatului României. În această provincie se găseau, în 1930, 3.026.998 români faţă de 882.000 unguri puri şi faţă de cei 500.000 secui colonizaţi la graniţa de est a Transilvaniei.[2] Populaţia românească din Transilvania se plasa deci faţă de populaţia ungurească pură din aceeaşi provincie în proporţie de 4 la 1.

A vorbi în asemenea condiţii de predominarea elementului unguresc faţă de cel românesc, înseamnă a nu scrie istoria veridică a acestei provincii, ci istoria ei romanţată, dând liber curs fanteziei.

Cifrele sunt inflexibile în rigiditatea lor. A le interpreta, intră desigur în atribuţiunea istoricului. A le denatura însă, numai pentru necesităţile de ordin propagandistic, depăşeşte misiunea istoricului şi chiar pe aceea a propagandistului prob şi onest. Metoda concordă, însă, perfect cu ceea ce ungurii au căutat din timpuri îndepărtate să facă din instituţia propagandei: o imagine deformată a adevărului, cu scopul de a ascunde opiniei publice străine aspectul — pentru ei defavorabil — al realităţii. Prin aceasta, propaganda ungară a reuşit, în nenumărate rânduri, să inducă în eroare cercurile diriguitoare din Apus. Deformările de cifre constituie însă o metodă prea puţin solidă pentru a rezista celui mai sumar examen critic. De aceea, ungurii s-au servit de ea mai mult pentru a crea atmosferă decât pentru a convinge. Pentru oamenii de bună credinţă, însă, cifrele propagandei maghiare erau considerate ca reprezentarea celei mai obiective statistici şi, desigur, nu cu

---

1 Donald, Sir Robert, *op. cit.*, p. 283.

2 *Recensământul general al populaţiei României din 29 decembrie 1930, p. XXXII-XXXIII.*

gând de a induce în eroare; — fiind el însuşi în această situaţiune, — Sir Robert Donald a putut afirma că ungurii erau majoritari în regiunile atribuite după război statelor succesorale ale Imperiului Habsburgic.

3. „Sunt multe mii de locuitori în Ungaria, afirmă în sfârşit, în 1928, Sir Robert Donald, a căror limbă nu este limba maghiară, dar care sunt unguri leali şi patrioţi”.[1]

Concluzia străvezie la care vrea să ajungă autorul este următoarea: criteriul lingvistic, care a fost luat în considerare alături de acel etnic atunci când s-a ratificat de către Marile Puteri Unirea Transilvaniei cu România, nu este un criteriu infailibil, căci locuitorii de origine etnică română care vorbeau româneşte nu se simţeau pentru asta mai puţin unguri decât ungurii propriu-zişi, a căror limbă maternă era cea maghiară.

Este cea mai mare aberaţie, ce mi-a fost dat s-o întâlnesc vreodată într-o lucrare publicată înainte de actualul război.

Limba românească şi românismul transilvănean, sunt două noţiuni atât de intim legate între ele, încât formează un tot indisolubil. Cine a rezistat în Transilvania presiunii multiseculare a maghiarilor şi a reuşit să-şi păstreze graiul strămoşesc în pofida violentei acţiuni de maghiarizare, era conştient de apartenenţa sa daco-romană şi, în mod fatal, gândea şi simţea româneşte.

Limba românească a fost stânca de granit de care s-au spart, din toate timpurile, valurile maghiarizării în Ardeal.

Erau, este drept, foarte mulţi buni români, care constrânşi de împrejurări vorbeau ungureşte. Faptul de a fi adoptat limba ungară în relaţiile sociale nu i-a împiedicat însă să se manifeste cu toată vigoarea românismului nealterat, în clipa în care condiţiile politice au fost mai puţin vitrege cu ei, abandonând în acel moment cu uşurinţă limba de împrumut şi reluând graiul străbunilor lor.

Ceea ce n-a cunoscut însă niciodată istoria Transilvaniei a fost cazul unui român care să vorbească româneşte... şi să se considere ungur.

„Unitatea naţională este compatibilă, spune în continuare

---

1 Donald, Sir Robert, *op. cit.,* p. 284.

Sir Robert Donald, cu diversitatea limbilor vorbite”.[1]

Nimic mai adevărat pentru țările în care diversitatea de limbă este grefată pe unitatea de tradiții şi de aspirații, cum este cazul Elveției, pe care de altfel Sir Robert Donald îl citează ca exemplu.

Nimic mai fals însă în cazul Ungariei. Acolo, diversitatea limbilor reprezintă însuşi aspectul exterior al diversității națiilor conlocuitoare şi a adversității dintre aceste nații, radical deosebite unele de altele. Nici unul dintre scriitorii străini care au folosit imensul material propagandistic difuzat de unguri în țările din apusul Europei, n-a căutat să cerceteze ce era just şi ce era injust în alegațiile răspândite peste hotare de această propagandă, înclinată prin însăşi natura faptelor de a exagera dacă nu chiar şi a deforma. Ei s-au mulțumit doar de a lua drept bun materialul pe care li-l puneau la dispoziție ungurii şi, pornind de la premise de foarte multe ori exagerate şi de cele mai multe ori inexacte, au ajuns la concluzii diametral opuse cu realitatea.

Astfel, pentru Sir Robert Donald tratatul de la Trianon a fost „produsul spiritului războinic”[2], când din dezvoltările precedente — bazate exclusiv pe fapte istorice — s-a putut vedea clar că *Tratatul de la Trianon n-a fost creator de drepturi,* ci numai „constatator al voinței Transilvaniei de a se uni cu România”, voință exprimată în chipul cel mai categoric în plebiscitul spontan al imensei majorități a populației transilvănene. Pentru acelaşi scriitor englez „trasarea noilor frontiere nu a fost produsul unor principii raționale, liniile fiind arbitrar fixate”[3] şi „hotărârea Marilor Puteri a fost influențată de posesia teritoriului de către români”, posesie care, după cum se exprimă un vechi adagiu englez, reprezintă nouă din cele zece părți ale Dreptului.

Ne referim la dezvoltările noastre anterioare cu privire la frontiera apuseană a Transilvaniei. Din ele, socotim, că cititorul şi-a putut forma convingerea că arbitrară nu este linia de demarcație dintre România şi Ungaria, ci... afirmația care

---

1 *Ibid.,* p. 284.
2 *Ibid.,* p. 288.
3 *Ibid.,* p. 287.

susține o atare enormitate!

Pentru neobositul apărător al cauzei maghiare din țara Albionului, trasarea liniei de frontieră dintre România şi Ungaria mai păcătuieşte şi prin aceea că s-au atribuit României regiuni care, din punct de vedere economic, depind direct de Ungaria, neavând decât o legătură extrem de slabă cu restul Transilvaniei. Sir Robert Donald nici nu-şi dă osteneala să exemplifice susținerile sale, mulțumindu-se a reproduce plângerile delegației ungare la Conferința Păcii din Paris. Dacă pasionatul maghiarofil londonez şi-ar fi dat osteneala să studieze, chiar numai în linii generale, structura geografică şi economică a spațiului apusean al provinciei Transilvaniei, desigur că nu s-ar fi grăbit să împărtăşească plângerile — inerent interesate şi deci fatal subiective — ale delegației ungare la Conferința de Pace. El ar fi putut constata, în primul rând, că oraşele Satu Mare, Oradea, Aradul şi chiar Timişoara sunt situate într-o regiune, depinzând din punct de vedere geografic de Transilvania şi nu de Ungaria.

Din punct de vedere economic, oraşele Satu Mare, Careii Mari, Oradea Mare, Aradul şi Timişoara, situate la marginea vestică a Transilvaniei şi pe care Sir Robert Donald, urmându-l în aceasta pe lordul Rothermere, ar fi vrut să le vadă atribuite Ungariei, depind şi ele în mod exclusiv de restul Transilvaniei, de care sunt intim legate.[1]

---

1 Salba de oraşe de la poalele Munților Apuseni — Satu Mare, Careii Mari, Oradea Mare, Arad, Timişoara — sunt o creație firească a spațiului nostru central, a cetății noastre de piatră — Transilvania — „leagăn al aceluiaşi popor, al aceleiaşi țări, comandament etnic, politic şi economic". O dovadă în plus a acestui adevăr este faptul că după Marea Unire din 1918, deşi rămăseseră în apropierea frontierei, valoarea lor economică în loc să scadă a crescut. Toate aceste oraşe s-au dezvoltat odată cu întregul stat național unitar român, atât ca dimensiune cât şi ca putere economică şi populație. Prosperitatea acestor oraşe, după Marea Unire, vine să confirme încă o dată legitimitatea, obiectivitatea, justețea actului istoric de la 1 Decembrie 1918. Populația acestor oraşe a evoluat astfel după Marea Unire: Satu Mare, în 1910, avea 34.892 locuitori, în 1930, 49.917 locuitori; Oradea, în 1910, 64.169 locuitori, iar în 1930, 82.355 locuitori; Arad, în 1910, 63.166 locuitori, iar în 1930, 76.225 locuitori; Timişoara, în 1910, 72.555 locuitori, în 1930, 91.866 locuitori. Aceste cifre nu exprimă îndeajuns procentul mare de creştere a populației întrucât toate aceste oraşe au suferit pierderi demografice însemnate în timpul primului război

Într-adevăr, aceste oraşe sunt legate de câmpia ungară prin numai 12 căi de comunicație, pe câtă vreme ele sunt integrate Transilvaniei de Răsărit prin 34 de căi de comunicație. După cum remarcă dl Laurian Someşan în studiul său despre frontiera apuseană a României, aceste căi de comunicație au fost construite „înainte de dominația românească şi de către un stat, centralizator prin excelență”[1], iar după cum constată încă din 1886 scriitorul ungur Hanus István, „aceste centre industriale, situate în vestul Transilvaniei, sunt alimentate cu materiile prime (cărbuni, lemne, minereuri etc.) din regiunea Transilvaniei centrale şi răsăritene”. [2]

Pentru publiciştii străini, influențați de propaganda maghiară, toate aceste considerațiuni erau cu totul necunoscute, astfel că se explică atitudinea lor favorabilă unei cauze pe care nici un om de bună credință şi în cunoştință de cauză n-ar fi putut s-o îmbrățişeze.

Oportunismul metodelor maghiare

Trebuie să recunoaştem că efortul pe care l-a făcut propaganda maghiară în Occident pentru a câştiga de partea Ungariei simpatiile păturii superioare din țările Apusului, a fost enorm. El nu poate fi comparat decât doar cu efortul pe care ungurii l-au făcut în decursul vremurilor pentru a deznaționaliza națiile conlocuitoare.

Ungaria antocrată de ieri — Ungaria grofilor şi a nemeşilor, siluitoare de conştiință, asupritoare de nații — Ungaria, împotriva căreia s-au ridicat timp de decenii protestele întregii lumi civilizate, Ungaria a devenit peste noapte pentru toți partizanii cauzei maghiare „paradisul naționalităților” şi „marea nedreptățită” a războiului mondial.

---

mondial (Vezi şi Laurian Someşan, *Câmpia Tisei ca barieră etnică,* Bucureşti, 1943, p. 124—125).

1 Idem, *La frontière occidentale de l'état roumain,* în «Revue de Transylvanie», Bucureşti, 1937, nr. 2; vezi şi Idem, *Câmpia Tisei ca barieră etnică,* p. 123.

2 Hanus István, *A Községek az Alföldön* (Comunele din pusta maghiară în „Földr. Közl”, XV, Budapest, 1886, p. 320; vezi şi Laurian Someşan, *La frontière occidentale de l’état roumain.*

Deputatul Charles Tisseyre, despre a cărui lucrare de pronunțată propagandă maghiară *(Une erreur diplomatique: La Hongrie mutilée)* ne-am mai ocupat, declară că ungurii, deşi înzestrați cu toate calitățile, nu o au doar pe aceea a „abilității diplomatice”. Ne este greu să subscriem la această apreciere a filomaghiarului deputat francez, căci dacă ungurii au reuşit să capteze simpatii în cercurile conducătoare ale unor țări antagoniste ca Anglia şi Germania, Franța şi Italia, aplicând vicleana tactică a efuziunii nemăsurate față de fiecare țară în parte (desigur cu excluziunea celorlalte), ei n-au putut să ajungă la acest rezultat decât printr-un deosebit spirit „iscusit şi şiret” *(avisé et retors),* după cum se exprimă dl Tisseyre.

Filo-englezi

Ca foarte mulți dintre oamenii politici din Anglia şi dintre fruntaşii de seamă ai scrisului cotidian din Fleetstreet (cartierul ziarelor londoneze), Sir Robert Donald era convins că „toți oamenii de stat din Ungaria au admirație pentru Anglia şi pentru instituțiile britanice”, la fel de altfel ca şi strămoşii lor, care în 1849 au fost convinşi de emisarii lui Kossuth că întreaga intelectualitate maghiară din mijlocul secolului al XIX-lea se găseşte sub directa influență a spiritualității britanice. Dacă ar fi fost să-i crezi pe propagandiştii unguri de la Londra, cartea de căpătâi a fiecărui intelectual maghiar era sau *Paradisul Pierdut* al lui John Milton sau *Child Harold* al Lordului Byron!

Filo-francezi

Aceasta era credința pe malurile Tamisei. Pe acele ale Senei, ungurii reuşiseră să convingă cercurile politice, ziaristice şi intelectuale în genere, că nu există pe lume o țară mai ataşată de Franța decât Ungaria.[1] Atât au fost de influențați unii publicişti francezi de puternica propagandă ungară, încât ei au susținut chiar — şi este cazul deputatului Tisseyre — că

---

1 Despre propaganda revizionistă în Franța, vezi amănunte la A. Gociman, *op. cit.,* p. 112—124.

Budapesta, „citadela maghiarismului germanizat”, este mai ataşată spiritualităţii franceze decât înşişi Bucureştii — micul Paris al Orientului Apropiat — cetatea în care pulsează latinitatea prin toate arterele vieţii spirituale. Şi dl Tisseyre îşi ia ingrata sarcină să dovedească „francezului mijlociu” că românul, pentru care Franţa este o a doua patrie *(Chaque roumain a deux patries: la Roumanie et la France!)* este mai puţin ataşat de Franţa decât ungurul, atât de legat de cultura germană, a cărei influenţă a suferit-o timp de secole şi în mai mare măsură decât oricare altă naţie central-europeană.[1]

Ca să ajungă la acest rezultat nu era oare necesar ca maghiarii să fie dotaţi cu un deosebit spirit de abilitate (era să spunem oportunitate) diplomatică, menit să răstoarne cele mai elementare adevăruri?

Dar propaganda maghiară nu s-a mulţumit numai cu captarea simpatiilor în Franţa şi în Anglia, ci a vrut să aibă în mână toate atu-urile situaţiei.

În timp ce la Paris şi Londra propagandiştii unguri se pierdeau în efuziuni entuziaste la adresa francezilor şi englezilor, iar în Statele Unite ale Americii emisari speciali cutreierau ţara spre a dovedi filo-americanismul lui Horthy şi al clicii sale de la Budapesta, pe malurile Senei şi ale Tibrului, alţi propagandişti ţineau cu totul alt limbaj.

Filo-germanismul maghiarilor

La Berlin, de pildă, se exalta amiciţia nezdruncinată

---

1 Totuşi, marii oameni politici francezi nu s-au lăsat înşelaţi de propaganda revizionistă ungară. Spre exemplu, A. Millerand, fostul preşedinte al Republicii Franceze, într-o conferinţă ţinută la Bruxelles declara: „Nu încape nici o îndoială că revizioniştii nu urmăresc altceva, decât fărâmiţarea Poloniei, Cehoslovaciei, României şi Iugoslaviei, întărirea Germaniei prin noi teritorii, împingând hotarele ei spre Est şi Sud, încorporând teritorii poloneze, cehe şi austriece, o Ungarie restaurată în vechile ci hotare, o Bulgarie întinsă către Vest, Nord şi Sud. Ori aceasta ar însemna revenirea la stările dinainte de război, cari au creat războiul mondial. Istoria nu face însă paşi înapoi şi oamenii cu mintea întreagă nu-şi pot închipui o asemenea posibilitate, aruncând lumea într-un nou război, căci nici o ţară nu va admite atingerea frontierelor sale” (A. Gociman, *op. cit.*, p. 124).

germano-ungară (nu sunt oare, ungurii de obârşie germanică, după teoria gepidă a lui Karácsonyi?) şi se invocau mărturiile unui trecut multisecular, doveditoare ale legăturii intime dintre spiritualitatea ungară şi civilizația germanică. O literatură extrem de abundentă proslăvea această amiciție. Schimburile culturale erau destinate să mențină un contact permanent între Budapesta şi Berlin, iar pe marginea acestor atât de înalte preocupări culturale se lăsa să se înțeleagă că „politicul” le va urma, când va fi necesar. Ceea ce s-a şi întâmplat în urmă. Pentru a marca şi mai mult încă tendința de apropiere față de țările legate prin Pactul de oțel, ungurii au creat câte un Collegium Hungaricum la Berlin, la Viena şi la Roma şi propaganda maghiară din Germania şi Italia s-a grăbit să-şi acorde instrumentele acțiunii propagandistice în unison cu politica revizionistă pe care o adoptau cu din ce în ce mai mare energie, cei doi condotieri ai politicii europene din ultimele decenii: Adolf Hitler şi Benito Mussolini.

În 1930, Eugen Horváth publica la Berlin fulminantul său volum intitulat *So starb der Friede (Aşa a murit pacea).*

În 1932, Joseph Kuncz făcea să vadă lumina tiparului, la Viena, cartea sa net revizionistă, intitulată *Die Revision der Friedensverträge eine völkerrechtliche Untersuchung.* În aceeaşi epocă la Berlin, Wolfgang Peters publica pe frontispiciul volumului său Pro-Hungaria faimoasele cuvinte: „Ein Volk hasst” — Un popor urăşte — sintetizând în trei cuvinte simțămintele magnaților unguri față de vecinii lor care, în definitiv, nu cereau decât să trăiască în relațiuni paşnice cu Ungaria.[1] În sfârşit, în 1940, în editura Universității Regale din

---

1 Fényes S. definea astfel politica revizionistă a Ungariei horthyste: „Aceasta este politica de desperados a latifundiarilor maghiari. E o otravă deşi mai puțină, dar de aceeaşi calitate ca şi a lui Hitler” (Fényes S., *op. cit.,* p. 148).

Profetic, acelaşi publicist maghiar, Fényes S., atrăgea atenția revizioniştilor unguri aliați ai Germaniei hitleriste:

„Trebuie deci să considerăm ca posibil că dacă nu va pieri cumva mai curând, hitlerismul trebuie să recurgă la război.

Alianța cu Germania înseamnă deci alianța cu războiul, dar nu cu un război aşa comod cum a fost războiul mondial, în care câmpiile de război au fost afară de frontierele Ungariei, pe când în războiul acesta câmpia de luptă va fi chiar Ungaria...” *(Ibid.,* p. 144).

Budapesta apărea voluminoasa lucrare: *Ungarn. Das Antlitz einer Nation — Ungaria. Aspectul unei națiuni* — menită să dovedească germanilor puternica înrâurire germanică pe care a suferit-o Ungaria în cursul milenarei ei istorii.

În studiul cuprins în acest volum şi intitulat „Ungaria şi cultura germană”, Béla Szent-Ivanyi arată că legăturile dintre Ungaria şi cultura germană datează încă din epoca lui Ştefan cel Sfânt, adică din preajma anului 1000 şi că relațiile politice dintre cele două țări erau de-acum prietenoase în epoca primilor regi din casa Arpadienilor, pentru ca după războiul mondial din 1914—1918 aceste legături să se adâncească din ce în ce mai mult. În concluzia studiului său, Szent-Ivanyi spunea că *„Printre influențele culturale ale Apusului care au avut efect mai mare asupra Ungariei a fost în mod continuu influența germana”.*

În acelaşi volum, Béla Pukánszky, în studiul intitulat „Scrierile germane în Ungaria” arată că nici o caracterizare nu se potriveşte mai bine Ungariei decât aceea cuprinsă în numele de Deutschungarn — Ungaria germană, nume care, după cum se exprimă Pukánszky, este reprezentat printr-o „formulă luminoasă şi plină de înțeles”.

În timpul războiului actual[1] nici o altă țară din Europa n-a desfăşurat atâtea eforturi pentru a dovedi puterea sentimentelor filo-germane ca Ungaria. Societatea ungaro-germană („Ungarische-Deutsche Gesellschaft”) din Budapesta de sub preşedinția lui Andreas von Pasnadi Nagy şi sub conducerea efectivă a profesorului Alexandru von Kidebu Varga, consilier superior de stat, a desfăşurat în cursul anului 1942 o activitate dintre cele mai intense pentru a desăvârşi apropierea ungaro-germană. Conferințele ținute în Germania de cele mai proeminente personalități maghiare, ca de pildă profesorul Béla Pukánszky, consilierul ministerial Géza von Palert, profesorul Vitez Theo Suranyi Unger, prof. Iulius von Farkas, prof. Josef Deer, scriitorii Lorenz Szabó, Ladislau Hoffmann şi mulți alții, nu s-au mărginit a fi simple disertații privitoare la raporturile culturale dintre cele două țări, ci au fost veritabile manifestări pentru găsirea unui teren propice

1 Al doilea război mondial (n.n.).

strângerii raporturilor politice, economice şi ideologice dintre Ungaria şi Germania. Evenimentele din 1940— 1944 şi-au luat sarcina să demonstreze ele însele omenirii, cât de strânse au devenit aceste raporturi în cursul actualului război mondial. Crimele, prădăciunile şi ororile sălbatice comise de germani în cursul acestui război, departe de a fi stârnit în Ungaria indignare, au găsit acolo adepţi entuziaşti.

Ungurii şi-au găsit, în sfârşit, adevăraţii lor tovarăşi de idei: pe naziştii de la Berlin, graţie cărora au putut prăda netulburaţi pe toţi vecinii lor, pe iugoslavi, pe români şi pe cehi şi alături de care au semănat teroarea în Ardealul cotropit.

Bineînţeles că toate aceste efuziuni filo-germane nu i-au împiedicat pe unguri, atunci când s-a pretins cedarea către Austria a unei porţiuni din Ungaria occidentală, să declanşeze o intensă propagandă în Franţa, sub semnul pericolului pentru Republica Franceză a unei Germanii puternice, după cum toate aceste manifestări pro-Germania nu i-au oprit să facă să răsune concomitent coarda anglosaxonă a polifonicului lor instrument, care poartă numele de *„Propaganda naţională”.*

Filo-americani

O serie de emisari au fost trimişi în mod special în Statele Unite pentru a convinge opinia publică de peste ocean de „dreptatea cauzei maghiare”.[1]

Reviste în limba engleză au fost editate pentru a scoate în evidenţă, de data aceasta, „legăturile intime” care au existat „dintotdeauna” între marea republică Nord-Americană şi regatul maghiar (fără rege) din Europa Centrală.

„The Hungarian Quarterly”, revistă trimestrială consacrată

---

1 În 1920 a început organizarea propagandei revizioniste maghiare în SUA. În acelaşi an s-a format, în acest scop, un comitet special condus de episcopul Marcinko, destinat să meargă în SUA spre a organiza propaganda maghiară. În toamna anului 1923, contele Apponyi a făcut un turneu de propagandă în SUA, iar în 1927 însuşi lordul Rothermere a călătorit în SUA, pentru a câştiga sprijinitori ai faimosului său proiect de revizuire a tratatelor de pace, în favoarea Ungariei. Cu acest prilej, în urma stăruinţelor sale, s-a înfiinţat la New York „Liga revizionistă*' (Vezi A. Gociman, *op. cit.,* p. 104— 109).

exclusiv cititorilor anglo-saxoni de dincolo de ocean, îşi defineşte astfel menirea: „Un periodic destinat să întărească relațiile culturale dintre Ungaria şi lumea anglo-saxonă”.

La New York, guvernul maghiar achiziționează o imensă bibliotecă cuprinzând toate lucrările despre Ungaria apărute în limba engleză şi deschide un adevărat oficiu de propagandă maghiară sub denumirea de „Reference Library”, unde se țin conferințe despre Ungaria, unde sunt împroşcate cu noroi toate națiile din imediata vecinătate a Ungariei şi unde, în orice moment, se pot obține orice informații despre poporul maghiar, transmise desigur prin prisma atât de deformată a propagandei maghiare.

Pentru uzul poporului american, ungurii creează o literatură ad-hoc unde, sub aspectele cele mai inofensive, se strecoară otrava zilnică a acestei propagande.[1] De pildă, pentru

---

1 Cu toate acestea, oamenii politici, precum procurorul general asistent al statului Illinois (SUA), I.W. Jurewicz, nu au putut fi induşi in eroare de zgomotoasa propagandă revizionistă ungară. Iată ce scria Jurewicz în urma constatărilor făcute la fața locului in România, cu prilejul unei vizite din anul 1932: „Ceea ce țin să relev pe urma călătoriei ce am făcut în România, este că Transilvania am găsit-o tot atât de românească, cum Chicago este american. Este într-adevăr surprinzător, că după o dominație străină de atâtea sute de ani, populația Transilvaniei şi-a păstrat totuşi caracterul ei românesc în aşa măsură, încât ea este şi azi românească în raport de 4 la 1.

Trecerea mea prin Budapesta, după ce am vizitat satele micuțe de munte din Transilvania m-a făcut să mă gândesc la toată truda şi suferința milenară a populației acestor sătulețe româneşti, care au trebuit să contribuie cu tot rodul muncii lor la ridicarea palatelor pompoase din capitala Ungariei. Este impresionant să vezi deosebirea dintre locul care a produs banii şi acela care i-a întrebuințat.

Iată de ce m-a surprins plăcut ceea ce am văzut în România, unde domneşte o altă mentalitate, în sensul că sumele ce se produc într-o anumită parte a țării, sunt întrebuințate pentru îmbunătățiri chiar acolo unde ele au fost produse şi în felul acesta populația se vede satisfăcută, căci vede beneficiul şi rodul muncii sale”.

„Propaganda aceasta are un substrat economic pronunțat tocmai din motivul mai sus amintit, al întrebuințării odinioară în capitala Ungariei a sumelor produse de provincii. De aceea, părerea mea este că îndată ce se va reîntoarce prosperitatea economică, revizionismul va muri de moarte naturală, ca o acțiune forțată, cu care masele adânci ale poporului nu au nimic comun. În orice caz, revizioniştii trebuie să ştie că pentru punerea în aplicare a planurilor lor, ar fi nevoie ca mai întâi să fie omorâți 90 milioane

a-şi informa lectorii de limbă engleză despre atitudinea populației transilvănene în momentul intrării trupelor ungureşti în teritoriul cedat, după Diktatul de la Viena, revista „The Hungarian Quarterly” publică în numărul ei din toamna anului 1941 o nuvelă intitulată „Frontiera cea nouă”, în care autorul, contele Wass, descrie bucuria cu care românii transilvăneni au primit vestea ciuntirii Transilvaniei.

Într-o convorbire imaginară cu un țăran român — Iosub — contele Wass spune că țăranul român i-ar fi declarat textual: „Pentru noi, țăranii, este prea puțin important cine stăpâneşte țara” *(„to its peasants it matters little who rules în the land”).*[1]

I-am văzut pe aceşti țărani din regiunile ocupate de unguri, imediat după trecerea lor în România. I-am văzut cum soseau cu miile, abandonându-şi la voia întâmplării puținul lor avut şi petecul de pământ pe care timp de veacuri strămoşii lor l-au frământat cu sudoarea frunții şi pe care, timp de două decenii, ei înşişi l-au lucrat cu drag, ştiind că rodul lor le va folosi, de data aceasta, lor. I-am văzut venind îndurerați şi păşind cu sfială. Teama de necunoscut îi făcuse sfioşi, dar totuşi hotărâți. Hotărâre eroică de a-şi părăsi satul părinților şi al străbunilor şi a începe viața de la început, într-o lume pentru ei necunoscută.

Cine meditează o clipă asupra acestei dârze hotărâri a unor oameni legați de glie prin rădăcini milenare, adânc înfipte în solul Transilvaniei, acela va înțelege cu uşurință care au fost simțămintele pe care le-au nutrit țăranii români față de cotropitorii unguri, în august 1940, după ce Diktatul de la Viena le sfârtecase țara.

Nu ştim ce i-a spus în realitate țăranul transilvănean contelui Wass şi aceasta bineînțeles dacă atribuim scrierilor lui

---

de oameni şi abia după aceea ar putea fi revizuite frontierele. Căci statele succesoare cu nici un chip nu ar fi dispuse să admită vreo revizuire.

La Budapesta, acum câteva săptămâni, am asistat la o manifestație organizată cu ocaziunea primirii unor oaspeți italieni. Ceea ce am văzut acolo mi-a făcut impresia, că agitația aceasta întârzie consolidarea politică şi cooperația economică atât de mult necesară în Europa Centrală şi în Balcani” (Vezi A. Gociman, *op. cit.,* p. 110—111).

1 Count Albert Wass, *The New Frontier (Two Stories),* în „The Hungarian Quarterly”, vol. VII, nr. 2, 1941, p. 385.

altă valoare decât aceea a unor ficțiuni patriotice şi propagandistice; ştim însă că sute de mii de țărani români, dintre care zeci de mii ajunşi la asfințitul vieții, au preferat să înceapă o viață nouă într-o lume străină, decât să continue viața în cadrul familiar al satelor natale sub o dominație străină, a cărei tristă amintire nu se ştersese încă bine din memoria lor.

Ungurii nu deformează însă numai istoria, ci chiar şi realele lor sentimente față de Națiunile Aliate. Astfel, după ce timp de mai bine de două decenii au preaslăvit fascismul şi pe Benito Mussolini, şi după ce timp de un deceniu s-au întrecut în laude la adresa Führerului Adolf Hitler, laude care fac să pălească toate efuziunile entuziaste adresate lui în cursul timpului, au trecut la preamărirea preşedintelui Roosevelt.

În articolul lui Stephen Gál intitulat *American Presidents through Hungarian eyes* (Preşedinții americani văzuți de unguri), publicat în 1941, putem citi următoarea caracterizare a preşedintelui Statelor Unite: „Franklin Delano Roosevelt, geniul politic al prezentului *(The political genius of today),* marele gânditor politic care se bucură de o reputație bine consolidată pe malurile îndepărtate ale Dunării”.[1]

Ungurii sunt cu adevărat imprudenți! Ei ar fi trebuit să împiedice ca lucrările destinate Americii să cadă în mâna europenilor şi viceversa! De pildă, socotim că nord-americanii nu vor jubila de bucurie citind aprecierile de mai jos asupra femeii americane, făcute de emigrantul ungur Alexander Lukacs la jumătatea secolului trecut. Lukacs venise în Statele Unite ca într-o „țară a făgăduinței”. Stările de fapt de acolo, însă, l-au nemulțumit. Iată cum îşi exprimă el nemulțumirea în scrisoarea pe care a adresat-o unui compatriot din Ungaria, la 19 noiembrie 1850:

„N-am văzut niciodată, spune precursorul lui Tibor Eckhart şi al lui Oscar Jászi (propagandiştii de azi ai Ungariei în Statele Unite), creaturi mai leneşe, mai murdare, mai primitive şi mai dezordonate *(lazier, dirtier, more primitive and untidy creatures)* decât femeile americane. Ele nu au nici cea mai mică noțiune

---

1 Stephen Gál, *American Presidents through Hungarian eyes,* în J'The Hungarian Quarterly” vol. VII, nr. 1,^1941, p. 172—173.

despre vreun sublim şi în afară de aceasta, ele sunt deşarte (vain), lipsite de dragoste pentru copii. Şi aşa sunt toate: de la cea mai bogată până la cea mai săracă”. Aşa vorbeşte ungurul când se adresează alor săi. Americanilor, însă, el le vorbeşte despre dragostea nemărginită a nemeşilor pentru preşedintele Roosevelt etc.

Şi, în sfârşit... filo-japonezi!

Dar, oare, ce n-au fost ungurii din dorința lor de a fi cineva?!!

De curând ei şi-au descoperit afinități intime chiar cu... japonezii. Această nouă „filie” nu este nici ea mai puțin interesată decât celelalte. Simțămintele pro-nipone ale ungurilor datează din epoca când — la începutul războiului dintre Japonia şi Statele Unite — sorții victoriei păreau a surâde japonezilor. Crezând că Statele Unite ale Americii vor fi înfrânte, Ungaria a găsit că este oportun să-şi îndrepte privirile de admirație, de data aceasta înspre patria gheişelor şi a samurailor.

Efuziunea entuziastă pro-Japonia o găsim în ziarul unguresc „Nemzeti Elet” cu data de 12 decembrie 1942. O cităm tale quale:

„În lupta mare care a aprins o lume întreagă, nu numai popoarele europene şi anglo-saxone dezlănțuiesc lupta lor de rasă şi de economie (sic), ci şi turanicii, cei ce la număr fac o treime din omenirea întreagă, îşi dezlănțuiesc sub conducerea Japoniei, lupta lor pentru libertate. Lupta turanicilor nu este o luptă secundară; ea a devenit un factor decisiv în reglementarea formării imaginii viitorului. Această luptă, a cărei pulsație astăzi nici nu se poate constata, duce în fapt la realizarea concepției turanice. E numai o chestiune de timp şi se va realiza imperiul mondial (ascultați bine —n.n.) japono-manciuro-chino-mongolo-asiatico-răsăritean, prin care toate statele turanice, cot la cot, vor putea să-şi valorifice voința lor politică şi economică mondială”.

Iată-i deci pe unguri: protagonişti ai pan-mongolismului şi mai mult încă decât atât, putere mondială!

Acei dintre occidentali care ar socoti că rândurile de mai

sus sunt izvorâte dintr-o concepție megalomană a unui gazetar oarecare, se înşeală. Mania grandorii este caracteristică poporului, nu unor indivizi considerați aparte.

Astfel, baronul Atzel Ede, în numărul din 20 decembrie 1041 al ziarului „Székely Nép”, scrie textual:

„Dacă ar fi să recompensăm ungurimea după aptitudini, atunci noi am fi CEA DINTÂI NAȚIUNE DIN LUME”.

Deci, un ziarist şi un reprezentant al nobilimii. Iată acum şi un distins profesor universitar. În conferința sa despre superioritatea culturală a turanicilor, prof. univ. J. Chalnoky spune: „Când ungurii au venit în țara lor de astăzi ei aveau o cultură net superioară celei a popoarelor europene cucerite şi subjugate. Am dat popoarelor care trăiau aici foarte multe din valorile noastre materiale (aduse cu ei din Asia — n.n.) şi mai cu seamă din valorile noastre sufleteşti”.[1]

Şi mai departe, dl prof. J. Chalnoky vorbeşte despre aporturile ungurilor la cultura europeană. *„Noi,* zice el, *am introdus Constituția în Europa. Tot noi am decretat libertatea religiei”*[2] (vezi legea religiilor... tolerate).

Şi noi, care credeam că instituțiile liberale din Europa îşi au fundamentul în Magna Charta engleză din secolul al XIII-lea!... Şi noi, care ştiam că nu a existat o țară în lume în care intoleranța religioasă să ocupe loc mai de cinste ca în patria lui Árpád!...

Dacă se mai îndoieşte cineva de megalomania maghiară, să citească rândurile de mai jos, semnate de dl Ember Ödön.

„Cărui fapt pot mulțumi trupele germane pentru succesele lor rapide”, se întreabă dl Ödön? Şi tot el răspunde: „Atacurile prin surpriză, mişcările rapide ale trupelor, sunt motive hotărâtoare în luptă. Cine se gândeşte acum că aceste lucruri, NOI le-am dat Europei?...”[3] Într-adevăr, cine se gândeşte, dacă nu megalomanii maghiari?...

Ungurii nu se mulțumesc însă că au civilizat Europa. Ei se străduiesc, în publicațiile de limbă engleză, să demonstreze rolul covârşitor pe care l-au avut în progresul spiritual al

---

1 „Új Magyarság” din 3 martie 19-43.
2 Ibid.
3 „Székely Nép” dia 2 august 1942.

Statelor Unite.

Citind numeroasele articole scrise de unguri special pentru americani, rămâi cu impresia că dintre toate națiile europene care populează teritoriul Statelor Unite ale Americii, ungurii sunt cei care s-au bucurat dintotdeauna de simpatiile cele mai vii ale Casei Albe, că ei au fost aceia care au dat cel mai mare sprijin Statelor din Nord în lupta pentru abolirea servajului (nu sunt, oare, ungurii campionii dintotdeauna ai ideii de libertate?) că, în fine, cei 580.000 unguri care locuiesc în Statele Unite (aceasta este cifra pe care ungurii o folosesc în cărțile pentru germani; în cele pentru englezi se vorbeşte de peste un milion unguri americani) sunt în toate domeniile în fruntea tuturor națiilor europene, locuind în Noul Continent.

Nu ne-ar mira dacă într-o zi am auzi că întreaga literatură americană, că artele, ştiința, într-un cuvânt că spiritualitatea americană este în totul tributară ungurilor de rasă mongolă. Cu ungurii, totul într-adevăr este posibil. După cum se exprimă autorul englez C. Macartney, *„Everything with him* (the magyar — n.n.) *runs to extremes”!* „În toate, ungurul cade în extremă”.

În Europa s-au găsit de-acum filo-maghiari pasionați care să declare că „cultura ungurească îşi răspândeşte strălucirea asupra popoarelor care trăiesc în jurul Ungariei” şi că „puțina civilizație care se găseşte în jurul Ungariei se datoreşte acesteia din urmă”.[1] Va veni desigur într-o zi şi rândul Americii!

Modestia românească

Câtă deosebire față de atitudinea plină de modestie a românilor din America unde, în timp de pace, prin munca lor titanică în oțelăriile şi fabricile din Cleveland, Detroit şi Chicago, aduc o contribuție atât de tăcută, dar în acelaşi timp atât de reală, progresului industrialismului Statelor Unite şi care, în timpul războiului mondial, s-au alăturat, cu atâta entuziasm şi în mod atât de spontan luptei pe care au întreprins-o armatele americane împotriva politicii de sugrumare a libertății, ilustrată în chip atât de strălucit de monarhia bicefală austro-ungară. Recent, Statele Unite au

1 Ch. Tisseyre, *op. cit.*, p. 69.

botezat cu numele unui român o mare navă de război. Era vorba de numele unui emigrant român, devenit general în armata americană în timpul războiului de secesiune[1]. Românii au înregistrat faptul cu adâncă bucurie. Dacă generalul ar fi fost ungur, nu mai încăpea nici o îndoială că trufaşa clică de la Budapesta ar fi revendicat pentru „marele popor maghiar” cinstea de a fi purtat... întregul război de secesiune din America! Şi cum ar fi exaltat maghiarii de la „Reference Library” eroismul naţiei maghiare, pe care în 1940 scriitorul ungur L. Mikecs o vedea de-acum „în fruntea micilor popoare europene”[2].

Cine a cunoscut mai îndeaproape caracterul ţăranului român, nu şi-a putut ascunde un simţământ de adâncă admiraţie şi de preţuire pentru această sinceră modestie care contrastează în mod atât de vizibil cu aroganţa, caracteristică urmaşilor lui Árpád.

Românul îndeplineşte de veacuri o misiune istorică în regiunile pe care le locuieşte, la graniţa dintre cele două lumi, aceea a Apusului şi aceea a Răsăritului. În aceste locuri care i-au fost hărăzite de destin, el a fost[dintotdeauna paratrăznetul de care s-au lovit fulgerele stârnite de furtunile năvălirilor barbare.

Lui Mircea cel Bătrân, „principe între creştini, cel mai viteaz şi cel mai ager” cum îl numesc cronicile turceşti contemporane[3], i-a revenit meritul de a fi oprit puhoiul păgân în luptele de la Rovine (10 octombrie 1394)[4] şi de la Nicopole (1396), apărând Europa occidentală de furia năvălitorilor turci, a căror căpetenie, Baiazid, a fost pus pe fugă de „viteazul domn creştin” (Analele sârbeşti contemporane).

---

1 Este vorba de generalul român, originar din Transilvania, George Pomuţiu.

2 L. Mikecs, *România,* Budapest, 1940.

3 J. Leunclavius, *Historiae musulmanae Turcorum de monumentis ipsorum exscriptiae libri XVIII,* Frankfurt, 1591, p. 87.

4 În realitate, bătălia de la Rovine a avut loc la 17 mai 1395, aşa cum a demonstrat încă de la sfârşitul secolului trecut B.P. Hasdeu. Vezi B.P. Hasdeu, *Originile Craiovei (1230 — 1400),* în „Columna lui Traian”, VII (1876), nr. 12, p. 668 — 669; Argumentele lui B.P. Hasdeu au fost consolidate de C. Litzica, *Studii greco-române,* Bucureşti 1912, p. 13—36.

Ioan Huniade, vestitul cruciat român — ardelean, Ştefan cel Mare, „căpitan de cruciadă”, cum îl numeşte istoricul Nicolae Iorga, „atletul lui Hristos”, cum l-a numit papa de la Roma, pe Mihai Viteazul, eroul de la Călugăreni, Vlad Ţepeş, învingătorul de la Târgovişte, eroii români ai latinităţii orientale au fost aceia care au făcut din Transilvania românească şi din ţările româneşti scut în faţa ameninţării turceşti.

Când trupele turceşti înaintau vijelioase prin Budapesta spre Occident, n-a fost oare marele domnitor al românilor, Mihai Viteazul, cel care, atacându-i pe turci cu toată puterea, i-a făcut pe atacatori să se întoarcă spre ostile româneşti, dejucând prin această manevră atacul împotriva Apusului? N-a fost oare Vlad Ţepeş, domnitorul Ţării Româneşti, acela care a afirmat cu tărie că „Românii trebuie să ducă lupta cu turcii în orice chip, căci dacă ei vor pierde, nenorocirea va fi nu pentru români, ci pentru creştinătate?!”[1]

Efectele fructuoase ale propagandei deşănţate, dezlănţuite de unguri

Modestia românului l-a făcut, însă, pe acesta să nu-şi trâmbiţeze în cele patru colţuri ale lumii meritele de care a dat dovadă timp de veacuri şi pe care el le socoteşte ca pe o contribuţie firească la menţinerea şi progresul culturii europene. Propaganda maghiară a profitat de această modestie a caracterului românesc şi, printr-o abilă exploatare a tuturor împrejurărilor, a reuşit să-şi creeze o atmosferă favorabilă realizării idealurilor politicii ungureşti chiar la Roma — *Mama Roma* — cum o numesc românii transilvăneni, pentru a-şi exprima dependenţa quasistructurală de latinitatea nepieritoare, simbolizată prin Cetatea Eternă.

Lipsa oricărui spirit de gălăgioasă propagandă a făcut ca idealurile naţionale ale românilor să găsească mai puţină înţelegere în capitala Italiei — a Italiei latine, dar mussoliniene — decât ţelurile politicianiste ale Ungariei, în ciuda unui trecut milenar care conţine în el toate elementele unei strânse

---

1 Vezi N. Iorga, *Scrisori de boieri — Scrisori de Domni,* ed. a III-a, Vălenii de Munte, 1932, p. 166.

apropieri între naţia română şi cea italiană, precum şi elementele ireconciliabilei antinomii între urmaşii Romei străbune şi acei ai triburilor care au invadat Italia de Nord, „prădând-o şi ucigând 20.000 de oameni într-o singură zi” (Analele de la Fulda, sub anul 894).[1]

Întreaga politică a Ungariei după încheierea păcii de la Versailles se desfăşoară într-adevăr sub semnul prieteniei Italiei fasciste, la care mai târziu a venit să se adauge şi amiciţia celui de-al III-lea Reich. Această captare a amiciţiei Italiei[2] este cea mai concludentă dovadă a rezultatelor fructuoase pe care le poate culege o propagandă perseverentă şi lipsită de scrupule, în dauna celor mai elementare principii de echitate şi de justiţie.

Roma şi românii

Pentru românii transilvăneni, Roma a însemnat din timpurile cele mai îndepărtate testimoniul cel mai elocvent al originii comune a tuturor românilor — fundamentul idealului naţional de unitate.

„Contactul cu Roma, notează ardeleanul Gabriel Ţepelea, a însemnat pentru românii din Transilvania o adevărată renaştere spirituală şi naţională. Conştiinţa nobilei origini ridica frunţile prăbuşite în umilinţa împilătoarei iobăgii. În sfârşit, «maica Roma», «Roma eternă», era atât pentru ţăranii cât şi pentru intelectualii noştri un nume pe care-l pronunţau sfios ca pe o rugăciune şi-l fluturau protector ca pe un steag.

La Roma, românii transilvăneni Gheorghe Şincai şi Inocenţiu Micu-Klein, au simţit pentru întâia oară revelaţia unităţii românilor de pretutindeni, acolo, în contact cu mărturiile unui trecut milenar, au avut viziunea grandioasă a acelei Dacii romane, care avea să renască abia în 1918!

Acolo, a găsit Şincai sursa de inspiraţie a cronicii românilor, pe care ungurii au găsit-o atât de periculoasă pentru

---

1 Vezi Edouard Sayous, *Les origines et l'époque païenne de l'histoire des hongrois,* Paris, 1874, p. 89.

2 Despre propaganda revizionistă maghiară în Italia, vezi A. Gociman, *op. cit.,* p. 71—102.

Transilvania *(pericolosum pro Transilvania)* — recte pentru ungurii din Transilvania — încât au interzis publicarea ei (Decizia din 23 martie 1814 a guvernului transilvănean). Acolo, în umbra columnei lui Traian, se odihnesc în criptele unei mici biserici, rămăşiţele pământeşti ale episcopului patriot Inocenţiu Micu-Klein care, în 1735 a avut curajul de a sfida nobilimea maghiară cu acea frază — grandioasă în simplicitatea ei: *„Noi, încă de pe vremea lui Traian, suntem stăpânii ereditari ai Ardealului*”.[1]

Şi totuşi, de acolo, din Roma, unde românii au avut pentru prima oară viziunea unităţii lor naţionale şi unde ei în mod continuu au găsit apa vie care a întreţinut timp de secole idealul realizării acestei unităţi, de acolo a venit în 1940 glas de sfârtecare a integrităţii naţionale.

Aceasta este o adevărată ironie a sorţii, domnule Tisseyre!

Propaganda dezmăţată din Italia fascistă cu „Colegiul Hungaricum” din Palatul Falconieri (Academia d'Ungheria, cum îi spuneau italienii), cu zecile de profesori unguri — în realitate propagandişti — de la universităţile din Roma, Genova, Milano, Napoli, Pavia, Pisa, Torino şi Trieste, cu sutele de conferenţiari maghiari care mişunau prin oraşele Italiei mussoliniene ca la ei acasă, în timp ce românii erau quasiabsenţi din Cetatea Eternă, această propagandă şi-a produs efectul la 30 august 1940.

Les absents ont toujours tort!...

Cavalerii misionarismului civilizator

„De unguri, Doamne, apără-ne Tu!”
(Richard Wagner — Lohengrin, Actul I, scena I)

Izvoarele istorice ne furnizează o serie de date despre năvălitorii unguri, care, după ce au prădat Europa Occidentală, s-au stabilit în centrul Europei pe câmpiile Panoniei, opriţi fiind de a înainta spre vest de oştirile împăratului Otto cel Mare.

---

1 *Nik. Nilles,* Symbolae ad illustrandem históriám ecclesiae orientalis, II, p. 528. Vezi şi Gh. Bogdan-Duică, *Procesul episcopului Inochentie Clain,* Caransebeş, 1896, p. 74.

Dl G. Popa-Lisseanu remarcă just că informațiile despre unguri sunt mai abundente în aceste cronici decât acele despre năvălitorii anteriori, tocmai din cauza prădăciunilor pe care ei le-au săvârşit.[1]

Cronica lui Regino, sub anul 889, debutează cu aceste cuvinte privitoare la neamul maghiarilor:

„Gens Hungarorum ferocissima et omni belua crudelior... Vivunt non hominum sed beluarum more”.

„Neam mai feroce şi mai crud decât orice fiară (Cronica întrebuințează superlativul „ferocissima”). Ei trăiesc nu ca oamenii ci ca fiarele”.[2]

Şi după ce cronicarul ne spune despre unguri că „ei se hrănesc cu cărnuri crude, beau sânge şi inima oamenilor prinşi în războaie o mănâncă drept leac” el adaugă: *„nulla miseratione flectuntur nullis pietatis visceribus commoventur”.*

(„Ei nu ştiu ce este mila şi nici un sentiment de pietate nu-i mişcă”).[3]

Analele de la Fulda, la rândul lor, vorbind despre neamul fino-ugric care s-a revărsat din Ural asupra Occidentului, ne descriu în aceleaşi culori sumbre pe strămoşii ungurilor de azi: „neam prădalnic, crud, lipsit de orice simțământ de omenie”. Şi analele continuă, spunând că în anul 894 ei au omorât 20.000 de oameni într-o singură zi![4]

În felul acesta debutează poporul maghiar în arena istoriei europene! Aceştia erau strămoşii ungurilor! Pe unde treceau semănau teroarea şi mizeria! Pentru ilustrarea celor de mai sus, dăm cuvântul unui erudit ungur, care nu va putea fi acuzat, în orice caz, de patimă antiungară.

„Cuceritorii unguri, spune prelatul Endre Sebestyén, îndată ce au pus stăpânire pe țară, în loc să se stabilească în mod

---

1 G. Popa-Lisseanu, *Continuitatea românilor în Dacia, Dovezi nouă,* în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”, seria a III-a, tom. XXIII, 1941, p. 209 (64).

2 Este vorba de cronica germană *Reginonis Chronicon,* contemporani Invaziei maghiare în Panonia; *Monumenta Germaniae Historica. S.S..* I, p. 599—600; Vezi si Romulus Seişanu, *La Roumanie-Roumania-România,* p. 33.

3 Monumenta Germaniae Historica S.S., I, p. 599 — 600.

4 Ibid.

paşnic în noua lor patrie au pornit într-o serie de «raiduri de prădăciune» în țările învecinate, ceea ce a făcut ca numele lor să fie în acelaşi timp temut şi urât pe întregul cuprins al Europei Apusene *(Which made their name both feared and hated all over Western Europe)".* „Popoarele țărilor vizitate" (sic) de prădalnicii unguri, continuă lectorul pentru limba engleză al Universității din Debrețin, au adăugat un codicil la rugăciunea lor duminicală: *„De sagittis Hungarorum libera nos Domine!* („Fereşte-ne, Doamne, de săgețile ungurilor!).

Endre Sebestyén termină însemnările sale istorice cu aceste cuvinte: „popoarele considerau pe unguri ca pe un flagel trimis de Dumnezeu asupra lor".[1]

Când un popor îşi face apariția pe pământul continentului european în asemenea condiții, este cel puțin imprudent, socotim noi, ca să vorbească azi de misiunea sa istorică în Europa Centrală.

Poporul, despre care contele de Fiquelmont, fost preşedinte al Consiliului de Miniştri din Austria, ne spune că „n-ar trebui să uite că a venit ultimul din Asia, fără anale, fără nici o amintire de istorie şi de patrie"[2], este cel mai puțin îndreptățit să confere certificate de civilizație, superioară sau inferioară, popoarelor care se trag în linie directă din romanii împăratului Traian!

Nu este desigur în intenția noastră să judecăm prezentul sub prisma evenimentelor care au întunecat trecutul îndepărtat. Cronica lui Regino îi priveşte, fără îndoială, pe ungurii de acum 1050 de ani. Aceste evenimente ar fi fost de mult date uitării şi caracterizările cronicilor medievale de mult înmormântate sub lespedea trecutului, dacă ungurii înşişi nu şi-ar fi făcut un titlu de glorie de a ni le reaminti şi, din nefericire, a încerca să le reactualizeze.

În anul de grație 1939, adică după 1050 de ani de la descălecarea triburilor maghiare pe şesurile Panoniei, un ungur scrie la Budapesta, sub oblăduirea oficialităților ungureşti, următoarele cuvinte menite, în intenția autorului lor, să

1M Endre Sebestyén, *The Magyars in America,* în „The Hungarian Quarterly", vol. VII, nr. 2, 1941, p. 229.

2 *Ibid.*; Vezi R. Seişanu, *Roumania,* Bucureşti, 1939, p. 103.

caracterizeze națiunea ungară de azi şi dintotdeauna: „Nația ungară este cea mai splendidă realizare a rasei dominante mongole, care nu cunoaşte decât victoria. În noi fierbe sângele lui Attila, al lui Árpád şi al lui Gingiskhan”.

Dücsö Csaba, autorul acestei caracterizări a nației ungare, ține cu tot dinadinsul să ne convingă că sângele apă nu se face şi că ungurii de azi au moştenit toate calitățile (sic) primitive ale rasei fino-ugrice. În fulminanta sa lucrare intitulată *Nincs Kegyelem,* apărută la Budapesta în 1939, el face tabula rasa cu mileniul de civilizație şi de cultură care separă epoca noastră de aceea a năvălirii ungurilor, închinând imn de slavă mentalității primitive şi barbare a strămoşilor.

Însuşi titlul lucrării *Nu există milă şi îndurare* reeditează faimosul „Nulla miseratione” al cronicii lui Regino.

În capitolul intitulat „Mărturisirea Leventului”, Dücsö Csaba ne arată că scopul urmărit de organizația de levenți a tinerilor unguri este exterminarea românilor prin toate mijloacele: prin asasinat, prin otravă, foc etc.

Dar să dăm cuvântul însuşi autorului. Citām textual din capitolul „Mărturisirea Leventului”.

Leventul maghiar Torday se adresează iubitei sale Piroşca:

„Eu nu aştept să vină răzbunarea. Nu aştept! Voi suprima pe fiecare valah ce-mi iese în cale! Pe fiecare îl voi suprima! Nu va fi îndurare. Voi aprinde noaptea satele valahe! Voi trage în sabie toată populația; voi otrăvi toate fântânile şi voi ucide până şi copii în leagăn! În germene voi distruge acest neam ticălos şi hoț. Nu va fi pentru nimeni nici o milă!”

„Nici pentru copiii din leagăn, nici pentru mama care va naşte un copil... VOI SUPRIMA PE FIECARE VALAH ŞI ATUNCI NU VA FI ÎN TRANSILVANIA DECÂT O SINGURĂ NAȚIONALITATE, CEA MAGHIARĂ, NAȚIA MEA, SÂNGELE MEU! Voi face inofensivi pe viitorii Horea şi Cloşca. Nu va fi milă!”.[1]

Îți stă mintea în loc citind această patologică profesie de credință a tânărului levent Torday, recte a unui scriitor din

---

1 Dücsö Csaba, *Nincs kegyelem — Attila, Almos, Árpád ivadéka fel az új hon foglalásza* (Nu va exista milă — descendent al lui Attila, Álmos, Árpád sus pentru o nouă ocupare de țară!), Budapest, 1939, p. 155-156.

veacul, de la Hristos, al XX-lea!

Te întrebi înmărmurit, cum a putut guvernul maghiar patrona asemenea îndemnuri la asasinat, la bestialităţi şi barbarii odioase, făcute în numele unei „organizaţii legal constituite... pentru pregătirea premilitară a tineretului ungar”?!

Exterminarea completă a românilor din Transilvania, pentru ca Transilvania să devină în sfârşit maghiară! De ce nu extirparea tuturor naţiilor de pe continent, pentru ca întreaga Europă să devină maghiară? Ar fi mai mult spaţiu vital şi ungurii ar trăi într-adevăr ca într-un paradis terestru!...

Moartea mamelor cu prunc la sân, moartea pruncilor din leagăn! Ce alt certificat de înaltă cultură, decât constatarea acestor manifestări fanatice de hipernaţionalism?

Ţelul civilizaţiei, al culturii, a fost să înăbuşe în om instinctele primitive, pornirile primare, chemările sângelui strămoşilor de demult... din epocile când întunericul învăluia mintea omului barbar. Dücsö Csaba se vrea dezlegat de aceste lanţuri invizibile pe care le-a creat în cursul timpurilor progresul civilizaţiei. El se vrea liber să omoare, liber să prade, să distrugă, să extermine până şi pruncii nevinovaţi, să nimicească tot în calea lui şi, acestea toate, pentru a face să triumfe „înalta civilizaţie care a caracterizat epoca lui Attila, a lui Gingis-Han şi a lui Árpád. Sub oblăduirea spirituală a acestei întunecate trilogii vor extremiştii unguri să creeze formele noi de viaţă în Europa Centrală! Înapoierea la barbarie pentru ca Ungaria să poată din nou stăpâni Transilvania românească!

Şi despre această Ungarie, scriitorul italian Franco Vellano Dionisi spunea că este „fertila, civilizata Ungarie”! [1]

Şi acestei Ungarii îi atribuie scriitorul ungur L. Mikecs rolul de „conducătoare a popoarelor din jurul ei”!, iar contele Apponyi pe acela de „misionar civilizator la graniţa apusului

---

1 Romulus Seişanu, *Transilvania românească,* p. 58, 61; publicistul Franco Vellano Dionisi este autorul lucrării *Il problema teritoriale Transilvano,* Bologna, 1932, care propunea să se cedeze Ungariei un „«coridor» maghiar” prin Transilvania până în Secuime. Vezi A. Gociman, *op. cit.,* p. 79—80; despre acest proiect revizionist vezi şi „Pesti Hírlap” din 3 martie 1932.

Europei”.[1]

Ar fi să ne închipuim viitorul Europei în culori prea sumbre dacă am atribui naţiei ungare, din sânul căreia se pot recruta în veacul nostru atari specimene, rolul de misionară a civilizaţiei central-europene!

Poporul vecin, al românilor, este un popor modest de ţărani. România este o ţară care a intrat relativ recent în marea familie a statelor de înaltă cultură europeană. Soarta a fost vitregă cu această ramură cadetă a latinităţii. Veac după veac, poporul românesc a fost nevoit să lupte pentru a se apăra şi a putea astfel dăinui ca naţie.

Or, starea de nesiguranţă, consecinţă a războaielor îndelungate, cu întregul ei cortegiu de suferinţe, de lipsuri şi mizerii, este puţin prielnică unei înfloriri a culturii şi a progresului. *Inter arma silent musae!*

Merită să fie relevat faptul că românii, spre deosebire de unguri, n-au purtat niciodată războaie de cucerire sau de distrugere şi prădăciune. Istoria românilor a cunoscut nespus de multe războaie, însă toate defensive, toate de apărare a fiinţei naţionale româneşti şi a pământului strămoşesc.

Din ziua în care România a dobândit neatârnarea, românii au făcut progrese uimitoare pe căile atât de multiple şi atât de variate ale progresului. Ar fi desigur pueril să se stabilească paralele între valorile spirituale cu care cele două naţii — cea română şi cea ungară — au îmbogăţit patrimoniul culturii universale. Cultura nu se drămuieşte şi nu se apreciază cantitativ. Ar fi de asemenea ridicol să urmăm calea pe care ne-o recomandă antologiile moderne ungare, care enumeră, *pêle mêle,* printre producţiile literare „maghiare”, operele scriitorilor de diferite naţionalităţi care au trăit pe teritoriile supuse Coroanei ungare.

Din dorinţa de a străluci cu orice preţ, ungurii se împăunează astfel cu valorile spirituale ale unor popoare care nu au nimic comun cu urmaşii Sfântului Ştefan. Dl Gulyái Pál,

---

1 În vol *Magyarok a kultúráért* (Maghiarii pentru cultură), Budapest, 1929, Zoltán Gerevich afirmă, că dacă harta politică a Europei este aceea pe care o cunoaşte, acest fapt se datoreşte ungurilor (p. 33 — 39), iar geograful Jeno Chalnoky susţine că francezii au împrumutat împărţirea ţării în departamente de la unguri (p. 60, 64).

de pildă, în *Viața şi operele scriitorilor maghiari,* recent apărută la Budapesta, citează, printre scriitorii aşa-zişi maghiari, figurile cele mai proeminente ale vieții culturale şi naționale româneşti din Ardeal. Este drept că Ardealul a fost sub dominație ungară; aceasta nu îndreptățeşte însă să fie taxați drept scriitori maghiari, *scriitorii care au simțit româneşte, au scris în româneşte, au combătut pentru cauza românească şi au fost cei mai hotărâți adversari ai maghiarismului deznaționalizator.*

Este o elementară lipsă de bun simț, dublată de un cinism sfidător, ca să prezinți drept maghiari pe un Gheorghe Barițiu, unul dintre cei mai luminați patrioți români transilvăneni, fondatorul gazetăriei româneşti ardelene, pe un Inocențiu Micu-Klein, martir al cauzei româneşti ardelene, pe un Samuil Klein, autor al faimoaselor *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae,* pe un Simion Bărnuțiu, unul dintre precursorii luptei de dezrobire a românilor de sub dominația maghiară, sau pe scriitori ca: Ion Agârbiceanu, Theodor Capidan, Emanoil Bucuța, Gheorghe Bogdan-Duică, care figurează în fruntea scrisului românesc din Transilvania.

Dl prof. Pál a reuşit prin „maghiarizarea forțată" a tuturor scriitorilor care au trăit pe pământul fostei monarhii austro-ungare să reunească un număr de 14.117 scriitori... „aşa-zişi maghiari", numai la literele alfabetice A, B şi C. Dl Zenovie Pâclişanu, un profund cunoscător al stărilor de fapt din fosta monarhie austro-ungară, evaluează la peste 100.000 numărul scriitorilor pe care metoda Pál va reuşi să-l atingă când vor fi terminate şi restul volumelor cuprinzând nomenclatura alfabetică până la litera Z.

Nu ne-ar surprinde defel dacă, procedând după sistemul de până acum, dl Pál va trece printre scriitorii maghiari şi pe marele poet al românilor de dincolo de Carpați, Octavian Goga, cântărețul pătimirii Ardealului, al acelui Ardeal în care: *„Sunt cântece şi flori şi lacrimi multe, multe",* după cum desigur vom găsi foarte natural ca într-o asemenea antologie să găsim figurând drept scriitori, ilustrând maghiarismul, pe Andrei Mureşanu, autorul celebrului „Răsunet", a cărui primă strofă este cea mai bună dovadă a simțămintelor sale PRO-MAGHIARE:

„Deşteaptă-te române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră, barbarii de tirani!”

Dar sistemul nu este nou, pentru ca să mai surprindă pe cunoscători felul de a fi al maghiarilor.

Nu-şi fac oare ungurii un titlu de glorie din acel minunat *Rondo all'ongrese,* pe care Haydn l-a imortalizat într-unul din Trio-urile sale şi care este tot atât de unguresc pe cât sunt de ungureşti operele lui Ion Agârbiceanu, laureatul național al României pentru proză din anul 1927, sau ale unui Octavian Goga, poetul plaiurilor româneşti ale Transilvaniei.

Nu contestă nimeni frumusețea şi originalitatea muzicii populare ungureşti, care i-a inspirat pe Brahms, pe Liszt, pe Schubert şi pe Sarasate, după cum nu neagă nimeni farmecul poeziilor lui Alexandru Petőfi sau al poemelor filozofice ale lui Emerich Madách, autorul faimosului poem dramatic *Tragedia omului.*

Este însă incorect să înglobezi în patrimoniul culturii maghiare ceea ce aparține în mod categoric culturii popoarelor conlocuitoare. Ungurii au tunat şi au fulgerat, atunci când producțiile muzicale ale geniului popular unguresc au fost difuzate în Occident sub denumirea deformată de „muzică țigănească” şi s-au indignat când maestrul Sarasate şi-a intitulat faimoasa lui lucrare pentru vioară, inspirată dintr-o romanță pur ungurească a lui Elemer Szentérmay, „motive țigăneşti” (Zigeunerweisen).

De ce nu se feresc ei atunci de a cădea în acelaşi păcat, atribuind culturii maghiare producții spirituale impregnate de cel mai caracteristic spirit românesc?

Explicația o găsim în tradiționala metodă confuzionistă a ungurilor, menită să încurce lucrurile în aşa fel încât să-i fie necesare adevărului eforturi incomensurabile pentru a-şi putea croi un drum spre lumină.

De pe înălțimea celor o sută de mii de scriitori maghiari, ceea ce reprezintă 12% din întreaga populație ungurească a Regatului maghiar din 1920, ungurii au toate drepturile a se erija nu numai în conducători spirituali ai popoarelor barbare din vecinătatea lor, dar chiar şi a întregii omeniri!...

Într-adevăr, ori de câte ori se prezintă ocazia, vecinii apuseni ai românilor nu se sfiesc a-i taxa pe aceştia din urmă

drept un popor de analfabeți şi de păstori înapoiați, un fel de barbari, care roiesc în jurul mult civilizatei Ungarii[1], țara cu o sută de mii de literați. Şi pe acest tărâm, răspunsul pe care l-au dat românii nenumăratelor grațiozități maghiare a fost sobru şi elocvent. El constă în prezența permanentă în toate compartimentele culturii europene a reprezentanților geniului național românesc.

Gloria istoricului N. Iorga a trecut de multă vreme fruntariile țării sale, ca şi aceea a marelui savant neurolog Gheorghe Marinescu.

În diplomația europeană numele românilor Take Ionescu şi Nicolae Titulescu au înscris pagini nemuritoare.

În muzică, numele lui George Enescu, violonist, dirijor şi compozitor, va rămâne pentru veşnicie înscris în galeria marilor muzicieni ai sec. al XX-lea, alături de acela al lui Stan Golestan.

Un De Max, o Marioara Ventura şi un Yonnel au fost purtătorii geniali ai făcliei artei româneşti în Oraşul-Lumină, după cum un Raoul Asian şi Grozăvescu au împământenit numele de român în cetatea artistică a Vienei de odinioară şi, în fine, după cum Maria Cebotari l-a înscris cu cinste în analele faimoasei Scala din Milano. Contesa de Noailles, Elena Văcărescu, Martha Bibescu, Panait Istrati şi Matei Russo au europenizat numele de români, iar poezia lui Mihai Eminescu tinde, din ce în ce mai mult, să ocupe locul de cinste pe care-l merită printre creațiile epocale ale genului, alături de operele lui Leopardi, ale lui Musset şi ale lui Shelley. În sfârşit, gloria lui Petre Neagoe a împământenit numele de român în Statele Unite ale Americii.

Vedem, deci, că o întreagă pleiadă de gânditori, poeți, artişti şi prozatori au creat României cu totul altă faimă decât aceea pe care caută să le-o făurească ungurii, din motive atât de puțin lăudabile.

---

1 Un fost ministru maghiar susținea fără temei că numeroşi români transilvăneni se stabileau în România pentru că „nu țineau pasul cu dezvoltarea vertiginoasă a progreselor culturale, fiind cu totul izolați de cultura apuseană şi de cea maghiară, de aceeaşi valoare, prin necunoaşterea limbii maghiare” (Zsigmond Reiner, *A kéleti vallasú magyar nemzeti egyház szervezése,* Budapest, 1907, p. 8).

Ungurii au meditat, însă, profund asupra celebrelor vorbe «*Calomniez, calomniez, il en restera toujours quelque chose»!* şi le-au erijat în dogmă.

Iată de ce ei n-au pierdut nici o ocazie de a denigra numele de român şi de a prezenta opiniei publice mondiale, poporul latin de la graniţele răsăritene ale Europei, drept un popor în toate inferior maghiarilor.

Românii la Budapesta

Exemplul cel mai elocvent al acestui sistem tradiţional de deformare cu orice preţ a adevărului şi al defăimării a tot ceea ce e românesc, l-au oferit ungurii, cu prilejul ocupaţiei româneşti din Ungaria, în vara anului 1919.

Sunt cunoscute astăzi faptele sub aspectul lor nedeformat de patima politicianistă.[1] Ele sunt încrustate în foliantele

---

1 Guvernul ungar condus de Béla Kun a refuzat să recunoască dreptul poporului român şi al celorlalte popoare la unitate naţională şi a trecut la folosirea tuturor mijloacelor posibile, inclusiv cele militare, pentru reanexarea Transilvaniei la Ungaria. Republica Ungară a Sfaturilor a intrat în contact cu guvernul Rusiei sovietice proiectând un atac militar împotriva României din două direcţii: în timp ce armata ungară urma să atace România dinspre vest, o armată ucraineană urma să atace România prin Bucovina, pentru a face joncţiunea cu armata roşie ungară, iar o altă armată urma să atace forţele româneşti din zona Basarabiei, vizând încercuirea lor lângă Nistru. În felul acesta marile acte plebiscitare, profund democratice, înfăptuite de naţiunea română în cursul anului 1918, care au culminat cu Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia, erau puse în pericol.

După ce atacaseră Cehoslovacia, armatele ungare au atacat România, fără declaraţie de război, în noaptea de 15—16 aprilie 1919; armatele române au trecut la contraatac şi au intrat în Budapesta la 20 august 1919 având şi acordul marilor puteri învingătoare în primul război mondial. Însuşi generalul G.D. Mărdărescu, comandantul armatei române, în proclamaţia sa din 12 noiembrie 1919, dată în capitala Ungariei, declara deschis: „Armata românească se retrage. Budapesta va fi evacuată. Părăsind capitala Ungariei, România ţine a afirma încă o dată că în urma atacului de la Tisa, care a motivat acţiunea sa militară, ea n-a fost călăuzită decât de legitima apărare şi cerinţele militare. Orice gând de asuprire sau de răzbunare i-a fost străin (...). Armata românească ţine încă o dată să afirme că a considerat totdeauna afacerile lăuntrice ale Ungariei ca aparţinând singur poporului ungar căruia îi doreşte restabilirea liniştei, evitând orice persecuţiuni politice, sociale sau religioase” *(Colecţia ordonanţelor date de*

obiective ale istorici, astfel cum ele au fost scrise de oamenii de ştiinţă imparţiali.

Soluţia ocupării militare a Ungariei, nu numai că a fost aprobată de marii şefi militari şi de oamenii politici de seamă ai Apusului, dar ea a fost preconizată înainte chiar ca trupele româneşti să fi trecut Tisa, de generalul Pellé, şeful misiunii militare franceze la Praga. În scrisoarea sa din 6 iulie 1919, adresată Consiliului Suprem, generalul Pellé scria textual: „Ungurii sunt hotărâţi să restabilească vechile hotare ale ţării lor. Singurul mijloc de a-i dezarma este de a ocupa efectiv Ungaria printr-o intervenţie militară, aşa cum s-a făcut în Germania”.1

Ocupaţia românească în Ungaria a prilejuit ungurilor cea mai furibundă acţiune de calomniere la adresa armatelor de ocupaţie, bazată pe o sfruntată denaturare a adevărului.

Nu există acuzaţiune care să nu le fi fost adusă românilor, cu scopul de a îndepărta de la ei simpatiile lumii civilizate şi de a le capta pentru „nefericita Ungarie”.

Românilor li s-a adus în primul rând acuzaţiunea de a fi înfometat capitala Ungariei, de a fi luat cu forţa tot ce le-a ieşit în cale, într-un cuvânt de a fi pustiit întreaga Ungarie.

Ungurii au dezlănţuit cu acel prilej întreaga artilerie grea a propagandei lor. Şi trebuie s-o recunoaştem, odată mai mult, sistemul propagandei deşănţate, sprijinit pe fapte imaginare, greu de controlat la distanţă de mii de kilometri, a creat ungurilor aureolă de martiri.

Ecoul acestei propagande se mai aude în răstimpuri până şi în zilele noastre.

Fideli principiului care ne-a călăuzit, nu ne vom folosi, pentru elucidarea chestiunii, de mărturia românească a generalului Mărdărescu 2, comandantul armatelor române de ocupaţie din Budapesta, ci vom invoca mărturia obiectivă de o valoare necontestată a unui ziarist american, care se afla în

---

Comandamentul trupelor din Transilvania cu anexele ordonanţelor ce au suferit modificări şi proclamaţiile date de acest comandament, Sibiu, 1920, p. 81).

1 Vezi R. Seişanu, *Transilvania Românească...,* p. 55.

2 General G.D. Mărdărescu, *Campania pentru dezrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei, 1919 — 1920,* Bucureşti, 1922.

timpul ocupației româneşti în capitala Ungariei.

Din fericire pentru triumful adevărului, ziaristul american Charles Upson Clark, doctor în filozofie, a putut constata *de visu* ce a însemnat ocupația românilor pentru Ungaria. El a redat în chip amănunțit în lucrarea sa *Greater Roumania,* publicată la New York în 1922, un tablou complet al vieții Capitalei ungare sub ocupație. „Având fericirea, spune el, să fi văzut Budapesta sub controlul românilor, în octombrie 1919, voi povesti constatările pe care le-am făcut acolo, fără ca vreun interpret sau ghid oficial să mă fi împiedicat să aflu adevărul”.[1]

Clark recunoaşte că la plecarea sa spre Budapesta membrii marcanți ai Comisiunii Americane la Conferința Păcii din Paris i-au descris situația pe care o va găsi la Budapesta în culorile cele mai sumbre. Un important diplomat american îi spusese chiar — din auzite bineînțeles! — că românii n-au lăsat la Budapesta decât pavajul străzilor.[2]

„Trebuie să mărturisesc, spune el, că am rămas înmărmurit de cele văzute: Românii nu numai că n-au desființat viața capitalei ungare, dar au normalizat-o chiar”.[3]

„Românii merită mari laude din punctul de vedere al laturii constructive pentru tot ceea ce ei au făcut la Budapesta”. [4]

Clark afirmă că alimentele capturate de la armata ungară au fost puse la dispoziția autorităților civile şi că 4 trenuri alimentare din 4 direcții diferite au fost date circulației pentru hrana Capitalei. Piețele, afirmă Clark, erau înțesate de țărani şi de cumpărători. Standurile erau supraîncărcate de păsări. În piețe se găseau alimente. Viața era mai ieftină decât la Bucureşti, unde de altfel — remarca este tot a gazetarului newyorkez — prăvăliile erau cu mult mai puțin bine aprovizionate.[5]

Teatrele funcționau toate. În seara zilei de 28 octombrie 1919 jurnalistul american a fost nevoit să aleagă între o piesă a lui Shakespeare, „Othelo”, opera „Flautul fermecat” a lui

---

1 Charles Upson Clark, *Greater Roumania,* New York, 1922, p. 256 — 257.

2 *Ibid.,* p. 258.

3 *Ibid.,* p. 269.

4 *Ibid.,* p. 270.

5 *Ibid.,* p. 263.

Mozart, „Hoții” lui Schiller şi alte piese şi operete uşoare[1], fără a mai vorbi de filmele de cinematograf. Pentru un oraş care trăia sub „cizma umilitoare a unei armate balcanice”, trebuie să recunoaştem că distracțiile nu lipseau!

Clark ne mai spune că sub ocupația românească erau deschise, la Budapesta, expoziții de artă şi ne informează, de asemenea, că până şi cursele de cai îşi reluaseră activitatea.[2]

Nici o ingerință de nici un fel nu s-a exercitat de români asupra libertăților cetățeneşti din Ungaria. În timpul administrației române, 150.000 de persoane s-au întrunit în mod liber în adunări publice, ceea ce confirmă în totul spusele generalului Mărdărescu: „Trupele româneşti de ocupație nu s-au amestecat nici într-un fel, în viața lăuntrică a statului unguresc”.[3]

„Civilizația” maghiară şi „barbaria” română

Este unanim recunoscut azi faptul că în războiul trecut[4], trupele de ocupație germano-austro-ungare au pustiit Muntenia ocupată.

Dacă s-ar stabili un tablou comparativ între cele două ocupațiuni, acea românească în Ungaria şi acea germano-austro-ungară în România, desigur că nu românilor li s-ar cuveni epitetele injurioase cu care au fost împroşcați timp de două decenii de către propaganda maghiară.

Şi atunci se naşte întrebarea: cum s-a născut cabala pustiirii Budapestei şi cum se face că ea persistă până în zilele noastre?

Răspunsul e foarte simplu: ungurii au căutat dintotdeauna, şi mai caută şi azi, să acrediteze ideea că românii sunt un popor în care sălăşluiesc instincte barbare şi că deci, sunt inapți de a servi de element dominant unor popoare de rasă superioară... cum ar fi de pildă poporul fino-ugric al

---

1 *Ibid.,* p. 262.

2 Ibid.

3 *G.D. Mărdărescu,* Răspuns unui jurnal nediplomatic al Generalului de divizie Harry-Hill-Bandholtz, membru american al misiunii militare interaliate în Ungaria (1919 — 1920), *Bucureşti, 1935, p. 28-29.*

4 Primul război mondial (n.n.).

maghiarilor.

Civilizației ungureşti i se opune barbaria românească.[1]

Şi la ce mijloace nu recurg oare ungurii pentru a apărea în fața opiniei publice mondiale drept campionii civilizației şi, se înțelege, drept unici deținători ai monopolului civilizației în regiunea Europei Centrale?!

Atunci când nu găsesc în istoria lor suficiente fapte eroice pentru a-şi construi pe ele eşafodajul „minunatei povestiri a celei mai mărețe nații central-europene”, ungurii nu se dau în lături nici de a inventa acte de eroism şi nici chiar de a transforma marile dezastre ale istoriei lor în pagini de glorie eternă. Istoria maghiară pentru uzul nemaghiarilor, devine astfel o transfigurație istorică în care ficțiunea ia locul realului şi legenda impregnată de subiectivism şi creată ad-hoc, ridicată la rangul de narațiune istorică obiectivă.

Astfel, pentru opinia publică spaniolă ungurii au creat o istorie ungurească sui-generis, în care luptele de la Mohi (1241) şi de la Mohács (1526), adevărate dezastre naționale, sunt prezentate drept victorii unice în istoria Europei, cu consecințe incalculabile pentru civilizația Apusului.

Or, este suficient să răsfoim istoria lui Marczali Henrik pentru a citi că „în 1241 nu tăria maghiarilor l-a silit pe Batu să se întoarcă, ci moartea în Orientul îndepărtat a Hanului Ogodai şi dorința lui Batu de a-i lua locul”[2], sau studiul contelui Pál Teleki *(Ungarn, Vergangenheit und Gegenwart),* pentru a vedea că retragerea tătarilor şi oprirea înaintării lor nu

---

1 Printre alte lucrări propagandistice duşmănoase apărute în această epocă amintim: Emerich Lukinisch, *Barbarie des Valaques dans l'histoire de l’Hongrie,* Budapest, 1922; *Memoire au sujet des violations de droit commises par le régime roumain en Transylvanie contre les minorités nationales, de réligion et de race,* editată de „Liga pentru protecția minorităților naționale din România”, Budapest, 1921. Vezi şi comentariile lui A. Gociman, *op. cit.,* p. 250—285, care prezintă numeroase cazuri de atrocități săvârşite de maghiari

2 În urma bătăliei de pe râul Sajó, din 11 aprilie 1241, armata regelui Béla IV a fost decimată de către tătari, iar regele însuşi a fugit Ia Trau (Trogir), în Dalmația. Un cronicar bavarez consemna astfel campania tătarilor din 1241: „Ungaria a fost distrusă de tătari în acest an” (Marczali II., *Magyarország története az Árpádok horában*/Istoria Ungariei pe timpul dinastiei arpadiene, Budapest, 1896, p. 474—475).

s-au datorat „eroicelor trupe” maghiare, ci „unei întâmplări” *(ein Zufall)* şi anume aceea a „morţii marelui Han Oktai”, după cum este suficient să deschidem orice istorie ungurească — scrisă pentru unguri — pentru a ne da seama de proporţiile dezastrului ungar de la Mohács, unde, scrie Fraknoi Vilmos *(Epoca Huniadeştilor şi Jagellonilor),* în scurtul timp de un ceas şi jumătate armatele maghiare au fost nimicite şi unde, după cum scrie acelaşi autor, „cadavrele aproximativ a 24.000 (din 28.000) maghiari au acoperit câmpul de luptă”.

Şi când un istoric de talia lui Bálint Hóman afirmă despre expediţiile pustiitoare ale primilor maghiari că ele au fost „întreprinderi sportive” *(Sportartige Unternehmungen),* ce să ne mai aşteptăm de la istoricii improvizaţi, puşi în slujba propagandei cu substrat politicianist?!...

Şi dacă a pustii ţările, a ucide — cum rezultă din Analele de la Fulda — câte 20.000 de oameni pe zi, înseamnă pentru unguri a face sport, ce, oare, trebuie să însemne pentru aceşti „misionari ai civilizaţiei din regiunea central-europeană”, a fi cu adevărat cruzi?!...

Răspunsul ni-l dă leventul d-lui Dücsö Csaba, care preconizează pentru tranşarea definitivă a problemei transilvănene exterminarea celor 3.000.000 de români ardeleni, desigur într-o proporţie mai mare decât aceea de 20.000 ucişi pe zi, pentru a se onora legile progresului şi ale vitezei!

Dar, transfigurând cu atâta uşurinţă istoria, de ce nu inventează ungurii pentru necesităţile cauzei pe un Ludovic al XIV-lea al Ungariei sau pe o regină Victoria?

Atunci, cu adevărat, că ei ar putea vorbi, aşa cum o fac astăzi în revista spaniolă „Destino”, în numele unei Ungarii, fără de care „continentul european ar deveni cel mai uitat dintre colţurile pământului”!

Socotim că n-am putea servi mai bine cauza adevărului decât citind, pentru încheierea acestui capitol, două opinii despre „înapoiatul popor românesc” de la graniţele de răsărit ale Europei, exprimate de două personalităţi ale căror nume vor rămâne înscrise în tabela valorilor eterne atunci când praful uitării se va fi aşternut de mult peste numele defăimătorilor poporului românesc.

„Nu există în ansamblul popoarelor aliate, spunea Louis

Barthou, subtilul literat şi om politic francez, o ţară care să fie mai apropiată de noi prin atâtea afinităţi, prin originile sale, prin tradiţiile sale şi prin cultura sa. Nu există ţară aliată unde limba franceză să fie vorbită astfel, cum ea este vorbită în România, cu atâta uşurinţă, cu atâta graţie, cu atâta forţă”.

Marele istoric Jules Michelet, adresându-se popoarelor din Occident, le prezintă astfel poporul românesc, împotriva căruia s-au îndreptat cu atâta înverşunare atacurile propagandei maghiare de ieri şi dintotdeauna:

„Popoare din Occident care, de atâta timp, departe de barbarie, cultivaţi artele păcii, păstraţi întotdeauna o amintire recunoscătoare pentru naţiunile orientale care, aşezate la frontierele Europei, v-au acoperit şi apărat de invazia tătărească şi de armatele turceşti[...] Nu uitaţi în special ceea ce voi datoraţi[...] nefericitei Românii!”[1]

...Barthou, Michelet! Să ne fie îngăduit să preferăm mărturia lor, înscrisă în veşnicie, aceleia a lui Tisseyre, a lui Franco Vellano Dionisi sau a lui Robert Donald. Să ne fie îngăduit să preferăm eternul vremelnicului şi seninătatea obiectivităţii, deformărilor inextricabile ale pseudo-istoricilor pătimaşi şi... de atât ea ori interesaţi!

---

1 Jules Michelet, *Principautés Danubiennes. Madame Rosetti — 184, in Legendes démocratiques de Nord*, Paris, 1854, p. 284.

PARTEA A III-A

REGIMUL MINORITĂȚILOR SUB UNGURI ŞI SUB ROMÂNI

„Magyarország vagy lesz magyar vagy nem lesz” (Sau Ungaria va deveni maghiară sau ea va dispare)
Slogan unguresc

„Soarta minorităților de azi nu este defel comparabilă cu aceea a popoarelor din Europa dinainte de război”
Aristide Briand

Din ziua în care ungurii, profitând de slăbiciunea Coroanei Habsburgice, au devenit atotputernici în cadrul monarhiei dualiste, politica lor față de popoarele care conlocuiau pe teritoriul Ungariei s-a desfăşurat sub semnul „maghiarizării cu orice preț” a tuturor popoarelor nemaghiare şi aceasta în vederea realizării unei himere: STATUL UNGAR UNITAR.

În 1867, data inaugurării acestei politici ultranaționaliste, Ungaria număra 13.579.000 locuitori. Dintre aceştia erau maghiari numai 5.665.000 față de 7.939.000 nemaghiari.[1]

În cadrul Ungariei din acea epocă, ungurii erau deci o minoritate, majoritatea fiind formată din popoarele nemaghiare. Între maghiari şi nemaghiari — reuniți laolaltă, nu prin firea lucrurilor sau prin voința naționalităților nemaghiare, ci prin forța unui destin absurd, împotriva căruia aceste naționalități au luptat până la descătuşarea lor definitivă — între elementul dominant şi acel aservit exista o prăpastie pe care au creat-o nu numai deosebirile de rasă, de tradiții, de ideal şi de religie, dar şi secolele de împilare din partea guvernanților maghiari.

Ungurii nu s-au dat în lături de la nici o măsură — oricât de gravă ar fi fost ea — pentru ca să deznaționalizeze naționalitățile conlocuitoare. Întregul efort al statului ungar,

1 Z. Pâclişanu, *Politica minoritară a guvernelor ungureşti (1867— 1914)*. Bucureşti, 1943, p. 10.

toate străduințele guvernanților de la Budapesta, de la cei mai moderați până la cei mai şovini, era *maghiarizarea milioanelor de nemaghiari.*

Géza Kosztelszki, cu cinismul care-l caracteriza, a afirmat-o răspicat: *„Sau îi maghiarizăm, sau vom dispărea; tertium non daturi”.*[1]

Rezultatele acestei uriaşe întreprinderi negativiste, iată-le, în rigiditatea pe care o imprimă celor mai dureroase realități, cifrele indiferente ale statisticilor:

În 1869, maghiarii reprezentau 44,4% din totalul populației Ungariei, iar nemaghiarii 55,6%. În 1880 numărul ungurilor creşte la 46,6% din totalul populației, iar cel ai nemaghiarilor scade la 53,4%. În 1890, proporția este de 48,5% pentru maghiari şi 51,5% pentru nemaghiari; în 1900 ungurii dau un procentaj de 51,5 față de 48,6% proporția nemaghiarilor şi, în sfârşit, în 1910 maghiarii se plasează cu proporția de 54,5% în fruntea tuturor naționalităților, iar nemaghiarii reuşesc să se înscrie în statistica oficială ungurească din acel an cu numai 45,5% din totalul populației.

Maghiari: 44,4%, 46,6%, 48,5%, 51,4%, 54,5%. Nemaghiari: 55,6%, 53,4%, 51,5%, 48,6%, 45,5% [2].

De o parte, mersul ascendent al nației maghiare deznaționalizatoare, de altă parte, mersul descendent al popoarelor de rasă nemaghiară, deznaționalizate treptat, treptat.

Dacă n-ar fi izbucnit războiul mondial şi dacă monarhia austro-ungară nu s-ar fi prăbuşit, desigur că visul lui Kosztelszki s-ar fi realizat într-o zi, Europa fiind neputincioasă să împiedice cea mai monstruoasă operă de deznaționalizare din câte a cunoscut vreodată istoria. Într-adevăr, în prima decadă a secolului al XX-lea populația ungurească raportată la totalul populației Ungariei a înregistrat un spor de 3,1% pe câtă vreme nemaghiarii, în aceeaşi perioadă de timp au văzut proporția lor descrescând cu 3,1% din total.

---

1 Kosztelszki Géza, *Nemzeti politica a Felvidéken* (Politica națională la Felvidék), Budapest, 1898, p. 25, în care afirma: „fuziunea naționalităților (= maghiarizarea) sau moartea”.

2 Z. Pâclişanu, *op. cit.,* p. 116.

În 1880, ungurii nu întruneau decât 5.404.070 suflete, față de 7.345.533 nemaghiari. Ținând seama de cadența naturală a înmulțirii populațiilor nemaghiare ar fi trebuit să constatăm, în 1910, prezența a cel puțin 10.000.000 nemaghiari şi a cel mult 8.000.000 de unguri. Or, metodele deznaționalizării au operat din plin, aşa că în 1910 găsim în statul ungar 9.944.627 unguri (sau aşa-zişi unguri) şi numai 8.319.906 nemaghiari.[1]

Ce au devenit oare românii, germanii, slovacii, croații şi sârbii sporurilor de natalitate? Dispărut-au oare ele în aşa scurt timp în masa minoritară maghiară? S-au împuținat oare românii — unul dintre cele mai viguroase, ca natalitate, popoare din Europa — sau germanii, atât de prolificii germani?!...

Sau poate s-au asimilat ei de bună voie în cursul acestui prea fericit — pentru unguri — deceniu inaugural al secolului al XX-lea, declarându-se la numărătoarea statistică, în mod spontan şi entuziast drept naționali unguri, după ce timp de decenii ei înşişi şi timp de secole strămoşii lor au declinat cinstea de a se socoti urmaşi ai lui Árpád?!

Această ipoteză n-are măcar meritul de a fi verosimilă. Analizând-o mai îndeaproape constați cât este de absurdă.

De pildă: în regiunea locuită de coloniştii şvabi, în apusul Transilvaniei, există comuna Petreşti (fostul district Satu Mare), unde în 1890 statistica ungurească a înregistrat existența a 134 de unguri față de 1.076 germani. În 1900, adică după 10 ani, statistica ne arată un spor de 3 unguri şi de 146 de germani, ceea ce reprezintă sporul normal față de indexul de natalitate al celor două popoare. În decada următoare, însă, statistica oficială înregistrează un fenomen cu totul curios: cei 137 maghiari din 1900 cresc dintr-odată la 1.453, înregistrând astfel un spor de 1000% (una mie la sută), iar germanii, care numărau, în 1900, 1.212 suflete, dispar ca prin minune, cu toții — absolut cu toții — fără nici o urmă.

Pentru atingerea acestui dublu rezultat miraculos, ar fi trebuit să existe în prealabil două condiții de natură... supranaturală. Un flagel decimând fără cruțare şi în chip miraculos numai pe germanii din comuna sus-menționată şi

---

1 *Ibid.*

un alt fenomen de aceeaşi natură, transformând pe morții germani în... unguri vii. Ungaria ar fi încetat atunci de a se numi „țara cu o sută de mii de poeți”, devenind țara tuturor minunilor, într-o epocă în care nimeni nu mai crede în minuni.

Explicația fenomenului este însă mai simplă şi mai terre à terre. Ea ne este furnizată de înşişi maghiarii. În statistica dresată după criteriul limbii vorbite de naționalitățile din Ungaria, în comuna Petreşti, unde statistica etnică nu mai înregistra în 1910 nici un german, găsim la rubrica limbii germane nu mai puțin de 1.201... maghiari vorbind germana (cu pronunțat accent şvab, bineînțeles!). Cazul comunei Petreşti nu este un caz izolat.

Dl Zenovie Pâclişanu ne citează în cartea sa *Deutsche und Magyaren* zeci de cazuri similare.[1]

Pentru un om civilizat, aceste fenomene repetate pe o scară întinsă şi caracteristice tuturor sferelor de activitate, sunt de neconceput. Ele constituiau totuşi rezultatele naturale ale unei politici pe care în interiorul hotarelor ungureşti guvernanții maghiari nu numai că nu o ascundeau, dar o şi încurajau din răsputeri.

Când țelul politicii dusă de unguri era nimicirea naționalităților, când din împlinirea acestui țel ungurii îşi făuriseră însuşi idealul lor național, devine cu totul superficial a caracteriza regimul naționalităților sub unguri, căci răspunsul decurge în mod firesc din însăşi natura lucrurilor: *pentru a desființa ființa națională a populațiilor conlocuitoare era necesară siluirea conştiințelor, era necesară violentarea voințelor şi în sfârşit era necesar să faci apel la forță, la teroare, la intoleranță şi la asuprire.*

Silnicia şi intoleranța care caracterizează regimul naționalităților din Ungaria ne apar deci azi ca un corolar firesc al principiilor care au călăuzit dintotdeauna politica maghiară.

Unitatea nu se poate crea decât cu sacrificiul particularismelor. Or, când particularismele îşi apără dreptul la

---

1 Z. Pâclişanu, Deutsche und Magyaren. Der Entnationalisierungs Kampf gegen die Sathmarer Schwaben, Bucureşti, 1941; altă ediție. Bucureşti, 1942; vezi şi idem, Der Kampf der Volksgruppen Siebenbürgens gegen die Magyarisierung, Bucureşti, 1943 (Extras din vol. Siebenbürgen).

viață, unitatea nu se poate înfăptui decât prin silnicie.

Într-o Ungarie tinzând cu orice preț spre unitate, tratamentul naționalităților trebuia să fie intolerant şi a fost intolerant! *Ungaria devenise în ajunul războiului mondial o adevărată închisoare a naționalităților.*[1]

Şi în restul Transilvaniei ca şi în Secuime, ungurii au vrut să maghiarizeze totul: pământ şi oameni. Dacă efortul lor asupra materiei a putut da roadele voite, în schimb, acel imponderabil peste care nimeni şi nimic nu poate pune stăpânire prin silnicie, sufletul românilor transilvăneni, a scăpat din mrejele primejdioase ale deznaționalizării, perpetuând în mijlocul unei lumi potrivnice speranța într-un viitor mai bun.

Contele Albert Apponyi se străduieşte, în lucrarea propagandistică apărută la Londra în 1928, intitulată *Justice for Hungary* să prezinte cititorului anglo-saxon poporul unguresc drept unul dinte popoarele superioare din centrul şi sud-estul Europei.

Vom expune succint diferite aspecte ale prigoanei maghiare împotriva naționalității majoritare româneşti din Transilvania pentru ca mitul „liberalismului" şi al „superiorității culturale" ungureşti să fie situat în adevăratul său făgaş.

---

1 Ridicându-se cu fermitate împotriva politicii revizioniste ungare, Fényes S. scria: „Ungaria a fost o temniță a popoarelor. Zidurile acestei temnițí trebuie să cadă în ruină; popoarele trebuiesc dezrobite ca, mai apoi, părțile eliberate să poată forma noi unități mai înalte, în care ele nu se vor mai lega între ele prin temnițí şi cătuşe, ci înseşi interesele economice şi istorice le vor lega pe toate în simțire frățească şi unitate gospodărească.

De fapt, poporul maghiar are nevoie să fie dezrobit, dar această eliberare nu se poate înfăptui în aşa chip, ca în temnița în care a rămas singur să mai înghesuie şi alți robi, ci invers, ca zidurile temniții să se dărâme. Om cu mintea sănătoasă nu poate cugeta că istoria e ca o piesă de teatru care se poate repeta, care se poate relua, sau se pune din nou pe afiş. Fapt e că națiuni străine au suferit sub stăpânirea maghiară. Ele au îngrămădit ură peste ură în sufletul lor; această ură a zdrobit vechea unitate. Şi acum, după toate câte s-au întâmplat, să revenim la vechea stare de lucruri, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic? Este cu neputință. Ungaria ar avea din nou 3 milioane de români şi aceştia şi-ar da pe față din nou nemulțumirile etc., etc., până ce nu va fi altă soluție decât un nou război mondial" (Fényes S., *op. cit.,* p. 136).

Maghiarizarea numirilor toponimice

Pământul Transilvaniei cu dealurile sale, cu văile, cu râurile, pădurile şi satele sale prezenta o imagine prea clocotitoare a românismului milenar, pentru ca el să nu fi provocat la unguri dorința de a şterge, odată pentru totdeauna, aceste urme irefragabile ale unui trecut pur românesc, perpetuat din tată în fiu, din generație în generație, din veac în veac.

Reprezentantul cel mai proeminent al şcolii de deznaționalizare, baronul Désider Bánffy, hotărî atunci, pur şi simplu, schimbarea numelor vechi nemaghiare cu nume improvizate ad-hoc şi purtând pecetea cea mai caracteristică a maghiarismului. El a elaborat în acest scop „legea pentru denumirea comunelor şi a altor locuri”, lege care a fost promulgată la 17 februarie 1898.[1]

În virtutea acestei legi, Ministerul de Interne ungar avea căderea să maghiarizeze vechile nume româneşti ale pământului transilvănean, obligând pe românii băştinaşi să le întrebuințeze în toate raporturile lor cu oficialitatea.

Era o nelegiuire care a stârnit, după cum era şi firesc, o furtună de proteste. Românii, în manifestul lor din 14 decembrie 1897, când legea se mai găsea încă în stare de proiect în fața Parlamentului, au denunțat proiectul de lege drept „o atingere evidentă a celor mai duioase simțăminte” şi „o tentativă barbară de a distruge toate urmele istorice pe care poporul român le-a lăsat pe acest pământ, apărat cu sângele său şi fertilizat cu sudoarea muncii sale”.[2]

---

1 Încă din 1881, la Budapesta funcționa societatea *„Országos névtnagyarositó társaság”* (Societatea națională pentru maghiarizarea numelor) care-şi pusese în plan maghiarizarea a 4.000.000 de nume. Vezi Aurel C. Popovici, *La question roumaine,* p. 72.

Legea de maghiarizare forțată a stârnit un val de indignare şi de mânie în toată Transilvania, după cum declara episcopul reformat al saşilor Fr. Teutsch, (*Geschichte der Siebenbürger Sachsen,* IV, Sibiu, 1896, p. 159; Zenovie Pâclişanu, *Per la più grande Ungheria,* p. 7).

2 Românii au organizat două manifestări de protest împotriva acestei legi. În două mari adunări populare: la Sibiu, la 14 dec. 1897 şi la Arad, la 23 dec. 1897. Întrucât autoritățile ungare au interzis aceste adunări şi au ordonat dizolvarea lor, fruntaşii românilor au publicat la Sibiu un protest

Protestele românilor ca şi acelea ale germanilor răsunară însă în deşert, căci maghiarizarea vechilor denumiri de obârşie nemaghiară era un pas important pe calea maghiarizării totale, de la care nici unul din guvernele care s-au succedat din anul 1867, nu s-a îndepărtat câtuşi de puțin.

Neputând schimba sufletul provinciei româneşti, ungurii s-au mulțumit a schimba aspectul ei exterior. În locul caldelor denumiri româneşti de origine latină sau slavo-latină, populațiile băştinaşe au fost obligate să întrebuințeze, ori de câte ori se adresau autorităților, asprele nomenclaturi fino-ugrice, tot atât de străine de Transilvania ca şi guvernanții care voiau să le impună.

Guvernul din Budapesta urmărea, intervertind procedeul de

---

energic, în care se arăta: „Subscrişii, veniți cu gândul de a participa la adunarea convocată pe azi, aici în Sibiu, şi aflând despre oprirea ilegală a acestei adunări, ne simțim îndemnați a protesta cu atât mai vârtos, atât în contra opririi, cât şi în contra noului proiect de maghiarizare, dând următoarea declarațiune:

Proiectul de lege despre numele de comune şi alte localități îl aflăm, cu totul superfluu din punctul de vedere al administrațiunii şi cu totul vătămător pentru cetățenii nemaghiari din patrie.

Acest proiect este un pas nou pe calea maghiarizării forțate a popoarelor. El constituie un atac volnic la sentimentele noastre cele mai gingaşe, la dezvoltarea istorică a țării şi la drepturile garantate prin lege, atât ale singuraticelor comune, cât şi ale singuraticelor naționalități nemaghiare.

Hotărâți a ne păstra întotdeauna caracterul național şi limba străbună românească, respingem cu indignare toate tendințele de a ne-o răpi şi prigoni.

Protestăm deci cu toată energia în contra întreg sistemului de maghiarizare, inaugurat de actualul guvern, pe terenul şcolar, bisericesc, administrativ, judiciar, cultural şi politic, cu un cuvânt, pe toate terenele vieții publice, şi-l condamnăm ca pe un sistem periculos, care nu poate duce decât la tulburarea şi mai mare a relațiunilor dintre popoarele ce compun patria.

Protestăm cu deosebire în contra acestui cel mai nou proiect de maghiarizare şi-l denunțăm lumii ca o încercare barbară de a ne estirpa toate urmele istorice, ce poporul nostru a dat acestui pământ, apărat cu sângele şi îngroşat cu sudorile muncii sale.

Acest proiect de lege desconsideră legea despre egala îndreptățire a naționalităților, încalcă drepturile autonomice ale bisericilor şi şcoalelor noastre şi e potrivit numai pentru a produce ură şi ceartă între popoare...” („Tribuna”, nr. 269/1897; vezi şi T.V. Păcățian, *op. cit.,* VIII, p. 28 — 29).

deznaționalizare practicat asupra elementelor docile, să influențeze din afară înăuntru pe cetățenii de obârşie nemaghiară care stăruiau în naționalitatea lor.

Maghiarizarea numelor de persoane

După maghiarizarea numelor toponimice a venit şi rândul maghiarizării numelor de persoane. Făcând pe nemaghiari să-şi uite în primul rând numele de baştină al locurilor de care erau înconjurați şi, în urmă, făcându-i să-şi uite şi numele nemaghiare pe care strămoşii lor le purtaseră timp de secole, guvernanții de la Budapesta sperau să-i facă pe nemaghiari să uite într-o zi că aparțin chiar unei alte naționalități.

Alexandru Telkes, preşedintele „Societății pentru maghiarizarea numelor”, care a fost înființată în capitala Ungariei în 1881, a publicat în 1898 o lucrare în care confirmă acest punct de vedere.

„Maghiarizarea numelor, spune el, înseamnă o concentrare interioară care va crea o societate maghiară unită, în locul societății amestecate de azi”.[1]

În preajma serbărilor milenarului din 1896, când ungurii țineau să impresioneze occidentul Europei cu realizările geniului lor național, mişcarea maghiarizării numelor a atins proporții îngrijorătoare pentru viitorul popoarelor nemaghiare. Guvernul din 1896 a făcut presiuni energice asupra tuturor funcționarilor nemaghiari din ministere, din administrațiile de stat, din marile întreprinderi şi de la căile ferate, pentru a-i determina să-şi schimbe în masă numele de familie, mulți dintre ei fiind chiar amenințați cu concedierea dacă nu renunță la numele lor nemaghiare (în acest sens: afirmațiile episcopului saxonilor Fr. Teutsch[2]).

---

1 S. Telkes, *op. cit.*, p. 8, unde se afirmă că „Maghiarizarea numelui de familie e un jurământ de credință, un legământ patriotic”, subliniindu-se apoi deschis că „prin maghiarizarea numelui, se va crea, în locul maghiarizării pestrițe, o societate maghiară unitară şi omogenă” şi că „acela care şi-a maghiarizat numele, prin aceasta se înglobează definitiv în corpul națiunii maghiare” (p. 5, 91).

2 Fr. Teutsch, *Die Siebenbürgen Sachsen in Vergangenheit und Gegenwart,* Sibiu, 1934, p. 253. Chiar şi marele poet maghiar Ady Endre,

Este lesne de înțeles că subordonând însăşi existența indivizilor maghiarizării numelor, metoda inaugurată de unguri a produs breşe adânci în rândurile naționalităților nemaghiare.

„Oamenii, spune Zenovie Pâclişanu, cedau terorizați şi amenințați de spectrul concedierii, ceea ce însemna lipsirea copiilor de pâine, de lemne, de lumină”.1

Raportate la celelalte naționalități, schimbările de nume ale românilor se plasează în proporția cea mai mică, fapt care se explică atât prin viguroasa lor conştiință națională, cât şi prin numărul redus de funcționari pe care îl furnizau românii, popor eminamente de plugari şi de păstori. Totuşi, grație acestor metode monstruoase de rapt a însuşi numelui purtat de o ființă omenească, câți români n-au fost înstrăinați de la marea familie a românismului ardelean?...

Cum s-ar fi putut recunoaşte oare, după decenii, în persoane purtând nume maghiare ca Zagoni, Szabó, Farkas, Budth etc., pe românii neaoşi de odinioară, Albu, Chiorean, Lupu, Budu etc.?

Superioritatea culturii maghiare

Contele Albert Apponyi recunoaşte în *Justice for Hungary* că poporul unguresc este produsul unui amestec de nații (el ne vorbeşte de „Her mixed national composition”2 — compoziția națională eteroclită a nației ungare) ceea ce este de acum un progres lăudabil față de conaționalii săi de mai mică anvergură, care contestă acest adevăr axiomatic. Ceea ce este însă mai puțin lăudabil este felul cum contele Apponyi explică fuzionarea naționalităților în maghiarisme. Pentru Apponyi, asimilarea naționalităților s-ar datora culturii superioare maghiare, cultură către care popoarele „inferioare” ale românilor, croaților, slovacilor şi sârbilor s-au avântat, într-un

---

ridicându-se împotriva acestor metode scria: „În momentul în care nimeni nu va mai fi obligat să se declare maghiar şi nu va mai avea pentru aceasta nici un interes, vor mai rămâne în Ungaria abia 6 milioane de unguri” (Ady Endre, *Lettre à mon ami Teutsch,* în revista „Nyugat”, Budapest, 1915).

1 Z. Pâclişanu, *L'art et la manière de faire des Hongrois,* Bucarest, 1942, p. 11.

2 Count Albert Apponyi.... *Justice for Hungary,* p. 13.

elan irezistibil.

Pentru fruntaşul maghiar, chiar şi conducătorii spirituali ai românismului ardelean purtau pecetea acestei culturi superioare maghiare care iradia departe în jurul ei binefacerile culturii şi civilizaţiei apusene. Contele Apponyi nu era singur în a susţine asemenea fantezii. Şi azi încă propaganda maghiară face eforturi, demne de o cauză mai bună, pentru a acredita opinia că românii ardeleni datoresc structura lor spirituală inegalabilei culturi ungureşti.

Socotim că a sosit momentul pentru ca problema pretinsei superiorităţi culturale maghiare să fie situată în făgaşul ei real. Este timpul ca făţărnicia ungurească să fie, în sfârşit, demascată, întrucât în joc nu sunt numai interesele locale româno-ungureşti, dar însăşi securitatea păcii în bazinul dunărean.

Timp de decenii popoarele din Occident au fost asurzite de emisarii pretinsului liberalism unguresc, între care era o veritabilă cursă de supralicitare a auto-laudelor şi a etalării superbelor virtuţi cavalereşti ale urmaşilor lui Árpád.

— Care au fost „ideile generoase” ale maghiarilor în timpul cât ei au avut supremaţia asupra poporului român din Transilvania românească asupra croaţilor, cehilor, slovacilor şi sârbilor?

— INTOLERANŢA, NEOMENIA, ASUPRIREA şi TEROAREA.

— În ce constă superioritatea culturală şi misiunea civilizatorie a păturii conducătoare ungureşti?

— Desigur nu în acţiunea de deznaţionalizare acerbă, totalitară, inumană, care a caracterizat guvernarea maghiară în ultimul secol!...

Chiar dacă ungurii ar fi dat omenirii un Beethoven, un Rembrandt, un Pasteur, sau un Dante, ei tot n-ar fi avut dreptul de a invoca superioritatea culturii maghiare, într-atât de lipsită de omenie a fost comportarea acestei naţiuni faţă de semenii lor de altă naţionalitate!

Cum poate fi taxată altfel decât cinică îndrăzneala de a vorbi de „misionarism civilizatoriu”, când îndărătul vorbelor goale se ascund cele mai crude mijloace de asuprire din câte a cunoscut Istoria contemporană până la ivirea în Europa a

nazismului, bineînțeles?!...

Unitatea aparentă de azi a nației maghiare este rezultatul unor ingerințe fără sfârşit săvârşite de unguri asupra populațiilor care compun conglomeratul unguresc şi nicidecum atracția magnetică exercitată asupra lor de „cultura superioară" a maghiarilor.

Şi apoi, există oare în realitate o cultură care să poarte pecetea distinctivă a geniului maghiar pur? Există o cultură „maghiară", după cum există o cultură „franceză", „germană" sau „engleză"?

Scriitorul german Otto Hauser este categoric în sensul inexistenței absolute a acestei culturi. Mai mult încă, în „Weltgeschichte der Literatur" el merge până în a contesta orice aport al ungurilor propriu-zişi în cultura Ungariei însăşi. *„În viața culturală a Ungariei,* scrie el, *maghiarii n-au nici o parte de merit".*

Un alt scriitor german, Franz von Löher, care a publicat în 1874, la Leipzig, o carte despre unguri, intitulată *Die Magyaren und andere Ungarn,* contestă şi el orice participare a culturii maghiarilor în concertul civilizației europene.

„Zadarnic vom căuta, scrie von Löher, câteva pietre cu care să fi contribuit maghiarii la marele edificiu de progres al omenirii. *Nu există o singură idee de cultură, fie în domeniul juridic, militar ori de stat, în religie şi morală, în artă şi ştiință sau în oricare alt domeniu, care să fi pornit de la maghiari luându-şi drumul spre omenirea civilizată".*

Şi scriitorul german continuă: „Ce pustietate prăpăstioasă acoperă întreaga istorie milenară a maghiarilor! Spiritul lor pe cât pare de focos, de oțelit şi de energic, pe atât este de steril în adâncime!

Caracterul lor este şi rămâne refractar creațiunii propriu-zise".

Cel mai bun răspuns care se poate aduce afirmațiilor tendențioase pe care propaganda maghiară le-a răspândit până la saturație în toate colțurile lumii în timpul celor 2 decenii care au urmat Tratatului de la Trianon este o simplă paralelă între tratamentul aplicat de unguri națiilor conlocuitoare aflate sub dominația lor şi acela aplicat de români în Transilvania realipită în 1918 la patria-mumă.

Pentru a putea descifra adevărul, ne vom servi numai de date statistice şi documente oficiale.

În ţările Sfintei coroane a Ungariei, drepturile naţionalităţilor erau cârmuite de faimoasa lege „pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor” promulgată în 1868.

Titlul ei era promiţător: *egala îndreptăţire.* Dar numai titlul.

Legea debuta într-adevăr printr-un preambul care venea să anihileze toate speranţele pe care le zămislea titulatura generoasă a legii. După cum se exprimă dl Pâclişanu, legea avea mai mult caracterul de *„egală nedreptăţire”* a naţionalităţilor şi de *„egala lor desfiinţare”,* decât de „egală îndreptăţire”.

În acest preambul se putea citi într-adevăr că „în Ungaria nu există decât o singură naţiune, una şi indivizibilă, naţiunea maghiară şi că toţi cetăţenii, indiferent de neamul căruia îi aparţin, sunt membrii acestei naţiuni maghiare”. [1]

Legea, ţinem s-o subliniem, nu vorbea de membri ai statului ungar, ci de membri ai naţiei maghiare. În termeni mai puţin întortocheaţi, revenea a spune că statul ungar nu recunoştea ca subiecte de drept investite cu avantajele legii, decât pe cetăţenii care se prezentau în faţa sa ca maghiari, indiferent de naţionalitatea lor.

Un român sau un croat care cereau să li se aplice dispoziţiile legii în calitatea lor de cetăţeni unguri de naţionalitate românească sau croată, se vedeau puşi în faţa unui refuz izvorând din însăşi economia legii, care nu cunoştea decât cetăţeni unguri de naţionalitate ungară.

Darul „egalei îndreptăţiri” nu era în realitate decât o operaţiune oneroasă de troc: li se dădeau cu o mână

---

1 Textul legii, la Eugen Brote, *Chestiunea română în Transilvania şi Ungaria,* Bucureşti, 1895, p. 114—121 (anexa 29). Vezi şi T.V. Păcăţian, *Cartea de aur sau luptele politice naţionale ale Românilor sub coroana ungară,* IV, Sibiu, 1906, p. 432, 462 şi 790 — 796; Aurel C. Popovici, *La Question Roumaine en Transylvanie et en Hongrie,* Paris, 1918, p. 95—99. Legea a fost condamnată, şi de profesorul de drept L. Gumplowicz, care o considera o „lege de opresiune a naţionalităţilor” *(Das Recht der Nationalitäten und Sprachen în Österreich — Ungarn,* Innsbruck, 1879, p. 226). O prezentare detaliată a legii, la Z. Pâclişanu, *Politica minoritară a guvernelor ungureşti (1867—1914),* Bucureşti, 1943, p. 15—34.

nemaghiarilor toate drepturile, cerându-le în schimb, nici mai mult nici mai puţin, decât abandonarea naţionalităţii lor.

Dacă, de pildă, românii transilvăneni ar fi cerut cuvenita autorizaţie legală pentru convocarea unei adunări în care să se hotărască schimbarea numelui lor românesc în nume maghiare, autorizaţia li s-ar fi acordat imediat, pentru că atunci românii s-ar fi comportat ca elemente valoroase din sânul naţiei maghiare. Atunci însă, când avocatul român Ion Nichita din Zalău a convocat pentru 24 martie 1893 o întrunire a alegătorilor români ca să discute „politica bisericească a guvernului” — ceea ce era un drept cetăţenesc, — subprefectul judeţului Sălaj, prin adresa nr. 3832 din 1893, interzice întrunirea, motivând astfel refuzul său de a da cuvenita autorizaţiune:

„Nu permit ţinerea adunării, întrucât vor s-o ţină alegătorii români din circumscripţia Zalău. Or, legea nu cunoaşte în Ungaria alegători activând deosebit după neam ca români, sârbi, slovaci etc. Conform legii 44 din 1868 (legea egalei îndreptăţiri, n.n.) toţi cetăţenii Ungariei, indiferent de neamul căruia îi aparţin, formează, din punct de vedere politic, o singură naţiune, naţiunea unică şi indivizibilă maghiară şi numai privitor la uzul limbilor se poate face deosebire între cetăţeni”.[1]

Acest fel de a vedea nu era un simplu abuz administrativ al unui oarecare subprefect, care cu de la sine putere interzice o întrunire solicitată de cetăţeni maghiari de naţionalitate română în ţara dintotdeauna românească a Transilvaniei.[2] El

---

1 Z. Pâclişanu, *Politica minoritară a guvernelor ungureşti (1867— 1914),* Bucureşti, 1943, p. 15—16. Subprefectul a comunicat ministrului de interne decizia sa însoţită de precizarea că a transmis ordine similare tuturor prim-pretorilor, pentru a şti cum să procedeze când românii ar intenţiona să convoace astfel de adunări. După ce a citit raportul pretorului din judeţul Sălaj, ministrul a scris sub data de 24 martie 1893: „Se ia act, la arhivă” *(Ibid.,* p. 16).

2 Când românii din Maramureş au hotărât să înfiinţeze o secţie a *Astrei* la Sighet, autorităţile maghiare au dat cererii lor următorul răspuns: „No 8.803/1912, şeful poliţiei. La adresa d-lui dr. Ioan Mihályi, jurisconsult judeţean şi soţilor, prin care cer aprobarea noastră, ca în ziua de 25 ianuarie 1913 să poată ţinea, la localul băncii „Maramureşana”, societate de credit şi economii, adunarea de constituire a despărţământului „Asociaţiunii

reprezenta felul de a vedea al întregii oficialități ungare — el se integra în interpretarea literală — a atât de „tolerantei” legi maghiare a naționalităților.

Sub semnul acestei legi şi în acest „climat politic” s-a desfăşurat viața politică a naționalităților cu începere de la instaurarea dualismului. Când ştim cât de impetuoşi au fost ungurii în realizarea țelurilor lor de deznaționalizare, nu ne va fi greu să bănuim care a fost spiritul care a prezidat la aplicațiunea legii preconizând realizarea unității nației maghiare!

Să cercetăm acum care erau legile fundamentale reglementând raporturile dintre nația dominantă românească şi minoritățile din Transilvania după unirea Transilvaniei cu România.

Imediat după Adunarea Națională de la Alba Iulia (1 Decembrie 1918) frâiele guvernării în Transilvania au revenit Consiliului Dirigent, prezidat de Iuliu Maniu, luptătorul neînfricat pentru triumful ideii de libertate şi dreptate, viitorul prim-ministru al României întregite.

---

pentru cultura şi literatura poporului român”, am adus următoarea decizie:

Nu pot să iau la cunoştință comunicarea făcută şi interzic ținerea întrunirii proiectată.

Contra acestei decizii se poate face apel în termen de 15 zile prin intermediul subsemnatului, la subprefectura județului.

Motivare: întrunirea proiectată tinde să înființeze în județul Maramureş o asociație, al cărei scop mărturisit este propagarea culturii române. *Având în vedere că în cuprinsul Ungariei numai răspândirea culturii maghiare este de dorit, căci răspândirea culturii altor popoare ar slăbi ideea de stat maghiar;* având în vedere apoi că, deşi Sighetul Marmației şi împrejurimea lui este locuit de naționalități, totuşi până acum nu s-a putut observa o diferențiere politică la acestea; astfel o asociație cu limba română şi cu scopuri declarate româneşti, după toate probabilitățile, ar duce la disensiuni cu celelalte naționalități, dar mai cu seamă cu maghiarimea, care reprezintă ideea națională maghiară. Ținerea întrunirii anunțată a trebuit să o interzic cu atât mai mult, cu cât este o datorie elementară a oricărui funcționar public, ca în cercul său de competență să facă uz de toate mijloacele ce-i stau la dispoziție, în scopul de a apăra ideea de stat maghiar la timp, contra oricărui atac ce s-ar întrezări.

Sighetul Marmației, 11 ianuarie 1913 (ss) Ibrányi György, căpitanul poliției” (În „Huszadik Század” / „Secolul XX”, Budapest, an XXVIII, 1913, p. 659; vezi şi A. Gociman, *op. cit.,* p. 199 — 200).

Ideile fundamentale ale Declarațiunii constitutive de drepturi proclamată în acea zi ne sunt cunoscute din partea a II-a a acestei lucrări. Drepturile minorităților din Transilvania au fost reglementate de următorul paragraf din Proclamația din 1918, străbătut de suflul elanului umanitar şi democratic, caracteristic tuturor deciziilor luate de făuritorii revoluției naționale ardelene:

„Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra şi judeca în limba sa proprie, prin indivizi aleşi din sânul lor şi fiecare popor va avea drept de reprezentare în corpurile legiuitoare şi în guvernarea țării, în raport cu indivizii care-l compun. *Egală îndreptățire şi deplină autonomie religioasă pentru toate confesiunile de Stat”.*[1]

Deosebirea între concepțiile politice privitoare la problema minoritară din cele două țări este fundamentală. Ungurii statorniceau libertăți individuale, subordonate primatului național-ungar, românii acordau maghiarilor însăşi libertatea națională. Este o deosebire radicală cu consecințe incalculabile pentru natura drepturilor ce se confereau minoritarilor.

Legea naționalităților din 1868 desființa naționalitățile ca atare. Proclamația de la Alba Iulia crea condițiile necesare unei libere dezvoltări a acestor naționalități.

La 9 decembrie 1919, prin Tratatul adițional de la Paris[2], România îşi asuma, în chestiunea minoritară, obligațiuni mai puțin largi decât acelea pe care românii le-au contractat în mod spontan şi voluntar în Adunarea Națională de la Alba Iulia. Şi trebuie s-o relevăm de pe acum: obligațiile contractate la Paris ne apar azi, în lumina înfăptuirilor practice, mai puțin largi decât obligațiile pe care nația română a înțeles să şi le impună ea însăşi, ca un comandament imperios al bunei conviețuiri, ori de câte ori împrejurările au reclamat înțelegere şi omenie față de minoritari.

În Constituția din 29 martie 1923, legea organica a

---

1 I. Clopoțel, *op. cit.,* p. 122.

2 Nicolae Daşcovici, Interesele şi drepturile României în texte de drept internațional public, Iaşi, 1936, p. 112— 120; vezi şi Sherman David Spector, Roumania at the Paris Peace Conference, A Study of the Diplamacy of Ioan I.C. Brătianu, New York, 1962, p. 218.

regatului României, regăsim în totul ideile generoase din Proclamația de la Alba Iulia.

Această Constituție poate figura ca o Chartă a libertăților pe frontispiciul legilor fundamentale ale oricărei țări civilizate.

„Românii, fără deosebire de originea etnică, de limbă sau de religie, citim în articolul 5 din Constituția românească, se bucură de libertatea conştiinței, de libertatea învățământului, de libertatea presei, de libertatea de asociație şi de toate libertățile şi drepturile stabilite prin legi", iar în adnotarea doctrinară a acestui articol se specifică în mod expres: „Prin români, Constituția înțelege pe orice cetățean român".

Deci, şi pe locuitorii maghiari din Transilvania, cetățeni români în virtutea tratatelor şi legilor în vigoare în România.

Articolele 7 şi 8 din Constituție sunt însuflețite de aceleaşi idei largi umanitare şi democratice:

Art. 7: „Deosebirea de credințe religioase şi confesiuni, de origine etnică şi de limbă, nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturi civile şi politice şi ale exercita".

Art. 8: „Nu se admite în stat nici o deosebire de naştere sau de clase sociale. Toți românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, sunt egali înaintea legii".

Art. 22 proclamă libertatea conştiinței în termeni categorici: „Libertatea conştiinței este absolută", iar în alin. 2 acelaşi articol declară că „Statul garantează tuturor cultelor o deopotrivă libertate şi protecție, întrucât exercițiul lor nu aduce atingere ordinii publice, bunelor moravuri şi legilor de organizare ale statului".

Art. 23 instituie „Libertatea de a comunica şi publica ideile şi opiniunile lor prin grai, prin scris şi prin presă", declarând în mod formal „Că nu este nevoie de nici o autorizațiune prealabilă a nici unei autorități pentru aparițiunea oricărei publicații şi nici o cauțiune nu se va cere de la ziarişti, scriitori, editori, tipografi şi litografi". În sfârşit, art. 28 proclamă libertatea de întrunire, art. 29 libertatea de asociere şi art. 30 dreptul de liberă petiționare a tuturor cetățenilor români fără nici o deosebire.[1]

---

1 C. Hamangiu, *Constituțiunea nouă din 29 martie 1923,* în *Codul general al României. Legi noui la unificare,* vol. XI —XII, Bucureşti, f.a., p. 3-

În acest semn al libertății complete s-a desfăşurat timp de două decenii viața minorităților din România. Textele pactului fundamental românesc erau precise, clare, categorice şi nu puteau da naştere nici unui echivoc.

Minoritarii erau atât de bine organizați, interesele lor erau cu atâta străşnicie apărate de fruntaşii naționalităților respective, încât cele mai neînsemnate cazuri de abuz administrativ, care altădată ar fi trecut în Ungaria cu totul neobservate, erau amplificate, exagerate şi aduse în judecata opiniei publice mondiale. Îi caracterizase doar bine pe unguri scriitorul englez C. Macartney: *„spirite înclinate spre exagerare”.*

Se înțelege de la sine că în atari condiții, a viola Constituția în detrimentul maghiarilor minoritari, ar fi fost o culpă pe care cu nimic în lume românii nu ar fi putut-o răscumpăra.

În Ungaria, dimpotrivă — dispozițiile de favoare din legea naționalităților — atâtea câte mai rămăseseră după eliminarea acelora dintre dispoziții care erau subordonate creării statului unitar maghiar — au fost anihilate prin legi speciale, derogând de la reglementările generale.

Astfel, drepturile acordate naționalităților prin legea din 1868 cu privire la şcolile înființate şi susținute de ele, au fost treptat, treptat reduse prin legile din 1879 (legea 18)[1], din 1883 (legea 33)[2], din 1891 (legea 15)[3], din 1893 (legea 26)[4] şi în special prin faimoasa lege Apponyi din 1907 (legea 27)[5], de care ne-am mai ocupat în cursul acestei lucrări.

Dacă pentru problema şcolară ungurii şi-au făcut un scrupul din faptul de a anula dispozițiile legii fundamentale, prin legi speciale votate de Parlament, în privința dreptului de asociere a naționalităților ei au fost mai puțin scrupuloşi şi printr-o simplă ordonanță a Ministerului de Interne (Nr. 1508

20.

1 *Legea pentru introducerea limbii maghiare în şcolile primare* (vezi Eugen Brote, *op. cit.*, p. 202 — 205, anexa 34).

2 *Legea despre instrucția în şcolile medii* (T.V. Păcățian, *op. cit.*, VII, p. 73-75).

3 *Legea despre azilele de copii (Ibid.*, p. 428 — 456/1.

4 *Legea despre salarizarea învățătorilor (Ibid.*, p. 606 — 621).

5 *Legea şcolară Apponyi (Ibid.*, VIII, p. 456—635).

din 22 mai 1875)[1], au anulat cea mai mare parte din drepturile conferite naționalităților în 1868. Iată, deci, ce valoare aveau pentru unguri legile lor proprii. Fapt caracteristic pentru metodele fățarnice ale maghiarilor de a prezenta lucrurile în propaganda lor din străinătate: atunci când drepturile inițiale ale naționalităților se pulverizaseră cu totul în urma atâtor legi speciale şi a nu mai puține ordonanțe şi decizii ministeriale — publice sau secrete — şi, deci, când dispozițiile de favoare edictate prin legea din 1868 încetaseră de mult de a mai exista, ungurii continuau să exhibe acea lege ca şi când ea ar mai fi fost în vigoare.

Astăzi este unanim recunoscut că legea — aşa strâmtă cum a fost ea — nu a fost niciodată aplicată în practică întrucât opinia publică ultra-şovină era refractară aplicării ei.

În acest sens, avem două mărturii, deosebit de valoroase, emanând ambele de la doi foşti prim-miniştri ai Ungariei. Prima este aceea a baronului Désider Bánffy, fost prim-ministru al Ungariei între 1895 şi 1899.

În cartea sa *Politica minoritară a Ungariei,* apărută în 1903, el arată că din cauza considerațiunilor impuse de viața practică, o parte considerabilă din legea naționalităților a fost scoasă din uz, fiindcă, scrie textual Banffy, „imposibilul, inexecutabilul şi absurdul nu pot fi executate, chiar dacă sunt prevăzute de legi”.[2]

Guvernanții Ungariei din 1868 erau deci, după părerea primului ministru din 1895, nişte iresponsabili, la fel, de altfel, ca şi membrii Parlamentului care au votat legea, adică personalitățile cele mai reprezentative ale Ungariei din acea epocă, căci numai un iresponsabil poate legifera absurdul, imposibilul şi inexecutabilul. Vorba francezului: «*On n'est jamais si bien servi que par soi-même!*».

Ştefan Tisza, primul-ministru al Ungariei în momentul declanşării războiului mondial din 1914, a mers mai departe încă decât predecesorul său de la sfârşitul secolului trecut, declarând în fața Camerei maghiare, în şedința din 20 februarie

---

1 Z. Pâclişanu, *Politica minoritară a guvernelor ungureşti (1867— 1914),* p. 39 — 40. Această dispoziție a fost în vigoare până în 1919.

2 Désider Bánffy, *Magyar nemzetiségi politika,* Budapest, 1903, p. 31.

1914, că executarea unora dintre dispozițiile legii din 1868 ar însemna pentru statul maghiar: nebunie şi sinucidere.[1]

Tot atât de prețioasă este şi mărturia pe care ne-o oferă memoriul prezentat de unguri la Conferința de Pace din Paris (*«Les négociations de la Paix Hongroise»*), unde citim că: „guvernul maghiar însuşi a fost obligat să refuze executarea legii” care de altfel: „a fost scoasă din uz prin intervenția unei serii de alte legi”.[2]

Dacă în 1919 ungurii au fost siliți, în fața dovezilor zdrobitoare acumulate împotriva lor, să recunoască caducitatea legii organice reglementând raporturile dintre maghiari şi nemaghiari până atunci, nu numai că ei s-au ferit să recunoască acest adevăr, dar nu s-au sfiit chiar să acuze de tendințe imperialiste, de iredentism şi de panslavism sau „dacism” pe acelea dintre naționalități care îndrăzneau să dezvăluie omenirii civilizate, ceea ce în limitele statelor Coroanei Sfântului Ştefan era un adevărat secret al lui Polichinelle.

Ceea ce era mai revoltător era ipocrizia metodelor întrebuințate de guvernanți pentru a înăbuşi prin măsuri administrative, arbitrare prin excelență, puținele drepturi pe care naționalitățile le puteau invoca în baza faimoasei legi din 1868.

Mult trâmbițatul cavalerism maghiar se manifesta printr-o politică de duplicitate manifestă.

---

1 Ştefan Tisza declara în Parlament, la 20 februarie 1914: „O repet va fi o nebunie, un act de sinucidere din partea statului maghiar şi a națiunii maghiare prin aplicarea legilor din 1868” (Cornelius X. Codarcea, *op. cit.,* p. 63).

Vezi şi Discursurile contelui Ştefan Tisza 1893 —1915 p. 120—121.

2 *Les négociations de la Paix Hongroise,* tome I, p. 113. La rândul lor, unii istorici unguri au recunoscut ei înşişi că legea pentru aşa-zisa egală îndreptățire a naționalităților n-a fost aplicată niciodată. Francisc Eckhárt scria în 1933: „Concesiunile făcute de lege minorităților nu au fost respectate” (Francisc Eckhárt, *Magyarország története* /Istoria Ungariei/, Budapest, 1933, p. 296). Un alt mare istoric ungur, Gyula Szekfü, în lucrarea sa, scrisă în colaborare cu Bálint Hóman, ministrul învățământului din Ungaria în 1943, sublinia că legea din 1868 „a rămas o simplă încercare... nu a fost executată” (Szekfü G., Hóman B., *Magyar történelem* (Istoria maghiară), vol. V, p. 568.

Iată un caz dintr-o serie nesfârşită:

Într-un oraş din fosta Ungarie, în care recensământul din 1900 înregistrase o populaţie de 28.764 suflete, oraş atribuit în urmă Serbiei, trăiau în acea epocă 10.321 maghiari faţă de 10.451 sârbi şi croaţi şi 6.483 germani.

Conform cu dispoziţiile Legii pentru egala îndreptăţire, primarul acelui oraş a hotărât în 1885 ca buletinele Biroului de Populaţie să fie tipărite în limba ungară, sârbă şi germană, dat fiind procentul însemnat al naţionalităţilor nemaghiare din acel oraş. Aflând despre această decizie a primarului — perfect legală şi echitabilă — ministrul de Interne se adresă de urgenţă prefectului respectiv, prin Ordinul confidenţial nr. 55 din 1885, scriindu-i că „având-se în vedere dispoziţiile legii pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor, nu vrea să ia măsuri oficiale", dar îi cere „ca pe viitor buletinele să se tipărească exclusiv în limba maghiară".[1]

Aceasta era legea de bază a minorităţilor (majoritare) din Ungaria, acesta era climatul politic în care ea era aplicată!

În România, legea fundamentală a statului — Constituţia — care garanta drepturile minorităţilor s-a bucurat de o soartă mai bună decât aceea a legii pentru „egala îndreptăţire" care reglementa (pe hârtie numai) raporturile dintre naţia „majoritară" şi naţionalităţile nemaghiare. *În România, legea a fost aplicată.*

Toţi şefii politici români şi-au făcut un titlu de onoare din a aplica cu stricteţe normativul constituţional privitor la minorităţile locuind în Transilvania. Mi-a fost dat să văd chiar atacuri îndreptate de presa ultranaţionalistă împotriva guvernelor care s-au succedat la cârma României după primul război, pe tema „excesului de toleranţă" faţă de minoritarii din Transilvania, exces care ar fi pus pe românii transilvăneni în inferioritate faţă de unguri şi saşi, în special în domeniul economic.

Omul politic român care a înţeles în gradul cel mai înalt datoria naţiei majoritare faţă de minoritarii conlocuitori, a fost Iuliu Maniu.

---

1 Z. Pâclişanu, *Politica minoritară a guvernelor ungureşti (1867— 1914),* Bucureşti, 1943, p. 21-22.

În 1928, când partidul său a fost chemat la guvern, Maniu a declarat:

„Potrivit simțului echității poporului român, toate minoritățile naționale şi confesionale se vor bucura de o justă solicitudine în cadrul instituțiilor constituționale şi în spiritul timpurilor în care trăim”.[1]

Făcând aceste declarații, în calitatea sa de prim-ministru al României, dl Iuliu Maniu era pe linia principiilor tradiționale româneşti în problema minoritară, expuse chiar de el însuşi în diverse rânduri, prima dată în calitatea sa de preşedinte al Consiliului Dirigent din Transilvania şi ulterior în calitatea sa de şef al unuia dintre cele mai puternice partide politice din România.

„Poporul românesc, spunea în 1918 Iuliu Maniu, este prea nobil şi prea democrat pentru a nu şti să aprecieze proverbul înțelept care ne spune: *nu fă altuia ceea ce n-ai vrea să ți se facă ție.* Noi am învățat, în urma unei crude experiențe, ceea ce înseamnă să fii sub jug şi nu vrem să ne facem vinovați de o injustiție pe care noi înşine am suportat-o timp de secole”.[2]

În 1924, dl Maniu, într-o conferință ținută la „Institutul Social” din Bucureşti, exprima astfel programul partidului său în problema minoritară, program de la care el nu s-a îndepărtat atunci când i-a revenit sarcina de a-l aplica în practică.

„Între indivizii în stare primitivă, aproape sălbatecă a omenirii, cel mai tare era în largul său. Civilizația omenească a adus cu sine scutul dreptului pentru cel mai slab. Tot asemenea în raportul de conviețuire al statelor şi al neamurilor în stare mai înaintată de civilizație omenească, statele şi, în sânul acestora minoritățile, sunt puse sub scutul dreptului. Problema minoritară, departe de a fi o chestiune determinată numai de raporturile de forță politică într-un stat, *este o problemă a drepturilor omului,* câştigate prin imense sacrificii ale întregii omeniri, este o chestiune a umanității, consfințită prin martiriul atâtor suflete mari, în fine, este o chestiune de utilitate şi de rațiune de stat şi o problemă a armonioasei

---

1 Silviu Dragomir, *La Transylvanie roumaine et ses minorités ethniques,* p. 262.

2 *Ibid.*

dezvoltări a statului”.

Şi dl Maniu continua:

„Nu putem să admitem în țara noastră stări anormale, cum erau înainte de război în Ungaria, unde se întâmpla adesea ca românilor să nu li se servească bilete de tren sau mărci poştale în oraşul şi județul lor propriu, pentru că nu ştiau să le ceară în limba ungară. O forțare a limbii româneşti, ar preface-o din plăcută ce este înaintea multora din cei de altă limbă, urgisită şi urâtă”.

„Statul național românesc trebuie să fie şi stat de drept şi stat cultural, care ocroteşte cu dreaptă măsură toate elementele de cultură şi propăşire umană, dacă vrea să dăinuiască. Trebuie să învățăm din experiența trecutului nostru şi să nu facem aceleaşi greşeli care s-au răzbunat atât de amar asupra altora. Numai devenind o caldă ocrotitoare a tuturor libertăților şi gândurilor nobile, a tuturor străduințelor culturale şi de propăşire umană, țara noastră va putea avea respectul lumii”.

Când au răsunat vreodată în Ungaria cuvinte asemănătoare, însuflețite de cele mai curate sentimente de frățietate şi de adâncă înțelegere pentru populațiile de alt neam?!...

Când s-au exprimat oare de către oamenii politici maghiari, în mâinile cărora se afla destinul românilor transilvăneni, idei atât de largi şi atât de înaintate ca cele expuse de dl Iuliu Maniu?

Şi totuşi, cât de deformat au fost redate aceste idei în țările în care propaganda maghiară vroia şi recolteze amici, denigrând politica minoritară românească. În voluminoasa sa lucrare închinată Ungariei şi statelor succesorale *(Hungary and her successors)* dl Macartney, vorbind despre Iuliu Maniu, spune:

„Maniu a cerut într-un discurs, puțin după armistițiu, românizarea Transilvaniei, ceea ce însemna asigurarea unei poziții de necontestată superioritate elementului românesc”.[1]

---

1 Macartney, C.A., *Hungary and her successors. The Treaty of Trianon and its consequences.* 1919 — 1937, London, New York, Toronto, 1937, p. 283.

Sensul acestei interpretări, deformate, era de a acredita ideea că după politica de maghiarizare, românii au inaugurat o politică asemănătoare, cu scopul de data aceasta de a „româniza”.

Nimic mai inexact. Nimic mai greşit. Nimic mai lipsit de sens.

Dl Macartney recunoaşte, intr-adevăr, în aceeaşi lucrare că ungurii au exercitat o politică de maghiarizare forțată extrem de violentă în Ardealul românesc. Implicit, dl Macartney recunoaşte că Transilvania nu era maghiară ci românească, căci altfel ce sens ar fi avut maghiarizarea?!...

Şi dacă Transilvania era românească, ce sens ar fi avut ca românii să procedeze la.... românizarea ei?!... Dacă s-ar fi procedat astfel, ar fi însemnat pur şi simplu a bate la porți deschise!

Este o chestiune de logică elementară care scapă spiritelor supraexcitate de patima politicianistă, dar care este pe înțelesul tuturor celor care judecă fără patimă şi fără părtinire.

Acțiunea de deznaționalizare practicată de unguri înainte de primul război mondial şi, din nefericire, reîncepută mai furibund încă, după raptul Transilvaniei de nord, este o acțiune care are un caracter net maghiar şi care rezultă din imposibilitatea în care se găseau ungurii, puțini la număr, de a impregna un caracter specific unguresc unei mase enorme de români, formând, de milenii, o unitate rasială indestructibilă.

Hiper-naționalistul ungur Antal Kálmár caracteriza astfel problema raporturilor dintre unguri şi români: „Problema românească este o problemă de rasă; ura între unguri şi români (el le spunea peiorativ: valahi, n.n.) este o ură de rasă, care nu poate fi înlăturată nici printr-o bună administrație, nici prin cultură şi nici prin instituții economice şi sociale.[1]

Ceea ce a omis a spune însă Kálmár este că rasa ungurească pornise războiul de exterminare împotriva românilor din Transilvania pentru motivul că ea se ştia în minoritate față de români, pe un pământ pur românesc.

În 1913, fostul premier ungur Coloman Szeli, în fața acestei situații, declarase că de acum „Pentru unguri, Transilvania este

1 „Újság”, Cluj, 9 ianuarie 1917.

pierdută” (Meggyözedesem szetrint elvesztettük Erdélyt).[1]

A vorbi, în asemenea condiții, de „românizarea” unei provincii în care românii, în ciuda unei colonizări masive cu secui şi cu saxoni şi în pofida necontenitelor infiltrațiuni maghiare din oraşele ardelene, reprezintă majoritatea covârşitoare este tot atât de absurd ca şi când ai vorbi de anglizarea Angliei!

Însuşi Macartney, care a studiat îndeaproape chestiunea Transilvaniei, este obligat să recunoască în fața acestor realități zdrobitoare că acțiunea de deznaționalizare pentru asimilarea forțată a populațiunilor nebăştinaşe este cu totul necunoscută românilor.

El declară textual:

„Însăşi ideea posibilității şi chiar a oportunității asimilării este ceva cu totul străin de mentalitatea românească *(somewhat foreign to the Romanian mind),* în special în Regat. Această idee este prin excelență o idee central-europeană care s-a născut în Germania ŞI S-A DEZVOLTAT, POATE, ÎN CEL MAI ÎNALT GRAD ÎN UNGARIA”.

Contradicția între cele două susțineri ale lui Macartney este manifestă. Pe de o parte el susține ideea unei acțiuni de românizare a Transilvaniei, pe care ar fi întreprins-o românii, după calapodul vechii acțiuni de maghiarizare, ceea ce evident echivalează cu o politică de asimilare forțată. Pe de altă parte, însă, acelaşi autor recunoaşte că însuşi principiul unei atari asimilări repugnă spiritului românesc.

Mai mult încă. Din premisele pe care le formulează autorul englez rezultă deosebirea radicală dintre principiile călăuzitoare ale politicii minoritare româneşti şi maghiare. Ungaria, cu populația ei poliglotă şi atât de amestecată, trebuia să practice politica asimilării forțate, şi Macartney ne spune că a practicat-o pe scara cea mai înaltă *(the highest scale).* România, cu situațiunea ei privilegiată de țară cu populație românească pură, acoperind integral şi armonios aproape întreaga suprafață a Transilvaniei, a refuzat să adopte principiul asimilării forțate, atât de drag ungurilor şi l-a practicat, dimpotrivă, pe acel al completei libertăți naționale a cetățenilor

1 *Ibid.,* 1 martie 1914.

de altă origine etnică decât cea românească.

Pentru a asigura progresul statului lor, românii au înțeles din primul moment al întregirii românismului în granițele fireşti ale etnicității, că nu există decât o singură cale de urmat: *aceea a bunei conviețuiri cu națiile conlocuitoare.* Aceasta implica o politică de largă comprehensiune pentru necesitățile vitale, culturale şi economice ale minoritarilor. România, trebuie s-o recunoaştem, a urmat cu sinceritate această politică, în dorința de a-şi apropia (ceea ce este la antipodul asimilării) pe maghiarii din Transilvania, la fel, de altfel, ca şi pe celelalte naționalități din această provincie.

Partidul Național-Țărănesc nu este singurul care a practicat această politică conciliantă față de minorități şi domnul Iuliu Maniu nu este singurul om politic român care a manifestat sentimente de bunăvoință şi de înțelegere față de asupritorii românismului.

Marele poet transilvănean Octavian Goga, şeful Partidului Agrar Român, era poate cel mai îndreptățit a nutri sentimente de revanşă față de grofii unguri, care l-au făcut să cunoască din plin tragedia situației de a fi român protestatar pe pământul românesc al Transilvaniei. Departe însă de a cultiva sentimentul răzbunării, Octavian Goga a adoptat față de ungurii intoleranți de ieri un sentiment de creştinească iertare, întinzându-le ramura de măslin a împăcării:

„Contrar doctrinei tradiționale a Ungariei, care nega naționalităților ne-ungare dreptul la existență, la noi opinia publică priveşte cu seninătate pe concetățenii noştri neromâni. Sentimentul nostru universal refuză exagerările şi xenofobia n-a fost niciodată o coardă care să fi vibrat la români. După o ură seculară, noi ne-am îndreptat spre opresorii noştri de ieri, întinzându-le o ramură de măslin”.[1]

Partidul Poporului, sub conducerea mareşalului Averescu, unul dintre conducătorii de căpetenie ai armatei române în războiul pentru întregirea României, a înscris şi el în Programul său următorul principiu de bază în problema minorităților :

„Partidul Poporului nu face nici o diferență între cetățenii

---

1 Octavian Gojra, *op. cit.,* p. 323—324.

țării, oricare ar fi limba lor şi oricare ar fi confesiunea lor”.[1]

Nici o diferență între cetățeni pe considerațiuni de limbă sau de confesie! Cât de departe suntem de timpurile retrograde când prea generoşii şi atât de liberalii urmaşi ai lui Árpád edictau ordonanțe în care limba vorbită era generatoare de drepturi.

Aceleaşi principii de larghețe şi de sinceră dorință de colaborare le găsim inserate şi în Programul Partidului Național-Liberal de sub preşedinția lui Ion I. C. Brătianu.

Marele om politic român rezuma astfel ideile călăuzitoare ale partidului său, în problema minorităților:

„Pentru noi, chestiunea drepturilor minorităților este tranşată. Ea a fost tranşată în momentul în care am recunoscut necesitatea de a-i da o soluție completă în interesul Justiției, în interesul armoniei interioare a societății româneşti actuale, totdeauna pătrunsă de acest spirit de toleranță religioasă care n-a părăsit niciodată poporul nostru... Frații noştri şi noi înşine am fost convinşi din prima zi că o viață de stat calmă şi durabilă nu poate fi stabilită decât pe aceleaşi principii de egalitate a drepturilor pentru limba şi cultura minorităților”.[2]

Acestea au fost legile româneşti care au guvernat populațiile minoritare din România timp de douăzeci de ani. Acestea au fost concepțiile politice care au prezidat la aplicarea lor pe teren.

În locul urii înverşunate împotriva a tot ce nu e maghiar, în locul intoleranței, a prigoanei şi diferențierilor multiple, regimul românesc a inaugurat fața de populațiile de altă origine etnică, trăind în mijlocul populației româneşti, o politică de egalitate completă şi, ceea ce este mai important, o politică de profundă înțelegere pentru aspirațiile lor naționale în cadrul statului român.

Regimul presei minoritare sub unguri şi sub români

În „Paradisul naționalităților” care era Ungaria dinainte de

---

1 Vezi Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 262 -263.
2 *Ibid.*, p. 261-262.

războiul mondial din 1914, redactorii români de la diferitele ziare din Transilvania au fost condamnați a face — şi au făcut efectiv — aproape 100 de ani (una sută ani) închisoare pentru delicte de presă, recte pentru faptul de a fi încercat să protesteze împotriva regimului de ilegalitate şi de abuzuri pe care atât guvernanții de la Budapesta cât şi organele lor executorii din Transilvania l-au inaugurat față de români, mai ales din ziua întăririi puterii maghiare în statul dualist.[1]

În zece ani numai — de la 1893 până la 1902 — redactorii unui singur ziar românesc din Transilvania, „Tribuna”, au fost condamnați la 17 ani şi 3 luni puşcărie şi la amenzi însumând enorma — pentru acele vremuri — cifră de 56.981 franci aur.[2]

Acestea au fost efectele regimului presei minoritare în provincia Transilvaniei dinainte de 1914, pe care ungurii o prea fericeau cu guvernarea lor. Datele sunt lesne controlabile, arhivele diverselor instanțe judecătoreşti şi în special acelea ale Curții cu Juri din Cluj fiind cea mai vie mărturie a unui trecut de prigoană şi de arbitrar.

Ar fi o eroare să se creadă că românii s-au făcut vinovați de un exces de atitudine de frondă. Temeiurile urmăririlor penale îndreptate împotriva ziariştilor transilvăneni ne vor lămuri asupra neînsemnatelor lor culpe.

Dar, în prealabil, să examinăm care erau principiile de bază ale legii presei care se aplica în Transilvania.

Spre deosebire de restul teritoriului ungar, unde se aplica legea liberală a presei din 1848 (legea XVIII)[3], produs al revoluției, în Transilvania era în vigoare Decretul imperial din

---

1 Numai între anii 1886 şi 1908, tribunalele maghiare au condamnat 353 de români, la 131 de ani, 10 luni şi 20 zile închisoare, precum şi la plata unor amenzi ce însumau 93.791 coroane (Vezi R.W. Seton-Watson, *Racial problems in Hungary,* p. 406).

2 Agresivitatea autorităților ungare împotriva ziarului „Tribuna” a devenit de notorietate europeană. Georges Clémenceau, viitorul prim-ministru al Franței, a scris despre aceasta: „Libertatea presei este absolut iluzorie. Într-un singur an au fost intentate 19 procese de presă ziarului „Tribuna”, ziar românesc, care apare la Sibiu. Trei din redactorii ziarului s-au văzut condamnați la un total de 8 ani închisoare. Va conveni fiecare că tabloul este destul de întunecos” (în «La Justice», 12 mai 1894).

3 Vezi A. Gociman, *op. cit.,* p. 351.

27 mai 1852[1], octroaiat în epoca celui mai sever absolutism habsburgic.

Logic ar fi fost ca după instaurarea regimului dualist în 1867, să se fi unificat legiuirile în toate provinciile depinzând de coroana ungară. Ungurii au preferat însă să menţină în Transilvania regimul cu mult mai aspru, edictat de Habsburgi împotriva lor în perioada ce a urmat revoluţiei lui Kossuth, regim îndreptat de data aceasta de unguri împotriva românilor şi celorlalte naţionalităţi nemaghiare. Între cele două legi existau deosebiri fundamentale de principii şi importante deosebiri de amănunt.

În primul rând, decretul imperial aplicabil în Transilvania nu conţinea formularea ideii esenţiale a libertăţii de exprimare prin presă, pe care, dimpotrivă, o găsim în legea aplicabilă în Ungaria propriu-zisă şi care era astfel formulată: „Oricine îşi poate exprima şi răspândi liber ideile pe calea presei".

Lacuna era de natură să limiteze la maximum libertatea scrisului pentru românii transilvăneni.

Pe de altă parte, în Ungaria propriu-zisă cauţiunea pentru publicaţii era necesară numai dacă publicaţia avea caracter politic şi dacă ea apărea cel puţin de două ori pe lună. În Transilvania, cauţiunea era obligatorie pentru toate publicaţiile, indiferent dacă ele aveau caracter politic, confesional, social sau economic şi mai mult încă, ea era generală, adică necesară pentru oricare publicaţie, oricare ar fi fost periodicitatea apariţiei.

În Ungaria propriu-zisă, responsabilitatea pentru delictele de presă era asumată exclusiv de autor; în Transilvania, pedeapsa se aplica în mod solidar atât redactorului cât şi editorului publicaţiei.

Dar, cum observă atât de just dl Pâclişanu, deosebirea cea mai mare şi mai revoltătoare nu era între textul legii şi textul decretului imperial, ci în felul cum erau aplicate dispoziţiile legale faţă de presa maghiară şi faţă de presa minoritară. „Guvernele şi întreaga opinie publică maghiară vedeau în

---

1 Vezi Patenta împărătească din 27 mai 1852, modificată prin ordonanţele din 25 martie 1867, 14 mai 1871 şi 22 aprilie 1872, ale guvernului unguresc — la Eugen Brote, *op. cit.,* p. 122—135 (anexa 30).

această presă cea mai mare piedică în calea realizării idealului tuturor partidelor: crearea statului național maghiar”.[1]

Este deci explicabilă înverşunarea cu care ungurii au urmărit pe autorii articolelor care protestau împotriva metodelor întrebuințate de guvernanții maghiari pentru atingerea acestui ideal utopic, după cum este explicabilă şi severitatea verdictelor condamnatorii. *În aceste procese, recte simulacre de procese —, care se desfăşurau într-o ambianță de hiperşovinism, jurații ungari erau în acelaşi timp părți şi judecători.* De aici şi caracterul atât de odios al deciziilor pe care aceşti judecători sui-generis le pronunțau în delictele de presă.

Vom cita, pentru luminarea cititorului, numai trei exemple din istoria prigoanei presei româneşti din Transilvania.

În ziarul guvernamental maghiar din Cluj, „Kolozsvári Közlöny”, s-a publicat în toamna anului 1885 un articol în care, o dată mai mult, se afirma principiul „nației unitare maghiare”, declarându-se ritos că structura Ungariei trebuie să fie exclusiv maghiară şi că a ține seama de naționalități însemnează pentru nobila națiune maghiară o înjosire.

Ziarul românesc „Tribuna” din Sibiu, în numărul său din 28 noiembrie 1885, a înfierat această concepție, arătând că idei ca acelea expuse de ziarul din Cluj pot produce „zguduiri profunde” şi pot duce la război civil. Autorul articolului făcea largi concesii punctului de vedere maghiar şi aceasta numai pentru a înlesni crearea de raporturi de bună înțelegere între populațiile conlocuitoare din Transilvania.

„Maghiarii, scria Cornel Pop Păcurar, autorul articolului incriminat, trebuie să-şi dea seama de împrejurările în care trăiesc şi să examineze dacă oare sunt ei în stare să-şi realizeze idealul de a transforma Ungaria poliglotă într-un stat național maghiar. Dacă vor examina temeinic această problemă vor înțelege că au motive importante să nu discute caracterul național al pământului pe care ne aflăm şi nici al statului pe care-l formam împreună şi îl putem apăra numai împreună”.

Cuvinte înțelepte, pătrunse de o nobilă dorință de a trăi în

---

1 Z. Pâclişanu, *Politica minoritară a guvernelor ungureşti (1867— 1914)*, p. 101.

raporturi de bună înțelegere cu invadatorii țării, pentru păstrarea păcii lăuntrice şi pentru salvgardarea păcii europene.

Curtea cu Juri din Cluj nu a împărtăşit însă acest punct de vedere, ci l-a condamnat pe autorul rândurilor de mai sus la un an închisoare[1], iar pe scriitorul român Ion Slavici, directorul ziarului, la o amendă de 200 franci aur.[2]

Doi ani mai târziu, un alt proces de presă a fost intentat de autoritățile maghiare ziarului românesc ardelean „Gazeta Transilvaniei”.

Pentru curajul de a fi spus ceea ce de altfel toată lumea ştia şi, ceea ce este mai important, ceea ce înşişi capii şovinismului maghiar o repetau la fiecare pas, anume că: „maghiarii amenință cu nimicirea pe români, saşi, sârbi şi slovaci, dacă nu se contopesc cu marea lor națiune şi nu vor să se alimenteze de la sursa culturii lor”, autorul a fost condamnat de către aceeaşi faimoasă Curte cu Juri din Cluj la patru luni închisoare şi, conform obiceiului, la o importantă amendă.

Pentru o frază ca aceasta: „Ungaria nu e maghiară şi acest stat nu e maghiar, ci este comun tuturor naționalităților” şi pentru o alta tot atât de adevărată în care se afirma că națiile din Ungaria sunt împărțite în două: minoritatea privilegiată maghiară şi majoritățile asuprite nemaghiare, Traian Horia Pop[3], redactor la „Gazeta Transilvaniei” a fost condamnat la 14 august 1890 la un an închisoare, iar redactorul ziarului a fost

---

1 Procesul s-a judecat la Cluj, în zilele de 11—12 mai 1886. Eugen Brote, *op. cit.,* p. 417 — 418.

2 *Ibid.*

3 Traian Horia Pop a fost judecat la 14 august 1890, în fața Curții cu Juri din Cluj, pentru două articole apărute în „Gazeta Transilvaniei”, la 4 martie şi 10 aprilie 1890. În ultimul articol scrie, între altele: „Privilegiații de la Putere, ca să nu-şi piardă poziția lor strălucită ce au uzurpat-o şi o monopolizează de douăzeci de ani, sub eticheta liberalismului fals au îngreuiat an de an lanțurile în care au aruncat masele, ca să le poată exploata şi ca unii care se tem de adevărata libertate, o paralizează prin legi nedrepte şi prin ordonanțe despotice..., înfundă temnițele cu cei care strigă după libertate, îi suspiționează, îi calumniază şi îi denunță. Ba abuzul de putere... merge până a opri pe cetățean să trăiască şi să-şi crească copiii aşa precum îi vine lui la socoteală, precum îi cer interesele familiei şi națiunii sale” („Gazeta Transilvaniei”, nr. 72 din 10 aprilie 1890; vezi şi E. Brote, *op. cit.,* p. 423 — 424, anexa 67).

trimis în puşcărie pentru timp de 6 săptămâni.

Comentând acest proces de presă ziarul „Kronstädter Zeitung” în nr. 191 din 1890, scria:

„În procesul de presă ce s-a petrecut acum trebuie să mai fie considerată şi această anomalie: Juraţii erau judecători în cauză proprie. Juraţii trebuiau să se simtă atinşi de articolele incriminate şi tot ei trebuiau să pronunţe verdictul împotriva adversarilor lor politici şi naţionali. Mai mult încă, acuzatorul public provoacă pe juraţi a se răzbuna pentru ofensa făcută maghiarismului, adică juraţilor”.

Vedem deci care era starea de spirit a judecătorilor care urmau să se pronunţe în procesele de presă intentate ziariştilor români. Exponenţi ai maghiarismului şovin, juraţii unguri erau chemaţi să împartă dreptatea într-o cauză care atingea înseşi resorturile lor sufleteşti cele mai adânci.

Şi astfel, pentru vina exclusivă de a fi protestat împotriva metodelor de deznaţionalizare şi de a fi ridicat glasul împotriva politicii de intoleranţă şi de asuprire, ziariştii români din Transilvania au zăcut în puşcărie ani de-a rândul, ca nişte infractori de drept comun.

Severitatea sancţiunilor nu a dezarmat însă pe gazetarii transilvăneni. Ei şi-au continuat înalta lor misiune în dispreţul terorismului Curţilor cu Juri, elemente oarbe ale politicii de maghiarizare, până în ziua în care scrisul lor înaripat a smuls destinului marea hotărâre de dezrobire.

Pentru perfectarea imaginii despre ceea ce a fost regimul presei în Ungaria înainte de război, vom arata că între anii 1879 şi 1910 au fost interzise pe teritoriul Transilvaniei 67 de ziare şi reviste apărând în Regatul Românièi.[1] Dar nu numai

---

1 Z. Pâclişanu, *Politica minoritară a guvernelor ungureşti (1867— 1914),* p. 107, unde se precizează că numai între 1879—1910 s-a interzis introducerea în Ungaria a 67 ziare şi reviste din România precum şi operele lui M. Eminescu şi A.D. Xenopol. Erau de asemenea interzise în Ungaria numeroase ziare franceze, germane, italiene. Z. Pâclişanu menţionează un număr de 41 ziare germane, 6 franceze şi 63 italiene, apărute în intervalul 1876—1913 *(Ibid.* p. 109—112). În instrucţiunile de serviciu ale căilor ferate maghiare (Instrucţiunea nr. 21, p. 398—445) este compusă o lungă listă a imprimatelor prohibite în Ungaria. Pe lângă ziarele „Universul”, „Adevărul”, „Epoca”, „Opinia”, „Ordinea” (Buzău), „Tribuna” (Craiova), „Curierul român” (Botoşani), „Steaua Olteniei” (Craiova) etc. găsim şi lucrările marilor istorici

ziarele româneşti erau lovite de această interdicție. Foarte multe ziare şi reviste străine: germane, franceze, italiene, americane (în limba germană) şi belgiene au făcut obiectul unor interdicțiuni similare, introducerea lor pe teritoriul Ungariei fiind prohibită, temporar sau definitiv.

Ori de câte ori un ziarist străin dezvăluia inechitatea regimului minorităților din Ungaria, sancțiunea interzicerii ziarului în Ungaria lovea ziarul în chestiune. *Despre Ungaria nu se putea scrie decât bine, oricât de neagră şi de mizeră ar fi fost situația minorităților-majoritare.*

Pentru români, sancțiunea era puşcăria, iar pentru ziaristul străin interzicerea slovei sale pe teritoriul „nobilei națiuni maghiare".

Regimul instaurat prin Decretul imperial din 1853, cu micile modificări care au fost aduse ulterior prin ordonanțele din 1867, 1871, 1872 a rămas în vigoare până în 1914, când ungurii au edict at o nouă lege privitoare la regimul presei în Transilvania, lege care a menținut cele mai multe dintre restricțiile de până atunci. 1

Intervenind însă războiul, legea nu a mai fost aplicată, ea fiind înlocuită prin măsuri excepționale.

A sunat însă ceasul libertății pentru popoarele al căror glas a fost înăbuşit timp de decenii. Românii, neavând nimic de ascuns şi netemându-se de nici o critică, au acordat libertatea cea mai desăvârşită presei.

Ungurii s-au grăbit să uzeze de ea, ceea ce era natural, dar de multe ori au şi abuzat, ridicând capete de acuzațiune imaginare şi dând proporții apocaliptice celor mai insignifiante fapte. Dacă s-ar fi scris în presa românească transilvăneană dinainte de 1914 o zecime numai din ceea ce presa ungurească din Transilvania a scris după alipirea Transilvaniei la România, toți ziariştii români transilvăneni ar fi zăcut la închisoare pe viață.

Dar, să dăm cuvântul cifrelor:

N. Iorga şi A.D. Xenopol. Interzis era şi Eminescu *(Scrieri politice,* ediția „Minerva", Al. Vlahuță *(„Din trecutul nostru, Poezii şi Teatru).* Până şi ziarului „America", care apărea la Cleveland (Ohio — S.U.A.) îi era interzis să pătrundă în Ungaria (Vezi şi A. Gociman, *op. cit.,* p. 374-375).

1 *Z. Pâclişanu,* Politica minoritară a guvernelor ungureşti, *p. 99— 100.*

Sub unguri existau în Transilvania 15 cotidiene ungureşti. În 1928 numărul lor a crescut la 28, pentru ca în 1936 el să ajungă la 53.[1]

Înainte de unirea Transilvaniei cu România, ungurii aveau în total 154 de publicații periodice şi cotidiene. În 1935, numărul lor era de 312.[2] Trei sute douăsprezece publicații la o populație de 1.300.000 locuitori, pe câtă vreme cei peste 3.000.000 români care trăiau în Transilvania în 1914 aveau la dispoziția lor doar 44 de publicații... din care, două cotidiene![3]

Înainte de Diktatul de la Viena, profesorul Silviu Dragomir scria: „Azi, în fiecare oraş de oarecare importanță se găseşte cel puțin un ziar unguresc, dacă nu şi mai multe”.[4]

La Cluj, ne spune Transylvanus, apar 77 publicații ungureşti, la Arad 21, la Oradea 39, la Timişoara 49, la Satu Mare 23, şi tot atâtea la Tg. Mureş. Nu există profesie, continuă el, care să nu aibă organul său de publicitate.[5]

La Cluj, 7 din cele 25 ziare câte apăreau aveau, în 1935, un tiraj variind între 100.000 şi 120.000 foi.[6]

Scriitorul ungur George Lukács, în dorința de a câştiga în Anglia partizani pentru cauza revizionismului maghiar, are curajul să scrie în studiul său *The injustices of the Treaty of Trianon* (pe care-l numeşte în treacăt „Un ucaz”) următoarele despre diferențele de tratament ale minorităților din Ungaria şi România:

„Să fi fost tratamentul naționalităților de zece ori mai aspru *(harsher)* decât o afirmă duşmanii noştri (recte românii şi celelalte popoare succesorale — n.n.) încă el ar fi fost de o mie de ori mai puțin ruşinos *(a thousand times less irksome)* decât intoleranța desfăşurată de statele succesorale”.[7]

Dl Lukács jonglează cu cifrele din motive de retorică ieftină, ascunzând bineînțeles cifrele statistice care aruncă o lumină

---

1 Transylvanus, *Le Minoranze etniche della Transilvania,* Bucharest, 1940, p. 26.

2 *Ibid.*

3 Silviu Dragomir, *op. cit.,* p. 203 — 204.

4 *Ibid.,* p. 203.

5 Transylvanus, *op. cit.,* p. 26.

6 Silviu Dragomir, *op. cit.,* p. 203.

7 Apud A. Gociman, *op. cit.,* p. 326.

reală asupra a ceea ce a fost tratamentul românilor sub unguri şi acela al ungurilor sub români. Să completăm noi lipsurile propagandei maghiare, citind cifrele statistice şi lăsând pe cititor să tragă singur concluziile care se impun.

Între anii 1919 şi 1933 au apărut pe teritoriul Transilvaniei româneşti nu mai puțin de 5.000 — cinci mii! — opere literare şi ştiințifice maghiare, adică mai multe decât au apărut sub dominația ungurească timp de 50 de ani, între 1867 şi 1918.[1]

Sub atât de liberala guvernare maghiară, ungurii din Transilvania nu aveau nici o societate de editură. Sub „ruşinoasa dominație" românească, ungurii şi-au putut înființa în 1920 o casă de editură la Cluj (Minerva) care, în timp de 10 ani, a imprimat şi răspândit un număr de 1.651.133 cărți ungureşti.[2]

Intoleranța românească a permis, pe de altă parte, ființarea în Transilvania românească a nouă societăți culturale laice, afară de altele cu caracter confesional. Le enumerăm: „Societatea Literară Transilvăneană" din Cluj, reunind cele mai ilustre pene maghiare din Transilvania, Societatea „Sigismund Kémény" din Tg. Mureş, Societatea „Szigligeti" din Oradea Mare, Societatea „I. Arany" din Timişoara, Societatea „Fr. Köcsey" din Arad cu societăți surori la Careii-Mari şi Baia Mare, Societatea „Teleky" la Baia Mare şi, în fine, Societatea „Helikonul Transilvănean" a „Muzeului Transilvănean" şi

---

1 Jancsó Elemér, Cartea ungurească în Transilvania în ultimii 15 ani, în „Pastor Tüz", Cluj, 1933; George Kristóf, Zece ani de viață literară a ungurimii din Transilvania, în vol. Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul. 1928—1928, II, Bucureşti, 1929, p. 1153—1173. Cunoscutul publicist maghiar György Lajos, analizând producția editorială din Transilvania pe perioada 1 ian. 1919 — 31 dec. 1924, scria: „În aceşti ani, în Transilvania au apărut tot atâtea cărți maghiare câte au apărut în două decenii înainte de 1919" (György Lajos, Az erdélyi magyarság szellemi élete /Viața spirituală a ungurilor din Ardeal /, Budapest, 1926, p. 6). Acelaşi autor constata că din totalul de 233 de tipografii din Transilvania, 147 erau maghiare (61,8%), 66 (27,7%) erau româneşti, iar 25 (10,15%) — săseşti (Ibid.); vezi şi Silviu Dragomir, op. cit., p. 206; A. Gociman, op. cit., p. 348. Până la începutul anului 1934, în Transilvania revenită la patria mamă apăreau un număr de ziare în limba maghiară de 10 ori inai mare decât chiar sub stăpânirea ungară şi mai multe gazete zilnice maghiare decât în întreaga Ungarie de după 1918.

2 Transylvanus, *op. cit.,* p. 27.

Societatea „Culturală Maghiară” din Transilvania (E.M.K.E.).[1]

În afară de aceste societăţi importante care constituiau oarecum cadrul în care se desfăşura viaţa culturală a maghiarilor din Transilvania, aproape în fiecare oraş transilvănean unde se afla o cât de mică proporţie de unguri se găseau asociaţii culturale şi societăţi de lectură cu caracter local.

În anul 1935, numai societăţile corale atingeau în Transilvania respectabila cifră de 162.

În ultimul deceniu al guvernării maghiare nu exista în Transilvania decât o singură revistă de critică literară. „Intoleranţa românească” a permis apariţia unei serii întregi de asemenea reviste („Pazstor Tűz”, „Vapkelet” („Orientul”), „Erdélyi Helikon’ etc.).[2]

Adăugaţi la toate aceste publicaţii periodice, economice, religioase, revistele pentru copii, publicaţiile de specialitate, (până şi cântăreţii maghiari, reuniţi în asociaţie, îşi aveau buletinul lor lunar „Magyar dal” — „Cântecul maghiar”!) şi vă veţi putea face o imagine completă despre ceea ce a fost viaţa culturală maghiară sub dominaţia atât de hulită a românilor.

Climatul acestei libertăţi era atât de prielnic avântului cultural maghiar, incit scriitorul ungur Lajos György exclama cu satisfacţie în 1927 : „Este sigur că ungurii din Transilvania duc azi o viaţă culturală tot atât de activă şi de intensă ca şi în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, când centrul de gravitate al culturii maghiare era aproape exclusiv în Transilvania, restul Ungariei fiind ocupat de turci”.[3]

Vedem deci că sub guvernarea românească ungurii din Transilvania nu numai că au continuat şi ducă o viaţă culturală intensă, dar mai mult încă, ei au înregistrat chiar progrese uimitoare în toate compartimentele culturii.

Atât de largi au fost libertăţile acordate minorităţilor de către guvernanţii români, încât un scriitor german, Rüdinger, după ce a vizitat România, Ungaria şi Iugoslavia, cu ocazia unei conferinţe ţinută la München a exclamat: „România este ţara

---

1 George Kristóf, *op. cit.,* p. 1156— 1157; Transylvanus, *op. cit.,* p. 27.

2 Silviu Dragomir, *op. cit.,* p. 202 — 203.

3 György Lajos, *op. cit., loc. cit.*; Transylvanus, *op. cit.,* p. 28.

cea mai liberală în ceea ce priveşte tratamentul minorităților" *(Rumänien ist das freieste Land der Behandlung der Minderheiten)*[1], iar autorul volumului de față, fiind însărcinat de hebdomadarul parizian «La Tribune des Nations» să efectueze o anchetă în România cu privire la minoritățile etnice din Ardeal, termina astfel unul din reportaje:

„Românii au reînsuflețit toate energiile latente ale acestei provincii care zăcea *(languissait)* timp de secole. Ei au transformat radical condițiile economice ale regiunii, contribuind astfel la progresul provinciei. Toate clasele sociale precum şi toate naționalitățile Transilvaniei au profitat de pe urma acestei politici. *Pot afirma cu toată obiectivitatea că Transilvania este un adevărat Eden al minorităților".*[2] Propaganda maghiară, în disprețul celor mai evidente realități, continua însă a clama *urbi et orbi* că în Transilvania minoritatea maghiară e persecutată şi că românii, popor inferior, frâng aripile elanului creator al culturii maghiare.

Era tradiționalul procedeu maghiar de a defăima toate realizările româneşti, oricât de liberale ar fi fost ele, bizuindu-se exclusiv pe buna-credință a cititorului din Occident, care cu greu ar fi putut bănui că este posibilă o atare deformare a realității.

Reforma agrară şi optanții unguri

Țară eminamente agrară, România a fost preocupată încă din secolul trecut de problema împroprietăririi țăranilor.

Prima expropriere în folosul țărănimii a fost efectuată în Vechiul Regat în 1864, după Unirea Principatelor, urmată de o nouă împroprietărire, în 1889, după Războiul pentru Independență. Ambele împroprietăriri, prin caracterul lor restrâns, n-au reuşit însă să soluționeze grava problemă socială pe care o crea antagonismul dintre marii latifundiari şi țărănimea care muncea din greu un pământ de ale cărui roade profita în cea mai mare măsură cei dintâi.

Răscoala din 1907 a țărănimii române a atras atenția

---

1 Silviu Dragomir, *op. cit.,* p. 211 — 212.
2 «La Tribune des Nations», Paris, nr. 287, mai 1940.

guvernanților României asupra pericolului crescând pe care îl prezenta pentru țară nerezolvarea echitabilă a acestui antagonism. Principiul împroprietăririi țăranilor plutea în aer. Trebuia găsită însă soluția justă care să mulțumească milioanele de neposedanți fără a deposeda în întregime pe proprietarii de bunuri rurale.

În 1915, se deschide în Parlamentul din Bucureşti discuția împroprietăririi pe o scară mai mare. În 1917, Parlamentul, care se refugiase la Iaşi împreună cu Casa Domnitoare, modifică Constituția, înscriind principiul exproprierii. La 23 martie 1917 regele Ferdinand adresează soldaților români un mişcător apel care se termina cu vorbele: „Vouă, fii de țărani care ați apărat cu brațele şi cu pieptul vostru pământul țării în care v-ați născut, Eu, regele vostru, vă declar că vi se va da pământ [...] Şi Eu voi fi primul a da exemplul cel bun”.[1]

Primul decret lege de expropriere apare în Monitorul Oficial din 16 decembrie 1918, expropriindu-se un prim lot de 2.000.000 ha[2] în folosul țăranilor. Printre expropriați figurează şi Domeniile Coroanei. Regele ținuse să fie printre primii „a da exemplul cel bun”.

În 1921, o nouă lege a lărgit cadrele exproprierii, reglementând şi procedura împroprietăririi.[3]

Am trecut în revistă principalele etape ale exproprierii din România[4] pentru a risipi una dintre cele mai mari mistificări ale maghiarilor, care au vrut să acrediteze în străinătate versiunea că exproprierea a fost făcută special pentru a lovi în interesele magnaților maghiari, posesori ai unor imense latifundii în Transilvania românească.

Marea reformă socială din România a fost înfăptuită înainte de Unirea Transilvaniei cu patria-mumă şi a constituit un act

---

1 Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916 —1918,* vol. II, f.a., p. 73 — 74. Vezi „Evenimentul”, organ al Partidului Conservator, anul XXV, nr. 45, 28 martie 1917; vezi şi Nicolae Iorga, *O viață de om aşa cum a fost,* vol. I, Bucureşti, 1934, p. 270.

2 Vezi „Monitorul Oficial”, nr. 215 din 16 decembrie 1918.

3 Emil Petrini, *Reforma agrară,* în *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul,* I, Bucureşti, 1929, p. 304 şi urm.

4 C. Garoflid, *Regimul agrar în România,* în *Enciclopedia României,* vol. I, Bucureşti, 1938, p. 580 — 581.

de dreptate prea mare pentru ca țărănimea transilvăneană — atât cea ungurească cât şi cea românească — să fie lipsită de binefacerile ei. Exproprierea a lovit atât pe latifundiarii români cât şi pe cei unguri şi a împroprietărit atât pe țăranii unguri cât şi pe cei români, fără nici o deosebire. Caracterul de generalitate al reformei constituie caracteristica principală a acestei adevărate revoluții sociale, prin care România s-a plasat în fruntea popoarelor din regiunea carpato-dunăreană.

În Ungaria, dimpotrivă, toate legile agrare care au fost promulgate la sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului XX poartă în unanimitatea lor pecetea celui mai autentic şovinism.

Plecând de la principiul că acela care stăpâneşte pământul stăpâneşte şi țara, ungurii s-au străduit prin cele mai variate mijloace să maghiarizeze pământul Transilvaniei, colonizându-l exclusiv cu unguri chiar în regiunile pur româneşti, în care s-ar fi găsit destui români care să poată înlocui pe grofii maghiari, ale căror latifundii rămâneau nelucrate din cauza imensității lor. Atunci când clica maghiară care conducea destinele Transilvaniei nu a avut la îndemână suficienți unguri pentru a coloniza pământul Transilvaniei, ea nu s-a dat în lături de a aduce chiar... ceangăi din Bucovina.

Baronul Ernest Bánffy, preşedintele agricultorilor maghiari, scria fără înconjur: „Nu dorim să considerăm pe compatrioții noştri de altă limbă drept adversarii noştri, dar în ceea ce priveşte stăpânirea pământului, noi trebuie să-i considerăm ca pe inamici şi în consecință trebuie să ne organizăm”.[1]

În 1919, Transilvania număra 14.933.841 iugăre cadastrale, din care 7.613.555 iugăre erau pământ agricol. Din această suprafață, 39,95% era în posesia statului, comunelor, bisericii (de diferite culte), societăților, composesoratelor etc., iar restul de 60,05% aparținea particularilor.[2]

8.435 proprietari stăpâneau întinderi mai mari de 100 iugăre, dintre care numai 209 erau români. Din aceşti 8.435 proprietari, 1.190 stăpâneau întinderi mai mari de 1.000 iugăre cadastrale fiecare. Români erau doar 17, restul de 1.172 fiind

---

1 „Pesti Hírlap” din 9 septembrie 1913.
2 Silviu Dragomir, *op. cit.,* p. 246—247.

unguri! [1]

În total, cei 3.316.345 români, câți număra Transilvania în acea epocă, stăpâneau 3.448.602 iugăre, iar cei 1.891.933 minoritari din Transilvania posedau 11.233.819 iugăre, adică o suprafață de trei ori mai mare! [2]

Statistica marilor proprietăți din Transilvania stăpânite de unguri ne dezvăluie numele celor câteva zeci de familii de magnați unguri care, de pe înălțimea fantasticelor lor averi imobiliare rurale, guvernau ca nişte adevărați despoți pe țăranii ardeleni. Prinții şi conții Eszterhazy posedau enorma suprafață de 314.065 iugăre cadastrale, prinții şi conții Pestetich tiranizau țăranii — români şi unguri — de pe 117.300 iugăre, urmați imediat de conții Széchényi cu 117.257 iugăre şi conții Károlyi cu 111.586 iugăre, lăsând cu mult în urmă pe conții, prinții, baronii şi palatinii Zichy, Pallavichini, Batthyányi, Philip de Coburg, Mailath, Nadozdy şi alți satrapi de mai mare sau mai mică anvergură.

Această nobilime, putând umple cu numele ei un întreg almanah Gotha şi cu posesiunile ei un mic regat, imprima Ungariei un caracter reacționar şi retrograd prin excelență.[3]

---

1 *Ibid.,* p. 247.

2 *Ibid.* Despre repartizarea nedreaptă a pământului în Transilvania în timpul stăpânirii ungare, vezi şi Ion Luca Ciomac, *Cultivarea pământului în Transilvania în ultimii zece ani,* în vol. *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul, 1918—1928,* I, unde precizează: „la proprietatea sub 100 iugăre (1 iugăr = 5.755 m2), românii (58%) stăpânesc o medie de circa un iugăr, iar ungurii (28%) 6 iugăre: din proprietatea mare românii posedă 2%, iar ungurii 98%. Statisticile vechi ne arată că, în ce priveşte profesia, 80% din populația românească era agricolă, trăind în medie de pe 1/2 iugăr cadastral, iar 45% unguri şi alții, trăind de pe o suprafață de 15 iugăre" (p. 319). Vezi şi Ion Luca Ciomac, *Despre stările agrare din Transilvania sub regimul maghiar şi cercetări asupra situației exploatărilor agricole, după reforma agrară,* Bucureşti, 1931.

3 Fényes S. arăta că adevărații stăpâni ai Ungariei de după 1867 au fost cele trei sute de familii de vechi nobili care continuau să dețină nestingherite, în plină orânduire capitalistă, întinsele lor latifundii feudale. Situația nu s-a schimbat în esență nici după 1918. Chiar dacă baronii fi conții şi-au pierdut moşiile din teritoriile ce s-au desprins din stăpânirea Austro-Ungariei — reintrate în posesia legitimă a națiunilor eliberate ei continuau să dețină încă 18 milioane din cele 40 milioane jugăre în Ungaria propriu-zisă, în timp ce 70% din țărănime era complet lipsită de pământ şi,

Țăranul ungur de pe moşiile atâtor prinți, conți, baroni şi palatini nu era, după cum se exprimă Iuliu Jelyes în cartea sa *Poporul Pustei,* un om, ci un simplu „supliment al proprietății oligarhice”.[1]

Garbai, ocupându-se în general de condițiile mizerabile în care trăia țăranul ungur, exclama: „Ungaria este țara foametei şi a mizeriei”,[2] iar István Turi scria în aceeaşi privință în ziarul maghiar „Népszava”: „De o parte, castele şi monumentele istorice, de altă parte, cătune asiatice. De o mie de ani satele Ungariei nu s-au schimbat, fiind sugrumate de sistemul marilor proprietăți”.[3] În sfârşit, Doveny Nagy Lajos relatează în

---

deci, la discreția vechilor lor stăpâni (Fényes S., *op. cit.,* p. 37-38). Astfel, în timp ce în România se efectua o largă reformă agrară — cea mai mare din toată Europa postbelică — de care aveau să beneficieze nu numai țăranii români ci şi cei maghiari şi germani, în Ungaria vechii stăpâni ai moşiilor, conții şi baronii, conduşi o vreme chiar de stâlpii monarhici austro-ungare Apponyi Albert, Bethlen István etc. Îşi păstrau aproape intacte pozițiile economice şi politice şi izbuteau astfel să impună statului ungar să urmărească în continuare realizarea obiectivelor lor politice de expansiune şi exploatare.

Analizând sistemul parlamentar din Ungaria în timpul regimului dualist, Fényes S. conchidea: „niciodată, înainte de Trianon, Ungaria nu a ajuns la un milion de alegători. Chiar în preajma războiului, abia a trecut numărul alegătorilor de 500 mii; va să zică, 5 — 6% din întreaga populație a țării. Oricine poate vedea că, în această masă de alegători, domnii conți şi baroni, cu ale lor 18 milioane de jugăre, reprezenlau o putere atât de zdrobitoare ca şi în cele mai întunecate veacuri medievale… E de observat că în Senat poporul nu avea nici un reprezentant, nefiind acolo decât conți, prinți şi fişpani (prefecți)…

Astfel se explică faptul cum a putut să se mențină oligarhia medievală în deplină putere, chiar şi sub aspectul unui parlamentarism şi a unei democrații de fațadă” (Fényes S., *op. cit.,* p. 38 — 39).

1 Vezi şi C. I. Codarcea, *op. cit.,* p. 120.

2 *Ibid.,* p. 127. „Condițiile în care se află acum Ungaria — scria acelaşi Garbai—ar fi provocat demult o revoltă în orice țară a globului. Ungaria este un vulcan a cărui erupție este împiedicată de teroare. Ea este singura țară din Europa care ştie să rămână feudală, o țară cu latifundii imense şi cu bogății enorme, dar care este, în acelaşi timp, țara foametei şi a mizeriei. Jumătate din țară aparține cu aproximație unui număr de 3.000 de familii. În Ungaria nu există nici libertatea cuvântului, nici a întrunirilor. Votul universal nu există. Votul oricui este cunoscut, pentru că e dat sub privirea jandarmului” („America” —Cleveland—S.U.A., mai, 1936).

3 C. I. Codarcea, *op. cit.,* p. 127—128.

ziarul „Új Magyarszág” constatările pe care le-a făcut personal în comuna Szeghalom, arătând că acolo *„ţăranii mănâncă foile de porumb cu care sunt umplute saltelele şi pernele!!...”*[1]

Dacă aceasta era situaţia ţăranului ungur, nu ne este greu a ne reprezenta care era soarta ţăranului român pe moşiile acestor grofi, în sângele cărora fierbea de veacuri ura pentru tot ce-i român. Toată această nobilime care stăruia în menţinerea unor forme vetuste de viaţă în plin centrul Europei s-a coalizat împotriva României cu posesorii de mai mică anvergură, în ziua în care guvernanţii de la Bucureşti au aplicat şi în Transilvania românească măsurile de progres social pe care le înfăptuiseră de acum în Vechiul Regat. Exproprierea avea un ţel bine determinat: să ia din posesia grofilor şi magnaţilor exploatatori o parte din pământurile stăpânite de ei (dar nu şi muncite de ei), dându-le sutelor de mii de ţărani, unguri şi români, care munceau pământul de secole, dar care erau lipsiţi de stăpânirea lui.

Este demn de menţionat că Ungaria, pe care toţi scriitorii unguri, mari şi mici, din epoca noastră ţin s-o prezinte ca pe o ţară cu vechi tradiţii liberale, a cunoscut servajul până la jumătatea secolului trecut, pământul ţării aparţinând în quasiunanimitatea lui castei nobiliare, iar şerbii având doar uzufructul lui.

În 1916, episcopul ungur Prohászka vehicula ideea unei împroprietăriri a soldaţilor care aveau să revină de pe front[2], dar până la dezmembrarea monarhiei, în toamna anului 1918 nimic nu s-a realizat pe acest tărâm.

Legea agrară românească a expropriat în Transilvania o suprafaţă de 1.663.809 hectare, faţă de 2.776.501 hectare expropriate în virtutea aceleiaşi legi, în Vechiul Regat.[3]

În total, au fost împroprietăriţi în Ardeal 310.583 ţărani unguri şi români; 227.953 erau români, reprezentând 67% din totalul românilor având drept de împroprietărire şi 82.630 erau unguri, *reprezentând 70% din numărul minoritarilor îndreptăţiţi*

---

1 *Ibid.*, p. 127.

2 Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 240.

3 Vezi Emil Petrini, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 309. Vezi şi Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 247 — 249.

prin lege a se bucura de efectele exproprierii. [1]

Coaliția ungurilor interesați în menținerea şi perpetuarea unei stări de exploatare feudală a moşiilor a dezlănțuit, cu prilejul aplicării legii, o acțiune furibundă împotriva statului român.

Guvernul maghiar, pe de altă parte, ținea să prezinte România în fața forurilor internaționale şi a opiniei publice occidentale ca pe o țară care nu respectă tratatele de pace.

Scopul urmărit de unguri era dublu:

I. Păstrarea neştirbită a unor drepturi particulare în dispretul drepturilor legitime ale câtorva sute de mii de *ayants droits.*

II. Slăbirea poziției României în concertul popoarelor europene.

Au fost alertate toate forurile competente şi incompetente, creându-se aşa-numita chestiune a „optanților unguri", care a făcut să curgă râuri de cerneală în presa internațională, timp de mai bine de un deceniu. A fost sesizată în primul rând, în 1922, Conferința Ambasadorilor, în fața căreia ungurii au readus litigiul de trei ori. Apoi, ungurii s-au dus să-şi spună păsul la Liga Națiunilor, la Consiliul Celor Trei, la Tribunalul arbitral mixt româno-maghiar de la Paris, apoi la Curtea internațională de la Haga, dar unde nu s-au dus oare ungurii ca să se plângă împotriva legii de expropriere româneşti?!... [2]

Conform sistemului lor obişnuit de a crea diversiuni pe orice temă, ungurii au ținut încordată atenția opiniei publice mondiale timp de mai bine de un deceniu asupra unei chestiuni care, potrivit rânduielilor dreptului internațional, era exclusiv de domeniul autorităților judiciare româneşti.

---

1 Emil Petrini, *op. cit.,* în *loc. cit.,* p. 310; Silviu Dragomir, *op. cit.,* p. 250.

2 Despre acest lung proces vezi, *La réforme agraire en Roumanie et les optants hongrois de Transylvanie devant la Société des Nations,* Paris, 1924; *La réforme agraire en Roumanie et les optants hongrois de Transylvanie devant la Société des Nations Séance du Conseil du 7 mars 1927,* Bucureşti, 1927; *La réforme agraire en Roumanie et les optants hongrois de Transylvanie devant la Société des Nations,* Paris, 1928; *La réforme agraire en Roumanie. Mémoire du gouvernement royal de Roumanie concernant la proposition du 9 Mars 1928,* Paris, 1928.

Litigiul devenise, după cum se exprimă baronul Edouard Descamp, „o celebră cauză internațională” şi ajunsese, după cum spunea lordul Birkenhead, fostul ministru britanic al Indiilor, „de o gravitate excepțională”.

Trebuie s-o recunoaştem în mod formal că ungurii au avut dintotdeauna meritul de a crea în jurul chestiunilor pe care le agitau o atmosferă dintre cele mai favorabile pentru cauza lor. Fondurile destinate Propagandei erau inepuizabile.

În realitate, tot litigiul se rezuma la problema de a şti dacă statul român avea dreptul să procedeze la exproprierea bunurilor imobiliare, din Transilvania, aparținând ungurilor care optaseră pentru cetățenia ungară (de unde şi denumirea de optanți unguri), şi care nu locuiau în Transilvania (de unde şi numele de absenteişti), adică de a şti dacă străinii puteau avea în România mai multe drepturi decât românii.

„Dacă aceasta a fost cu adevărat intenția părților contractante la Trianon, spunea în fața Ligii Națiunilor marele om de stat Nicolae Titulescu, permiteți-mi să vă spun că oricât am răsfoi tratatele pe care lumea şi le-a dat de la 1918 nu se va găsi nici o creațiune depăşind în seducțiune cariera de optant ungur”.

Nicolae Titulescu, prin măiestria cu care a condus litigiul, a readus problema pe făgaşul ei natural. După 8 ani şi mai bine de interminabile discuții, de pasionante polemici, conflictul româno-ungar a fost lichidat printr-un acord încheiat direct între Ungaria şi România la Haga, principiul exproprierii rămânând deplin câştigat pentru statul român.

Problema optanților unguri a scos în evidență însă, înainte de toate, sistemul neîntrecut al ungurilor de a tulbura în mod continuu pacea Europei şi de a provoca în mod permanent conflicte menite a reactualiza problemele tranşate în mod definitiv.

În afara laturii pur materiale (un număr restrâns de 167 optanți unguri reclamau României o despăgubite de 45 miliarde lei, ceea ce reprezenta exact dublul întregului buget al Regatului României din acea epocă), litigiul a îmbrăcat deci, un caracter pur politic, dublat de unul propagandistic, ungurii nescăpând nici o ocazie de a înfățişa România ca pe o țară unde minoritarii sunt persecutați şi unde drepturile sfinte şi

intangibile ale proprietății sunt călcate în picioare.

Adevăratul aspect al chestiunii care era *o mai echitabilă repartiție a pământului,* stăpânit până atunci de o castă medievală, străină de aspirațiile populației băştinaşe, abia se mai recunoştea prin noianul de arguții sofistice sub care ungurii prezentau problema.

Românii, în definitiv, au realizat chiar pentru țăranul ungur din Transilvania acel minim de dreptate socială pe care magnații feudalismului întârziat refuzau în mod categoric a-l realiza în propria lor țară.

„Niciodată, scria profesorul Ionescu-Şişeşti, țăranii n-au cultivat câmpurile cu atâta zel ca după această reformă”.

Pentru toți prinții, conții, baronii, palatinii şi celelalte nobile figuri maghiare — mici dictatori pe moşiile lor — exproprierea românească a fost o grea lovitură. Pentru țărănimea transilvăneană însă, ca şi de altfel pentru pacea socială a Europei, ea a fost o adevărată binefacere.

Conform tradițiilor constante, ungurii s-au plasat şi de această dată în calea progresului social.

Şcoala sub unguri şi sub români

În 1930, Transilvania număra 3.207.880 români şi numai 1.352.276 unguri.[1] Proporția dintre români şi unguri era aproape aceeaşi şi în momentul Unirii Transilvaniei cu patria mumă în 1918 şi dacă credem mărturia cărturarului român Simion Dascălul din secolul al XVII-lea, în Transilvania de atunci „nu locuiau numai unguri şi saşi peste seamă de mulți, ci şi rumâni peste tot locul, de mai multu-i țara lățită de rumâni decât de unguri”.[2]

Ar fi fost natural ca numărul şcolilor româneşti — al şcolilor primare cel puțin — să fie de două ori şi jumătate mai numeros decât acel al şcolilor maghiare, pentru a da posibilitate copiilor de români să învețe a scrie şi citi în limba maternă.

---

1 *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930,* p. XXXII-XXXV.

2 *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă 1359 — 1515,* întocmit după Grigore Ureche vornicul, Istratie logofătul şi alții, de Simion Dascălul, ediția Constantin Giurescu, Bucureşti, 1916, p. 118.

Ungurii aveau înainte de 1918, 2.588 şcoli primare, repartizate astfel: 1.497 şcoli de stat, 305 şcoli comunale şi 786 şcoli confesionale.[1]

Românii, deşi de două ori şi jumătate mai numeroşi decât ungurii, aveau doar 2.302 şcoli, dintre care absolut nici una de stat: 96 şcoli comunale şi 2.206 şcoli confesionale.[2]

Insistăm asupra lipsei complete de şcoli de stat în care limba de predare să fie limba românească, deşi art. 17 din legea pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor din 1868 impunea statului datoria ca în şcolile de stat din regiunile minoritare să introducă limba minorităţii respective, ca limbă de predare. În Ungaria, scrie dl Zenovie Pâclişanu nu a existat nici o şcoală de stat, nici primară, nici secundară, având ca limbă de predare o limbă minoritară.

George Lukács cunoştea perfect situaţiunea totalei caducităţi a legii din 1868 atunci când scria, pentru inducerea în eroare a opiniei publice de dincolo de Canal, următoarele inexactităţi: „Legea noastră din 1868 proclamând egalitatea naţionalităţilor este un model de sentimente liberale cu privire la persoana naţionalităţilor şi apără drepturile elementelor nemaghiare cu mult mai multă eficacitate decât aşa-numitele tratate pentru protecţia minorităţilor din statele succesorale” *(The injustices of the Treaty of Trianon*).[3]

Dar, acest sistem de a se referi la dispoziţii inoperante este prea cunoscut cititorului pentru a ne opri mai mult asupra lui.

Limba maternă a minorităţilor nu era admisă nici chiar în grădiniţele de copii, unde erau primiţi copiii între 3 şi 6 ani.

Lipsa acestor şcoli de stat unde fiul de ţăran să poată învăţa, scrie şi citi în limba pe care o vorbea acasă şi pe care o auzea exclusiv în satul în care trăia, a fost cauza principală a ridicatei proporţii de analfabeţi români din Transilvania, analfabetism pe care, cu cinismul tradiţional, propaganda

---

1 Alexandru Pteancu, *Învăţământul particular şi minoritar din Transilvania,* în *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul,* II, p. 113; Silviu Dragomir, *op. cit.,* p. 158—159; Zenovie Pâclişanu, *Politica minoritară a guvernelor ungureşti (1867—1914),* p. 65 — 86.

2 Silviu Dragomir, *op. cit.,* p. 158—159.

3 Lukács György, în *Igazságot Magyaror ágnak* (Adevăr pentru Ungaria); vezi şi A. Gociman *op. cit.,* p. 326.

ungurească îl înfăţişa omenirii civilizate ca pe o consecinţă inerentă a inferiorităţii structurale a poporului român.

Istoriograful ungur Acsády scrie textual, în această privinţă: „Nobilimea transilvăneană se temea că dacă românii vor începe să se instruiască şi să aibă şefi mai cultivaţi nu vor mai vrea să suporte sclavia”.[1]

Satele şi târgurile pur româneşti erau lipsite deci de şcoli statale cu limba de predare românească. Pentru a-şi desăvârşi opera de maghiarizare, ungurii au avut grijă de a înfiinţa în acele regiuni şcoli de stat maghiare şi şcoli confesionale ungureşti, unde copilul, dacă voia să înveţe carte, trebuia s-o facă într-o limbă străină de limba maternă, limbă prezentând asperităţi fino-ugrice, imposibil de asimilat de un popor care gândea şi vorbea în graiul dulce neolatin al românilor.

Astfel, din cele 3.835 şcoli primare de stat câte număra Ungaria înainte de războiul mondial, 2.839 funcţionau în regiuni minoritare (româneşti, sârbeşti, slovace etc.), iar din cele 1.149 grădiniţe de copii câte avea Ungaria în acea vreme, numai 347 se aflau în regiuni eminamente maghiare, iar 802 erau afectate — cu un scop precis de maghiarizare a copiilor în primii ani ai dezvoltării lor — uzului copiilor nemaghiari.

Putea deci prea bine dl Lukács să afirme că solicitudinea ungurilor faţă de nemaghiari era ca aceea a unor fraţi între ei, dar uitase doar să-i numească. Dragostea frăţească a ungurilor faţă de români era ca aceea a lui Cain faţă de Abel! Şcoli multe, dar înfiinţate exclusiv pentru distrugerea fiinţei naţionale a minorităţilor.

Tabloul de mai jos ilustrează în chipul cel mai elocvent politica dusă de maghiari — încet dar sigur — pentru desfiinţarea naţiilor conlocuitoare.

Între anii 1871 şi 1900 existau în Ungaria, după cifrele pe care le furnizează anuarul Institutului ungar de statistică, următoarele[2]:

---

1 Acsády I., în *Közgazdasági Lexikon,* II, p. 223.
2 Apud Z. Pâclişanu, *op. cit.,* p. 73 — 74.

Ani	1871	1890	1900
Şcoli cu limba de predare maghiară	5.818	8.994	10.325
Şcoli cu limba de predare română	2.878	2.582	2.157
Şcoli cu limba de predare germană	1.232	674	383
Şcoli cu limba de predare sârbă	2.547	312	135

Tabloul indică deci o evoluție în plină ascensiune pentru şcoala maghiară şi un regres continuu, cu perspective extrem de sumbre, pentru şcolile minorităților.

Dar situația din Transilvania nu era decât un aspect parțial, o fațetă a situației generale a minoritarilor din Ungaria. În județul Bács-Bodrog de pildă, unde trăiau, în 1910, 176.950 germani alături de 267.714 unguri, primii aveau la dispoziția lor 20 de şcoli, iar cei din urmă un număr înzecit (261). În județul Sopron, situația era mai tragică încă pentru minoritari: cei 141.004 unguri aveau la dispoziție 271 şcoli, iar cei 109.160 germani din județ n-aveau absolut nici o şcoală germană.

Pentru a-i împiedica pe copii să vorbească în limba maternă, un învățător din regiunea locuită de mase compacte de slovaci a mers până acolo încât a infiltrat în mintea copiilor ideea că Dumnezeu nu ştie decât ungureşte şi că e deci inutil ca ei să se roage în limba slovacă.[1]

Toate mijloacele erau deci bune pentru a desăvârşi opera de maghiarizare, chiar şi acelea care-i atribuiau Atotputernicului cunoştințe exclusive de limba maghiară.

Rezultatul ofensivei de deznaționalizare nu era de neglijat. În anul şcolar 1913 — 1914, 163.721 elevi români transilvăneni au urmat la şcolile primare româneşti, iar alți 66.597 au fost obligați să urmeze la cele maghiare, din lipsă de şcoli româneşti în regiunile respective.

Pentru a nu fi obligați însă, a învăța, scrie şi citi în limba opresorilor lor de fiecare zi, românii preferau să nu învețe deloc, ceea ce era şi logic şi firesc. Românul din Transilvania voia ca fiii săi să rămână români ca el şi ca strămoşii săi. Învățătura românească avea darul să întărească legătura dintre neam şi

1 „Tribuna” din 21 noiembrie 1901.

individ, să scoată în relief apartenența copilului de țăran din satele Transilvaniei la marele arbore al românismului de pretutindeni. Învățătura maghiară era menită să-l înstrăineze pe copilul român de marea familie românească.

Țăranul transilvănean prefera deci să aibă un copil analfabet, însă simțind româneşte, decât un ştiutor de carte străin de neam.

Ungurii se complăceau, după cum am văzut, să atribuie analfabetismul țăranului român din Transilvania unor cauze cu totul diferite, raportându-le la insuficiențe receptive, caracteristice neamului. Dezmințirea acestor afirmațiuni cu caracter defăimător ne-o oferă progresul înregistrat de aceiaşi români transilvăneni în perioada de după Unirea lor cu România.

Procentul ştiutorilor de carte s-a urcat în Transilvania românească de la 51,1% cât era în 1910, la 67% în 1930, ceea ce reprezintă un plus de 15,9%, cu tendință de continuă ascensiune.

Situația şcolilor ungureşti după Unirea Transilvaniei cu România este cu totul alta decât aceea a şcolilor româneşti sub unguri. În anul şcolar 1922—1923 minoritatea ungară din Transilvania poseda un număr de 562 şcoli de stat[1], unde învățământul era predat în limba maghiară (reamintim că românii n-au avut înainte de unire nici o şcoală primară de stat în care învățământul să fi fost predat în limba română).

În acelaşi an şcolar, românii transilvăneni aveau la dispoziția lor un număr de 1.020 şcoli de stat româneşti[2], ceea ce nu reprezenta încă un echilibru complet între şcolile româneşti şi cele maghiare, în primul rând din cauza superiorității numerice româneşti, depăşind dublul populației maghiare şi în al doilea rând, din cauza caracterului eminamente românesc al pământului pe care se aflau aceste şcoli. *În total, numărul şcolilor maghiare era de 1.669, față de 3.613 şcoli româneşti.*[3]

În baza legii învățământului primar din 1924 statul

1 *Alexandru Pteanpcu, op. cit., în loc. cit., p. 1113.*
2 Ibid.
3 Ibid.

românesc îşi asumase obligaţiunea de a întreţine, în comunele în care populaţia vorbea o altă limbă decât limba românească, şcoli primare, în care învăţământul urma să fie predat în limba minorităţilor respective.

În anul şcolar 1929—1930 statul român a cheltuit suma de 103.660.282 lei pentru întreţinerea şcolilor primare minoritare.[1]

În acel an erau în sarcina statului român 260 şcoli primare în care limba de predare era cea ungară şi 223 de secţiuni de şcoli primare cu aceeaşi limbă de predare. În total, deci un număr de 483 de instituţiuni[2] în care minoritatea ungurească din Transilvania putea să se instruiască în limba ei maternă pe socoteala statului român.

În învăţământul superior dinainte de 1918 regăsim, pe o scară mai întinsă încă, dezechilibrul dintre şcolile româneşti şi cele ungureşti. Astfel, înainte de Unire, românii aveau un total de 18 şcoli superioare faţă de 196 şcoli superioare maghiare.[3]

Această lipsă aproape completă de şcoli secundare româneşti explică faptul de ce maghiarii, care în 1910 constituiau 54,5% din totalul populaţiei regatului ungar faţă de 16,1% proporţia românilor, au putut da în 1913—1914 un procent de 82,6% din numărul elevilor şcolilor secundare faţă de 5,6% procentul românilor.

Contele Apponyi, care cunoştea prea bine situaţia naţionalităţilor din ţara sa, ca unul care a influenţat în diverse rânduri destinul acestor naţionalităţi, are cinismul să aducă românilor un cap de acuzare din faptul că pe scara a ceea ce el numeşte „inteligenţa economică” (economic intelligentsia) ei n-au reuşit să se plaseze decât cu 6,5% faţă de 71,7%, proporţia

---

1 Silviu Dragomir, *op. cit.,* p. 165.

2 A. Caliani, *Şcolile minoritare în anul 1929 — 30,* în „Buletinul Oficial al Ministerului Instrucţiunii”, 1932, nr. 2, p. 172— 177.

3 În 1919, românii din Transilvania aveau 4 licee şi 2 gimnazii, în timp ce maghiarii din Transilvania dispuneau de 43 licee şi 5 gimnazii, ceea ce înseamnă că în timp ce pentru maghiari un liceu revenea la 34.900 locuitori, la români un liceu revenea la 800.000 locuitori, un gimnaziu la 1.600.000 de locuitori, iar o şcoală secundară la 533.000 locuitori (A. Gociman, *op. cit.,* p. 197, 367).

ungurească.[1]

Contele Apponyi, candid, afirmă că acest rezultat nu se datoreşte unei „represiuni artificiale” din partea ungurilor, ci unei deficiențe rasiale. Or, fostul satrap al învățământului unguresc omite cu bună ştiință să spună cititorului anglo-saxon că în întreaga Austro-Ungarie existau 105 şcoli industriale ungureşti, față de nici o singură şcoală românească de acest fel şi 65 şcoli comerciale ungureşti — dintre care 17 numai în Ungaria — *față de o singură şcoală de acest gen pentru cei 3.000.000 români transilvăneni!*

Sub români, situația învățământului superior a fost următoarea: în epoca imediat următoare Unirii Transilvaniei cu România, românii din Transilvania aveau 127 de şcoli secundare (față de 196 numărul şcolilor ungureşti dinainte de 1918) şi ungurii aveau 170 de şcoli secundare (față de cele 18 şcoli româneşti dinaintea războiului mondial).

Sub unguri, românii au avut numai 5 licee, dintre care patru complete, iar unul având numai patru clase inferioare.[2] Cele patru licee complete se aflau la Blaj, Braşov, Năsăud şi Beiuş. În 1889 guvernarea maghiară a socotit că numărul de patru licee este excesiv pentru cele trei milioane de români transilvăneni şi au hotărât introducerea limbii maghiare ca limbă de predare în cursul superior al liceului din Beiuş, înființat în 1868 cu menirea specială de a servi culturii națiunii româneşti din Transilvania.[3]

Sub români, cei 1.330.030 unguri au avut un număr de 52

---

1 Count Albert Apponyi..., *Justice for Hungary...*, p. 18.

2 I. Bratu, *Învățământul secundar din Ardeal,* în *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul,* II, p. 1002.

3 Şi contele Apponyi avea atâta cinism, încât să acuze poporul român din Transilvania de analfabetism. Analizând o statistică întocmită, de autoritățile ungare, contele Apponyi ajungea la constatarea că în vremea stăpânirii austro-ungare în Transilvania numărul analfabeților maghiari era de 20,1%, al analfabeților de origine germană 2,1%, în timp ce al românilor se ridica la 74,6%. De aici, prigonitorul şcolii româneşti din Transilvania trăgea concluzia că poporul român este un neam anticultural care refuză a se instrui „cu toată truda pe care a depus-o autoritatea ungurească de a-l scoate din întunericul analfabetismului în care se complace” *(Igazságot Magyarországnak,* Budapest, Magyar Külügyi Társ, 1928, p. 16).

licee complete[1]! Tradiționala intoleranță românească!...

Dintre aceste şcoli secundare, statul românesc întreținea — depăşind din acest punct de vedere obligațiunile formale care-i incumbau în virtutea tratatelor privitoare la minorități — şapte şcoli şi secțiuni de şcoli superioare în care învățământul se preda în limba ungară, două secțiuni de gimnaziu pentru fete şi 2 secțiuni de şcoli superioare de comerț cu aceeaşi limbă de predare.

Trebuie menționată, cu acest prilej, legea privitoare la învățământul particular din decembrie 1925, prin care statul român făcea o concesie de o importanță capitală principiilor care stăteau la baza organizării învățământului din Ungaria. Statul român de la începutul vieții sale ca stat independent a adoptat principiul şcolilor laice, organizate, plătite şi controlate de stat. În Ungaria, principiul dominant în învățământ era acela al priorității şcolilor comunale şi confesionale. Astfel, înainte de 1867 nu a existat în Ungaria nici o şcoală creată şi întreținută de stat. Abia de la inaugurarea sistemului dualist, statul unguresc a început să se intereseze de organizarea şcolilor, dar într-o măsură atât de mică încât în 1880 existau abia 266 de şcoli de stat față de 1 669 şcoli primare comunale şi 13 772 şcoli confesionale. În 1918, principiul acesta era încă în vigoare. Statul maghiar întreținea un număr de 3 835 şcoli primare comunale față de 12 091 şcoli confesionale.

Şi în învățământul superior întâlnim acelaşi fenomen. În aceeaşi epocă, din 185 licee, erau întreținute de stat doar 50 şi restul erau licee confesionale. Din 95 şcoli normale, S0 erau şcoli de stat şi 65 erau şcoli confesionale.

Pentru a se conforma tradiției îndelungate a învățământului şcolar din Ungaria, statul român, prin legea din 1925, a derogat de la principiile călăuzitoare în politica şcolară şi a permis înființarea de noi şcoli confesionale minoritare, dând autorizații de funcționare şi celor vechi.[2]

Pentru a avea drept de publicitate, adică pentru ca diplomele eliberate de aceste şcoli să aibă o valoare egală cu aceea a şcolilor de stat româneşti, şcolile confesionale erau

---

1 A. Caliani, *op. cit.,* p. 172— 177.
2 Silviu Dragomir, *op. cit.,* p. 170—171.

supuse — cum era şi firesc — la anumite condiții privitoare la programul învățământului şi la condițiile de recrutare a corpului profesoral. Printre alte condițiuni privitoare la învățători figura şi aceea că membrii corpului profesoral să cunoască şi limba română. Se dădea un termen de cinci ani profesorilor şi învățătorilor pentru realizarea acestui deziderat românesc, scutiți fiind de această obligație profesorii trecuți de 55 ani şi cei având 30 de ani de serviciu.[1] Nimic mai logic întrucât corpul profesoral minoritar se integra, prin dreptul de publicitate pe care-l căpătau şcolile lor, corpului profesoral românesc.

Nu trebuie să uităm că legea Apponyi cerea nu numai ca profesorii să cunoască limba maghiară, dar chiar şi elevii şcolilor primare să cunoască limba guvernanților la absolvirea a patru clase primare.

Ungurii au denunțat legea românească ca pe o acțiune intolerabilă a guvernului român şi au dat fuga la Liga Națiunilor, unde luaseră obiceiul a adresa toate plângerile împotriva României.

Plângerile ungurilor au ajuns în discuția „Comitetului Celor Trei” de pe lângă Liga Națiunilor. După o cercetare amănunțită a întregii chestiuni, Comitetul a respins acuzațiunile ce se aduceau României, prin decizia din 18 martie 1926 publicată în Monitorul Oficial al Societății Națiunilor din acel an.[2]

Lordul Cecil, în calitate de preşedinte al Comitetului, a ținut să înfiereze exageratele acuzații ungureşti, în următorii termeni:

„Membrii Comitetului țin să sublinieze cât este de important ca plângerile formulate înaintea Societății Națiunilor să fie redactate cu maximum de îngrijire, pentru ca Societatea să nu fie sesizată de fapte inexacte.[3]

Adresându-se apoi guvernului român, „Comitetul Celor Trei” îl felicita pentru atitudinea cu adevărat europeană pe care românii au adoptat-o în chestiunea minorităților din Transilvania. Citām textual din nota adresată României: „Într-o

---

1 *Ibid.,* p. 171.
2 Société des Nations, «Journal Officiel», 1926, p. 741 — 742.
3 *Ibid.*

chestiune foarte dificilă, guvernul român a manifestat dorința cea mai sinceră, cea mai lăudabilă de a satisface Justiția și Umanitatea”.[1]

Lecția usturătoare pe care șoviniștii unguri au primit-o din partea Ligii Națiunilor nu i-a împiedicat însă pe unguri să continue a defăima România și după hotărârea „Comitetului Celor Trei”, denunțând mereu „intoleranța românească” în chestiunea școlilor din Transilvania. Principiile exprimate de Hitler în *Mein Kampf* cu privire la perseverența diabolică a Propagandei chiar în chestiunile nedrepte găsise în Ungaria cel mai bun teren de cultură!...

Ar fi de dorit ca din experiențele trecutului, atât ungurii cât și străinii, care așa de ușor au căzut în cursa pe care le-au întins-o propagandiștii maghiarismului șovin, să-și făurească îndreptar pentru viitor, primii renunțând la sistemul defăimării cu orice preț, iar cei din urmă, cercetând înainte de a acuza!...

O nedreptate care continuă...

Am ajuns la sfârșitul expunerilor noastre și în loc să terminăm lucrarea cu un capitol final, încheind o istorie dintre cele mai tragice din câte a cunoscut vreodată continentul european, suntem nevoiți să consacrăm finalul cărții capitolului inaugural al unei noi perioade de nedreptăți, de tragism și de nonsens istoric, geografic și politic.

Injustiția din provincia românească a Transilvaniei continuă doar după o pauză de două decenii, în care timp Transilvania a cunoscut fiorii unei renașteri naționale care au dat impuls de viață nouă acestui ținut, pe care cu drept cuvânt, dl Constantin I. C. Brătianu l-a numit „inima românismului”.

„Regatul, spunea într-adevăr leaderul liberal, reprezintă creierul nației române și Transilvania — inima ei”.

Nedreptatea s-a consumat vertiginos. Trupul Transilvaniei a fost spintecat în două. Nici un chirurg din lume n-ar fi putut proceda la o asemenea operație, demnă cel mult de mâna brutală a unui măcelar.

Nordul Ardealului a fost separat de sudul provinciei.

---

1 *Ibid.*; vezi și Silviu Dragomir, *op. cit.,* p. 177.

Această separațiune este un nonsens istoric, geografic, economic, etnic, etic, o absurditate, o amenințare pentru pacea Europei.

Cele mai elementare noțiuni de bun simț şi de echitate au fost călcate în picioare prin sfărâmarea unității Transilvaniei. Din timpuri imemoriale, Transilvania a reprezentat o unitate indisolubil. Istoria ei a cunoscut vicisitudini al căror tragism l-am expus în lucrarea de față. Independentă, autonomă sau supusă, integrată fără voie în monarhia habsburgică sau anexată cu violența țărilor Coroanei ungare, *Transilvania a băut din plin cupa amărăciunii, dar n-a cunoscut niciodată tragismul împărțirii, al separațiunii, al vieții despărțite prin granițe fictive, arbitrare, ilogice... imposibile.*

Până şi revizioniştii cei mai cutezători, cu lordul Rothermere în frunte, n-au avut curajul să preconizeze fărâmițarea unității transilvănene.

Regiunile transilvănene a căror dezmembrare o cereau adepții lordului Rothermere nu depăşesc decât pe o porțiune de câteva zeci de km, zona frontierei apusene a Transilvaniei fixată la Trianon. Cei mai pasionați dintre susținătorii din străinătate ai principiilor revizioniste ungare au ținut să afirme sus şi tare că ei nu reclamă alipirea Transilvaniei la Ungaria şi nici nu doresc trunchierea provinciei, arătând că ei cer numai cedarea către Ungaria a oraşelor de la frontiera de vest, pe care propaganda maghiară, în dispretul celor mai evidente realități istorice, geografice, etnice şi economice, continua să le prezinte drept citadele ale maghiarismului integral.

Nici unul dintre propagandiştii din străinătate sau din susținătorii cauzei maghiare nu s-au încumetat în intervalul celor 20 de ani de revizionism furibund să formuleze măcar pretențiuni, a căror limită să fie masivul Carpatic. Cei mai ortodocşi dintre filomaghiari se opreau la regiunile de la frontiera apuseană a Transilvaniei.

În epoca care a urmat imediat războiului, ungurii nici n-au îndrăznit să formuleze în Occident pretențiuni teritoriale. Prea vie era în mintea contemporanilor imaginea haoticei stări de lucruri din fosta monarhie austro-ungară, imputabilă întrutotul manoperelor castei guvernanților unguri de la Budapesta, pentru ca ungurii să aibă curajul de a preconiza revenirea la

statu-quo ante.

Ungurii au fost abili. La început, ei s-au arătat respectuoşi până la exces faţă de înfăptuirile de la Trianon. Era vorba de menajat susceptibilitatea Aliaţilor, geloşi de realizările Conferinţei de Pace de la Versailles.

Iată de pildă ce spune deputatul francez Tisseyre, ale cărui simţăminte filomaghiare le-am relatat în cursul acestei lucrări. „Ungurii, zice el, nu cer revizuirea tratatului de la Trianon. Ei cer aplicarea tratatului în spiritul său cel mai larg. Ei cer ca ungurii răspândiţi în Transilvania să poată vorbi liber limba lor, să poată practica cultul lor şi să rămână unguri".[1]

Acesta a fost începutul. Aşa s-a insinuat propaganda maghiară în opinia publică din Occident şi mai ales în cercurile politice şi gazetăreşti din ţările aliate. Alegaţiunile propagandei erau, însă, complet false. Chiar din ziua în care Ungaria a ratificat Tratatul de la Trianon, ea şi-a manifestat intenţiile ei revizioniste. Deputaţii, după ce-au votat ratificarea, au jurat în mod solemn să înfăptuiască reînvierea Ungariei milenare, recte a Ungariei care a durat exact cinci decenii, de la 1867 până la 1918.

„Cred, au jurat reprezentanţii poporului maghiar din 1920 În Dumnezeu. Cred în patrie. CRED ÎN REÎNVIEREA UNGARIEI MILENARE".

Puţină vreme după aceea, crezul revizionist a răsunat cu mai mare putere încă pe malurile Dunării, la Budapesta. La inaugurarea, în 1921, a statuilor din centrul Budapestei, reprezentând provinciile dezlipite de monarhia dualistă, episcopul catolic Ştefan Zadraveţ, în mijlocul unui entuziasm pe care ziarele epocii l-au calificat drept „irezistibil", s-a adresat mulţimii cu vorbele:

„Locul acestor monumente este şi va fi cuptorul urii şi al răzbunării care se apropie cu paşi gigantici" şi perorând, el şi-a terminat cuvântarea cu strigătul ameninţător: „CU ORICE MIJLOACE, TREBUIE SĂ NE REUNIM!".[2]

Acesta era mai mult decât revizionism, era o directă ameninţare cu războiul în clipa în care popoarele sărbătoreau

---

1 Tisseyre, Charles, *op. cit.,* p. *55.*

2 Vezi şi A. Gociman, *op. cit.,* p. 164.

pacea. Pentru a caracteriza însă şi mai bine tradiționala metodă ungurească de inducere în eroare a opiniei publice străine, trebuie să subliniem candida remarcă făcută de contele Ştefan Bethlen, cu câțiva ani înaintea izbucnirii celui de-al doilea război mondial din 1939, cu privire la bunele intenții maghiare: „Contele Apponyi — spunea Bethlen — n-a rostit niciodată cuvântul revizionism la Liga Națiunilor, iar Liga Revizionistă ungară s-a înființat numai după ce presa londoneză a lordului Rothermere a lansat lozinca revizuirii tratatului de la Trianon”. Candoare sau cinism?! Prea mare trebuie să fie dispretul ungurilor pentru inteligența tuturor popoarelor europene, dacă pot crede o clipa măcar că reprezentanții acestor națiuni, reuniți pentru a-l asculta pe contele Albert Apponyi, n-au înțeles din cuvântările bătrânului om politic ungur, chiar în lipsa cuvântului de revizionism, care erau veritabilele intenții ale ungurilor cu privire la teritoriile pe care le pierduseră în războiul mondial!...

Dar, dacă începuturile propagandei revizioniste maghiare au fost modeste, treptat, treptat, maghiarii şi-au modificat tactica, atacând direct chestiunea revendicărilor teritoriale. Ei au lansat de la început, un balon de încercare, reclamând doar „Uşoare modificări de delimitarea frontierelor”, interpretând *pro causa* o declarațiune cu totul străină de o nouă rectificare a frontierelor, făcută de preşedintele Millerand după votarea Tratatului de la Trianon şi în urmă reclamând şi oraşele „pur maghiare de la granița de vest a Transilvaniei”.

Ceea ce li s-a atribuit ungurilor la Viena la 30 august 1940 depăşeşte nu numai revendicările formulate timp de două decenii dar chiar şi cele mai optimiste visuri ale celor mai exaltați dintre revizioniştii de la Budapesta.

Diktatul de la Viena

În urma „arbitrajului” — dictat de la Viena — s-au desprins din trupul Transilvaniei 52.243 km.p., cu o populație românească de 1.304.894 suflete (50,1% din total), față de numai 480.000 unguri şi tot atâția secui (total 968.371).

După statistica ungurească din toamna anului 1940, citată

de dl Sabin Manuilă[1], românii reprezentau 48,7% din numărul total al locuitorilor Transilvaniei cedate.

Opt județe, din cele 23 câte număra Transilvania, au fost înstrăinate în întregimea lor (Ciuc, Maramureş, Năsăud, Odorhei, Satu Mare, Sălaj, Someş şi Trei Scaune). Alte trei județe, Bihor, Cluj şi Mureş, au fost spintecate în două, creându-se hotar artificial în inima însăşi a românismului ardelean.

Dacă se exclude enclava secuiască, românii formează în teritoriul cedat Ungariei, în districtele Maramureş, Satu Mare, Sălaj, Cluj, Someş şi Năsăud un procent care atinge până la 70% din întreaga populație cedată.

Aşa-numitul „arbitraj” de la Viena nu este motivat, aşa ca numai prin deducție putem stabili considerațiunile care au determinat crearea actualei configurații a Transilvaniei. Conturul noii frontiere dintre România şi Ungaria ne permite să bănuim raționamentul „arbitrilor”. Ei au luat, desigur, drept criteriu de bază încorporarea regiunii secuieşti la Ungaria. Or, aceasta este un nonsens. Cele trei județe secuieşti, Ciuc, Odorhei, Trei Scaune sunt înconjurate de un vast ocean românesc, din care ele răsar doar ca o mică insulă.

Arbitrii au ținut cu orice preț să încorporeze pe secui la masa ungurească.[2] Or, cum teritoriul locuit de ei se găseşte tocmai la marginea de răsărit a provinciei Transilvaniei, cei doi judecători improvizați ai destinelor româneşti au găsit cu cale să atribuie Ungariei un imens teritoriu care leagă Ungaria de insula secuiască, teritoriu în care românii se plasează în majoritate zdrobitoare.

Nimic mai ilogic, mai nenatural şi mai inechitabil. Secuii au fost colonizați în Transilvania locuită de români. Dacă ungurii îi reclamau ca pe nişte elemente absolut indispensabile

---

1 „Universul”, 1 ian. 1941.

2 Cunoscutul profesor universitar şi diplomat american Phillip E. Musely, aprecia astfel în octombrie 1940, odiosul Diktat de la Viena; „România s-a văzut în trista situație de a fi nevoită, să treacă 1.154.000 de români în stăpânirea ungurească, pentru ca Ungaria să poată recăpăta 367.864 de maghiari din cele 3 județe secuieşti (recensământul din 1910) şi să-i unească cu Pusta maghiară, cea la o mare distanță spre vest” („Foreign Affaires”, New York, octombrie 1940).

prosperității nației maghiare, liberi erau să-i readucă pe teritoriul lor național. Secuii au luat de altfel de multe ori drumul străinătății din cauza grelelor condiții de viață care le-au fost create de nemeşii unguri.

Jószef Venczel[1] ne arată că numai între anii 1901 — 1913, 13.652 secui au emigrat şi anume: 6.753 în America şi — fapt extrem de interesant — 8.599 în România.

Precedentul era deci creat.

Înglobarea secuilor cu teritoriu cu tot este însă un nonsens. Pe teritoriul ocupat de ei în estul Transilvaniei, secuii nu erau la ei acasă, ci pe un teritoriu străin, pe care ei figurau doar ca nişte colonişti. Or, colonizarea pe pământul Europei n-a îndreptățit niciodată revendicarea teritoriilor colonizate. Şi apoi, cu ce drept pot revendica ungurii un teritoriu secuiesc, adică un teritoriu ocupat de un neam străin de ființa lor națională?

Aparent, azi secuii pot fi confundați cu ungurii propriu-zişi. Am văzut însă în dezvoltările anterioare cât de fundamental deosebiți sunt ei de unguri. În vechime, secuii s-au dovedit a fi fost cei mai înverşunați adversari ai maghiarilor.

„Duşmănia constantă a secuilor împotriva, lui Báthory, ne spune A. de Bertha în lucrarea sa *Ungurii şi Românii* (apărută la Paris în 1899), a degenerat de multe ori în revolte sângeroase, înăbuşite cu străşnicie”[2] şi în continuare, acelaşi scriitor adaugă: ...Ioan Sigismund de Zápolya a fost acela care i-a despuiat pe secui de libertățile lor, după cum Báthory i-a înşelat cu tot felul de promisiuni”.[3]

Cserei, cronicarul secuilor din secolul al XVII-lea, este mai categoric încă decât Bertha, în exprimarea simțămintelor duşmănoase pe care secuii le-au nutrit dintotdeauna față de unguri.

„Nenorocirea Transilvaniei, spune el, din țara ungurească şi de la unguri s-a tras întotdeauna. Aşa am pierdut şi țara şi libertatea”.[4]

---

1 Jószef Venczel, *Die Zukunft der Szekler,* în „Ungarn”. Caietul din luna mai 1943.

2 A. de Bertha, Magyars et Roumains devant l'histoire, Paris, 1899, p. 198.

3 *Ibid.,* p. 199

4 Nagyajtai Cserei, Mihály, *op. cit.,* p. 1. Profesorul universitar de la

Şi, adresându-se în urmă Transilvaniei, pe care în 1940 Ciano şi Ribbentrop au ciuntit-o pentru a înlesni — ce crudă ironie — unirea secuilor cu ungurii, Cserei exclama: *„Fie-ţi de învăţătură de acum înainte, o Transilvania, iubita mea patrie! Cu ungurii să nu te întovărăşeşti ca să nu suferi înfricoşător, precum suferi acum!”.*1

Dacă, faţă de toate aceste dovezi categorice mai este necesar a mai dovedi sentimentele ostile care i-au animat dintotdeauna pe secui faţă de unguri, citām din istoria Transilvaniei o împrejurare întru totul concludentă. Când, la începutul secolului al XVII-lea, domnul român Mihai Viteazul a intrat în Transilvania, secuii s-au alăturat lui pentru a lupta împotriva ungurilor. Secuii au preferat deci în trecut suveranitatea şi guvernarea românească asprei dominaţii maghiare.2

Budapesta, Emeric Lukinich, în cadrul unui congres istoric de la Varşovia, în 1933, recunoştea următoarele: „Pentru cea mai mare parte a transilvănenilor, Ungaria era încă o ţară străină de care trebuia să apere ca de orice altceva... După Mihály Cserei, conservator şi transilvănean intransigent — de la Ungaria şi de la unguri a venit întotdeauna primejdia pentru Transilvania... Niciodată, pentru a-şi conduce propriile afaceri, Transilvania n-a vrut să găsească printre fiii săi persoane capabile; întotdeauna ea a admirat pe fiii cu înfăţişarea lui Ianoş al Ungariei, i-a adoptat, i-a crescut, i-a îmbogăţit şi a făcut din ei stăpâni; biata noastră patrie şi noi toţi mai simţim încă în gură amărăciunea; astfel am pierdut noi şi ţara şi libertatea” (Cf. Kmeric Lukinich, *Les idées politiques dirigeantes de la Principauté de Transylvanie de 1511 à 1690,* în «Bulletin d’Information des sciences historiques en Europe Orientale», tome V, Varsovie, 1933, p. 9; I. Lupaş, *Lecturi din izvoarele istoriei române,* Cluj, 1928, p. 202-203)

1 *Ibid.,* p. 358. Exprimându-şi dezamăgirea faţă de trecerea Transilvaniei sub stăpânirea Habsburgilor, Cserei nota: „Învaţă, Transilvanie, învaţă, nu te mai însoţi cu Ungaria, pentru că păsatul unguresc adeseori ţi-a ars gura şi totuşi nu ai ştiut trage învăţătură” (Vezi şi I. Lupaş, *Sfârşitul suzeranităţii otomane în Transilvania,* în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii istorice”, seria a III-a, tom. XXV, 19-12— 1943. p. 809).

2 Vezi I. Lupaş, *Istoria unirii românilor,* Bucureşti, 1937, p. 132 şi urm.

Cronicarul secui Nagy Szabó Ferenc, care a trăit la sfârşitul secolului al XVI-lea, începutul secolului al XVII-lea, martor ocular deci al evenimentelor din timpul domniei lui Mihai Vodă Viteazul arăta în cronica sa că iobagii secui au răspuns chemării voievodului muntean şi au participat, aşa cum se ştie — sub conducerea lui Albert Király —, la bătălia de la Călugăreni şi

ulterior, la alungarea otomanilor la sudul Dunării.

Întorşi acasă, ei au fost însă aspru pedepsiţi de către nobilime şi readuşi în starea de iobăgie, decretată la 1562 de către marea nobilime maghiară. Profitând şi de plecarea la Praga a lui Sigismund Báthory, nobilii — arătă cronicarul secui Nagy Szabó Ferenc — „au ţinut sfat între ei; au ridicat oaste şi toată oastea din curte în fiecare cetate de scaun, au ridicat călăreţi, pedestraşi şi au scos durde, tunuri; acestea însă atât de tainic faţă de nevolnicii aceia de secui, încât în veci n-ar fi putut prinde aceia de veste că oastea era contra lor, că nemeşii pe ei vor să-i reducă la iobăgie. Eu nici c-am auzit să se fi adunat în vreun scaun secuii aceia, în propria lor apărare.

De aceia apoi, precum au fost hotărât în taină între ei, fruntaşii secui s-au năpustit asupra lor toţi odată — în aceeaşi zi în toate scaunele — şi au fost înregistrat ei, cine pe cine să prindă în fiecare scaun; şi, căzând ei aşa, către seară asupra lor, i-au surprins în pat pe cei ce i-au fost scris. Aşa au făcut în fiecare scaun. Pe cei pe care i-au putut prinde i-au târât apoi legaţi în cetăţile de scaun şi acolo au fost ucişi în număr mare bieţii nevinovaţi, care spânzuraţi, care traşi în ţeapă, care schingiuiţi şi daţi pieirii altminteri, ciumpăviţi de nas, de urechi, care, iarăşi, ciomăgiţi într-atâta, încât au murit.

Ca şi în alte cetăţi de scaun, fruntaşii secui din scaunul Mureş au adunat oaste şi aici, în Târgu Mureş şi au scos în piaţă multe arme de foc. Într-o seară, pe la asfinţit, am văzut că şi călăreţii se pregătesc, dar nimeni nu ştia, în afară de ei, unde merg. Am văzut, doar că au plecat în toate părţile. Şi au mers dară în scaunul Mureş şi — precum, am scris şi mai sus — au înhăţat capii secuilor pe care i-a fost slobozit mai demult Sigismund Báthory. Pe care i-au găsit peste noapte în pat, aşa i-au luat în casele lor, de lângă neveste. Spre dimineaţă dar, ostaşii au revenit şi aşa i-au adus, bieţii de ei, ca pe cine ştie ce răufăcători. Deloc n-au tărăgănat, ci chiar a doua zi au pus să se cioplească mulţime de ţepi din pădurea oraşului şi ţepile s-au cărat la spânzurătoare. Acolo i-au târât şi pe secui şi pe mulţi din ei, sărmanii, i-au tras în ţeapă, pe mulţi i-au spânzurat. Spre seară, din nou au trimis şi au adus, în acelaşi fel, alţii. Până în cealaltă dimineaţă au răpit şi adus alţi robi secui, pe care i-au măcelărit tot aşa, sub spânzurătoare.

L-au adus şi pe unul, Károly András — acesta le-a fost căpetenie; pe el l-au târât legat de coada unui cal şi l-au tras în ţeapă cu capul în jos, sărmanul, şi cu picioarele în sus, către cer — aşa l-au batjocorit pe nevinovat. Din nou au spânzurat, sumedenie; zile-n şir, tot aşa au stat lucrurile. Odată şi-odată li s-a făcut lehamite de ucideri; le-au lăsat baltă, dar s-au apucat să le reteze nasurile, urechile, dar şi aceasta cu atâta sălbăticie, încât nasul îl retezau cu buze cu tot, de le rămâneau, sărmanilor, doar dinţii şi aşa au şi murit mulţi, din asta; şi pe cei cărora le retezau urechile îi jupuiau până spre gât. La asemenea sălbăticii s-au dedat cu ei. Până la urmă, au dat-o încolo şi pe asta şi au poruncit să fie doar snopiţi; şi au pus să se facă o spată de lemn atât de mare, încât era de speriat, însă i-

Or, de dragul unor colonişti a căror singură legătură cu maghiarii este aceea de a vorbi aceeaşi limbă cu ei, nu se

---

au cioplit tăiş şi muchie; cu aceasta, trăgeau nouă lovituri cu latul, dar ultima o trăgeau peste fund, cu tăişul palei, care — am văzut — cădea atât de greu, încât oasele şezutului se făceau mici fărâme din asta. S-a vorbit că mulţi nenorociţi au murit şi din asta. S-au purtat atunci tare urât cu bieţii secui eliberaţi, care au fost mers cu Sigismund Báthory în Ţara Românească. Treaba aceasta a fost în 1596. Acestea, cu ochii mei le-am văzut. *(Marosvásárhelyi Nagy Szabó memoriálejá* / Memorialul lui Nagy Szabó Ferenc din Târgu Mureş/, în Mikó Imre: „Erdélyi történelmi adatok"/Date istorice transilvănene/, vol. I, Cluj, 1855, p. 45 — 47; vezi şi Baranyai Décsi János, *Istoria ungară,* în *Monumenta Hungariae Historica Scriptores,* XVIII, 1866, p. 246 — 247).

Pe bună dreptate, cronicarul secui se întreba cu amărăciune „ce-au câştigat nemeşii unguri cu aceea că pe secuii care au fost mers pentru slobozenie cu Sigismund Báthory asupra turcului, în Ţara Românească, şi venind acasă de acolo i-au măcelărit acasă şi i-au făcut iarăşi iobagi? Nici păgânii n-ar fi săvârşit una ca asta, din contra, le-ar fi fost milă de ei de-ar fi văzut-o" *(Marosvásárhelyi Nagy Szabó memoriálejá,* în *loc. cit.,* p. 53).

În 1599, când se pregătea să treacă la înfăptuirea unirii ţărilor române, Mihai Viteazul „le-a trimis în mare taină răvaş şi secuilor — acelora care fuseseră repuşi în iobăgie, cu mare vărsare de sânge, în anul 1596", „şi — menţiona acelaşi cronicar, Nagy Szabó Ferenc, — s-a legat să le dea acelora, dar şi celorlalţi, slobozenie. Văzând răvaşul voievodului, pe dată secuii au început să se pregătească" *(Ibid.,* p. 52). Pentru ajutorul primit, după intrarea sa triumfală în Alba Iulia, Mihai Viteazul a confirmat secuilor oficial eliberarea lor din iobăgie şi a impus dietei nobiliare, întrunită la 20 — 28 noiembrie 1599, să recunoască vechile lor drepturi şi libertăţi (I. Lupaş, *Documente istorice transilvănene,* vol. I, 1599 — 1699, Cluj, 1940, p. 3-7).

După înfrângerea lui Mihai Vodă Viteazul la Mirăslău, nobilii unguri s-au răzbunat din nou sângeros asupra iobagilor secui. „Sus, pe un deal înalt, — relata acelaşi cronicar secui — stătea secuimea fugită — o ceată mare de oameni, cică erau optsprezece sute, dar eu nu i-am văzut — pe care-i chemau jos de-acolo, să se predea, însă ei au spus că nu coboară, fiindcă se tem că-i taie; şi, daca tot trebuie să moară, mai bine mor cu arma-n mână. Auzind aşa, nemeşimea l-a trimis acolo pe Daczó János şi el s-a legat cu jurământ faţă de ei; însă aveau să vadă ei ce fel a fost jurământul, iar sărmanii aceia au coborât cu încredere şi, cu tot jurământul, nemeşimea s-a năpustit asupra lor fără să-i pese de nevinovaţi şi, împresurându-i, i-a tăiat pe toţi, bieţii de ei, cu răcnete asurzitoare, într-atâta încât mormanul de trupuri a fost cât un deal. Cică a curs pârâu sângele de sub trupuri.

Aşa a răzbunat nemeşimea plecarea secuimii la Sibiu, lângă Mihai Vodă şi aşa i-a redus-o iarăşi la iobăgie, precum i-a fost măcelărit şi în anul 1596, când cu plecarea lor în Ţara Românească" *(Marosvásárhelyi Nagy Szabó memoriálejá,* în *loc. cit.,* p. 56 — 57).

sacrifică o populație băştinaşă de 1.300.000 locuitori care are rădăcini atât de puternice în pământul ce i-a fost răpit României.

Şi aici e vorba doar de români de baştină, nu de colonişti deznaționalizați în cursul multor secole de dominațiune tiranică.

Dacă sistemul aplicat în 1940 s-ar generaliza, ar trebui schimbată pur şi simplu întreaga hartă a Europei, creându-se situațiuni inextricabile, un veritabil Babel în care războaiele nu s-ar mai termina niciodată.

Imperialismul maghiar, cu inevitabilul său corolar, revendicarea teritoriilor reunite, în urma prăbuşirii monarhiei austro-ungare, la aşa-numitele „state succesorale”, România, Iugoslavia şi Cehoslovacia, a fost privit cu simpatie de Italia fascistă şi de Germania hitleristă care, încurajând pretențiile teritoriale ungureşti, îşi creau astfel platforma propriilor lor revendicări. Dacă pentru fascişti şi nazişti susținerea aspirațiilor imperialiste maghiare avea un caracter pur politic, pentru maghiari dorința de a stăpâni un teritoriu cât mai vast avea cauze cu mult mai profunde. Puțini la număr, ungurii căutau ca prin înglobarea a câtorva milioane de nemaghiari la maghiarism să poată remedia pericolul care amenință neamul lor.

„Cauza ultimă a naționalismului şi chiar a imperialismului național unguresc, scrie Ludwig Spohr în lucrarea sa intitulată: *„Temeiurile, spirituale ale naționalismului în Ungaria”* (Berlin, 1936) este coşmarul numărului. Teama de a pierde substanța poporului, care se ştie puțin la număr şi aflat în descreştere, continuă Spohr, a îndemnat la imperialismul național sub forma maghiarizării”.[1]

---

1 Obsesia numărului şi visurile imperialiste sunt redate sugestiv şi de către Nándor Urmanczy, fratele organizatorului de la Beliş, din noiembrie 1918:

„15 milioane de maghiari trăiesc în lume, scria Nándor Urmanczy în 1932. După toate probabilitățile numărul lor este cu mult mai mare. Dar, până când vom putea completa datele de care dispunem, trebuie să ne mulțumim chiar şi cu această cifră... Ea reprezintă abia jumătate din cei 30 milioane de maghiari ai lui Eugen Rákosi. Dar nu face nimic: vom avea noi şi cealaltă jumătate!”

Din studiul d-lui Anton Reithinger *Le visage éonomique de l'Europe* rezultă într-adevăr că, urmând curba normal previzibilă a sporului natural, populația Ungariei va înregistra în 1960 un spor de 15,4% față de populația din 1930, densitatea crescând de la 93,4 locuitori pe kmp. la 107,7. În acest timp, România va înregistra un spor de 32,2%, iar densitatea populației va creşte la 80,9 locuitori pe kmp., față de 61,2 în 1930.[1]

Pericolul pentru nația ungară nu constă deci în penuria de teritorii, ci în presiunea demografică scăzută a poporului unguresc. Cele 8 milioane unguri nu suprapopulează teritoriul lor național. Cadența sporului de populație, după cum am văzut, este departe de a prezenta pentru Ungaria aceleaşi obsedante probleme care frământă pe conducătorii țărilor prea prolifice. În Ungaria propriu-zisă, în Ungaria de la Trianon, este destul loc pentru sporul normal de populație şi când spunem destul loc, înțelegem destul teritoriu pentru a hrăni şi a da

---

„Dacă Habsburgii ar fi fost maghiari, ei ar fi avut reşedința permanentă la Buda, ar fi apărat interesele ungare şi națiunea noastră ar fi numărat astăzi 30 de milioane de cetățeni. Nemaghiarii, care s-au stabilit (!?) de-a lungul secolelor în țara noastră ar fi fost asimilați şi limba ungară ar fi fost astăzi limba internațională de conversație în Orient şi în Balcani".

„Noi avem 8 milioane de unguri în Ungaria mutilată, 3 milioane şi jumătate (?!) sub dominație valahă, sârbă şi cehă, şi încă o dată 3 milioane şi jumătate (?!) în America, Africa, Asia etc."

„Datoria noastră este să luptăm pentru unirea tuturor maghiarilor. Trebuie să strângem 15 milioane într-un singur popor".

„În primul rând, trebuie să eliberăm pentru frații noştri teritorii provizoriu ocupate".

„Apoi, trebuie să ne debarasăm de paraziți! Să fie exterminați ticăloşii de pe pământul nostru maghiar! În locul acestor oameni fără credință şi fără recunoştință, al acestor duşmani, să revină în patrie frații noştri, obligați astăzi să trăiască în străinătate: în America, în Asia, în insule şi păduri seculare".

„Toți să revină în Ungaria reconstituită, care le va oferi o pâine mai bună, un cer mai frumos, — pentru că aceasta va fi patria lor!"

„Nu este aceasta o utopie! Cei 15 milioane de unguri vor fi mâine reuniți. Ei vor pune temelia marelui imperiu maghiar, asemănător aceluia al lui Ludovic cel Mare şi al regelui Mathias" („Pesti Hírlap", 23 noiembrie 1932).

1 Anton Reithinger, *Das wirtschaftliche Geschichte Europas,* Stuttgart-Berlin, 1936, p. 19.

posibilitate populației de a prospera şi a progresa din punct de vedere economic şi cultural.

Soluția problemei nu este deci o soluție de ordin teritorial, ci una pur demografică, care poate fi lesne realizată prin readucerea pe teritoriul național unguresc a consângenilor lor şi a neamurilor înrudite (secui, de pildă) care trăiesc în diferite regiuni ale Europei Centrale, inclusiv Transilvania. Această soluție s-ar încadra, bineînțeles, într-un schimb de populații pe scară întinsă.

Ar fi desigur soluția ideală pentru risipirea acelui „coşmar al numărului”, de care vorbea Spohr. Este mai presus de orice îndoială însă că românii nu vor căuta să impună această soluție, cunoscută fiind tradiționala lor politică tolerantă față de minoritățile conlocuitoare, care sperăm că se va exercita şi în viitor ca şi în trecut.

Mai rămâne un singur aspect al problemei. Ungaria de după Trianon este un stat mic. Or, cu gândul că acest stat va rămâne astfel, nu se puteau împăca conducătorii de după război ai Ungariei. Într-o lume de mult apusă, o mână de oameni a putut stăpâni prin teroare masa enormă a naționalităților din regatul Sfintei Coroane ungare şi astfel Ungaria a trăit sub mirajul unui vast teritoriu şi al unei mase enorme, aparent uniformă, realizată nu prin unire, ci prin desființare. Târziu de tot a venit deşteptarea din mirificul vis. Ungurii s-au văzut reduşi la hotarele naturale ale etnicității lor. Neîmpăcați cu această situație, ei au pornit acea furibundă campanie revizionistă care a permanentizat, în cei 20 de ani de după război, o stare de nesiguranță, pregătind terenul favorabil unei noi încleştări sângeroase, războiul în genere neputând lua naştere decât într-o atmosferă de încordare maximă şi de nesiguranță dusă la extrem.

Stat mic cu ambiții nemăsurate, iată formula care s-ar potrivi cel mai bine Ungariei de după război! Dacă aceste ambiții s-ar fi manifestat pe terenul spiritualității europene desigur că nimeni nu ar fi putut reproşa ungurilor disproporția dintre micimea țării lor şi grandoarea visurilor făurite. Visurile grandorii teritoriale, însă, conțin în ele germenele conflictelor interminabile şi ale celor mai sângeroase războaie.

Belgia şi Elveția sunt state mici, devenite mari prin măreția

principiilor spirituale pe care le-au arborat timp îndelungat şi care le plasează în fruntea statelor europene ca avanposturi înaintate pe linia marilor înfăptuiri de viitor: desfiinţarea războaielor şi federalizarea Europei.

Dar, însuşi şeful revizionismului maghiar, renumitul scriitor ungur Francisc Herczeg ridică un imn de slavă ţărilor mici, punând faţă în faţă „minuscula republică Atena şi giganticul Imperiu Persan, imensul Imperiu Britanic şi mica Portugalie, Statele Unite ale Americii şi minuscula Olandă".

„Care din două a pătruns cu mai mare energie în istoria umanităţii, se întreabă fugosul publicist ungur, minuscula Atena sau giganticul Imperiu Persan?" Şi el continuă: „Primii mari navigatori, exploratori şi descoperitori n-au fost englezi, ci portughezi. Pentru drepturile libertăţii civile şi religioase nu au combătut americanii, ci olandezii. Mântuitorul nu s-a născut la Canterbury, ci la Bethleem!"[1] Era de aşteptat ca propaganda maghiară să difuzeze în rândurile Axei aceste afirmaţii neplăcute pentru americani şi englezi ale d-lui Herczeg şi, într-adevăr, le putem citi *tale quale,* reproduse în revista de limbă italiană „Rassegna d'Ungheria" care apare la Budapesta (numărul din luna iunie 1943).

Micul stat unguresc a vrut însă să devină mare nu prin valori spirituale, ci prin acaparare de teritorii şi această dorinţă i-a fost îndeplinită de cei doi reprezentanţi ai fascismului cotropitor, erijaţi în judecători. Mărirea s-a făcut însă în dispreţul celor mai categorice imperative ale etnicităţii.

Nu vom intra în analiza amănunţită a caracterului etnic al fiecăruia din judeţele răpite României şi atribuite Ungariei horthyste.

Este suficient să arătăm numai că prin Diktatul de la Viena s-au atribuit ungurilor comune ca Ponoară din jud. Bihor, unde din cei 1.108 locuitori numai unul singur era ungur, faţă de 1.101 români, sau ca Surduc, din acelaşi judeţ, în care din 830 locuitori, 828 erau români şi nici unul nu era ungur.

În judeţul Cluj — pe teritoriul atribuit, în 1940, Ungariei — se găseau în comunele de la graniţa româno-maghiară 24.483 locuitori, dintre care 24 070 români şi 393 unguri.

---

1 „Pesti Hírlap", 4 aprilie 1943.

O asemenea nedreptate nu putea lua naştere decât în Europa noii ordini create de Hitler!

Pentru încorporarea la Ungaria a unei insule de secui (nu de unguri) creată artificial, au fost sacrificate la Viena, pe altarul maghiarismului, mase compacte de români.

Arbitrii au decis că România trebuie să evacueze teritoriul, atribuit Ungariei prin verdict, în termen de 15 zile. Întinderea teritoriului cedat Ungariei era prevăzută pe o hartă care a fost înmânată delegaţilor României în acelaşi timp cu hotărârea de arbitraj. *Nu există în istorie o delimitare de frontieră mai arbitrară şi mai artificială decât aceea conţinută în sus-menţionata hartă.*

Textul deciziei, aşa-zise arbitrare, este de un laconism care îi conferă mai mult caracterul de *ultimatum.*

„Traseul liniei de frontieră care desparte România de Ungaria, spune art. 1 al verdictului octroaiat la Viena, va corespunde acelui indicat pe harta geografică anexată. Evacuarea se va face în termen de 15 zile".

Magnanimitatea terţetului Hitler — Mussolini — Horthy nu cunoştea margini!

Din orice punct de vedere s-ar analiza verdictul de la Viena el este nul *ab initio.*

Din punct de vedere juridic verdictul este ca şi inexistent.

Problema Transilvaniei a fost definitiv soluţionată prin Tratatul de la Trianon, tratat care obligă deopotrivă pe români ca şi pe unguri.

În ceea ce priveşte traseul frontierei dintre România şi Ungaria, neexistând nici un punct controversat, tratatul nu a prevăzut posibilitatea unui arbitraj ulterior pentru rectificarea eventuală a frontierei stabilite în 1920. Nu a existat de asemenea nici o convenţie ulterioară între Ungaria şi România pentru a încredinţa soluţionarea litigiului ungaro-român judecăţii arbitrilor.

O notă oficioasă, transmisă de la Viena în ziua de 31 august 1943, de o agenţie de presă germană, comunica următoarele: „Ungaria şi România s-au văzut în necesitatea de a se adresa puterilor Axei, rugându-le să rostească o sentinţă de arbitraj".

Este cea mai sfruntată sfidare a bunului simt.

România, care timp de două decenii a protestat pe toate

căile împotriva tendințelor revizioniste maghiare, prezentată ca „o solicitantă" a ciuntirii propriului ei teritoriu!... Românii care timp de secole au luptat pentru eliberarea, lor de sub jugul maghiarismului asupritor, rugând dintr-o dată puterile Axei să li se răpească 1.300.000 dintre cei mai valoroşi fii ai Transilvaniei!

Într-o Europă din care fascismul şi nazismul eliminaseră cele mai elementare noțiuni de bun simț era posibilă şi susținerea unor asemene inepții. Hitler continua de altfel să aplice Europei sistemul pe care îl brevetase încă din 1938, când a realizat „Anschluss"-ul, la rugămintea fierbinte a Austriei, şi când la „suplica" lui Hacha a preluat „Protectoratul" Republicii Cehoslovace, pe care o ciuntise în prealabil, desigur tot în aceeaşi calitate de protector al intereselor cehoslovace!

Arbitrajul de la Viena n-a fost cerut de România, ci a fost impus acesteia. Un viciu de bază care schimbă radical natura hotărârii care a intervenit la 30 august 1940.

Dar să admitem, prin absurd, că formalismul juridic nu este de esența hotărârilor internaționale. Hotărârii de la Viena îi lipseşte însă o condiție de fond esențială, fără îndeplinirea căreia nici o judecată, de când există judecători pe pământ, nu a putut îmbrăca caracterul valabilității. Această condiție este dreptul de apărare, sacrul drept de a expune în fața judecătorilor cauza pe care o aperi. Chiar în judecățile despotice, când dreptul de apărare devenise un simulacru, vocea apărătorilor răsunând a priori în deşert, încă s-a dat părților posibilitatea de a expune păsurile lor. Hitler şi Mussolini au răpit însă românilor şi acest drept elementar şi, cei doi judecători improvizați au hotărât a despica trupul Transilvaniei în două şi a înstrăina un milion trei sute de mii transilvăneni, fii şi nepoți ai țăranilor şi cărturarilor care au luptat secole întregi pentru triumful cauzei româneşti.

Ceea ce este mai revoltător e faptul că nici unul dintre documentele pe care se sprijină dreptatea cauzei româneşti — şi care au trebuit să fie adunate în mai puțin de 24 ore — n-a putut fi exhibat în fața celor doi judecători dispunând de soarta Transilvaniei.

Eschivarea ungurilor de la o discuție contradictorie a fost interpretată cu justețe de opinia publică din țările neutre.

Profesorul de istorie internațională Edouard Rossier scrie de pildă în «Gazette de Lausanne»: „Ungaria nu şi-ar fi putut justifica decât cu greu revendicările asupra Transilvaniei pe temeiul argumentelor etnice şi demografice. Elementul românesc constituie majoritatea populației”.

În aceste condiții, ungurii au cerut — şi au obținut — o judecată rapidă şi superficială. Comentariile din acea vreme subliniază faptul că împărțirea dreptății (sic) s-a făcut într-un timp record, contrastând în mod evident cu încetineala pe care o puneau diplomații în luarea marilor hotărâri în forurile internaționale de după război.

„Ani de muncă, scria redactorul diplomatic al Agenției Stefani la 31 august 1940, n-ar fi fost de ajuns la Liga Națiunilor de la Geneva pentru ca să se ajungă la rezultatele obținute la Viena în 48 de ore!”

Agenția Stefani avea perfectă dreptate. Un rezultat atât de absurd nu putea fi realizat decât printr-o judecată de 48 de ore!... Orice discuție mai lungă trebuia în mod fatal să opună *„o fine* (*decizie) de neprimire”* revendicărilor maghiare care se sprijineau pe neant.

„Arbitrajul — dictat” de la Viena poartă până în cele mai mărunte detalii pecetea grabei care a prezidat la darea acestei hotărâri, grabă făuritoare cel mult de provizorate imperfecte iar nu de hotărâri cu caracter de permanență.

Cei doi judecători improvizați erau grăbiți.

Treburi de o importanță covârşitoare pentru destinele Europei noi reclamau prezența lor la Roma şi Berlin.

Chestiunea Transilvaniei era o „bagatelă” care trebuia lichidată rapid, pentru a da o satisfacție Ungariei horthyste — amica dintotdeauna a fascismului şi nazismului.

Ciano şi Ribbentrop comunicaseră deci României că „timpul nu le permite să sacrifice decât maximum 48 de ore pentru tranşarea chestiunii Transilvaniei, aşa că nici o amânare nu va fi acordată pentru dezbaterea chestiunii”.

Ce contau considerațiile istorice, politice, geografice, etnice şi economice?!...

În 48 de ore procesul trebuia judecat, sentința pronunțată, hotărârea redactată şi litigiul ungaro-român definitiv lichidat!

Simulacrul de arbitraj din sala de aur (de aur pentru

unguri) a Palatului Belvedere de la Viena ne arată cât de jos căzuse noțiunea de Justiție în Europa lui Hitler!...

Când citeşti azi declarațiile oficiale, comentariile oficioase şi telegramele transmise de agențiile D.N.B. şi Stefani în zilele care au urmat faimosului verdict, te întrebi dacă succesele pasagere ale Axei le întunecase într-atât mintea guvernanților de la Roma şi Berlin, încât să creadă că parodia de la Viena poate constitui fundamentul fruntariilor definitive în Europa sau — îmbătați de aceste succese — ei îşi băteau pur şi simplu joc de națiile care nu puteau reacționa în acea vreme.

„Dezordinele din spațiul dunărean, spunea o telegramă de la Berlin, au fost definitiv înlăturate".

„Se stabileşte astfel o pace definitivă", glăsuia o notă oficioasă transmisă de la Viena la 31 august 1940.

„Am rezolvat, spunea contele Ciano după darea verdictului, o problemă dificilă, nu numai cu o imparțialitate scrupuloasă, dar şi cu certitudinea coexistenței unei depline încrederi între cele două nații care ni s-au adresat nouă".

În sfârşit, o declarație transmisă de la Viena în ziua de 31august 1940 sublinia că cercurile din jurul ministrului de externe german consideră soluția conflictului ca definitivă şi cu caracter de permanență istorică.

Dacă arbitrii de la Viena şi-ar fi dat osteneala să citească, nu întreaga istorie a Transilvaniei, dar un simplu fragment din istoria luptelor pentru libertate ale românilor transilvăneni, desigur că ei s-ar fi mulțumit să pronunțe numai verdictul, fără să-l şi comenteze.

S-ar fi acoperit astfel numai de oprobiu, nu însă şi de ridicol!

Căci este într-adevăr ridicol să-i prezinți pe români, care au luptat timp de secole pentru libertatea națională şi viața neatârnată, renunțând peste noapte la aceste bunuri, realizate la capătul unui calvar multisecular.

Dar, cine se mai oprea la obiecțiuni de principiu în Europa lui Hitler et Co.!?...

Principalul era ca să li se dea ungurilor o satisfacție pentru serviciile incomensurabile aduse fascismului şi nazismului prin declanşarea propagandei revizioniste în Europa.

Ungurii s-au grăbit să-şi exprime gratitudinea pentru darul

regesc pe care-l primeau de la cei doi Condotieri.

Comunicatul guvernului maghiar publicat după Diktatul de la Viena merită să fie cunoscut în întregime.

Îl cităm textual:

„Întreaga Ungarie este recunoscătoare Führerului Hitler şi Ducelui Mussolini pentru opera lor constructivă, care, după ce a desfiinţat Tratatul de la Versailles, suprimă şi Tratatul de la Trianon. Cercurile politice din Ungaria constată că actualul arbitraj de la Viena contribuie şi mai mult la strângerea relaţiilor amicale dintre Ungaria şi puterile Axei. Ungaria îşi asumă cu mândrie rolul ce o aşteaptă în noua Europă alături de puterile Axei. Ungaria va sta şi în viitor cu aceeaşi fidelitate şi amiciţie nestrămutată ca şi până acum, când soarta a fost bună sau rea, alături de puterile Axei".

Şi agenţia oficială ungară termina comunicatul astfel: „Acum când nedreptăţile Trianonului sunt reparate, Ungaria va face tot ce este posibil pentru a stabili între cele două ţări raporturi bune, care nu puteau să existe în cursul ultimelor 20 de ani, din cauza intrigilor puterilor Antantei".

Corelaţia dintre denunţarea Tratatului de la Versailles şi aceea a Tratatului de la Trianon merită să fie subliniată.

Ungurii îi felicită pe germani pentru anexarea Alsaciei şi Lorenei, pentru desfiinţarea Luxemburgului, pentru încorporarea Danzigului şi a regiunii sudete la marele Reich german, pentru integrarea în „Grossdeutschland" a Boemiei şi Moraviei şi a regiunilor din guvernământul general al Poloniei.

Guvernanţii de la Budapesta aveau credinţa că Hitler legiferează pentru eternitate. De aceea şi-au permis a fi în sfârşit sinceri dezvăluind adevăratele lor sentimente de prietenie şi de duşmănie.

Era şi natural ca între Franţa ideilor generoase şi Germania autocrată, magnaţii de la Budapesta s-o prefere pe aceasta din urmă, metodele lor de guvernare încadrându-se perfect într-o Europă despotică în care intoleranţa şi brutalitatea urmau să fie ridicate la rangul de principii conducătoare. Cunoscând trecutul, lesne ne putem imagina ce soartă rezervă Ungaria naţionalităţilor supuse ei, în cadrul Europei, impregnată de concepţiile fasciste.

Şi după ce „îşi asuma cu mândrie (se putea oare, altfel?)

rolul ce o aşteaptă în noua Europă, alături de puterile Axei", Ungaria făcea plecăciuni şi temenele în fața celor doi aventurieri care împărțeau partizanilor pământul Europei ca pe o moşie a lor şi semnau jurământ de credință — orice s-ar întâmpla — stăpânilor de o clipă ai destinelor bătrânului continent.

„UNGARIA VA STA ŞI ÎN VIITOR CU ACEEAŞI FIDELITATE ŞI AMICIȚIE NESTRĂMUTATĂ CA ŞI PÂNĂ ACUM, CÂND SOARTA A FOST BUNĂ SAU REA, ALĂTURI DE PUTERILE AXEI".

Aş propune ca în sălile în care propagandiştii unguri — gata pregătiți şi înarmați cu efuziuni democratice — vor încerca să dovedească Marilor Aliați „fidelitatea şi amiciția nestrămutată" pentru cauza democrației, să se placardeze comunicatul de mai sus în care, alături de simțămintele fierbinți de dragoste pentru Hitler şi Mussolini, sunt exprimate şi acelea de dispreț pentru intrigile Antantei — adică a marilor Aliați de azi.

Fără aceste intrigi aliate, spuneau ungurii a doua zi după Diktat, românii şi ungurii ar fi putut stabili raporturi de bună vecinătate, făcând totodată promisiuni formale pentru îmbunătățirea raporturilor româno-maghiare în viitor.

Trecutul apropiat ne oferă, din nefericire, destul material documentar pentru a ne da seama cum au pregătit ungurii, în anii care au urmat Diktatului, terenul cooperării româno-ungare.

Ocupația maghiară în Ardealul de Nord

În timp de cincisprezece zile Ardealul de Nord a fost eliberat de administrația românească. Trupele de honvezi şi-au făcut o intrare... triumfală pe pământul de pe care fuseseră alungate în 1918.

Martiriul românilor reîncepea după 22 de ani de viață liberă. Barbariile (cititorul va vedea din faptele relatate că termenul nu este prea grav) comise de unguri asupra românilor din teritoriul cedat au început chiar din prima zi a ocupării Transilvaniei.

„Furia ungurească", alimentată timp de două decenii de apostolii revanşei cu o perseverență demnă de țeluri mai nobile,

s-a dezlănţuit vijelioasă asupra ţărănimii şi intelectualităţii româneşti. Pînă acolo a mers înverşunarea maghiară împotriva a tot ceea ce e românesc, încât nu au fost cruţate nici măcar bisericile românilor.

Ai impresia trecând în revistă miile de barbarii comise de bandele horthyste imediat după ocuparea teritoriului cedat, că ele se integrează într-un plan bine chibzuit: desfiinţarea radicală a românismului sau, pentru a întrebuinţa termenul atât de uzitat când e vorba a caracteriza raporturile dintre maghiari şi naţionalităţi, extirparea românilor de pe pământul Transilvaniei.

De altfel, ungurii nici nu făceau un secret din acest plan.

Am văzut care erau intenţiile criminale ale tânărului Levent, eroul cărţii lui Dücsö Csaba, cu privire la românii transilvăneni. Regăsim patologica lui profesie de credinţă în nenumărate articole de gazetă şi într-o întreagă literatură ultraşovină maghiară, menită să întreţină în popor ura împotriva românilor.

„Ura pentru tot ce e român", citim într-o broşură, recent apărută la Bucureşti, intitulată *Les assassinats,* devenise o profesie de credinţă pentru orice ungur.[1]

În ziarul budapestan „Pesti Hírlap" din 15 aprilie 1932 întâlnim aceste proiecte de viitor, demne de un Landru sau de un Jack Spintecătorul: „Dacă noi ungurii vom reocupa ţara (este vorba de Transilvania — n.n.), naţionalităţile vor trebui să se acomodeze, şi ele se vor acomoda, chiar din primele 24 de ore. Nu vom mai repeta slăbiciunile Ungariei de altă dată (ziarul taxează drept slăbiciuni masacrele din 1784, din 1848 şi din întreaga istorie a Transilvaniei!). *Daco-românii vor trebui să dispară de pe teritoriu".*

Dispariţia trebuie să fie înţeleasă în sensul strict al cuvântului de extirpare.

„Voi ucide pe orice valah care se va găsi în calea mea, spunea eroul cărţii d-lui Csaba. Vom ucide pe oricare dintre ei, nu va exista milă. Noaptea vom incendia satele valahe... Vom otrăvi fântânile şi atunci nu va mai fi în Transilvania decât o

---

1 *Un an de domination magyare dans la Transylvanie du Nord. Les assassinats.* Bucureşti, 1942, p. 11.

singură naționalitate, acea maghiară”.[1]

Aşa glăsuia în cel de-al XX-lea secol după Hristos un publicist aparținând poporului de 1000 de ani creştin, cu veleități de a civiliza Europa centrală!

Aşa s-au comportat mii dintre conaționalii săi în ziua în care pe pământul românesc al Transilvaniei ei au găsit în calea lor — lucru foarte firesc — pe valahi, cărora, cu această ocaziune... funebră, gazetarul de la „Pesti Hírlap” le face o ultimă cinste de a le recunoaşte originea lor daco-română!

Corespondentul din Turda al ziarului „Universul” relatează în felul următor intrarea triumfală a trupelor maghiare pe teritoriul Transilvaniei anexate:

„Primul măcel s-a comis în cinci colonii din imediata vecinătate a frontierei. Din primele ore ale ocupației, românii au fost măcelăriți. Ulițele şi casele sunt pline cu pete de sânge, iar în jurul lor se înfățişează ochilor peisajul unui abator: picioare retezate cu topoarele, femei ciopârțite, capete terciuite şi mâini învinețite desprinse din încheieturi. Unii dintre morți (sistemul nu este nou la unguri — n.n.) au fost spânzurați de cumpăna fântânilor”.[2]

Nu fără temei scrisese Dücsö Csaba în a sa „Nincs Kegyelem” că „În noi fierbe sângele lui Attila, al lui Árpád şi al lui Gingis Han”!

Din ziua de 30 august 1940 când s-a pronunțat „Arbitrajul” — Diktat şi până la 30 octombrie al aceluiaşi an, adică timp de numai două luni, au fost ucişi pe teritoriul transilvănean 919 români, bărbați, femei şi copii, au fost torturate 771 persoane şi au fost lovite în mod grav şi maltratate cu o brutalitate „demnă de cele mai groaznice regimuri inchizitoriale şi de teroare” alte 3.373 persoane.[3] (Datele şi faptele de mai jos sunt citate din cele două broşuri: *Les assassinats* şi *Les Destructions d’Églises,* apărute în ciclul „Un an de dominație maghiară în Transilvania de Nord)”.

Dintre toate masacrele în masă săvârşite de unguri, două se

---

1 Csaba Dücsö, *op. cit.,* p. 155—156.

2 „Universul”, 23 septembrie 1940.

3 *Un an de stăpânire maghiari în Transilvania de Nord,* Bucureşti, 1942, p. 2; Vezi şi *Un an de domination magyare dans la Transylvanie du Nord. Les assassinats,* p. 14.

detaşează din linia comună prin ferocitatea lor: cele comise de armata şi de populaţia ungurească în comunele Trăznea şi Ip din judeţul de frontieră Sălaj.

Citâm din broşura *Les assassinats:*

„Comuna Trăznea a fost ocupată de către trupele ungureşti la 9 septembrie 1940. Ca şi când armata de ocupaţie ar fi executat un ordin primit, îndată ce satul a fost invadat de soldaţi, un veritabil potop de foc şi sânge s-a abătut asupra lui. Toate armele moderne au fost utilizate pentru a satisface instinctele brutale: puşti, mitraliere, tunuri şi grenade... După ce au fost trase primele salve, soldaţii au pătruns în case şi au asasinat pe oricine se găsea în calea lor, incendiind casele. Cazul preotului român Traian Costea, care, după ce a primit un glonte în cap, a fost tras pe galeria de lemn a presbiteriului — căruia i s-a dat foc şi care a ars în întregime cu cadavrul preotului — este tipic”.[1]

Rezultatul masacrului: aproape 100 de morţi, dintre care 68 au putut fi identificaţi. Printre aceştia, pentru gloria de veci a maghiarismului civilizator, au fost găsiţi copiii Brumar Aurica de cinci ani, Brumar Victoria de 9 ani, Bârjoc Gherasim de 7 ani... Sălăjan Ion de 2 ani!, apoi, Bârjoc Maria de 81 ani, Bârjoc Grigore de 74 ani şi mulţi alţii de aceeaşi vârsta cu aceştia din urmă.[2]

După cum vedem, n-au fost cruţaţi nici copiii, nici bătrânii. Ilustrul domn Csaba ne anunţase doar că „nu va cruţa pe nimeni, nici pe pruncii din leagăn, nici pe mame şi nici pe copiii pe care ele îi alăptează!”[3]

Dar, ceea ce desigur va contribui mai mult încă la sporirea prestigiului maghiar peste ţări şi mări şi va întări în Occident convingerea despre rolul de misionarism civilizator al naţiei maghiare este varietatea sistemelor pe care imaginaţia urmaşilor lui Árpád le-a inventat pentru extirparea românilor din Transilvania românească.

Din cei 68 de morţi identificaţi în comuna Trăznea, 57 au fost ucişi cu gloanţe în cap, în piept şi în abdomen. Trei dintre

---

1 *Les assassinats,* p. 15.

2 *Ibid.,* p. 16.

3 Csaba Dücsö *op. cit.,* p. 155— 156.

cadavre au fost în urmă arse. Femeii Ana Negrean de 65 de ani i s-au tăiat mâinile. Femeia Ana Sălăjan în vârstă de 31 de ani, deşi însărcinată, a fost străpunsă cu baioneta. Vasile Nărgăraş a fost găsit cu capul spintecat în două; în fine, copilul Sălăjan Ion de 2 ani a fost ucis cu grenada.[1]

În comuna Ip, 155 de bărbaţi, femei şi copii au fost exterminaţi de militari şi de bandele lui Horthy. Casele lor au fost prădate şi apoi arse. Victimele au fost aruncate într-o groapă comună, fără asistenţa unui preot. Grija ungurilor n-a fost de a epura numai comuna de români, ci şi aceea de a se îmbogăţi cu acest prilej. Astfel, au dispărut în timpul învălmăşelii 90.000 lei aparţinând bisericii din sat, precum şi alte averi aparţinând celor masacraţi.[2]

Ar fi să umplem pagini întregi citind ororile săvârşite în intervalul primelor două luni de ocupaţie. Ne vom mărgini doar a mai arăta că în Cosniciul de Sus, din judeţul Sălaj, au fost ucişi în ziua de 18 septembrie 1940 un număr de 15 români şi o română, înmormântaţi apoi, fără preot, în groapa comună.[3] La Camăr din acelaşi judeţ, maghiarii au ucis la 15 septembrie 1940 patru ţărani români[4]; la 14 septembrie 1940, la Şimleul Silvaniei 7 români au căzut victima instinctelor barbare[5], iar la Zalău în aceeaşi lună au fost ucişi alţi 21 de români şi românce, printre care încă o femeie însărcinată, anume soţia lui George Vicaş şi un învăţător Gh. Sârbu, împuşcat în curtea liceului de către un căpitan ungur.[6]

În judeţul şi oraşul Cluj s-au înregistrat în cursul lunilor septembrie şi octombrie câteva crime din cele mai abominabile.

La 23 septembrie 1940, în casa preotului Andrei Bujor, au fost adunaţi şi ucişi preotul şi soţia sa, născută Lucreţia Mureşanu, copilele Lucia, licenţiată în litere, Mărioara, studentă în anul II a Facultăţii de ştiinţe şi Victoria, în clasa a VIII-a de liceu, Natalia Petrea, soţia institutorului Gh. Petrea,

---

1 *Un an de domination magyare dans la Transylvanie. Les assassinat, p. 16.*

2 *Ibid.*, p. 17- 19.

3 *Ibid.*, p. 21.

4 *Ibid.*

5 *Ibid.*

6 *Ibid.*

fiica şi mama acestuia din urmă şi, în fine, servitoarea preotului Bujor, numită Juhasz.[1]

În comuna Hida au fost masacraţi 11 români, iar cadavrele a 9 dintre ei au rămas în câmp deschis neînhumate timp de cinci zile. În Valea Drăganului au fost ucişi, în zilele de 12 şi 13 septembrie 1940, 12 tineri români care se întorceau din concentrare. La Sânmihaiu Almaşului alţi 10 tineri au fost ucişi pe teritoriul comunei [2] etc. etc.

Asasinatele individuale care au fost comise asupra românilor de către ungurii încălziţi de neaşteptatul succes dobândit fără luptă, nu sunt mai puţin odioase.

La Cluj, în primele zile ale ocupaţiunii, un mare număr de români au fost ucişi pe străzi, în casele lor proprii sau în alte părţi, fără nici un motiv şi întotdeauna cu aceeaşi cunoscută bestialitate".[3]

În noaptea de 14—15 septembrie, vameşul Ion Almaşul a fost ridicat de acasă de către un soldat ungur, împuşcat în stradă, străpuns cu baioneta şi după aceea călcat cu picioarele. La 13 septembrie, 190 soldaţi unguri împuşcă un ţăran român în faţa atelierelor căilor ferate. Soldatul român Alexandru Badea, reîntors dintr-o concentrare, este aruncat din tren de către tovarăşii lui de călătorie unguri şi strivit sub roţile vagoanelor. În comuna Someşeni, aproape de Cluj, ţăranul Ion Pantea este ucis de către soldaţii unguri prin tăierea arterelor de la mâna dreaptă şi împlântarea unei baionete în inimă, sub ochii îngroziţi ai fiicelor lui, care au reuşit apoi să fugă. În comuna Vădăsel, la 30 noiembrie 1940, o bandă de unguri venind din comuna Vişea decapitează cu lovituri de topor pe tânărul Ciocănaş.[4] În comuna Poieni, agricultorul Gheorghe Bane este torturat în aşa mod de soldaţii unguri, încât după două zile moare în chinuri groaznice.[5]

Cea mai oribilă crimă, însă, care a fost comisă în judeţul Cluj este aceea săvârşită în comuna Huedin, la 10 septembrie 1940, asupra protopopului ortodox Aurel Munteanu, care a

---

1 *Ibid.*, p. 22.
2 *Ibid.*, p. 23.
3 *Ibid.*, p. 26.
4 *Ibid.*, p. 26-27.
5 *Ibid.*, p. 27.

murit în cele mai groaznice chinuri.

Citām din broşura *Les assassinats:*

„Un ofițer ungur (din nou un ofițer!) l-a arestat în stradă pe când el se ducea la o înmormântare şi, împreună cu o bandă de asasini, l-a torturat în chipul cel mai bestial timp de patru ore. Cu o răbdare şi o perversitate diabolică, ei l-au bătut la început cu pumnii şi apoi cu măciucile, până ce el a căzut la pământ. Apoi i-a fost smulsă, după acelaşi rit sadic, venerabila sa barbă de preot creştin cu bucăți de carne, smulgându-i în acelaşi timp părul de pe cap cu piele cu tot. Această operație terminată, călăii i-au sucit mâinile până i-au rupt oasele. Culmea bestialității a fost atinsă de asasinul Budai János Gyepu care de mai multe ori i-a vârât un băț în gură cu asemenea forță încât bățul i-a ieşit prin ceafă şi după ce a expiat, în urma acestor abominabile torturi, asasinii i-au aruncat cadavrul dimpreună cu acela al gardianului Gh. Nicola, omorât de aceeaşi bandă, într-un şanț al proprietății nobilului ungur, contele Bánffy”.1

Socotim că până şi Attila s-ar fi cutremurat de barbariile comise la Huedin de maghiarii care se reclamă direcți succesori ai „biciului lui Dumnezeu”!

Zeci de asemenea sălbăticii au fost comise şi în județul Bihor, la Salonta şi Suntion; în județul Someş, în comunele Bretea, Mălin, Stâna, Căplani şi Halmăşd; în județul Satu Mare la Doba şi Medieşul Aurit; în județul Târnava Mică, la Agrişteu, unde tânărului român Emanuil Costea, înainte de a fi omorât, i s-au ars ochii şi i s-a smuls limba din gură; în județul Ciuc, la Ditrău2 etc.

„Masacrele au fost săvârşite, spune autorul broşurii *Les assassinats,* atât de către armata ungară cât şi de bandele de civili unguri. Câteodată torturile au fost duse până la ultima limită a rezistenței ființei omeneşti, cu o ferocitate dementă şi o imaginație maladivă. Unii au scăpat de la moarte numai din cauză că aceste brute demente credeau că victimele lor sucombaseră de-acum”.3

---

1 *Ibid.,* p. 28-29.
2 *Ibid.,* p. 29-31.
3 *Ibid.,* p. 31.

Teroarea

Încurajată de atitudinea trupelor ocupante, care în loc să păstreze ordinea s-au dedat ele însele la crime şi la prădăciuni, populația ungurească din Transilvania, excitată până la paroxism, şi-a dat frâu liber instinctelor primare, dedându-se la cele mai înfiorătoare fărădelegi.

În comuna Marghita din județul Bihor, trei femei, dintre care una de 16 ani, au fost chemate la primărie şi violate de 7 țărani unguri. După viol, ei au tăiat sânii victimelor.[1]

Douăzeci de români din comuna Mihai Bravu, jud. Bihor, 70 din Odoreu, jud. Satu Mare, 42 capi de familie din comuna Nicula din acelaşi județ, 40 români din Tirimia, jud. Mureş au fost grav răniți.[2] În comuna Cuzăplac din județul Bihor, un sublocotenent ungur şi civilul Szabo Iancsi au forțat pe lucrătorul P.I. să înghită bucăți din drapelul românesc în timp ce ei îl loveau crunt.[3] Ar fi să nu mai terminăm dacă am enumera toate cazurile pe care ni le citează broşura sus-menționată.

Ne-am fi îndoit de veracitatea celor afirmate de autorul cărții, într-atât sunt de îngrozitoare faptele relatate, dacă nu ni s-ar fi furnizat de către autor datele precise cu privire la numele victimelor cât şi cu privire la domiciliile lor. Şi apoi, când citeşti profesia de credință a leventului Dücsö Csaba şi toate amenințările proferate timp de două decenii de ultraşovinii din Budapesta la adresa românilor din Transilvania, orice îndoială cu privire la realitatea faptelor alegate dispare.

Mii de broşuri erau difuzate pe teritoriul Transilvaniei de către propaganda maghiară de la Budapesta, instigând la omoruri, jafuri şi prădăciuni. Citām un fragment dintr-una din broşurile de ațâțare maghiare contra românilor transilvăneni : „Datoria noastră este să stârpim nația valahă, să nimicim orice urmă a seminției blestemate şi să spintecăm chiar pântecele

---

1 *Ibid.*, p. 32.
2 *Ibid.*
3 *Ibid.*, p. 34.

femeilor care poartă în el un pui de valah".

Azi, când sunt cunoscute atrocitățile săvârşite de germani în toate țările prin care au trecut, te întrebi care sunt maeştrii şi care, elevii?!...

Prin cele două broşuri mai sus-menționate, *Les assassinats* şi *Les Destructions d'Églises,* s-au adus în fața lumii civilizate şi într-o limbă de circulație universală grave acuzații împotriva Ungariei, bazate pe o documentare dintre cele mai ample. Dacă aceste acuzații ar fi fost false sau inexacte, Ungaria, pentru păstrarea prestigiului ei neîntinat, avea datoria să risipească pe bază de documente toate învinuirile ce i se aduceau.

Deşi sunt la curent cu aproape toate publicațiile în limbi străine care au apărut până la sfârşitul anului 1943 la Budapesta, nu-mi este cunoscută nici o carte şi nici o broşura prin care să se fi respins în mod serios acuzațiile aduse Ungariei.[1] Dacă aş fi cunoscut vreun articol sau vreo carte în

---

1 Dimpotrivă. Un gazetar maghiar, György Ferenczy a condamnat cu asprime barbaria ucigaşilor conaționali ai săi. Iată ce scria el la Arad, la 18 septembrie 1940: „Trebuie însă să mă refer la umanitate, la cinste, la bunul gust, la sentimente omeneşti, când arăt atrocitățile fără seamăn care s-au comis pe pământul Transilvaniei după ocupație. Împotriva acestora trebuie să protesteze cu tonul cel mai vehement toată lumea, toți acei din al căror suflet n-a murit adevăratul creştinism, dragostea față de aproape. Tocul îmi tremură în mână când aştern aceste rânduri pe hârtie. Mândrul pământ al Transilvaniei s-a transformat într-o amarnică Golgotă unde se petrec cele mai groaznice evenimente. Oamenii sunt închişi cu sutele, cu miile sunt bătuți, sunt torturați în mod cumplit. Asasinatele şi execuțiile se țin lanț, şi toate acestea doar pentru că unica vină a nenorocitelor victime este aceea de a se fi născut român (...). Durerea ne sfâşie inimile la auzul atâtor suferințe. Cu ochii înlăcrimați, cu durerea în suflet ne uităm la cer şi precum a făcut Iisus Christos, întrebăm şi noi la fel: Cu ce au greşit? Care e vina acestor oameni nenorociți, torturați? Că s-au născut români? Până aici se aude hohotul disperării al multor sute de mii de oameni ajunşi sub stăpânire străină pe pământul Golgotei din Transilvania, unde vântul suflă leşurile celor spânzurați, unde cadavrele martirilor asasinați cu o sălbatică cruzime vestesc că instinctul bestial s-a eliberat şi barbarismul şi răzbunarea joacă dansul sălbatic al morții (...) şi aceşti oameni îndrăznesc să se numească creştini? Aceştia vorbesc despre dragostea frățească creştină? (...). A chinui fără vreun motiv politic, cu un vandalism necruțător, oameni lipsiți de apărare — este nemaiîntâlnit în istoria statelor civilizate ale Europei. De aceea nu putem exprima altceva decât dispreț (...) şi, dacă aceasta se mai continuă, atunci nu-mi rămâne altceva decât să mă ruşinez că m-am născut

acest sens, mi-aş fi făcut o datorie din a le menţiona, din respectul pe care-l păstrez adevărului. *Până la dovada contrarie însă, toate alegaţiunile — extrem de grave — care se aduc Ungariei rămân în picioare.*

Toate aceste date se referă numai la intervalul de timp de la 30 august 1940 până la 30 octombrie 1940.

Statisticile sumare care au putut fi dresate ulterior învederează o recrudescenţă a teroarei dezlănţuite de maghiari. Regimul horthyst voia să lichideze odată pentru totdeauna şi într-un fel cu totul original problema minorităţilor. El desfiinţa pur şi simplu minorităţile şi în modul acesta rezolva în mod radical problema!

Parte dintre români au fost întemniţaţi, parte au fost trimişi pe front, alţii au luat drumul Germaniei pentru munci forţate şi, în sfârşit, foarte mulţi l-au luat pe acela de unde nimeni nu se mai reîntoarce.

Până la data de 30 octombrie 1941 numărul deţinuţilor români era de 13.000![1]

La sfârşitul anului 1943, acest număr era de trei ori mai mare. Lagărele ungare de la Budapesta, Debrecen, Pospökladany, Békéscsaba, Kistracsa gemeau de români, la fel, de altfel, ca şi închisorile ungureşti din timpul primului război mondial.

În faţa probelor evidente de cruzime şi de sălbăticie, ce oare vor mai putea invoca de data aceasta maeştrii jongleuri de la Budapesta şi emisarii lor, pregătiţi din timp la Londra şi în Statele Unite ale Americii?!...

„Apărătorii creştinismului” — dărâmători de biserici

Ungurii nu s-au făcut însă vinovaţi numai de cruzimi asupra persoanelor. Ei au căutat să lovească în români, lovind până şi în lăcaşurile sfinte, citadele inexpugnabile ale românismului transilvănean.

---

secui-maghiar şi să reneg şi faptul că am învăţat prima oară să mă rog lui Dumnezeu în limba maghiară” *(Golgota în Transilvania,* Bucureşti, 1941, p. 6-8).

1 Un *an de stăpânire maghiară în Transilvania de Nord,* Bucureşti 1942, p. 2.

În 1789, cererea românilor din Cluj, Ionache Mavrodin şi Ion Constantin, de a li se permite să construiască o biserică românească în acel oraş, a fost respinsă de Consiliul Juraților clujeni.

„Dacă am permite, spunea decizia de respingere dată de prea onorații jurați ai Clujului, construcția unei biserici româneşti la Cluj, am lăsa drumul liber afluenței şi creşterii în oraşul nostru a populației româneşti, a acestei populații de hoți".

Această rezoluție reacționară şi intolerantă datează din 1789, anul când, în Occident, începea să fluture stindardul libertății, al egalității şi al înfrățirii!

În 1940, ungurii au mers mai departe însă cu intoleranța religioasă decât strămoşii lor din 1789. Ocupând Transilvania cedată, ei s-au năpustit asupra bisericilor româneşti — ortodoxe şi greco-catolice, cu o furie care nu-i onorează, desigur, pe pretinşii apărători ai creştinismului.

Pe teritoriul cedat se aflau în momentul anexării (30 august 1940) un număr de 442 parohii ortodoxe cu 339.448 credincioşi şi 927 parohii greco-catolice, numărând 1.066.145 credincioşi.[1]

Ştiind din istoria trecutului că Biserica a fost cea mai puternică fortăreață înăuntrul căreia românii şi-au menținut nealterată naționalitatea, ungurii din 1940 şi-au închinat toate eforturile lor deznaționalizării prin religie şi aceasta prin mijloace violente. Mii de români au fost obligați să-şi renege credința strămoşească, îmbrățişând una din religiile maghiare, pentru a se pierde astfel definitiv în masa ungurească.

De data aceasta însă, ungurii au îmbrățişat o manieră mai forte încă decât aceea pe care au experimentat-o strămoşii lor. Ei nu s-au mulțumit să distrugă conştiințele, ci au început chiar a distruge şi bisericile românilor. Citām textual din broşura *Les Destructions d'Églises:*

„În județele din est care au suferit cel mai mult, mai bine de 12 biserici româneşti ortodoxe şi greco-catolice au fost distruse. Ungurii, înarmați cu topoare, târnăcoape şi securi, se aruncau în grupuri asupra bisericilor şi distrugeau în câteva ore până la

1 *Ibid.*, p. 37.

temelie ceea ce credința românească a ridicat ani de-a rândul pentru gloria lui Dumnezeu”.[1]

Județele în cauză sunt acelea locuite de secui, foştii adversari de moarte ai maghiarilor, azi deznaționalizați, aproape complet. În județul Odorhei, au fost rase de pe suprafața pământului 6 biserici, fără ca autoritățile să fi luat cea mai mică măsură de protecție.

Biserica greco-catolică Sf. Nicolae din Racoşul de Sus (Felsö-Rákos) a fost prima dintre bisericile distruse în acea regiune. Tot în luna octombrie 1940, au mai fost distruse Biserica Sfintei Treimi din Mereşti (Homorod Almaş) şi Biserica ortodoxă din comuna Biborțeni (Bibarczfalva). În luna decembrie 1940 este distrusă biserica greco-catolică din Ocland (Okland), țăranii împărțindu-şi în urmă pietrele şi cărămizile construcției. În ianuarie 1941 populația civilă distruge biserica greco-catolică din Crăciunel — (Karácsonyfáivá) şi în fine, în februarie 1941, după ce a fost profanată, a fost distrusă biserica greco-catolică „Sf. Mihai” din Vârghiş.

În județul Trei Scaune, două biserici, amândouă ortodoxe, au fost în întregime distruse. Una dintre ele se afla situată la Căpeni (Köpecz). Autoritățile au somat populația românească ca până la o dată fixă să-şi abandoneze credința strămoşească, trecând la religia reformată, urmând ca în caz de refuz să fie expulzată în masă.[2] A doua biserică fusese situată la Comolău (Kamalo) şi a fost incendiată de secui în luna septembrie 1940.

---

1 *Un an de domination magyare dans la Transylvanie du Nord.* (În continuare: *Les Destructions d'Églises),* p. 15; vezi şi *Un an de stăpânire maghiară în Transilvania de Nord,* p. 45, unde se arată, că au fost distruse până la temelie următoarele biserici: Borsec (jud. Mureş), Biborțeni (jud. Odorhei), Căpeni (jud. Trei Scaune), Comalău (jud. Trei Scaune), Vârghiş (jud. Odorhei), Racoşul de Sus (jud. Odorhei), Sălard (jud. Bihor), Ocland (jud. Odorhei), Crăciunel (jud. Odorhei), Mereşti (jud. Odorhei), Ditrău (jud. Ciuc; aici, la Ditrău, dărâmarea bisericii a avut loc în 1941 şi a durat zile de-a rândul, iar obiectele din biserică au fost vândute la licitație), Pănet (jud. Mureş), Sânmartin (jud. Odorhei). De asemenea au fost dărâmate în parte bisericile din Borşneul Mare (jud. Trei Scaune şi Moftinul Mare (jud. Sălaj). În comunele Urmeniş şi Crăeşti (jud. Mureş), locuitorii au fost obligați de autoritățile horthyste să schimbe stilul arhitectonic al bisericilor româneşti *(Ibid..* p. *51).*

2 *Les Destructions d'Églises,* p. 20.

Populația românească din comună a fost constrânsă să opteze pentru una din numeroasele confesiuni maghiare.

La Odorhei, la Sânmartin (Homorod-Szentmarton), la Sângeorgiul de Pădure, la Pănet, la Borsec, la Bățanii Mari, la Boroşneul Mare (Nagyborosvno), la Aita Mare, la Belin, la Bicsad, la Ozun etc., bisericile au fost sau distruse sau devastate.[1]

Un candelabru al bisericii româneşti din Sângeorgiul de Pădure a fost transportat la Odorhei pentru a împodobi cazinoul de acolo. În bisericile din Trei Scaune, secuii au furat obiecte sfinte de mare valoare. În biserica românească ortodoxă din Sf. Gheorghe ungurii au scos crucea, în noaptea de 14 spre 15 septembrie, înlocuind-o cu drapelul maghiar. La Zăbala (Zaboia) troițele aşezate de români la încrucişările de drumuri, pentru ca fiecare creştin, fie ei ungur sau român, să aibă în calea sa prilej de reculegere, au fost smulse din loc.

„Iată, spune autorul broşurii *Les Destructions d'Eglises* răspunsul la regimul de toleranță, la tratamentul civilizat, pe care statul român l-a aplicat în trecut şi continuă să-l aplice şi în prezent minorității maghiare".[2]

Şi trebuie să remarcăm că enumerarea de mai sus nu epuizează cazurile de profanare săvârşite de unguri, după anexarea Transilvaniei, asupra sfintelor lăcaşe româneşti.

Bisericile ortodoxe din Praid[3] (jud. Odorhei), Gheorgheni (jud. Ciuc) şi din Miercurea-Ciuc (capitala jud. Ciuc) au fost transformate în magazii de cereale ca şi, de altfel.

biserica ortodoxă din Odorhei. La Dej, fundațiile bisericii greco-catolice în construcție an fost distruse.[4] În biserica greco-catolică din Bicaz-Centru (jud. Cine), ungurii au făcut cantonament pentru trupele de honvezi.[5] Biserica ortodoxă din

---

1 Vezi şi *Un an de stăpânire maghiară în Transilvania de Nord,* p. 46, în care se menționează că au fost devastate bisericile româneşti din Alta Medie, Belin, Bicsad, Ozun (jud. Trei Scaune), iar cele din Aldea şi Mădăraş au fost avariate.

2 *Les Destructions d'Églises,* p. 23.

3 Vezi şi *Un an de stăpânire maghiară în Transilvania de Nord,* p. 46.

4 *Ibid.,* p. 46.

5 *Ibid.* Au fost închise bisericile româneşti din satele Biharia, Macea, Diosig, Roşiori, Marghita, Episcopia Bihor, capela ortodoxă a spitalului

Zalău a fost arsă în ajunul sărbătorilor de Paşti din anul 1942.

Soarta preoților români din Transilvanii a fost şi ea dintre cele mai triste. Din clipa întronării guvernării maghiare, clerul românesc a fost supus unui adevărat supliciu.

„Măsurile vexatorii nu încetează. Ar trebui să ai un corp şi un suflet de oțel pentru ca să suporți torturile la care sunt supuşi preoții”.[1]

Iată câteva exemple dintr-un şir întreg:

În noaptea de 8 spre 9 septembrie 1940 un grup de soldați unguri încercuiesc casa preotului român din Haieu (jud. Bihor) şi pătrunzând în locuința lui îl bat până ce cade în nesimțire. Motivul invocat de agresori în disculparea lor, este... calitatea de român a victimei. „Tu eşti român, i-au spus preotului agresorii, şi ai contribuit la crearea României Mari”. Şi odată cunoscute motivele vizitei neaşteptate, loviturile au început a curge.

În iunie 1941 i s-a fixat preotului român Iuliu Ardeleanu[2] din Sat-Şugatag domiciliu forțat. Această măsură neîmpiedicându-l ca să-şi exercite misiunea, i s-a intimat obligațiunea să se prezinte în fiecare zi la trei autorități diferite din 3 sate diferite. Astfel, preotul avea obligația să fie în decursul a 24 de ore în fața postului de jandarmi din Hărniceşti, în fața notarului comunei Ciuleşti şi în sfârşit la primăria din Sat-Şugatag.

Iată acum tribulațiile preotului Ion Dan din Spurcani, jud. Bihor. Preotul îndeplinea şi funcția de învățător. La 21 ianuarie 1942 i se interzice să exercite funcția de preot. După trei săptămâni este trimis în comuna Tisza Süly din vechea Ungarie, unde nu există nici un singur român. La 27 martie 1942 este retrimis de Inspectorat la domiciliu şi apoi exclus din cadrele învățământului; în sfârşit, la 30 aprilie este obligat de

---

județean din Oradea, Curtuişeni (jud. Bihor); cele mai multe din bisericile ortodoxe din eparhia Maramureşului, bisericile din Ardud, Urziceni, Ghenciu, Căpleni (jud. Satu Mare), Răduleşti, Lucăceni (jud. Sălaj). Cele mai multe din aceste biserici au fost ulterior — în toamna anului 1940 — distruse *(Un an de stăpânire maghiară în Transilvania de Nord,* p. 46 — 47).

1 *Les Destructions d'Églises,* p. 33.

2 Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond Preşedinția Consiliului de Miniştri, vol. 201, f. 180-181.

către notarul comunei Ciutelec, jud. Bihor, să părăsească locuința pe care o ocupa în casa școlii aparținând bisericii ortodoxe.

Până și episcopul ortodox din Cluj, Nicolae Colan[1], a avut de suferit de pe urma metodelor arbitrare pe care le-au inaugurat ungurii după ocuparea Transilvaniei.

Episcop al unei biserici numărând aproape 350 000 credincioși, el a fost convocat într-o zi în fața comisiei de recrutare unde a fost cântărit și măsurat ca un simplu recrut, fiind pus în urmă să jure credință regentului Horthy... În calitatea sa de oștean ungur... desigur!

Nenumărate alte cazuri de persecuție meschină, de violentări ale conștiinței, de mizerii săvârșite zi de zi, cu perseverență diabolică, ne sunt relatate de broșura închinată teroarei religioase, pe care au introdus-o guvernanții statului unguresc, al statului care poartă ca stemă simbolul creștinătății: o cruce... e drept, aplecată într-o parte.[2]

Absolut toți preoții români din Secuime s-au văzut constrânși să părăsească regiunea; acei care nu au fost

---

1 *Un an de stăpânire maghiară în Transilvania de Nord,* p.38.

2 Locuitorii români din 8 parohii din județele Ciuc, Trei Scaune și Odorhei au fost forțați să treacă la confesiuni religioase maghiare precum și majoritatea românilor din alte 8 parohii din aceleași județe. Asemenea au fost forțați românii din eparhia Maramureșului, precum și cea mai mare parte a românilor din parohiile Sovata, Voșlăbeni, Izvorul Mureșului, Aita Seacă, Bilbor, Hodoșa-Ciuc, Bicaz-Chei, Sântandrei, Merești, Bolintineni, Bezidul-Nou, Tirimioara, Odorhei, Mărtiniș, Ciuc-Sângeorgiu Baraolt, Șardul Nirajului, Crăciunești, Păsăreni, Roteni, Troița, Isla, Ilioara, Culpiu, Herghelia, Moișa, Ghimeș-Făget, Coșnea, Chiești, Cașon Imper. De asemenea, 5.457 de români din episcopiile Maramureș și Oradea au fost trecuți la confesiuni religioase maghiare. Toate acestea, numai în toamna anului 1940 *(Un an de stăpânire maghiară în Transilvania de Nord,* p. 49). Preoții din parohiile Gheorgheni și Ghimeș (Ciuc), ca și din alte parohii din aceeași zonă, au fost obligați să oficieze slujba religioasă în maghiară și să rostească, în ungurește, crezul revizionist maghiar *(Ibid.* p. 50 — 51). Printr-un decret special, publicat în „Budapesti Közlöny”, nr. 18, din 13 aprilie 1941, guvernul horthyst a înființat o episcopie ortodoxă maghiară, cu toate că în rândurile populației maghiare nu erau ortodocși. Scopul evident al acestei noi episcopii era de a avea încă un instrument de maghiarizare a populației românești. Numai într-o primă etapă această episcopie a smuls 40 de parohii ortodoxe române din județele Bihor, Odorhei, Ciuc și Trei Scaune *(Ibid.,* p. 51 — 52).

expulzați au fost nevoiți să se refugieze pe teritoriul românesc.

Toate acestea sunt vicisitudinile slujitorilor bisericii din provincia transilvăneană încorporată după „Diktat” țărilor „Sfintei Coroane a Ungariei”.

Lesne îşi poate închipui oricine, în aceste condiții, care este soarta intelectualității româneşti din teritoriul răpit precum şi aceea a simplilor țărani.

Am avut ocazia să stăm de vorbă cu mai mulți țărani care s-au refugiat în România cu mult după anexarea Transilvaniei, trecând frontiera în mod clandestin. Oamenii şi-au lăsat sub unguri căminul, petecul de pământ şi bruma lor de avere.

Gestul lor ne-a apărut cu atât mai îndrăzneț cu cât dincoace de Carpați ei trebuiau să reînceapă o viață nouă, cu tot cortegiul ei de dificultăți. Pentru ca un țăran român să-şi părăsească ogorul şi să ia toiagul pribegiei trebuie să existe o rațiune majoră de o importanță covârşitoare.

Or, rațiunea pe care au invocat-o în unanimitatea lor țăranii refugiați pe teritoriul românesc a fost tratamentul neomenos la care ei au fost supuşi din partea ungurilor, din chiar prima zi a ocupației. O propagandă înverşunată a picurat zi de zi în sufletul tinerelor generații ungureşti veninul revanşei, astfel încât în ziua în care ungurii au redevenit stăpânii Transilvaniei ciuntite, românii au fost tratați drept duşmani ireconciliabili ai statului ungar. Fiecare gest, fiecare mişcare, le-au fost suspectate. S-a creat astfel în regiunea cedată o atmosferă morală irespirabilă. Nu le mai rămânea românilor decât consolarea de a se bucura de bunurile lor materiale. Or, şi aici s-a făcut simțită asprimea guvernării maghiare. Li s-au confiscat țăranilor toate bucatele ogoarelor, cultivate cu sudoarea frunții, nelăsându-li-se decât un minim care nu le ajungea nici pentru nevoile lor zilnice.

Şi atunci, românii ardeleni au preferat să-şi părăsească pământurile, căminele, familia, pentru a nu fi slugi la străini. *Se pare că țărănimea românească din Ardeal nu a sorbit până la fund cupa destinului ei tragic!...*

Privind exodul românilor peste frontiera artificial creată la Viena nu poți să nu-ți reaminteşti de exodul strămoşilor acestor români peste frontiera — şi aceea artificială — care în timpurile de odinioară separa în două trupul românismului.

„Ceas de ceas, zi de zi, locuitorii emigrează în ţările româneşti”, citim în volumul XXI al „Documentelor Dietelor Ardelene” (tipărite de Academia Maghiară în 1899) în capitolul privitor la exodul românilor transilvăneni din Alba Iulia în anul 1698.[1]

„O treime din populaţia din Ţara Făgăraşului şi-a părăsit locuinţele şi a emigrat în Muntenia vecină”,[2] citim în aceeaşi colecţie de Documente, publicată de unguri.

Şi atunci, ca şi acum, populaţia românească din Transilvania a luat drumul pribegiei din cauza intoleranţei maghiare.

Exodul luase, la un moment dat, proporţii atât de însemnate, încât însuşi împăratul Leopold I a cerut, în 1699, să se ia măsuri ca populaţia să fie împiedicată prin toate mijloacele de a fugi în Moldova şi în Muntenia.[3]

---

1 La 7 iunie 1698, nobilimea a cerut Dietei de la Alba Iulia să reducă taxele, întrucât „ceas de ceas şi zi după zi locuitorii emigrează în Valahia”, *Monumenta Comitalia Tegni Transylvaniae,* vol. XXI. Editate de Academia Ungară, Budapest, 1899, p. 357.

2 În decembrie 1694, Dieta Transilvaniei, întrunită la Târgu Mureş, a recunoscut că o treime din locuitorii Ţării Făgăraşului trecuseră în Ţara Românească *(Ibid.,* p. 219). Trei ani mai târziu, guvernul Transilvaniei explica împăratului cauzele emigrărilor masive ale românilor transilvăneni la sud şi est de Carpaţi prin faptul că acolo aveau libertate şi pământ mai bun decât în Transilvania (Hurmuzaki, *Documente,* XV/I, p. 536).

3 Hurmuzaki, *Documente,* XV/I, p. 536. Referindu-se la aceeaşi perioadă, cronicarul Mihail Cserei scria: „Din Transilvania poporul trece în masă în Moldova. Am făcut totul pentru a-l opri, dar fără rezultat. Vechile legături sunt rupte, opreliştile puse de organele executive şi administrative nu mai au rost, trebuie să ne aşteptăm la mai multe rele” *(Erdély historiaja 1662 —1712*/Istoria Ardealului 1662— 1712/, Pest, p. 214). În 1718, Universitatea Săsească îşi manifesta îngrijorarea faţă de fenomenul depopulării satelor din cauza emigrării românilor la sud de Carpaţi (Hurmuzaki, *Documente,* XV/2, p. 1566, nr. 2.954). Emigrarea românilor a luat proporţii îngrijorătoare sub împărăteasa Maria Tereza. Comisia instituită pentru a stabili cauzele acestei emigrări masive raporta la 17 septembrie 1746 că românii emigrează din Transilvania din cauza persecuţiilor religioase, politice, economice şi sociale (N. Iorga, *Sate şi preoţi din Ardeal,* Bucureşti, 1902, p. 243). În 1764, 1.000 de familii româneşti din districtele Cluj, Turda şi Solnoc au emigrat la sud de Carpaţi *(Monumenta Historica Hungariae. Scriptores,* vol. 38, p. 127). În 1767, 700 de familii româneşti au emigrat din regiunea Făgăraş în Muntenia *(Ibid.,* p.

La 20 mai 1777, un raport întocmit de G. Rail şi G. G. Obst cu privire la trecerile ele frontieră ale românilor transilvăneni, conchidea cu aceste vorbe: „Asupririle au scos, în curs de 120 de ani, multe mii de familii româneşti din Transilvania, atât în Moldova cât şi în Muntenia şi în raialele turceşti”.1

În sfârşit, la 17 ianuarie 1785, consulul austriac König vorbeşte într-unul din rapoartele sale despre „emigrarea în Moldova a 24.000 familii din părțile Bistriței şi ale Năsăudului”.2

Dl Herbert van Leisen, în recentul său volum, apărut la Geneva, sub titlul *Das Siebeubürgische Problem* (Kundig, 194.»), ignorează candid aceste realități, afirmând că începând din anul 1700, românii din Principate au pătruns în Transilvania, populând-o.3 Dacă dl van Leisen ar fi afirmai că popoarele de

---

257). În 1769, 1.200 de familii de români, din Transilvania erau înregistrate la punctul de vamă de la Turnu Roşu, la trecerea lor în Muntenia („Transilvania” an 72 [1941], p. 289). În acelaşi timp, guvernatorul Bucovinei arăta că 5.018 de emigranți români din Transilvania şi-au făcut apariția în 72 de sate din Bucovina (Vezi „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”, seria a II-a, vol. XXXVII, 1914 — 1915, p. 859-864).

1 „Atât de mare era tirania în Transilvania — se scria în acest raport — încât oamenii cântau scăpare chiar la turci” (I. Nistor, *Emigrările de peste munți,* în „Analele Academiei Române. (Memoriile Secției istorice”, seria a II-a, vol. XXXVII, 1914— 1915, p. 857). Într-un raport din 1773 al clerului unit din Transilvania către împărăteasa Maria Teresia sunt menționate miile de emigrări de români din Transilvania în Moldova şi Țara Românească care au determinat populația locală de aici să exclame: „Toată Transilvania vine la noi” („Tota Transilvania ad nos venit”). Vezi A. Bunea, *Episcopii P. P. Aron şi Dionisie Novacovici,* Blaj, 1902, p. 259.

2 Iorga-Hurmuzaki, *Documente,* X, p. 7 — 8. Într-un raport al consulului austriac din Bucureşti se arăta că în lunile martie şi iunie 1800 şi-au făcut apariția în Muntenia 411 familii româneşti din Transilvania şi alte 307 în luna decembrie 1801 (Ion Nistor, *op. cit.,* în *loc. cit.,* p. 857).

3 Despre această absurdă teorie, emisă de Iancsó Benedek, vezi David Prodan, *Teoria imigrației românilor din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII-lea.* Studiu critic, Sibiu, 1944 şi Silviu Dragomir, *La patrie primitive des Roumains et les frontières historiques, în* „Balcania”, 1944, partea I, p. 63—101.

Falsitatea acestei teorii a emigrării românilor în Transilvania în secolul al XVIII-lea este pusă în evidență şi de alte documente. Statistica românilor din Transilvania efectuată cu ocazia alegerii succesorului episcopului greco-catolic Atanasie Anghel (mort în 1713), statistică descoperită în Arhivele

neam saxon care intră în componența poporului englez, au intrat în Marea Britanie cu începere din secolul al XVIII-lea, aberația n-ar fi fost mai mică!...

Dar, ce rămâne atunci cu apelul împăratului Leopold care datează din anul 1699 şi ce rămâne cu toate intervențiile oficiale din secolul al XVIII-lea, menite nu să împiedice imigrarea românilor în Transilvania, ci tocmai contrariul, emigrarea lor de acolo??

Dl van Leisen nu este însă la prima sa „interpretare eronată” a istoriei. Dacă ar fi să relevăm toate inexactitățile

---

Cancelariei Aulice a Transilvaniei sub numărul 111/1716, stabilea existența în Transilvania a 88.664 de familii româneşti (Vezi „Societatea de mâine”, Cluj, 1927, p. 183). În această statistică nu au fost incluse 4.818 familii româneşti din Țara Bârsei. După calculele făcute, în Transilvania trăiau în acel timp 455.320 de români. În acelaşi timp, în Transilvania, trăiau 150.000 de unguri (Hóman — Szekfü, *A magyarok története,* VI, p. 126—128). În 1760— 1762, generalul Bucow, comandantul trupelor austriece din Transilvania, ajutat de baronii Möhringer şi Dietrich, a întocmit o nouă statistică a populației româneşti din Transilvania, cuprinzând de această dată întreaga Transilvanie, înregistrând 155.434 de familii, ceea ce însemna 777.170 locuitori români (Ilarion Puşcariu, în *Documente pentru limbă şi istorie,* vol. I, Sibiu, 1889, p. 244 — 245; Vezi şi Virgil Ciobanu în „Anuarul Institutului de Istorie Națională al Universității din Cluj”, III, 1924—1925). Se constată că populația românească a crescut de la 1713 Ia 1763 cu 321.050 locuitori, deci cu 70%. În acelaşi timp, în 1766 se înregistrau 261.825 de maghiari în Transilvania (Joseph Benkö, *Transilvania sive magnus Transilvaniae principatus,* I, Viena, 1778, p. 472), ceea ce arată că numărul lor a crescut cu 111.825 locuitori adică o creştere de 74,50%. În anul 1836, Transilvania era locuită, conform informațiilor lui I. H. Benigni, de 1.351.989 români şi 487.081 maghiari *(Handbuch der Statistik und Geographie des Gross-Füsterthums Siebenbürgen,* Sibiu, 1837, p. 7). Reiese deci, că de la 1762 la 1836, numărul românilor a crescut cu 574.819 locuitori (74%) şi al maghiarilor cu 225.256 locuitori (86%). Se observă ca atare că în perioada de la 1766 la 1837, numărul maghiarilor a crescut cu 12% mai mult decât al românilor față de perioada 1713—1766 când creşterea lor demografică a fost mai mare decât a românilor cu 4,5 %. Astfel, chiar aceste statistici oficiale demonstrează că la sfârşitul sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea nu putea fi vorba nicidecum de o creştere artificială a elementului românesc din Transilvania printr-o pretinsă migrare de la sud şi răsărit de Carpați şi nici de o creştere naturală, rezultat al aşa-zisei „prolificități”, româneşti, de atâtea ori exagerată, denigrată, batjocorită. Mai de grabă se poate vorbi despre înaintarea procesului de maghiarizare a Transilvaniei decât de sporirea elementului românesc.

conținute în voluminoasa sa lucrare bilingvă[1], ar trebui să consacram acestui scop un volum de exact aceleaşi proporții cu acela scris de domnia sa.

Dar, aşa se scrie istoria sub inspirația Budapestei... Nu ne-ar surprinde, deci, dacă peste câteva decenii, un alt scriitor, tot atât de obiectiv şi de bine informat ca dl van Leisen, ar susține că între anii 1940 şi 1942, românii din Vechiul Regat au imigrat în Transilvania, spre a se bucura de înalta civilizație propovăduită de Dücsö Csaba!...

Vinovații

Nu este desigur în intenția noastră de a acuza întreaga nație ungară de ingerințele şi atrocitățile comise asupra românilor din Transilvania de Nord din ziua dictatului impus României de Galeazzo Ciano şi de comis-voiajorul „în şampanie" Joachim von Ribbentrop (nu ştim prea bine de ce von?).

În cursul dezvoltărilor precedente, nu o dată am avut ocazia să arătăm că exista o prăpastie adâncă nu numai între grofii maghiari şi țărănimea românească, dar chiar şi între aceşti grofi şi țărănimea ungară, exploatată până la sânge pe imensele latifundii ale magnaților.

Magnații maghiari din secolul al XX-lea au fost tot atât de retrograzi ca şi strămoşii lor din evul mediu. Ura pe care ei au încuibat-o în sufletul țăranului ungur împotriva a tot ce-i românesc a fost o simplă diversiune pentru a putea trona mai departe, pe nemărginitele lor privilegii şi a nu realiza nici o măsură de progres social.

Țăranii unguri, după cum se exprimă prof. maghiar Iuliu Szekfü, trăiau în condiții asemănătoare cu acelea din epoca sclavajului, în regiunile Cserépfalu, Kács, Sály, Noszvaj, Szomolya, populația locuind în grote ca în timpurile preistorice.

În studiul său privitor la „Indicele de sănătate din districtul Mezökövesd", K. Stuman afirmă că locuințele țăranilor unguri din acea regiune sunt asemănătoare cavernelor preistorice.

---

1 Vezi varianta în limba franceză: Herbert van Leisen, *Le probleme Transilvan,* Rundig-Génévе, MCMXLIII, p. 122— 126.

Este limpede deci că în aceste condiții mizerabile de trai mocnea în sufletul țăranului ungur o ură înverşunată. Cu abilitatea specifică castei nobiliare maghiare, această ură a fost canalizată înspre români.

Vina cea mare, alături de grofii reacționari, o are şi intelectualitatea maghiară care, în loc să lumineze țărănimea, a împins-o pe calea atât de periculoasă a anti-românismului.

Popoarele nu se urăsc unele pe altele decât atunci când pătura superioară abdică de la înalta ei menire de propovăduitoare a înfrățirii între clasele sociale şi între diferitele neamuri.[1]

---

1 Demascând politica reacționară a clicii de magnați care, sub pretextul de a ține sub asuprire alte popoare, au refuzat secole de-a rândul să acorde drepturi şi libertăți poporului ungar însuşi, iar după 1918 îl ținea în aceeaşi stare, încercând să-l facă unealta politicii sale revizioniste Fényes S. scria: „Se ştie doar îndeobşte că în anii dinainte de război (primul război mondial — n.n.), obiecțiunea generală în contra votului universal era că nu se poate introduce pentru că atunci naționalitățile ar ajunge la majoritate. Deci, sentimentul național şi patriotic maghiar cere ca poporul maghiar să nu pretindă extinderea generală a drepturilor politice. Pretențiunile revizuirii nu se pot dar sprijini nici pe afirmațiunea că ar cere-o în interesul poporului maghiar. Cât timp au existat în Ungaria naționalități, cu aceasta se motiva lipsa de drepturi a poporului maghiar, spunându-se că prin extinderea acestor drepturi naționalitățile (care constituiau majoritatea populației statului ungar — n.n.) ar ajunge la diriguirea puterii. Deci, cum s-ar mai putea sprijini tendința de a acapara din nou naționalitățile pe interesul poporului maghiar?

Mai curând contrariul e adevărat: ca să poată menține despuierea diferitelor naționalități, au lăsat şi poporul maghiar lipsit de orice drepturi cetățeneşti. Dar că aceasta a fost numai un pretext, pentru a ține şi pe țăranii unguri lipsiți de drepturi, se vede acum evident din faptul că clasa cârmuitoare, latifundiarii, n-au dat drepturi politice poporului maghiar nici acum când primejdia naționalităților era înlăturată.

Această constatare pune într-o orbitoare lumină faptul că referirea la pretinsa primejdie a naționalităților era o simplă apucătură demagogică spre a ține încătuşat şi poporul maghiar lipsit de drepturi, ca astfel un grupuleț de grofi să-şi asigure pentru totdeauna, nestingherită, puterea de stăpânire.

Admirabilă modestie de conştiință — exclamă malițios Fényes — trebuie să aibă curentul maghiar de acum, care, după astfel de precedente şi în acest fel de împrejurări, mai vine cu pretenții de revizuire! Se poate oare imagina ca democrația Angliei şi a Franței să găsească că e compatibil cu conştiința sa să arunce iar în robie părți de națiuni deosebite? Noi ne încredem atât de mult în respectul de drept şi iubirea de libertate a

În Ungaria, intelectualii s-au alăturat cu trup şi suflet clicii nobiliare spoliatoare, întreţinând o atmosferă şovină de hipermaghiarism, înăbuşitoare a oricărui elan de emancipare naţională a popoarelor conlocuitoare.

Este neîndoios că în ziua în care se va instaura la Budapesta un regim democratic, cinstit şi sincer, problema Transilvaniei nu se va nai pune pentru guvernanţii unguri, după cum ea nu s-a mai pus nici pentru Lajos Kossuth atunci când, departe ce clocotul pasiunilor şovine, a meditat mai profund asupra caracterului eminamente românesc al provinciei de peste munţi.

SOLUŢIA DEFINITIVĂ A PROBLEMEI TRANSILVĂNENE CONSISTĂ ÎN REÎNTREGIREA TRANSILVANIEI SUB STĂPÂNIREA ROMÂNEASCĂ, ÎN LIMITELE FIXATE PRIN TRATATUL DE LA TRIANON.

Întregul Ardeal de la Trianon este românesc şi trebuie să rămână românesc. În Anglia şi Franţa mai mult ca oriunde se ştie că fruntariile fixate de experţii englezi şi francezi la Conferinţa Păcii au depăşit chiar pe acelea pe care, în urmă, Conferinţa le-a fixat a fi pentru totdeauna fruntariile dintre România şi Ungaria (Vezi harta de la pag. 413).

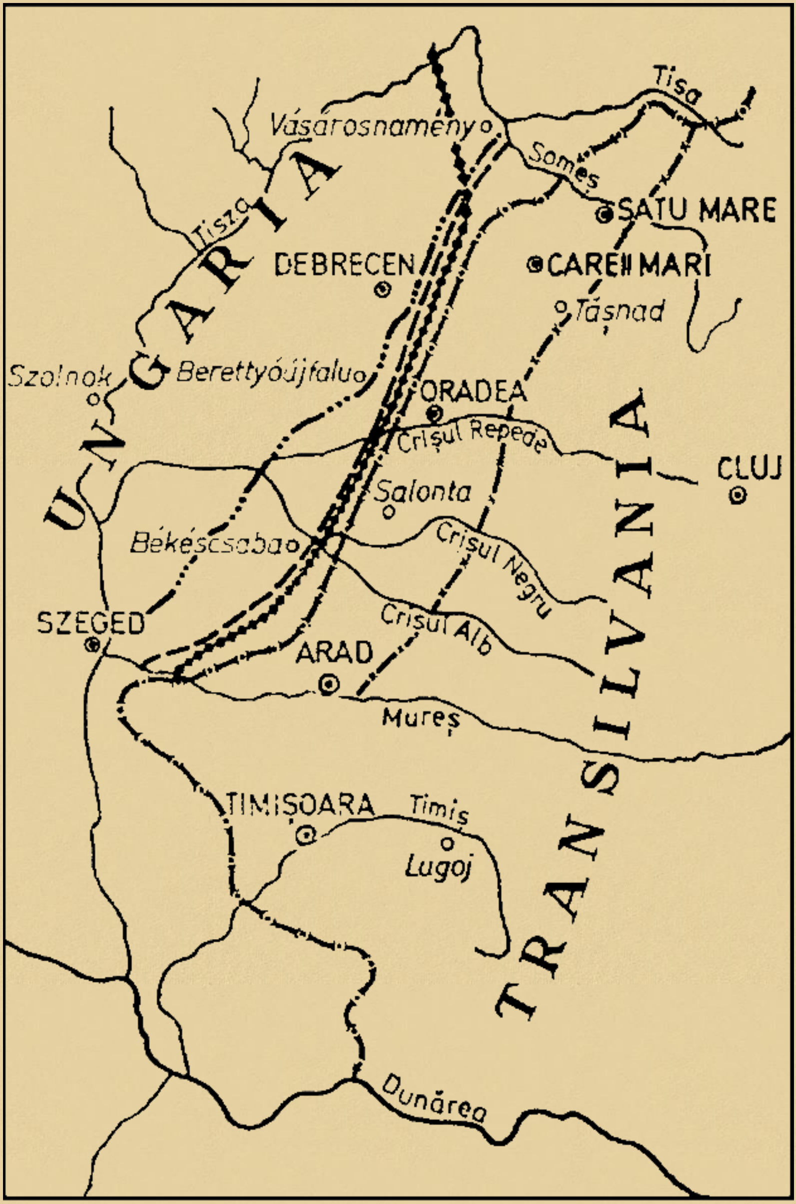
Nu trebuie să se uite că Transilvania românească înseamnă sfârşitul unei lupte de aproape un mileniu, iar destrămarea ei este rezultatul unei situaţiuni excepţionale de război în totul similară situaţiunilor care au dat naştere dezmembrării celorlalte state din Europa Centrală şi Balcani.

---

poporului englez, cum şi unanimitatea înnăscută a bărbaţilor politici englezi fără deosebire de partid, încât suntem pe deplin convinşi că, chiar şi acei membri ai parlamentului, care, din necunoaşterea împrejurărilor, s-au declarat pe faţă pentru revizuirea maghiară, în urma acestei lămuriri îşi vor revizui ei înşişi atitudinea, dovedită eronată, şi îşi vor modifica opiniile în conformitate cu realităţile faptice” *(Ibid.,* p. 103— 10-4).

„Cursul istoriei universale — arăta Fényes S. — nu poate fi dat înapoi. Fatalitatea istorică a produs eruptiv — fără orice calcul omenesc şi chiar contra lui — dezmembrarea fostului imperiu ungar, pentru ca, din părţile lui, să se poată întemeia o unitate întemeiată pe libertate şi puterea economică a unor noi popoare.

Refacerea stărilor din trecut ar fi identică cu plantarea din nou a vechiului blestem şi a vechii permanente primejdii de război şi, în acelaşi timp, cultivarea vechii aserviri a poporului maghiar” *(Ibid.,* p. *88).*

Frontiera fixată de experții englezi

Frontiera fixată de experții americani

Frontiera fixată de experții francezi

Frontiera fixată prin Convenția din 1916

Frontiera fixată prin Tratatul de la Trianon

Într-o lume dominată de principiile sănătoase ale convieţuirii paşnice între naţiuni, problema minorităţii secuieşti va fi în mod firesc rezolvată prin însăşi natura lucrurilor. Pentru a evita totuşi în viitor repetarea unor agitaţiuni ca acelea care au dus la declanşarea celui mai crâncen dintre toate războaiele pe care le-a cunoscut omenirea, socotim că ar fi indicat un schimb de populaţii. Secuii, care, după cum înseşi numele lor îl arată, Szek-el, Szikoli, au fost păzitori de hotare, străjeri, la graniţa de răsărit a Transilvaniei, nemaiavând ce apăra, se pot reîntoarce liniştiţi în mijlocul ungurilor propriu-zişi, care îi consideră de altfel ca pe cei mai distinşi dintre maghiari, bucurându-se nespus când îi au printre ei.

În schimb, vor fi readuşi în Transilvania românii care locuiesc pe teritoriul Ungariei.

În felul acesta se va rezolva atât problema redusei natalităţi a maghiarilor cât şi aceea a conflictului milenar maghiaro-român.

Rezolvată problema Transilvaniei, nimic nu se opune la realizarea unor relaţii de paşnică vecinătate între România şi Ungaria.

„Unirea, spunea Nicolae Titulescu unui gazetar ungur de la ziarul «Az-Est» din Budapesta, nu reuşeşte niciodată dacă se face împotriva cuiva, ea triumfă întotdeauna dacă se face pentru ceva”.[1]

După Unire, marele om de stat Nicolae Titulescu, a cerut în repetate rânduri Ungariei să uite trecutul de sterile învrăjbiri, peste care Adunarea plebiscitară de la Alba Iulia aşezase lespedea grea a voinţei unui neam întreg de a trăi liber pe pământul românesc al Transilvaniei.

Nicolae Titulescu, ca şi predecesorul său la Ministerul Afacerilor Străine al României, Take Ionescu, visa ca Mica înţelegere care unea între ele cele trei state dunărene, Cehoslovacia, România şi Iugoslavia, să devină într-o zi un factor de importanţă capitală pentru menţinerea păcii europene prin înglobarea Ungariei în blocul celor trei naţiuni. În timp ce România preconiza astfel, prin glasul celui mai autorizat

---

1 Interviul a fost acordat corespondentului special al ziarului „Az-Est” la Bucureşti, la 27 ianuarie 1933 (vezi „Lupta” din 29 ianuarie 1933).

ministru al ei, o colaborare sinceră între România şi Ungaria, propaganda maghiară se înverşuna să dovedească în Occident — în Anglia în special — că Mica înțelegere urmăreşte îngenuncherea Ungariei. Era reeditarea vechiului sistem maghiar de a deforma realitățile pentru interesele propagandistice şi revizioniste.

Făcând abstracție de ațâțările maghiare, Titulescu schița un plan amplu de cooperare pentru viitor, plan care, dacă ar fi fost aplicat, ar fi evitat multe din evenimentele politice care au urmat, evitând, poate, chiar şi conflagrația mondială prin crearea în centrul Europei a unei unități indisolubile, rezistând cu mai multă vigoare presiunilor exterioare ale lui Hitler decât au putut s-o facă națiile separate.

„Ungaria şi România, spunea ministrul de Externe al României, produc un mare număr de materii prime, pe care au interes să le vândă în comun… Ungaria, pentru desfacerea mărfurilor ei, ar putea să se folosea de căile fluviale şi maritime comandate de România. Pentru realizarea practică integrală a unui asemenea program (Titulescu schița un întreg program) nu există decât o singură formulă: *aceea a înțelegerii țărilor din Europa Centrală: Ungaria, Austria, Cehoslovacia, Iugoslavia şi România,* pe baza tarifelor preferențiale, cu respectarea drepturilor tuturor națiunilor, ținând seama de interesele speciale ale unor anumite state din Europa Centrală”.[1]

Şi marele om de stat român conchidea:

„Această formulă reprezintă viitorul. Statele din Europa centrală n-au decât să aleagă: să se unească spre a ajunge la prosperitate sau să se izoleze şi să se combată spre a ajunge la mizerie. În felul acesta se va realiza, în sfârşit, spiritualizarea frontierelor”.[2]

Ungaria a ales calea izolării, respingând prietenia pe care, în repetate rânduri, i-au oferit-o guvernanții României.

Ungaria a refuzat cu obstinațiune orice colaborare cu țările vecine, deoarece ea avea promisiuni formale din partea Italiei fasciste şi a Reichului nazist că îşi va primi partea prăzii în ziua în care Axa va purcede la organizarea Noii Europe… pe timp de

---

1 Ibid.
2 Ibid.

o mie de ani.

Şi trebuie s-o recunoaştem: clica nemeşilor de la Budapesta a fost bine servită. Iar atunci când nu a fost servită, s-a servit şi singură, profitând de nenorocirile vecinilor români, cehi şi iugoslavi.

În «Nouvelle Revue de Hongrie» din luna decembrie 1943, această politică este rezumată în chip brutal: țările revizioniste au refuzat alianța cu țările vecine, deoarece orice alianță între ele ar fi însemnat renunțarea la revizionism, ceea ce era inacceptabil.

Cei douăzeci de ani de revizionism au însemnat deci, douăzeci de ani de agitații împotriva păcii.

Prin pregătirea climatului favorabil revizionismului german, Ungaria a pregătit şi climatul favorabil declanşării celui mai crâncen din toate războaiele pe care le-a cunoscut vreodată omenirea.

Scriitorii şi ziariştii postbelici au insistat asupra vinovăției ungare în declanşarea războiului mondial din 1914.

Azi, rolul clicii magnaților maghiari în pregătirea terenului pentru cel de-al doilea război mondial pare din ce în ce mai evident.

Aceste două împrejurări să fie ele oare produsul unei simple coincidențe sau rezultatul unei cauze mai profunde?

Convingerea noastră fermă este că focarul de incendii pe care ungurii l-au mutat din Peninsula Balcanică în Europa Centrală se datoreşte exclusiv mentalității retrograde — mentalități reacționare — a grofilor din Budapesta.

În loc să ofere poporului condiții prielnice unei propăşiri economice şi culturale, clica nobilimii maghiare i-a oferit acestuia satisfacțiile ieftine ale politicii de revanşă. În loc de pâine, i s-a dat mulțimii prilej de manifestări zgomotoase, în loc de pământ i s-au exaltat calitățile şi, în sfârşit, în loc de libertate i s-a promis poporului în dar... libertatea altora!

Nimic nu ilustrează mai bine situația maselor maghiare din Ungaria horthystă decât faimoasa întrerupere din Parlamentul ungar, unde românii erau prezentați drept cei mai intoleranți guvernanți şi unde totuşi au putut răsuna vorbe ca acestea:

„Dați-ne drepturile pe care le au maghiarii în România.[1]

Cererile drepte ale poporului erau considerate însă, la Budapesta, ca şi în timpul lui Coriolan la Roma, „comploturi menite să slăbească încet, încet puterea nobilimii (Shakespeare — *Coriolan,* Actul III, scena I) şi respinse în mod brutal. Pentru a-şi menține privilegiile milenare, nobilimea ungurească — „vicleană şi prefăcută şi nepunând preț nici pe jurământ şi nici pe legăturile încheiate prin convenții”,[2] „arogantă şi umblând întotdeauna cu intrigi şi înşelăciuni”,[3] (Marino Sanuto) — a asmuțit poporul împotriva românilor, readucând pe planul actualității problema Transilvaniei, închisă pentru totdeauna în ziua de 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia.

În ziua în care regimul despotic de la Budapesta va fi fost lichidat definitiv şi înlocuit printr-un regim democratic — cinstit şi sincer — nimic nu se va opune la o colaborare între cele două popoare vecine, ungurii şi românii.

Condiția *sine qua non* a acestei colaborări este, însă, reîntregirea Transilvaniei în hotarele fireşti ale românismului.

Bucureşti, martie 1944

---

1 Autorul acestei faimoase replici este Francisc Ullein, care îl întrerupea în acest fel pe ministrul de interne ungar, Fischer Keresztes, în timp ce acesta prezenta parlamentului un raport, asupra situației interne, în iunie 1933 (Cornelius I. Codarcea, *op. cit.,* p. 129).

2 Cf. Împăratul Leon înțeleptul — H. Marczali, *Enchiridion. Fontium Historiae Hungarorum,* p. 15.

3 Cf. Wenczel Gusztáv, în „Magvar Tört Tar”, voi XXV, 1878, p. 290-291.

EPILOG

Impus României de forțele coalizate naziste şi fasciste, semnat de cei doi delegați români, Diktatul de la Viena n-a fost niciodată ratificat de opinia publică românească. Dimpotrivă, poporul român în quasiunanimitatea lui (nu trebuie să se neglijeze faptul că în România, chiar în epoca apogeului lui Hitler, „naziştii români" reprezentau o infimă minoritate) a respins verdictul de la Viena ca pe un act care putea obliga cel mult pe semnatarii lui, dar nicidecum poporul român. Domnii Mihai Manoilescu şi Valter Pop au fost nevoiți să se supună la Viena voinței lui Hitler şi a lui Mussolini, aşa că pentru români verdictul din Palatul Belvedere a fost de la început nul şi inoperant.

Opinia publică românească a ținut să precizeze acest punct de vedere chiar din prima zi în care i s-au adus la cunoştință termenii sceleratului verdict. Întreaga nație s-a ridicat ca un singur om pentru a protesta împotriva ciuntirii Transilvaniei, una dintre provinciile cele mai dragi românilor.

Toți patrioții au ținut să înfiereze procedeul celor doi judecători improvizați care, de pe înălțimea imensei lor ignoranțe, voiau să decidă pentru veşnicie soarta Transilvaniei, al cărei trecut le era atât de necunoscut pe cât le era de indiferent viitorul.

„Asociația foştilor luptători din Gărzile Naționale transilvănene" a fost prima care a denunțat verdictul de la Viena ca pe un act menit să producă în centrul Europei un focar de tulburări.

„Verdictul de la Viena, spuneau foştii luptători transilvăneni din Gărzile Naționale, în loc să contribuie la pacificarea celor două popoare — ungurii şi românii — adânceşte şi mai mult învrăjbirea milenară dintre ele".

Peste câteva zile, ziarul „Universul" din 5 septembrie 1940, comentând Diktatul, conchidea: „Iată redeschis un focar primejdios în Europa".

În aceeaşi epocă, fostul ministru al României la Roma, dl Ion Lugoşianu, analizând verdictul din 30 august 1940, scria aceste rânduri inspirate: „România pierde în 24 de ore 45.000 kilometri pătrați şi 2.500.000 oameni. Transilvania ruptă în

două! Ungaria vecină cu Moldova; noua frontieră la 22 km de Braşov; Maramureşul Voievozilor descălecători de ţară, Clujul, podoaba tânără a culturii noastre, Năsăudul grănicerilor, miile de sate curat româneşti, una dintre cele mai vrednice ţărănimi ale neamului nostru rămasă de mâine înainte dincolo de un hotar străin. Nu ne vine să credem, Transilvania nu e pentru noi numai un teritoriu pe o hartă. Transilvănenii nu sunt pentru noi numai o expresie statistică. Transilvania e leagănul neamului nostru. Cu Transilvania sfâşiată în două nu se rupe numai pământul unei ţări ci se înmormântează o istorie românească de atâtea ori seculară şi se despică însuşi sufletul frământat al unui neam fără noroc, iubitor de lege şi însetat de dreptate. Acest suflet nu poate muri!”

După cum vedem, naţia română s-a supus injoncţiunii ultimative, dar ea nu s-a resemnat cu soarta care i-a fost creată.[1]

---

1 Despre momentele tragice prin care a trecut poporul român în vara anului 1940, marele istoric Nicolae Iorga scria la scurt timp după Diktatul de la Viena:

„Cred că trebuie vorbit limpede, nu faţă de o stare de spirit neîncrezătoare a ţării, ci faţă de tot ce forfoteşte în inimile unui popor asediat de necruţătoare duşmănii, care-şi apără mai mult decât statul, aşa de greu clădit, însăşi fiinţa lui naţională în formă independentă.

În acea straşnică noapte ni s-a pus înainte alegerea între o jertfă de pământ şi, din nenorocire, de fii ai acelui pământ, un milion şi o sută de mii (...).

Să mi se arate ce altă alegere se putea face. Întâmplarea a făcut că nu eram de faţă, dar cum aş fi putut să judec altfel decât atâţia din aceia cari, ca şi mine, au avut partea lor în mărirea României?

Am înţeles că statul trebuie să cedeze, indiferent dacă alţi oameni cu altă vază şi altă putere n-ar fi putut aduce altă revizuire.

Dar statul e una şi naţia alta.

Naţia rămâne şi supt cea mai crudă apăsare. Cu statul, e mai tare. Fără stat, unde a ajuns astfel, e mai liberă.

Ei înşişi, mai mult decât statul, cum a ajuns să fie, îi e încredinţat dreptul ei, manifestat acum douăzeci şi doi de ani la Alba-Iulia şi, aiurea, la alt hotar, în aceeaşi vreme.

Vitează şi deşteaptă, cum e, naţia românească, înfăşurându-şi trupul rănit în tricolorul tuturor speranţelor, intră acuma în front. *(O explicaţie,* în „Neamul românesc” din 3 septembrie 1940). Peste alte două zile, revenind asupra aceluiaşi eveniment, Nicolae Iorga scria: „Românii nu pot şi nu protesteze împotriva verdictului de la Viena, când un milion şi 300.000

Din nefericire, primele proteste au fost şi ultimele care au putut să se faci auzite. Din vrerea regimului dictatorial instaurat în România, regim înfeudat nazismului cotropitor, problema Transilvaniei a devenit tabu. Nimic nu se putea scrie în țara românească împotriva ciuntirii Transilvaniei româneşti. Odiosul baron von Killinger, una dintre cele mai sinistre figuri ale nazismului şi zbirii Gestapo-ului vegheau ca protestele să fie înăbuşite în faşă.

Când vreun om politic sau ziarist român îndrăznea să înfrunte mânia Dictatorului român şi a faimosului Baron călcând consemnul, el era sortit să ia mai devreme sau mai târziu calea lagărelor şi a închisorilor. Este cazul — printre multe altele — şi a doctorului Anton Ionel Mureşanu, fugosul director al „Ardealului", ziarul expulzaților şi al refugiaților transilvăneni, care după ce a fost expulzat din Transilvania de către unguri pentru dârza lui acțiune naționalistă, a fost purtat din lagăr în lagăr şi din închisoare în închisoare, de data aceasta... de români, este drept în România Duumviratului Ion şi Mihai Antonescu.

La 23 August 1944, printr-o abilă şi extrem de curajoasă politică dusă de cei patru fruntaşi ai partidelor politice din România (Iuliu Maniu, național-țărănist, Constantin (Dinu) I.C. Brătianu, național-liberal, Titel (Constantin) Petrescu, social-democrat şi Lucrețiu Pătrăşcanu, comunist), politică care s-a bucurat tot timpul de sprijinul efectiv al Regelui Mihai I, regimul dictatorial al lui Ion Antonescu s-a prăbuşit, antrenând după el şi forțele naziste din România.

Cu începere de la 23 August 1944, România reintră în făgaşul politicii ei externe fireşti şi tradiționale. Alături de Națiunile Unite, Marii Aliați (Statele Unite ale Americii, Uniunea Sovietică şi Marea Britanie) recunosc dreptatea cauzei

---

dintre ei urmează să treacă sub stăpânirea străină. De aceea, în fiecare oraş din Ardealul ce urmează să fie alipit la Ungaria cât şi în acelea care vor rămâne în granițele ciopârțite ale României, se produc zilnic proteste în timpul cărora românii strigă împotriva noii nedreptăți ce li s-a făcut tocmai atunci când omenirea întreagă sângerează pentru libertatea şi independența popoarelor. Din aceste proteste româneşti, orice minte sănătoasă ar trebui să tragă singura concluzie ce se poate trage, că judecata nedreaptă de la Viena a fost o imensă greşeală" („Neamul românesc" din 5 septembrie 1940).

româneşti în problema Transilvaniei şi prin însăşi Convenția de Armistițiu declară nul şi de nul efect Diktatul de la Viena, impus României prin violentarea voinței.

Atitudinea Națiunilor Unite în problema Transilvaniei trebuie să fie subliniată întrucât ea constituie una dintre primele aplicațiuni pe teren a marilor principii ideologice pentru care milioane de ruşi, de americani şi de englezi au sângerat în acest război. În Europa noii ordini fascisto-hitleriste, dreptatea cauzei româneşti a fost călcată în picioare creându-se hotare între românii din aceeaşi țară. În Lumea Nouă, ale cărei jaloane sunt azi adânc înfipte în pământul Europei pentru a nu mai fi niciodată smulse de vântul rătăcirii, dreptatea cauzei româneşti a triumfat din nou, Transilvania fiind recunoscută ca aparținând în virtutea celor mai sacre principii de unitate etnică, nației române.

În momentul încheierii armistițiului, Transilvania era cotropită de unguri şi de germani. Datoria imperioasă a momentului era eliberarea ei. Trupele române de sub comanda generalului Gheorghe Avramescu s-au alăturat glorioaselor trupe sovietice de sub comanda mareşalului Malinovski, pentru dezrobirea provinciei cotropite. Avântul ostaşilor români a fost citat prin Ordin de zi de generalii sovietici.

Mii de voluntari transilvăneni au ținut să fie şi ei prezenți la lupta pentru eliberarea Transilvaniei şi sub directivele inimosului sătmărean Ion Groşanu numărul lor a venit să-l îngroaşe pe acel al trupelor române, luptând pe câmpiile şi în munții Transilvaniei.

Prin jertfa comună a soldaților români şi a soldaților sovietici, înfrățiți în lupta pentru Dreptate şi Libertate, întreaga Transilvanie este astăzi dezrobită.

For ever!

Pentru totdeauna!

Născut pe teritoriul liberei Americi, simt o adâncă mulțumire sufletească şi o legitimă mândrie văzând cum țara mea natală îmbrățişează cu atâta căldură cauza românismului transilvănean, pe care o consideră ca pe însăşi cauza Libertății.

Redactor: DAN GHINEA
Tehnoredactor: MARILENA DAMASCHINOPOL
Coli de tipar 27. Bun de tipar: 27.03.1989.
Tiparul executat sub comanda nr. 78 la
Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”,
str. Grigore Alexandrescu nr. 89-iT
Bucureşti,
Republica Socialistă România

ISBN 973-29-0010-5

Lei 32